

Muş Alparslan Üniversitesi

MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ / MUŞ ALPARSLAN UNIVERSITY

www.alparslan.edu.tr

e-ISSN: 2149-4622

Nisan/April 2023

Cilt/Volume 11

Sayı/Issue 01

ANEMON

**SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ**

**THE JOURNAL of
SOCIAL SCIENCES**

Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University

YIL/YEAR: 2023 • CILT/VOLUME: 11 • SAYI/NUMBER: 1

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarının kişisel görüşleri olup derginin ve bağlı bulunduğu kurumun görüşlerini yansıtmaz.

The opinions and views expressed in the papers published in the journal are only those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher.

Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University

Dağıtım Distribution

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yapılmaktadır	Is made by Muş Alparslan University Institute of Social Sciences		
2149-4622	: e-ISSN	e-ISSN	: 2149-4622
30/04/2023	: Basım Tarihi	Published Date	: 30/04/2023
Nisan 2023	: Yayın Sezonu	Pub. Date Season	: Nisan /2023
11	: Cilt	Volume	: 11
1	: Sayı	Number	: 1
2013	: İlk Yayın Tarihi	Founded	: 2013
Muş	: Basım Yeri	Place of Publication	: Muş
Yılda üç defa elektronik olarak yayınlanan uluslararası hakemli ve süreli yayındır	: Yayın Türü	Publication Type	: Is an international, periodical, double-blind peer-reviewed and online academic journal published tri-annual
Türkçe ve İngilizcedir; ancak her sayıdaki makale sayısının en fazla üçte biri kadar olmak üzere diğer dillerdeki çalışmalara da yer verilebilir.	: Yayın Dili	Official Language	: Turkish and English; however, studies in other languages may be included, up to a third of the number of articles in each issue.
Nisan, Ağustos ve Aralık	: Periyot	Frequency	: April, August and December
Muş Alparslan Üniversitesi	: Yayıncı	Publisher	: Muş Alparslan University
Muş Alparslan Üniversitesi Külliyesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 49250, Muş/Türkiye	: Adres	Address	: Muş Alparslan Üniversitesi Külliyesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 49250, Muş/Türkiye
anemon@alparslan.edu.tr	: e-posta	e-mail	: anemon@alparslan.edu.tr
+90 436 249 49 49	: Telefon	Telephone	: +90 436 249 49 49
+90 436 249 10 22	: Faks	Fax	: +90 436 249 10 22
https://dergipark.org.tr/tr/pub/anemon	: Ana Sayfa	Homepage	: https://dergipark.org.tr/tr/pub/anemon

Yıl/Year: 2023 • Cilt/Volume: 11 • Sayı/Number: 1

Yayın Kurulu • Editorial Board

Muş Alparslan Üniversitesi Adına Sahibi / Owner	Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Rektör) Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye
Baş Editör / Editor-in-Chief	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDIN Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye
Editörler / Editors	Dr. Öğr. Üyesi Abdül Samet ÇELİKÇİ Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Abdulsemet GÜNEK Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Abdylkader DURGUTİ Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Doç. Dr. Atike YILMAZ Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Burçak GÜNDAL Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Fatma CUMHUR Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Kenan ALPARSLAN Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Necip DÜNDAR Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Okan TÜRK Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Özgür YEŞİLYURT Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Turan GÜLER Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Uğur ARCAGÖK Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Vedat ALMALI Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye
İstatistik Editörleri	Dr. Öğr. Üyesi Fuat ELKONCA Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Görkem CEYHAN Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye
İngilizce Dil Editörleri	Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin YEŞİLÇINAR Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKAR Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye
Teknik Editör	Arş. Gör. Emrah BAŞ Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

**Yayın Kurulu Üyeleri / Editorial Board
Members**

Prof. Dr. Alper KARADAĞ

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Ömer Faruk ALTUNÇ

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Murat SERDAR

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN

İnönü Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Robert FREDERICKS

Universidad Autonoma Benito Juarez De Oaxaca/ Meksika

Doç. Dr. Canser KARDAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Doç. Dr. Dilmurod ERNAZAROV

Tashkent State University of Economics / Uzbekistan

Doç. Dr. Gabur OZIEV

International Islamic University / Malezya

Doç. Dr. Mohammad Jaber THALJI

Yarmouk University / Ürdün

Doç. Dr. Mohd Roslan Bin Mohd NOR

University of Malaya / Malezya

Doç. Dr. Rahmi SAYLIK

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Irena Rajchinovska PANDEVA

Ss. Cyril and Methodius University / Makedonya

Dr. Öğr. Üyesi Şirin GÜL

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ÇAM

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi İnan KAYNAK

Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Arş. Gör. Dr. Aslıhan YENİÇERİ ALTINTAŞ

Öğr. Gör. Osman TEKELİOĞLU

Öğr. Gör. Tuğba ADIGÜZEL

Sekreteryası / Secretariat

Dizgi/ Layout Editor

Grafik Tasarım / Design

Yıl/Year: 2023 • Cilt/Volume: 11 • Sayı/Number: 1

Amaç ve Kapsam

Aims and Scope

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (anemon), sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmalarını bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergi 2022 yılından itibaren Nisan, Ağustos, ve Aralık sayısı olmak üzere yılda üç defa düzenli olarak yayımlanmaktadır.

Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University (anemon) is a peer-reviewed international journal that publishes original and qualified works with a scientific approach in the fields of social sciences and human sciences. The Journal is published tri-annual in April, August and December starting from 2022 by Mus Alparslan University.

anemon'da yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu, yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları Muş Alparslan Üniversitesi'ne ait olup yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

Scientific and legal liabilities of the articles published in anemon belong to the authors. The copyrights of the works that are published in the journal are transferred to Muş Alparslan University. No part of this publication may be duplicated and published elsewhere including electronically without permission of the Publisher.

anemon'da sosyal bilimlerle (dil bilimi, din bilimleri, edebiyat, eğitim bilimleri, felsefe, güzel sanatlar, iktisat, işletme, maliye, psikoloji, siyaset bilimi, sosyoloji, tarih, uluslararası ilişkiler vb.) alakalı konularda özgün ve nitelikli bilimsel çalışmalar yer almaktadır. Dergilerimizde yayımlanan tüm makaleler çevrimiçi olarak erişime açıktır ve makale yayını için herhangi bir ücret talep edilmemektedir.

anemon focuses on, but not limited to the following topics: business, economics, educational sciences, finance, fine arts, history, international relations, linguistics, literature, philosophy, political science, psychology, sociology and theology, etc. All articles published in our journals are open access and freely available online. All articles published in our journals are open access, freely available online and no fee is charged for publishing articles

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (anemon) aşağıdaki indekslerce taranmaktadır:

Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University (anemon) indexed and abstracted in:

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin (Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı)
Index Copernicus
ASOS Index (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi)
CiteFactor (Academic Scientific Journals)
COSMOS IF (Cosmos Impact Factor)
CrossRef DOI (Digital Object Identifier)
DRJI (Directory of Research Journals Indexing)
ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)
Idealonline
InfoBase Index
ISAM (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)
JIF (The Journals Impact Factor)
OAJI (Open Academic Journals Index)
ResearchBib (Academic Resource Index)
SciLit
SOBIAD (TR Sosyal Bilimler Atf Dizini)
TEİ (Türk Eğitim İndeksi)

TUBITAK ULAKBIM TR Index (Social Sciences and Humanities Database)
Index Copernicus
ASOS Index (Academia Social Science Index)
CiteFactor (Academic Scientific Journals)
COSMOS IF (Cosmos Impact Factor)
CrossRef DOI (Digital Object Identifier)
DRJI (Directory of Research Journals Indexing)
ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)
Idealonline
InfoBase Index
ISAM (TRF Center for Islamic Studies)
JIF (The Journals Impact Factor)
OAJI (Open Academic Journals Index)
ResearchBib (Academic Resource Index)
SciLit
SOBIAD (TR Social Sciences Citation Index)
TEI (Index of Turkish Education)

Yıl/Year: 2023 • Cilt/Volume: 11 • Sayı/Number: 1

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah KIRAN Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Mesut IDRİZ International University of Sarajevo / Bosna Hersek
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN İstanbul Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Muhittin MACİT Türkiye Yazma Eserler Kurumu / Türkiye
Prof. Dr. Ahmet AĞIRAKÇA Mardin Artuklu Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Mustafa AYDIN Stratejik Düşünce Enstitüsü / Türkiye
Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU Uludağ Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK Marmara Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Ali TAŞKIN Cumhuriyet Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN Fırat Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Ali UZUN Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Ramazan YELKEN Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Bayram COŞKUN Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Recai AYDIN International University of Sarajevo / Bosna Hersek
Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ İstanbul Medeniyet Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Saffet KÖSE İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Erdal BAYKAN Necmettin Erbakan Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Şamil DAĞCI Ankara Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Erdoğan ERBAY Atatürk Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Şahabettin YALÇIN Bingöl Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Eyyup Günay İSBİR İstanbul Aydın Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Şehmus DEMİR Gaziantep Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Güven SAYILGAN Ankara Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Tuncer ASUNAKUTLU Bakırçay Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Turgay UZUN Muğla Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM Necmettin Erbakan Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Veli URHAN Gazi Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. İsmail TAŞ Necmettin Erbakan Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Yasin AKTAY Stratejik Düşünce Enstitüsü / Türkiye
Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ Uludağ Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK Necmettin Erbakan Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ İstanbul Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hüseyin BİLGİN İstanbul Medeniyet Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Emin ÇELEBİ İnönü Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Ali UTKU Atatürk Üniversitesi / Türkiye	Prof. Dr. Saim KAYADİBİ Karabük Üniversitesi / Türkiye
Prof. Dr. Bülent SÖNMEZ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi / Türkiye	Doç. Dr. Mohd Roslan Bin Mohd NOR University of Malaya / Malezya
Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM Namık Kemal Üniversitesi / Türkiye	Doç. Dr. Recep ASLAN Gaziantep Üniversitesi / Türkiye
Doç. Dr. Elşen BAĞIRZADE Azerbaijan State University of Economics / Azerbaycan	Doç. Dr. Samira AL-KHAWALDEH The University of Jordan / Ürdün
Doç. Dr. Mohammad Jaber THALJI Yarmouk University / Ürdün	Doç. Dr. Sûdabe SALIHOVA Azerbaijan State University of Economics / Azerbaycan
Doç. Dr. Fariz AHMADOV Azerbaijan State University of Economics / Azerbaycan	Dr. Öğr. Üyesi Bagdagul MUSSA The University of Jordan / Ürdün
Doç. Dr. Mahmoud JARAN The University of Jordan / Ürdün	Dr. Öğr. Üyesi Nurhodja AKBULAEV Azerbaijan State University of Economics / Azerbaycan

İÇİNDEKİLER • CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE		
<i>Haydeh Faraji, Rümeyza Durak</i>	1
Kendiliknesnesi Aktarımları ile Borderline Kişilik Özellikleri Arasında Özerk Benlik Yönetiminin Aracı Rolü The Mediating Role of Self-Determination Between Self-Object Transfers and Borderline Personality Traits		
<i>İkram Bağcı</i>	19
Türkiye’de Bireylerin Oy Verme Davranışlarının Mekânsal Faktörler Açısından Değişimi The Change of Voting Behavior of Individuals in Turkey in Terms of Spatial Factors		
<i>Meltem Gül, Özcan Demir</i>	35
Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Farkındalıklarının Analizi: Elazığ İlinde Bir Araştırma Analysis of the Ethical Awareness of Accounting Members of Profession: A Research in Elazığ		
<i>Pınar Sür Güngör</i>	50
An Eriksonian Reading of The Body by Hanif Kureishi: Integrity Versus Despair Hanif Kureishi’nin Vücut Romanının Eriksonyan Okuması: Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk		
<i>Sevda Çetin</i>	59
Leylâ el-Osmân’ın “Fethiye Tehtârü Mevtehâ” ve James Joyce’un “Eveline” Adlı Öykülerinde Aile İçi Şiddet Domestic Violence in Laila al-Othman’s “Fathiya Tahtâru Mavtahâ” and James Joyce’s “Eveline” Stories		
<i>Semra Kotan, Tuba Arslan</i>	73
Johan Huizinga’da Kültür Yapıcısı Olarak Oyun Kuramı Üzerine Bir İnceleme: “Squid Game” An Analysis on Game Theory as a Culture Builder at Johan Huizinga: “Squid Game”		
<i>Vasif Abioğlu, Mustafa Kemal Böge</i>	96
GSYH, Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişkilerin Türkiye Örneğinde İncelenmesi Analyzing The Relationships Between GDP, Public Expenditures and Public Revenues in Turkey		
<i>Yunus Doğan, Cevat Ercik</i>	115
Exploring the Relationship Between X and Y Generation Employees’ Fear of Contracting Coronavirus and Their Holiday Purchase Intention X ve Y Kuşağı Çalışanların Koronavirüse Yakalanma Korkusu ile Tatil Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişki		
<i>Recep Yılmaz</i>	129
Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri ve Türk İslam Edebiyatı Eğitiminde Kullanımı Comparative Circular Tables of the Hijri & Gregorian Centuries and Its Usage in Turkish-Islamic Literature Education		
<i>Yusuf Karaşin, Yalçın Karagöz, Fuat Yalman</i>	167
Hemşirelerin Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma A Study on The Determination of The Relationships Between Nurses’ Telemedicine Knowledge and Telemedicine Willingness		
<i>Vahit Çalışır</i>	181
Examination of Variables Affecting Science Success of Eighth Grade Students Using Ordinal Logistic Regression Method A Social Network Analysis Overview of Turkish Political Communication Competition on Twitter Türkiye’de Twitter Üzerinden Siyasal İletişim Rekabetine Sosyal Ağ Analizi Üzerinden Bir Bakış		
<i>Cemal Tatlı, Bülent Uğur Koca</i>	199
Uzaktan Eğitimde Etik Kodlar Ethical Codes in Distance Education		

<i>Yunus Namaz, Seyfettin İter</i>	215
11 Eylül Sonrası Sinema Filmlerinde Müslüman Kadının Temsili The Representation of Muslim Women in Cinema Movies Post-9/11		
<i>Yunus Emre Karakaya, Metin Yılmaz, Aykut Şahin</i>	233
Use of Websites with Educational Content: A Study on Students of Sports Sciences Eğitsel İçerikli Web Sitelerinin Kullanımı: Spor Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma		
<i>Mutlu Tokmak</i>	243
A Study about the Effect of Positive Perception of Innovation on Leadership Styles Pozitif İnovasyon Algısının Liderlik Tarzları Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma		
<i>Sevinç Taş, Ayşe Yavuz</i>	256
ADDIE Modeline Göre Geliştirilen Mobil Uygulamaya Dayalı Öğretime Yönelik Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi Investigation of Student's Views on Mobile Application Based Teaching Developed According to the ADDIE Model		

Okuyucu Mektupları / Letters

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde (anemon) yayımlanan çalışmalar hakkındaki değerli görüşlerinizi, yorumlarınızı ve önerilerinizi lütfen dergi editörüne iletiniz.

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Aydın
y.aydin@alparslan.edu.tr

Editörden...

Değerli okurlarımız,

Dergimizin 2023 Nisan sayısını selam ve muhabbetlerimizle birlikte sizlere sunuyoruz.

Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, her sayıda daha nitelikli çalışmaları yayınlama ve sizlere ulaştırma hedefiyle daha nitelikli süreçlerle ve indekslerle yoluna devam etmektedir. Dergimizin yayınlanma sürecinde aktif olarak yer alan Sayın Rektörümüze, saygıdeğer alan editörlerimize, kıymetli yayın ve danışma kurullarımıza, çalışmaların nitelikli hale gelmesinde katkıda bulunan değerli hakemlerimize, başta bu sayıda olmak üzere dergimize çalışmalarıyla katkıda bulunan bütün yazarlara ve teknik süreçte yer alan diğer çalışanlarımıza şahsım ve ekibim adına teşekkür ediyorum.

Dergimiz 2013 yılından bu yana oldukça disiplinli bir şekilde yayın faaliyetlerini sürdürmekte olup aynı disiplinle daha birçok yıl akademik yazına katkılar sunmaya devam edecektir. Alan editörlerimiz, dergimize gelen makalelerin süreçlerini en hızlı ve nitelikli bir biçimde işletmek ve yayına hazır hale getirmek için büyük çaba sarf etmektedir. Dergimize yönelik oluşturduğunuz yoğun taleplere en iyi bir biçimde cevap vermek için çalışmaktayız. Bizden bağımsız işleyen hakemlik süreci, bazı makalelerin sürecinin uzamasına sebep olabilmektedir. Bunun için kıymetli yazarlarımıza özrü bir borç bilip, onların sabırlarını temenni etmekteyiz.

Geçen sayıda olduğu gibi bu sayıda da sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden oluşan birbirinden değerli 16 yazı yer almaktadır. Titiz bir değerlendirme sürecinin ardından yayımlanan bu makalelerin kendi alanına katkı sağlayan, yenilik getiren ve topluma ışık tutan yayınlar olduğuna inanıyoruz. Özgün ve nitelikli çalışmaları bilim dünyasına sunma hedefiyle bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle...

Saygılarımla...

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Aydın

Baş Editör

Araştırma Makalesi • Research Article

Kendiliknesnesi Aktarımları ile Borderline Kişilik Özellikleri Arasında Özerk Benlik Yönetiminin Aracı Rolü

The Mediating Role of Self-Determination Between Self-Object Transfers and Borderline Personality Traits

Haydeh Faraji*, Rümeyza Durak**

Öz: Bu çalışmanın temel amacı, kendiliknesnesi aktarımları ile borderline kişilik özellikleri arasındaki özerk benlik yönetiminin aracı rolünün incelenmesidir. Çalışmaya İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 24.02.2022 tarihli ve E-45379966-020-42646 sayılı etik kurul onayının ardından başlanmıştır. Araştırmaya %47,8 (191)1'i kadın, %52,2 (209)'si erkek olmak üzere toplam 400 yetişkin katılmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerini toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan 'Kişisel Bilgi Formu', özerkliklerini ölçmek amacıyla 'Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği', nesne ilişkilerini belirlemek amacıyla 'Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri' ve borderline kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla 'Borderline Kişilik Envanteri'nden yararlanılmıştır. Veri analizinde Pearson Korelasyon analizi, Bağımsız Gruplar T-Testi ve PROCESS 3.5 kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, özerklik, erken dönem nesne ilişkileri ile borderline kişilik örüntüsü arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Yapılan araştırma sonucuna göre borderline kişilik özelliklerinin artması sonucunda özerk benlik yönetimi alt ölçeği olan 'bireysel farkındalık' ile 'seçim hakkı' alt ölçek puanları azalmaktadır. Borderline kişilik özellikleri arttıkça idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı artmakta, aynalanmadan kaçınma ihtiyacı azalmaktadır. Aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arttıkça kişilerin özerklikleri artmakta, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı arttıkça özerklik azalmaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda çalışmanın, borderline özellikler gösteren bireylerin psikoterapötik süreçlerinde özellikle boşluk duygusu ve yalnızlığa tahammülsüzlük konularına yönelik müdahalelerin geliştirilmesi açısından yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kendiliknesnesi, Borderline kişilik bozukluğu, Özerk benlik

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
ORCID: 0000-0001-5306-6546, haydehfaraji@aydin.edu.tr (Sorumlu yazar)

** Uzm. Klinik Psikolog, bağımsız araştırmacı.
ORCID: 0000-0002-7366-2115, pskrumeysadurak@gmail.com

Cite as/ Atıf: Faraji, H. & Durak, R. (2023). Kendiliknesnesi aktarımları ile borderline kişilik özellikleri arasında özerk benlik yönetiminin aracı rolü. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 1-18.

DOI: 10.18506/anemon.1128019

Received/Geliş: 8 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 12 April/Nisan 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

Abstract: The study's major goal is to look at the function of autonomous self-management in mediating the relationship between self-object transfers and borderline personality traits. The study started after the approval of the ethics committee of Istanbul Aydın University, dated 24.02.2022 and numbered E-45379966-020-42646. A total of 400 adults, 47.8% (191) female and 52.2% (209) male, over the age of 18 participated in the study. The “Sociodemographic Form” prepared by the researcher, the “Self-Determination Scale”, the “Selfobject Needs Inventory”, and the “Borderline Personality Inventory” to determine borderline personality traits were used. For data analyzing Pearson Coefficient, Independent Samples T-test has been used, PROCESS 3.5 has been used. According to the results, there is a significant relationship between autonomy, early object relations and borderline personality pattern. While borderline personality traits increased, the subscales of Self-Determination Scale, “self-contact” and “choicefulness”, decreased. As the borderline personality traits increase, the need for “avoidance orientation from idealization/twinship” increases and the need for “avoidance orientation from mirroring” decreases. As the need to “avoidance orientation from mirroring” increases, the autonomy of individuals increases, “avoidance orientation from idealization/twinship” decreases. As a result of the findings, it is thought that the study will help in the development of interventions for the psychotherapeutic processes of individuals with borderline features, especially for the sense of emptiness and intolerance to loneliness.

Keywords: Self- Object, Borderline personality disorder, Self determination

Giriş

Borderline Kişilik Bozukluğu (BKB), bireyin kendiliğini ve kişilerarası ilişkilerini etkileyen, kişinin duygu, davranış ve bilişinde değişkenlikle nitelenen bir bozukluktur (Faraji, 2021, s. 7141). Toplumda görülme sıklığı %5.9 dolaylarındadır (Quirk vd., 2017). BKB ilişkisel olarak değerlendirildiğinde, diğer insanlara karşı tutum ve duyguların hızlı ve sert bir şekilde değişebilir olduğu ve ilişkileri olumsuz etkileyen yoğun öfke nöbetlerinin yaşandığı bildirilmekte, sosyal ilişkilerinde idealleştirme ve değersizleştirme görülmektedir. BKB’de kişilerarası ilişkileri etkileyen faktörlerden bir diğeri ise reddedilmeye karşı aşırı hassasiyettir (American Psychiatric Association [APA], 2013, s.332). Erken dönem travmatik yaşantıların reddedilme duyarlılığına yol açabildiği bildirilmekte, çocukluk çağında yaşanan travmatik yaşantıların birçok ruh sağlığı bozukluğuna neden olduğu görülmektedir. BKB’de erken dönem yaşantılarda sıklıkla travma öyküsü ile karşılaşmakta, bu travmatik yaşantılar, reddedilmeye karşı aşırı hassasiyet ve çaba sarf etme ile ilişkilendirilmektedir (Derin ve Öztürk, 2018; Foxhall vd., 2019; Kurt, 2020). BKB olan kişiler aynı zamanda, içsel nesnelere parçalı ve bütünlüklenmiş doğası nedeniyle, içsel dayanak noktalarından mahrum olup, bunun sonucunda kendilerini “boşlukta gibi” hissettiklerini belirtmekte, reddedilmeye, kaygıya ve yalnızlığa tahammülsüzlük sergilemektedir. İçsel bütüncül temsillere erişimin eksikliği bireyi dışardaki ötekine bağımlı ve hatta muhtaç kılmaktadır (Kernberg, 1985).

Yaşamın erken yıllarının ruhsal gelişim açısından en önemli dönemi olduğunu belirten Klein (1999), kuramında iyi nesne ve kötü nesne olmak üzere temel iki kavram üzerinde durmaktadır. Çocuk bakım verenini ya tümüyle iyi ya da tümüyle kötü olarak algılamaktadır. Bu durumda çocuk, bakım verenini bütün olarak algılayamamaktadır. Klein’a (1999) göre, kişilik bozukluklarının temelinde iyi nesne ve kötü nesnenin birleşememesi sebebiyle nesne sabitliğinin sağlanamaması yatmaktadır. Kernberg (1985), BKB’nin temelde içsel iyi ve kötü nesnenin içselleştirilemediğinden kaynaklandığını belirtmektedir. BKB’de genellikle ego bütünlüğü sağlanmış olsa da, nesne ile özdeşim kurma ve kurulan ilişkinin dışarı yansımaları ile ilgili bozulma oluşmaktadır (Tekin, 2021). Yaşamın ilk yıllarının önemine vurgu yapan bir diğer kuramcı ise Heinz Kohut’tur. Kohut (1971), çocuk ile bakım vereni arasındaki ilişkinin ruhsal gelişim için belirleyici olduğundan bahsetmiş, kendilik kavramını öznenin öteki (nesnesi) ile ilişkisi üzerinden açıklamıştır. Bebek kendiliğini bakım vereninin gözlerinde, sesinde, mimiklerinde karşılaştığı ‘aynalama’ (mirroring) ile tanımakta ve tanımlamaktadır. Buradaki aynalama ile kendilik gelişimi başlamaktadır. Kohut (1971), çocuk ve bakım vereni arasındaki ilişkide erken kırılmalar yaşanırsa çocuk için saplanma oluşacağından ve annenin çocuğu aynalamaması ile çocuktaki bütünlüğün bozulacağından bahsetmektedir. Kohut (1971), BKB’yi yaşamın ilk yıllarında kendiliknesnesi ile özdeşim kurulamaması ve bütünlük sağlanamaması üzerinden açıklamaktadır. Bu durumda “idealleştirilmiş ebeveyn imagosu” üzerinde oluşan hayal kırıklıkları, kendiliknesnesinin

içselleştirilememesine sebep olmaktadır. Kendiliknesnesinin içselleştirilememesi, teskin edici iyi nesneye erişilememesine yol açmaktadır. Bu durum yaşamın ileri dönemlerinde kişinin kendini sakinleştirememesine, kontrol edememesine sebep olmaktadır (Anlı ve Bahadır, 2007).

Kohut (1971), bebek için parçalı şekilde duran kendiliknesnesinin, iyi nitelikleri ile kötü niteliklerinin kaynaşması, bir bütün haline gelmesi için gerçeklik ile temas etmesini sağlayacak, yüksek ancak dağılmaya yol açmayacak denli düşük, optimal düzeyde hayal kırıklığı yaşanması gerekliliğini vurgular. Bu kırılmayı sağlıklı biçimde deneyimleyen çocuk bütüncül bir içsel nesneye sahip olmakta ve kendiliknesnesinin görmekte olduğu işlevi belirli bir düzeyde yerine getirebilir hale gelmektedir. Belirli bir düzeyde de olsa kendilik nesnesinin içselleştirilmesi çocuğun, bakım veren ile bütünleşme ihtiyaçlarını azaltmakta, ayrılma-bireyleşme süreçlerini teşvik etmektedir. BKB olan bireylerde gelişimin bu evresinde bir saplanma meydana gelmekte ve birey ayrılma girişimleri karşısında içsel boşluğun yol açtığı dağılma tehdidi ile karşı karşıya kalıp geri dönmekte ancak kötü nesnesinin yol açtığı nüfuz edilme kaygıları, yakınlığın önüne set çekmektedir (Kohut, 1988). Bu süreçte çocuk yaptığı işlevleri kendisi için içselleştirmiş olacaktır (Kohut, 1998).

Kohut (1971), kendiliknesnesini bebeğin gereksinimlerini karşılayan bakım veren olarak belirtmekte, kendiliknesnesi ihtiyaçlarını ise aynalanma, idealizasyon ve ikizlik ihtiyacı üzere adlandırmaktadır. Aynalanma ihtiyacında, annesine baktığında kendi mükemmelliğini görmeyi ve ona katılmayı arzu eden çocuğun, kendisine verdiği değer, büyükmeci yaklaşımının ve mükemmel oluşunun görünürlüğünü isteyen tarafına vurgu yapılmaktadır (Kohut, 1998). Bu nedenle Kohut (1998), aynalanma ihtiyacı ile yaşamın ilk yıllarında bebeğin kendiliğine odaklanıp, iyiyi ve kusursuz olanın kendine ait olduğunu görebileceği, aynı zamanda kusurlu ve kötü özellikleri dış dünyaya ait olarak kabul edebileceği “büyükmeci kendilik” yapısının ilgili olduğu görüşünü savunmuştur. Kohut (1988), idealleştirme ihtiyacında, idealleştirilenin ebeveyn figürü olduğuna vurgu yapmaktadır. Burada bebek, kusursuz varlığını dışarıdaki bir figüre yansıtarak, çoğu zaman ebeveyn olan bu figürün kusuruz, çok güçlü, her şeyden haberdar olabilme gibi özelliklerinin varlığına inanmakta ve bu figüre bağlanma ile onun bir parçası haline gelip birincil narsisizmi kırarak, kaybettiği mutluluğun varlığını tekrar bulacağına dair bir inanç geliştirmektedir. İkizlik ihtiyacında ise, çocuğun ilgi alanlarının ve yeteneklerinin kabul görebileceği, kendini oraya ait hissedebileceği, kendine benzer bir dışsal figür bulma ihtiyacından bahsedilmektedir. Kendilik oluşumunda tüm gücün kendinde olduğuna dair algılarının gerçeklik ile karşılaşarak değişeceğini ve böylece benliğe dahil edileceğini ileri süren Kohut (1971), bunun gerçekleşmesi için ihtiyaçların gelişimine uygun şekilde doyurulması gerektiğini, yine optimal seviyede hayal kırıklığı tecrübe edilmesinin sağlıklı ruhsal gelişimi için yüksek öneme sahip olduğunu ve yeterli hayal kırıklığı yaşanmamasının ya da yaşanan hayal kırıklığının travmatik seviyede olmasının, kendiliğin gelişiminde negatif etkiye sahip olacağını, çocuğun yaşadığı iç deneyimlerin gerçek dışı olacağını, süreklilik hissi yerine parçalanmışlık hissedeceğini ve kendiliğin bozulmaya uğrayabileceğini belirtmektedir.

Çalışmada geçen bir diğer değişken ise özerklik kavramıdır. Özerklik, kişinin kendi kararlarını kendi alabilmesi ve aldığı kararların sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). Deci ve Ryan (2000)’a göre bir kişinin özerkliği arttıkça kendisine olan güveninin artmasının yanı sıra kişilerarası ilişkiler kurması da iyileşecektir. Erken dönem nesne ilişkilerinin yaşamın ileri dönemlerini etkilemesi ve sonrasında değişimin olmaması kanısını tekrar değerlendirmek, BKB olan kişilerin özerkliklerinin iyileştirilmesi ile kişilerarası ilişkilerin iyileştirilebilir olması nihai hedeflerden biridir. Kayış (2015), özerk benlik arttıkça, psikolojik sağlamlığın da artacağını belirtmektedir. Bu bilgi doğrultusunda, BKB’de özerkliğin iyileştirilmesi ile terapi sürecine katkı sağlanması, kişilerarası ilişkilerinin iyileştirilmesi ve BKB olan kişilerin hayat kalitelerinin artırılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın amacı, kendiliknesnesi aktarımları ile borderline kişilik bozukluğu düzeyinde olmaksızın işleyiş gösteren borderline kişilik özellikleri arasında, özerk benlik yönetiminin aracı rolünün incelenmesidir. Böylelikle kişiliğin ve kişilik özelliklerinin 0-5 yaş gibi erken dönemlerde nihai halini bulduğu ve sorasında değişimin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı görüşünün yeniden değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Yapılan literatür taramasında kendiliknesnesi aktarımları ile

borderline kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin değerlendirildiği yeterli çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, söz edilen değişkenler ile özerk benlik yönetiminin aracı rolünün incelendiği ve değişkenlerin alt boyutlarının değerlendirildiği çalışmalarda da aynı kısıtlılığa rastlanmaktadır. Yapılan çalışmanın literatüre bu anlamda katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Değişkenlerin kullanıldığı çalışmaların kısıtlılığı göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın literatüre ve bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Yukarıda amaç doğrultusunda belirlenen çalışmanın hipotezleri şu şekildedir:

H1: Borderline kişilik özellikleri ile özerklik arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Borderline kişilik özelliği arttıkça özerklik azalacaktır.

H2: Borderline kişilik özellikleri ile özerk benlik yönetimi alt ölçek puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Borderline kişilik özelliği arttıkça seçim hakkı ve bireysel farkındalık azalacaktır.

H2: Kendiliknesesi alt boyutu ‘aynalanmadan kaçınma ihtiyacı’ ile özerklik arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır. Aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arttıkça özerklik artacaktır.

H3: Kendiliknesesi alt boyutu ‘aynalanmadan kaçınma ihtiyacı’ ile borderline kişilik özelliği arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arttıkça borderline kişilik özelliği azalacaktır.

H4: Kendiliknesesi alt boyutu ‘idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı’ alt boyutu ile borderline kişilik özelliği arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır. İdealizasyon ikizlikten kaçınma arttıkça borderline kişilik özelliği artacaktır.

H5: İdealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ile bireysel farkındalık ve seçim hakkı arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. İdealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı arttıkça seçim hakkı ve bireysel farkındalık azalacaktır.

H6: İdealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ve borderline kişilik özellikleri arasında özerk benlik yönetimi aracı rol oynayacaktır; idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı, özerk benlik yönetimini azaltma yoluyla borderline kişilik özelliklerini negatif olarak yordayacaktır.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmaya İstanbul ilinde yaşayan 18-45 yaş arası 400 kişi katılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların nesne ilişkileri, borderline yapılanmaları ve özerklik düzeylerinin belirlenmesi amaçlandığından nicel araştırmalardan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli genel tarama modellenin bir türü olup iki ya da daha fazla değişken arasındaki değişimin var olup olmamasına bakan ya da ne derecede değiştiğini tespit etmek için uygulanan araştırma modelidir (Büyüköztürk vd., 2014; Karasar, 2005). İlişkisel tarama modelinde değişkenlerden, ölçme araçları kullanılarak ve elde edilen veriler bazı istatistiksel yöntemlerle analiz edilerek, değişkenler arasındaki olası ilişki sayısal olarak ifade edilir (Creswell, 2014). İlişkisel tarama modeli bir değişkenin durumu üzerinden bir diğer değişkenin durumunun tahmin edilmesine yardımcı olabilir (Karasar, 2005).

1.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul ve Ankara’da yaşayan 18 yaş üstü yetişkinlerden oluşmaktadır. Örneklem “Basit Rastgele Örnekleme” tekniği ile seçilmiştir. Araştırmanın örnekleme İstanbul ilinde yaşayan, herhangi bir ruhsal bozukluğu temeli olmayan, 18-45 yaş arası toplam 400 yetişkinden oluşmaktadır. Katılımcılara, yapılan çalışmayla ilgili bilgilendirme yapılmış, bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Çalışma için izin alınması gereken herhangi bir resmi kurum bulunmamaktadır.

Katılımcıların ilk olarak demografik bilgileri alınmış, sonra ise katılımcılara kendiliknesesi aktarımlarını ölçmek amacıyla ‘Kendiliknesesi İhtiyaçları Envanteri’, borderline kişilik özelliklerini değerlendirmek amacıyla ‘Borderline Kişilik Envanteri’ ve özerk benlik yönetimini değerlendirmek amacıyla ‘Özerk Benlik Yönetimi’ ölçekleri verilmiştir. Daha sonra ise elde edilen bulgular ışığında

kavramların birbirleri ile ilişkili olup olmadıkları tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların %47,8'inin kadın, %52,2'sinin erkek olduğu, eğitim durumlarının %27,5'i lise, %62,5'i üniversite, %10'u yüksek lisans/doktora mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların çalışıyorsa kendisinin çalışmıyorsa ailesinin aylık geliri %26'sı 3001-5000 TL, %14,5'i 5001-7000 TL, %19'u 7001-9000 TL, %40,5'i 9001 TL ve üzeri gelire sahip, %54,3'ü yaşamının çoğunu büyük şehirlerde geçirmiş, %26,8'si illerde, %14,5'i ilçelerde ve %4,5'i yaşamının birçoğunu köyde geçirmiştir. Katılımcılardan elde edilen sonuçlara göre katılımcıların, %3,3'ü tek kardeş, %26'sı 2, %35,5'i 3, %16,8'i 4, %10,3'ü 5, %8,3'ü 5 ve daha fazla kardeş sayısına sahip, %30'u kardeş sırasında ilk iken %38,8'i ikinci, %16,8'i üçüncü, %9,3'ü dördüncü, %1,5'i beşinci, %3,8'i beşincilikten daha yüksek bir sıralamaya sahiptir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	191	47,8
	Erkek	209	52,2
	Toplam	400	100,0
Eğitim Durumu	Lise	110	27,5
	Üniversite	250	62,5
	Yüksek	40	10,0
	Lisans/Doktora		
	Toplam	400	100,0
Gelir Durumu*	3001-5000 TL	104	26,0
	5001-7000 TL	58	14,5
	7001-9000 TL	76	19,0
	9001 TL ve üzeri	162	40,5
	Toplam	400	100,0
Yaşamın Çoğunun Geçirildiği Yer	Büyük şehir (İstanbul, Ankara, Antalya vb.)	217	54,3
	İl	107	26,8
	İlçe	58	14,5
	Köy	18	4,5
	Toplam	400	100,0
Kardeş Sayısı (Katılımcı Dahil)	1	13	3,3
	2	104	26,0
	3	142	35,5
	4	67	16,8
	5	41	10,3
	5+	33	8,3
	Toplam	400	100,0
Kardeş Sırası	1	120	30,0
	2	155	38,8
	3	67	16,8
	4	37	9,3
	5	6	1,5
	5+	15	3,8
	Toplam	400	100,0

*Gelir durumunun katılımcılara sorulduğu tarihte dolar 13.81, asgari ücret 4.250 TL'dir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak; katılımcıların demografik bilgilerini edinmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan 'Kişisel Bilgi Formu', borderline kişilik yapılanmasının anlaşılması amacıyla 'Borderline Kişilik Envanteri', nesne ilişkilerinin anlaşılması amacıyla

‘Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri’ ve özerkliğinin anlaşılması amacıyla ‘Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği’ kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu çalışmadaki araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bu alanda medeni durum, yaş, cinsiyet gibi demografik sorular yöneltilmiştir.

2.3.2. Borderline Kişilik Envanteri (BKE)

Borderline Kişilik Envanteri Leichsenring (1999) tarafından geliştirilmiş 53 maddeden oluşan kendini değerlendirme ölçeğidir. Aydemir vd. (2006), tarafından uyarlanmış, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmıştır. Araştırma grubunun yaş ortalaması $27,16 \pm 8,26$ 'dır. Güvenirlik analizinde çalışmanın yapıldığı tüm araştırma grubunun (40 BKB, 35 majör depresif bozukluğu ve 30 şizofrenisi olan toplam 105 hasta ve kontrol grubunu oluşturmak üzere herhangi bir psikiyatrik bozukluğu olmayan 61 katılımcı) Cronbach alfa değeri .92, yalnızca borderline kişilik bozukluğu grubunun ise .84 olarak belirlenmiştir. Test-yeniden test korelasyonunda $r=0,67$ olarak bulunmuştur ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Geçerlilik analizinde özgüllük ve duyarlılığa bakılmış, ROC analizinde 15/16 kesme puanı olarak elde edilmiştir ve bu kesme puanında duyarlılık %80,0, özgüllük ise %79,3 olarak saptanmıştır. Bu kesme puanı için pozitif yordama değeri %55,1 ve negatif yordama değeri %92,5 olarak elde edilmiştir. Tanı gruplarının Borderline Kişilik Envanteri'nden elde ettikleri puan sırasıyla borderline kişilik bozukluğu için ($s=40$) 23.2 ± 8.3 , majör depresif bozukluk için ($s=35$) 12.3 ± 7.7 , şizofreni için ($s=30$) 11.0 ± 8.1 ve sağlıklı kontrol katılımcıları için ($s=61$) $5.1 \pm 3,7$ olarak saptanmıştır ve aralarındaki fark anlamlı bulunmuştur. Borderline Kişilik Envanterinin alt ölçekleri şu şekildedir; kimlik karmaşası, ilkel savunmalar, yakınlaşmaktan korkma, gerçeği değerlendirme bozukluğu. Bu araştırma kapsamında Cronbach Alfa katsayısı .89 bulunmuştur.

2.3.3. Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri (KİE)

Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri Kohut'un kendiliknesnesi ihtiyaçları kuramı göz önüne alınarak Banai vd. (2005); tarafından geliştirilmiştir. Kendiliknesnesi ihtiyaçları aynalama idealizasyon ikizliğe yaklaşma ihtiyacı, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ve aynalamadan kaçınma ihtiyacı alt boyutlarından oluşmaktadır. Yurduşen ve Gençöz (2018) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .84, .79 ve .65; madde-toplam test puanı korelasyon katsayıları ise .25 ile .60 arasında bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizinde ise Cronbach alfa katsayıları aynalama idealizasyon ikizliğe yaklaşma ihtiyacı alt ölçeğinin .92, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı alt ölçeğinin .87 ve aynalamadan kaçınma ihtiyacı alt ölçeğinin .78 olarak belirlenmiştir.

2.3.4. Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği (ÖBYÖ)

Sheldon ve Deci (1996) tarafından Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği, özerk karar vermedeki bireysel farklılıkları değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ersoy Kart ve Güldü (2008) tarafından uyarlanmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları üniversite öğrencileri üzerinde uygulanan testler ile yapılmıştır. On maddeden oluşan özgün ölçek bireysel farkındalık ve seçim hakkı olmak üzere iki faktöre sahiptir. Ölçeğin her iki faktörü için de iç tutarlılık katsayısı 70'tir. Bireysel farkındalık faktörü ile seçim hakkı faktörü için iki yarı güvenilirlik katsayıları sırasıyla .67 ve .71 olarak hesaplanmıştır. Bireysel farkındalık alt boyutu bireyin kendisinin farkında olmasını ifade ederken, seçim hakkı alt boyutu kişinin kendi istekleri doğrultusunda seçimlerini yapabilmesini ifade eder. Bu araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizinde ise Cronbach alfa katsayıları ölçek genel toplamın .83, bireysel farkındalık alt ölçeğinin .83 ve seçim hakkı alt ölçeğinin .74 olarak belirlenmiştir.

2.3.5. İşlem

Katılımcıların ilk olarak demografik bilgileri alınmış, sonra ise katılımcılara kendiliknesnesi aktarımlarını ölçmek amacıyla “Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri”, borderline kişilik özelliklerini değerlendirmek amacıyla “Borderline Kişilik Envanteri” ve özerk benlik yönetimini değerlendirmek amacıyla “Özerk Benlik Yönetimi” ölçekleri verilmiştir. Daha sonra ise elde edilen bulgular ışığında

kavramların birbirleri ile ilişkili olup olmadıkları tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçekleri kullanmak için, geliştiren ve/veya Türkçeye uyarlama, geçerlilik güvenirlik çalışmalarını yürüten araştırmacılardan e-mail yoluyla izin kullanım izni ile ölçek maddeleri ve puanlanma işlemlerine dair bilgi edinilmiştir. Ardından İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Kurulu'na ilgili çalışmanın etik ihlal barındırıp barındırmadığının değerlendirilmesi için başvurulmuştur. Çalışmaya İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 24.02.2022 tarihli ve E-45379966-020-42646 sayılı etik kurul onayının alınmasının ardından başlanmıştır. Veri toplama araçları, İstanbul ve Ankara illerinde ikamet eden 18-45 yaş arası gönüllü bireylere uygulanmıştır. Ölçekler, bilgilendirme formu ile beraber katılımcılara online platformlar aracılığıyla dağıtılmıştır. Çalışmada katılımcılardan kimlik bilgileri alınmamış ve veriler yalnızca araştırmacıların erişimine açık tutularak katılımcıların gizlilikleri korunmuştur. Hazırlanan online formlarda araştırmayı diledikleri an bırakabilecekleri ibaresi yer almıştır. Ölçeklerin doldurulması ortalama olarak 15 dakika sürmüştür, ölçeklerden elde edilen veriler, SPSS 25 paket programıyla analiz edilmiştir. Verilerin toplanması, verilerin istatistiksel bulgulara dönüştürülmesi ve yazım süreçlerinin tümü yazarların ortak katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

2.3.6. Veri Analizi

Veriler internet ortamında toplanarak, SPSS 25 paket programında "İlişkisel Tarama Yöntemi" ile analiz edilmiştir. Normal dağılım varsayımı kontrol edilmiştir. Ölçek ve alt ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. Değişkenlerimizin basıklık ve çarpıklık referans aralığının -2 ve +2 referans aralığında olması normal dağılımı sağladığı sonucunu göstermektedir (George ve Mallery, 2000). Pearson Korelasyon analizi kullanılarak Borderline Kişilik Envanteri, Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri, Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği Envanterinin birbiriyle ilişkisine, Bağımsız Örneklem T-Testi kullanılarak Borderline Kişilik Envanteri, Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri, Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği Envanterinin demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine, Hayes Process Macro kullanılarak aracılık etkisine bakılmıştır. Referans alınacak p değeri 0.05 ve güven aralığı değeri %95'tir.

3. Bulgular

Tablo 2. Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri, Borderline Kişilik Envanteri, Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinin Tanımlayıcı Değerleri

	n	Min	Maks	\bar{X}	Ss.
Borderline Kişilik Envanteri	400	1	41	13.73	8.38
Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri					
Aynalanma İdealizasyon İkizliğe Yaklaşma İhtiyacı	400	21	111	58.76	24.16
İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacı	400	11	55	24.30	10.70
Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacı	400	6	32	16.45	7.27
Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği	400	9	45	34.05	7.42
Bireysel Farkındalık	400	5	25	20.06	4.89
Seçim Hakkı	400	4	20	13.99	3.75

Borderline Kişilik Envanterinden elde edilen puan ortalamasının 13.73 ($SS=8.38$), aynalanma idealizasyon ikizliğe yaklaşma ihtiyacı ortalamasının 58.76 ($SS=24.16$), idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ortalamasının 24.30 ($SS=10.70$) ve aynalanmadan kaçınma ihtiyacı ortalamasının 16.45 ($SS=7.27$) olduğu bulgusu görülmektedir. Ayrıca özerk benlik yönetimi ölçeği ortalamasının 34.05 ($SS=7.42$) olduğu, özerk benlik yönetimi alt boyutları olan bireysel farkındalık ortalaması 20.06 ($SS=4.89$) olduğu seçim hakkı ortalamasının ise 13.99 ($SS=3.75$) olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri, Borderline Kişilik Envanteri ve Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7
1-Borderline Kişilik Envanteri	1						
2-Aynalanma İdealizasyon İkizliğe Yaklaşma İhtiyacı	-.084	1					
3-İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacı	.122*	.684**	1				
4-Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacı	-.266**	.673**	.522**	1			
5-Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği	-.549**	-.049	-.147**	.158**	1		
6-Bireysel Farkındalık	-.560**	.002	-.175**	.125*	.894**	1	
7-Seçim Hakkı	-.356**	-.100*	-.062	.149**	.811**	.463**	1

** $p < 0.01$ * $p < 0.05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

Borderline kişilik özelliği ile idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ($r = .122, p < 0.05$) arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre, borderline özellikler arttıkça idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı artmaktadır. Borderline kişilik özellikleri ile aynalanmadan kaçınma ihtiyacı ($r = -.266, p < 0.01$) arasında ise negatif ilişki bulunmuştur. Buna göre, borderline özellikler arttıkça aynalanmadan kaçınma ihtiyacı azalmaktadır. Araştırmanın diğer bir bulgusu, borderline kişilik özellikleri ile özerk benlik yönetimi ($r = -.549, p < 0.01$) arasındaki negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu sonucudur. Buna göre borderline kişilik özellikleri arttıkça özerk benlik yönetimi azalmaktadır. Borderline kişilik özellikleri ile bireysel farkındalık ($r = -.560, p < 0.01$) ve seçim hakkı ($r = -.356, p < 0.01$) arasında ise negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre, borderline özellikler arttıkça bireysel farkındalık ve seçim hakkı azalmaktadır.

Araştırmada elde edinilen bulgulara göre aynalanma idealizasyon ikizliğe yaklaşma ihtiyacı ile seçim hakkı ($r = -.100, p < 0.05$) arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. İdealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ile özerk benlik yönetimi ($r = -.147, p < 0.01$) ve bireysel farkındalık ($r = -.175, p < 0.01$) arasında zayıf ve negatif ilişki vardır. Buna göre idealizasyon ikizliğe yaklaşma ihtiyacı arttıkça seçim hakkı azalmakta; idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı arttıkça özerk benlik yönelimi ve bireysel farkındalık azalmaktadır.

Aynalanmadan kaçınma ihtiyacı ile özerk benlik yönetimi ($r = .158, p < 0.01$), bireysel farkındalık ($r = .125, p < 0.05$) ve seçim hakkı ($r = .149, p < 0.01$) arasında zayıf ve pozitif ilişki vardır. Buna göre, aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arttıkça özerk benlik yönetimi, bireysel farkındalık ve seçim hakkı artmaktadır.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Borderline Kişilik Envanteri, Kendilik İhtiyaçları Envanteri, Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinin Karşılaştırılması

		n	M	Ss.	t	Sd.	p
Borderline Kişilik Envanteri	Kadın	191	14.71	10.07	2.20	398	0.028*
	Erkek	209	12.83	6.36			
Aynalanma İdealizasyon İkizliğe Yaklaşma İhtiyacı	Kadın	191	57.92	24.03	-0.67	398	0.506
	Erkek	209	59.53	24.31			
İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacı	Kadın	191	23.44	10.85	-1.53	398	0.126
	Erkek	209	25.08	10.52			
Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacı	Kadın	191	15.75	6.68	-1.86	398	0.064
	Erkek	209	17.09	7.73			
Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği	Kadın	191	32.69	8.60	-3.49	398	0.001*
	Erkek	209	35.29	5.89			
Bireysel Farkındalık	Kadın	191	19.41	5.32	-2.52	398	0.012*
	Erkek	209	20.65	4.40			
Seçim Hakkı	Kadın	191	13.28	4.25	-3.63	398	0.000*
	Erkek	209	14.64	3.10			

* $p < 0.05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örneklem T-Testi

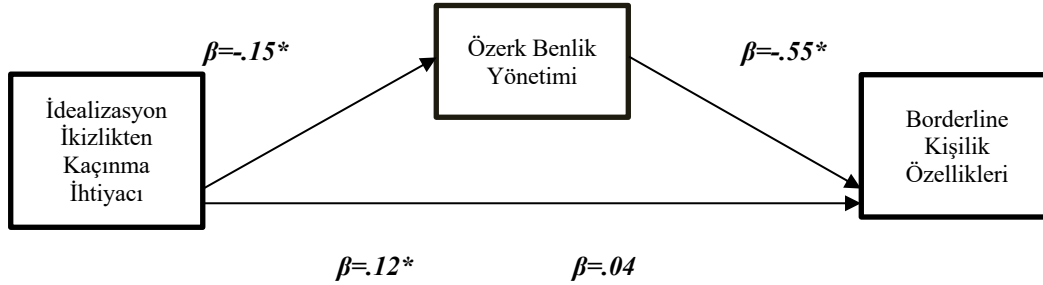
Borderline Kişilik Envanterinden ($t(398)=2.20, p<.05$) elde edilen puanları cinsiyet durumuna göre kıyaslandığında ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Sonuçları değerlendirildiğinde kadınların ($M=14.71$) erkeklere ($M=12.83$) göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinden ($t(398)=-3.49, p<.05$) elde edilen puanları cinsiyet durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Erkeklerin ($M=35.29$) kadınlara ($M=32.71$) göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Bireysel Farkındalık alt ölçeğinden ($t(398)= -2.52, p<.05$) elde edilen puanları cinsiyet durumuna göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Erkeklerin ($M=20.65$) kadınlara ($M=19.41$) göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Seçim Hakkı alt ölçeğinden ($t(398)= -3.63, p<.05$) elde edilen puanları cinsiyet durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiş, erkeklerin ($M= 14.64$) kadınlara ($M= 13.28$) göre daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Aynalanma İdealizasyon İkizliğe Yaklaşma İhtiyacı, İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacı, Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacı alt ölçeğinden elde edilen puanları cinsiyet durumuna göre kıyaslandığında ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 5. İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacının Borderline Kişilik Envanterini Yordamasında Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinin Aracı Rolüne İlişkin Sonuçlar

Model	R	R ²	B	SH	β	T	p	Alt Sınır	Üst Sınır
(Sabit)	.29	.01	11.4	1.03		11.03	.000*	9.37	13.44
1									
İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacı			.10	.04	.12	2.45	.015*	.02	.17
(Sabit)	.36	.30	33.8	1.95		17.33	.000*	29.98	37.66
2									
İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacı Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği			.03	.03	.04	1.00	.320	-.03	.10
Dolaylı Etki (Aracı)			-.61	.05	-.54	-12.83	.000*	-.71	-.52
			.07	.02				.02	.10

* $p<0.05$ Kullanılan test: 53.5 Analizi

Bulguları değerlendirildiğinde, ilk modelde idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı bağımsız değişkeninin borderline kişilik özelliği bağımlı değişkeni puanındaki varyansın %01'ini açıkladığı görülmüştür. Modele ikinci aşamada özerk benlik yönetimi ölçeği bağımsız değişkeni katılmıştır. Özerk benlik yönetimi bağımsız değişkeninin borderline kişilik özelliği bağımlı değişken puanındaki varyansın %29'unu açıkladığı görülmüştür. İdealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ve özerk benlik yönetimi bağımsız değişkenleri borderline kişilik özelliği bağımlı değişkeninde puanındaki varyansın %30'unu açıkladıkları gözlenmiştir. İkinci aşamada özerk benlik yönetimi ölçeği bağımsız değişkeninin eklenmesiyle idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı bağımsız değişkeninin beta değeri .12'den .04'e düşmüştür. Beta değerindeki bu fark direkt olmayan toplam etkinin alt ve üst sınır değerleri sıfırı içermediği için anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre kısmi aracılığın olduğu tespit edilmiştir.

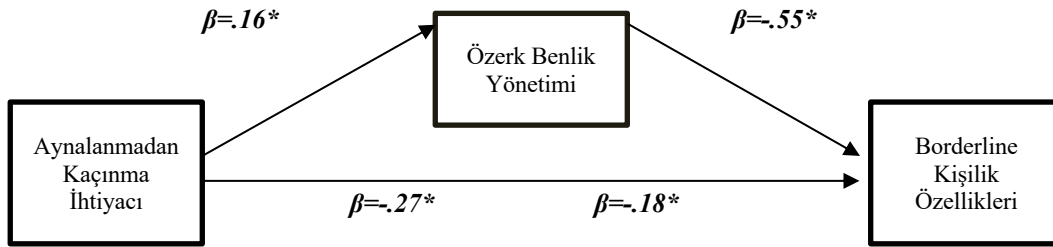
Tablo 6. İdealizasyon İkizlikten Kaçınma İhtiyacının Borderline Kişilik Envanterini Yordamasında Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları* $p < 0.05$ **Tablo 7.** Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacının Borderline Kişilik Envanterini Yordamasında Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinin Aracı Rolüne İlişkin Sonuçlar

Model	R	R ²	B	SH	β	T	p	Alt Sınır	Üst Sınır
(Sabit)	.29	.07	18.7	1.00		18.73	.000	16.79	20.73
1 Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacı			-.31	.06	-.27	-5.49	.000	-.42	-.20
(Sabit)	.36	.33	37.2	1.70		21.92	.000	33.89	40.57
2 Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacı Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği			-.21	.05	-.18	-4.43	.000	-.31	-.12
Dolaylı Etki (Aracı)			-.59	.05	-.52	-12.55	.000	-.68	-.50
Dolaylı Etki (Aracı)			-.10	.03				-.16	-.04

* $p < 0.05$ Kullanılan test: PROCESS 3.5 Analizi

Bulgular, ilk modelde aynalanmadan kaçınma ihtiyacı bağımsız değişkeninin borderline kişilik özelliği bağımlı değişkeni puanındaki varyansın %07'sini açıkladığı göstermektedir. Modele ikinci aşamada özerk benlik yönetimi bağımsız değişkeni katılmıştır. Özerk benlik yönetimi bağımsız değişkeninin borderline kişilik özelliği bağımlı değişkeni puanındaki varyansın %26'sını açıkladığı görülmüştür.

Aynalanmadan kaçınma ihtiyacı ve özerk benlik yönetimi bağımsız değişkenleri borderline kişilik özelliği bağımlı değişkeninde puanındaki varyansın %33'ünü açıkladıkları gözlenmiştir. İkinci aşamada özerk benlik yönetimi bağımsız değişkeninin eklenmesiyle aynalanmadan kaçınma ihtiyacı bağımsız değişkeninin beta değeri $-.27$ 'den $-.18$ 'e düşmüştür. Beta değerindeki bu fark direkt olmayan toplam etkinin alt ve üst sınır değerleri sıfırı içermediği için anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre kısmi aracılığın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. Aynalanmadan Kaçınma İhtiyacının Borderline Kişilik Envanterini Yordamasında Özerk Benlik Yönetimi Ölçeğinin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları* $p < 0.05$

Tartışma ve Sonuç

Yapılan çalışmada kendiliknesnesi ihtiyaçları ile borderline kişilik özellikleri arasında özerk benlik yönetiminin aracı rolü incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, borderline kişilik özellikleri ve kendiliknesnesi ilişkilerinin özerk benlik yönetimi ile ilişkili olduğunu ve borderline kişilik özelliklerinin, kendiliknesnesi ve özerk benlik yönetimi alt boyutlarına etki ettiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, patolojilerin altında erken dönem kendiliknesnesi ilişkilerinin olduğunu ve bu patolojik durumun yaşamın ileri dönemlerinde kişinin kendisine ve çevresine bakış açısını etkileyeceğini vurgulayan Kohut' un "Kendiliknesnesi Kuramı" ile tutarlılık göstermektedir.

Çalışmanın sonucuna göre, borderline kişilik özellikleri arttıkça özerklik azalmaktadır. Bu durumda, çalışmanın ilk hipotezi olan 'Borderline kişilik özellikleri ile özerklik arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Borderline kişilik özelliği arttıkça özerklik azalacaktır.' hipotezi doğrulanmaktadır. Buna göre, borderline kişilik özellikleri arttıkça özerk benlik yönetimi alt ölçeği olan 'bireysel farkındalık' ile 'seçim hakkı' alt ölçek puanları azalmaktadır. Böylece, çalışmanın ikinci hipotezinin de doğrulandığı söylemek mümkündür. Borderline özellikler taşıyan bireyler kronik ve yoğun boşluk duyguları nedeniyle önem verdikleri kişilerin yaşamlarında var olmalarına büyük ihtiyaç duymakta, bu ihtiyaç bireylerin özerkliğinin önüne geçebilmekte önemli ölçüde bağımlılık sergilemelerine neden olabilmektedir (Miller vd., 2020). Yapılan birçok çalışmada borderline kişilik bozukluğu olan kişilerin yaşamlarında değiştirmek istedikleri alanlarla ilgili planlı davranma konusunda sıkıntı çektikleri ve bu konuda verdikleri kararların olası istenmeyen sonuçları hakkında sorumluluğu üstlenmedikleri görülmektedir (Eren, 2010; Köroğlu ve Bayraktar, 2014; Bozdağ ve Yalçınkaya, 2018). Borderline özellikler taşıyan bireylerin, hem seçimlerinin sorumluluğundan kaçınmak hem de yaşantılarındaki önemli kişileri yakınlarında tutmak adına bu seçim ve tercihleri önem verdikleri kişilerin yapmasını bekleyebilecekleri düşünülmektedir. Ön planda gelen borderline kişilik özelliklerinden biri olan dürtüsellik de derinlemesine düşünmeksizin atılan adımlar dolayısıyla gerçekçi tercihlerin ve farkındalık sürecinin önüne geçtiği ve elde edilen bulgunun doğruluğunu pekiştirdiği düşünülmektedir (Kanwal ve Kazmi, 2022). Borderline kişilik bozukluğunda "egosintonisite", yani bireyin semptomatik davranışlarının problem teşkil etmediğine dair algıya sahip olma durumu söz konusudur. Bu nedenle, borderline özellikler taşıyan bireyler kendilerindeki sorunlu davranışı görmeme eğilimi sergileyebilmekte, bir tedavi aramak konusunda zayıf bir tutuma sahip olabilmekte ve davranışları için mazeret üretmeye yatkınlık gösterebilmektedirler. Aynı zamanda etraflarındaki önemli insanların (arkadaş, aile vs.) ve sistemin (yasal ortamlar) de kendi davranışlarını hoş görmesini beklemek gibi sorumluluktan kaçınan tavırlar sergilemeye yatkın olmaktadır (Plain, 2013). Söz konusu sonuçlar borderline özellik taşıyan bireylerin özerkliklerinin düşük olması sonucunu desteklemektedir. Bu kişilerin sorumluluk alma konusunda yalnız hareket etmekten kaçınmaları, dolayısıyla yalnızlığa tahammüllerinin düşük olması ve ayrılığın onlar için kaygı uyandırıcı bir durum olması, özerk

davranamamalarına sebep olmakta ve araştırmanın sonucu ile tutarlılık göstermektedir. Diğer insanlardan bağımsız hareket etme konusunda güçlük yaşayan ve özerk davranamayan bu kişiler, ayrılık senaryolarında yoğun kaygı yaşamakta ve bununla baş etme konusunda oldukça zorlanabilmektedirler (Faraji ve Tezcan, 2022). Farklı çalışmacılar da mevcut çalışmanın sonuçlarıyla benzer biçimde borderline kişilik bozukluğunda sorumluluktan kaçma ve tek hareket etme konusunda isteksiz davranışlarının altı çizmektedirler (Aksoy ve Ögel, 2003; Karayün, 2007; Liebke vd., 2017; Derin ve Öztürk, 2018).

Çalışmanın bir diğer sonucuna göre, borderline kişilik özellikleri ve idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı arasında pozitif yönde ilişki vardır. Buna göre borderline kişilik özellikleri arttıkça idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı artmaktadır. Duygusal farkındalık ve empati kurabilme konusunda sıkıntı yaşayan bireylerin ilişki kurma, kendi ve diğer insanların duygularını fark etme konusunda zorluk çektikleri belirtilmektedir (Yurduşen ve Gençöz, 2018). Bu insanların diğerleri ile yakınlık kurabilme becerilerinden ve diğer insanların duygularını anlama, bu becerilere değer verme konusunda empati kurma ve duygusal becerilerden uzak olma durumunun, borderline kişilik örüntüsü olan bireylerin kendilerini farklı hissetmelerine ve farklılığa ihtiyaç duymalarına sebebiyet verebileceği düşünülmektedir. Literatürde borderline kişilik bozukluğu bulunan bireylerin vücutlarında yaptıkları bir takım değişiklikler (dövme, piercing vs.) ile ilgili çok az sayıda bilgi bulunmakla birlikte, borderline kişilik bozukluğu olan kişilerin kimlik arayışları ve vücutlarında yaptıkları değişikliklerin (Vizgaitis ve Lenzenweger, 2019), ikizlikten kaçınma yani ötekenden farklı olma ihtiyacını destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bu ilişkinin açıklanmasına dair çalışmalar literatürde kısıtlı olduğu için bu konudaki çalışmaların zenginleştirilmesinin, ilişkinin açıklanmasına olumlu anlamda katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Araştırma sonucuna göre, borderline kişilik özellikleri ve aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Buna göre borderline kişilik özellikleri arttıkça aynalanmadan kaçınma ihtiyacı azalmaktadır. Aynalanma ihtiyacı, kişinin kendi mükemmelliğini, karşısındaki kişiden görme ihtiyacını ifade etmektedir (Kohut, 1971). Borderline kişilik özellikleri olan bireylerin reddedilmeye tahammül seviyelerinin az olması ve dolayısıyla böylesi bir hayal kırıklığı engellenmesi adına aynalanmaya ihtiyaç duyması ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir (Foxhall vd., 2019). Onaylanma ihtiyacının düşük düzeyde görüldüğünü belirten aynalanmadan kaçınma ihtiyacının azalması ile borderline kişilik özelliklerin artmasının, başkalarının beğenilerinin arandığı narsistik kişilik yapılanması (Halfon ve Çoşkun, 2021) ile ilgili olabileceği, bu durumda borderline kişilik özellikleriyle sıklıkla bir arada görülebilen narsistik kişilik özelliklerinin varlığının araştırmanın elde edilen sonucu ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın sonucuna göre, aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arttıkça özerklik artmaktadır. Özerkliğin gelişmesi ile bireylerin tek başına hareket edebilme becerilerinin arttığı ve olayları daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirebildikleri görülmektedir (Ekşi vd., 2020). Kişilerin kendi kararlarını verebilmeleri ve yaptıklarının sorumluluklarını üstlenebilmeleri, kısaca onay beklemeden hareket etmelerini ifade eden özerklik kavramı, kusurlu ve kötü olan her şeyin dış dünyaya atfedilerek yükten kurtulma davranışının “büyüklenmeci kendilik” çerçevesinde toplandığı (Kohut, 1971) ve patolojik seviyedeki duyarsızlık ve büyüklenmeci davranışların özerklik olarak yansıdığı düşünülmektedir. Bireyin, bir diğer kişinin yardımını almakta zorlanmalar yaşayabileceğine işaret eden aynalanmadan kaçınma puanlarının artışının, özerklik puanlarının artışı ile doğru orantılı oluşu, çalışmanın tahmin edilebilir bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ancak, özerkliğin artması sonucunun, kendine fazlasıyla odaklandığı için bir başkasını yok sayan narsistik kişilik özelliklerinden (Halfon ve Çoşkun, 2021) kaynaklanabileceği varsayımı, araştırmanın elde edilen bu bulgusu değerlendirilirken göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çıkarımlar ışığında çalışmanın kendiliknesnesi ihtiyaçları ile özerklik arasında anlamlı ilişki vardır hipotezi, desteklendiğini söylemek mümkündür. Araştırmanın bir diğer sonucu olan, aynalanmadan kaçınma ihtiyacının artması ile özerk benlik yönetimi alt boyutu olan bireyin kendisinin farkında olması ile çerçevelenmiş ‘bireysel farkındalık’ alt boyutunun artması bulgusu bu bilgiyi destekler niteliktedir. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre ise, aynalanmadan kaçınma ihtiyacı arttıkça seçim hakkı artmaktadır. Bireyin kendi mükemmelliğinin karşısındaki kişi tarafından

yansıtılmasına ihtiyacının olmaması ile tanımlanan aynalanmadan kaçınma ihtiyacının artması sonucunda kişinin seçimlerinin kendisine ait olduğunu belirten seçim hakkının artması, kabul edilebilir bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma sonucuna göre, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı ile bireysel farkındalık arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Buna göre, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı arttıkça bireysel farkındalık azalmaktadır. Kişinin kendi düşünme süreçlerini fark edebilme, eyleme kalkışmadan önce süreci planlama ve süreci tamamlayınca kişinin elde ettiği sonuç ile kendi planlarının birbirine uygunluğu bireysel farkındalık olarak ele alınmaktadır (Kanmaz, 2012, s. 49). İdealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacının, bireyin kendi düşünce süreçlerindeki tarafsız bakış açısını zedeleyebileceği ve bu nedenle bağımsız hareket etme dürtüsünün ulaşmak istenen hedefe yönelik atılması gereken ideal adımların plan dışı bırakılmasına yol açabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bir diğer sonucuna göre, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacı arttıkça özerklik azalmaktadır. Özerklik, kişinin başkalarının onu yönlendirmesine ve desteklemesine ihtiyaç duymadan ve planlarını, başkalarının ona fayda sağlamasına dayandırmadan hareket edebilmesi, gerçekleştirdiği eylemleri ve eylemlerin sonuçlarının sorumluluğunu kabullenerek yaşamda ilerlemesi olarak açıklanmaktadır (Kart ve Güldü, 2008, s. 193). Buradan hareketle özerk benlik yönetiminde alınan kararların çıkış noktasının, diğer insanların yaptıklarıyla benzerlik ya da farklılık taşıması amacı gütmeyen kendi planlarını uygulama çabası biçiminde kendini göstereceği düşünülmektedir. Bu bağlamda idealizasyon ikizlikten kaçınan, yani diğerleri ile iletişim ve paylaşımlarını minimum seviyeye indiren birisinin sağlıklı bir özerklik göstermiyor olması beklendik bir sonuç olarak yorumlanmaktadır. Seçimlerin ya da içinde bulunulması tercih edilen durumların diğer insanlardan farklı olmasının esas motivasyon noktası olduğuna işaret edilen idealizasyon ikizlikten kaçınma alt boyutunun (Kart ve Güldü, 2008), özerkliğin azaldığı kişilerde görülmesi durumu, tüm bu çıkarımlar göz önüne alındığında, idealizasyon ikizlikten kaçınma ihtiyacının artması ile özerk benlik yönetiminin azaldığı sonucuyla tutarlılık göstermektedir.

Mevcut çalışma sonucunda borderline özellik düzeyinin kadınlarda daha yüksek olduğu ve erkeklerin genel olarak özerk benlik yönetimi düzeylerinin, özelde ise alt boyutları olan bireysel farkındalık ve seçim hakkı düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Literatürde borderline kişilik bozukluğu ile ilgili yapılan bir başka çalışmada ise sonuçlar, kadınlarda borderline kişilik bozukluğu görülme oranının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Silberschmidt vd., 2014). Bu bulgunun kadınlarda borderline kişilik özelliklerinin daha yüksek düzeyde belirlenmesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Borderline kişilik özelliklerinde artış terk edilme korkusunda ve kişisel sorumluluğu üstlenme isteksizliğinde (Foxhall vd., 2019) artışla paralel olduğundan kadınların özerklik düzeylerinin daha düşük olduğu düşünülmektedir.

Ölçeklerin uygulandığı örneklem grubunun yalnızca yetişkin olma kriteri olması araştırmanın kısıtlılıklarından biri olarak görülmektedir. Araştırmanın kısıtlılığını oluşturan bir diğer etken ise, değişkenlerin alt boyutları ile yapılan araştırmalardır. Çalışmanın sonucunda özerklik ile borderline kişilik özelliklerinin ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, özerklik arttıkça borderline özellikler azalmaktadır ve bu durum, özerklik gelişiminin bireyi borderline kişilik özelliklerinden uzaklaştıracağına işaret etmektedir. Özerk benlik yönetiminin kendiliknesesi ihtiyaçları ile borderline kişilik özellikleri arasındaki aracı rolünün belirlenmesi ile borderline özellikler gösteren bireylerin psikoterapötik süreçlerinde özellikle boşluk duygusu ve yalnızlığa tahammülsüzlük konularına yönelik müdahalelerin geliştirilmesi açısından yardımcı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın temel hipotezi olan özerklik, kendiliknesesi ve borderline özellikler arasındaki anlamlı ilişkinin varlığı ile çalışmanın sonucu tutarlılık göstermektedir.

Kendiliknesesi aktarımları ile borderline kişilik özellikleri arasındaki özerk benlik yönetiminin aracı rolünün incelendiği çalışmanın 400 katılımcı ile Türkiye’de yapılmış olması araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın değişkenlerinden biri olan özerkliğin, narsistik yapılanma ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda bireyin kendi kararlarını kendisinin alması ve

kendini yönetmesini ifade eden özerklik kavramı ile kendine fazlasıyla odaklanan narsistik kişiliğin ayrımının yapılması için narsistik özelliklerin dahil edilmesiyle çalışmanın yeniden yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Aksoy, A., & Ögel, K. (2003). Kendine zarar verme davranışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(4), 226-236.
- Altun, İ. K., & Atagün, M. İ. (2019). Sınır kişilik bozukluğunda benlik saygısı, duygu düzenleme güçlüğü ve duygulanım ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(5), 506-514.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)*, (DMS-IV). Washington DC: American Psychiatric Association.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *DSM-5 yönelimli tanısal görüşme*. (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: HYB Yayıncılık.
- Anlı, İ., & Bahadır, G. (2007). Kendilik psikolojisine göre narsistik ve sınır kişilik bozukluğu. *Psikoloji Çalışmaları*, 27, 1-12.
- Aydemir, Ö., Demet, M. M., Danacı, A. E., Deveci, A., Taşkın, E. O., Mızrak, S., Şimşek, E. E., & İçelli, İ. (2006). Borderline Kişilik Envanterinin Türkçe'ye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerliliği. *Türkiye'de Psikiyatri*, 8(1), 6-10.
- Banai, E., Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). "Selfobject" needs in Kohut's self psychology: Links with attachment, self-cohesion, affect regulation, and adjustment. *Psychoanalytic Psychology*, 22(2), 224-260. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.22.2.224>
- Bozdağ, Y., & Yalçınkaya A. Ö. (2018). Sınır (borderline) kişilik bozukluğu: bir vaka çalışması. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 5(2), 43-58
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. London: Sage Publications.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-80.
- Derin, G., & Öztürk, E. (2018). Dissosiyatif bozukluklar ve sınırda (borderline) kişilik bozukluğunda ruhsal travma. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 29-42.
- Ekşi, H., Barış, Ş., & Demir, H. İ. (2020). Ergenlerde helikopter ebeveyn tutumu, şişirilmiş benlik: duygusal özerklik, sosyal kaygı değişkenlerinin aracı etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(Armağan Sayısı), 83-100.
- Eren, N. (2010). Ağır kişilik bozuklukları ve hemşirelik girişimleri-Bölüm II. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(2), 86-95.
- Faraji, H. (2021). Borderline kişilik bozukluğunun ergenlik döneminde belirlenmesine dair bir değerlendirme. *OPUS Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7139-7166.
- Faraji, H., & Tezcan A.E. (2022). *Borderline kişilik bozukluğu*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Foxhall, M., Hamilton-Giachrisis, C., & Button, K. (2019). The link between rejection sensitivity and borderline personality disorder: A systematic review and meta-analysis. *British Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 289-326.
- George, D., & Mallery, P. (2000). *SPSS for Windows step-by-step: Guide and reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

- Halfon, S., & Coşkun, A. (2021). Zihinselleştirmenin kültürel özellikleri ve psikolojik belirtiler ile ilişkisi üzerine bir derleme. *Nesne*, 9(22), 904-924.
- Kanmaz, A. (2012). *Okuduğunu anlama stratejisi kullanımının, okuduğunu anlama becerisi, bilişsel farkındalık, okumaya yönelik tutum ve kalıcılığa etkisi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Kanwal, S., & Kazmi, S. F. (2022). Impulsivity, impulsive aggression and borderline personality features among violent spouses. *Heliyon*, 8(8), e10135.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karayün, D. (2007). *Nevrotik yapılı hastaların ve ailelerinin borderline yapılı hastaların ve ailelerinin kişilik özellikleri ve aile ilişkilerinin birbirine ve kontrol grubuna göre kıyaslanması* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kart Ersoy, M., & Güldü, Ö. (2008). Özerk benlik yönetimi ölçeği: uyarlama çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 187-204.
- Kayış, A. R. (2015). *Üniversite öğrencilerinin başarı yönelimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kernberg, O. F. (1985). *Sınır durumlar ve patolojik narsisizm*. (M. Atakay, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık
- Klein, M. (1999). *Haset ve şükran*. (O. Koçak & Y. Ertan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kohut, H. (1988) *The Restoration of the Self*. 7. baskı, New York, Connecticut, International Universities Press.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin çözümlenmesi*. (C. Atbaşoğlu, B. Byükkal & C. İşcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Köroğlu, E., & Bayraktar, S. (2014). *Kişilik bozuklukları*. İstanbul: HYB Yayıncılık.
- Kulacaoglu, F., & Kose, S. (2018). Borderline personality disorder (BPD): In the midst of vulnerability, chaos, and awe. *Brain Sciences*, 8(11), 1-11.
- Kurt, A. (2020). Borderline kişilik bozukluğu: Sınırların ötesinde koşulsuz kabul arayışında bir vaka sunumu. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 110-128.
- Leichsenring, F. (1999). Development and first results of the Borderline Personality Inventory: A self-report instrument for assessing borderline personality organization. *Journal of Personality Assessment*, 73(1), 45-63.
- Liebke, L., Bungert, M., Thome, J., Hauschild, S., Gescher, D. M., Schmahl, C., Bohus, M., & Lis, S. (2017). Loneliness, social networks, and social functioning in borderline personality disorder. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 8(4), 349-356. <https://doi.org/10.1037/per0000208>
- Livesley, J. (2008). Toward a genetically-informed model of borderline personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 22(1), 42-71.
- Miller, C. E., Townsend, M. L., Day, N. J., & Grenyer, B. F. (2020). Measuring the shadows: A systematic review of chronic emptiness in borderline personality disorder. *PLoS One*, 15(7), e0233970.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Öztürk, O., & Uluşahin, A. (1988). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.

- Piotrowski, M. (2018). Selfobject experience in long-term friendships of midlife women. *Psychoanalytic Social Work*, 25(1), 17-41.
- Plain, A. (2013). *Renaturalizing the individual with borderline personality disorder* (Master's thesis), University of Waterloo, Canada.
- Quirk, S.E., Berk, M., Pasco, J.A., Brennan-Olsen, S. L., Chanen, A. M., Koivumaa-Honkanen, H., ..., & Williams, L. J. (2017). The prevalence, age distribution and comorbidity of personalit disorders in Australian women. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 51(2), 141-150.
- Sheldon, K. M., & Deci, E. (1993). *Self Determination Scale (SDS)* [Database record]. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t53985-000>
- Silberschmidt, A., Lee, S., Zanarini, M., & Schulz, S. C. (2015). Gender differences in borderline personality disorder: results from a multinational, clinical trial sample. *Journal of personality disorders*, 29(6), 828-838.
- Tekin, M. (2021). Borderline kişilik bozukluğunun nedensellik ve psikolojik kuramlar açısından değerlendirilmesine dair bir gözden geçirme. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 07 (04), 100-105.
- Vizgaitis, A. L., & Lenzenweger, M. F. (2019). Pierced identities: Body modification, borderline personality features, identity, and self-concept disturbances. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 10(2), 154-162.
- Yazgan İ. B., & Yerlikaya, E.E. (2008). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi
- Yurduşen, S., & Gençöz, F. (2018). Kendiliknesnesi İhtiyaçları Envanteri'nin Türk toplumundaki psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikoloji Dergisi*. 2(2), 88-98.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50, İkinci yazar/Second author % 50.
2. Yazarlar arasında çıkar çatışması durumu: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

Introduction

Kohut (1971) explains BPD through the inability to identify and integrate with the selfobject in the first years of life. In this case, disappointments over the "idealized parent imago" cause the selfobject to not be internalized. The inability to internalize the selfobject leads to the inaccessibility of the appeasement good object. This situation causes the person to be unable to calm down and control himself in the later stages of life (Anlı & Bahadır, 2007). Kohut (1971) defines the selfobject as the caregiver who meets the needs of the infant, and names the selfobject needs as mirroring, idealization and twinning needs. In the need for mirroring, emphasis is placed on the side of the child, who wants to see his own perfection and join him when he looks at his mother, and wants the visibility of the value he attaches to himself, his grandiose approach and perfection (Kohut, 1998).

Autonomy is the ability to make one's own decisions and undertake the consequences of those decisions (Deci & Ryan, 2000). According to Deci and Ryan (2000), as a person's autonomy increases, his self-confidence and ability to establish interpersonal relationships will improve. One of the ultimate goals is to reevaluate the belief that early object relations affect later life and there is no change afterward, and that interpersonal relations can be improved by improving the autonomy of people with BPD. Kayış (2015) states that psychological resilience will also increase as the autonomous self increases. In line with this information, it was aimed to contribute to the therapy process by improving autonomy in BPD, improving interpersonal relationships and increasing the quality of life of people with BPD.

The aim of the study is to examine the mediating role of autonomous self-management between selfobject transferences and borderline personality traits. Thus, it is aimed to re-evaluate the view that personality and personality traits find their final form in the early stages such as 0-5 years old and it is not possible to change afterward. In the literature, it is seen that there are not enough studies evaluating the relationship between selfobject transfers and borderline personality traits. In addition, the same limitations are encountered in studies examining the mentioned variables and the mediating role of autonomous self-management and evaluating the sub-dimensions of the variables. It is hoped that the study will contribute to the literature in this sense. Considering the limitations of studies using variables, it is assumed that the study will contribute to the literature and researchers who want to work in this field.

Method

The study started after the approval of the Istanbul Aydın University ethics committee, dated 24.02.2022 and numbered E-45379966-020-42646. 400 individuals between the ages of 18-45 living in the province of Istanbul participated in the research. The relational survey model from quantitative research was used, since it was aimed to determine the object relations, borderline structures, and autonomy levels of the participants. The participants were given the demographic information, 'Selfobject Needs Inventory', 'Borderline Personality Inventory' and the 'Self Determination Scale'. Pearson Correlation analysis, Independent Groups T-Test was used for data analysis, and PROCESS 3.5 was used for mediation analysis.

Results

According to the results of the research, as a result of the increase in borderline personality traits, the scores of the autonomous self-management subscale "individual awareness" and the "right to choose" subscale decreased. As borderline personality traits increase, the need to avoid idealization twins increases, and the need to avoid mirroring decreases. As the need to avoid mirroring increases, the autonomy of individuals increases, and as the idealization need to avoid twins increases, autonomy decreases.

Discussion and Conclusion

According to the results of the study, self-determination decreases as borderline personality traits increase. In this case, the first hypothesis of the study, 'There is a negative significant relationship between borderline personality traits and self-determination. Individuals with borderline characteristics have a great need for the presence of the people they care about in their lives due to their chronic and intense feelings of emptiness, and this need can prevent individuals' autonomy and cause them to exhibit significant dependency (Miller et al., 2020).

According to another result of the study, as borderline personality traits increase, the need for idealization and avoidance of twins increases. It is stated that individuals who have difficulties in emotional awareness and empathy have difficulties in establishing relationships and recognizing their own and other people's emotions (Yurduşen & Gençöz, 2018). It is thought that these people's lack of ability to establish closeness with others, to

understand other people's feelings, to empathize with these skills, and to be away from emotional skills may cause individuals with borderline personality patterns to feel different.

According to the results of the research, there is a negative significant relationship between borderline personality traits and the need to avoid mirroring. It is thought that individuals with borderline personality traits have a low tolerance for rejection and therefore they need to be mirrored in order to prevent disappointment (Foxhall et al., 2019).

According to the results of the research, as the need to avoid mirroring increases, self-determination increases. With the development of autonomy, it is seen that individual's ability to act alone increases and they can evaluate events from a wider perspective (Ekşi et al., 2020). According to another result of the research, as the need for avoidance of mirroring increases, the right to choose increases. With the development of autonomy, it is seen that individual's ability to act alone increases and they can evaluate events from a wider perspective (Ekşi et al., 2020).

According to the results of the study, there is a negative significant relationship between the idealization need to avoid twinning and individual awareness. It is thought that the need for idealization and avoid twinning may damage the impartial point of view of the individual in his own thought processes, and therefore the urge to act independently may lead to the exclusion of ideal steps to be taken towards the desired goal.

According to another result of the research, as the idealization need to avoid twinning increases, self-determination decreases. It is thought that the starting point of the decisions taken in autonomous self-management will manifest itself in the form of an effort to implement their own plans without the aim of being similar or different from what other people do. In this context, it is interpreted as an expected result that someone who avoids idealization twins, that is, minimizes their communication and sharing with others, does not show a healthy autonomy.

Araştırma Makalesi • Research Article

Türkiye’de Bireylerin Oy Verme Davranışlarının Mekânsal Faktörler Açısından Değişimi

The Change of Voting Behavior of Individuals in Turkey in Terms of Spatial Factors

İkram Bağcı *

Öz: Bu çalışmada Türkiye’deki sağ ve sol seçmenlerin mekânsal/coğrafi konumlarına ve ideolojilerine göre seçimlerde tercihlerinin değişip değişmeme durumları ele alınmış ve 2023 seçimleri sonrasında inanç bazında başörtüsünün tekrar sorun olup olmayacağı değerlendirilmeleri yapılmıştır. Ülkemizde büyükşehirlerde ve kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan sağ ve sol partilere oy veren seçmenlerin seçimlerdeki tercihleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılığı etkileyen faktörlerin başında ideolojik bakış açısının yanında sosyolojik olarak yaşanan yerin mekânsal ve kültürel yapısının da etkili olduğu dile getirilebilir. Çalışmada oy verme davranışını etkileyen sosyolojik ve ideolojik yaklaşımların teorik içeriği Türkiye nezdinde ele alınmış, sağ ve sol adresli partilerin hâkim olduğu iki farklı büyükşehir ile iki farklı ilçede 120 seçmenle mülakat yapılmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırmalı analiz yöntemiyle irdelenmiştir. Uygulama sonucunda kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin büyükşehirlerdeki seçmenlere göre seçimlerde yakın durdukları partiyi değiştirme eğilimi daha esnek-geçişken olduğu görülmüştür. Bu geçişkenlik sağ/muhafazakâr seçmenler nezdinde daha belirgin sol/seküler seçmenler nezdinde geçişkenliğin daha katı olduğu belirlenmiştir. Buna karşılık büyükşehirdeki seçmenlerin oy verme anlamında seçimlerde tercihlerinin pek değişmediği, parti aidiyetinin kırsal kesimlerdeki seçmenlere göre daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin çoğunluğu ise başörtüsü yasağının artık gündeme gelmeyeceğini düşünürken kent merkezlerinde yaşayan seçmenlerin aynı konuda yasak taraftarı bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Çalışma için İstanbul medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 14.09.2022/98 tarih ve sayılı etik kurul izni alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Oy verme, Seçmen Davranışı/İdeoloji, Partizanlık/Merkez-Çevre

Abstract: In this study, whether the preferences of right and left voters in Turkey have changed in the elections according to their spatial /geographical location and ideology have been considered and whether the hijab will be a problem again on the basis of faith after the 2023 elections has been evaluated. In Turkey, the preferences of voters living in metropolitan cities and rural settlements who vote for right-wing and left-wing parties differ from each other in elections. At the beginning of the factors affecting this difference, it can be stated that in addition to

* Dr, Siyaset Bilimci. (Bağımsız araştırmacı)

Orcid No:0000-0002-7044-7022. bagcikram@gmail.com.

Cite as/ Atıf: Bağcı, İ. (2023). Türkiye’de bireylerin oy verme davranışlarının mekânsal faktörler açısından değişimi.

Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 19-33. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1231664>.

Received/Geliş: 09 January/Ocak 2023

Accepted/Kabul: 19 April/Nisan 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

the ideological point of view, the spatial and cultural structure of the place where we live sociologically is also effective. In the study, the theoretical content of sociological and ideological approaches affecting voting behavior was discussed in Turkey, and interviews were conducted with 120 people in two different metropolitan areas and two different districts, dominated by right-wing and left-wing parties. The obtained data were examined by comparative analysis method. As a result of the application, it has been seen that voters living in rural areas have a more flexible-transitional tendency to change the party they stand close to in elections compared to voters in metropolitan cities. While this transitivity is more pronounced among right/conservative voters, it has been determined that the transitivity is more strict among left/secular voters. On the other hand, it has been found that the party affiliation of voters in metropolitan cities, where there is not much change in their preferences in different elections in terms of party, is more pronounced than voters in rural areas. While the majority of voters living in rural areas think that the issue of faith and headscarf will no longer be on the agenda, it has been observed that voters living in urban centers have a stricter attitude. Ethics committee approval, dated 14.09.2022/98 was obtained from İstanbul Medeniyet University Social and Human Sciences Research and Publication Ethics Committee for study.

Keywords: Voting, Electoral Behavior/Ideology, Partisanship/Centre-Periphery.

Giriş

Türkiye’de siyasetin günümüzdeki cepheleşmesini klasikleşmiş ama en iyi şekilde ele alan Mardin’in merkez çevre kuramı (1973) Osmanlı’dan günümüze gelen siyasal grupların ve konumlandıkları yerin özellikleri ile beraber anlatılmasını sağlamıştır. Tarihsel süreçten günümüze gelecek olursak sağ ve sol partilerin merkez ve çevre kuramında hangisinin merkezde hangisinin çevrede olmasından ziyade bu partilerin Türkiye’de seçmenler nezdinde coğrafi olarak kendi seçmenlerini ne kadar tutabildiği hususu üzerine eğilmek istenilmektedir. Merkez-çevre kuramı ile sosyal ve siyasal kültürde dile getirilen kutuplaşmalar ve sonrasında ortaya çıkan ayrışmalar, oy verme davranışlarında siyasal partiler nezdinde de kendini göstermiştir.

Evans’ın (1999: 255) da belirttiği gibi toplumsal ayrışmaların ve tutumların oy vermeye etkisi yadsınmamakta bu ayrışmalar ve tutumlar din, etnisite, ekonomik seviye vb. faktörlere dayanabilmektedir. Benzer şekilde, Kalaycıoğlu (2012: 7) çalışmasında Türkiye’de seçmenlerin oy verme davranışındaki motivasyonu sağlayan unsurları üçe ayırır ve bunların siyasi ideoloji, siyasi sosyalleşme ve ekonomik tatmin olduğunu belirtir. Referandum sonuçlarını bu hususlar açısından “*kültürkampflara*” ayırarak analiz eden Kalaycıoğlu, dindar ve laik kesimlerin seçmen nezdinde ayrıldığını ve bu durumun referandum sonuçlarına yansıdığını da belirtir. Siyasi ideoloji bireylerin oy verme davranışında belirleyici bir rol oynarken ideolojisine yakın sosyolojik gruplar içinde olan bireylerin zamanla farklı siyasal partilere yönelebileme ihtimali de ortaya çıkmıştır. Bu duruma sosyolojik model bir açıklama getirememiş (Ünal, 2016: 100) oy verme davranışının analizinde ideoloji tek başına açıklayıcı bir unsur olmaktan çıkarak diğer etmenlerin varlığını hesaba katmak da önemli hale gelmiştir. Ekonomi diğer önemli faktörler içerisinde belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkarken (Erdoğan, 2013:28) seçmenlerin sandıkta partilerin ekonomik performanslarını değerlendikleri görülmektedir (Armutçu ve Tan, 2021).

Ekonomik göstergelerin önemine rağmen Powell’ün (1993) belirttiği gibi büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik faktörler görevdeki hükümetin popülerliğini her zaman doğrudan olumsuz etkilemeyebilir. Bu doğrultuda, çalışmanın temel araştırma sorusu, ekonomik göstergelerin yanında coğrafi konumun veya kırsal/ kentsel yerleşimlerin oy verme davranışı üzerindeki etkisinin olup olmadığı ve varsa bu etkinin ne derecede olduğudur?

Kırsal ve kentsel mekâna göre seçmenlerin oy kullanma durumunu Güney Kore’de ele alan bir çalışmada (Mo vd., 1991) kırsal kesimde olan bireylerin ancak dışardan bir baskı olursa oy kullanma oranının artacağını ve buna karşılık kentlerde ise oy kullanma oranının yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Siegfried’in (1913) Batı Fransa’nın farklı yerleşimlerinde coğrafi konumun siyasal partilere oy vermede etkisini ele aldığı çalışma bu alanda yapılan ilk çalışmalardan olsa da alanı daha da derinleştirecek çalışmaların hala gerçekleşmediği görülmektedir. Özellikle coğrafi konumun ve dolayısıyla kültürün de farklı olacağı yerlerde ekonominin temel olduğu rasyonel seçim kuramlarından

daha çok ele alınması gereken başka kuramların olduğu da dile getirilebilir. Ayrıca, seçmenlerin demografik özelliklerinin yanında sosyal ve kültürel özelliklerinin de siyasal alanda parti seçiminde oy verme davranışına yansıtıldığı görülmektedir. Bu durum bir ülkede bölgeden bölgeye ve hatta şehirden şehire değişiklik gösterebileceği gibi bir şehir içinde yer alan mahallelerde ve ilçelerde de farklılık arz edebilmektedir. Bu farklılıklara sebep olan faktörler ekonomi, partiye sadakat, liderin durumu veya karizması, partinin hizmetlerinin yanında partiye karşı duyulan kültürel, dini ve ideolojik yakınlığın etkisi olarak da bilinmektedir.

Son zamanlarda Dünya’da ve özelde Türkiye’de ekonomik göstergelerle seçmenlerin oy kullanma tercihlerini ele alan çalışmaların varlığı popüler hale gelse de bu durumun arka planında sosyal, kültürel ve ideolojik etmenlerin varlığının azaldığını söylemek gerçekçi durmamaktadır. Bu durum Türkiye gibi siyasal kültürde ayrılmış ülkeler için hala geçerli bir vaka olarak dururken ekonomi dahil diğer etmenlerin seçmenler üzerinde etkisinin olmadığını da söylemek yersiz olacaktır.

Bu çalışmada ele alınan temel konu sağ ve sol menşeli siyasal partilere oy veren seçmenlerin siyasal seçimlerde kırsal veya kentsel konumlarına göre kendi partilerine olan bağlılığının değişip değişmediğidir. Çalışmada, kırsal kesimlerde sağ-sol seçmenlerin yaşadığı yerler genellikle ideolojik veya kültürel kutuplaşmadan fazla etkilenmeyen yerler olduğu için oy vermede geçişkenlik veya esnekliğin katı olmadığı varsayılmıştır. Kentlerde ise kültürel ve ideolojik kutuplaşmanın hissedilebilir bir düzeyde olduğunda dolayı seçmenlerin partilerine olan bağlılığının daha katı olabileceği öngörülmüştür. Bunun yanında başörtüsü meselesinin 2023 genel seçimleri sonrasında tekrardan sorun olup olmayacağı seçmen görüşleri ile ele alınmış ve seçmenlerin görüşlerine dayalı olarak ön görüde bulunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, karşılaştırmalı analiz yöntemi uygulanmıştır. Kırsal ve kentsel mekanların sağ-sol partilere verilen destek üzerindeki etkisi araştırılırken karşılaştırmalı analiz yöntemi ayrıntılı ve detaylı bilgi sunduğu ve farklılıklar ile benzerliklerin tespitine olanak tanıdığı için tercih edilmiştir. Örneklem olarak Ankara ve Kahramanmaraş olmak üzere iki farklı il merkezinde ve iki ilin farklı ideolojilerde seçmenlerinin olduğu belirlenen ilçelerde yapılmıştır. İl ve ilçelerde farklı partilerin birinci geldiği yerler tercih edilerek farklı ideolojilerin karşılaştırmaya dahil edilmesi hedeflenmiştir. Bu iki ilde ve ilçelerinde sağ ve sol seçmenlerin çoğunlukta olduğu ilçelerin ve mahallelerin kolay tespit edilebilir olması araştırma için bu iki ili önemli kılmıştır. Bir önceki 2018 genel seçim sonuçlarına göre bu durum çok belirgin olarak karşımızda durmaktadır. İl merkezleri “merkez olarak”, ilçeler “çevre” olarak çalışmada yer almıştır. Çalışma için toplamda 120 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın tamamlandığı zaman itibarıyla millet ittifakının cumhurbaşkanı adayının belli olmadığını ve CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun başörtüsü meselesini çözmeye adına yasa yapalım teklifine karşılık Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın başörtüsü meselesine aileyi de güçlendiren bir anayasa yapalım teklifi ile cevap verdiğini, çalışma süresince bu durumun bir karara bağlanmadığını buraya not düşmek isterim. Katılımcılarla yapılan mülakatlarda da bu iki durumun belirsizliği üzerinden görüşlerin elde edildiğini, verilerle beraber yapılan analizlerin 10 ilimizde yaşanan deprem felaketinden öncesine ait olduğunu da dile getirmek yerinde olacaktır.

Veriler açısından genel olarak 2023 seçimlerine giden sürece baktığımızda sağ ve sol seçmenlerin dini özgürlükler, laiklik ve ekonomi gibi alanlarda ortak sorunlarının olduğu görülürken siyasal parti tercihlerinin de yine kentsel ve kırsal faktörlere göre değişiklik arz ettiği belirlenmiştir. Kırsal alanlarda yaşayan sağ seçmenlerin bir önceki seçime göre siyasal tercihlerinde değişme eğilimleri görülürken bu durumun kentlerde yaşayan sağ seçmenlerde daha az olduğu belirlenmiştir. Sol seçmenlerde ise hem kırsal hem de kentlerde yaşayanların bir önceki seçime göre oy verme eğiliminin çok değişmediği görülmektedir, yani kayma yaşanmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan, kentlerde yaşayan sağ seçmenler ekonomik faktörleri göz önünde bulundursa da daha çok ideolojik ve sosyolojik faktörlerin etkisi ile parti değişimini çok tercih etmediği ama buna karşılık kırsal kesimlerde yaşayan sağ seçmenlerin ideolojik ve sosyolojik faktörlerden ziyade ekonomik faktörleri ön plana koyduğu dile getirilebilir. Sol seçmenlerin ise hem kırsal hem de kentsel mekanlarda yaşayanlarının ekonominin kötü

olduğunu dile getirmesi ile beraber iktidar olma motivasyonlarının bir önceki seçime göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

1. Sosyolojik ve sosyo-psikolojik (ideolojik) yaklaşım

Bireylerin sosyo-ekonomik ve kültürel alan olarak içinde bulunduğu çevrenin birey üzerindeki etkisine odaklanan *sosyolojik yaklaşımla*, seçmenlerin kendine yakın bulduğu siyasal adrese yönelmesini ele alan *ideolojik yaklaşım*, Türkiye genelinde seçmenleri en çok etkileyen yaklaşımlar olarak görülebilir. Sosyolojik ve ideolojik yaklaşım, bireyin çevresinden, ailesinden, arkadaşlarından, inancından, eğitim aldığı okul ve kitle iletişim araçlarından belli oranda etkilenebilme gibi bazı ortak özelliklere sahiptir. Çünkü bir bireyin toplumsal manada sosyalleşmesinin yanında siyasal sosyalleşmesini sağlayan bu faktörler, aynı zamanda bireyin siyasal partilere oy verme yönelimini de etkilemektedir (Beren, 2013: 193-194).

Seçmen davranışlarının incelenmesinde ilk akademik çalışmayı yaptığı öne sürülen Lazerfeld ve arkadaşları (1962), sosyolojik yaklaşımın temel noktası olarak oy verme davranışının bir grup deneyimi olduğunu iddia etmişlerdir. Bireyin çevresinde yer aldığı insanlardan başlayarak kanaat önderlerine kadar olan yelpazede bireyin hangi siyasal partiye oy vereceği çevresindeki gruplar tarafından belirlenmiş ve bu durum birey tarafından kabullenilmiştir. Bu kabullenme sürecinde bireyin yaşadığı coğrafi mekân, sosyal ve ekonomik statü, dini unsurlar ve ortak bir şekilde oluşturulan diğer faktörler söz konusudur. Bu yapıya ters düşmeme esasına dayanan sosyolojik yaklaşımın birey-parti ilişkisinden ziyade toplum-parti çerçevesince ilişki kurduğu görülmektedir. Bu yapı içerisinde din faktörü ile beraber siyasal ideoloji veya partizanlık durumu da ele alınıp değerlendirmeler yapılabilir. Bu yaklaşımların önceliği bireylerin rasyonel kararlardan veya değer ve tutumlardan ziyade statü, dini inanç ve yaşanan coğrafyanın birey üzerindeki etkisinin derecesini belirlemektir. Kolektif bir yapı içinde yer alan bireyin, grubun yaklaşımlarına ve kararlarına ters düşme olasılığı çok az iken genellikle çoğunluğun grup kararı ile hareket ettiği ve gönüllü olduğu görülmektedir (Kalender, 2005: 52).

Sosyolojik yaklaşım içerik itibarıyla sınıf temelli grupların siyasal partilere olan yakınlık-uzaklık algısı üzerinden ele alınması gerekiyor olsa da Türkiye’de sınıf temelli toplumdaki ziyade daha çok siyasal kültür farklılıklarından oluşan zıt grupların varlığı, sosyolojik yaklaşımı bu şekilde ele almayı gerekli kılmaktadır. Bazı sosyal bilimciler sosyolojik yaklaşımdan bağımsız olarak, ideolojik veya sosyo psikolojik yaklaşım adı altında bireyin herhangi bir siyasi partiye olan bağlılık sürecini değerlendirmişlerdir. Parti kimliğine, bireyin küçüklüğünden itibaren siyasal anlamda bir partiye olan bağlılığı ve sadakati olma ihtimali olarak yaklaşan bu kuram, aslen aile ve çevredeki insanlardan gelen yönlendirme nedeniyle bireyi oy vermede etki altında tutmaktadır (Temizel, 2012). Bu nedenle bireyler, siyasal süreçlere ve bilgilere hâkim olmasa da olaylara bakış açısı kendi ideoloji çerçevesince olacağı için birçok gelişmeyi anlamlandırma ve yorumlamada kendisinin etki altında kaldığını fark edemeyecektir.

Sosyolojik kuramla iç içe olabilen ve bir siyasal partiye bağımlılığı dile getiren sosyo psikolojik yaklaşım, ülkemizde farklı partilerin seçmenlerinde görülebilen bir durum iken Uysal ve Topak’ın da (2010: 60) belirttiği gibi ülkemizdeki siyasi liderlerin sağ-sol fark etmeden çoğunun kendi aileleri ile aynı ideolojik paralelde yetiştiklerini dile getirmiştir. Seçmenlerin bir toplumda siyasal partilere oy vermesine sebep olan faktörlerin ülkemiz nezdinde farklı nedenleri bulunurken bu çalışmada sadece sosyolojik ve ideolojik yaklaşımın ele alınmasının haklı bir gerekçesi olduğu dile getirilebilir.

2. İlgili çalışmalar

Türkiye’de daha çok ekonomik verileri dikkate aldığımız rasyonel tercih kuramı ile bağlantılı olan ve oy vermeye etki eden çalışmalar tercih edilmiş olsa da bu durumu arka planda etkileyen sosyal ve ideolojik etmenlerde bulunmaktadır. Ekonomik veriler iyi veya kötü olsa da hiçbir şekilde sağ veya sol partileri tercih etmeyecek olan belli bir seçmen kitlesinin varlığından bahsetmek gerekmektedir. Bu durumu etkileyen unsur kimi zaman lider iken kimi zaman parti kimliği kimi zaman da bireyin sahip çıktığı farklı bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Oy verme geçişlerini etkileyen propaganda, medya ve seçim vaatleri gibi etmenler ise tespit edilebilir veriler açısından şüphesiz önemli sonuçlar

bulundurmakta ve Türkiye’de seçmen kitlesinin sosyal ve psikolojik bakış açılarını belirlemede siyasi parti temsilcilerine ve sosyal bilimcilere yol gösterici durmaktadır.

Bu çalışma, mekânsal çevrelerin insanların siyasi tutumlarına olan etkisini ön plana koymaya çalışırken dünya genelinde buna benzer bazı araştırma laboratuvarlarının da varlığı dikkat çekmektedir. ‘The Neighbourhood Revisited: Spatial Polarization and Social Cohesion in Sweden’ adlı çalışmada da mekânsal farklılığın beraberinde mekânsal kutuplaşmaya ve davranışlara olan yansımaya odaklandığı görülmekte ve sosyalleşmeden kimlik oluşumuna kadar mahallelerin etkisine değinilmektedir (Erdoğan, Uyan Semerci, 2022: 104). Mahallelerin bir arada yaşamaya ve sosyal açıdan kutuplaşmaya yönelik etkin bir faktör olduğunu belirten çalışmada günümüzde Türkiye içinde yer alan mahallelerin de bireylere ve topluma olan etkisini ele almayı gerektirdiği görülmektedir.

Tan ve Baydaş (2017) tarafından yapılan çalışmada seçmen özelliklerinin oy verme davranışına olan katkısı ele alınmış seçmenlerin yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim gibi değişkenlerin üzerinde durulmuştur. Araştırmada seçmen yaşlarının partilere olan sadakat düzeyleri ile bir bağlantısı kurulamamış, seçmenlerin en çok partilerin yaptığı hizmetlere baktığı dile getirilmiştir. Eğitim durumu ile siyasi partilerde aranan özelliklerde anlamlı ilişkinin tespit edildiği çalışmada yüksek eğitim almış (master-doktora) seçmenlerin yanında memur ve öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun partinin dünya görüşüne ve parti programlarına baktığı dile getirilirken buradaki dünya görüşünün ideolojik mi yoksa sosyo-kültürel bir anlam taşıyıp taşımadığı belirtilmemiştir. Baltacı (2012) ise seçmenlerin seçim esnasında yapılan propagandalardan etkilendiğini dile getirirse de bu kesimin seçmen sayısının yarısından daha az olduğunu belirtmiştir. Bu durum aslen Türkiye’de seçimlere az bir süre kala seçmenlerin çoğunluğunun kararını vermiş olduğunu gösterirken partilerin yaptığı propagandaların seçmenlerin kararsız kesimlerini belli bir düzeyde etkilediğini göstermektedir.

Özellikle seçim atmosferinde medya faktörünün seçmenler üzerinde etkisinin oldukça fazla olduğu ortaya çıkarken seçmenlerin çoğunluğunun anket ve araştırma firmalarından, yüz yüze görüşmelerden, radyo, gazete ve internetten, afiş ve resimlerin yanında açık havalarda yapılan etkinliklerden etkilenmediği ortaya konulmuştur (Baltacı, 2012: 118-121). Buna karşın bu siyasi propagandalardan etkilenen belli bir seçmen kitlesinin bulunması bu siyasi propaganda araçlarını tamamen önemsiz kılmazken seçim öncesi kararını çoktan veren seçmenlerin verdiği kararlarda net olmalarının nedeni ise belirtilmemiştir. Kesin kararını vermiş bu seçmen kitlesinin ideolojik veya sosyolojik açıdan etkilenip etkilenmediğinin üzerinde durulması gerekmektedir.

2023 seçimlerinde oy kullanacak gençlerin oy verme davranışlarına etki eden faktörleri, sosyolojik, sosyo psikolojik ve rasyonel açıdan ele alan bir çalışmada ise elde edilen bulgular gençlerin daha çok sosyal medyanın etkisinde kaldıklarını, buna rağmen sosyolojik ve sosyo psikolojik etkilerden çok da uzaklaşmadıklarını göstermektedir. Araştırmada gençler üzerinde oy verme davranışında sosyal medyanın oy vermede etkisinin olmadığı, referans grubu dediğimiz çevredeki grupların gençler üzerinde sosyo ve psikolojik olarak etkin olduğu ama rasyonel seçim açısından etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir (Öztürk Küçük ve Toklu, 2020: 4564). Bu durum gençlerin teknolojik anlamda sosyal medya ve türevlerini kullanmaya ne kadar eğilimli olurlarsa olsunlar büyük oranda aile ve çevresindeki insanların etkisinde olduğunu, oy verme davranışında sosyolojik ve ideolojik etmenlerin gençler üzerinde de hakimiyetinin devam ettiğini göstermektedir.

Türkiye’de eğitim seviyesi düşük olan bireylerin oy verme açısından sandığa daha çok gitme eğilimi gösterdikleri görülürken geleneksel olmayan yollarla siyasi protesto (eylem, boykot vb.) yapanların eğitim seviyelerinin ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’de sosyo ekonomik seviyesi daha düşük olanların iktisadi kaygılar nedeniyle oy vermeye daha çok katıldıklarını gösterebilir (Russell, 2016: 460). Bu bulguya rağmen seçmenlerin eğitim ve iktisadi anlamda düşük profildeki olanlarının sadece iktisadi kaygılar nedeniyle oy vermeye gitmelerinin yanında bu grubun sosyo kültürel anlamda siyasi olarak oy verme davranışındaki tercihlerinin nedenleri de ele alınmalıdır.

Yapılan başka bir çalışmada ise (Polat ve Külter, 2008: 19-21) gençlerin siyasi parti liderlerinde bulunmasını istedikleri özellikler içerisinde ilk üçten sonra gelen ikinci önemliler

kategorisinde liderin toplumun değerlerine saygılı olması gerekliliği görülürken bu değerlerin hangi değerler olduğu belirtilmemiştir. Toplumumuzda seküler ve muhafazakâr değerlerin varlığının yanında farklı değerler de yer alırken bu değerlerden hangisinin gençler tarafından daha yüksek oranda kabul edilebilir olduğunu araştırmak yerinde olabilir. Aynı araştırmada gençlerin liderlerde dini söylem ve dindarlıkla ilgili bulguların ortalamanın altında bir değerde olması toplumsal değerlere saygılı olma bulgusunu daha da ayrıntılı ele almayı gerektirmektedir. Din ile beraber dindar bir liderin varlığı toplumsal açıdan kutuplaşmaya neden olup olamayacağı tartışılabilir.

Seçmenlerin cinsiyetlerinin, eğitimlerinin ve aile yanında yaşayıp yaşamadıklarının siyasal parti tercihlerine olan etkisinin ele alındığı bir çalışmada seçmelerin genel olarak siyasal parti seçimlerinde aileleri ile büyük oranda benzerlik gösterdikleri tespit edilmiştir. Yaş bakımından ele alındığında 25 yaşının altındaki bireylerin ailelerden en çok etkilenen kesim oldukları görülürken bir işte çalışan bireylerin çalışmayanlara göre aileden daha fazla etkilendikleri belirlenmiştir (Aydın ve Özbek, 2004: 162-165).

2000 yılında yapılan (Akgün, 2000: 86- 89) bir araştırmada Türkiye’de seçmenlerin oy vermede siyasal partiye olan bağlılığın devam ettiği görülürken yine oy vermeyi etkileyen en önemli faktörlerden birinin de ideolojik faktörler olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak Türkiye’de seçmenlerin İslamcı ve laik olarak ayrıldıklarını belirten araştırmada sağ partilere oy verenlerin kendilerini İslamcı ve milliyetçi olarak belirttikleri tespit edilirken laik seçmenlerin de sol partilere oy verdikleri görülmüştür. Kentsel ve kırsal yerleşim yerleri açısından ele alınan araştırma verilerinde ise sol partileri tercih edenlerin genellikle kentlerde yer aldığı görülürken kırsal alanlarda bu oran yarı yarıya düşmektedir. Kentlerde de hem sol ve hem de sağ partilerin varlığı bilinirken kırsal kesimlerde sağ partilerin hâkim olduğu belirlenmiştir. Sağ seçmenlerin %90’nının o dönem itibariyle sağ partilere oy vermesine karşılık sol seçmenlerin de %85’inin oylarını sol partilere vermesi, o dönemde seçmenlerin oy vermede ideolojik yaklaşımının etkisi altında olduklarını ve geriye kalan diğer oranların ise ekonomik etmenlerden dolayı geçişken veya değişken oy oranları olduğunu göstermektedir.

3. Yöntem

Çalışmanın temel araştırma sorusu, coğrafi konum veya kırsal/ kentsel yerleşimlerin oy verme davranışı üzerindeki etkisinin ne olduğudur? Bu kapsamda, karşılaştırmalı analiz yöntemi aracılığıyla araştırma sorusunu cevaplanması hedeflenmiştir. Çalışmada, karşılaştırmalı analiz için kullanılacak veriler, nitel bir veri toplama tekniği olarak mülakat-görüşmelerle elde edilmiştir. Önceden hazırlanmış sorular çerçevesince katılımcılara sorulan soruların görüşmeci tarafından kayıt altına alınması ile yapılan bu teknikte (Daşdemir, 2016: 96) katılımcılarla yapılan yüz yüze iletişimde kişilerin görüşlerinin yanında beden dili, jest ve mimikleri ile katılımcının sözlerinin analizine odaklanılması gerekmektedir. Katılımcılara hazırlanan sorular görüşme formu veya kılavuzu adlı bir metinle araştırma konusuna uygun bir şekilde düzenlenmiş ardışık sorularla donatılmış, görüşme esnasında dikkati dağıtmaması ve değerlendirmelerin sonradan da yapılabilmesi adına bireysel görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır (Karasar, 2013: 169-172) ve her soru için katılımcının düşünmesine, karşılaştırma yapmasına ve değerlendirmelerle görüşlerini açıkça ifade etmesine yönelik bir plan çizilmiştir. Görüşme esnasında katılımcılara soru türü olarak görüş ve tutum soruları sorulmuştur. Görüş soruları daha çok katılımcının cevaplarının tutarlılığına yönelik sorulardan oluşurken tutum sorular katılımcıların elde ettiği ve yeri geldiğinde kullandığını gösteren bilgi içerikli sorular olarak düzenlenmiş ve katılımcının isteğine bağlı olarak cevaplanması istenmiştir (Gökçe, 1999: 107-108). Çalışma için İstanbul medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 14.09.2022/98 tarih ve sayılı etik kurul izni alınmıştır. Araştırma verileri için ise saha çalışması 1.10.2022-30.10.2022 tarihleri arasında yapılmıştır.

3.1. Veri Toplama Araçları

Çalışma, Ankara ve Kahramanmaraş olmak üzere iki farklı il merkezinde ve iki ilin farklı ideolojilerde seçmenlerinin olduğu belirlenen ilçelerinde yapılmıştır. Bu iki ilde ve ilçelerinde sağ ve sol seçmenlerin çoğunlukta olduğu ilçelerin ve mahallerin kolay tespit edilebilir olması araştırma için bu iki ili önemli kılmıştır. Bir önceki 2018 genel seçim sonuçlarına göre bu durum çok belirgin olarak

karşımızda durmaktadır. Çalışma için toplamda 120 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların il ve ilçelerde yer almasının yanında sayısal açıdan dengeli bir dağılım yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle her iki il merkezinde 30'ar kişiden toplamda 60 kişinin görüşleri ele alınırken her ilde belirlenen iki ilçeden de 30'ar kişi ile görüşmeler yapılmış ve böylece katılımcıların 60'ının il merkezlerinde 60'ının da ilçe merkezlerinden olmasına dikkat edilmiştir. Hem kırsal hem de il merkezindeki görüşülen bireylere 6 sorudan oluşan görüşme formu verilmiş sorulara gönüllülük ilkesi çerçevesince cevap verebilecekleri dile getirilmiştir. Çalışmaya katılan 120 kişi olduğu göz önüne alındığında, çalışmanın genellenebilirliği çalışmanın limitini oluşturmaktadır. Bu açıdan bulguların bundan sonraki çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

3.2. Verilerin analizi

Katılımcılarla görüşme esnasında yapılan kayıtların sonradan dinlenerek ekleme veya yorumlama yapılmadan bir metne aktarılması ile başlanan verilerin analizinde bireylerin eğitim, sosyo-ekonomik durumu ve sahip olduğu dünya görüşüne (ideoloji vb.) göre sınıflama yoluna gidilmiştir. Sistematiğe ve ardışık olarak hazırlanan sorulara verilen cevaplar katılımcılara sorulan ara sorularla açıklanmaya teşvik edilmiş ve katılımcıların yorumlarının sınaması sağlanmıştır. Çalışma için bireylerin sağ ve sol partilere yakınlığının dile getirilmesi istenmiş ve bu duruma gönüllü olarak cevap verdikten sonra diğer sorulara geçilmiştir. Sağ partiye oy verdikleri anlaşılan il merkezindeki 30 kişi ile beraber yine sağ partilere oy verdiklerini dile getiren kırsal kesimdeki 30 kişiye görüşme soruları sorulmuş aynı uygulama il merkezi ve kırsal kesim olmak üzere sol partilere oy verdiğini belirten 60 kişiye de yapılmıştır.

3.3. Veriler ve verilerin analizi

Ankara ve Kahramanmaraş il ve ilçe merkezlerine yakın olan kasaba ve beldelerde toplam 120 bireyle görüşme yapılmıştır. Katılımcılar “merkez ve çevre” ve ideolojik olarak “sağ ve sol” partilere oy verenler olarak gruplandırılmıştır. Daha sonra katılımcıların 2018 Genel Seçimlerinde oy verdikleri partiler ile 2023 Genel Seçimlerinde oy verecekleri partiler arasında “değişiklik”, “belirsizlik” veya “kaymalar” olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Yapılan görüşmelerde sosyo-ekonomik düzeyleri farklı bireylerin yanında farklı siyasal partilere oy veren insanların görüşleri ve bu sınıflama içerisinde eğitim düzeyleri ile beraber gelir düzeyleri de sınıflandırılarak değerlendirmelere gidilmiştir. Hem kırsal kesimde hem de şehir merkezlerinde farklı siyasal partilere oy verenlerin görüşleri çoğunluğu temsil edecek şekilde seçilmiş ve ele alınmıştır. Burada bütün bireylerle yapılan görüşmelerin tamamı verilere konmasa da analizlerde bireylerin kişisel bazda çoğunluğunun görüşlerinin ne yönde olduğu ve her görüşün ortak kısımları üzerinden temsili olacak şekilde belli bireylerin görüşlerine yer verilmiştir.

Çalışmaya katılan 120 kişiden 48'i kadın ve 72'si erkektir. İl merkezlerinde daha çok üniversite ve lise mezunları ile yapılan görüşmeler yerini kırsal kesimlerde ortaokul ve lise mezunlarına bırakmıştır. Katılımcıların %56'sı lisans ve lisansüstü mezunu iken %44'ü lise ve ortaokul mezunudur (Bkz. Tablo1). Çalışmaya katılan seçmenlerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Genel anlamda her iki ilde de görüşme yapılan kişilerin aylık gelirleri 5000 ile 20.000 arasındadır ve bu duruma göre katılımcıların çoğu alt ve orta düzeyde gelire sahip olan bireyler olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların %63'ü orta yaş kategorisinde olan 30 ile 50 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş	20-35 yaş 20 kişi,	35-55 yaş 75 kişi,	55-70 yaş arası 15 kişi
Eğitim	İlkokul mezunu, 4 kişi	49 kişi Lise Mezunu 49 kişi	Üniversite ve Lisansüstü Mezunu 67 kişi
Gelir Seviyesi	5500-10000 TL 36 kişi	10001-20000 TL 70 kişi	20001 TL ve üzeri 14 kişi

Kırsal kesim dediğimiz il merkezlerinin dışındaki yerlerde yaptığımız mülakat görüşmelerinde sağ partilere oy veren bireylerin gelirleri birbirlerine yakın olmakla beraber görüşmelerin çoğu erkeklerle yapılmıştır.

Merkezde (İl) bir önceki seçimde sağ partilerden birine oy veren bireylerle yapılan mülakatlarda dile getirilen görüşlerin çoğunluğu temsil edecek şekilde ele aldığımızda bu seçmenlerin eğilimleri hakkında bilgi verdikleri tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 2). Şehir merkezlerinde sağ partilere önceden oy vermiş seçmenlerin ortalama gelirleri birbirine yakın olanların görüşlerine baktığımızda çoğunluğun bir önceki partiye oy vermeye devam edeceği görülürken kırsal kesimlerdeki sağ seçmenlere oranla sol partilerin iktidar olduğunda inanç bazında yine bazı yasakların geleceğine inananların çoğunlukta olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 2). Bunun yanında ekonomik sıkıntıların seçmenlerce dile getirilmesi ve bu sıkıntının yine iktidar partisince çözüleceğine olan inancın varlığı dikkat çekmektedir (Bkz. Tablo 2). Ayrıca, sağ partilere oy veren katılımcıların dini özgürlükler ve laiklik konularının merkez ve çevrede oy verme davranışı üzerinde önemli bir etkisi olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Sağ Partilere Oy Veren Katılımcıların Oy Verme Eğilimlerindeki Devamlılık, Belirsizlik ve Kaymalar

	Merkez (İl)	Çevre (Kırsal)
Devamlılık	<p>'Bir önceki seçimde sağ cenahta yer alan bir partiye oy verdim, yine aynı partiye oyumu vereceğim. Ekonominin kötü olması nedeniyle oy kaybının olacağı ihtimali bana çok inandırıcı gelmiyor. Pandemi ve savaş sonrası da bütün dünya genelindeki ülkelerde ekonomilerde bir bozulma var ve bize de yansıdı. Ama yine ben iktidar partisinin politikaları ile bu olumsuz ortamdaki çıkacağımıza inanıyorum. Eski güçlerin kavuşmalar başörtüsünü de yasaklarla ve yine ekşiye dönmekten çekinmezler, bence hala bazı kesimlerde dini inançlara karşı bir alerji söz konusu. 20. yy'da yasaklar olur mu diyenlerin bence geçmişe ait kısa bir tarih araştırması yerinde olur. Şimdi de hala, malum partiden çoğu isim başörtüsüne karşı açıkça olumsuz görüşlerini söylemeye devam ediyorlar...' (39 yaşında, erkek)</p> <p>'Evet, bir önceki seçimde oy verdiğim aynı partiye oy vereceğim. Ekonomi kötü olabilir ama karşı tarafta ülkeyi yönetecek bir lider göremiyorum. Bazı hükümlüleri serbest bırakacağız, Azerbaycan'a niye yardım ediyor musunuz? Neden s-400'leri almışız? Allah aşkına bunları diyebilen bir partiye nasıl oy verilir! Bunların eline fırsat geçtiğinde 28 Şubatları tekrar yaşamamak mümkün mü sizce!' (46 yaşında, erkek)</p>	<p>'Önceki seçimde .. Parti'ye vermişim oyumu, bu seçimde vermekte kararsızım, tarımın ve hayvancılığın hali maalesef ortada. Gelen zamları ise siz görüyorsunuz. Ülkede tekrar dini değerlerin yasaklanacağı endişesini bazen taşıyorum ama bu saatten sonra eskisi gibi olacağına pek ihtimal vermiyorum. (44 yaşında, Erkek)</p> <p>'Bir önceki seçimde iktidar partisine oy vermişim bu seçimde de aynı partiye oy vereceğim. Ekonomi pandemi ve savaşın etkisi ile bozuk. Başka bir parti iktidarda olsa belki durumumuz daha kötü olurdu ki böyle olacağına eminim.' Bence tekrardan başörtüsü yasağını geri getirecekler. Zaten dile getiriyorlar hala bunu, başörtülü öğretmen mi olur, hâkim mi olur diye! (36 yaşında, Kadın)</p>
Belirsizlik	<p>'Bu seçimde biraz kararsızım hangi partiye oy vereceğimi, ekonomik açıdan bazı düzeltileri bekliyorum, seçim yaklaştıkça bence doğru adımlar atılacak. Sol partiler iktidara gelirse yine eski günlerdeki gibi laiklik tartışmaları ile insanların giyimlerine karışır mı tam olarak emin değilim ama karışmazlar da diyemiyorum, hala eski günlerdeki uygulamaları savunanlar var.' (29 yaşında, kadın)</p>	<p>'Bir önceki seçimde oy verdiğim parti maalesef iktidarın yanında her zaman yer almakla çok yanlış yaptı. Bizler oy verdik ama bizim düşüncedeki insanlara iktidar partisi ve buradaki ilçe yöneticileri gereken desteği vermedi. Ekonomi zaten malum, bu işin sonu ne olacak bilemiyoruz. Ülkemizde artık kimse tekrardan başörtülülere yasak getiremez bu geride kaldı. (35 yaşında, Kadın)</p>
Kaymalar	<p>'Bir önceki seçimde oy verdiğim partiye oy vermeyeceğim ama başka bir sağ partiye oy vereceğim. Umarım ülke adına bekleneni iktidar olunca yaparlar. İktidar olmazlarsa da ne olur, şimdiki hükümetle iş nereye kadar gider veya kendilerine çekidüzen verirler mi bilmiyorum, özellikle ekonomi artık sonuç olarak bizlere daha ne yaşatacak bilmek mümkün değil. Önceki dönemlerde yaşanan bazı sorunlar inanç bazında yaşanır mı pek zannetmiyorum, artık bence diğer sol partilerde aklandı bir daha milletin inanç ve değerleri ile uğraşmazlar. (34 yaşında, kadın)</p>	<p>'Bir önceki seçimde sağ partilerden birine oy verdim ama bu sefer artık vermeyi düşünmüyorum. Yine sağ bir partiye oy vereceğim ama aynı parti değil. Ekonomi maalesef çok kötü. Bunun yanında burada bu partiyi temsil eden insanların kendimce yaptıkları haksızlıklar ve taraf tutmalar canımı çok sıkıyor. Partiyi bu tipler mahvetti. Seçim zamanı oy diye gelenler sonra kendilerinin ve çocuklarının dertlerine düşüp bizleri dikkate almıyorlar'. Artık bu ülkede namaz veya başörtüsü gibi inançlar için yapılan ibadetlerin yasaklanacağı düşünmüyorum. (49 yaşında, erkek)</p>

Kırsal kesimde 2018 Genel Seçimlerinde sağ partilerden birine oy veren bireylerle yapılan mülakatlarda dile getirilen görüşlerin çoğunluğu temsil edecek şekilde baktığımızda bu seçmenlerin eğilimleri hakkında bilgi verdikleri tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 2). Bir önceki seçimde sağ partiye oy verenlerden yine sağ partileri tercih edeceğini söylerken 2018 seçimlerine göre belli bir seçmen

kitlesinin adres değiştirdiği gözlerden kaçmamaktadır (Bkz. Tablo 2). Çevrede, özellikle iktidardaki sağ siyasi partiden başka bir sağ partiye geçişler gözlemlenirken iktidar partisinin de politikalarını destekleyenlerin varlığı tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 2). Sağ seçmenlerin kırsalda iktidar partisinden temsilcilerine yönelik bazı eleştirilerinin olduğu da gözlerden kaçmamaktadır. Diğer bir nokta ise sağ partiye oy verenlerin kırsal kesimde inanç bazında yaşam tarzlarına karşılık bir yasaklama geleceğini düşünmezken, sol partilerin iktidara geldiğinde aynı yasakların geleceğini düşünen belli bir kesimin varlığını hala koruduğu görülmektedir (Bkz. Tablo2).

Diğer taraftan, kırsal kesimlerde önceden ve sonradan da sol partilere oy vereceğini dile getiren seçmenlerin görüşlerine baktığımızda uzun yıllar sonra ilk kez iktidara yakın olduğunu ifade eden hatırı sayılır bir kitlenin varlığı görülmektedir. Adayın kim olacağı merak edilse de sol seçmenlerin belirlenen adayı büyük oranda destekleyeceği söylenebilir (Bkz. Tablo 3). Yine aynı seçmenlerin başörtüsü meselesi gibi hususların tekrardan gündeme gelmemesi gerektiğini belirtenlerin çoğunlukta olduğu görülürken kırsal kesimlerde sol partiler açısından seçmenlerin başka partilere geçiş yapma oranlarının hemen hemen neredeyse hiç olmadığı dile getirilebilir.

Tablo 3. Sol Partilere Oy Veren Katılımcıların Oy Verme Eğilimlerindeki Devamlılıklar, Kaymalar ve Belirsizlikler

	Merkez (İl)	Çevre (Kırsal)
Devamlılık	<p><i>'Bu seçimde de yine tercihim gerçekten laik cumhuriyeti ve demokrasi koruyan bir parti olacaktır. Ülkede artık ekonomik sıkıntılar maalesef çekilmez durumda... seferinde en önemli iş aday meselesi bence bunun da bilincindedir ve son dakika kazanacak bir aday çıkaracaklar. Başörtüsü ve inanç meselesi kişisel, ama devlet dairelerinde bence bu uygulamaya son vermeli isteyen özel hayatında ne yaparsa yapsın ama kamu yerleri böyle olmamalı.'</i> (48 yaşında, erkek)</p> <p><i>'Bir önceki seçimde oy verdiğim partiye oy vereceğim, ülke maalesef 20 yıldır hiç iyi yönetilemedi. Bundan sonra da eğer bir iktidar değişikliği olmazsa Türkiye'yi iyi günler beklemiyor, tarımdan ticarete her şey tepetaklak. Eski parlamenter sisteme dönüş çok önemli ve bunun vaat ediliyor olması da yerinde. Başörtüsü ve inanç meselesi bireysel olmalı, ama bunu kamuya ve devlet dairelerine taşımamız diğerlerine baskı aracı olarak yansıyabilir, yansıyor da zaten.</i> (41 yaşında, kadın)</p>	<p><i>'Yıllardır aynı partiye oy veriyorum, bu zamana kadar iktidar olunamadı. Ama bu seçimde sanki olacak gibi, özellikle iktidar partisinden hatalarından artık çoğu insanlar bezmiş durumda, ekonominin hali ortada, umarım Kişi ortak aday olur ve bu iş bu sefer olsun zaferle sonuçlanır. Bence başörtüsü meselesi artık ülkemizde sorun olmaz, olamamalı da.'</i> (51 yaşında, erkek)</p> <p><i>'Türkiye'de sol partilere oy veren belli bir kesim var, bende hep o kesimdim. Bundan sonra da oyu vereceğim, lakin aday olarak kimi belirleyecekler bilmiyorum, iyi bir aday olmalı, aday kim olursa olsun yine oy vereceğim ama bu seçimde ilk kez bir kazanma belirtisi var artık. Başörtüsü eğer inanç bazında takılıyorsa da bilemem belki ama Türkiye'de bunu baskı olarak kullananalar var nedenini herkes biliyor, başı açık olmak daha çağdaş daha güzel değil mi? Bence burası da düşünülmesi.'</i> (35 yaşında, kadın)</p>
Belirsizlik	X	<p><i>Uzun zamandır aynı partiye oy veriyorum ama bu partide iş yok. Yine bazı isimleri görüyoruz partide olmaması gereken. Ama partiler. Başörtüsü artık sorun olmamalı. Yıllardır bu nedenle çok çekti bu parti bu gibi ayrımcılıktan, gerçi helalleşeceğiz deniliyor, umarım yaparlar ve ülkede sol parti iktidarı kalıcı olarak başlar.</i> (45 yaşında, erkek)</p>
Kaymalar	X	X

Şehir merkezlerinde bir önceki seçimde sol partilerden birine oy veren bireylerle yapılan mülakatlarda dile getirilen görüşlerin çoğunluğu temsil edecek şekilde ele alındığında bu seçmen kitlesinin eğilimleri hakkında bilgi edinebileceği tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 3). İl merkezlerinde bulunan sol seçmenlerin görüşlerinde ise aday meselesinin önemli olduğu, ülkenin iyi yönetilemediği ve laiklik gibi konular dile getirilirken sol partilere katılan bazı isimlerden rahatsızlık duyulduğu dile getirilmiştir (Bkz. Tablo 3). İnanç bazında ise kırsal kesimdeki sol seçmenlerden farklı olarak şehir merkezinde yer alanların anayasa-kanun ve uygulamaların aşındırılmaması gerektiği dile getirilerek

başörtüsü meselesinde önceki uygulamaları savundukları görülmektedir. Sol partiye oy veren katılımcılar başka sol ve veya sağ partiye oy verme niyetlerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Ayrıca, genel olarak sol partiye oy verenlerin 2023 Genel Seçimleri hakkında oy vereceği partiye dair belirsizlik yaşamadıkları görülmüştür.

4. Tartışma: literatür ve çalışmanın bulgularının karşılaştırılması

Mo ve arkadaşları (1991) Güney Kore nezdinde yaptıkları araştırmada her ne kadar kırsal kesimdeki insanların ancak dışardan bir müdahale olduğu zaman oy kullanma eğilimlerinin arttığını belirtse de ülkemizde bu durum değişiklik arz etmekte ve yapılan mülakatlarda kırsal kesimlerde seçmenlerin oy kullanma isteklerinin kentlerdeki bireylere göre daha fazla oldukları görülmektedir.

Araştırmada sağ partilere de sol partilere de oy veren seçmenlerin Beren'in de (2013) ifade ettiği gibi yaşadıkları sosyal ortamlardaki sosyalleşme faktörlerinden, aile, okul ve arkadaş gibi çevresel ve toplumsal etmenlerden belli bir oranda etkilendiği, her seçmenin oy vermedeki seçimlerini yaşadığı ortamın etkisi ile belirlediği ifade edilebilir. Bunun yanında sosyal ortamlarda oy vermede grup kararlarının etkin olduğunu belirten Kalender'in (2005) bulgularına göre kırsal kesimdeki insanların grup kararlarına uyma eğilimi kentsel kesimde yaşayan seçmenlere göre biraz daha değişkenlik arz etmektedir. Kırsal kesimdeki insanların ekonomik ve diğer faktörlerden etkilenirken oy vermede daha değişken kararlar aldığı buna karşın kentsel alanlardaki insanların ekonomik etmelerden etkilenmesine rağmen ideolojik faktörlerin etkisi ile oy vermede geçişkenliğin daha az olduğu görülmektedir. Bu durum sağ seçmelerdeki oy verme değişkenliğinin sol seçmenlere göre daha fazla olduğunu bu çalışma da göstermiştir.

Araştırmada hem kırsal hem de kentsel alanlarda yaşayan sağ ve sol seçmen tercihlerinin yaş faktörü açısından değerlendirilmesinde yaş faktörünün çok belirleyici olmadığı görülürken bulgular Tan ve Baydaş'ın (2017) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bu durum aslen 2023 seçimlerini Z kuşağının parti seçiminde ne yönde olacağı sorusunu merak ettirmekte ve sonuçlar açısından daha net verileri sağlayacağından bu seçimi önemli kılmaktadır. Baltacı'ya göre (2012) seçim döneminde yapılan propagandaların etkileri yarı yarıya seçmenlere etki etmektedir. Bu durum 2023 seçimlerinde sol seçmenlerde propagandadan ziyade adayın kim olacağı sorusu üzerinde yoğunlaşırken sağ seçimde ise ekonominin ne yönde gideceğinin merakı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Küçük ve Toklu'nun (2020) araştırmasında gençlerin sosyal medyadan etkilense de yine sosyal ve ideolojik etmenlerden çok bağımsız olmadığı görülmüş ve bu durum gençlerle yapılan mülakatlarda kendi çalışmamızda da doğrulanmıştır. Her ne kadar gençlerin sosyal medya etkisinde kaldığı bilinen bir gerçek olsa da gençler siyasal parti tercihinde aile ve arkadaş grubundan çok aykırı olarak parti geçişine yönelmemekte ve oy tercihini buna göre yapmaktadır. Bu durum ailesinden farklı siyasal tercih yapan gençlerin varlığını da göz ardı etmemeyi gerektirmektedir.

Akgün'ün (2000) yaptığı araştırma sonuçları ile çalışmamızın sonuçları arasında paralellik bulunmaktadır. Türkiye'de hem kırsal kesimde hem de kentlerde oy vermeyi etkileyen faktörlerin başında ideolojik yaklaşım gelmektedir. Bu durumun yanında sağ ve sol seçmenlerin kırsal ve kentsel dağılımı Akgün'ün araştırmasına göre biraz daha dengeli olduğu söylenebilse de halen kırsal kesimlerde sağ seçmenlerin çoğunluğuna karşılık sol seçmenlerin kentlerde daha yoğun olduğu söylenebilir. Buna rağmen bu duruma etki eden ve değiştiren temel husus kentlerin ve kırsal mekanların kültürel yapılarının farklı olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Örneğin Erzurum ili ile İzmir ili sağ ve sol seçmen yoğunluğunun çok farklı olduğu illerden ikisine örnek olarak verilebilir.

Sonuç

Her ülkede var olan siyasal, coğrafi ve kültürel unsurlar o ülkedeki bireylerin seçimlerde oy verme davranışlarını etkilemekte ve bu durum siyasal partiler nezdinde dikkate değer veriler taşımaktadır. Türkiye'de seçmenlerin oy tercihini daha çok ekonomi üzerinden ele alan rasyonel tercih kuramı ön planda olmuşken çoğu zaman ideolojik ve sosyolojik yaklaşımların arka plana atıldığı ifade edilebilir. Seçimler, ekonomi ve sosyal alanda farklılıkların olduğu dönemlerdir. 2018 seçimlerinin yapıldığı

dönemde ekonomik ve sosyal göstergeler 2015'teki seçimlerden farklı olduğu gibi 2023 seçimlerinin de bir önceki seçim dönemlerine göre ekonomik ve sosyal göstergeleri farklı olacaktır. Bu nedenle 2023 seçimlerinin sağ ve sol partiler nezdinde nasıl bir seçmen kitleleri ile karşılaşacağı hususu ekonomik verilerin yanında ideolojik ve sosyolojik olarak da ele alınmayı gerektirmektedir.

Bu çalışmada ise ekonomik hususlardan ziyade seçmelerin yaşadığı coğrafi konumun etkisi ön plana koyulmaya çalışılmış ve yine seçmen görüşlerinin analizi ile sosyolojik ve ideolojik etmenlerin değerlendirmeleri yapılmıştır. Hem sağ hem de sol seçmenlerin görüşlerine başvuru çalışmada her iki cenahtan da seçmenlerin görüşlerine bakıldığında kimisinin ekonomiyi, kiminin dini inançları kimisinin de sosyal yaşamı değerli gördüğü belirlenmiştir.

Veriler açısından genel olarak 2023 seçimlerine giden sürece baktığımızda sağ ve sol seçmenlerin ekonomi gibi ortak sorunlarının olduğu görülürken siyasal parti tercihlerinin de yine kentsel ve kırsal faktörlere göre değişiklik arz ettiği belirlenmiştir. Kırsal alanlarda yaşayan sağ seçmenlerin bir önceki seçime göre siyasal tercihlerinde değişme eğilimleri görülürken bu durumun kentlerde yaşayan sağ seçmenlerde daha az olduğu belirlenmiştir. Daha önceki seçimlerde belki de sağ seçmenlerin verdikleri oyda değişim eğilimi görülmezken bu durumun dönemsel faktörlerden olduğu ileri sürülebilir. Kırsal alanlarda yaşayan sağ seçmenlerin siyasal partilerini değiştirme eğilimini artıran faktörler arasında kırsaldaki siyasi parti temsilcilerinin seçmenlere karşı yaklaşımlarındaki bazı hususların da etkili olduğu görülmektedir. Sağ seçmenlerdeki oy vermede eğilim değişikliğinin ne derecede olacağı ve bu eğilimlerin 2023 seçimlerine olan etkisi ise ancak seçimden sonra net olarak ölçülebilir. Sol seçmenlerde ise hem kırsal hem de kentlerde yaşayanların bir önceki seçime göre oy verme eğiliminin çok değişmediği görülmektedir.

Kentlerde yaşayan sağ seçmenler ekonomik faktörleri göz önünde bulundursa da daha çok ideolojik ve sosyolojik faktörlerin etkisi ile parti değişimini çok tercih etmediği ama buna karşılık kırsal kesimlerde yaşayan sağ seçmenlerin ideolojik ve sosyolojik faktörlerden ziyade ekonomik faktörleri ön plana koyduğu dile getirilebilir. Sol seçmenlerin ise hem kırsal hem de kentsel mekanlarda yaşayanlarının ekonominin kötü olduğunu dile getirmesi ile beraber iktidar olma motivasyonlarının bir önceki seçime göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yine mülakat esnasında sorulan sorular çerçevesince kırsal alanlarda olan sağ seçmenlerin bir bölümü Türkiye'de bireylerin başörtüsü vb. giyimlerine artık karışılmayacağı görüşünü savunurken bu durumun kentte yaşayan sağ seçmenlerde tam tersi olduğu ve çoğunluğun iktidar değişikliğinde başörtüsü yasağının tekrardan uygulanacağını dile getirdikleri belirlenmiştir. Sol seçmenler açısından bakıldığında ise kırsal kesimde yaşayanların çoğunluğu Türkiye'de artık başörtüsü gibi hususların sorun olmaması gerektiğini söylerken bu durum kentlerde yaşayan sol seçmenlerin çoğunluğunda başörtüsü yasağının uygulanmasından yana olduklarına dair görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Kaynakça

- Akgün, B. (2000). Türkiye'de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokul Dergisi*, 1 (4), 75-92.
- Armutçu, B., Tan, A. (2021). The Impact of Economic Factors on Voter Preferences: The Case of Turkey. *International Journal of Business&Economic Studies*, 3(2),139-149.
- Aydın K., Özbek, V. (2004). Ailenin Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 144-167.
- Baltacı, C. (2012). Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisine Yönelik Seçmen Algısı: Isparta Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1, 115-126.
- Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), 191-214.

- Daşdemir, İ. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erdoğan, E., Uyan Semerci, Pınar. (2022). *Kutuplaşmayı Nasıl Aşarız?*. İstanbul: TurkuazLab.
- Evans, G. (1999). *The end of class politics?: class voting in comparative context*. Oxford University Press.
- Gökçe, B. (1999). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. 3. Basım. Ankara: Savaş Kitap ve Yayınevi.
- Kalender, A. (2005). *Siyasal iletişim. Seçmenler ve İkna Stratejileri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi.
- Kalaycıoğlu, E. (2012) "The Constitutional Referendum of 12 September 2010," *South European Society and Politics*, vol. 17, no. 1, (March 2012): 1 – 22.
- Lazarsfeld, P. F. (1962). *Philosophy of Science and Empirical Social Research*, in e. Nagel, p. Suppes and A. Tarski (eds), *Logic, Methodology and Philosophy of Science*. Stanford: Stanford University Press.
- Mardin, Ş. (1973). Center-periphery relations: A key to Turkish politics? *Daedalus*, 169–190.
- Mo, J., Brady, D., ve Ro, J. (1991). Urbanization and Voter Turnout in Korea: An Update. *Political Behavior*. 13 (1), 21-32.
- Polat, C., Külter, B. (2008). Genç Seçmenler Gözüyle Siyasal Ürün (Siyasi Lider) Özellikleri: Ankara'daki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (5),1, 1-31.
- Powell, G. B. Whitten, G.D. (1993). A Cross National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. *American Journal of Political Science*, 37(29), 391-414.
- Russel, Ö. Ç. (2016). Türkiye'de Seçime ve Geleneksel Olmayan Faaliyetlere Katılımı Etkileyen Bireysel Seviye Faktörler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 437.463.
- Siegfried, A. (1913). *Tableau politique de la France de l'ouest sous la troisième république: 102 cartes et croquis, 1 carte hors texte*. Colin.
- Öztürk K, H., Toklu, T. İ. (2020). Seçimlerde Oy Verme Davranışını Ne Etkiler? Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(5), 4546-4574.
- Tan, A. & Baydaş, A. (2017). Seçmen Özelliklerinin Oy Verme Davranışı Üzerinde Etkileri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 592-622.
- Temizel, M. (2012), Türkiye'de Seçmen Davranışlarında Sosyopsikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uysal, A., ve Topak, O. (2010). *Particiler, Türkiye'de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünal A, B. (2016). Oy Verme Davranışı Modelleri. *OÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 95-119.

Extended Abstract

Introduction

In this study, the changes of the preferences of the right and left voters in Türkiye have been discussed regarding spatial/geographical location and ideology. The preferences of voters who vote for parties living in metropolitan and rural settlements may differ from each other in the elections. The theoretical content of sociological and ideological approaches affecting voting behavior were discussed, interviews were conducted with a certain number of voters in two different metropolitan areas dominated by right-wing and left-wing parties and in two different districts. After the COVID 19 global pandemic crisis and the declining Turkish economy, it is expected that the behavior of those who voted for the right and left parties in 2018 General Election will be affected by the “the economic indicators” in the 2023 General Elections. However, the findings obtained in the study showed that the citizens who plan to vote in the 2023 General Elections may pay attention to the economic factors, but are generally affected by the other policies of the political parties such as religious beliefs, religious practices, and the strategies that regulate voters’ social life. It is understood that the strategies of the parties for these three policy areas outweigh the economic factors in determining the party that the voters will vote for. Moreover, I found that the main determinants on the voting behavior of the voters in Türkiye are ideological beliefs, sociological values and economic conditions.

Methodology

In this study, 120 individuals were interviewed in provisions of Ankara and Kahramanmaraş (province centers and district centers) in Türkiye. Provincial centers were included in the study as “centres” and districts as “periphery”. Participants were grouped as those who voted for “center and periphery” and ideologically voters for “right and left” parties. I aimed to include different ideologies in the comparison by choosing places where different parties won elections in provinces and districts. Then, it is aimed to investigate whether participants change their party preferences and whether there are “changes”, “uncertainties” or “shifts” among parties that participants voted for in the 2018 General Elections and they will vote for in the 2023 General Elections. In order to understand the role of “centres and periphery” on voting behavior, the comparative analysis method was applied. While the effect of rural and urban spaces on the support given to the right-left parties was investigated, semi-structured questions were used because it provides detailed information and allows the determination of differences and similarities. Since the sample includes 120 participants, the generalization of the result is the limitation of this study. Ethics committee approval, dated 14.09.2022/98 was obtained from İstanbul Medeniyet University Social and Human Sciences Research and Publication Ethics Committee for study.

Findings and Conclusions

As a result of the interviews with the participants, Turkish voters leading to the 2023 elections, it is seen that the political party preference changes of the rightist and leftist voters differ owing to urban and rural factors. It has an effect on party preferences in five aspects. Firstly, while right-wing voters living in rural areas tend to change their political party preferences compared to the previous election, this situation is less common among right-wing voters living in cities. Secondly, even though right-wing voters living in the cities consider the economic factors, they tend to vote for the parties they voted for in the previous election, mostly due to the effect of ideological and sociological factors. Thirdly, right-wing voters living in rural areas prioritize economic factors rather than ideological and sociological factors. In the similar vein, the leftist voters stated that the economy is bad, both in rural and urban areas but it is seen that their motivation to be in power is higher than the previous election. Fourthly, it has been observed that the tendency of right-wing voters living in rural areas to change their political parties is affected by the approach of local political party representatives in rural areas towards voters. Lastly, among left-wing voters, the tendency of those living in both rural and urban areas to vote has not changed much compared to the previous election. Having said that the extent of the change in the voting tendency of Turkish voters and the effect of these tendencies on the 2023 elections will only be able to be measured clearly after the election.

On the one hand, this study found that religious rights matters for both center and periphery and for leftists and rightist voters. Moreover, a significant part of the voters takes into account the economic factors, but they do not see it as the only determining criterion on their voting behavior. Voters do not easily allow economic policies overshadow the other policies of parties such as secularization and religious rights. During the interview, it was found that some of the right-wing voters believes that religious belief and religious dress regulations (the permission to wear the headscarf in official institutions) are no longer subject to change. On the other hand, for right-wing voters living in the cities think otherwise and this affects their voting behavior. Moreover, the majority of the left-wing voters living in rural areas do not want issues such as the headscarf to be a problem anymore in

Turkey, while this situation has manifested itself in the way that secularism should be prioritized among left-wing voters living in cities. As can be seen above, the study highlights the impact of religion and religious regulations on voting behavior in Turkey along with geographical location and ideology.

Araştırma Makalesi • Research Article

Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Farkındalıklarının Analizi: Elazığ İlinde Bir Araştırma

Analysis of the Ethical Awareness of Accounting Members of Profession: A Research in Elazığ

Meltem Gül*, Özcan Demir**

Öz: Etik, her meslekte önemli ve olması gereken bir kuraldır. Ancak muhasebe meslek mensuplarının sorumluluk yelpazesi düşünüldüğünde, etik daha da önemli olmaktadır. Çünkü etik muhasebecinin kararı için bir klavuzdur. Muhasebe mesleğine yönelik etik konular hakkındaki araştırmalar son yıllarda artış göstermiştir. Bu çalışma muhasebe meslek mensuplarının etik yargılara yönelik düşüncelerini ve meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendiren sebepleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma Elazığ'da bulunan muhasebe meslek mensupları açısından değerlendirilmiştir. Veriler meslek mensuplarına anket uygulanarak toplanmıştır. Anket sonuçları spss 22 programında frekans dağılımı, bağımsız t testi ve anova testi ile analize tabi tutulmuştur. Yapılan analizler sonucunda muhasebe meslek mensuplarının yaşı ile mükellef baskısı sonucu etik olmayan davranışlara yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu baskının genç meslek mensupları üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. 25-45 yaş arası meslek mensupları, 46-55 yaş arası meslek mensuplarına göre mükellef baskısı sonucu etik olmayan davranışlara daha fazla meyilli olmuşlar ve meslek hayatları boyunca mükelleflerinin lehinde veya aleyhinde etik olmayan davranışlarda bulunmuşlardır. Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından çalışmanın etik kurul izni 14.04.2021 tarihinde 09 sayılı 1 nolu karar ile alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Etik, Muhasebe Meslek Mensubu

Abstract: Ethics is an important and necessary rule in every profession. However, when considering the range of responsibilities of professional accountants, ethics becomes even more important. Because it is a guide for the ethical accountant's decision. Research on ethical issues for the accounting profession has increased in recent years. This study was carried out in order to determine the thoughts of the accounting members of the profession about ethical judgments and the reasons that lead the members of the profession to unethical behaviors. In this context, the study was evaluated in terms of accounting professionals in Elazığ. The data were collected by applying a questionnaire to the accounting members of the profession. The survey results were analyzed with frequency distribution, independent t test and anova test in spss 22 program. As a result of the analyzes made, a significant relationship was found between the age of accounting professionals and their tendency to turn to unethical

* Öğr. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yönetim Organizasyon Bölümü

ORCID: 0000-0002- 8085-0704. m.gul@firat.edu.tr (Sorumlu yazar)

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0001-9382-6781. odemir@firat.edu.tr

Cite as/ Atıf: Gül, M.& Demir, Ö. (2023). Muhasebe meslek mensuplarının etik farkındalıklarının analizi: Elazığ ilinde bir

araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 35-49.

<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1052583>.

Received/Geliş: 03 January/ocak 2022

Accepted/Kabul: 02 March/Mart 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

behaviors as a result of taxpayer pressure. It is seen that this pressure is more effective on young professionals. Occupational members aged between 25 and 45 tended to unethical behaviors more as a result of taxpayer pressure compared to professionals aged between 46 and 55, and acted unethically in favor of or against their taxpayers throughout their professional lives. Ethics committee approval of the study was obtained by Fırat University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision no 09 and number 1 on 14.04.2021.

Keywords: Accounting, Ethic, Accounting Members of Profession

Giriş

Muhasebe bilgilerinin, işletme sahipleri, yöneticiler, yatırımcılar, olmak üzere birçok kullanıcısı vardır. Bir şirket yöneticisi, işletmesi için kararları verirken kendisine rehberlik edecek belirli bilgileri tanımlamak için finansal tabloları kullanmaktadır. Muhasebe, toplumdaki çok çeşitli tarafları etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında muhasebenin etik kuralları oldukça önemlidir. Etik ilkeler, muhasebe mesleğini geliştirmek, kamu güvenini korumak, dürüstlük ve adaleti ortaya çıkarmak için uymak zorunda oldukları temel kurallardır. Etik ve dürüstlük, muhasebe mesleğinde değer verilen temel özelliklerdir.

Muhasebe mesleğinin yürütülmesinde ve mesleğin saygınlığının korunmasında meslek mensuplarının etik ilkelerin öneminin bilincinde olması gerekmektedir. Meslek mensuplarının etik kurallara uymaması, toplumdaki itibarlarını zedelemekte toplumda ise muhasebe mesleği ve muhasebe bilgilerine yönelik güven algısının kaybolmasına neden olmaktadır. Bu sebeple muhasebe meslek mensuplarının etik kurallara riayet etmesi mesleğin gelişimi ve toplumun güveninin kazanılması açısından son derece önemlidir (Gül, 2021). Sosyal sorumluluğun bilincinde olan meslek mensubu, belirli kişi veya grupların değil tüm toplumun çıkarlarını dikkate alarak, toplumun değer yargılarına dayalı, tarafsız, dürüst ve güvenilir olmalıdır.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde, etik ve muhasebe etiği kavramsal çerçevede açıklanmıştır. Araştırma bölümünde ise, Elazığ ilinde faaliyette bulunan muhasebecilerin etik yargılara yönelik düşünceleri ve muhasebecileri etik dışı davranışlara iten sebepleri tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak amacıyla yapılan çalışma sonucu ulaşılan veriler SPSS 22 programında, frekans dağılımı, bağımsız t testi ve anova testi ile analiz edilmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Elazığ ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının, meslek etiği hakkındaki görüşlerinin alınması ve etik kurallara olan bağlılıklarının tespit edilmesidir. Ayrıca, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendiren sebepleri bulmak ve çözüm önerileri sunmak bu çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamı 2021 yılında Elazığ ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarıdır. Elazığ Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasından alınan verilere göre odaya kayıtlı 261 meslek mensubu olduğu belirtilmiştir. Bu sayının 45'ini Bingöl'de faaliyet gösteren, ancak Elazığ Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasına bağlı meslek mensupları oluşturmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın evreni Elazığ ilinde faaliyet gösteren 216 meslek mensubundan oluşmaktadır. Çalışmanın örneklem büyüklüğünün tespitinde Cochran formülü uygulanmıştır (Hayran, 2012). Uygulanan Cochran formülüne göre örneklem büyüklüğü 116 olarak bulunmuştur. Toplam 138 meslek mensubu ile görüşülerek veriler elde edilmiştir.

$$n = N.(t^2.p.q) / (d^2.(N-1) + (t^2.p.q))$$

n: Örneklem büyüklüğü (116),

N: Evren büyüklüğü (216),

t: Güvenilirlik düzeyi (1.96),

p: İlgili olayın görülme olasılıkları (0.2),

q: İlgili olayın görülmeme olasılıkları (0.8),

d: Duyarlılık düzeyi (0.05)

1. Etik Kavramı

Etik Yunanca “*èthos*” kelimesinden gelmektedir ve ahlak bilimi olarak tanımlanmaktadır. Ahlak ise gelenek veya tavır anlamına gelen Latince 'moralis' kelimesinden türetilmiştir (Perle, 2004). Etik ve ahlak, “doğru” veya “yanlış” olan davranışı tanımlamak veya açıklamak gibi ortak özellikleri paylaşırken, kelimelerin işlevi farklıdır. Etik, bireye dış kaynaklar tarafından sağlanan kuralları, ahlak ise bireyin doğru ve yanlış ile ilgili kendi ilkelerini ifade eder. O halde etik, ahlaktan daha geniş bir kavramdır (Weiss, 1942) Meslek etiği ise, belirli bir meslek bağlamında bireylerin davranışlarını ve karar verme süreçlerini yönetmesi gereken değerler ve yol gösterici ilkelerle ilgilidir (Legault, 1999). Etik karar verme, alternatifleri etik ilkelere uygun olarak değerlendirme ve seçme sürecini ifade eder. Etik kararlar alınırken, en etik olanı seçmeden önce etik olmayan seçenekleri tanımak ve ortadan kaldırmak önemlidir. Etik karar verme, muhasebe ve denetim çalışmalarının doğruluk ve dürüstlük içinde yürütülmesini sağlamada önemli bir faktördür. Fritzsche (2005) etik davranışla ilgili net bir dizi politikanın etik karar vermeyi etkileyeceğini öne sürmüştür. Yoon (2011) bireylerin etik davranışlarını iki grup faktörün etkisi altında ele almaktadır. Kişisel özellikler olarak değerlendirilebilecek ilk grup; adalet, deontoloji, görecelik, bencillik derecesi ve faydacılık içerir. Tüm bu faktörler, ikinci faktör grubu olarak etik yargıyı etkiler. Son olarak, etik yargı, faydacılık, bencillik derecesi ve adalet, etik davranışı doğrudan etkiler. Bir davranışın etik olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi için dört temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar aşağıda açıklanmıştır:

Etik Duyarlılık: Belirli bir durumun yorumlanması, etik değerlerin tanınması anlamına gelmektedir.

Etik Muhakeme (Etik Yargı): Hangi hareket tarzının etik olarak haklı olduğu yani ne yapılması gerektiği ile ilgilidir.

Etik Niyet (Etik Motivasyon): Etik niyet oluşturmak, diğer değerlerden daha yüksek etik değerlere öncelik verilmesi anlamına gelmektedir. Yani seçilen eylem tarzını gerçekleştirmeyi kabul etmektir.

Etik Davranışta Bulunmak: Kişinin niyetini takip etme, yani seçilen eylem planını uygulama konusundaki kararlılığını ifade etmektedir (Cohen ve Martinov, 2006).

Etik davranışlar, insanların ahlaki açıdan uygun ve erdemli olan sosyal standartları içeren konulara ve faaliyetlere yanıt verme konusundaki bilişsel, duygusal ve davranışsal eğilimlerini içermektedir. Etik karar verme modelleri ahlaki yargıların kısmen konunun deontolojik (doğal doğruluk) ve teleolojik (sonuçsal) doğasına ve kısmen de kişisel ve durumsal özelliklere bağlı olduğunu göstermektedir (Hunt ve Vitell, 2006).

2. Muhasebe Mesleğinde Etik

Velasquez'e (2014) göre etik ticari kurumlara, organizasyonlara ve davranışlara uygulandıkları için ahlaki standartlara odaklanan ahlaki doğru ve yanlış konusunda uzmanlaşmış bir çalışmadır. Muhasebe etiği, muhasebe uygulamaları ve muhasebecilerle ilgili etik anlamına gelir. Muhasebede etik, esas olarak, insan ve iş etiği, yargılar, ahlaki değerler ve bunların muhasebedeki uygulamalarını kuvvetle vurgulayan uygulamalı etik olarak bilinir. Muhasebe mesleği açısından etik değerlere uyan bir meslek mensubu; genellikle bağımsız, dürüst, çıkar gözetmeden kamu yararı için çok çalışan dürüst bir kişi olarak nitelendirilir (Spence ve Brivot, 2011). Ayrıca, kendi uygulamasını yöneten yasalara, düzenlemelere ve etik kurallara uyan biri olarak da tasvir edilir (Preston vd. 1995).

En büyük muhasebe skandallarından biri olarak adlandırılan 2001'deki Enron skandalından önce, müşteriler arasında beyanlarını denetleyen firmalardan daha önce birlikte çalıştıkları muhasebe

uzmanlarını işe almak oldukça yaygın bir uygulamaydı. Müşterilerin bunu yapmasının ortak nedeni, muhtemelen, işe alınan profesyonelin müşterilerin işi hakkındaki bilgisinden, finansal raporlama süreci ve diğer bilgi sistemlerinden anlamalarından yararlanmaktı. Ancak Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu(IFAC), eski muhasebe uzmanlarının işe alınmasını kişisel çıkar ve aşinalık tehditlerine yol açan bir durum olarak ilişkilendirmektedir. Tehditler ayrıca muhasebe mesleğinin birincil çıkarına hizmet etme konusunda da sapmaya neden olarak çıkar çatışmasına işaret etmektedir (Ahmad, 2015).

Muhasebe mesleği vergi beyannamelerinin düzenlenmesi ve bildirimlerin yapılması bakımından mükellefle gelirler idaresi başkanlığı arasındaki bağı kuran bir köprü niteliğindedir. Diğer tüm mesleklere karşı toplumsal sorumluluk yönü ağır basan ve etik kuralların yoğun olduğu bir meslektir. Meslek etiği ilkeleri, meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerini meslek kuruluşları tarafından belirlenen kurallara uygun olarak zorunlu kılan ve yürüten ilkeler bütünüdür. Etik kurallardan daha yüksek bir ideali ifade eden bu kurallar, öncelikle profesyonelin vicdanına yöneliktir (Gür, 2018). Muhasebe, karar vermeye yardımcı olmak için mali tabloları sunma görevini yerine getirirken, muhasebecilerden de geçerli bilgi haklarının korunmasını sağlamak için etik kuralları uygulamaları beklenir. Bu sorumluluk, sadece kanun ve yönetmeliklere uymayı değil, aynı zamanda toplumun genel refahı için doğru ve doğru olanı yapma arzusunu da gerektirir.

Tüm ülkelerde mesleki uygulamada Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler, sıkı yaptırımlara ve cezalara tabi olarak, kendilerine ne yapması ve yapmaması gerektiğini söyleyen bir grup norma sahip olmalıdır. Etik standartları bilmeyen bir meslek mensubu, mesleki performansının doğru olup olmadığını gözden kaçırabilir ve zamanla güvenilirliğini kaybeder (Changmarin, 2017).

1998 yılında ilk kez Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Muhasebe mesleğinin geleceği için Meslek Yasası'nı çıkarmıştır. Daha sonra ise, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) 2003 yılında bir dizi Uluslararası Eğitim Standardı (IES) yayınlamıştır. Bu standartlardan biri de IES 4; Mesleki Değerler, Etik ve Tutumlar standardıdır. Mesleki değerler, etik ve tutumlar (IES 4), bir bireyin muhasebe mesleğinin bir üyesi olarak tanımlanmasına yardımcı olan özellikleri açıklamaktadır. Bu standart IFAC üye kuruluşuna üyelik adaylarını, muhasebe meslek mensubu olarak görev yapmaları için uygun mesleki değerler, etik ve tutumlarla donatmayı amaçlamaktadır. IFAC'a göre, Muhasebeciler için Uluslararası Etik Standartları Kurulu, mesleki değerler, etik ve tutumların, kişinin beş ana ilkeye olan bağlılığı şeklinde özetlenebilir: Bunlar; dürüstlük, tarafsızlık, gizlilik, mesleki yeterlilik/gerekli özen ve profesyonel davranıştır (IESBA, 2015). Meslek örgütü tarafından geliştirilen bu ilkeler, üyelerini mesleğin gerektirdiği standart ve ilkelere uygun davranmaya zorlayan kurallardır.

3. Literatür Özeti

McCumber (2005) hakikat kavramını yeniden formüle etmek gerektiğini, çünkü bu durumun hakikat ve etiğin nasıl birbiriyle ilişkili olduğunu açıklamaya yardımcı olacağı görüşündedir.

Tenbrunsel (2005) muhasebe meslek mensuplarının uyumlu karar vermenin önündeki bilişsel engelleri tanımları ve ardından bu engelleri aşmanın yollarını bulmaları halinde, çıkar çatışmalarının etkin yönetiminin sağlanabileceğini öne sürmektedir.

Chan ve Leung (2006) Çalışmalarında, meslek mensuplarının ahlakizayfılık ve etik duyarlılık eksikliği sebebiyle etik dışı davranış sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Flowerday vd (2006) çalışmalarında, meslekteki etik dışı davranışların denetim yetersizliğinden ileri geldiğini savunmuşlardır. Denetim teknolojilerinden yararlanılarak gerekli denetimler yapıldığı takdirde etik dışı davranışların önüne geçilebileceği ifade edilmiştir.

Blanthorne vd (2007) çalışmalarında muhasebe müfredatına etiğin dahil edilmesinin, muhasebecilerin etik ikilemleri hakkında tutum ve karar vermede bir değişikliğe yol açacağı sonucuna varmışlardır.

Yıldız (2011) çalışmasında Kayseri'deki meslek mensupları arasında bir araştırma gerçekleştirmiştir. Elde ettiği bulgulara göre; meslek mensuplarını etik davranışa iten temel sebep

mükellef baskısıdır. Ayrıca yazara göre; verilen disiplin cezalarının caydırıcılığının bulunmaması etik dışı davranışların devam etmesine neden olmaktadır.

Hooper ve Xu (2012) Muhasebe mesleğinin ayırt edici özelliğinin, kamu yararına hareket etme sorumluluğunu kabul etmesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, meslek mensuplarının sorumluluğu yalnızca bireysel bir müşterinin veya işverenin ihtiyaçlarını karşılamak değil, Kamu yararına hareket eden bir meslek mensubunun bu kurallara uyması gerektiği görüşündedirler.

Liyanapathirana ve Samkin (2014) Sri Lanka'da muhasebecilerin etik kararlarını etkileyen faktörleri araştıran çevresel faktörlerin, örgüt kültürü gibi örgütsel faktörlerin ve yaş, cinsiyet, deneyim, eğitim düzeyi ve din gibi demografik faktörlerin etik karar vermeyi etkilediğine dayalı bir model sunmuştur. Yazarlara göre, hukuk ve kişisel niyet hakkında bilgi, etik karar verme sürecini etkilemektedir. Bununla birlikte, etik sorunlar da kişisel kararlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Yücel (2017) Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranışları ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi konu edindiği çalışmada, meslek mensuplarının mükellef kaybetme korkusu yaşadıklarını ve bu korku ile etik dışı davranışlara yöneldiklerini ifade etmiştir. Bu durumun vergi ahlakı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu çalışmada belirtmiştir.

Gür (2018) Elazığ ve Binöl meslek odasına kayıtlı meslek mensupları ile yaptığı araştırmada, denetim yetersizliği ve mevzuat bilgisizliği gibi sebeplerden ötürü etik dışı davranışların görüldüğünü belirtmiştir. Yazara göre mesleki eğitimlerin artırılması ile bu sorunun önüne geçilebilir.

Nazaruddin vd. (2018) Çalışmalarında muhasebe meslek mensuplarının daha çok kazanma hırsı ile etik dışı davranışlara yöneldiklerini tespit etmiştir.

Köse ve Aldemir (2018) çalışmalarında, meslek etiğinin oluşmasında etkili olan en önemli değer eğitim iken en düşük değerini dini inançlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mükellef baskısının ise etik dışı davranışların en yaygın görülme sebebi olarak değerlendirilmiştir.

Özgün ve Sarıtaş (2019) çalışmalarında meslek mensuplarının etik ikilem yaşamalarına sebep olan en önemli faktörün mükellef sayısı olduğunu belirtmiştir. Rekabet ortamındaki meslek mensupları arasında defter tutma ücretleri arasında farklılıklar olduğu, bu sorunun denetim ve meslek odalarının çalışmaları ile engellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tayman ve Tekşen (2019) Muhasebe meslek mensuplarının hata ve hileye başvurmalarının, daha az vergi ödemek için karı düşük göstermek, işletme sahiplerinin birbirini aldatması, daha az kar dağıtmak gibi sebeplerle yapıldığı çalışmalarında ifade etmişlerdir.

Akpınar (2019) Muhasebe mesleğinde etik kurallar konulu çalışmada, gerek bağımlı gerekse bağımsız çalışan meslek mensuplarının mesleğin saygınlığını koruyarak faaliyetlerini dürüstlük çerçevesinde yapabilmeleri için mesleğin kamu gücüyle desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Mabil (2019) Muhasebe meslek mensuplarının genellikle kişisel çıkar sağlamak ve dikkat eksikliği gibi sebeplerden ötürü etik dışı davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir.

Kavanagh ve Higgins (2019) Muhasebe meslek mensuplarının; çıkar çatışması, mükellef baskısı ve ahlaki zayıflık gibi nedenlerden ötürü etik dışı davranışlarda bulduklarını belirtmişlerdir.

Fairchild, Gwilliam ve Marnet (2019) çalışmalarında muhasebe profesyonellerinin yargılarını ve karar seçimlerini etkileyen davranışsal dürtüleri inceleyen deneysel araştırmalar çağrısında bulunmaktadır.

Satria (2020) tarafından yürütülen araştırma meslek etiğinin denetim kalitesi üzerinde etkisi olduğunu bulmuş ve denetim sürecinde denetçilerin etiğinin denetim kalitesine olumlu katkı sağladığına dair kanıt sağlamıştır. Yazara göre bir denetçinin sahip olduğu etik düzeyi ne kadar yüksek olursa, denetimin kalitesi de o kadar iyi olmaktadır.

Kurnaz ve Karadoğan (2021) Erzincan ilindeki muhasebe meslek mensupları ile gerçekleştirdikleri çalışmada, meslek mensuplarının hataları iş yoğunluğuna bağladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca meslek mensuplarının tecrübeleri ile etiğe yönelik düşünceleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Dikgöz ve Erserim (2022) Muhasebedeki etik kavramına postmodern bakış açısını yansıttıkları çalışmada, temel olarak etik konusunun temelini sorgulanması gerektiği vurgulanmıştır. Etik temelini sorgulanmadan bu alanda sürekli kanun, kural ve standartların belirtilmiş olmasının etiğe olan katkısının sorgulanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca etik temelini konu alan çalışmaların çok fazla bulunmadığı belirtilmiştir.

Kaya ve Durmuş (2022) TRB1 bölgesi illerindeki muhasebe meslek mensuplarının etik algılarının incelendiği çalışmada, TÜRMÖB tarafından düzenlenen etik eğitime katılan meslek mensuplarının etik algılarının katılmayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlara göre bu durum etik eğitiminin etkisinin görülmesi bakımından önemlidir.

4. Yöntem

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanırken Akatak (2015) çalışmasından yararlanılmıştır. Çalışmada 5'li likert ölçeğinden yararlanılmıştır. İfadelerden "1. Tamamen Katılıyorum, 2. Katılıyorum, 3. Fikrim Yok, 4. Katılmıyorum, 5.ise Tamamen Katılmıyorum" olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere, frekans dağılımları, bağımsız t testi ve anova testi uygulanmıştır. Bağımsız t testi (Independent Samples t Test) her bir alt grup (örneğin kız ve erkek grupları) normal dağılım özelliği gösterdiği takdirde ($N_1 > 30$; $N_2 > 30$) iki aritmetik ortalama arasındaki farkın anlamlılığını test etmede kullanılan parametrik bir tekniktir. Veri seti normal dağılım özelliği gösterdiği için bu test tercih edilmiştir. Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayısını değerlendirmesinde dikkate alınan ölçüt aralıkları şu şekildedir (Kılıç, 2016):

- $0,00 \leq \alpha \leq 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,41 \leq \alpha \leq 0,60$ ise ölçek güvenilirliği düşüktür.
- $0,61 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek güvenilirliği orta seviyededir.
- $0,81 \leq \alpha \leq 1,00$ ise ölçek güvenilirliği yüksektir.

Çalışmanın Cronbach Alpha değeri 0,77 olarak bulunmuştur. Bu sonuç çalışma güvenilirliğinin orta seviyede olduğunu göstermektedir.

4.1. Araştırmanın Hipotezleri

Katılımcıların ankete verdikleri cevaplar dikkate alınarak oluşturulan hipotezler şu şekildedir.

H1: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının cinsiyet faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının medeni durum faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının eğitim durumu faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının yaş faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının tecrübe faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının çalışan sayısı faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H7: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının mükellef sayısı faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H8: Muhasebe meslek elemanlarının yaşı ile mükellef baskısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

H9: Muhasebe meslek elemanlarının yaşı ile etik dışı davranışta bulunma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

H10: Muhasebe meslek elemanlarının tecrübeleri ile mesleğin itibarını koruma düşüncesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

4.2. Bulguların Analizi

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının demografik verileri tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Verilere İlişkin Bulgular

Cinsiyet	N	%	Medeni Durum	N	%
Kadın	31	22,4	Evli	103	74,6
Erkek	107	77,6	Bekar	35	25,4
Eğitim Durumu	N	%	Yaş	N	%
Orta Öğretim	39	28,3	25-35	29	21
Önlisans	51	37	36-45	42	30,4
Lisans	41	29,7	46-55	42	30,4
Lisansüstü	7	5	55 üzeri	25	18,2
Çalıştırılan Eleman Sayısı	N	%	Mükellef Sayısı	N	%
1-3	14	10,1	1-30	24	17,4
4-7	70	50,7	31-60	39	28,3
7-10	43	31,2	61-90	27	19,5
11 ve üzeri	11	8,0	91-120	39	28,3
Unvan	N	%	121 ve üzeri	9	6,5
SMMM	138	100,0	Tecrübe	N	%
YMM	0	0,	5-10 yıl	31	22,4
Stajyer Çalıştırma	N	%	10-15 yıl	40	29
Evet	109	79	15-20 yıl	32	23,2
Hayır	29	21	20 yıl ve üzeri	35	25,4

Tablo 1 de çalışmaya katılan meslek mensuplarının demografik verileri yer almaktadır. Katılımcıların %77,6'sı erkek, %22,4'ü kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların %74,6'sı evli %25,4'ü ise bekar olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %37'si önlisans, %29,7'si lisans, %28,3'ü orta öğretim %5'i ise lisansüstü eğitim aldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %30,4'u 36-45 yaş, %30,4'ü 46-55 yaş, %21'i 25-35 yaş, %18,2'si 55 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların %50,7'si işyerinde 4-7 eleman, %31,2'i 7-10 eleman %10,1'i 1-3 eleman, %8'i 11 ve üzeri eleman çalıştırmaktadır. Katılımcıların %29,3'ünün 91-120, %28,3'ünün 31-60, %19,5'inin 61-90, %17,4'ünün 1-30, %6,5'inin 121 ve üzeri mükellef sayısı bulunmaktadır. Çalışmaya katılan meslek mensuplarının tamamı serbest muhasebeci ve mali müşavirdir. Katılımcıların %29'u 10-15 yıllık %25,4'ü 20 yıl ve üzeri, %22,4'ü 5-10 yıllık, %23,2'si 15-20 yıllık mesleki tecrübelerinin olduğunu belirtmişlerdir. Meslek mensuplarının %79'u işyerinde stajyer çalıştırırken, %21'i stajyer çalıştırmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 2. Meslek Mensuplarının Etik Önermelere Katılım Derecesi

Önermeler	N	Ortalama	Standart Sapma
1.Ülkemizde meslek etiği ve meslek ahlakı çerçevesinde yapılan düzenlemeler yeterlidir.	138	3,67	1,04
2.Mükellef baskısı, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltebilir.	138	2,20	1,37
3.Meslek mensuplarının bir kısmı arkadaşlık ve dostluk ilişkisi kurduğu mükelleflerinin, yasalara aykırı davranışlarını görmezden gelmektedir.	138	1,90	1,02
4.Dostluk ilişkileri kurduğum mükelleflerimin kredi imkânlarından faydalanabilmeleri için etik dışı davranışlara yöneldiğim olmuştur.	138	3,15	1,24
5.Muhasebe mesleği günümüzde toplumda saygınlığa ve geçerliliğe sahip bir meslektir.	138	2,30	1,35
6.Muhasebe mesleğine yönelik mevzuat değişikliği ve yasal düzenlemeleri zamanında takip etme imkân ve fırsatım bulunmaktadır.	138	4,17	1,09
7.Meslek mensubu olarak kendimi değerlendirdiğimde, meslek etiği ve meslek ahlak ilkelerine uygun hareket ettiğimi söyleyebilirim.	138	2,30	1,03
8. Meslek mensupları arasında mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu vardır.	138	2,88	1,21
9.Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.	138	2,93	1,30
10.Meslek mensuplarının bir kısmı gelir vergisinin adil olmadığını düşündüklerinden mükelleflerinin daha az vergi ödemesi için etik dışı davranışlara yönelmektedirler.	138	2,71	1,29
11.Meslek mensupları üstlenmiş olduğu görevin bilincinde mükelleflere, devlete ve meslektaşlarına karşı sorumluluklarını bilmektedirler.	138	2,64	1,23
12.Sadece meslek mensuplarının etik kurallara uygun davranması yeterli değildir. Mükelleflerin de etik değerlere uygun davranması gerekir.	138	2,02	1,16
13.Ülkemizde meslek etiği ile ilgili olarak yapılan seminer, eğitim, program gibi etkinlikler yeterlidir.	138	3,83	1,03

Tablo: 2 de çalışmaya katılan meslek mensuplarının etik ile ilgili sunulan önermelere katılım dereceleri yer almaktadır. “Meslek mensuplarının bir kısmı arkadaşlık ve dostluk ilişkisi kurduğu mükelleflerinin, yasalara aykırı davranışlarını görmezden gelmektedir.” Önermesine meslek mensupları 1,90 ortalama ile en yüksek katılım derecesini göstererek bu görüşü desteklediklerini belirtmişlerdir. Meslek mensupları “Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.” ile “Dostluk ilişkileri kurduğum mükelleflerimin kredi imkânlarından faydalanabilmeleri için etik dışı davranışlara yöneldiğim olmuştur.” Önermelerine 2,93 ve 3,15 katılım dereceleriyle kararsız kaldıklarını yani fikirlerinin olmadıklarını belirtmişlerdir. Meslek mensuplarının en düşük katılım gösterdikleri ve desteklemedikleri önerme ise 4,17 katılım derecesiyle “Mesleğimle ilgili değişen mevzuatı ve ilgili yasal düzenlemeleri zamanında takip etme imkân ve fırsatım bulunmaktadır.” önermesi olmuştur.

Tablo 3. Hipotezlerin Bağımsız T Testi İle Analizi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	p
Kadın	31	2,79	1,145	,228	,559
Erkek	107	2,83	1,186	,111	
Medeni Durum					
Evli	103	2,82	1,219	,120	,246
Bekar	35	2,81	1,054	,178	

Tablo 3’de çalışma çerçevesinde oluşturulan etik yargılarla, meslek mensuplarının cinsiyet ve medeni durum faktörleri arasında farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Cinsiyet faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile cinsiyet faktörü arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durumda H1 hipotezi reddedilmiştir. Medeni durum faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 4. Hipotezlerin Anova Testi İle Analizi

Eğitim Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	p
Ortaöğretim	39	2,77	1,131	,181	,209
Önlisans	51	2,86	1,215	,170	
Lisans	41	2,79	1,107	,173	
Lisansüstü	7	2,93	,943	,356	
Yaş					
25-35	29	2,78	1,126	,209	,299
36-45	42	2,91	1,062	,163	
46-55	42	2,78	1,209	,186	
55 üzeri	25	2,76	1,205	,241	
Tecrübe					
5-10 yıl	31	2,92	1,061	,190	,109
10-15 yıl	40	2,81	1,082	,171	
15-20 yıl	32	2,77	1,201	,212	
20 yıl üzeri	35	2,80	1,206	,204	
Çalıştırılan Eleman Sayısı					
1-3 kişi	14	2,50	,840	,224	,117
4-7 kişi	70	2,90	1,263	,151	
7-10 kişi	43	2,76	1,089	,166	
11 ve üzeri	11	2,97	,625	,164	
Mükellef Sayısı					
1-30	24	2,69	1,105	,225	,097
31-60	39	2,93	1,228	,196	
61-90	27	2,81	1,250	,240	
91-120	39	2,75	1,060	,169	
121 ve üzeri	9	3,02	,613	,204	

Tablo 4’de çalışma çerçevesinde oluşturulan etik yargılarla, meslek mensuplarının eğitim, yaş, tecrübe, çalıştırılan eleman sayısı ve mükellef sayısı faktörleri arasında farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Eğitim faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H3 hipotezi

reddedilmiştir. Yaş faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H4 hipotezi reddedilmiştir. Tecrübe faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile tecrübeleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H5 hipotezi reddedilmiştir. Eleman sayısı faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile çalıştırdıkları eleman sayıları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H6 hipotezi reddedilmiştir. Mükellef sayısı faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H7 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5. Hipotezlerin Anova Testi İle Analizi

Önerme	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
Mükellef baskısı, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltebilir.	25-35	29	1,76	1,380	,256	,001
	36-45	42	1,76	,932	,144	
	46-55	42	2,55	1,452	,224	
	55 üzeri	25	2,88	1,509	,302	
Önerme	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.	25-35	29	2,90	1,345	,250	,000
	36-45	42	3,71	1,215	,188	
	46-55	42	2,55	1,194	,184	
	55 üzeri	25	2,32	,945	,189	
Önerme	Tecrübe	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
Meslek mensupları arasında mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu vardır.	5-10 yıl	31	3,03	,912	,164	,000
	10-15 yıl	40	2,33	,944	,149	
	15-20 yıl	32	2,78	1,289	,228	
	20 üzeri	35	3,49	1,380	,233	

“Mükellef baskısı, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltebilir.” önermesi ile meslek mensuplarının yaş faktörü arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ($p< 0,05$) Bu durumda H8 hipotezi kabul edilmiştir. “Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.” önermesi ile meslek mensuplarının yaş faktörü arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ($p< 0,05$) Bu durumda H9 hipotezi kabul edilmiştir. “Meslek mensupları arasında mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu vardır” önermesi ile meslek mensuplarının tecrübe faktörü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. ($p< 0,05$) Bu durumda H10 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Muhasebe mesleği; bireye, topluma ve devlete karşı sorumlu olduğu için etik kurallara saygı göstermek, mesleğin saygınlığına ve güvenilirliğine gölge düşürmemek bakımından önemlidir. Muhasebe mesleği, sağladığı bilgilerin geniş kesimler tarafından kullanılması ve bu bilgilerin işletme ve çıkar grupları arasında köprü görevi görmesi nedeniyle sosyal sorumluluğu yüksek olan bir meslektir. Devletin olduğu kadar bu bilgilerin müşteriler, işverenler ve çalışanlar, kredi kuruluşları, yatırımcılar ve finans sektörü tarafından da kullanılması, başta dürüstlük ve tarafsızlık olmak üzere meslek mensuplarına ahlaki bir sorumluluk getirmektedir. Geniş kesimler tarafından kullanılan bu bilgilerin etik ilke ve kurallara dayalı olarak üretilmesi, hizmet kalitesini ve güvenilirliğini de artıracaktır.

Meslek mensuplarının etik algılarını ve meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendiren sebepleri belirlemek için yapılan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Meslek mensupları, meslek etiğine yönelik yapılan düzenlemelerin, toplantıların ve bilgilendirmelerin yetersiz olduğu görüşündedir. Ergün ve Gül'de (2005) çalışmalarında aynı sonuca işaret etmişlerdir. Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun meslek etiği kuralları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Meslek mensuplarının etik dışı davranışta bulunmasının temel nedeninin mükellef baskısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mükellef baskısı, arkadaşlık ve dostluk ilişkisi sonucu meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltmektedir. Baran ve Baskan'da (2021) çalışmalarında muhasebecilerin etik olmayan davranışa yönelmesinin en temel nedeninin mükellef-yönetim baskısı olduğunu belirtmişlerdir. Literatür incelemesinde ulusal kaynaklardan ulaşılan bulgulara göre baskı unsuru; müşteriye kaybetme korkusu, denetim alanında yaşanan eksiklikler, eğitim yetersizliği ve kişisel çıkarlar gibi faktörlerden ileri gelirken (Yücel:2017, Sarı Özgün ve Sarıtaş:2019, Tayman ve Tekşen:2019) uluslararası kaynaklardan elde edilen bulgulara göre ise baskı unsuru; kişisel çıkar, ahlaki zayıflık, etik duyarlılık eksikliği gibi faktörlerden oluşmaktadır (Chan ve Leung:2006, Flowerday:2006, Mabil:2019). Önceki çalışmalar, mükellef sayısının muhasebe meslek mensuplarının etik algısını etkilediği yönündedir (Kutlu:2008, Sakarya ve Kara: 2010, Hacıhasanoğlu: 2013, Sayım ve Usman: 2017, Sarı Özgün ve Sarıtaş:2019). Ancak bu çalışmada benzer sonuca ulaşılamamıştır. Mükellef sayısı ile meslek mensuplarının etik algısı arasında bir fark bulunmamaktadır. Meslek mensuplarının mükellef sayısının az ya da çok olması meslek mensuplarının etik algısı üzerinde etkili değildir. Meslek mensupları, meslekleri ile ilgili değişen mevzuatı takip edebilecek zamanlarının olmadığı görüşündedir. Akbaş ve Çırpan'da (2021) mükelleflerin ve bazı meslek mensuplarının sürekli değişen yasal mevzuatlara tam hakim olamamaktan kaynaklanan art niyet taşımayan davranışların etik kuralların dışına çıkılmasında etkili olabileceği düşüncesindedirler. Yapılan analizler sonucunda muhasebe meslek mensuplarının yaşı ile mükellef baskısı sonucu etik dışı davranışlara yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu baskının genç meslek mensupları üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. 25 ile 45 yaş aralığındaki meslek mensupları 55 yaş üzeri meslek mensuplarına göre mükellef baskısı sonucu etik dışı davranışlara daha fazla yönelerek, meslek yaşamları boyunca mükelleflerinin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışlarda bulunmuşlardır. Meslek mensuplarının tecrübeleri ile mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 10-15 yıl tecrübesi bulunan meslek mensuplarında, muhasebe mesleğinin saygın bir meslek olduğu ve mesleğin etik itibarını koruma düşüncesinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Muhasebe meslek mensuplarının etik algılarını güçlendirmek ve etik dışı yönelimlerini ortadan kaldırmak için şu öneriler sıralanabilir:

- ✓ Meslek mensupları üzerinde etik algısı yaratmaya yönelik eğitimler mesleğe giriş sınavlarından önce oluşturulmalı ve hizmet içi eğitimlerle sürdürülmelidir.
- ✓ Meslek mensuplarının etik dışı davranışları meslek odaları tarafından tespit edildiği takdirde disiplin cezaları ile cezalandırılmaları söz konusudur. Fakat bu cezaların meslek mensupları üzerinde daha caydırıcı olması sağlanabilir. Örneğin, cezanın verilmiş nedeninin açıklanması, meslek mensuplarının söz konusu itibarını zedeleyeceğinden etik dışı davranışa yönelmelerinin önüne geçebilir.
- ✓ TÜRMOB tarafından yapılacak düzenlemelerle meslek mensupları arasında haksız rekabeti önleyecek önlemler alınmalı, özellikle meslek mensuplarının ücretlerinin banka aracılığıyla ve meslek odaları denetiminde şeffaflığı sağlanmalıdır.
- ✓ Profesyonel bir muhasebeci, en son yerel ve uluslararası düzenlemelerden haberdar olmalıdır. Ancak meslek mensupları bu konuda gerekli zaman ve imkanlarının olmadığını belirtmişlerdir. Türmob tarafından bu konuda bir takım düzenlemeler yaparak meslek mensuplarının iş yükü azaltılabilir.

Meslek mensuplarının, herşeyden önce evrenseli gözden kaçırmadan yerele dikkat etmesi gerekmektedir. Meslek mensuplarının, teknolojiyi nasıl kullanacağı, iletişim becerileri, zamanını kesin ve acil çözümler üretmeye harcaması ve eleştirel düşünme ile diğer kişisel koşullarla ilgili diğer yönler arasında, kısacası tüm eylemlerinin temelinde etik olmalıdır.

Kaynakça

- Ahmad, M. (2015). The impact of ex-auditors' employment with audit clients on perceptions of auditor independence in Malaysia. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 172, 479–486.
- Akbaş, F., & Çırpan, H. (2021). Serbest muhasebeci mali müşavir meslek mensuplarının karmaşık etik problemleri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 79-91.
- Akatak, A. (2015). Muhasebe hata ve hilelerinin tespit ve önlenmesinde muhasebe meslek mensuplarının sorumluluğu ve bir araştırma (Yüksek lisans tezi) Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 413882)
- Akpınar, T. (2019). Muhasebe mesleğinde etik kurallar, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*,5(4), 34-39.
- Baran, E., & Baskan, T D. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranış sergilemelerinin nedenleri: literatür incelemesi. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 470-506.
- Blanthorne, C., Kovar, S. E., & Fisher, D. G. (2007). Accounting educators' opinions about ethics in the curriculum: An extensive view. *Issues in Accounting Education*, 22(3), 355–390.
- Chan, Y.S. & Leung, P. (2006). The effects of accounting students' ethical reasoning and personal factors on their ethical sensitivity. *Managerial Auditing Journal*, 21(4), 436-457.
- Changmarín, R. (2017). *La influencia de la ética y los códigos de conducta empresarial*. Librería Editorial, Contabilidad superior: Fundamentos. 707 -737, ISBN: 978-987-716-064-2
- Cohen, J. R., & Martinov-Bennie, N. (2006). The applicability of a contingent factors model to accounting ethics research. *Journal of Business Ethics*, 68(1), 1–18.
- Dikgöz, B., & Erserim, A. (2022). Muhasebede etik kavramına postmodern bir bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 08(02), 123-139.
- Ergün, H., & Gül, K. (2005). Muhasebe mesleği etik kuralları ve bu kuralların meslek mensuplarınca algılanışı, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 25, 144 -154.
- Fairchild, R., D. Gwilliam & O. Marnet (2019). 'Audit within the corporate governance paradigm: a cornerstone built on shifting sand?', *British Journal of Management*, 30, 90– 105.
- Flowerday, S., Blundell, A W., & Solms, V. (2006). Continuous auditing technologies and models: A Discussion, *Computer & Security*, 25, 325- 331.
- Fritzsche, D. J. (2005). *Business ethics: A global and managerial perspective* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill Irwin.
- Gül, M. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının 2000 – 2019 yılları itibariyle almış oldukları disiplin cezalarının analizi, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(68), 933-941.
- Gür, E. (2018). Muhasebe meslek etiği. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 371-407.
- Hacıhasanoğlu, T. (2013). Sakarya ilinde faaliyet gösteren bağımsız muhasebecilerin meslek etiği algılama düzeylerine ilişkin bir araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 357-372.
- Hayran, O. (2012). *Sağlık bilimlerinde araştırma ve istatistik yöntemler*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

- Hooper, K. & Xu, G. (2012), From legitimacy by character to legitimacy by image: Ethics and accounting practices in New Zealand, *Managerial Auditing Journal*, 27(8), 754-773.
- IFAC. International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA). (2015). *International ethics standards board for accountants fact sheet*. American Accounting Association
- Kaya, H. & Durmuş, A. F. (2022). Muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği hakkındaki algı ve tutumlarının incelenmesi: trb1 bölgesinde bir araştırma, *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 184-210.
- Kavanagh, M. & O’Higgins, E. (2019). Professional accountants In Ireland and Northern Ireland ethics research report ethical awareness, challenges, concerns and decision making. *Ethics Research Report*, 2- 84.
- Kılıç, S. (2016). Cronbachs alpha reliability coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kurnaz, E., & Karadoğan, S. N. (2021). Muhasebede Hata ve Hilelerin Meslek Etiği Açısından İncelenmesi: Erzincan İli Örneği. *İşletme Akademisi Dergisi*, 1(2), 125–142.
- Kutlu, H. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: kars ve erzurum illerinde bir araştırma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2), 143-170.
- Köse, E. & Aldemir, M. E. (2018). Muhasebe meslek mensuplarını etik dışı davranmaya yönelten sebepler üzerine bir araştırma: kırkkale örneği, *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 2(1), 35-48.
- Legault, G. (1999). *Professionalisme et délibération éthique*, Québec: Presses de l’Université du Québec.
- Liyanapathirana, N.S. Samkin, G. (2014), Towards an integrated ethical decision making model for the accounting profession, a developing country, <https://docplayer.net/18989577-Towards-an-integrated-ethical-decision-making-model-for-the-accounting-profession-a-developing-country-sri-lanka.html>
- Mabil, N.A. (2019). Investigating effects of accounting ethics on quality of financial reporting of an organization: Case of selected commercial banks in South Sudan. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 10(1), 117-191
- McCumber, J. (2005). *Reshaping reason: Toward a new philosophy* Indiana University Press, Bloomington, IN.
- Nazaruddin, I., Rezki, B. S. & Rahmanda, Y. (2018). Love of money, gender, religiosity: the impact on ethical perceptions of future professional accountants. *Business and Economic Horizons*, 14(2), 424-436.
- Perle, S. (2004). Morality and ethics: An introduction. *Dynamic Chiropractic*, 22(6), 24-25
- Preston, A., Cooper, D., Scarbrough, D., & Chilton, R. (1995). Changes in the code of ethics of the US accounting profession, 1917 and 1988: The continual quest for legitimation. *Accounting, Organizations and Society*, 20(6), 507–546.
- Sakarya, Ş., & Kara, S. (2010). Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 57-72.
- Sarı, Özgün, H. & Sarıtaş, H. (2019). Muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlara neden olan durumlar: denizli ilinde bir uygulama, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 77-93.

- Satria, M. R. (2020). Effect of Auditor's Experience and Ethics on Audit Quality in Public Accountant Offices in Bandung City. *Journal of Economic Empowerment Strategy*, 3, 18-24.
- Sayım, F., & Usman, Ö. (2016). Etik kavramı ve muhasebe meslek mensuplarında etik algısı-yalova örneği, *Maliye Dergisi*, 170, 131-146.
- Spence, C., & Brivot, M. (2011). No French, no more: Language-based exclusion in North America's first professional accounting association, 1879–1927. *Accounting History Review*, 21(2), 163–184.
- Tayman, M.,& Tekşen, Ö. (2019). Muhasebe Denetiminde Karşılaşılan Hata Ve Hileler: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 24(3), 455-477.
- Tenbrunsel, A. E. (2005). 'Commentary: bounded ethicality and conflicts of interest'. In D. A. Moore, D. M. Cain, G. Loewenstein and M. H. Bazerman (eds), *Conflicts of Interest: Challenges and Solutions in Business, Law, Medicine and Public Policy*, pp. 96– 103. Cambridge: Cambridge University Press.
- Velasquez, M. G. (2014). *Business ethics: Concepts and cases* (7th ed.). Pearson.
- Yıldız, G. (2011). Muhasebe meslek etiği ve Kayseri il merkezinde bir uygulama. Erciyes Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 155-178.
- Yoon, C. (2011). Ethical decision-making in the internet context: development and test of an initial model based on moral philosophy, *Computers in Human Behavior*, 27(6), 2401-2409.
- Yücel, E. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranışlarının vergi ahlakına etkisi, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 73, 229-248.
- Weiss, P. (1942). Morality and Ethics. *The Journal of Philosophy*, 39(14), 381-385. doi:10.2307/2018625

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50 İkinci yazar/Second author % 50
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

The aim of the study is to get the opinions of professional accountants operating in Elazığ about professional ethics and to determine their commitment to ethical rules. In addition, another aim of this study is to find the reasons that lead the members of the profession to unethical behaviors and to offer solutions. The universe of the study consists of 216 professional accountants operating in Elazığ. The sample size of the study consists of 80 professional accountants. Questionnaire method was used in the research. A 5-point Likert scale was used in the study. The obtained data were analyzed with frequency distributions, independent t test and anova test in spss 22 program.

The fact that members of the profession do not act in accordance with ethical principles causes loss of reputation in the society and the society loses its sense of trust in accounting information and the accounting profession. For this reason, it is of great importance for professional accountants to act in accordance with ethical principles in terms of the development of the profession and gaining the trust of the society(Gül,2021). A member of the profession who complies with ethical values in terms of the accounting profession; He is generally characterized as an independent, honest, person who works for the public interest without any self-interest(Spence ve Brivot 2011). Ergün and Gül (2015) stated in their study that the members of the profession think that the regulations, meetings and information about professional ethics are insufficient. Baran and Baskan (2021) stated in their study that the most important factor that leads professional accountants to unethical behavior is customer and management pressure.

The following results were obtained in this study, which was conducted to determine the ethical perceptions of the members of the profession and the reasons that lead the members of the profession to unethical behaviors. Members of the profession are of the opinion that the regulations regarding professional ethics are insufficient. Ergün and Gül (2005) also pointed to the same result in their study. Taxpayer pressure is at the forefront of the reasons that lead the members of the profession to unethical behavior. Baran and Baskan (2021) reached similar conclusions in their studies. Previous studies have shown that the number of taxpayers affects the ethical perception of accounting professionals (Kutlu: 2008, Sakarya and Kara: 2010, Hacıhasanoğlu: 2013, Census and Usman: 2017, Sarı Özgün and Sarıtaş: 2019). However, similar results were not obtained in this study. Members of the profession are of the opinion that they do not have time to follow the changing legislation related to their profession. Akbaş and Çırpan (2021) think that the behaviors of taxpayers and some professionals, which do not have any ulterior motives due to not having full knowledge of the constantly changing legal regulations, may be effective in breaking the ethical rules. As a result of the analyzes made, a significant relationship was found between the age of accounting professionals and their tendency to turn to unethical behaviors as a result of taxpayer pressure. It is seen that this pressure is more effective on young professionals. Occupational members aged between 25 and 45 tended to unethical behaviors more as a result of taxpayer pressure compared to professionals aged between 46 and 55, and acted unethically in favor of or against their taxpayers throughout their professional lives.

The following suggestions can be listed in order to strengthen the ethical perceptions of professional accountants and to eliminate their unethical orientations:

Trainings aimed at creating a perception of ethics on the members of the profession should be formed before the profession entrance exams and should be continued with in-service trainings. If the unethical behavior of the members of the profession is detected by the professional chambers, they are punished with disciplinary penalties. However, these penalties can be provided to be more deterrent on the members of the profession. For example, explaining the reason for the punishment may prevent the members of the profession from turning to unethical behavior as it will damage their reputation. With the regulations to be made by TURMOB, measures should be taken to prevent unfair competition among professionals, and the transparency of the wages of professionals, especially through the bank and under the supervision of professional chambers, should be ensured. First of all, members of the profession should pay attention to the local without losing sight of the universal. Professionals must have ethics at the core of all their actions, including how they use technology, their communication skills, the ability to spend their time producing precise and immediate solutions, and other aspects related to critical thinking and other personal circumstances.

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

An Eriksonian Reading of The Body by Hanif Kureishi: Integrity Versus Despair

Hanif Kureishi'nin Vücut Romanının Eriksonyan Okuması: Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk

Pınar Süt Güngör*

Abstract: The ageing body and old age issues are among the prominent concerns of Western civilization throughout the 21st century. The body, as a new raw material of consumer society, is perceived as something that can be changed as a result of medical developments, and even bought and sold like other commodities. Furthering the cause of these transformations, Erik Erikson's psychosocial theory, which evokes the quintessence of social pressure on elderly people, may help to address the complexity of the issue. In his theory, Erikson posits eight stages of development with specific tasks and crises peculiar to each stage throughout the lifespan. This paper represents an attempt to examine Hanif Kureishi's *The Body* novella within the framework of Eriksonian psychosocial theory of human development. Admittedly, Kureishi's short fiction appears to deal mainly with ethnicity and identity matters that render the postcolonial approach. However, this study is significant in that it concerns the pressures of society, becoming increasingly severe against old people, on ageing, which points out the last stage of Erikson's integrity versus despair. It also reveals that past experiences and personal desires affect a person's psyche. Through *The Body*, the ties between society and individuals, desires and realities, appearance and internal existence have been affirmed. It may be concluded that when Kureishi's *The Body* is evaluated within the framework of Erikson's psychosocial development theory, the accuracy of the effects of sociocultural factors on personality development has been determined.

Key Words: Erikson, Integrity, Despair, Hanif Kureishi, The Body

Öz: Yaşlanan beden ve yaşlılık meseleleri, 21. yüzyıl boyunca Batı medeniyetinin öne çıkan endişeleri arasında yer almaktadır. Tüketim toplumunun yeni hammadde olan beden, tıbbi gelişmeler sonucunda değişebilen, hatta diğer metalar gibi alınıp satılabilen bir nesne olarak algılanmaktadır. Bu değişimlerin nedenini belirlemek açısından, Erik Erikson'un yaşlı insanlar üzerindeki sosyal baskının özünü çağrıştıran psikososyal gelişim teorisi, konunun karmaşıklığını anlamada yardımcı olabilir. Erikson, psikososyal gelişim teorisinde, yaşam süreci boyunca her aşamaya özgü belirli görevler ve krizlerle sekiz gelişim aşaması olduğunu varsayar. Bu çalışma, Hanif Kureishi'nin *Vücut* romanını Eriksoncu psikososyal gelişim kuramı çerçevesinde inceleme amacı taşımaktadır. Kuşkusuz, Kureishi'nin kısa kurgusu, post kolonyal yaklaşımı ortaya çıkaran etnik köken ve kimlik meseleleriyle uğraşılıyor gibi görünmektedir. Ancak bu çalışma, Erikson gelişim kuramının son aşaması olan benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluğa işaret eden, yaşlılara karşı giderek acımasızlaşan toplumun yaşlanma üzerindeki baskılarını ele alması açısından önemlidir. Bu çalışma ayrıca geçmiş deneyimlerin ve kişisel arzuların bireyin ruhsal durumunu etkilediğini ortaya koymaktadır. *Vücut* romanı aracılığıyla, toplum ve birey, arzular ve gerçeklikler, görünüm ve

*Asst. Prof. Dr., Muş Alparslan University, Faculty of Science and Literature, English Language and Literature Department
ORCID: 0000-0003-2324-2929 E-mail: p.sut@alparslan.edu.tr

Cite as/ Atf: Süt Güngör, P. (2023). An Eriksonian reading of the body by Hanif Kureishi: Integrity versus despair. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 50-58. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1169328>

Received/Geliş: 31 August/Ağustos 2022

Accepted/Kabul: 31 December/Aralık 2022

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2023 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. Her hakkı saklıdır.

içsel varoluş arasındaki bağ teyit edilmiştir. Hanif Kureishi'nin *Vücut* adlı eseri Erikson'un psikososyal gelişim kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, sosyo-kültürel faktörlerin kişilik gelişimi üzerindeki etkisinin doğruluğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erikson, Bütünlük, Umutsuzluk, Hanif Kureishi, Vücut

Introduction

The influential writings of Erik Erikson (1902-1994) are grounded in psychoanalytical theory and have stimulated social science literature. His theories of human development that investigate identity issues make him a relevant figure in the field. In contrast to Freudian theory, which connects personality with just early childhood experiences, Erikson posits eight stages of life that extend throughout life. Each stage of his theory is concerned with different life cycles and integrates separate psychosocial conflicts. It appears that each conflict in these stages has an effect on the later ones, assuming that structure and process, given together in this theory, will have more affective emphasis. Apparently, the resolution of each conflict, at the same time as crises, prepossesses later cycles. The defining characteristics of his framework are based on sociocultural factors that illustrate how social parameters act on each individual's psychological makeup (Sokol, 2009). Erikson points to the following relationship:

I shall present human growth from the point of view of the conflicts, inner and outer, which the vital personality weathers, re-emerging from each crisis with an increased sense of inner unity, with an increase of good judgment, and an increase in the capacity 'to do well' according to his own standards and to the standards of those who are significant to him (1968: 91-92).

This connection between sociocultural factors and subjective well-being refers to the function of external sources in Eriksonian theory. Slater states that "he recognizes the influences of culture and history and refuses to be confined by reductionistic analyses and rigid rules of interpretation" (2003: 53). This approach, which is remote from any pessimistic psychoanalytic tendency, confirms Erikson's optimistic beliefs that motivate him to make human potential appear. In a more general sense, he treats life span as a whole structure, which is mostly shaped by outer influences and allows individuals to become more aware of their places in social life. According to him, the relationship between an individual and society is reciprocal and dynamically subject to continual change. In a thoroughly researched and highly acceptable study, then, it is necessary to include the stages of Erikson to understand the main dynamics of this paper. As expected, his life cycle chart, that is, the eight stages of development, is not rigid; on the contrary, since he ascribes a more noteworthy aim, his theoretical contentions describe a holistic attitude that intends to clarify the inner psyche via outer social circumstances. The life cycle chart of Erikson includes trust versus mistrust, autonomy versus shame and doubt, initiative versus guilt, industry versus inferiority, identity versus identity diffusion, intimacy versus isolation, generativity versus stagnation, and integrity versus despair. In this stage theory, he views identity development as an ongoing process that starts in early childhood and continues throughout adulthood. It would be wise to note that Erikson sees these phases of life as tools, rather than rigid rules, which enable researchers to investigate a major psychosocial task and an intriguing topic.

This study utilizes Erikson's last stage of identity development, integrity versus despair, to observe the protagonist of *The Body* written by Hanif Kureishi in terms of the social construction of the body in a globalized setting. In an effort to convey a clear message, it will be useful to explain this phase of life in detail. Integrity versus despair is the last stage of Erikson's identity development cycle, which focuses on the individual's post-retirement life, generally after the age of 65. Yet, as stated before, there is no strict restriction between the stages of Erikson since he considers that all these phases can change in accordance with sociocultural variables as well as personal issues. Consciously or not, each individual in this stage questions the true meaning of life with an assurance that his/her whole life can be reconciled to achieve ego-integrity. The defining characteristics of these questions entail matters of grief, pride,

compensation, and comprehension. Admittedly, education, age, gender, and sociocultural environment are the dominant variables that will affect the questions, and the answers will be reached. If an individual arrives at reconciliation after a questioning period or accepts his/her whole life with great sincerity, it means that he/she affirms life worth. These integrated individuals mostly have insightful self-awareness; they are aware of both grieves and regrets, but are not overwhelmed by them; they are ego-resilient persons and mostly content with their past experiences (Hearn et al. 2011:2). Despairing persons, on the contrary, require outer satisfaction because they are not accordant with their inner life due to failures, regrets, and missed chances in life. For those, the final result is unsatisfactory, and they do not have enough time to try again and compensate for disappointments (Hearn et al. 2011:3). As hypothesized, integrated individuals are socially competent and optimistic about their lives while despairing individuals are self-denigrated and pessimistic about their past and future.

With this theoretical information in mind, it will be easier to conceive of the internal inferiority of the cutting-edge protagonist Adam in *The Body* via his psychosocial crises, mostly caused by deterioration of physical dexterity and his social portfolio. Thereby, it suggests a strong link between his inner psyche and globalized social settings, which forces him to evaluate his whole life and be aware of his missed chances. Although differences in opinion still exist, there appears to be some agreement that this novel is a reference to the fragmented identities of the postmodern world. Previous studies have traditionally based their approaches on identity matter, yet adopting Erikson's integrity vs. despair stage as the main approach of this study will allow obtaining further in-depth information on life cycle theory, and the possible results of the conflicts will occur in these stages. In the follow-up phase of the study, after brief information about Hanif Kureishi, the relationship between the mind and the body surrounded by the bodily ego of the protagonist Adam is illustrated to unfold the conflict of integrity vs. despair in detail.

Identity Issues in Hanif Kureishi's Fiction

Hanif Kureishi, a half-English and half-Pakistani author, is one of the important representatives of ethnicity and identity matters. Hybridity, gender, sociocultural factors, and multicultural prose are among the characteristics of his fiction, which plays a leading role in "new English literature". Shevchenko and Nesmelova identify Kureishi as follows:

Kureishi has assuredly experienced duality and ambiguity of double-oriented personality's position who on the one hand has become a part of modern European civilization and its values and on the other, simultaneously, feels his own clanship and propensity to the culture of the ancestors (2015:422).

Undoubtedly, his creativity is an inseparable part of his multicultural identity, which is strengthened by the dualities and conflicts he encounters. As Shevchenko and Nesmelova indicate, he is somewhere between Europe and Pakistan and simultaneously feels the motives of two cultures. Therefore, it should be noted that this duality enables him to search for different kinds of identity issues by trusting his own experiences and ambiguities. Despite the fact that Kureishi's works fall under the headings of well-known and searched, this study has been broadened to include different aspects of dualities. Although extensive research has been carried out on identity matter of *The Body*, no single study exists which focuses on the identity crisis in this novella via human development cycle that is Eriksonian well-known life chart. His double-edged messages on identity delineate both individualistic desires and sociocultural trends constructed by the consumerist view of society. For this reason, the novella is owed with another reading that at least examines behavioral valuables due to ageing and the accompanying emotional problems that cause the climax point of the story.

From ancient Greeks to the postmodern world, all societies have given importance to youth and beauty as symbols of power, fortune, and immortality. For the sake of gaining all these qualities, science and technology have always developed with the aim of maintaining the body young. Evidently, the fears of ageing are not only related to physical change but also to new lifestyles of old people that should be categorized as "biological and social ageing" (Featherstone, 1982:3). Demir explains that the effort to stay young and fit through consumer needs and strategies of those who manipulate the economy and

society turns out to be almost compulsory within the ideology imposed by marketing (2019). This expression is an indication of the modern era's efforts to maintain the human body as a result of developing technology and scientific developments that enable different types of medical surgeries. In this sense, the main reason for preserving the body is not only to protect the physical appearance, but also to get rid of the socioculturally accepted old age phenomena and not to be included in that class. Hashmi argues, "what is actually denied in Kureishi is not the body-even when it does not connect with much else- but rather the speculation that any interest or happiness might lie beyond it" (1993:31). As this case very clearly demonstrates, the ageing body in Kureishi's novel exhibits not only a physical decline, but also new roles socially ascribed to this old body. Decline of mental, sexual, and physical capacities in that phase of life may cause some negative values and stereotypes that are attributed to old age in Western societies. Adam, who spent his youth writing and producing, is a famous playwright who started to show signs of ageing at the time of the story. Although Adam has an orderly life, a wife he loves, and influential works that bear witness to his years, he is not satisfied with his new realities, wrinkles, and white hair on the surface, yet more than these sociocultural labels for ageing such as being unproductive, unable to change, and decline in any kind. The story begins with a suggestion to Adam, about his ageing body; although this offer came from a friend of Adam, it is possible to say that it actually reflects the point of view of society:

"Listen," he said, "you say you can't hear well and you have a backache. Your body will never cease to remind you of its sickly existence. Do you want to do something about it?"

"Is this for a pile of decrepit debris?" said. "Sure. What shall I do?"

"How would you like to give it away and get a new one instead?" (Kureishi, 2005:3)

Kureishi's beginning exclamation pushes some cultural contradictions to an extreme level that keeps biological and social ageing together; that is, the prejudice of society, which sees physical deterioration as the cause of social decline, affects the conception of Adam and makes him feel really old and useless. A notable example of this bodily deterioration in the novel is as follows:

I don't feel particularly ill, but I am in my mid-sixties, my bed is my boat across these final years. My knees and back give me a lot of pain. I have haemorrhoids, an ulcer and cataracts. When I eat, it's unusual for me to spit out bits of tooth as I go. My ears seem to lose focus as the day goes on and people have to yell into me. I don't go to parties because I don't like to stand up (Kureishi, 2005:4).

When Adam mentions the deterioration in his health, he is actually expressing the fact that he has difficulty in daily routines and that disturbs him in social environments. Overall, his external appearance and deteriorating health made him feel that his education and experiences were no longer useful. "The final stage is integrity versus despair, where in old age the person must look back on their lives and have a sense of satisfaction or regret" (Dunkel and Sefcek, 2009:14). This is certainly true in the case of Adam, who critically evaluates his life history and reaches conclusions far from integrity, intimacy, and wisdom.

His psychosocial strength is not wisdom or integrity, but it defines a deep regret towards the social life that he could not be involved in because he worked hard in his youth. Adam verbalizes his ambiguity with a question: "I imagine that to participate in the world with curiosity and pleasure, to see the point of what is going on, you have to be young and uninformed. Do I want to participate?" (Kureishi, 2005:6). Connecting his ability to be involved in social life to being young and healthy, Adam uses the term "imagine" and emphasizes that he is actually unaware of what is going on around him. He has assuredly experienced duality and ambiguity in old age despite his intellectual background, and as a matter of fact, suffers from some emotional crisis and seeks personal redemption. Although readers may suppose that Adam has a well-lived life and is valued for his wisdom, he feels isolated and sent out of this world due to his old age. Admittedly, it is a cultural phenomenon rather than a biological alternant that broadens and emphasizes the psychosocial challenges in that phase of life. In *The Life Cycle Completed*, Erikson explains the dramatic connection between culture and identity and the effects of this connection on

elders; how they feel ostracized, neglected, and marginalized as being shame of the community (1997). This cultural relativity, which highlights the importance of sociocultural factors, illustrates the close connection between the social world and the psychological well-being of each individual. Featherstone reflects consumer culture's view on ageing, "like cars and other consumer goods, bodies require servicing, regular care and attention to preserve maximum efficiency" (1991:182), as an indicator of present-day societies' discourse. Unfortunately, to gain acceptance, society's view of ageing forces elderly people to do things they do not want to. Adam is one of those people who consider "education and experience seem to be of no advantage" (Kureishi, 2005:5), in consumer society, at his age. All positive qualities are associated with young people, ignoring their precious life experiences and education of older people. Piqueras argues that,

the ageing body has inherited some of the negative values that have been attributed to it from Antiquity, but is now considered a 'machine' that can be repaired at any time, with the result that those whose bodies show signs of ageing are seen as untidy and careless, characteristics that apparently match their personality. On the other hand, those aged people who look young and healthy are those more highly praised, thus widening the dichotomy between young and old (2007:91).

This popularized sense of thought about ageing and the negative qualities attached to it represent the heaviness of ageing body and despair for further hope. Although wisdom and integrity should have been the core strengths of this phase of life, in Adam's case, despair as the pathology of this stage surrounds him. He signifies his desire to be young,

I knew women, and not only actresses, who had squads of personal trainers, dieticians, nutritionists, yoga teachers, masseurs and beauticians laboring over their bodies daily, as if the mind's longing and anxiety could be cured via the body. Who doesn't want to be more desired and, therefore, loved? (Kureishi, 2005:36)

Associating the body with being desired and loved, Adam inherits this thought from the society's changing judgments. The efforts of everyone around him to rejuvenate and become more attractive caused Adam to panic about his body and prepare for change in accordance with society's values. As Piqueras points out, "At the beginning of the twenty-first century, technological and medical advances have not only made it possible to delay the onset of an ageing appearance, but have actually proved constant physical rejuvenation to be a reality" (2007:94). This changing reality implies the social value of appearance in contrast to bodily deterioration, which makes Adam undergo a transplant operation to balance body and mind. His discontent with his ageing body, to some extent, referring to alienation from the new concepts of society, makes him accept the suggestion of one of his friends, Ralph, for body transformation. As Ralph mentions about these "Newbodies," Adam begins to imagine a new phase of life with a loved, attractive and sexually desired body. "I was beginning to resemble my father just before his death. Did that matter? What did I think a younger body would bring me? More love?" (Kureishi, 2005:20) Throughout the novel, it is seen that Adam often uses the terms youth and love side by side; the opposite of this pairing can be considered of as old age and abandonment. One could argue that this insight is the result of old age psychology and individual ontogeny, and increasing that focus could be valuable. However, this paper represents an attempt to examine this psychology in terms of the social parameters that have proven effective in the nature of human development. The coevolution of individuals and cultures in Erikson's theory is largely reciprocal, and posits that predetermined stages are the outcomes of this underlying relationship. As specified before, the integrity versus despair stage, the final stage of his psychosocial development theory has a sense of satisfaction or regret (Dunkel & Sefcek, 2009). In Adam's case, the hidden connection between love and youth or old age and abandonment points to the failure of the optimal ratio between the polar opposites. Being loved and appreciated by another, for Adam, is only possible by being young. This incentive for elderly people leads them to go on to live. In *Childhood and Society*, Erikson defines elderly people by saying "I am what survives me" (1950:141), which assumes that whatever makes them exist may be accepted as plausible. In a more general sense, Erikson accepts and states the physiological response of an elderly person to cultural expectations in order to become congruent with them. What is further shared not only becomes congruent with these social expectations, but this social reality also reduces Adam to certain

roles that will be appreciated by the community. Often enough, the cultural significance of the body forces Adam, like everybody else, to modify and transplant in order to eliminate any symbol of ageing. For this reason, Adam decides to have his brain transplanted into a young body that symbolizes power, health, and love.

At a party, Ralph recommends Adam a new and fresh start that he longs for and makes him aware of newly developed surgical methods for body transplants. Although Adam is not very courageous in making such radical changes in his life, he cannot help dreaming of a young body and what he can do with that young and attractive body. Like any trading goods, Adam selects a young body in twenties that offers him to be a “Newbody” and a second chance to live a different life for six months. With this extraordinary experience, he hopes that his old experiences, as old Adam, will guide him while he desires to do things that he could not do because he worked hard in his youth. Yet, while imagining this, he misses an important point: this new body also had a life before and its biological existence could be a danger to Adam. After the surgery, he is pleased with this new appearance and says, “I had intelligence, money, some maturity, and physical energy. Wasn’t this human perfection? Why hadn’t anyone thought of putting them together before?” (Kureishi, 2005:56). This supposition makes him active in each part of life, especially in sexual aspect he is tempted much and for a while he could not control his own wishes. Admittedly, he gains self-esteem and is appreciated by society due to this new vessel that prioritizes masculinity, sexual power, health, productivity, and many other attributes for youth. Yet, as Çelikel signifies “the uncontrollability of his new self indicates that the body also occupies a cultural space by shaping one’s attitude towards private and public space” (2009:56). This “cultural space” of the new body implies Erikson’s psychosocial development theory that suggests ethnic and cultural backgrounds affect individual perception about the self and the world. Since he describes integrated people as those who affirm whole experiences, right or wrong, have insightful self-awareness, and are ego-resilient, it is possible to say that Adam is among the despairing ones because of his unsatisfying attitude towards life’s worth. In this respect, his case may be explained by the following sentences:

Despairing persons have not accommodated their ways of interpreting the world, or their circumstances, sufficiently to attain reasonable life satisfaction. They frequently express sadness, regret, or failure, sometimes in the form of self-denigrations or sarcasm, or in remarks implying a sense of futility or triviality. Sometimes they appear bewildered. Despairing persons can be quite reflective, but feel that, despite some partial areas of life satisfaction, the final result is unsatisfying (Hearn et al, 2011: 2-3).

As explained by Hearn et al., on the contrary of integrated people, despairing ones are full of disappointments on behalf of life and their own experiences, which may be regarded as the remarks of their regrets, failures, and dissatisfaction. As in Adam’s case, predominantly, his commitments to life make him feel vulnerable and disconnected since he considers that all these commitments take him back from real-life conditions and restrict him into an anti-social world that includes any kind of intellectual work and professional issues rather than ordinary man matters like sex, profligacy, and true camaraderie. All of these missed opportunities make Adam think he is indebted to life. As a second chance, similar to the second chance given to the first human, Adam, he wishes to complete the lack of sexual satisfaction he was deprived of during his youth, and to be complete with an experienced mind in a young body.

Although most studies frame work in terms of identity issues, the rarity of the cultural aspects of human development appears to put special emphasis on Eriksonian psychosocial theory. In this regard, it might be considered a representative case of culturally conducted novels that might broaden and diversify the common sense of how social and cultural habits steer human development, largely overlooked by the current canon of critical theories. Taken all together, the overarching concepts of the novel may alter the predominant perception of the individual issues of Adam and arguably with the content of the novel. In fact, Kureishi explicitly depicts masculinities in crisis; more precisely, the social reasons for a male character’s mid-life crisis since all mentioned “Newbodies” in the story are males. On the one hand, Adam represents how personal and collective identities are inextricably connected

with each other, that is, the relation between these two is reciprocal. On the other hand, it signifies a different, unfixable, exclusionary notion of community that implicitly abuses ageing and old people, which may be regarded as one of the reasons for the mid-life crisis. The social position of the external body is seen as the main way of evaluating individual properties, and in accordance with these, the productivity, health, sexuality, attitude, and behavior patterns are perceived as the indicators of the deviation of elderly people from the norm. Decline of mental, sexual, and physiological abilities are perceived as negative values that have been attached to older people who become victims of the prejudices of that community. According to common sense, there should be a gap, a disjunction between the body and mind in older people; after the surgery, while doctor visiting Adam to evaluate his condition implies that his mind and the body are in coordination owing to transplant, and his new time starts (Kureishi, 2005:45). This supposition that implies the effort to make people young and healthy appears to Adam that they are trying to create a society in which each individual will be of the same age (Kureishi, 2005:46).

Running through this idea, the extent to which the novel's messages and "Newbodies"'s attitudes suggest that although transplant makes it possible to rejuvenate elderly people in contemporary societies, there will be always a mismatch between the self and this new body since human body and mind is a blend of experience and training. Adam illuminates this mismatch or feeling like a different self to Ralph as:

This is different. It's as if I have a ghost or shadow-soul inside me. I can feel things, perhaps memories, of the man who was here first. Perhaps the physical body has a soul. There's a phrase of Freud's that might apply here: the bodily ego, he calls it, I think (Kureishi, 2005:55).

This discrepancy between the body and mind precisely echoes asymmetries in discussions of parallelism that exist in mind-body synergy. Adam, a "Newbody" with an old mind, feels the difference, literally, first impressions of this new body confirm the presuppositions of community that one hand match youth and all kinds of capacities, on the other, isolate and condemn old people as being disabled to do things actively and cannot produce for the wellness of society. This mindset redefines Adam's considerations of his new capabilities that he has forgotten for a long time and re-enjoys his life to the full. During this time, he expressed his new condition as follows:

After the purifications and substitutions of culture, I believed I was returning to something neglected: fundamental physical pleasure, the ecstasy of the body, of my skin, of movement, and of accelerated, spontaneous affection for others in the same state. I had been of puny build, not someone aware of his strength, and had always found it easier to speak of the most intimate things than to dance. As a Newbody, however, I began to like the pornographic circus of rough sex; the stuff that resembled some of the modern dance I had seen, animalistic, without talk (Kureishi, 2005:72).

As seen in this excerpt, Adam describes his new condition with powerful words, and metaphors as the community accepts and appreciates this so-called reality. More precisely, Adam internalizes this perception unconsciously, either as a product of collective memory that shapes the whole mindset of any society. The breadth of thinking in this part supports Erikson's psychosocial development theory since Adam's account ascribes meaning to a well-accepted and established sense of ageing in that community. As Slater claims, "human beings want to see a coherence between the past and the future, or as some would express it, a communion with the saints, and life hereafter" (2003:61). This expectation, as in Adam's case, was not met. Seeking to find peace, recognition, and appreciation after many years of study and many good works, Adam confronts the prejudices of society that condemn and humiliate him just because of his old age. If the dilemma about ageing is pursued openly as a matter of fact by the community, then elderly people can feel worthwhile and can continue living by producing in their comfort zones. Yet, society's denial of ageing and seeing elderly people as a burden makes them fragmented, unproductive, inactive, and disappointed about all their hard work and lifelong experiences.

According to Erikson, the last stage's, integrity vs. despair, motto is "I am what survives me" (1950:141), suggesting varied ways of elderly people to feel comfortable about their past and find more

possible returns in their lives that may help them to become integrated. It might, however, fall within the boundaries of consumer society and their relentless cultural presuppositions, something more than not recognizing the value of experience of old people, but not accepting them as individuals who are nearly skeptical about their identity due to the offensive discourse and behavior patterns of that community. After a lifetime of production and experience, the position of old people needs to be changed in a positive way in order to benefit from their wisdom rather than restricting them to deep despair. In doing so, culturally accepted ideal age phenomena should be abolished to make older people free of any prejudices that may harm their self-esteem. As understood from the novel, cultural values and individual considerations are dynamically related. Although Adam's prolific life as a playwright and his happy family life, cultural restrictions force him to change his physical body to be accepted as a new person with all kinds of acclaimed capabilities. Yet, this end is not enough to make him happy again, since his real self is lost with the body he gets rid of. After returning to the hospital to get his old body back, he disappoints finding that there is no chance to return to the past, and he realizes that he does not have the ability to change anything from now on. In the last part of the novel, Adam explains his regret with these words: "I was a stranger on the earth, a nobody with nothing, belonging nowhere, a body alone, condemned to begin again, in the nightmare of eternal life" (Kureishi, 2005:157). Adam ignored both his own body and the existence of this new body in order not to be outside of social norms. However, this new self in a new body is not enough to integrate him, and it makes him search for a new meaning in a despairing mood.

Conclusion

With reference to the postmodern world and consumer culture, Kureishi introduces a male character who is not satisfied with the accomplishments as a successful playwright due to globalized perceptions of body and identity. In doing so, he implicitly reflects the new world's fragmented identities that may be evaluated in terms of the Eriksonian psychosocial development theory, which posits eight stages of the human life span. Kureishi creates, with the protagonist Adam, a consumer society in which all values are materialized, and each individual is valued as a commodity. It is not wrong to say that he criticizes the contemporary world that appreciates superficial qualities of humans like beauty, youth, and sex, and disregards productivity and intelligence on behalf of the traditions of the so-called postmodern world. Furthermore, the novel deals with the issues of change and commodification that generally exist in society through individual issues. Kureishi states that this change in society is not for the better and that people come to the fore with their physical conditions, not their spiritual or humanitarian values. The novel, which begins when the prolific playwright Adam realizes that he is not satisfied with his ageing body, reveals how consumer society will go to extremes for bodily pleasure and cause identity conflicts. Ageing, as the main crisis of Adam, is the symbol of discrimination, condemnation, and isolation of elderly people by contemporary society, which seeks to create a society at the same age. This prejudice against the elderly coincides with the last stage in Erikson's life cycle chart, and explains how social parameters exist in social life that affect personal perceptions.

It may be stated that at the beginning of the story, the measures taken by Adam's social environment against ageing and discourse on ageing support Erikson's criticism of the importance of social phenomena. According to this opinion, Adam avoids the negative judgments that ageing will bring, rather than physical ageing. Within these tensions, Adam presents human growth via inner and outer conflicts that illustrate how the social world, especially consumer society, impacts the psychological well-being of an individual who tries to catch the sense of the era in order not to be isolated or shamed. This dynamic, but at the same time, coercive relations between individuals and society have confirmed the reality that 'to do well' purpose on behalf of life may change from person to person, and this effort may not be acclaimed by society if there are other criteria that are more essential than being intelligent and productive. In the narrative, Adam's confrontation with this reality occurs when he realizes, albeit late, that even his own body is dominated by society.

It may be concluded that when Hanif Kureishi's *The Body* is evaluated within the framework of Erikson's psychosocial development theory, the accuracy of the effects of sociocultural factors on

personality development has been determined. Although the process of identity formation includes a synthesis of old experiences such as satisfaction and regret, ideology, maturation, and intelligence, social parameters have the ability to change the direction of this process in the opposite direction.

References

- Çelikel, M. A. (2009). Representation of body and identity in Kureishi's *The Body*. *Interactions*, no. 18. 51-59.
- Demir, A. (2019). An old mind in a 'new' body by Hanif Kureishi. *The Literacy Trek*, no. 2, 68-78. ISSN: 885027.
- Dunkel, C. S. & Sefcek, J. A. (2009). Eriksonian lifespan theory and life history theory: an integration using the example of identity formation. *Review of General Psychology*, no. 13, 13-23. DOI: 10.1037/a0013687.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton Company.
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York: Norton Company.
- Erikson, J. M. & Erikson, E. H. (1997). *The life cycle completed*. New York: Norton Company.
- Featherstone, M. (1982). The body in consumer culture. *Theory, Culture & Society*, no. 1, 18-33. <https://doi.org/10.1177/026327648200100203>.
- Featherstone, M., Hepworth M. & Turner, B. S. (Eds.) (1991). *The body: social process and cultural theory*. New York: Sage Publications.
- Hashmi, A. (1993). Hanif Kureishi and the tradition of the novel. *Critical Survey*, no. 1, 25-33. <https://www.jstor.org/stable/41555700>.
- Hearn, Simon et al., (2011). Between integrity and despair: toward construct validation of Erikson's eight stage. *Journal of Adult Development*, no. 19, 1-20. DOI: 10.1007/s10804-011-9126-y.
- Kureishi, H. (2005). *Vücut*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Piqueras, M. O. (2007). Forever young: consumer culture and the ageing body in Hanif Kureishi's 'the body'. *Miscelanea: A Journal of English and American Studies*, no. 36, 89-100. ISSN: 1137-6368.
- Shevchenko, A. R. & Nesselova, O. O. (2015). Gender identity in British postcolonial novel: Hanif Kureishi's 'the buddha of suburbia'. *The Social Sciences*, no. 4, 421-425. ISSN: 1818-5800.
- Slater, C. L. (2003). Generativity versus stagnation: an elaboration of Erikson's adult stage of human development. *Journal of Adult Development*, no. 10, 53-65. <https://doi.org/10.1023/A:1020790820868>.
- Sokol, J. T. (2009). Identity development throughout the lifetime: an examination of Eriksonian theory. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, no. 1, 139-147. <http://epublications.marquette.edu/gjcp/vol1/iss2/14>

Araştırma Makalesi • Research Article

**Leylâ el-Osmân'ın “Fethiye Tehtâru Mevtehâ” ve James Joyce’un “Eveline”
Adlı Öykülerinde Aile İçi Şiddet**

***Domestic Violence in Laila al-Othman's “Fathiya Tahtâru Mavtahâ” and
James Joyce's “Eveline” Stories***

Sevda Çetin*

Öz: Bu makalede Modern Kuveyt edebiyatının önde gelen isimlerinden Leylâ el-Osmân'ın *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* (Fethiye Ölümünü Seçiyor) isimli kısa öyküsüyle ve İrlanda edebiyatının önemli isimlerinden James Joyce'un *Eveline* adlı öyküsünde yer alan aile içi şiddet sorunu ele alınmaktadır. James Joyce'un ilk ve son öykü koleksiyonu olan *Dublinliler* adlı eserinde pek çok sosyal sorunun ele alındığı görülmektedir. Örneğin yazarın *Eveline* isimli öyküsünde babası tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalan Eveline isimli bir genç kızın yaşadığı sorunlar anlatılmaktadır. Kuveytli Arap kadın yazarlardan biri olan Leylâ el-Osmân'ın öykü koleksiyonuyla aynı adı taşıyan *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*'da Fethiye isimli genç kızın annesi tarafından uygulanan ağır fiziksel şiddet sonucunda yaşamını yitirdiğini görülmektedir. Bu makalede toplumun önemli bir sorunu olan ve her iki öyküde de sıklıkla işlenen aile içi şiddet vakası ele alınmıştır. Eserlerde aile içinde yaşanan gerek fiziksel gerek psikolojik şiddete uğrayan kahramanların yaşadığı mağduriyetler ve bu mağduriyetlerin onların üzerinde bıraktığı etkiler anlatılmaktadır. Bu çalışmada her iki öyküde öne çıkan aile içi şiddet sorununun benzer ve farklı yönleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Fethiye Tehtâru Mevtehâ, Eveline, Aile içi Şiddet, Karşılaştırmalı Edebiyat.

Abstract: In this article, the domestic violence problem in the short story *Fathiya Tahtâru Mavtahâ* by Laila al-Othman (sometimes Laylâ al-'Uthmân) one of the leading names in modern Kuwaiti literature, and the story *Eveline* by James Joyce, one of the important names of Irish literature, are scrutinized. In James Joyce's first and last collection of short stories, *Dubliner* we see that many social problems are addressed. In the author's story named *Eveline*, it is stated the problems experienced by a young girl named Eveline, who was exposed to physical and psychological violence by her father. In the work called *Fathiya Tahtâru Mavtahâ*, which bears the same name as the story collection of Laila al-Othman, we see that a young girl named Fathiya died because of severe physical violence by her mother, one of the Kuwaiti Arab women writers. In this article, we discussed the case of domestic

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı,
ORCID: 0000-0002-3725-2266 sevda.yaslak@gmail.com

Cite as/ Atf: Çetin, S. (2023). Leylâ el-Osmân'ın “Fethiye Tehtâru Mevtehâ” ve James Joyce'un “Eveline” adlı öykülerinde aile içi şiddet. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 59-71.
<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1127802>

Received/Geliş: 08 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 04January/Ocak 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

violence, which is an important problem in society and is frequently committed in both stories. In the works, the victimization of the heroes who have been subjected to both physical and psychological violence in the family and the effect of these victimizations on them are explained. In this study, the similar and different aspects of the domestic violence problem, which is prominent in both stories, will be analyzed.

Key Words: Fathiya Tahtâru Mavtahâ, Eveline, Domestic Violence, Comparative Literature.

Giriş

İnsanın sosyal hayatını ve insan toplulukları ile olan etkileşimini inceleyen sosyoloji, toplum nasıl oluşur, nasıl yürür, nasıl devam eder gibi sorulara cevap bulmaya çalışır. Sosyoloji gibi Edebiyat da öncelikle insanı ve insanın toplumla olan ilişkisini ele alır. Dolayısıyla toplum ve toplumun sorunlarıyla ilgilenen sosyologlar ve edebiyatçılar birbirine benzer ve yakın sorunlarla uğraşırlar (Alver, 2006: 107). Edebiyat sosyolojisi, edebiyat ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi izah etmeye çalışır (Cuma, 2009: 82). Araştırma konusu insan olan edebiyat, toplumla iletişim halindedir. Edebiyat toplumun aynasıdır. Toplumun duygu ve düşünceleri edebiyat aracılığıyla aktarılır. Bu bilgiler ışığında edebiyatı olmayan bir toplumun varlığından söz etmek mümkün değildir.

Edebi eserleri inceleyen, araştıran, edebiyatın bir dalı olan karşılaştırmalı edebiyat biliminin görevi, çeşitli dillerde kaleme alınan iki yapıtın gerek konu gerek biçim bakımından benzerlik ve farklılıklarını saptayarak sebepleri üzerine değerlendirmelerde bulunmaktır. Aynı dilde aynı temayı işleyen iki yapıt modern ya da farklı dönemlerden olsun kesinlikle farklılıklar içerebilmektedir (Aytaç, 1997: 7). Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları farklı kültürler için eserleri incelemenin yanı sıra, bu eserlerin okur üzerinde bıraktığı etkiyi de dikkate alır. Bu tür karşılaştırmalar farklı kültürlerin ve toplumların tanınmasına vesile olarak kültürlerarası ilişkilerin kurulmasına yardımcı olur (Keleş, 2021: 18). Dolayısıyla edebiyat alanında farklı iki kültüre ait edebiyat eserinin kıyaslamak, sadece iki metnin basit bir karşılaştırması değildir, iki devletin, iki kültürün, iki farklı coğrafyanın mukayesesi anlamına gelmektedir. Bu minvalde karşılaştırmalı edebiyat disiplini salt iki metnin mukayesesinden daha çok, daha zengin anlamları ihtiva ettiğini söyleyebiliriz.

Leylâ el-Osmân'ın *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* öyküsü ile Dublin hayatının gerçeklerini anlatan James Joyce'nin *Eveline* isimli öykülerinde ortak bir tema olan aile içi şiddet konusu karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yazarlar ayrı ayrı ele alınarak eserlerinde aile içi şiddet sorununun benzerlik ve farklılıkları mukayese edilecektir. Karşılaştırılan iki metin ve iki metnin muhtevası hakkında ayrıntılı bilgiyi aşağıda vermeye çalışacağız.

1. Leylâ el-Osmân, James Joyce ve Öyküleri

1.1. Leylâ el-Osmân ve Fethiye Tehtâru Mevtehâ

Tam adı Leylâ Abdullâh el-Osmân'dır. Leylâ el-Osmân 1943 yılında Kuveyt'te büyük bir ailede doğdu (el-Ce'al, 2015: 2). Erkek çocuğun değer gördüğü bir ailede büyüyen Leylâ el-Osmân dünyaya geldiğinde annesi tarafından pencereden atılmıştır. Erkek çocuk arzulayan anne tekrar bir kız çocuk doğurduğu için Leylâ el-Osmân'ın yaşamasını istememiştir, son anda bir hemşirenin onu kurtarmasıyla hayata yeniden tutunabilmiştir (Soyer, 2016: 101). Babası Abdullah el-Osmân o zamanlarda Kuveyt'te tanınan zengin ailelerden birine mensuptur. Edebiyata önem veren bir evde büyüyen yazarın babası şairdir. Babasının edebiyata ilgi duymasının yanı sıra bu alana katkıları da olmuştur. Lise diplomasını alana kadar Kuveyt'te eğitim hayatına devam eden Leylâ el-Osmân, babasının kararıyla eğitim hayatını sonlandırmak zorunda kalmıştır. Böyle olunca Leylâ el-Osmân babasının kütüphanesinden yararlanarak kendini yetiştirmeye çalışmıştır (el-Ce'al, 2015: 2). Babası tek bir kadınla evli değildir. Leylâ el-Osmân'ın hayatını etkileyen önemli dönüm noktalarından biri de anne ve babasının boşanma sürecidir. Ebeveynler ayrıldıktan sonra üvey annesi ve kardeşleri ile birlikte aynı çatı altında yaşamaya başlamıştır bu nedenle çocukluk dönemi oldukça sıkıntılı geçmiştir. Üvey anne ve kardeşleriyle birlikte yaşamak zorunda kalması yazarın psikolojisinde olumsuz etkiler ve hayal kırıklıkları meydana getirmiştir (Soyer, 2016: 101). Babası annesinden boşandıktan sonra evli olduğu kadınların hepsi birlikte kaçmıştır. Babası onların yerini bilememiştir. Leylâ el-Osmân çölün havasını ve denizin havasını tüm ayrıntılarıyla

yaşamıştır sonra bu iki çevreden etkilenmiştir. Yazar, hayatında büyük sıkıntılar çekmiş, üniversite eğitiminden mahrum olmasının yanı sıra üvey annesinin ve erkek kardeşinin karısının zulmüne maruz kalmıştır. İki kez evlenen Leylâ el-Osmân ilk eşi Filistinli bir kadın doğum doktorudur. Eşi, Leylâ el-Osmân'ı cesaretlendirerek yazmaya teşvik etmiştir. Bu evliliğinden dört kızı olan yazarın ikinci evliliğinden de iki oğlu olur. İkinci eşi Velîd Ebû Bekir Arap dünyasında tanınan bir şair ve eleştirmendir. Bir gazetede sorumlu olduğu için karısının yazılarını burada yayınlamıştır Ancak Kuveyt, Irak'tan ayrılıp bağımsızlığını ilan ettikten sonra eşi Kuveyt'i terk etmiştir. Bunun nedeni ise; Kuveyt, Iraklı güçleri ülkesinden çıkarmaya çalışırken ortaya çıkan savaş sonrasında iki eş fikir ayrılığına düşmüş bu da ayrılmalarına sebep olmuştur. Leylâ el-Osmân edebi çalışmalarına henüz okul sıralarındayken başlamıştır. 1965'ten itibaren yerel gazetelerde edebi ve sosyal konularda yayın yapmaya başlamış ve o sırada yerel basında ve Arap basınında haftalık ve günlük bazı köşe yazıları kaleme almıştır (el-Ce'al, 2015: 2-3).

Leylâ el Osmân Kuveyt edebiyatının başarılı öykü yazarları arasında yer alır. Yazıları birçok yabancı dile çevrilmiş ve batı akademi dünyasında büyük ilgi görmüştür. Öykülerinde kadın meselelerinin yanı sıra Filistin sorunu, Kuveyt toplumundaki ahlaki çöküş, 1991 Irak işgali gibi sosyo-politik problemlere kadın perspektifinden bakarak ışık tutmuştur. Leylâ el-Osmân şiir, öykü ve drama yazarı olarak belki de en üretken Kuveytli kadın yazardır (Dianu, 2003: 81).

Leylâ el-Osmân on beş yıl gibi bir süre radyoda çalışmış, çok sayıda edebi ve sosyal programlar sunmuş. İki defa dört yıl süreyle Kuveyt Yazarlar Birliği'nin sekreterliğini üstlenmiştir (Ce'al, 2015: 3-4). Kuveytli yazar Leylâ el-Osmân, şu an yetmiş dokuz yaşında ve hayattadır.

Fethiye Tehtâru Mevtehâ isimli öykünün özetine gelince; Leylâ el-Osmân'ın Filistinli yazar Reşad Ebû Şâver'e takdim ettiği ve 1987 yılında yayımlanan *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* isimli öykü mecmuasında toplamda on üç öykü yer almaktadır. Arap öykücülüğünde seçkin bir yere sahip olan Leylâ el-Osmân, eserlerinde kadını ve kadın sorunlarını ele alır. Ancak bu öyküsün de şiddeti uygulayan tarafın bir kadın olması dikkat çekici bir unsurdur. Leylâ el-Osmân'nın bu eserinde tam tersi bir tutum sergilemesi gelenekten moderne dönüşen Kuveytli kadın tipinin bir örneği olarak düşünülebilir.

Leylâ el-Osmân'ın öykü mecmuasıyla aynı adı taşıyan eserde aile içi şiddetin yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* isimli öykü, eserin ana kahramanı Fethiye'nin kız kardeşinin dilinden anlatılır. Anlatıcı kahraman, annesinin evinde camdan dışarıyı izler. Sabahın soğukluğunda, güneş yavaş yavaş doğmaya başlarken hayatta kalma mücadelesi veren bir böcek dikkatini çeker. Böceğin hayatta kalma mücadelesi anlatıcı kahramana acı verir ve yanında duran üvey babasına ona yardım etmesi için yalvarır. Üvey baba ise onun sadece bir böcek olduğunu söyler. Ancak böcek anlatıcı kahraman için son derece önemlidir, çünkü böceğin mücadelesi ölen kardeşi Fethiye'yi ona hatırlatır. Yazar, çoğunlukla geçmişe yolculuk yaparak geçmişle (kardeşi Fethiye ile olan günleri) şimdi (böceğin hayatta kalma mücadelesi) arasında ilişki kurarak öyküyü kaleme almıştır.

Öyküde, evdeki kızların annelerini ziyaret etme zamanı geldiği anlatılır, ancak kız kardeşlerden biri olan Fethiye annesini ziyaret etmek istemez. Anneleri ikinci evliliğinden olan kızına gösterdiği şefkati ve merhameti önceki evliliğinden olan dört kızına göstermemiştir. Annenin günden güne artan merhametsiz tavırları artık Fethiye'yi annesini görmek istemeyecek derecede rahatsız etmiştir. Fethiye, kardeşlerine bundan sonra annesini görmeye gitmeyeceğini söyler. Kız kardeşler bunun bir felakete sebep olacağını bildikleri için Fethiye'ye gelmesi konusunda ısrar ederler, fakat Fethiye kararından vazgeçmez. Üç kardeş sırasıyla konuşmasına rağmen kardeşlerini gelmesi konusunda ikna edemezler. Kızlar annelerinden korktuğu için onu ziyarete giderler, çünkü anneleriyle tartışmaya giremeyeceklerini bilirler. Anne istediğini yaptırır, kızlar da boyun eğer. Artık Fethiye annesinin uzun yüz şeklini görmek istemediğini söyleyerek babası zorlarsa da gitmeme kararından vazgeçmeyeceğini ifade eder.

Öyküde baba, çocuklarını seven, fedakârlık gösteren biri olarak okur karşısına çıkmaktadır. Kızlar babalarıyla birlikte yaşarlar ve babalarının evinde çok mutludurlar. Çünkü babaları evlatlarına karşı son derece merhametli ve sevecen yaklaşır. Annelerinde görmedikleri şefkati babalarında görürler. Baba,

kızlarını annelerini görmeye götürdüğünde bile onları terk etmez, yaklaşıma korktuğu için uzakta bekler. Annelerinin evinden ayrıldıklarında babalarına yüksek bir sesle şöyle derler:

“Sana dönüyoruz babacığım... Bizi kalbinin kanatlarında taşı... Bize uç... Ve sana yalvarıyoruz. Bizi tekrar buraya getirme.” (el-Osmân, 1987: 11).

Anlatıcı kahraman zaman zaman böceğin yaşadıklarını yeniden anımsar. Öykü, Fethiye'nin ölümü ve böceğin verdiği yaşam mücadelesi arasında gider gelir. Fethiye'nin ısrarla annesini ziyarete gitmemesi Fethiye'nin ölümüne sebep olacaktır. Anne, kızlarını saydığına dört numaranın eksik olduğunu görür. Kız kardeşler, her ne kadar Fethiye'nin hasta olduğunu söyleseler de anne, Fethiye'nin gelmemesine sinirlenir, hemen evden çıkarak Fethiye'yi evine getirir. Üvey babalarıyla kalan kızlar annelerinin gelmesini sabırsızlıkla beklemeye başlarlar. Anne Fethiye'yi kandırarak evine getirir. Fethiye güler bir yüzle içeri girse de anne hızlıca feracesini çıkararak kızlarına vurmaya başlar. Öfkesinden kontrolünü kaybetmiş bir halde Fethiye'ye saldırır. Fethiye karşı koymaya çalışsa da annesinin şiddetine engel olamaz. Anlatıcı kahraman, o esnada Fethiye'nin annesine karşı verdiği mücadeleyi böceğin hayatta kalma mücadelesine benzetir. Üvey baba ise etrafında olan biteni izlerken halinden memnun gibidir. Kız kardeşler Fethiye'ye yardım etmek isterler, ama annelerinden korktukları için buna cesaret edemezler. Annesinin darbelerinden kaçmaya çalışan Fethiye balkondan düşerek ölür, çünkü yediği onca dayaktan sonra balkonda tutunacak gücü kalmamıştır. Kızlar, kardeşlerine ellerini uzatmak isterler, ancak bunu da yapamazlar. Tekrar böceğe dönen anlatıcı kahraman, böceğin hayatta kalma anını izlerken üvey babası, ters düşen böceği düzelttiğinde mi yoksa öldürdüğünde mi rahatlayacağını sorar. Ardından üvey baba merhametli bir tavır sergileyerek Fethiye'nin ölümünden kendilerini sorumlu tutmamalarını söyler ve anlatıcı kahramana sarılır. Birlikte ağlamaya başlamalarıyla öykü son bulur.

1.2. James Joyce ve Eveline

İrlandalı yazar James Joyce, 2 Şubat 1882 yılında Dublin'de orta sınıf Katolik bir ailede dünyaya gelir. Joyce'nin çalışmaları üzerinde babasının büyük bir etkisi vardır. 1888'de Clongowes Wood College isminde yatılı bir okula gider. Joyce ilerideki yıllarda şöyle diyecektir: “*Benden bir Katolik olarak değil Cizvit olarak söz etmeniz gerekir. Sorunları, en kolay araştırılacak ve karar verilecek biçimde belli bir sıraya koymayı onlardan öğrendim*” (Kamburoğlu, 2015: 6).

1893 yılında Dublin'de bir Cizvit Okulu olan Belvedere Kolejine ücretsiz kabul edilir. Burada akademik olarak başarılı olur. James Joyce daha sonra Cizvit rahipleri tarafından görevlendirilen Dublin Üniversitesi Koleji'ne girdi. Orada dil çalışarak enerjisini ders dışı etkinliklere ayırır ve özellikle de Cizvitler tarafından tavsiye edilmeyen çok sayıda kitap okur. Kolejin Edebiyat ve Tarih Derneği'nde aktif rol oynar. Joyce yazma sanatında ilerleme çabalarını hiçbir zaman aksatmaz. Bir ara yazarken geçimini sağlamak için doktor olmaya karar verir, ancak Dublin'de birkaç konferansa katıldıktan sonra etrafından borç alarak Paris'e gider, burada tıp eğitimi alma fikrinden vazgeçer. Bazı kitap eleştirileri kaleme alır. (Atherton, 2022: sy.) Joyce'nin Fransız profesörü Edovard Cadic, öğrencinin yeteneklerini kabul eder, onun çalışmalarını okur (Elmann, 1982: 60).

James Joyce'un *Dublinliler* isimli eseri Dublin'deki yaşamdan kesitler sunan on beş kısa öyküden oluşmuştur. Yazar, bir diğer kitabı olan *Ulysses* isimli eserini 1914 ve 1921 yılları arasında kaleme almıştır. Her sözcüğünün derin anlamlar taşıdığı, anadilinde bile zor anlaşılabilir *Ulysses*, Avrupa dillerinin yanı sıra Çince gibi birçok dile çevrilmiştir. James Joyce'un *Ulysses* isimli kitabı Nevzat Erkman tarafından 1996 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir (Ergil, 2015: 30). James Joyce tedavi gördüğü hastanede 13 Ocak 1941'de vefat etmiştir.(Elmann, 1982: 741).

Eveline isimli öykünün özetine gelince; yazarın dilinden anlatılan öykü, Eveline isimli karakterin akşamüzeri pencereden dışarıyı izlemesiyle başlar. Başını pencerede bulunan perdeye yaslayarak çok fazla olmasa da gelen geçenleri seyrederken bir yandan da yaşadığı sokağın zaman içinde uğradığı değişiklikleri, kardeşleri ve arkadaşlarıyla oynadığı oyunları hatırlar. Henüz genç bir kız olmasına rağmen Eveline yaşadığı olumsuz şeylerden dolayı hayatın karşısında kendini yorgun hisseder. Geçmişe

ait anılar hafızasında canlanırken mutlu dönemlerinin büyümeden önceki yıllar olduğunu hatırlar. Çünkü o dönemlerde annesi hayattadır, babası o zamanlar daha iyidir.

Öyküde Eveline'in evinden ayrılma kararı aldığı gün anlatılır. Her şeyin değiştiği, çoğunun ayrıldığı gibi o da evinden gitmek üzeredir. Genç kız belki bir daha göremeyeceğini düşünerek evine dikkatlice bakar. Eveline evinden, işinden bunalmış bir karakter olarak okuyucu karşısına çıkar. Çünkü babasından şiddet gören ana kahraman dayanın yanı sıra tehdit de edilmeye başlamıştır. Annesinin hatırı için evde kalmıştır, ancak artık dayanacak durumda değildir. Eveline, Frank isimli sevdiği adamla kaçmaya karar verir. Kaçış sebepleri arasında ev ve iş yerinde yaşadığı sorunlar yer alır. Parasının bir kısmını babasına bir kısmını da kardeşi Harry'e gönderen Eveline, babasıyla para konusunda sürekli kavga halindedir. Eveline'in evden gitmek için kendine göre sebepleri vardır. Bunlardan en önemlileri şiddet, hakaret ve parasal sorunlardır. Gidince daha mutlu olacağını ve insanların evli olduğu için ona saygı duyacağına inanır. Evde onu koruyacak kimsesi kalmadığı için sevdiği adamla birlikte uzak bilinmedik bir ülkeye gitmek ister. Sevgilisi Frank'la gece vapura binerek ayrılma planı yaparlar. Frank her akşam iş çıkışında Eveline'i bekler, onu evine kadar götürür. Eveline adeta sevgiyi Frank'da görmüş gibidir. Onunla birlikteyken çok mutludur. Frank ona uzak ülkelerden hikayeler anlatır. Babası Frank'la ilişkisini duyduktan sonra onunla görüşmesini yasaklar, çünkü denizcilerin dürüst olmadığına inanır.

Eveline gitme vakti yaklaşmasına rağmen pencereden ayrılamaz. O esnada hayatı adeta bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçer. Bir gün piknikte babasının, annesinin bonesini giyerek onu ve kardeşlerini eğlendirdiğini anımsar. Eveline gitmekle kalmak arasında mücadele eder. Annesinin acılı hayatını hatırlayınca birden ayağa kalkarak kaçması gerektiğini düşünür. Çünkü Frank'ın ona yeni bir yaşam sunacağını, onu koruyup kollayacağını düşünür. Eveline istasyona kadar gider. Ne yapacağını bilmez bir halde istasyonda bekler, Frank'ın elini tutmasıyla kendine gelir. Frank'ın ısrarla gel demesine rağmen ana kahraman bir türlü gemiye binmeye cesaret edemez. Eveline son anda kaçıktan vazgeçerek, yaşadığı hayata geri dönmeye karar verir.

2. Aile İçi Şiddet

İlk insan organizasyonlarının ortaya çıkması ile yaşıt olduğu kabul edilen şiddet olgusu bireysel ve toplumsal birçok ögeyi bünyesinde barındırmaktadır. Bu açıdan ele alınınca şiddet olgusu somutlaşmakta ve tanımlanması kolay olmamaktadır. Çok farklı biçimlerde karşımıza çıkabilen şiddet olgusu günümüzde bireysel ve toplumsal tüm alanları sarmış durumdadır (Kocacık, 2001: 1). İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişi olan şiddetin en yaygın iki türü fiziksel ve duygusal şiddettir. Fiziksel şiddet daha çok bedensel bir güç kullanarak tekme, tokat ve dayak gibi vücuda temas etme olarak tanımlanır, duygusal şiddette ise herhangi bir fiziksel güç kullanmadan sözlü olarak küçümseme, aşağılama, tehdit etme gibi eylemlerle karşı tarafın psikolojisini kontrol altına alarak duygularını yıpratma ya da gücünü azaltma söz konusudur. Şiddet farklı ortamlarda, farklı durumlarda ortaya çıkar, bunlardan biri de şiddetin en sık yaşandığı yerlerden biri olan aile kurumudur.

Aile, toplumumuzda kutsal kabul edilen bir kurum olmakla birlikte, edebiyatta yazarların sıklıkla yararlandığı bir kavramdır. Buna bağlı olarak aile içi şiddet meselesi, ilk örneklerden günümüze kadar pek çok eserde ele alınmış olmasına rağmen, araştırmacıların pek de itibar etmedikleri bir alan haline gelmiştir. Sağlıklı bir toplum oluşturabilmenin vazgeçilmez koşulu olan aile, aralarında kan ya da evlilik sebebiyle akrabalık bulunan, birbirlerinde kan bağı olmasa da aynı hanede yaşayan sürekli olarak oturan kişilerden oluşmuş bir sosyal kurumdur. Tarihsel süreçte elde edilen gözlemler, deneyimler ve bulgular gösteriyor ki, aile kurumu tüm dayanıklılık ve sürekliliğine rağmen, aile içi ilişkilerde cins, yaş, iş üstünlüğüne dayanan sorunlar ve farklılaşmalar yaşanmaktadır (Yılmaz, 2005: 132). Ailede yaşanan bu sorunlardan biri de aile içi şiddettir. Aile içi şiddet, aile bireylerinden birinin diğerine ya da diğerlerine uyguladığı zorba davranışlardır. Genellikle şiddetin kadınlar ve çocuklar üzerinde daha çok uygulandığını söylemek mümkündür ancak bunun tam tersi olduğu durumlarda söz konusudur. Çocuklara yönelik şiddet vakıaları, şiddet olguları içinde en büyük zararı yaratan ve ortaya çıkmayan gizli olaylardır (Polat, 2017: 19). Çünkü şiddet, çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişimine zarar vererek olumsuz sonuçlar yaratır.

Leylâ el-Osmân'ın *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* ve James Joyce'un *Eveline* isimli öykülerinde mutsuz bir aile tablosuna şahit oluruz. Her iki eserde de aile içinde çocuklara uygulanan fiziksel ve duygusal şiddet açık bir şekilde işlenmiştir. Eveline'da yaşlı olmasına rağmen giderek artan baba otoritesi söz konusu olurken *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*'da geleneksel aile profilinin aksine anne korku verici bir birey olarak yansıtılmıştır. Öykülerin her ikisinde de boşanmış, vefat etmiş ya da uzakta yaşayan parçalanmış, dağılmış bir aile tablosuyla karşılaşırız. Leylâ el-Osmân, *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*'da boşanmış, yeniden evlenen bir annenin ilk evliliğinden olan kızları üzerinde bıraktığı izlerin psikolojik durumunu etkileyici bir şekilde ele almıştır. Bir gün kızların annelerini ziyaret etme vakti gelir, fakat kardeşlerden biri aynı zamanda öykünün ana kahramanı olan Fethiye annesinin kızlarına karşı sergilediği olumsuz tutum ve davranışlardan rahatsız olduğunu ifade ederek bundan sonra annesini ziyarete gitmek istemediğini söyler. Kız kardeşler korkuya kapılır, çünkü anne söylediği ve istediği her şeyin yerine getirilmesini ister. Anne sevgisinden yoksun kızlar, Fethiye'nin ziyarete gitmemesinin felaketle sonuçlanacağından korkarlar. Kardeşlerin hepsi Fethiye'yi ikna etmeye çalışır, ancak ikna çalışmaları olumsuz sonuçlanır. Bu kez gittiklerinde anneleriyle aralarında olan problemi ve bu soğukluğun nedenini konuşacaklarını söylerler. O sırada Fethiye duydukları karşısında alay ederek kız kardeşlerine şöyle der:

- *Annemizle konuşmak gereksiz, o istediği şeyi yapar ve biz de ona itaat ederiz.*

Diyaloğun sonunda Fethiye şöyle der:

- *O ve kocası sesinizi kesecek ve sizi darmadağın edecek* (el-Osmân, 1987: 8).

Bu tür diyalogların geniş yer tuttuğu öyküde annenin kızlarıyla arasındaki ilişkinin kopuk olduğu aşikardır. Fethiye annesini görmek istemediğini hatta ona duyduğu nefreti açık bir şekilde ifade eder. Öyküde dikkat çeken anne, tuhaf davranışlarda bulunan son derece baskın ve istediğini yapan biri olarak okuyucu karşına çıkar.

James Joyce'un *Eveline* eserinde ise çalışma hayatından bıkmış, evin tüm yükünü üzerine alan henüz on dokuzunda olan Eveline'in mutsuz hayatı anlatılır. Eveline, annesini kaybettikten sonra babasının ve kardeşlerinin bakımını, evin maddi-manevi yükünü üstlenir. Öyküde ailesine esir düşmüş bir genç kızın pek çok sorun içinde babasından gördüğü şiddet sorunu ele alınır. Eveline'in babası öyküde huysuz, halinden memnun olmayan biri olarak tanımlanır. Baba giderek şiddetin boyutunu artırır, kızını tehdit etmeye başlar. Yaşananlara katlanmak zorunda kalan Eveline evden kaçıp kurtulmak ister, onu bu duyguya iten başta babası olmak üzere diğer aile fertleridir. Babasından gördüğü şiddet karşısında durumun daha da ileri gideceğinden korktuğu için çarpıntıları başlar. Tüm bunlar evinden ayrılma kararı almasına neden olur. Bu durum öyküde şöyle anlatılır:

"Ama yeni evinde, bilinmedik uzak bir ülkede, böyle olmayacaktı. Evlenmiş olacaktı o zaman, Eveline. İnsanlar o zaman ona saygı gösterecekti. Annesi gibi davranılmayacaktı ona. Şimdi bile, on dokuzunu geçmişken, babasının kaba kuvvetinden korkuyordu. Çarpıntılarının bundan ileri geldiğini biliyordu. Çocukken, büyürlerken, babası hiç Harry ile Ernest'i dövdüğü gibi dövmemişti onu, kız olduğu için; ama son zamanlarda tehdit etmeye başlamıştı, ölmüş annesinin hatırı olmasa, ona neler yapacağını söylüyordu. Üstelik şimdi onu koruyacak kimsesi de yoktu" (Joyce, 2018: 68).

Anne, baba ve çocuklar ailenin temel üyeleridir. Anne-baba ve çocuklar ailede aynı çatı altında yaşamlarını sürdürürler. Çocukların sağlıklı birer birey olarak yetişmesinde ailenin rolü son derece önemlidir. Her iki öyküde de aile sevgisinden yoksun çocuklar olduğunu görürüz. *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*'da annenin kızlarına şefkat gösterip onları kendine sevdirmeye gayreti yoktur. Anne, doğurganlığı sebebiyle çocuklarına babadan daha duygusal yaklaşması gerekir ancak öyküde bu durum tam tersi olarak karşımıza çıkar. Baba fedakâr bir tutum sergiler. Baba çocuklarına karşı son derece merhametlidir, kızlarına gösterdiği tutum ve davranışlarıyla arkasında kendisine hayran bir okuyucu bırakır. Öyküde adeta kızlarıyla arkadaş bir kahraman olarak betimlenir, kızlarını koruyup kollamaya çalışan bir figürdür. Kızlar annelerini ziyarete giderken babalarına kavuşmayı dört gözle beklerler. Kızlar, anne ve babalarına çok farklı duygular beslemektedir. İkisini arasında duygu bakımından

oldukça fark olduğu açıkça görülür. Kız kardeşlerden biri olan anlatıcı kahraman babası hakkında şöyle der:

“Babam mesafe kat eden küçük adımlarımız kesilinceye kadar merhametiyle ayakta durmaya devam ederdi... Kapıya ulaştığımızda ona el sallardık, o da bize el sallayarak ayrılırdı... Her seferinde ayrılığının son olmasından korkardı. Fakat akşam gelirdi ve güneş parlarken geldiğimiz aynı dar sokaktan hayal kırıklıklarıyla geçerdik. Oradan (evden) çıkıyoruz ve zifiri karanlık psikolojimizin karanlığını ilan ediyor. Annemin evinde tüm gün çektiğimiz üzüntü ve sefaleti orada bırakarak ayrılıyoruz. Girdiğimizden daha hızlı caddeyi geçiyorduk... Kalplerimiz serçeler gibi çarpınıyordu... Neşeyle bağıryorduk:

- Sana dönüyoruz babacım... Kalbinin kanatları arasında taşı bizi... Bize doğru uç... Sana yalvarıyoruz bizi tekrar buraya getirme” (el-Osmân, 1987: 10-11).

Fethiye Tehtâru Mevtehâ öyküsünde babanın karısıyla boşandıktan sonra evlenmeyip kızlarının bakımını üstlendiğini görmekteyiz. Baba, kızlarının elinden alınacağından endişe duyarak korkuya kapılır. *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* öyküsünde babanın babalık görevini layıkıyla yerine getirdiğini söylemek mümkündür.

Eveline'da ise on dokuz yaşındaki genç kız artık maddi durumu sürekli sorgulayan babasına ve iki kardeşinin sorumluluğunu üstlenmeye tahammül edemeyecek hale gelmiştir. Eveline kurtuluşu sevgilisi Frank'la kaçmakta arar, çünkü Frank cömert ve anlayışlıdır. Eveline'in babası fiziksel şiddetin yanı sıra söylediği sözlerle kızını aşağılayarak duygusal şiddet davranışı sergiler.

“...Üstelik cumartesi gecelerinin bitmez tükenmez para kavgası tarifsiz bir usanç kaynağıydı şimdi. O her zaman bütün kazandığını -yedi şilin- veriyordu. Harry de gönderebildiği kadarını gönderiyordu, ama babasından para almak bir dertti. Babası onun parayı çarçur ettiğini söylüyordu, kafasız olduğunu, alınının teriyle güç bela kazandığı parayı sokağa atсын diye ona veremeyeceğini söylüyordu ve daha neler neler söylüyordu...” (Joyce, 2018: 69).

Huzurlu aile ortamı bireyin tutum, davranış ve gelişiminde önemli rol oynar. Eşlerin anlaşmazlığı, çocuk sorunları, sağlık, eğitim gibi maddi ve manevi sıkıntılar aile içi huzursuzluğa sebep olan faktörlerdir. *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* öyküsünde Fethiye'nin annesi ve babası boşanmıştır. Anne, bir annede olması gereken şefkat, merhamet duygularından yoksun, annelik görevini yerine getiremeyen biri olmanın yanı sıra yeni eşiyile de geçinemeyen huysuz bir kadındır. Çocuklarına şiddet uygulayan anne başka biriyle evlenip yeni bir hayat kurmasına rağmen boşandıktan sonra eski eşine de şiddet uygulamıştır. Bu durum öyküde şöyle anlatılmıştır:

“...O gün babamı gözlerimizin önünde dövdü... Babam ağladı... Acıdan çektiği için değil aksine kendi haline üzüldüğü için... Bizden utandığı için... O günden sonra uzak durdu... Arabasını uzağa bıraktı...”(el-Osmân, 1987: 10).

Öyküde dikkat çeken önemli bir ayrıntı da annenin sadece birinci evliliğinden olan kızlarına karşı kötü davrandığıdır. İkinci evliliğinden olan kızına aynı şekilde davranmaz. İlk evliliğinden olan kızlarıyla arasında soğuk ve kopuk bir ilişki vardır. Annenin odak noktası ikinci evliliğinden olan kızıdır. Anne başat bir karaktere bürünmüş bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Annenin evlatları arasında bu denli ayırım yapması oldukça ilginç bir detaydır:

“Orada başka bir evde annemin parlak omuzlarına dökülen kalın saç örgüleriyle oynayan, onu seven babamdan başka bir adam, annemin dik yüzünü bekliyor... Bizi yoksun bıraktığı sütünü emzirdiği başka bir kız çocuğunu göğsüne yapıştıran annem...”(el-Osmân, 1987: 9).

Öykünün neredeyse ilk satırlarından son satırlarına kadar kızların anne şefkatine duyduğu özleme şahit oluruz. Kızlar, anne özlemi çeken kahramanlar olarak okuyucu karşına çıkmaktadırlar. Çünkü anlatıcı kahraman sürekli annesinin ikinci evliliğinden olan kızına gösterdiği merhameti sorgular. Öyküde normal olmayan bir anne karakteriyle karşılaşırız. Anne geleneksel anne tanımından uzak

vicdansız ve gaddar tutumlarıyla ön plana çıkar. Okuyucuda baba ve kızlarına acıma duygusu uyandıran sebep aile bağının kurulamaması, annesiz olmaları hatta anne ve yeni ailesi tarafından ezilmeleridir.

Eveline'da şiddet uygulayan baba karakterinin geçimsiz ve huysuz bir kişiliği vardır. Eveline kafasında türlü türlü düşüncelerle boğuşurken aniden ayağa kalkarak artık bunlara katlanamayacağına karar verir:

"Ansızın dehşet içinde ayağa fırladı. Kaçmalı! Kaçmalıydı! Frank kurtarırdı onu. Hayat verirdi ona, belki sevgi de. Ama yaşamak istiyordu. Niçin mutsuz olmalı; mutlu olmak onun da hakkıydı. Frank onu kollarına alırdı, göğsüne yaslardı. Onu kurtarırdı." (Joyce, 2018: 71)

Eveline'da evin sorumluluğunu tek başına üstlenmek zorunda kalan genç kızın yaşadığı bıkkınlık ve yalnızlık duygularıyla girdiği psikolojik çıkmaz anlatılır. Kendisi çalışmasına rağmen babası kazandığı parayı elinden alır, kafasının çalışmadığını ve daha fazlasını söyleyerek parasını harcamasına izin vermez. On dokuz yaşında olan genç kızına kafasız olduğunu üstüne basa basa söyleyen babanın, küçük düşürücü sözleriyle hakarete bulunarak sözlü şiddete başvurduğu görülür.

Fethiye Tehtâru Mevtehâ'da kızların annelerini görme vakti gelir. Baba kızlarını annelerine götürür, Fethiye gelmediği için annelerinin kızacağına farkındadırlar bu durum onlarda korkuya sebep olur. Öyküde anneye karşı pasif bir tutum sergileyen baba kızlarının korkusunu ilginç bir şekilde yatıştırmaya çalışır:

"... Üçümüz kendimizi babamın arabasına zorla bindirdik... Çarpan kalbimiz sakinleşmiyordu. Ayaklarımız sokağa bastığında ürpermeye başladık... Babam bu ürpermeyi hissetti... En büyük ablamın omuzuna dokunarak ona şöyle fisıldadı:

- Eğer annen Fethiye'yi sorarsa ona Fethiye'nin bugün Amerikan tuzu içtiğini ve ağzında o tuzun acısını hissettiğini söyle..." (el-Osmân, 1987: 12).

Dağılmış bir ailede anne, başka bir evlilik yapmış olmasına rağmen babalarıyla birlikte yaşayan dört kızının üzerinde dediği her şeyi koşulsuz şartsız bir şekilde yerine getirilecektir imajı çizmiştir. Anne koyduğu katı kurallarla kendisine itaat edilmesini bekler. Kızlar korku ve endişeyle annelerinin evine giderler. Anne, Fethiye'nin yokluğunu hemen fark eder. O anda anne ve kızları arasında şöyle bir diyalog gelişir:

- Kız kardeşiniz nerede?
- Gelmedi...

Kız kardeşim bunu başını eğerek üzgün bir şekilde söyledi. Ve annemin eli ablamın şakaklarına düştü.

- Sizden biri!!... Niçin sizinle gelmedi... ?
- Amerikan tuzu içti...

Annem bağırarak:

- Keşke Amerikan tuzunun hepsini içseydi... (içseydi de ölseydi)

Bizi içeri çekti ve ipek perdesüsünü giydi... Bize baktı:

- Gideceğim... Onu getireceğim... Göreceksiniz! (el-Osmân1987: 12-13).

Dış konuşmaların geniş yer tuttuğu öyküde yazar sade ve etkileyici ifadeler kullanır. Anne Fethiye'yi getirmekte kararlıdır, Fethiye'yi oyuncaklarla, hediyelerle kandırarak evine getirir. Fakat eve girdiklerinde her şey bir anda değişir:

"(Annem) perdesüsünü çıkardı... Ateşe atar gibi fırlattı, bize vurmaya başladı, birbirimizden ayırdı... Birliğimizi parçaladı. Alınlarımız yerin sıcaklığına değdi ve ardından bizi bir yere topladı. Oyuncaklar, tatlılar, hediyeler hepsi dağıldı... Annemim köpüğü (öfkeden ağzından çıkan köpük) ağzından sırıyordu... Fethiye tatlılardan bir parça almaya çalıştı... Fakat annem ayağıyla tekmeledi... Sirt üstü uzandı... Fethiye eliyle hareket etmeye çalıştı... Ayakları annemin tekmelerini engellemeye

çalışıyordu. O mücadeleyi unutamam. Varlığı ile beni kahreden o böceğin mücadelesi gibi” (el-Osmân, 1987: 15).

Öyküde anne karakterinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Anne karakteri kültürel yönden her zaman sınırsız sevgi, şefkat, merhamet ve umut kaynağıdır. Fakat yazar öyküde bu durumu tam tersine çevirmiştir. Evladından bir dilim tatlıyı esirgeyen anne acımasız, merhametsiz ve sert tutumuyla öne çıkmaktadır. Böylece kültürel normları ve geleneksel bakış açısını aşan şekliyle okuyucunun dikkati bir yöne çekilmektedir. Öyküde Fethiye'nin ölümü annenin evinde ve annesi kaynaklı gerçekleşmektedir. Onu doğuran ve öldüren kişinin annesi olması dikkate değer bir noktadır (Okudan, 2020: 40-41).

“Toplumsal hayatın her alanında görülen şiddet, en önemli etkilerini ve en kalıcı sonuçlarını aile içinde gerçekleştiğinde gösterir. Şiddet aile içinde meydana geldiği takdirde, şiddetin öznesi olan aile bireyinin, özellikle, bu bireyin ebeveyninden biri olması durumunda onun bu pozisyonu şiddeti, şiddet uygulanan aile bireyi açısından daha ağır hale getirmektedir.” (Erdem, 2007: 46) Bu öyküde kızını şuursuzca döven bir annenin kızının ölümüne sebep olacak şekilde kızlarıyla olan ilişkisi anlatılmaktadır. Annesinin acımasız darbelerine maruz kalan Fethiye hayatta kalmak için çok mücadele eder. Fakat annede herhangi bir üzülmeye ya da pişmanlık emaresi yoktur. Öykünün geneline bakıldığında Leylâ el-Osmân'ın olayları ve mekânı en ince ayrıntısına kadar tasvir ettiği görülür. Anne asabi bir kadındır. Onda ilk evliliğinden olan kızlarına karşı annelik duygusunun tamamen yitirildiğini ya da olmadığını söylemek mümkündür.

“Fethiye orada uzanmış birimizin ona el uzatmasını bekliyordu... Ardından kalkmak ve mücadele etmek için doğruldu. Fakat biz kendimizi güçlü tutmaya çalışıyorduk. Birlik olmalıydık. Kararıyla yalnız kalmayı seçen Fethiye'yi düşünecek zaman yoktu... Sanki o cinnet geçiren annemin ayakları altında ölümünü seçmişti. Hareketini kaybetti. Biz hala ayak izinden uzakken harekete geçmeliyiz”(el-Osmân, 1987: 15-16).

“O gün annemin ayakları altında ezilen Fethiye'ye yardım etmeye çalışıyorduk... Ağaca yaklaşıncaya kadar gövdesinden bir tuttu ki yerinden söküp çıkaracaktı... Toprak içinde kaldı... Ağacı salladı...”(el-Osmân, 1987: 17).

Leylâ el-Osmân Fethiye'nin ölüm anını odak noktası seçer. Kızının gelmemesini büyük bir mesele haline getiren anne adeta cinnet geçirmiştir. Annesinden kurtulmaya çalışırken balkona tutunmaya çalışan genç kız yediği onca dayak sonrasında dengesini kaybederek düşer ve sonucunda Fethiye'nin ölümü gerçekleşir. Öyküdeki bu vak'a merhametsizliği açık bir şekilde ortaya koyar.

Duygusal şiddet çocukların, ebeveyn tarafından olumsuz tutumlara maruz kalmaları ve gereksinim duyulan sevgi ve ilginin karşılanamamasıdır. Aşağılayıcı sözler söylemek, isimler takmak, korkutmak, yeterli para vermemek, arkadaşlarını görmesini engellemek, yapmak istemediği işlere zorlamak, yalnız bırakmak, suça yöneltmek, duygusal ihtiyaçlarını karşılamamak, reddetmek, sevgiden yoksun bırakmak, sürekli eleştirmek, tehdit, terk etmekle korkutmak gibi birçok durum duygusal şiddete girmektedir (Lök vd. , 2010:157). *Fethiye Tehtâru Mevtehâ ve Eveline'ı* şiddet açısından karşılaştırıldığında *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*'da hem fiziksel hem de duygusal şiddetin daha baskın olduğu görülür. Anne sadece Fethiye'yi değil ilk evliliğinden olan tüm kızlarını sevgisinden mahrum bırakmış, onlara karşı sürekli gergin ve sinirli bir tutum sergilemiştir. Sözlü şiddetle sürekli karşı karşıya kalan kızlarda korku, tedirginlik ve güvensizlik gibi duygusal problemler ortaya çıkmıştır. Öyküde kızların annelerine hissettiği korku ve panik duygusu açık bir ifadeyle anlatılmıştır. Annelerine gittikleri için kalplerinin korkudan çarpması, annelerinin yanında kendilerini esir gibi hissetmeleri, sürekli panik halleri ve annenin ikinci evliliğinden olan kızını istekle, severek emzirmesi gibi şefkat duygularından diğer kızların mahrum kalması çocuklarda ruhsal problemlerle karşılaşmalarına zemin hazırlamaktadır.

Öykülerde ana kahraman Fethiye asi, itaatsiz bir kız olarak tanımlanırken Eveline karakteri ise tam tersi daha itaatkâr bir tutum sergiler. Annesini kaybeden Eveline'ı yalnız, hüznü bir kahraman olarak tanımlamak mümkündür. Leylâ el-Osmân'ın *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* ve James Joyce'un

Eveline isimli öykülerinde anne ve baba karakterleri oldukça olumsuz bir intiba bırakmıştır. Öykülerin merkezinde başta aile içi şiddet olmak üzere geçimsizlik ve sevgisizlik temaları ele alınmıştır.

“*Toplumsal hayatın her alanında görülen şiddet, en önemli etkilerini ve en kalıcı sonuçlarını aile içinde gerçekleştiğinde gösterir. Şiddet aile içinde meydana geldiği takdirde, şiddetin öznesi olan aile bireylerinin, özellikle, bu bireyin ebeveyninden biri olması durumunda onun bu pozisyonu şiddeti, şiddet uygulanan aile bireyi açısından daha ağır hale getirmektedir. Özellikle şiddet, uygulanan çocuklar üzerinde şiddetin etkileri çok uzun yıllar devam edebilmekte hatta ömür boyu sürmektedir*” (Erdem, 2007: 46). Bu açıdan baktığımızda her iki öyküde de yürek burkan masum iki kız çocuğunun olduğunu görürüz. Yaşadıkları şiddete karşı mücadele etmeden yaşamak zorunda kalmışlar. *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* isimli öyküde yer alan Fethiye isimli kahramanın verdiği mücadele hayatına mal olmuştur. *Dublinliler*'de yer alan *Eveline* isimli öykünün kahramanı ise yaşadığı sorunlarla mücadele etmeye çalışmış, ancak başarılı olamayınca kamayı denemiştir. Bu iki öykü karşılaştırıldığında, eserlerin konu açısından (şiddet ve şiddetin çocuklar üzerinde bıraktığı etki) benzerlik taşıdığı görülür. Her iki eser arasında göze çarpan en belirgin farklılık, şiddeti uygulayan kişilerden birinin anne diğeri baba olmasıdır.

Sonuç

Geçmişten günümüze tüm dünya toplumlarında görülen aile içi şiddet olgusu, kişinin maddi-manevi tüm değerlerine zarar vererek onarılması güç hasarlar meydana getirmiştir. Bu denli önemli bir sorun pek çok yazarın çalışmasına da konu olmuştur. Kapsamı geniş olan aile içi şiddetin önlenmesi bireylerin ruh sağlığı açısından son derece önemlidir. Ebeveynler her koşulda çocuklarına karşı sevgi ve güven kaynağı olmalıdır. Şiddet uygulanan çocuklarda sevgi ve güvenin yerini korku, nefret ve kuşku gibi duygular alır. Bu sebeple olumsuz duyguların hâkim olduğu huzursuz aile ortamında sağlıklı bireylerin yetişmesi mümkün değildir.

Aile içi şiddet, pek çok edebiyatçının eserlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak işlenen bir sorundur. Dünyanın ortak sorunu olan aile içi şiddet olgusunun İrlanda ve Arap edebiyatında da ele alındığı görülür. Edebiyat- toplum ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, öykülerde okuyucuyu bilinçlendirme amacıyla aile içi şiddet sorununun işlendiğini söylemek mümkündür. Karşılaştırmalı edebiyat bağlamında ele alınan çalışmada, farklı ülkelere mensup iki yazarın öykülerinde ele aldıkları ortak sorunun aile içi şiddet olduğu tespit edilmiştir. Leylâ el-Osmân, eserlerinde daha çok kadın sorunlarına, kadının hakir görülmesine değinmekle birlikte, *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* isimli öyküsünde şiddeti uygulayan kişinin kadın olması dikkat çekicidir. James Joyce, *Dublinliler* adlı öykü koleksiyonunda Dublin hayatının gerçeklerini anlatır. *Dublinliler*'de yer alan *Eveline*'de yaşadığı düzensiz hayattan yorulmuş, baba şiddetine maruz kalmış kararsız bir genç kızın kaçıışı vardır. Aile içi şiddet bağlamında pek çok açıdan ortak yönleri olan iki eserin ayrıldığı nokta şiddeti uygulayan taraflardan birinin anne, diğeri baba olmasıdır. Öykülerde baba ilgisinden ve anne sevgisinden yoksun büyütülen çocukların duyguları ve psikolojik kaçışlarına yer verilmiştir. Hatta anne şefkatinden mahrum Fethiye'nin ölümüne annesi sebep olmuştur. Eveline yaşadığı şiddet ve baskıdan -her ne kadar başarılı olamasa da- kaçarak kurtulmayı dener. Bu iki öyküde aile içi fiziksel ve psikolojik şiddetin ortaya çıkardığı olumsuz tutum ve davranışlar ele alınmıştır.

Sonuç olarak aile içi şiddet edebiyatçıların sıklıkla ele aldığı bir temadır. Çalışmada ele alınan öykülerde -*Fethiye Tehtâru Mevtehâ*'da daha yoğun ve baskın olmakla beraber -aile içi şiddet temasının ağır bastığı görülmüştür. James Joyce ve Leylâ el-Osmân öykülerinde sevgi görmeyen çocukların yaşadığı şiddet ve baskı ortamını anlatmışlardır. Öykülerde kim tarafından uygulandığına bakılmaksızın aile içi şiddet sorunu bir travma olarak resmedilmiştir. Yazarlar öykülerinde dağılmış aile yapısı nedeniyle ortaya çıkan fiziksel ve duygusal şiddetin çocuklarda bıraktığı onarılmaz izleri okuyucuya aktarmıştır.

Kaynakça

- Al-Sanousi, Haifa M. A. (1995) *The Kuwaiti Short Story: 1947-1985: An Analytical Study of its Social and Political Aspects* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Glasgow Üniversitesi, İskoçya.
- Alver, K. (2006). Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat. *Sosyoloji Dergisi*, (15), 105-118.
- Atherton, J.S. (2022). James Joyce. (Erişim Tarihi: 04.07.2022)
<https://www.britannica.com/biography/James-Joyce>
- Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Cuma, A. (2009). *Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Sanat ve Bilimin Ötesi Etkileşimi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (22), 81-94.
- Dianu, An-Chi Hoh. (2002). Contemporary Short Stories by Kuwaiti Women: A Study of Their Social Context and Characteristics. *Mela Notes*, No. 75/76, 69-84.
- el-Ce'al, V. H. M. (2015). *Şi'riyyetu's-Serd'i fi Rivâyâti Leylâ el-Osmân* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Gazze.
- Elmann, R. (1982). *James Joyce*. New York: Oxford University Press.
- el-Osman, L. (1987). *Fethiyye Tahtâru Mevtehâ*. Beyrut: Daru's-Şurûk.
- Erdem, M. (2007). Aile İçi Şiddet ve 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 73,46-77.
- Ergil, N. (2015) "Ulysses". *James Joyce'nin İzinde: Ulysses Bloomsday ve Dublin*. Aslı Ergil Jaeger vd. 30-39. Ankara: Sage Matbaacılık.
- Joyce, J. (2018). Dublinliler. (M. Belge, Çev), (4.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları
- Keleş, A. (2021). Karşılaştırmalı Edebiyat ve Kültürlerarası İletişim: Iris Alanyalı'nın Gebrauchsanweisung Für die Türkei Eserinin İmgebilimsel Bir Analizi, *Kare*, 16-33.
- Kocacık, F. (2001), Şiddet Olgusu Üzerine, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 2, c.1, p. 1-7
- Lök, N. , Başoğul, C. , & Öncel, S. Effects of Domestic Violence on Children and Significance of Psychosocial Support. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2016; 8 (2): 156-161.
- Okudan, Z. A. (2020). *Leyla el-Osman ve Fethiye Tehtâru Mevtehâ Adlı Öykü Koleksiyonu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, O. (2017). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 15-34.
- Soyer, S. (2016). Kuveytli Leylâ el Osmân ve Öykücülüğü. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2) 99-110.
- Yılmaz, A. (2005). Türk Romanında Aile İçi Şiddet Teması. *Türkbilig*, (10), 131-149.

Extended Abstract

Sociology, which is a field that studies the social life of people and their interaction with societies, tries to find answers to the questions of how a society forms, how it works, and how it continues to exist. Literature, just like sociology, firstly deals with humans and the relationship of humans with society. Therefore, sociologists and people of letters who are involved in society and its problems, deal with similar and closely related problems. Literature, whose main ingredient is human, is constantly in touch with society. Emotions and thoughts of societies are conveyed through literature. In light of this information, it is not possible to mention a society without literature.

The goal of comparative literature, which analyses and studies literary works and is a branch of literature, is to identify the similarities and differences between two works written in various languages and make evaluations on the reasons why they are different or similar. Two works written in the same language and on the same subject, from either the modern period or any other period, will definitely have differences. Besides analyzing works of different cultures, comparative literature studies also consider the impact that these works leave on readers. These comparisons help the establishment of intercultural relations by letting the reader get to know different cultures and societies. Therefore, comparing a foreign literary work to a domestic one is not solely a simple comparison between the texts, but a comparison of the two states, two cultures, and two different geographies.

This study examines the subject of domestic violence which is written in the “*Fethiye Tehtâru Mevtehâ*” titled short story by Leylâ el-Osmân, one of the leading names of Modern Kuwait literature and “*Eveline*” by James Joyce, one of the most important names in Irish literature, in the context of comparative literature.

Leylâ el-Osmân, the successful writer of Kuwait literature was born in 1943 to a big family in Kuwait. Her works have been translated into many languages and have been acclaimed by the Western academic world. She shone a light on socio-political issues such as the Palestinian problem, the moral collapse in Kuwait society, 1991 Iraq occupation from the perspective of a woman.

As for the summary of the story titled *Fethiye Tehtâru Mawtehâ* (Fethiye Chooses Her Death), there are thirteen stories in total in the story collection titled *Fethiye Tehtâru Mawtehâ* (Fethiye Chooses Her Death), which was published in 1987 and presented by Leylâ al-Osmân to Palestinian writer Rashad Abû Shâwar. It is quite outstanding to see that the oppressor in the story titled *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* by Leylâ el-Osmân, who generally deals with women and women issues, is a female. Leylâ al-Osmân's opposite attitude in this work can be considered as an example of the Kuwaiti woman type who transforms from tradition to modernity.

James Joyce, who is one of the leading authors of Irish Literature, was born on 2 February 1882 in Dublin to a middle-class Catholic family. Joyce's father had a great impact on his literary works. James Joyce's work titled *Dubliners* (1914) consists of fifteen short stories displaying life in Dublin.

As for the summary of the story titled *Eveline*; the story told in first person, starts with a character named Eveline watching outside her window on an evening. She remembers the transformation the street she lives at has seen, the games she played with her siblings and friends as she stands by the windowsill watching the passers-by. Despite her being a young woman, Eveline feels exhausted from life itself because of all the negative things she went through. As the memories from the past come back to life, she realizes that her happy times were before she grew up. Because then her mother was still alive and her father's health was much better. However, she is exposed to her father's violence as time passes by. She encounters some problems in her work as well. Eveline, who is tired of the adversities she experienced, decides to run away with a guy named Frank she met. However, she renounces this decision at the last minute.

We witness a sad family picture in *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* by Leylâ el-Osmân and the story titled *Eveline* by James Joyce. In both works, the physical and emotional violence inflicted on children is portrayed. In *Eveline*, the father's authority grows despite his old age, while in *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*, the mother is portrayed as a fearful individual in contrast to the traditional family profile. We encounter a broken family portrait in both stories, whether divorced, deceased, or living apart far away. In *Fethiye Tehtâru Mevtehâ*, Leylâ el-Osmân impressively deals with the psychological traces left on the daughters of a mother who is divorced and got married again.

In both stories, we see two innocent girls who are heartbreaking. They had to live without fighting against the violence they experienced. The struggle of the protagonist named Fethiye in the story titled *Fethiye Tehtâru Mevtehâ* cost her her life. The character from the story titled *Eveline* from *Dubliners* tried to fight against the issues she encountered; however, after failing, tried to escape. When both stories are compared, it is seen that they both share some similarities in terms of their subject (violence and the effects it leaves on children). The most outstanding difference between the two works is that one of the oppressors is the father and the other is the mother.

In the study conducted within the context of comparative literature, it is identified that the common issue in the stories of both authors from different countries is domestic violence. Where these two works with common domestic violence subjects differ from one another is that the oppressor in one story is a mother and a father in the other. The stories show the emotions and psychological escapes of the children growing deprived of their father's attention and their mother's love. What's more, the death of Fethiye, who was deprived of her mother's love, was again caused by her own mother. *Eveline*, even though she could not succeed, tried to escape from the violence and pressure by running away. Both stories deal with the adverse attitude and behaviors that emerged from domestic violence and psychological violence.

Araştırma Makalesi • Research Article

Johan Huizinga'da Kültür Yapıcısı Olarak Oyun Kuramı Üzerine Bir İnceleme: "Squid Game"

An Analysis on Game Theory as a Culture Builder at Johan Huizinga: "Squid Game"

Semra Kotan*, Tuba Arslan**

Öz: Toplumlara ve kültürü şekillendirebilen oyunlar insanın en saf fiziksel ve biyolojik etkinlik alanıdır. Kültürü aktaran bir öge olan oyun geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurarken her dönem çocukların en önemli edimlerinden biri olarak yerini korumaktadır. Bu çalışmanın amacı kültürün oluşumundan da önce var olmuş oyunları kültürel boyutta incelemek ve oyun ediminin kültürle bağlantısını "Squid Game" dizisi özelinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada bir anlatı örneği olan "Squid Game" dizisinin, kültürel düzeylerinin karşılık geldiği kavram ve kodlarla oluşturulan temsillerle örtüşmesi bakımından önemlidir. Çalışmanın ilk kısmında oyun ve kültür nedir sorusuna cevap aranarak oyunun ve kültürün insan yaşamındaki önemi Johan Huizinga'nın "Oyun Kuramı" çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın son kısmında 2021 yılında internette en çok aranan ve izlenen yapımlardan Netflix dizisi "Squid Game"deki geleneksel çocuk oyunları Huizinga'nın oyun kuramı doğrultusunda içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Öte yandan, çalışmada analizi yapılan filmdeki geleneksel çocuk oyunları kültürle ilişkisine bakılarak detaylı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise oyun kuramı esas alınarak Huizinga'nın "Oyun Kuramı"nın işlevleri ve anlatıdaki temsil biçimleri değerlendirilmiştir. Çalışmada analizi yapılan serinin anlatı yapısının oyun kuramının işlevleri ile örtüştüğü sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Kültür, Johan Huizinga'nın Oyun Kuramı, Squid Game, Geleneksel Çocuk Oyunları

Abstract: Games that shape societies and cultures are the purest physical and biological field of human activities. Play, which is an element that transfers culture, maintains its place as one of the most essential acts of children in every period, while establishing a link between the past and the future. The aim of this study is to examine the games that existed before the formation of culture in the cultural dimension and to reveal the connection between the game act and culture in the "Squid Game" series. In this context, the "Squid Game" series, a narrative example in the survey, is significant in that it overlaps with the representations created with the concepts and codes that their cultural levels correspond to. In the first part of the study, the answer to the question of what is game and culture is sought and the significance of game and culture in human life is evaluated within the framework of Johan

* Dr. Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Sinema ve Televizyon Bölümü

ORCID: 0000-0002-1583-3772 semra.kotan@atauni.edu.tr

** 100/2000 Yök Doktora Bursiyeri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İletişim Bilimleri ABD Doktora Programı

ORCID: 0000-0002-0936-6756. tuba.arslan3@ogr.atauni.edu.tr (Sorumlu yazar)

Cite as/ Atıf: Kotan S. & Arslan, T. (2023). Johan Huizinga'da kültür yapıcısı olarak oyun kuramı üzerine bir inceleme: "Squid Game". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 73-95.

<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1134241>

Received/Geliş: 22 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 03 January/Aralık 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

Huizinga's "Game Theory". In the last part of the research, traditional children's games in the Netflix series "Squid Game", which is the most sought-after and watched production on the internet in 2021, are analyzed by content analysis method in line with Huizinga's game theory. On the other hand, traditional children's games in the movie analyzed in the study tried to be explained in detail by looking at their relationship with culture. In the conclusion part of the survey, the functions of Huizinga's "Game Theory" and the representation forms in the narrative are evaluated based on game theory. It is concluded that the narrative structure of the series analyzed in the research overlaps with the functions of game theory.

Keywords: Game, Culture, Huizinga's Game Theory, Squid Game, Traditional Children's Games

Giriş

İnsanlar doğduğu andan itibaren biyolojik yapıları gereği sürekli araştırma ve öğrenme eğilimindedir. İnsan zihninin öğrenme yapısının karmaşıklığı öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini anlama konusunda araştırmacıları çeşitli kuramlara ve yaklaşımlara yönettiren elde edilen sonuçlar oyunların insana ait öğrenme-öğretme süreçlerinde önemli bir olgu olduğunu göstermiştir. Tarihsel gelişim izlendiğinde oyun kavramının önemini düşünürler tarafından zamanla daha iyi anlaşıldığı görülür. Oyun, çocuğun zihnini tazeleyen, dinlendiren ve öğrenme gücünü artıran etkinliktir (Akandere, 2003'den akt; Koçyiğit, Tuğluk, ve Kök, 2007: 328). Oyun, insanlık tarihi kadar eski ve süregelen aktivitelerdendir. Hem geçmişte hem de günümüzde tüm insanlık tarihi boyunca var olagelmiştir. And'a göre, oyun kelimesinin kökeni Şamanlıktan gelmektedir ve Türkçenin en eski sözcüklerinden biridir. Geçmişte oyun, şamana ve şaman töreninin tamamına verilen addır. Şaman kelimesi Hindistan Pali dilinde 'ruhlardan esinlenen kişi, budhacı rahip' anlamına gelen 'Sramana' sözcüğü, Mançu dilinde 'oynayan, zıplayan' anlamına gelen 'saman' sözcüğü, Yakutlar'da oyun, Moğallar'da bögü, böğü (büge,bü) ve udagan (Buryatça udayan, Yakutça udoyan: kadın şaman), Türkçe-Tatarca kam (Altayca kam, gam, Moğolca kami), Kırgız ve Kazaklar'da bakşı sözcüğü ile ifade edilir¹ (Akın, 2011: 3). Oyun kelimesi zamanla şaman ve şamanın yönettiği tören, yani eylemin yerine kullanılmaktadır. Oyun sözcüğünün çeşitli anlamları düşünüldüğünde, bunların hemen pek çoğunun şamanın büyüsel törenindeki çeşitli öğelerle örtüştüğü görülür (And, 2003: 37). Oyun tarihsel süreç içerisinde şaman anlamının yanı sıra farklı anlam türlerini de günümüze taşımıştır. Çok farklı tanımları barındıran oyun kelimesi TDK sözlüğüne göre; tiyatro ve sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi, sahne ve mikrofonda oynanmak için hazırlanmış eser, temsil ve bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma (2022: 2758) şeklinde açıklanmıştır. Kelimenin kazandığı anlamların ortak noktasını ise çeşitli akıl ve beden hünerlerine dayalı hareketler oluşturmaktadır. Yani oyun kelimesinde mutlak surette bir akıl ve beden becerisi vardır (Çolak, 2009: 13). Diğer taraftan oyun ve oynamak fiili, Fransızca, Almanca ve Türkçe gibi birçok dilde birbirleri yerine kullanılırlar (Türkçedeki oyun ve oynamak, Fransızcada "jeu" ve "jouer" Almandada "spiel" ve "spielen" gibi) (Sezan, 2016: 8). Ancak oyun ve oynamak kavramları anlamsal olarak farklı eylemleri ve olguları ifade edebilmektedir.

Oyunlar, eğlendirirken eğiten, dinlendiren paylaşmayı, düşünmeyi ve çözüm üretmeyi esas alan bir faaliyettir. Oyunlar kişinin fiziksel, ruhsal, bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimiyle doğrudan ilgilidir. Çocuk oyun oynadıkça becerileri yetkinleşir. Oyun çocuğun gelişimi açısından vazgeçilmez bir unsur olup, çocuğun büyümesinde ve sağlıklı bir birey olmasında beslenme ve sevgi kadar gerekli bir eylemdir. Çocuk, oyun aracılığı ile üzüntülerini, kaygılarını, düşmanlıklarını, sevgilerini, kıskançlıklarını, hayallerini, iç çatışmalarını, düşüncelerini ifade eder (Gökşen, 2014: 52). Çocuk oyun aracılığı ile hem kendini tanıır hem de kendini başkalarından ayıran özelliklerin ayırdına varır. Özellikle evcilik oyunları ve çeşitli meslekleri taklit ederek dramatize edilen oyunlar çocukların hayal güçlerini geliştirerek sosyal ilişkileri ve hayatı öğrenme konusunda önemli bir işlev görür. Bilinçli bir etkinlik ve hayata hazırlık için bir basamak olan oyunlar, çocukların özgür ve kendilerine özgü bir ortamda

¹ Şaman sözcüğünün karşılıkları için bkz; Sedat Veyis Örnek, 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Fono Tesisleri, İst., 1971.
Mircae Eliade, Şamanizm, Çeviren: İsmet Berkan, İmge Yayınları, İst. 1999.
Erhan Tuna, Şamanlık ve Oyunculuk, Okyanus Y., İst., 2000.
Orhan Hançerlioğlu, İslam İnançları Sözlüğü, Remzi Y., İst., 2000.

öğrenmelerine olanak sağlar. Bu da çocuğun gelişimi ve eğitimi için oldukça önemlidir. Yine oyun çocuğun iç dünyasını yansıtır, çocuk oynayarak veya oyunla kendini ifade eder, iletişim kurar (Akandere, 2003'den akt; Koçyiğit ve Tuğluk, ve Kök, 2007: 326). Çocuk oyun ortamında eğlenerek öğrenirken, diğer insanlarla iletişim kurma, paylaşma, iş birliği yapma ve yardımlaşma gibi sosyal ilişkileri de geliştirir. Oyun oynayarak benzer durumlarda ortaya çıkacak problemleri çözme yeteneği de kazanır. Toplumsal normları ve etik değerleri oyun yoluyla kazanması daha kolaydır. Oyun, çocuğun fiziksel ve kişilik gelişiminin yanı sıra, sosyal ve kültürel gelişimini yaparak yaşayarak öğrendiği bir ortamdır. And'ın belirttiği gibi, kültüre bir geçiş ve yetişkinler dünyasına katılımı sağlayan önemli bir yoldur (And, 1979: 43). Kültürle ilişkisi noktasında toplumun yaşadığı tarihi, coğrafi, fiziki ortamın ve toplumun kültürel yapısının etkisiyle ortaya çıkan geleneksel çocuk oyunları, kültürün devamlılığını sağlamaktadır. Kültürel unsurlarla birlikte var olan ve biçimlenen oyun aracılığı ile çocuklar içinde yaşadıkları toplumun kültürünü kazanırken, o toplumun kültürü de çocuk oyunlarından beslenmektedir. Dolayısıyla oyunlar toplumların kültürel zenginliklerini içerisinde barındıran önemli bir öğedir (Özhan, 1997: 6). Oluştugu toplumun kültürünün birer aynası olan oyunlar, kültürden eski bir olgu olup, toplumu ve kültürü şekillendiren etkinliklerdir. Oyunlar tarihin akışı içerisinde kültürün kalıntılarıdır (Caillois, 1961: 58). Oyun kuramının baş yapıtlarından olan Huizinga'nın *Homo Ludens* kitabında oyun, hayvanların doğal oyun davranışlarıyla birlikte gelişen bir edimdir. Bu açıdan bakıldığında oyun doğaya ait ve içgüdüsel bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Oyun insanda doğuştan gelen bir güdüdür. Ancak oyun eylemine sadece içgüdüsel veya sadece zihinsel olarak bakılmaması gerekir. Oyunlar insanların doğumlarından itibaren öğrenmelerine sürekli olarak yön veren bir edimdir. Bebeklerin ve çocukların dünyayı oyun olarak algıladıkları zihinleri, onların bilişsel, duyuşsal, fiziksel bağlamlarda gerekli yeterliliğe ulaşmasında, dahası hayatın onlardan ilerideki yaşantılarında talep edeceği (Huizinga, 1955: 3) yeterlilikleri sağlamalarında en önemli yardımcıdır. Oyunların toplumun, bireyin ve kültürün gelişimi üzerindeki etkilerine bakıldığında oyun oynama eyleminin fiziksel, biyolojik ve sosyal gelişimi açısından ne denli önemli bir etkinlik olduğu görülebilmektedir.

Söz konusu çalışmada amaç insan varlığının en temel edimi olan oyun kavramının ne olduğunu açıklamanın yanında oyunun kültürdeki yerini ortaya koymaktır. Diğer yandan oyunun kültürden önce varlık gösterdiği ana varsayımından hareketle Huizinga'nın "Oyun Kuramı" üzerinden 2021 yılının en çok arananlar listesinin ilk sırasında yer alan "Squid Game" dizisini okuyup değerlendirmek bir diğer amaçtır. Çalışmanın örneklemini orijinal bir Netflix içeriği olan ve 9 bölümden oluşan "Squid Game" dizi serisi oluşturmaktadır. Amaçsal örneklem tekniği ile seçilmiş olan bu dizi "Oyun Kuramı"nın temel işlev ve özellikleri noktasında zengin içeriğe sahip olması bakımından önemlidir. Dizinin analiz edileceği materyallerin çeşitlilik göstermesi çalışmaya derinlikli bakış açısı katmak için anlamlı veriler sunmaktadır. Dizinin bütün bölümleri izlendikten sonra elde edilen verilerin analiz edilmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Sosyal bilimciler için kaynaklık eden arşiv, belge, dergi, gazete, sinema ve dizi gibi çeşitli basılı ve görsel içeriklerin anlamlandırılması amacıyla kullanılan sistematik bir yöntem olan içerik analizi değişkenlerin derinlemesine incelenmesini olanak tanımaktadır. İçerik analizi; işaretlerin sınıflandırılması ve bu işaretlerin hangi yargıları içerdiğini ortaya koymak için, açıkça formüle edilmiş kurallar ışığında, araştırmacının ortaya koyduğu yargıların bilimsel rapor olarak değerlendirilmesini sağlar (Janis, 1949: 425). Dizinin anlatı yapısı, olay örgüsü, karakterleri, karakterler arası ilişkiler ve diyalogları ile sinematografik düzeyde belli kavram ve kodların oluşturulduğu analiz kısmında bu kodların karşılık geldiği temsiller ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Çözümlemede elde edilen verilerin tablo halinde sunulması ise analiz sonuçlarının daha iyi anlaşılmasında önemlidir.

1. Kültürel Bir Öge Olarak Çocuk Oyunları

Oyunlar gelişimleri ve değişimleri açısından toplumların kültürel yapısıyla birlikte düşünülmelidir. "Kültür bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür." (Güvenç, 1976: 101). Bir başka tanımda kültür, bir milletin manevi varlığını ve düşünce birliğini meydana getiren fikir, sanat mahsullerinin, ananelerin bütünüdür (Rado ve Ergin, 1970: 16-17). TDK sözlüğüne göre ise kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları

yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanır (TDK, 2022). Oyun ise kültürden daha eski bir kavramdır. Oyunlar kültürden önce oluşmuş etkinliklerdir (Huizinga, 1955: 1). Huizinga oyunu kültürle, gündelik yaşamla ve toplumlarla olan ilişkisi çerçevesinde olmazsa olmaz bir toplumsal kurum olarak değerlendirmektedir. Ona göre oyun hem kültürün içinde hareketlilik sağlarken hem de özü itibarıyla kültür yapıcı bir güce sahiptir. Oyunların varlığı ve gelişimi kültürün gelişimine paralel bir şekilde ilerlemektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde oyunlar içinde bulunduğu toplumun kültürüyle yakından etkileşim içindedir (Sezgin, 2016: 8). Bir toplum ve dolayısıyla o toplumun kültürü toplumun oyunlarından bağımsız düşünülemez. Kültür oyun biçiminde doğar ve oyun kültürün başlangıcından itibaren var olan bir eylemdir. Örneğin av gibi doğrudan hayati ihtiyaçların giderilmesini hedefleyen faaliyetler bile, arkaik toplulukta kolaylıkla oyun biçimine bürünmektedirler (Huizinga, 2006: 70). Toplumsal hayat, oyunlar tarafından temsil edilen yüksek bir saygınlık veren biyoloji-üstü biçimler halinde açığa çıkmaktadır. Topluluklar bu oyunlarla, hayatı ve dünyayı yorumlayabilmişlerdir. Buradan oyunun kültüre dönüştüğünü değil de bunun ötesinde, kültürün ilk aşamalarından itibaren bir oyunun çizgilerini taşıdığını ve oyun biçimleri altında ve oyun ortamında geliştiğini anlamak gerekir. Kültür ile oyunun bu ikili birlikteliğinde, oyun nesnel olarak gözlenebilen ve somut biçimde belirlenebilen ilksel unsuru meydana getirmektedir; buna karşılık kültür, bizim tarihsel yargımızın verisi olan bir duruma atfedilen nitelemeden başka bir şey değildir (Huizinga, 2006: 70). Kültür ile oyun bağlantısı, tüm belirtilerden anlaşıldığı üzere, özellikle toplumsal oyunun üst biçimlerinde, yani bu oyunun bir topluluğun veya bir grubun veyahut karşılıklı olarak iki grubun kurallı eylemiyle ilişkili olduğu yerde aranmalıdır. Bireyin tek başına oynadığı oyun, kültür için ancak sınırlı ölçüde verimlidir (Huizinga, 2006: 71).

Tarihi ve toplumu yorumlamada çocuk oyunları bir belge niteliği taşımaktadır. Çocuk oyunları çocukluğa ve çocuk kültürüne dair önemli ipuçları da içermektedir (Akyol ve Kutlu, 2020: 103). Geçmişte gününün neredeyse tamamını açık havada geçiren çocukların, materyale bağlı kalmaksızın ya da az sayıda materyalle oynadığı oyunlar, geleneksel oyunlardır. Geleneksel oyunlar içinde bulunan toplumun değerlerini, kültürünü, adetlerini yansıtan tasarlanmış etkinliklerdir (Bozkurt ve Sözer, 2018: 304). “Geleneksel oyun; bireylerarası iletişim temelli, fiziksellığe ve yaratıcılığa dayanan oyunlardır” (Yenğin, 2010: 106). Tarihsel süreçte araştırmalar ve gözlemlerden hareketle oyun oynamak, insan doğasının bir parçasıdır. Diğer taraftan oyun oynama edimi günümüze kadar değişmezken farklılaşan tek şey oyunun nasıl ve neyle oynandığı olmuştur (Vatandaş, 2020: 915). Top, ip ve taş çok eski zamanlardan günümüze kadar ulaşmış oyun araçlarıdır. Geleneksel oyunlar daha çok grup oyunlarıdır, genelde açık alanda oynanırlar ve hareket içerirler (Sormaz ve Yüksel, 2012: 999). Geleneksel çocuk oyunları genel olarak aşık oyunları, atlama-sıçrama-sekme oyunları, değnek oyunları, dilsiz-şaşırtma oyunları, dramatik oyunlar, ezgili oyunlar, koşma-kovalama-kapma oyunları, saklama-saklanma oyunları olarak sınıflandırılmaktadır (Cengiz, 1998: 296). Çocuk doğduğu andan itibaren çevresinde bulunduğu her türlü maddeyi oyuncuğa dönüştürebilme potansiyeline sahiptir. Çocuk oyunları ve oyuncakları tarihsel süreç içerisinde çevreyle dönüşmeye ve şekillenmeye devam etmektedir.

İnsanın gelişim ve sosyal çevresi açısından büyük bir öneme sahip olan oyunlar insanı, kültürü ve medeniyetleri şekillendiren önemli unsurlardır. Dünyanın her yerinde, çocuğun hayatının büyük bir bölümünü oyun oluşturmaktadır. Pek çok ülkede oyun kurallarının farklılıklarına rağmen benzer oyunların oynandığı görülmektedir. Her ne kadar zaman içerisinde geleneksel oyunların yerini oyuncaklar ve dijital oyunlar almış olsa da köklü geçmişe sahip olan ülkelerde geleneksel oyunlar oynamaya devam etmektedir. Zamanla kimi oyunlar unutulup giderken kimileri de popülerliğini yitirmiştir. Bu zaman döngüsü içerisinde çocuklar ya kendilerine yeni oyunlar oluşturmuşlar ya da yetişkinlerden öğrendikleri oyunlarını değiştirerek oynamayı sürdürmüşlerdir. Günümüzde hala oynanmaya devam eden çoğu oyun geçmiş çağlarda da oynanan oyunlar arasında yer almaktadır. Zaman içinde ve kültürler arasında yapılan oyun çalışmaları, insan toplumlarında oyunun iki karakteristik özelliğini ortaya çıkarmıştır. Birincisi, oyun hem çocuk hem de yetişkin olarak insanlar arasında her yerde vardır ve çocuk oyunları tüm toplumlarda ve kültürlerde yetişkinler tarafından desteklenmektedir. İkinci olarak, oyun tüm toplumlarda çeşitli türleri ile çok yönlü bir olgudur (Özyürek ve Dakak ve Yurt, 2021: 74). Ancak oyun türlerinin topluma göre yaygınlık derecesi ve biçimsel

farklılıkları bulunabilir. Bu farklılıklar, çocukluğun doğası ve belirli kültürlerdeki oyunun değeriyle ilgili farklı tutumlardan kaynaklanabilir (Whitebread ve Basilio, 2021: 78). Oyun kültürel bir olgu olarak kuşaktan kuşağa aktarılırken kültürler arasındaki benzerliklerin de çocuk oyunlarına yansımaları kaçınılmazdır. Oyunların oluşmasında cinsiyet ve yaş gibi çocuğa ilişkin faktörlerin etkisinin yanı sıra kültürün de etkisi yadsınmaz. Oyunlar, toplumların yapısını, tarihini ve kültürünü yansıtmaktadırlar.

Oyunlar oynanış şekil ve kuralları, ismi olarak ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Aynı oyunlar aynı kültürde bile oynansa arasında yöresel farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle birçok ülkede bazı farklılıklara rağmen oyunlar oynanmaya devam etmektedir. Bazı oyunların yerine yenileri eklenirken, Aç Kapıyı Bezirgân Baş, ebe davul zurna, sek sek gibi bazı geleneksel oyunlar hala oynanmaktadır. Günümüzde çocuklar tarafından oynanan körebe, halat çekme gibi oyunların geçmiş yüzyıllarda da oynandığı bilinmektedir. Dünya genelindeki oyunlarda atlama, atma, koşma, sallanma, toplar vb. ortak unsurlar yer alırken (Wikipedia, 2022) her insan aktivitesi gibi, oyun da kültürel bağlamdan etkilenmektedir. Farklı kültürler oyuna farklı değer ve anlam yükleyebilirler. Oyunlar, her bölgede kendine özgü kültürel unsurları içermektedir. Çocuk oyunlarında kültür ve gelenekler, ekonomik ve toplumsal koşullar belirleyici rol oynasa da dünyanın her yerinde, farklı kültürlerde çocuklar oyun oynamaya devam etmektedir (Onur ve Güney, 2004: 131). Çocuk oyunları, karşılıklı etkileşime dayalı olarak dünya üzerinde yayılır. Oyunlar gibi pek çok kültürel unsur toplumsal etkileşim araçları televizyon, film, internet ve sinema vb. yoluyla toplumdan topluma çocuklara aktarılmaktadır. Çalışmaya konu olan “Squid Game” dizisi oyun üzerine kurulu anlatı yapısı ile içerisinde geleneksel oyunları barındırır. Dizide yer verilen çocuk oyunları: “Ddakji, misket, kırmızı ışık yeşil ışık, kalamar, cam köprü ve şeker kalıbı”dır. Aynı isimde, ya da farklı isimlerde aynı içerikte değişik kültürlerde de var olan bu oyunların oynanma şekilleri ise aşağıdaki gibidir:

1.1. Ddakji Oyunu

Bir çeşit taso oyununa benzer özellikler taşıyan bir oyundur. Taso oyununun kuralı, yere belirli sayıda taso koyarak, başka bir tasoyla da yerdeki tasolara vurup ters çevirme şeklinde oynanmaktadır. Ddakji oyununda da kurallar aynı şekildedir. Bazen Ttakji olarak da adlandırılan Ddakji, katlanmış kâğıt karolar kullanılarak oynanan geleneksel bir Güney Kore oyunudur. İki veya daha fazla oyuncu tarafından oynanan Ddakji, iki kare kâğıdın bir kareye birleştirilmesiyle oluşturulur. Ddakji'de amaç rakibin kâğıdını ters çevirmektir. Bu eylem bir kartı diğerine mümkün olduğunca sert atıp vurdurularak yapılır. Ddakji atmak basit görünse de diğer oyuncunun karosunu çevirmek beceri ve pratik gerektiren bir iştir. Atışı kartın en geniş kısmına yönlendirmek, onu çevirmeye yardımcı olur. Kâğıdı ilk çeviren oyuncu oyunda başarılı olur.

1.2. Kırmızı Işık Yeşil Işık Oyunu (Mugunghwa Kkoci Pieot Seumnida)

Kore’de oynanan “Kırmızı ışık yeşil ışık” oyunu Türkiye’de “Ebe davul zurna bana vurma 1-2-3” oyununa benzer özellikler taşımaktadır. Bu oyunda, bir ebe seçilir, diğer oyuncular ebeye belli bir uzaklıkta belirlenen çizgide beklerler. Ebe duvara dönüp gözleri kapalı bir şekilde durur ve ‘Davul-Zurna 1, 2, 3’ şeklinde oyunun sözlerini söylemeye başlar. Bu sırada diğer oyuncular da ebeye yaklaşmaya çalışır. Ebe gözlerini açıp arkasını döndüğünde herkes olduğu gibi hareket etmeden beklemelidir. Hareket eden oyuncular oyundan elenir. Ebe tekrar arkasını döner ve arkadaşları yaklaşır, en çok yaklaşan, ebe arkası dönükken ebeye dokunur ve ebe saymayı bırakıp arkadaşlarını, belirlenen çizgiyi geçmeden kovalamaya başlar. Yakalanan kişi ebe olur. Eğer ebe birini yakalayamazsa tekrardan ebe seçilir. Dizideki oyunların ilki olan (Mugunghwa kkoci pieot seumnida) kırmızı ışık yeşil ışık oyunu bir grup çocukla oynanır. Grup oyun alanının ucunda, başlangıç çizgisinde durur. “Ebe” olan kişi diğer uçta, bitiş çizgisinde durur, genellikle bir ağaca bakar. “Ebe” olan kişi, arkası gruba dönük olarak durur. (Mugunghwa kkoci pieot seumnida) der ve hızla grupla yüzleşmek için arkasını döner. Ebe gruptan uzaklaşırken, gruptakiler bitiş çizgisine doğru koşarlar. Bu arada, “Ebe” olan kişi (Mugunghwa kkoci pieot seumnida) demeyi bitirir bitirmez hızla gruba döner. Grup hareket etmemelidir. Hareket ettiği görülen herkes “Ebe” olanla ele ele tutuşmalıdır. 1. Kişi “Ebe” olanla el ele verdikten sonra hareket ederken yakalanan diğer kişiler, hareket ederken görülen kişilerle el ele vererek zincir oluşturur. Oyun,

birisi bitiş çizgisine ulaşır “Ebe” olan kişiye dokunana kadar bu şekilde devam eder. Sonra “Ebe” olan onları yakalamaya çalışırken herkes kaçır. Ebe birini yakalayamazsa kendisi yeniden ebe seçilir.

1.3. Şeker Kalıbı Oyunu

Dalgona Güney Kore’de şekerle yapılan geleneksel bir oyundur. Dalgona oyununda, Dalgona şekeri adı verilen Kore bal peteği kurabiyesinden şekiller oluşturularak yapılmaktadır. Kore’de Dalgona oyunu geleneksel olarak Ppopgi olarak da bilinir. ‘Seçmek’ anlamına gelen Ppopgi, 1960’larda ve 1970’lerde Kore’de çok popüler bir oyun olarak değerlendirilirken bu geleneksel Kore şekeri, sokak satıcıları tarafından, özellikle okulların dışında satılır. Oyunda çocuklar, merkezi şekli kırmamak için mücadele ederler. Bu işlem için bir iğne veya kürdan kullanırlar. Çocuklar başarılı olursa, bazı satıcılar onlara ikinci bir bal peteği şekerlemesi hediye eder.

1.4. Misket Oyunu

Misket, bilye, bilya, cicoz, cille ve mile gibi yöreden yöre değişen daha birçok isimle bilinmektedir. Misket oyununun tüm dünyada bilinen en eski çocuk oyunlarından biridir. Kore’de (daeliseog geim) olarak bilinen misket oyunu farklı isimlerle adlandırılıp farklı kurallarda oynansa da oyunun ana aracı misketlerdir. Misket oyununun kesin tarihi bilinmese de bilye kalıntılarına antik Mısır ve Ortadoğu ülkelerinde yapılan arkeolojik kazılarda rastlanılmıştır. Mısır’daki Keldaniler adlı ulusun kalıntılarında genellikle kilden, taştan veya camdan yapılmış bilyeler yer alıyordu. Yine aynı coğrafyada, Pakistan’da 2010 yılında kazı çalışmaları tamamlanan Mohenjo-Daro isimli antik kentin kalıntılarında da bilye malzemelerinin izine rastlanmıştır. Öte yandan Roma edebiyatında, örneğin Ovid isimli antik şairin Nux isimli metninde, fındıklarla oynanan bir oyun olarak bahsedilmektedir. Bütün bu bilgilere rağmen misket oyununun hangi tarihte ve hangi kültürde başladığı bilinmemektedir. 1800’lü yıllarda ilk olarak Almanya’da bir oyun malzemesi olarak üretilen misketler daha sonrasında pek çok ülkede popüler olmuştur. Türkiye tarihinde ise misket, bir aşık kemiğini misket (bilye) gibi kullanarak başka bir aşığı veya aşıkları vurmaya, bir çizgi / çember dışına çıkarmaya, bir çukura sokmaya vb. suretiyle oynanır. Anadolu’da aşıkla oynanan oyunlar arasında en yaygın ve çeşitli olanı bu gruptaki oyunlardır. Bu gruptaki oyunların kökeni muhtemelen Orta Asya Türk toplumlarına kadar uzanır (Bozbay, 2013: 156). Günümüzde de Orta Asya toplumlarında benzer oyunlar oynanmaktadır. Misket Türkiye’de daha çok kırsal bölgelerde ya da şehirlerdeki orta ve düşük gelirli bölgelerde ortaya çıkan bir oyundur. Tumba oyunu, kuyu oyunu, şap, çukur, karış, cimboz veya üçgen oyunu gibi farklı kurallara göre oynanan misketler, aslında dünyanın her yerinde çeşitli biçimlerde oynanmaktadır. Ancak en yaygın haliyle misket yana dizmece ve kuyu şeklinde oynanmaktadır. Dizmecede yan yana dizilmiş misketleri bir adet misketle vurmaya çalışılır. Bir oyuncu sıranın en başındaki misketi vurursa o sıradaki bütün misketleri kazanır. Diğer şeklinde ise, toprağa ufak bir kuyu kazılır ve misketler içine yerleştirilir. Oyuncular bir adet misketle kuyunun içindeki misketleri vurarak dışarı çıkarmaya çalışır. Bu şekilde rakip oyuncunun misketlerini kazanır. Misket oyunu rakip oyuncudan elde edilen misketleri kazanarak oyun tamamlanır.

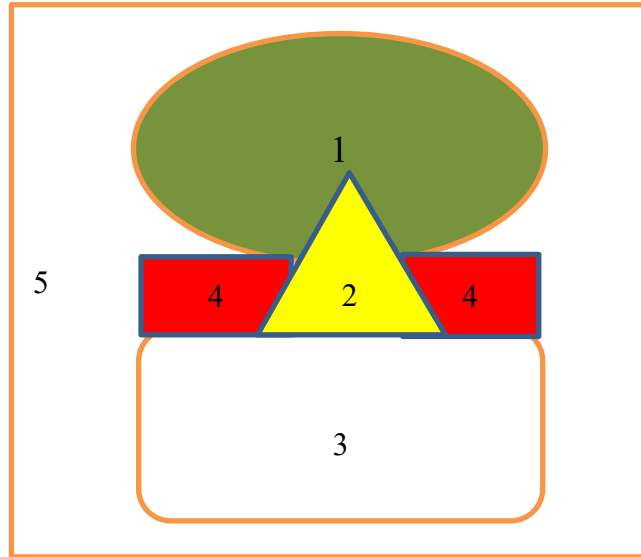
1.5. Cam Köprü Oyunu

Popüler dizide gördüğümüz oyunlardan bir diğeri, cam köprüde yürüme oyunudur. Cam köprü, sondan bir önceki oyundur. Bir nevi şans oyunu olan cam köprü oyununda hayatta kalma şansınız camın kırılıp kırılmadığına bağlı olarak gelişir. Cam köprü oyunu sek sek oyununa benzer özellikler göstermektedir. Cam köprü oyununda başlangıç noktasından bitiş noktasına kadar camdan bir köprü vardır. Köprüdeki yol karelere ayrılmış durumdadır. Sağ veya sol taraftan bir kare seçerek bir adım şeklinde ilerlenmektedir. Karelerden biri zayıf camdan, diğeri ise insanı taşıyabilecek güçte camdan yapılmıştır. Oyuncular, oyun için verilen süre bitmeden ve de köprüden düşmeden yolun sonuna ulaşmayı hedeflerler. Seksek oyunu ise, tıpkı “Cam köprü oyunu” gibi grup halinde ve tek başına oynanabilen denge ve yetenek oyunudur. Oyun için el büyüklüğünde bir taşa ihtiyaç vardır. Daha sonrasında yere tebeşirle çizgi çizilir. Genel olarak sek sek oyunu çocuklar arasında çizgi oyunu olarak da adlandırılmaktadır. Sek sek şeması sert bir yüzeye (asfalt, kaldırım taşı vs.) çizilir. Sonra oyuncular sırasıyla taşlarını kutucukların içine atmaya çalışırlar. Eğer taş bir çizginin üzerinde kalırsa veya hedeflenen kutunun dışına çıkarsa oyun sırası bir sonraki oyuncuya geçer. Taş çizilen kutucuğun içine girdiği zaman o kutuya kadar tek ayak üzerinde sekerek bölümler geçilir. Çizgi içerisinde ilerleyen

oyuncu çizgilere basarsa oyundan elenir sıra yine diğer oyuncuya geçer. Oyunun daha zor olanları da vardır.

1.6. Kalamar Oyunu ve Ojingeo

Kore'ye özgü bir çocuk oyunudur. Oyun, yere çizilen oyun tahtasının şekli bir kalamara benzediği için kalamar oyunu olarak adlandırılmıştır. Bölgesel olarak "Kalamar Gaisan" veya "Kalamar Takkari" gibi adlandırmalar da yapılmaktadır. Oyun çocuklar tarafından oynanır. Kalamar oyunu, hücum ve savunma olmak üzere iki takım ile oynanır. Oyunun iki amacı: Hücum edenlerin saldırı amacına ulaşması, takımların birbirini yok etmesidir. Takımların her birinin ana üslerine "ev" denir. Üstteki daire hücum takımının evi, alttaki dikdörtgen ise savunma takımının evidir. Oyuncular hücum sırasında sadece tek ayağıyla hareket edebilirler. Ancak, oyuncunun bir ayağı "güvenli alanda", bir ayağı da diğer alanda durabilir. Bir savunma oyuncusu, üçgeni ve dikdörtgenin çoğunu birbirine bağlayan dar köprü alanını geçtikten sonra üçgenin tepesindeki (hücum eviyle örtüşen) küçük kama şeklindeki ilerleme alanına ulaştığında tüm alanlarda iki ayağı üzerinde hareket edebilir. Benzer şekilde, dikdörtgenin en altındaki küçük bir daire veya alternatif olarak köprü alanının her iki tarafındaki savunma evinin üst köşeleri, hücum oyuncuları için ilerleme alanları olarak kullanılabilir.

Şekil 1. Kalamar Oyun Alanı

Oyun, beş aşamadan oluşur: Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere 1 numaralı yeşil alan hücum yapan tarafın evidir. Sarı ile gösterilen 2 numaralı alan savunma için ilerleme alanı evidir. Savunma yapan tarafın evi ise 3 numaralı bölgedir. Hücum yapan tarafın ilerleme alanı ise 4 numaralı alanlardır. 5. alan ise diğerleri içindir. Oyunda, hücumcuların amacı, sahanın karşı tarafında yer alan "ev" e ulaşmaya çalışarak sahanın ortasını tek ayak üzerinde geçmektir. Savunma oyuncusunun amacı da hücumculara karşı koymak ve durdurmak olacaktır.

2. Huizinga'da Oyun Kuramı

İnsan uygarlığının tarih sahnesine çıktığı günden bugüne bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde gerçekleştirmiş olduğu fiziksel ve zihinsel eylemler oyun kavramının kökenini oluşturur. Bütün yapıp ettiklerinin oyunla başlayıp, oyundan ibaret olduğu tezi insan eylemlerinin derinlikli yapısına ait ipuçları içermektedir. İlk insanın doğayla vermiş olduğu mücadelede koşmak, zıplamak, atlamak, tırmanmak gibi farklı birçok etkinliği hem bireysel hem de toplumsal bileşenleriyle oyunun doğasına ve anlamına vurgudur. Burada oyunun içermiş olduğu eylemlerin işlevsel çeşitliliğine bağlı olarak farklı birçok tanımı yapılabilir. Bu tanımlamalardan birisi oyunun fiziksel, biyolojik ve zihinsel aktif olmayı gerekli kılmasıdır. Sürece katılma içgüdüyle eyleme geçen bireyin zihnen ve bedenen katılımını gerektiren

oyunda birey, nesnelere ve diğer oyuncular ile etkileşim halindedir. Bireyin hareket etme, hissetme ve düşünmeye odaklı istekli tavrının dünyayı algılama ve adlandırmadaki rolü bu anlamda büyüktür.

İnsanların doğumdan itibaren bilişsel düzeyde gelişmelerini sağlayan ve onları sosyalleştiren oyun, taklit etme içgüdüsüne dayanır. Öğrenme davranışını ortaya çıkaran aile ve sosyal çevre tarafından sarmalanmışlık hali, bireylerin çevresindekilerle iletişim ve etkileşim sürecinde taklitle ilişkilidir. Dolayısıyla taklit, bireyin topluma uyum sağlaması, bütünleşmesi noktasında en temel öğrenme yöntemlerinden birisidir. Anne-babasıyla, çevresiyle özdeşleşme yoluyla bağ kuran çocuk, onların rol ve davranışlarını taklit etmekte ve onları rol model olarak almaktadır. Oyun oynarken çocukların anne, baba rollerine bürünmeleri, onların rollerini üstlenmeleri bireylerin taklitle öğrenme biçimi olarak oyunun önemini vurgulamaktadır. Çünkü bireylerin duygusal ve bilişsel gelişimi açısından bakıldığında bebeklik döneminde çevresini keşfetmesi ve anlamlandırması, anne-babayla oyun yoluyla kurmuş olduğu bağ nispetinde mümkündür. Doğal, kendiliğinden ve içgüdüsel bir öğrenme eylemi olan oyun başka bireylerle etkileşim sonrası sosyalleşmeyi de sağlar. Bireylerin toplumdaki rollerini öğrenme sürecini ifade eden sosyalleşme edimi, oyunla kurulan ilişkide anlamlıdır. Birey bir taraftan biyolojik anlamda büyüme ve olgunlaşma sürecini tamamlarken diğer yandan içerisinde yaşadığı toplumun kültürünü, normlarını öğrenir. Bu öğrenme süreci aynı zamanda rolleri içselleştirip benimseme sürecini de kapsar. Toplumun bir üyesi olan birey adeta genel toplum yasalarını içeren bu senaryolara göre rollere bürünür, kendini inşa eder ve gerçekleştirir (Klima, 1973: 496-497).

Oyun daha çok fiziksel enerji ve içgüdüsel dışavurum yönüyle değerlendirildiği klasik oyunlarda bireyleri gündelik hayatın koşuşturmacasından, zorlayıcı şartlarından uzaklaştıran, eğlendirme işlevli bir alandır. Eğlence etkinliği olan oyun burada bireyin rahatlatma ihtiyacından kaynaklı bir davranış biçimidir. Oyunun eğlendirici olma özelliği genel olarak boş zaman etkinliği şeklinde algılanmasına sebep olmaktadır. Ancak özellikle çocuklar üzerinden değerlendirildiğinde oyun onlar için oldukça ciddi bir uğraştır. “Oyun fikri, düşünce tarzımızda ciddiyet fikrinin karşıtıdır. İlk bakışta, bu antitez, bizatihi oyun kavramı kadar ortadan kaldırılamaz gözükmektedir. Bu oyun-ciddiyet antitezi, daha yakından ele alınca, bize ne sonuca ulaştırıcı ne de sağlam gelmektedir. Şunu söyleyebiliriz: Oyun, ciddi-olmayan’dır. Fakat bu yargı oyunun pozitif karakterlerine ilişkin hiçbir şey söylemediği gibi, çok da istikrarsızdır. Yukarıdaki önermeyi, oyun ciddi değildir biçiminde değiştirdiğimiz anda, antitez bize hemen ihanet eder, çünkü oyun çok ciddi bir şey de olabilir” (Huizinga, 1995: 22). Oyunun anlamını belirlemeye ilişkin ciddiyetle yapılan bir eylem olduğunu veren tanımda insanın ya da hayvanın oyun oynarken aslında taklit etme eğilimiyle ilerideki ciddi ve acımasız yaşama kendisini hazırladığı gerçeği vurgulanır. Erken çocukluk dönemindeki bireyin ileriki yaşamı için geliştirmiş olduğu bir savunma biçimi olan oyun fiziksel, zihinsel ve psikolojik yetkinlik kazanmasına yardımcı faaliyetlerdir. Tüm sevinçlerini, hüznlerini, saldırganlık ya da nefret duygularını açığa çıkaran oyunla hayata hazırlanan bireyler oyun yardımıyla ileriki yaşlarının provasını yaparlar. Dolayısıyla bireyin içinde barındırdığı fazla enerjinin boşalmasını sağlayan faydalı bir etkinlik olan oyun bu enerjinin atılmasıyla bireylerin rahatlatma ihtiyacını karşılayan tatmin edici bir eylemdir. Özellikle çocuklarda biriken fazla enerjinin atılması için amaçsız ve bilinçsizce yapılan eylem olan oyunla gerginlik hissi azalır ya da tamamen ortadan kalkar. Oyun oynamak bu işleviyle insanın saldırganlık gibi zararlı eğilimlerden zararsız bir biçimde kurtulmasının bir yolu olarak değerli ve sağlıklı bir eylemdir.

Tarihsel izlekten bakıldığında toplumsal değişme pratiğinin odağında var olan oyun aynı zamanda kültürel bir olgudur. Bütün bir yaşam biçimini ifade eden kültürün insanla birlikte başladığı varsayımından hareketle diğer tüm alanları besleyen ve onlardan beslenen kültürel unsur olan oyun, önemli bir kalıttır. Ancak Huizinga oyunu önceleyerek onun kültürden daha önce var olduğunu ifade eder. Bu görüşünü desteklemek için ise hayvanların tıpkı insanlar gibi oyun oynayabildiklerinin, oyun oynamayı öğrenmek için ise insan türüne ihtiyaç duymadıkları gerçeğinin altını çizer. Ona göre oyunun bütün sınırları, kapsamı insandan önce hayvanlar arasında zaten belirgin ve işlevsel bir biçimde vardır. Düşünebilen ve üretebilen olma özellikleri insan türünün hayvan karşısında en temel edimleridir. Home Sapiens (düşünür insan) ve Homo Faber (yapımcı insan) tanımlamalarına Home Ludens’i ekleyen Huizinga, “oynayan insan” kavramsallaştırmasını ortaya atarak insana yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu

bağlamda anlam bakımından zengin ve çok çeşitli işlemlere sahip olan oyun, psikolojik, fiziksel faaliyetlerin sınırlarını aşar ve insanın bütün yapıp ettiklerine mana katar. Oyunun yapılan farklı tanımlamalarından hareketle biyolojik beklentilere ya da ihtiyaçlara cevap verdiği varsayımı Huizinga'ya göre, tek başına yeterli ve eksiksiz bir açıklama değildir. Çünkü ona göre oyun tüm bu eğilimlerin ötesinde, onları kapsayan daha derinlikli içeriğe sahiptir. Bebeğin keyiflenerek niçin bağıracağı ya da oyuncunun hırslanarak nasıl gözü dönercesine mücadeleye ettiği, bir futbol müsabakasını izleyen kalabalık taraftarlarının niye çılgınca heyecan duyduklarını sorgulayan Huizinga bu sorulara verilecek anlamlı ve direkt yanıtlar olmadığını ifade eder. Aslında böyle bir açıklamanın olmayışı da tam oyunun ruhuyla ilgilidir. Oyunun temelde kökeni yaşanan bu aşırı duygusal yoğunlukta ve tahrik etme gücünde saklıdır (Huizinga, 2006: 13-18). O halde oyun için getirilen birçok mantıklı açıklama bu yönden yersizdir. Hayvanların da insanlar gibi oyun oynayan türler oluşu, oyunun zevklendiren ve keyiflendiren olma özelliği oyunun varlığına düz bir tanımlama getirmenin önünü kapatan ana engeldir.

İnsanın varlık gösterdiği ilk alan olarak oyun kültürden öncedir ve anlamlıdır. Kültürü belirleyen oyun olduğu fikri Huizinga'ya göre ilk insanın temel gereksinimlerini karşılamadaki av faaliyetlerine kadar uzanmaktadır biyolojik varlığını sürdürebilmesi için gerekli besinleri sağlamada insanlar av ritüeliyle hayatı ve dünyayı yorumlayarak kendiliklerini gerçekleştirmektedir. İnsan yine ilk anlamlı etkinliği olan “iletişim kurma”, “öğrenme”, “emredebilme” yetilerini dil aracılığıyla gerçekleştirir ki “dil” ve “oyun” arasındaki iç içelik bu noktada başlar: “Dilin yaratıcısı olan zihin, oyun oynayarak, maddeyle düşünülen şey arasında sürekli olarak gidip gelmektedir” (Huizinga, 2006: 21). İnsanın iletişim kurabilmesi, diğerleri ile anlaşmayı sağlayabilmesi için ortaya koyduğu dilsel faaliyetler, basit oyunların bir başka görünümüdür. Düşünen, öğrenen insan dili sayesinde dış dünyayı algılayıp, yorumlayıp, aktarırken simgesel olarak ağızyla zihni arasında oynanan bir oyundur ev sahibidir.

Her oyunun gönüllü bir katılımı gerektirmesi özgürlüğün oyun için belirleyici bir unsur olduğunun ispatıdır. Hayvanların ve çocukların içgüdüsel olarak bir oyuna dahil olmaları onların zevk alarak oynamayı seçebilme özgürlüklerine yapılan vurgudur. Ancak yetişkinlerin çoğunlukla zorunlu katılım sağladıkları oyunlar genelde oyunun kültürel bir işlev olarak anıldığı durumlarda söz konusudur. Oyunun kültürel ve ruhani bir unsur olarak varlığı eski uygarlıkların ilk dönem kutsal törenlerine kadar gitmektedir. Ayinlere katılan insanlar yüce bir görevle hakikate ve güzele hizmet ederken simgesel düzeyde oyunun içinde varlıklarını kalıcı kılarlar. Mevsimsel döngülerde, bahar şenliklerinde ritüel biçiminde gerçekleştirilen bu oyunlar kutsal birer eylem olarak kabul edildikleri için gerçek hayatta işlerin yolunda olması için gerekli edimlerdir. Şöyle ki ritüellerin yapılmadığı dönemler açlık, kuraklıkla karşılaşılacağı ve ürünlerin olgunlaşmayacağı şeklindeki inanışlar söz konusudur. Dolayısıyla kültür bilimi üzerinden bakıldığında yaşanmış ve deneyimlenmiş eylemlerin tekrarına dayalı simgesel temsiller ritüellerin özüne yapılan bir vurgudur. O halde dramatik olarak gerçekleştirilen temsil, ibadet ya da gösteri simgesel olarak gerçeğin ikamesidir. Güneşin doğuşu-batışı, mevsimlerin birbirini izlemesi, hasat toplama zamanları vb. mitolojik söylencelerde insanın doğasına, hayata ve ölüme ilişkin gerçek temsilleri içermekte ve kutsal bir oyunmuş gibi evrensel düzen yeniden yeniye inşa edilmektedir. Oyuna özgü bütün unsurların gösterişin, düzenin, hareketin, heyecanın ve eylemin olduğu ritüeller, toplumsal hayatın birer yansımasıdır. Altı çizilmesi gereken önemli bir nokta, oyunun gönüllü bir eylem olarak özgürlüğü vaat etmesine karşın kutsal törenlerde ya da ritüellerde zorunlu katılım esastır. Çünkü yaşadıkları hayatın onlara huzur ve mutluluk getirmesini güvence altına almaları ancak bu ödev bilinciyle mümkündür (Huizinga, 2006: 21). Diğer taraftan oyunun keyfe tabi olan özgürlükçü yanı insanın oyunu istediği zaman ihmal edebilme özgürlüğü anlamına da gelir. Oyunu dileyen dilediği zaman erteler ya da oyunu iptal eder. Bu durumda oyun, otoriter bir dayatma değildir. Oyunun aslolan gündelik hayat olmayışı dolayımı ile insanlarınmış gibi yaptıkları temsiller dünyasıdır. Yani gerçek dünyanın ve eylemlerin birer yansımasıdır. Kurgusal dünyada gerçek hayatın boşlukları doldurularak gerçek hayatın yavan tadı adeta lezzetlendirilir.

Oyunun asıl dünyadan ayrılan bir başka yönü, belli bir zamanda ve mekânda sürekli oynanmasıdır. Bu süre zarfında oyun içerisinde arada kalmışlıklar, baht dönüşleri, birliktelikler,

kopmalar gibi birtakım eylemler mümkünken bunlar oyunun cezbedici yanını gözler önüne serer. Bu türden eylemlerin sınırlı bir mekânda gerçekleşme zorunluluğu bu anlamda dikkat çekicidir. Futbol sahası, tebeşirle çizilmiş bir çember, oyun masası, sahne vb. oyun alanı olarak önceden ayrılmış, çerçevelenmiş özel sınırları ve kuralları olan belli oyun alanlarıdır. Oyun alanlarındaki bu sınırlılık gerçek hayatın düzensiz ve kusursuzluğunun karşısında mutlak bir düzendir (Huizinga, 2006: 25-27). Düzen oyunun kendisiyken, düzenin ihlali oyunun kurallarının bozulması anlamına gelir. Oyundaki mekân ve zaman sınırlılığı gibi her oyunun kendine ait kurallar içermesi de bir düzen ifadesidir. Oyun içinde sınırları belli kurallar, tartışılmazdır ve mutlak emredici niteliktedir. Dolayısıyla oyunda kuralların görmezden gelindiği durumlar oyunun mekanik yönünü ortadan kaldırır. Oyun ihmali noktasında kurallara uymayan ve kuralları bozan kişiler ise oyunbozanlardır ve bunlar oyunu dürüstçe oynamayan, diğer oyuncu topluluğunun başarısını tehdit eden kimselerdir. Oyun içerisinde pürüz çıkararak düzenin bozucusu konumunda olanlar ayrıca kültürü bozguna uğrattılar. Dolayısıyla oyunbozanın oyundan atılması halinde ancak düzen sağlanacağı fikri oyunun devamlılığı için elzemdir. Kimi zaman yeteneksizliğinden, korkaklığından ötürü oyunun kurallarını ihlal eden oyunbozanlar, iki yüzlü, sahte, sapkın ve taraf değiştiren tanımlamalarıyla anılırlar. Oyunu kurallarına göre oynamayı beceremeyen oyunbozanların topluluktan atıldıktan sonra devrimci özellikleriyle yeni örgütler kurma konusunda yetenekli oldukları gözden kaçırılmamalıdır (Huizinga, 2006: 29-30). Bir temsil alanı olan oyunun biçimsel anlamda neye karşılık geldiğine yönelik bahsi geçen tanımlamalardan beslenerek ortak bir kod çıkarılacak olursa oyun, aslolan hayatın içinde kurmaca bir evreni simgeleyen, oyuncunun içine dahil olduğu bir pratiktir. Zamansal ve mekânsal sınırlamaların oyunun kurallarındaki kısıtları içeren yönü de evrenin belli bir düzen üzerine kurulu yapısına bir göndermedir.

Kültürün oyunla olan ilişkisinde “Mücadele, temsil, taklit, tahrik, kısıtlayıcı kural, gösteriş” gibi unsurlar kültürden önce hayvan gruplarında ve topluluklarında daha sonra ise insanlar arasında işlerlik gösterir. Oyunun temel karakteristiklerinden olan özellikle grup halinde oynanan oyunlarda aslolan başarıyı sağlamada tarafların zıtlaşması ve çarpışmasıdır. Karşılıklı mücadelede üstünlük kurma çabasının bir sonucu olan “kazanma eğilimi” ilk bakışta oyunun sınırları ile belirlenmiş bir görünümüdür. O halde bir başarı sorunsalı olan oyun, fiziksel, zihinsel ve ahlaki değerler sayesinde kültür düzeyini yükseltmektedir. İlkel anlamdaki kazanma içgüdüsünde bireyin kazanma hevesi yalnızca hayatta kalabilme amaçlıdır ve burada öne geçme, birinci olma esastır. Maddi kazanım elde etme gereksinimi ise daha arka planda kalmaktadır. Ancak oyunda kazanılan başarı oyunun sınırlarını aşan biçimde itibar ve onur kazanımı anlamını da ifade eder. Burada kazanma olgusu kimi zaman kazanan kişi ya da grubun maddi gücünü de artırma olasılığıdır. Kazanılan şeyin altın, gümüş, mücevher olması oyun ödülü sayılırken bir güvence ya da bedel oluşu ise sembolik olarak değerli bir kazanımdır (Huizinga, 2006: 76). Oyunu kazanmayı sağlayan şeyin çoğu zaman oyuncuların yardımlaşması, grup dayanışması sonucu gerçekleşen iş birliği oluşu sosyal birliktelik becerisiyle ilişkilidir. Tıpkı aslolan dünyada insanların yardımlaşarak ya da birbirlerini aldatarak, hile yaparak bir adım öne geçme çabalarının oyundaki görünümü olan bu durum oyunun kazanılmasında her yolu meşru kılar. Dolayısıyla özellikle arkaik kültürlerde kurnaz olmak, bilge olmak, güçlü olmak ya da usta olmak oyun kazandıran temel yetilerdir. Farklı birçok anlatıda kazananın hileye, aldatmacaya başvurması kahraman olmada önemlidir. Fakat Huizinga için oyunun özü temelde düzen ve kurallarla anlamlı olduğu için başvurulan bu yollar oyunun ahlaki ruhunu ortadan kaldırır. Oyunda kazanım sağlama sürecin gerilim unsuru taşıması anlamına gelir. Belli bir başarıyı elde etme odaklı insan bu uğurda belirsizlik içerisinde ve bilinmezlik karşısında gerilir. Tıpkı dramatik anlatı yapılarında mevcut olan ve kazanma-kaybetme ikiliği şeklinde iki durumla sonlanan gerilim unsuru oyunda bireyin derinden hissettiği heyecanın adıdır. Özellikle şans oyunlarında ya da kişisel oyunlarda sonucun önceden kestirilme olasılığının güç olması gerilimin doruk noktaya ulaşmasına nedendir. Gerilim unsuru burada küçük bir çocuktan, yavru bir kediye, yetişkin bireye kadar hemen her varlıkta hissedilebilir. Çünkü bu gerilim, bireyin gücünü, yetkinliğini, becerisini, fiziksel dayanıklılığını, cesaretini ve hırsını sınırlar cinstendir. Oyunun değerini belirleyen etken burada gerilimdir.

2.1. “Squid Game” Örneği

Squid Game, 2021 yılında Netflix'in yayınlamış olduğu Güney Koreye ait bir drama dizisidir. İlk sezonu çekilmiş olan dizi dokuz bölümden oluşmaktadır. Dizinin ilk sahnesi Kore'ye ait “Kalamar Oyunu”nun çocuklar tarafından yere çizilmiş bir alanda nasıl oynandığını anlatan ve dizinin ana karakteri olan Seong Gi-hun'un konuşması ile başlar. Gi-hun çocukken yaşadığı yerde "Kalamar" adında bir oyunu olduğunu ve oyunun Kalamar şeklinde bir sahada oynandığını ifade eder. Aynı zamanda oyunun nasıl kurulduğunu ve iki rakip takımın kazanmak için hangi kurallara uymak zorunda olduklarını ayrıntılayarak anlatan Seong Gi-hun oyunun kazananı olarak betimlenir. Siyah-beyaz olarak gösterilen sahnede geçmişe ait bir anısını paylaşarak oyunu kazanmanın vermiş olduğu keyfin değerinin paha biçilemez olduğunu söyler. Çocukların hücum ve defans olarak ikiye ayrıldığı oyun Huizinga'nın kuramında bahsetmiş olduğu işlevleri içermektedir. İki takım oyuncularının gönüllü katılımı ile gerçekleşen “Kalamar Oyunu” tebeşirlerle çizilmiş, belli sınırları olan bir alanda belli bir zaman diliminde oynanır. İçerisinde galip ya da mağlup olma arasındaki belirsizliğe bağlı gerilimin ve heyecanın çocukların yüzlerinde bariz hissedildiği oyunda oyuncular kazanma iç güdüsüyle, büyük bir hırsla mücadele vermektedir. Oyun sonunda kazanan takım oyuncuları birbirlerine sarılarak “Yaşasın!” diye bağırırlar. O an dünyaların onların gibi hissetmeleri ve mutluluklarını ifade etme biçimleri de oyunun kazanımlarıyla ilgilidir. İş birliği ve yardımlaşma eşliğinde kazanılan oyunda kazanan takımın maddi bir kazanç elde etmemesi ancak buna rağmen yaşanan tarifsiz tatmin kazanmanın sembolik değerini ifade eder. Kazanmak için beceri ve gücün yanında dizide verilen bu ilk oyunda Seong Gi-hun'ın hamle yapmak için rakibinin dikkatini dağıtarak zekasını kullanıp üstün gelmesi oyunun özüne yapılan bir göndermedir. Emredici ve sınırları belli olan kurallar eşliğinde oynanan oyunlarda kazanmak için bilgece yapılan hamleler bu noktada önemlidir. Kültür oluşturucusu olan oyun burada bireyleri asıl hayata hazırlayan ve aslanan hayattaki boşlukları doldurmayı sağlayan bir temsil dünyasıdır.

Renklerin normale döndüğü sonraki sahnede kumar bağımlısı bir şoför olan Seong Gi-hun eşinden ayrılmış ve bir kız çocuğu babası olarak karşımıza çıkar. Maddi imkânsızlıklar içerisinde yaşlı annesi ile yaşayan Seong Gi-hun o gün doğum günü olan kızına güzel bir hediye almak ve onu yemeğe götürmek ister. Ancak bunun için parası olmayan Seong Gi-hun annesinden gizlice kredi kartını alır ve bankamatige takip başarısız birçok deneme gerçekleştirerek kartın bloke olmasını son anda önler. Kızının doğum tarihi olan rakamlardan oluşan şifreyi şans eseri girer. Bu bankamatik sahnesi de dizi içerisindeki ikinci küçük oyun sahnesidir. “Para çekme” eylemi, bankamatığın kendisiyle sınırlı olan alanda kartın makinenin içerisinde olduğu zaman dilimi içerisinde şifrenin doğru girilmesinin gerekli olduğu kuralına bağlı şans oyunu niteliği taşır. Şifreyi defalarca giren ancak her seferinde başarısız olan Seong Gi-hun'un büyük bir gerginlik yaşadığı görülür. Zekasını kullanarak yaptığı hamlede şansında önemli bir faktör olduğu son deneme ise büyük bir sevinç ve rahatlamayla son bulur. Seong Gi-hun oradan çektiği bir miktar parayı at yarışına yatırarak daha fazla kazanmak ister. Dizinin üçüncü küçük oyunu olan bu bahiste Seong Gi-hun ilk denemesinde oynadığı rakamı tutturamayınca yeniden oynamaya karar verir. Şans oyunlarının sonucunun kestirilme olasılığının düşük olmasının yaratmış olduğu gerilimin ilk kaybedişle doruk noktaya ulaşmış olması da yine oyunun anlamına dairedir. Bu defa yine şans faktörünün öne çıktığı oyunda kızının doğum tarihini oluşturan rakamlar sayesinde bahsi kazanan Seong Gi-hun oldukça keyiflidir. At yarışının oynandığı “Hipodrom Dışı Ganyan Bayi” ile sınırlanmış mekânda yarışın başlama ve bitiş zamanının da sınırlı olduğu oyun yine emredici kurallar eşliğinde oynanmış ve Seong Gi-hun bu oyundan maddi bir kazanım elde etmiştir. Dolayısıyla kazanılan para oyunun güvence sağlayan değerli yönünü ortaya koyan bir temsildir.

Kazandığı paranın bir kısmını Kang Sae-byeok adında bir kadına kaptıran Seong Gi-hun elindeki parayla oyuncak kapma makinesinden kızı için oyuncak almak ister. Anlatı içerisinde bir dükkân ya da oyuncak mağazası yerine oyuncak kapma makinesinden oyuncak alma çabası düşük gelirliliğe vurgudur. Çünkü bu makineler genelde maddi durumu iyi olmayan bölgelerde her sokak başında bulunan ve içerisinde oldukça ucuz hatta ikinci el oyuncakların yer aldığı şans faktörünün etkili olduğu bir mekanizmaya sahiptir. Kancanın oyuncacı yakalayabilme ve makinenin kazanma kutusuna kadar taşıyabilme gücünün oyuncunun kontrolünde olması oyuncacı düşürüp kaybetme ya da kazanma

arasındaki belirsizlikle gerilmesine yol açar. Dolayısıyla bu sahnede oyuncak kazanma oyunu şans ve beceri ilkeleriyle ilişkilidir. Önceki iki oyunda şanslı yolunda giden Seong Gi-hun bu oyunda herhangi bir oyuncak yakalamayı başaramamıştır. O esnada yanında beliren bir çocuğun “Bayım oyuncak düşünmeden seçtiğiniz için sürekli düşüyor” ifadeleri Seong Gi-hun’ın oyunu kazanamamayışının bilişsel ve psikolojik düzeyde kazanmaya odaklı olmadığını vurgular. Bu durum üzerine Gi-hun çocuktan yardım ister ve çocuk oyuncak kazanır. Çocuğun Seong Gi-hun’a stratejik düşünmediği için kaybettiğini söylemesi, oyunun yalnızca bilgi, beceri sayesinde değil yardım yoluyla bir kazanımla sonuçlanmasını ifade eder. Diğer taraftan birçok denemesi hüsrarla sonuçlanan Seong Gi-hun’ın oyun esnasında çocuğun yardımıyla kaderi değişir ve kızını mutlu edeceğini düşündüğü oyuncak kutusunu nihayet kazanarak eline alır. Oyunun özünü oluşturan bu baht dönüşü yine çocukla karşılaşma sonrası gerçekleşir. Kızıyla birlikte akşam yemeği yiyen ve ona hediyesini veren Seong Gi-hun, daha sonra metro istasyonunda bir adamla karşılaşır. İstasyonda karşılaştığı adamın kendisini bir oyuna davet ettiği Seong Gi-hun önce tereddüt etse de daha sonra oyuna katılma konusunda rıza gösterir. Oyun kuramının özelliklerinden olan oyunun gönüllü bir katılımı gerekli kılması hali burada karşımıza çıkar. Geleneksel Kore oyunu olan Ddakji yani kâğıt çevirme oyununun ikili arasında oynandığı bu sahne dizinin bir diğer oyunudur. Seong Gi-hun adamla oyun oynayıp kazanması şartıyla her bir kazanmada yüz bin won alacaktır. Zarfın döndürülmesi ise kazanmanın ilk ve tek şartıdır. Üst üste başarısız denemeler gerçekleştiren Seong Gi-hun parası olmadığını söyleyince adam bu durumu vücudunu kullanarak telafi edeceğini ve her bir tokatın yüz bin won değerinde olacağını ifade eder. Bu sahne, oynanan bir oyunun kazanımının yalnızca maddi değerle eş değer olmadığı bunun karşısında tokat atmanın da değerli bir kazanım olduğu anlamındadır. Birkaç tokat sonrası başarmak zorunda hissettiği için gerilen Seong Gi-hun iyice hırslanır. Artık şanslı dönmeye başlar ve kartı çevirmeyi başarır. Oyun oynamaktan bu andan itibaren zevk almaya başlayan Seong Gi-hun çocuksu özgürlükle oynar ve kazanır. Bu oyunları birkaç gün oynayarak para kazanabileceğini söyleyip kartını veren adamı Seong Gi-hun yine reddeder. Fakat içerisinde yaşadığı hayatın gerçeklerinin adam tarafından yüzüne vurulması ve tefecilere, bankalara borçlu olması teklifi cazip hale getirir. Akşam eve döndüğünde ise annesinden eski eşinin kızını alıp başka bir ülkeye taşınacağını duyması Seong Gi-hun için tam bir yıkımdır. Eline kartı olarak oradaki numarayı çeviren Seong Gi-hun’ın karşısına çıkan ses “Oyuna katılmak istiyor musunuz” der. Bu söylem oyunda gönüllülüğün esas olduğunu vurgular.

Oyuna katılmak için yol üzerinde beklerken gördüğümüz Seong Gi-hun önünde duran bir minibüsün şoförüne “Parola Yeşil Işık, Kırmızı Işık” der ve araca biner. Başkalarının da araçta olduğunu gören Seong Gi-hun durumu henüz algılayamadan ortama verilen bir gazla bayılır ve gözlerini kendisi gibi yeşil kıyafetler giymiş yüzlerce insanın bulunduğu bir yatakhane klasik müzik eşliğinde açar. Ana karakteri umutsuzluğa düşüren bu olay sonrası ise anlatı şekillenmeye başlar. Dramatik olayın Seong Gi-hun’un eyleme geçmesinde etkili olduğu ve olayların bundan sonra ivme kazandığı karşılaşma, klasik anlatının nedensellik ilişkisine dayanır. Oyuncular, internet kafeye benzer biçimde dizayn edilmiş ve birçok bilgisayar ekranının bulunduğu bir odada yüzleri maskeli kırmızı üniformalı görevlilerce izlenmektedir. Her bir oyuncunun üzerinde oraya giriş sırasını belirten numaralar yazarken Seong Gi-hun’ın 456 numara olarak alana son giriş yapan oyuncu olduğu vurgulanır. Görevlilerin oyun alanına gelerek oyunculara sonraki altı gün için altı farklı oyun oynanacağı ve bu oyunları kazanıp galip gelenlerin ise yüklü miktarda para kazanacağı bilgisini vermeleri oyunun bir şey için yarışılması gereken yönünü vurgular. Görevlilerin yüzlerini göstermek istemedikleri için maske takmalarını sorgulayan katılımcılara kâğıt çevirme oyununda vaat edilen paranın verildiği hatırlatılır. Oyuncuların orada kendi istekleriyle bulduklarını ifade eden görevliler yine oyunun iradi bir eylem olma özelliğini vurgular. Katılımcılara imzalatılan rıza formunda yer alan maddelerin içerikleri oyunun dayatıcı kurullarla oynanacağını gösterir. Bir oyuncunun oyunu bırakamayacağı ve oynamayı reddeden oyuncunun eleneceği ifadelerin yer aldığı ilk iki madde oyun kuramındaki oyunun istenilen anda iptal edilebilirliği ya da oyuncu tarafından bırakılabilirliği ilkelerine ters düşmektedir. Dolayısıyla oyuna katılım sağlama konusunda yalnızca özgür olan bireyler oyunun zorunlu temsil dünyasındadır. Ancak çoğunluğun kabul etmesi halinde oyunların feshedilebileceğini içeren son onay maddesi oyunculara göreceli bir iradi alan sunar. Oyunun özgürce razı olduğu bu sahne sonrası ilk büyük oyun “Yeşil Işık Kırmızı Işık” için oyuncular alana giderler. Yarış pistine çıkan renkli merdivenler aslanan dünyanın gerçek görünümünün

aksine illüzyon üretir. Çocuk oyun evlerinin şekerleme renklerinde kurgulanmış mimarisinde merdivenler aniden yıkılacakmışçasına huzursuzluk hissi verir. Burada renklerin verdiği duygulanımla yolların çıktığı kanlı yarış alanları bir zıtlık içerisinde verilir. İlk büyük oyunun yarış alanı ise yapay bulutlarla kaplı gökyüzü, ağaçlar ve klasik çatılı kulübelere dönüşen dört duvarla sarılmış bir yarışma mekanıdır. Dolayısıyla oyunun oynanacağı alan belli sınırlarla ayrılmış yapay ve abartılı estetiğe sahiptir. Üç ayrı kapıdan oyun alanına giriş yapan oyuncular dış sesin uyarılarıyla alanda bekler. Oyunun kurallarının emredici üslupla tekrar edildiği anda oyuncuların oynayacakları oyunun çocukken oynadıkları bir oyun olduğunu aralarında konuştukları ve kazanacaklarına dair iddialaşmaları da görülür. Oyun fikrinin en başta ciddiyetten yoksun oluşu oyuncular arasındaki bu iddialaşma sahnesinde göze çarpar. Ancak dev oyuncak bebeğin oyuculara yüzünü döndüğünde hareket eden yarışmacıyı tespit etmesi sonrası ilk yarışmacının ateş edilerek öldürülmesi diğer katılımcıların bilinçlenmesinde etkili bir hamledir. Artık gülmeyi bırakarak büyük bir gerilim ve ciddiyete bürünen yarışmacıların tek hedefi hayatta kalma mücadelesi vermektir. İlk oyuncunun oyundan kuralına göre öldürülerek atılmış olması sonrası paniğe kapılan birçok katılımcı arkalarını dönüp girdikleri kapıdan kaçmak için koşarlar. Fakat kapılar kapalıdır ve kurallara aykırı davranıp hareket ettikleri için her biri vurularak oyundan çıkarılır. Huizinga'ya göre oyunun belli bir zaman diliminde ve mekânsal alanın sınırları içerisinde oynanmak zorunda olması oyunun özüdür. Oyundaki bu belirlenmiş sınırlar içinde belli bir düzen vardır. Hayatın karmaşasına rağmen bu geçici olarak sağlanmış düzen sınırları koyulmuş kurallarla anlamlıdır. Kuralların ihlali ise oyundan çıkarmanın simgesel düzeyde ölümle temsili biçiminde sunulur. Eski çağlarda insanların ayakta kalabilmeleri için canlarını ortaya koymaları dizideki oyunların ölümcül içeriklerine yapılan vurgudur. Seong Gi-hun oyun esnasında yerde yatan oyunculardan birine takılıp düşmek üzereyken 199 numaralı Pakistanlı Abdul Ali'nin ona yardım etmesiyle yarışa devam eder. Abdul Ali arkadan tutarak onun hareket edip vurulmasını önler. Diğer taraftan gerçek hayatta iki düşman olan 067 numaralı Kuzey Koreli sığınmacı kadın Kang Sae-byeok ve 101 numaralı gangster olan Jang Deok-su arasında oyun esnasında aralarında geçen diyalogda önemlidir. Kadının arkadan Jang Deok-su'nun saçlarını tutarak harekete etmeye zorladığı ve daha sonra çekip yere düşürerek kendisinin gerisinde kalmasını sağladığı görülür. Oyun kazanmada veya kaybetmede rekabetin, hasmın olması gibi yardımcı bir dostun olmasının oyunun özü bakımından anlamlı olduğu görülür. Bu durum gerçek hayatta kurulan sosyal ilişkilerde insanların iş bölümü yaparak birbirleriyle yardımlaşmaları veya birbirlerinin arkasından iş çevirerek öne geçme çabalarının oyun evrenindeki yansımasıdır. Oyuncuların neredeyse yarısının öldüğü bu oyun sonrasında koşarak dev oyuncağın yanına gelenler oyunu bitirmiş sayılırlar. Gerilimin sevince dönüştüğü bu sonuç oyuncular açısından alışılmışın dışında başka türlü, yepyeni bir bilince varmanın adıdır. Gerilim sonrası rahatlama bu anlamda oyunun özü ve zevkli yanıdır. Çocukken oynadıkları oyunun kanlı sonla bitmesi geriye kalan diğer oyuncuları korkuttuğu için onay formunun üçüncü maddesi gereği katılımcılar oyunu yarıda bırakmak isterler. Oyunculara son bir seçme hakkı verilerek gitmek ya da kalmak için oy kullanmaları istenir. Bu oylamanın sonunda katılımcılar beyin tümörü olan yaşlı oyuncu Oh Il-nam'ın kullandığı son oyla adadan ayrılarak gerçek yaşamlarına geri dönerler. Ancak günlük hayattaki yaşam şartlarının ağır gelmesi, teklif edilen ödülün ise katılımcıları cezbetmesi sonucu her biri tekrar yarışmayı tamamlamak için geri dönerler. Seong Gi-hun, mahalleden olan çocukluk arkadaşı Cho Sang-woo (gerçek hayatta menkul kıymetler şirketinde yatırım ekibi başkanı olan ancak müşterilerini dolandırdığı için polis tarafından aranan), Abdul Ali ve Oh Il-nam (1 numaralı yaşlı adam) yatakhanede birbirlerini görürler. Seong Gi-hun kendisini vurulmaktan kurtaran Abdul Ali'ye teşekkür eder. Kendi aralarında “Bu işi tıpkı ordudaymışız gibi birtakım olarak yapsak ya! Ne oynayacağımızı bilmiyoruz. Her şeye hazırlıklı olmak için grup kurmak en iyisi” şeklinde konuşarak iş birliği içerisinde hareket etmeleri gerektiğini ancak bu güçle yarış kazanabileceklerini ifade ederler. Dörtlü bir araya gelirken Abdul Ali'nin fiziksel olarak güçlü olduğu ve takım için fayda sağlayacağı düşünülürken yaşlı adamın takıma dahil edilmesi Cho Sang-woo tarafından pek iyi karşılanmaz. İyi bir üniversitede ekonomi okuduğu için kendini diğerlerinden daha avantajlı gören Cho Sang-woo bu birleşmeye faydacı gözle bakar. Farklı gruplanmaların görüldüğü aynı sahnede gerçek dünyada birlikte çalışmış ancak birbirlerine düşman olan Kang Sae-byeok, Jang Deok-su diğer yarışmacılar arasında geçen konuşmada kadının diğerlerini Jang Deok-su'a güvenmemeleri konusunda uyardığını görürüz. Jang Deok-su ile ilgili “Beyler bu denyoyla çalışmayın. Dışarıda kendi çıkarları için insanların ceplerini

araklardı. Sonra da patronun ceplerine el sürecek kadar cesarete geldi, yakalandı ve bu duruma düştü” tarzındaki açıklamaları sahtekârlık ve iki yüzlülükle verilen ahlaki olmayan mücadeleyi ve oyunu bu mücadeleyle kazanma şansını ve sonuçlarını gözler önüne serer. Halbuki oyun “dürüstçe” verilen bir mücadeledir. Jang Deok-su burada kadına “Ne kadar güçlü olursan ol burada tek başına kazanamazsın. Bizim takıma katıl”! telkinleri ise oyunu kazanmada iş birliğinin önemli bir nitelik olduğu anlamına gelirken birlikte hareket etmenin oyuncularını birbirlerine yakınlaştırdığı manasını da taşır. Gi-hun ve takım arkadaşları sonraki oyunun ne olacağı konusunda konuşurken kamera kadrajına girerler. En yaşlı oyuncu Oh Il-nam ilk oyuna bakınca bu oyununda çocukların çok önceden oynadıkları bir oyun olacağından emin olduğunu söyler. Ancak çok çeşitli oyunlar olduğunu ifade eden Gi-hun, Ddakji, dabanggu, biseokchigi, seksek, kovalamaca, don katsu, maviş, elden ele ip, gonggi, lastik gibi oyun isimleri sayar. Sözlerine Kore kültürüne ait bu çocuk oyunlarının basit kurallarla oynandığını ekler.

İkinci oyun için yarışmacılar büyük boy kaydıraklar, salıncaklar ve tırmanma kafesleriyle dolu oyun alanına gelirler. Duvarlarına mavi bulutlar çizilmiş, etrafı renkli çitlerle ayrılmış alan oyunun sınırlanmış mekânsal temsilidir. Yarışmacılara duvarda yer alan yıldız, şemsiye, daire ve üçgen şekillerinden birisini seçip onun önünde beklemeleri emri verilir. Gece gizlice havalandırma deliğinden mutfağı gözleyen sığınmacı kadının kazanlarda şeker erittiklerini gördüğünü söylemesi üzerine oyunun ne olacağı hakkında doğru bir tahmin yürüten Cho Sang-woo takımındakilere her birinin farklı şekiller seçmelerini önerir. Kendisi ise üçgeni seçer. Geleneksel bir oyun olan Dalgona kazıma oyununu oynamaları için yarışmacıların seçtikleri şekillerden şekerler ve deseni kırmadan kalıptan çıkarabilmeleri için iğneler verilir. İğneyle desenlerin etrafını oymak el becerisi gerektiren incelikli bir iştir. Ancak bu oyunda şans faktörü de önemlidir. Çünkü üçgen ya da daire gibi şekiller şemsiye ve yıldız kadar ayrıntı içermediği için onları seçenlerin oyunu kazanma olasılıkları yüksektir. Oyun alanındaki kumlara rahat olabilecek şekilde uzanan, oturan oyuncular konsantre bir şekilde desenleri kırmadan çıkarmaya çalışırlar. Kameranın genel çekimle verdiği bu sahne kum havuzunda onlarca çocuğun kendilerinden geçmişesine oyun oynamalarına benzer. Sınırlı alanda sınırlı zaman içerisinde görevlerini başarıyla tamamlayanlar yatakhaneye dönerken deseni parçalamadan çıkarmayı beceremeyenler alandaki görevlilerce vurulur. Oyunu tamamlama hedefinde olan ve her ortamı sürekli manipüle eden kadın oyuncu Han Mi-nyeo görevlilerden sakladığı bir çakmak yardımıyla ısıttığı iğne ile şekli çıkarmayı başarır. Kadın oyun alanını terk ederken çakmağı fark ettirmeden Deok-su’un önüne atar ve onun da oyunu bitirmesini sağlar. Oyunun tıpkı gerçek hayattaki sosyal ilişkileri inşa eden dayanışmayla anlamlı olması bu sahnede her seferinde kavga eden ikili arasındaki ilişkide görünürlük kazanır. Oyunun olumlu etkisi olarak ortaya çıkan iş birliği kurma ilkesi gerçek yaşamda dengeli bir toplumun yapıcı özelliğidir. Dizinin ilerleyen sahnelerinde ikili arasında buzların eridiğini görmemiz bunun örneğidir. Bir diğer sahnede Gi-hun’un açığa girdiği andaki gerginliği ise oyunun önemli unsuru olan kazanma ya da kaybetme belirsizliğini içten içe yaşayan insan duygulanımıdır. Stresten terleyen Gi-hun’ın yüzünden düşen ter damlası sonrası şekerin eridiğini fark etmesi ise oyundaki baht dönüşüdür. Gi-hun desenin etrafını diliyle ıslatmaya başlar. Süreleri gittikçe daralan ve yarışmayı bir an önce bitirmek isteyen diğer katılımcıların da ondan gördükleri gibi şekeri dilleriyle yaladıkları sahne oyunun taklide dayanan yanıdır. Oyunun özgül manalarından olan taklit, bu oyunda en başta oyuncular tarafından olumlu ya da olumsuz hangi sonuçlarla karşılanacağı bilinmeden bilinçsizce başlatılan bir eylemdir. Ancak şekerin ıslak kısmının eridiğini görenler için artık bu eylem ciddiyetle sürdürülmektedir. İnsanlardan önce oyun oynamayı bilen hayvanlara özgü bir tavırla şekeri yalayan oyuncular burada fiziksel ve psişik bir etkinlikten çok daha fazlasını yaparlar. 1 numaralı yaşlı oyuncunun Gi-hun’a “Teşekkür ederim. Senin yöntemini kopyalayıp sağ kaldım” demesi insanın doğuştan gelen taklit yeteneğinin hakimiyeti altında ortaya koyduğu bir davranış biçimidir. Çocuğun taklide dayalı öğrenme biçimi doğuştan gelen dolayısıyla kültürden önce var olan bir edimdir.

Yarışma sonucunda ölen yarışmacıların kazanacağı paraların da hayatta kalan yarışmacıların gözleri önünde kumbaraya eklenmesi her birinin orada bulunma sebeplerini yineleyerek hatırlatmaktadır. Bu sahneyle oyuncuların zihinlerine işlenen kazanma fikri oyunla çok sıkı ilişki içindedir. Görevlilerin hayatta kalan oyunculara yemek dağıttıkları sahnede Deok-su ve beraberindekiler daha fazla yiyecek alabilmek için sıraya ikinci kez girerler ve oyuncu sayısı sınırlı yemekten ikinci kez alırlar. Bazılarına yemek kalmadığını gören ve durumu görevlilere bildiren bir oyuncunun Deok-su

tarafından öldürülmesi ve bu ölümün oyuncunun oyundan elenmesi şeklinde duyurulması oyun kazanmada izlenen her yöntemin meşru olduğu fikrini oyuncular açısından doğurur. Devamı olan sahnede iş birliği içerisinde olan takımların birbirlerini gece uyumamaları gerektiği ikazı aksi taktirde diğer takım oyuncularını tarafından zayıf anlarında öldürülecekleri düşüncesi de kazanmayı gerekli kılan her şeyin “alışılmış” sayıldığı anlamı taşır. Beklenmedik bir anda gerçekleşecek olan saldırıya karşı birlikte hareket etmeleri konusunda birbirlerini güdüleyen yarışmacılar kolektif bir yetkinliğe ulaşır. Herhangi bir gruba dahil olmayan sığınmacı kadın Sae-byeok’un tek başına otururken kamera kadrajına girdiği an hissettiği korku ise belirsizlikten duyulan gerginliğin resmidir. Gi-hun’ın kadının yanına gidip onların takımına katılması gerektiğini aksi taktirde yalnızken tehlikede olacağını ifade etmesi ve onu ikna etme çabası oyunun ana işlevlerindedir. Huizinga’nın oyun kavrayışında ilke ve modern oyun ayırımına dayanan bu ani saldırılar, pusu kurup arkadan vurmalar ilkel savaşların oyuna bezenmiş halidir.

İlk iki oyunun bireysel oyun olması oyunda hedefe ulaşmak ya da galip gelmek anlamları taşımamakla beraber sonraki oyunları oynamaya hak kazanmış olmak anlamı taşır. Dolayısıyla bu kavram ancak, ötekine karşı oynandığı zaman esas anlamdaki galibiyeti ifade eder. Üçüncü oyun için oyun alanına geçen oyunculara bu oyunun bir takım oyunu olacağı ve yarışmacıların onar kişilik gruplara ayrılmaları gerektiği söylenir. On dakika ile sınırlandırılan takımlara ayrılma süresi oyunun “belli zaman kısıtında oynanma” özelliğine örnek sayılır. Halat çekme oyunu oynanacağını öğrenen Deok-su, yanındaki adama güçlü olanları toplamasını söyler. Deok-su, şeker oyununu kazanmasında yardım eden kadını takımına kabul etmez. Stratejik davranmanın oyun kazanmadaki önemine vurgu yapan bu sahnede kadın katılımcıların takımlara tercih edilmediği görülürken fiziksel olarak güçlü görümlü erkekler kendi aralarında gruplaşır. Gi-hun, Sang-woo, Abdul Ali, Deok-sum, yaşlı adam ve sığınmacı kadının birlikte oldukları takımın oyuncu sayısı ona tamamlandığında takımda artık üç kadın oyuncu ve yaşlı bir adam vardır. Kadınların zayıf karakterler olarak resmedildiği geleneksel anlayışın dizide özellikle halat çekme oyunu üzerinden verilmesi geleneksel cinsiyet rollerine bir göndermedir.

Halat çekme oyununda görevliler, yerden yüksekte hazırlanmış bir kulede halat çekme oyunu oynayarak rakiplerini aşağı düşürmeyi başaran takımın yarışı kazanacaklarını söylerler. Oyunun ne olduğunu öğrenenler için takımlarında kadın ve zayıf erkek yarışmacıların olması bir şanssızlık ve dezavantajdır. Çünkü oyun için kullanılabilecek bir niteleme olan “talih” vurgusu bu oyunda güç ve beceri kadar etkilidir. Diğer taraftan Gi-hun ve takımının oyunu kazanabilmesi için yaşlı adamın verdiği tavsiyeler oyunun bilgece bir eylem oluşu anlamına da gelir. Somut dünyada hayatta kalabilmek için bir şeyi yapma yetisi, fiziksel güç, cesaret, beceri ve bilginin oyun açısından da gerekliliği bu bağlamda anlamlıdır. Çünkü oyun dışsal dünyanın yansımadaki temsilidir. Gençken memleketinde kendisinin de halat çekme oyunu oynadığı ve oyunu nadiren kaybettiğini anlatan yaşlı adam her ne kadar dezavantajlı olarak görülse de yarışı nasıl kazandığını takımına anlatır. Bilgece bir tavırla düşünülerek sunulan taktikler, bu üstünlükle yarışın kazanılmasını sağlar. Oyunun temel işlevlerinden olan sınırlı mekân-sınırlı zaman olgusu bu oyun için daha anlamlıdır. Çünkü mekânın yerden metrelerce yüksek olan birbirinden ayrılmış iki platform üzerinde kurgulanması kaybeden için oyunun aynı anda iki kısıtının ortadan kalkması anlamına gelir. Kaybeden takımın yukarıdan aşağıya düşerek oyundan elenmesi fikri bu anlamda yüksek düzeyde gerilim içerir. Oyunun dahil etmesi yanında oyundan çıkarması ya da eklenme ve ayrılma edimlerinin birlikteliği oyunun dengeli ritmi-armonisidir. Gerilime neden olan belirsizlik hissine neden olan ise bu oyunda yüksekte sert zemine çakılmak ya da platformda kalabilmeyi başarmak arasındaki bilinmezliktir. Şans gerektiren zar oyunları ya da fiziksel yetkinliğe dayanan sportif oyunlar gerilimin doruk noktada yaşandığı bazı oyunlardır. Gerilim sonrasında kazananda yaşanan sevinç duygusu ise alışılmışın dışında “başka türlü olma bilincine ermişlik” şeklinde tanımlanabilir. Ancak kazanma her zaman sevinç çığlıklarıyla görünürlük kazanmaz. Huizinga’ya göre “oyuna çözülmez bir şekilde bağlı olan sevinç, yalnızca gerilime değil, aynı zamanda taşkınlığa da dönüşebilir. Çılgınlık ve huşu oyunsal ortamın iki kutbunu meydana getirmektedir” (Huizinga,2006:40). Bu oyunda Gi-Hun ve takımının kazanma sonrası yaşadığı duygusal karmaşa oyunun sonuçlarının doğası gereği istikrarsız oluşu anlamındadır. Bu oyundan da sağ çıkıp yatakhaneye geri dönen oyuncuların korku ve yorgunlukları gözlerinden okunur. Işıklar kapandığında birbirleri ile mücadele etmeye takatleri kalmayan oyuncular sırayla nöbet tutarak günü sonlandırır.

Sonraki sahneden oyuncuların dördüncü oyunu oynamak için görevliler eşliğinde oyun alanına gitmeleri istenir. Hoparlördeki görevli, bu oyunun ikili takımlar halinde oynanacağına, oyunu birlikte oynamak isteyen kişilerin birbirini seçmeleri gerektiğini söyler. İki kişi takım olmaya karar verip el sıkıştığında ise partner olacaklarını da ifade etmiş olurlar. Oyun partneri seçimlerini on dakika içerisinde gerçekleştirme zorunluluğu oyunun “kısıtlı zaman” ilkesine örnektir. Belli bir zaman dilimi içerisinde özel kurallara tabi kılınmış olan dördüncü oyun kuşkuyla yer bırakmadan, sorgulamaksızın oyuncular tarafından onaylanır. İkili takımlar oluşturulurken oyuncuların birbirlerini ikna etme çabaları ve yöntemleri ise oyunun temel bileşenleri hakkında önemli veriler sunar. Diğer oyunlarda da istenmeyen oyuncu profili çizen Mi-nyeo, kendisini kabul ettirmek için daha önce dolandırıcılıktan beş kez hapis yattığını, çalışmaktan asla yılmadığını ve oldukça zeki olduğunu söyler. Bu örnek özelinde beceri, cesaret, çalışkanlık ve zekâ gibi özellikler oyunda takıma dahil olmanın olumlu belirtilerinin birer kanıtıdır. Ancak Mi-nyeo'nun kadın olması kendisinde olduğunu düşündüğü tüm bu meziyetlerin önünü tıkamaktadır. Başka bir kadın oyuncu olan Sae-byeok'ın “Kimseyi böyle ikna edemezsin, hadi dürüst olsanıza, bir kadın ya da yaşlı bir adam istemiyorsunuz.” ifadeleriyle anlam kazanır. Tüm eşleşmeler yapıldıktan sonra oyun dışı kalan Mi-nyeo kültürel bir öğe olan oyunda istenmeyen oyuncuyu temsil eder. Dolayısıyla oyunun özgürlük ve serbestlik alanı anlamları takımların oluşturulmasında istenilen oyuncunun dahil edilmesi istenmeyenine ise dışarıda bırakılması anlamı taşır. Oyunun dahil edici ya da serbest bırakıcı olma işlevleri ayrılma, birleşme, çeşitleme, denge sağlama, birbirine eklenme biçiminde oyunda kendinden var olan eylemlerdir. Mi-nyeo'nun hiçbir takıma dahil olamayışı anlatı açısından oyun dışı kalma, elenme anlamı taşısa da durumun öyle olmadığı sonraki sahnelerde anlaşılır.

Birçok evden oluşan sokak temsili yapay bir alanda geçecek dördüncü oyun misket oyunudur. Tıpkı Kore sokak aralarında geleneksel olarak oynadığı şekliyle bir mekân tasviri sunan sahnede alan çocukluğa, çocukluk anlarına gönderme yapan bir kültürel öğedir. Mekân evlerin kapı numaraları, etrafında bulunan saksı çiçekleri, askıdaki çamaşırları ile adeta gerçek dünyanın bir yanılmasıdır. Dolayısıyla sınırları önceden belirlenmiş bu alan Huizinga'ya göre önceden tahsis edilmiş, kendine özgü kurallarla oyun oynamak için hazırlanmış geçici bir dünyadır. Eşleşmeler esnasında oyuncuların birbirlerini ikna etmede ortaya koydukları söylemler de yine oyunun işlevleri bakımından anlamlı veriler sunar. Gi-hun'a “Kalanların içinde benden iyisini bulamazsın. Ben matematik öğretmeniyim ve sabahları futbol oynuyorum. Çok zindeyimdir. Şu an biriyle takım olmazsan arkada kalırsın.” diyen yarışmacının ustalık ve bilgiyle övünmesi oyunun rakibi geçme ve kazanma içgüdüleriyle ilişkisini betimler. Ancak oyunun kurallarının açıklandığı sahne bütün yarışmacılar için hezeyandır. Çünkü ikili takımlara verilen onar tane misketin partnere karşı oynanarak kazanılması gerektiği oyunda partnerle rekabet etmenin esas olduğunu gösterir. Bu durumda dengeleri değiştirecektir. Eşleşmeler sonunda aynı takımda olan Gi-hun ve yaşlı adam oyun alanında ilerlerken aralarında oyunla ilgili konuşurlar. Yaşlı adamın çocukken hiç durmadan misket oynadığını söylemesi ilk başta Gi-Hun'ı heyecanlandırırken oyunun kurallarını öğrendikten sonra onun kaygılanmasına sebep olur. Karı-koca'nın birlikte yarışmak için eşleştiği bir başka sahnede yine birbirlerine karşı yarışmak zorunda olan yarışmacılar hüsrana uğramıştır. Dayanışma ve yardımlaşma iç güdüsüyle kurulan takımlarda oyuncular artık rakibi üzerinde üstünlük kurma çabasına girişecektir.

Oyun için ayrılmış sürenin otuz dakika oluşu oyun teorisinin bir başka özelliğidir. Kısıtlı zaman dilimi içinde ortadaki on misketi rakibini nakavt ederek kazanan yarışmacının hayatta kalacağı bu oyun stratejik hamlelerin ne denli önemli olduğunu izleyen sunar. Her takımın kendi kurallarını koyarak oyunu oynayıp bitirmeleri gerekliliği misketle farklı biçimlerde oynama yöntemlerinin de önünü açar. Avuç içinde tutulan misket sayısının tek mi çift mi rakamlardan oluştuğunu tahmin edip bahse girme, yere dizilen misketleri sırayla yapılan vuruşlarla tek tek kazanma ya da yerde açılan bir çukurun içerisinde misketi düşürmeye çalışarak ortaya konulanları kazanma farklı oynama şekilleridir. Taktik ve stratejik üstünlüğün kazanma açısından önemli olduğu oyunda şans faktörü de önemlidir. Şansı yolunda gitmeyen taraf için ise hileye başvurma oyunun kazanılmasında meşru bir yol olarak görülür. Beceri, yetkinlik, güç, bilgelik ya da şans nasıl çarpışma içindeyse hile de oyun süresince yarışılır. Aldatmacaya dayalı oyun kazanma fikri her ne kadar olumlanmasa da arkaik kültür ya da popüler kültürün getirdikleri göz önünde bulundurulduğunda ahlaki yargıların ters yüz edildiği görülür. Dizide

özellikle misket oyunu, hileyle takım arkadaşına üstün gelmeyi gerekli kılan bir mücadele alanıdır. Bir sahnede misketlerin çoğunu kazanan Abdul Ali'ye Sang-woo'nun "Hile yapıyorsun değil mi? Nasıl sürekli kazanıyorsun? Kazanmanın şansı elli ellidir. Böyle olması bana mantıklı gelmiyor" diyerek çıkışması oyunda kazanmak için gerekli olan şeyin yalnızca bilgi, beceri ve şans olmadığını altını çizer. Sang-woo'nun Abdul Ali'den özür dileyerek onu yanlış anladığını dile getirir. Ağlayarak ölmemesi gerektiğini söylerken oyundan birlikte çıkabilmeleri planını anlatır. Ancak türlü söz oyunlarına başvurup Abdul Ali'yi kandırarak çakıl taşlarıyla misketleri yer değiştiren Sang-woo, Ali'nin ölmesini sağlayarak oyunun kazanan tarafı olur. Oyunun kurallarının bağlayıcılığı ve şüpheye yer bırakmayan tavrı içerisinde on misketin kazanılması burada esastır. Dolayısıyla her ne kadar oyunda hile yoluna başvurulsa dahi kurallarına uygun biçimde oyunu oynamak ve bunu karşısındaki rakibine hissettirmeden yapmak oyunun büyüsel işlevini bozmayan bir ritüeldir. Rakibini yanıltmak ve üzerinde baskı kurmak amacıyla kullanılan ve dramatik etkiyi artıran söz oyunları var olan durumu örterek, saklayarak ya da rakibin ilgisini dağıtıp başka yöne çekerek süreci manipüle eder. Gi-hun ve yaşlı adam arasında geçenler yine oyunun temel bileşenleri ile ilgilidir. Oyun alanını çocukluğundaki mahallesine benzeten yaşlı adam kendi evini aramaya koyulur. Bu durum oyunun başlamasını geciktiren bir engeldir. Oyunun gönüllülüğe bağlı oluşu Gi-hun'ın yaşlı adamı oyun için ikna etme çabasının defalarca sonuçsuz kaldığı sahne ile ilişkilendirilir. Öte yandan ikili arasında oyun kazanmaya yönelik mücadelede Gi-Hun'un yaşlı adamın anlık hafıza kaybından faydalanarak aldatmaca yoluna girdiği görülür. Yarışın galibi olmak ve cazip gelen para ödülünün sahibi olmak için duyulan tutkulu istek ile ölmekten korkmanın verdiği tarifsiz korku yarışanlar açısından aldatmayı haklı göstermektedir. Misket oyunundaki bütün karşılaşmalarda tarafların gerilimi son derece hissedilirdir. Ölmek ve hayatta kalmak arasındaki belirsizliğin doğurduğu gerilim unsuru oyuna özgüdür. Gerilim duygusuna eşlik eden eylemde olma hali oyuncu açısından rahatlama ve gevşemeyle sonuçlanır.

Oyuncular oyun sonrasında yatakhaneye döndüklerinde karşılarında oyun dışı kalmış olan Mi-nyeo'yı görür ve şaşırırlar. Çünkü herhangi bir gruba dahil olamayan yarışmacının normal şartlar altında oyundan atılmış olacağını düşünürler. Mi-nyeo "Şu maskeliler bana dedi ki en zayıf halkaymışım. Çocukken oyun oynarken aramıza almadıklarımıza derdik ya. Çocukların eskiden uyguladığı güzel bir kuralmış. Zayıf halkanın dışlanması önlüyormuş falan" diyerek kültüre ait oyunsal bir faktörün altını çizer. Herhangi bir özelliğinden dolayı istenmeyen olma, oyuncu açısından başlı başına üzüntü verici bir durumdur. Buna ek olarak oyuncunun oyun dışı bırakılması da onda olumsuz duygulara sebep olacaktır. Kültürde zayıf kabul edilenin ötekileştirilmeden takımdaki varlığını sürdürmesine izin verilmesi bu izlekte anlamlıdır. Beşinci oyunu izlemek için gelen maskeli özel konuklar oyunun kültürle olan ilişkisinde toplumsal niteliğini vurgulayan bir temsildir. Huizinga'nın "yetişkin ve uygar kişi için bile, bazı ısrarlı unsurlar maskeden kaynaklanır. Maskeli insanın görünüşü, belirgin dinsel kavrayışlarla hiçbir ilişkisi olmayan saf estetik algılama olarak bile, bizi hemen "gündelik hayatın dışına, gün ışığının aydınlatığı dünyadan farklı olan başka bir dünyaya götürür: ilkelin, çocuğun ve şairin alanına, yani oyun alanına" (Huizinga, 2006: 47) ifadesi ilkel ayinlerin dahi köken olarak bayram havasında oynanan oyunlar olduğunu ortaya koyar. Hayvan figürlerinden oluşan, altın sarısı, parlak maskeli konuklar anlatıda seyirci olma unsuru taşır. Zorlu müsabakaların seyircilerin gözleri önünde oynanması işin gösteriye dönüşmüş olması demektir. Ancak burada seyirci faktörü yarışmacılar için psikolojik baskı veya destek olmaktan çok uzaktır. Çünkü konuklar bu oyunu oyuncuların kendilerinin izlendiğinden habersiz bir yerde izlerler. Konukların müsabakayı izlerken kendi aralarında kazanacak olanları tahmin edebilme biçiminde iddialaşmaları yine oyunun doğası ve anlamı üzerine bir işlemdir. Konukların önlerinde bulunan ve yarışmacıların numaralarının yazılı olduğu satranç tahtası beşinci oyun alanı ile benzeştirilir. Biçimsel olarak sınırlandırılmış cam köprüden oluşan ve yükseğe inşa edilmiş oyun alanı satranç tahtasındaki sınırlarla eşdeğerdir. Kaybeden numaraların satranç tahtasında düşüşü ile kaybeden oyuncunun yerden metrelerce yükseklikten düşüşü anlatıda paralellik arz eder. Kültürel bir yanı da olan satranç oyununun izleyeni heyecanlandırıp, coşkulandıran tarafı dizide konukların "Camdan Köprü" oyunu oynayanları izledikleri andaki coşkuyla özdeşdir. Yine satranç tahtasının her bir karesi köprüde tasarlanmış cam bölmeleriyle benzerdir. Şans unsurunu barındırmayan daha çok zekâ gerektiren hamlelerin kazanmak için gerekli olduğu satranç oyunu karşısında cam köprü oyunu, şans oyununa

benzer. Çünkü yan yana inşa edilmiş iki cam bölmeden biri kırılabilir camken diğeri kırılmayan camdır. Dolayısıyla köprüyü geçebilme bir yanıyla şanlı olmayı gerekli kılar. Satranç oyunu genelde savaş oyunu şeklinde tanımlanır ve düşünsel anlamda yoğunlaşma becerisini gerekli kılar (And, 2003: 72). Oyun esnasında yarışmacıların hangi bölmenin kırılıp kırılmayacağını önceden kestirebilme çabaları bu özellikle örtüşür.

Kendilerine verilen numaralardan birini seçmeleri istenen yarışmacılar oyunun ne olduğu hakkında bir fikre sahip olmadıkları için seçimlerinin neler doğurabileceği konusunda endişelidir. Oyunun gerilim unsurunun belirsizlik kaynaklı ortaya çıkma sebebi numara seçme sahnesinde anlam kazanır. Seçilen numara sırasına göre köprüden geçmek zorunda olduklarını öğrendikleri sahne ise yarışmacılardaki gerilim unsurunu doruk noktaya taşır. Başlarda olan numaraların müsabaka açısından bir dezavantaj olması, sonlarda kalanların öndekilerin hamlelerini izleyip ona göre hareket etmeleri avantajını da beraberinde getirir. Köprünün on altı dakikada geçilme zorunluluğu oyunun kendi akışı içinde sonuna kadar ve belli bir zamanda oynanması anlamına sahiptir. Sınırlandırılmış zamanda belli bir düzen içerisinde oynanan oyun bu sahnede harekete geçen bir oyuncunun hemen ardından harekete geçme zorunluluğunu doğurur. Aynı zamanda doğru bölmeye basmanın hayatta kalmak için önemini vurgular. Gerçek hayatta bir cam fabrikasında çalışan yarışmacılardan birinin platforma yansıyan ışığın kırılma açısına bakarak kırılabilir-kırılmaz cam ayrımı yapması oyun kurallarının bozulması anlamına gelir. Bu durumun önüne geçilerek gerekli aydınlatma kesilir ve oyunun ruhu yeniden garanti altına alınmış olur. Beşinci oyun sonunda Gi-Hun, Sang-woo (çocukluk arkadaşları) ve Sae-byeok hayatta kalmayı başarır. Son karşılaşma için oyunculara takım elbise giymeleri gerektiği söylenerek güzel bir akşam yemeği ziyafeti verilir. Fedakâr davranarak büyük bir çaba sarf ettikleri için onlara duyulan minnet duygusunun karşılığı olarak bu ziyafet son oyununda aynı ciddiyetle oynanmasına teşvik etmek için hazırlanmıştır. Oyuncular yatakhaneye döndükten sonra önceki oyunda yaralanmış olan Sae-byeok, Sang-woo tarafından öldürülerek oyundan çıkmış olur. Final oyunu için iki çocukluk arkadaşı Sang-woo ve Gi-Hun kalır. Görevliler tarafından hücum ve savunmayı belirlemeleri için yazı tura atılacağı söylenir. Yazı-tura sonrası Sang-woo savunmada Gi-Hun ise hücumda kalacaktır. Oyun alanına götürülen ikiliye son oyunun “Kalamar oyunu” olduğu söylenir. Yapay bir mekânda çizgilerle sınırlanmış oyun alanında oyunun kuralları anlatılır. Bu kurallara göre, “Hücumcu kazanmak için kalamar hattının içine girmeli, savunmayı geçmeli ve ayağı ile kalamarın kafasına dokunmalıdır. Savunmacı kazanmak için hücumcuyu hattın dışına itmeli. İki oyuncudan birinin oynamaya devam edemediği bir durumda son ayakta kalan kazanır”. Kuralların net bir biçimde belirlendiği bu oyun, konuklar tarafından en kanlı oyun olarak tanımlanır. Çünkü oyun içerisinde kazanmak için başvuru her türden şiddet geçerlidir. Dolayısıyla oyun içerisinde hayatta kalabilmek için düşünülen, yapılan her türlü hamle özgürce seçilebilir. Gi-Hun’ın Sang-woo’nun yüzüne toprak atarak onu zayıflatmaya çalışması ve cebinden çıkardığı bıçakla ona saldırması bu özgürlükle ilişkilendirilir. Oyunsal bir nitelik olan heyecan, dizinin son bölümünde konukların yarışı izlerken derinden hissettikleri bir duygu durumudur. İki oyuncu üzerine girilen bahisler, yatırılan paralar, kazanma hırsı konuklar açısından gerilim taşır. Sang-woo’yu etkisiz hale getiren Gi-Hun yarışı bitirmek için kalamarın kafasına doğru ilerlerken son anda oraya ayak basmaktan vazgeçer ve oyunu bu haliyle bitirmek istediğini söyler. Oyunun istendiğinde vazgeçilebilir olduğu ilkesi bu sahneyle temsil edilir. İkisinin de pes ederek çoğunluk olarak oyunu feshedebilecekleri fikri Gi-Hun’ın özgürlük sınırını belirleyen kuraldır. Ancak Sang-woo’nun bıçakla kendini öldürerek oyunu kaybetmesi Gi-Hun’ın başından beri vaat edilen parayı kazanmasına sebep olur. Alışlageldik hayata bambaşka biri olarak yeniden dönen Gi-Hun, oyun kuranın yaşlı adam olduğunu öğrenir. Niye böyle bir şey yaptığını öğrenmek isteyince de yaşlı adam Gi-Hun ile son bir oyun oynamak istediğini söyler. Sokakta yatan bir adam üzerine iddiaya girmek isteyen yaşlı adam “gece yarısına kadar orada durursa ben, gece yarısından önce biri ona yardım ederse de sen kazanacaksın” der. Yaşlı adam bahsi kazanan Gi-Hun’a arkadaşlarıyla küçükken çok eğlendiğini, ölmeden önce bu hissi tekrar yaşamak için böyle bir şey yaptığını söylerken seyirci olmanın oyuncu olmak kadar keyif verici olmadığını da vurgular. Anlatılanlardan hareketle, oyun kuramının işlevleri ile dizi içeriğinde karşılık geldiği temsil biçimleri aşağıda belirtildiği gibi kategorize edilebilir.

Tablo 1. Huizinga'nın Oyun Kuramının İşlevleri ve Anlatıdaki Temsil Biçimleri

Oyunun kökeni kazanma ve egemenlik kurma arzusuna dayanır.
Bütün oyuncular gerçek hayattaki borçlarından kurtulmak için vaat edilen parayı kazanma arzusu ile yarışırken egemen olmak birincil hedefdir. Ancak yalnızca oyun kuran açısından keyif almak ön plandadır.
Söz konusu oyunsu geriye kalan her türlü ahlaki öğreti inkâr edilebilir.
Her oyunda oyun kazanma uğruna hileye, aldatmaya başvurularak adalet, iyi niyet, doğruluk gibi ahlaki eylemler yok sayılmıştır.
Oyun kurgulanmış bir gerçeklik olduğu için ciddi bir edim değildir.
En başta ciddi olmayan bir tavırla yaklaşılacak ilk oyunun kanlı sonla bitmesi oyunların ciddiye alınması gerekliliğini ortaya çıkarır.
Oyun gönüllü bir eylemdir.
Bütün oyuncuların oyuna dahil edilme biçimi kendi rızalarıyla ilişkilendirilir.
Oyun keyfe tabidir. Her an ertelenebilir ya da iptal edilebilir.
İlk oyun sonrası aralarında oylama yapan oyuncular oyun edimine son verir.
Oyun aslölan hayat değildir.
Mekanlar, oyunun kendisi, oyunun kuralları ve benzeri her unsur yapay bir gerçekliğin yansımasıdır.
Oyunun mekânsal ve zamansal sınırlılığı vardır.
Bütün oyunlar önceden tasarlanmış belli bir mekânda ve belli bir zaman kısıtı içinde oynanır.
Oyun sınırları içinde belli bir nizam söz konusudur.
Belli kurallara bağlı oynanan oyunlar bir düzeni ifade eder.
Oyunun kuralları tartışmaya kapalı ve emredici niteliktedir.
Bütün oyunlarda görevliler oyun öncesi kuralları tekrar ederek hatırlatır. Kuralların ihlali ise ölüm cezasıyla sonuçlanır.
Gerilim duygusu oyunun özüdür ve belirsizliğe ve şansa vurgudur.
Müsabakalarda oyuncuların hissettiği gerilim, genelde kazanma- kaybetme arasındaki olasılıklarla ilgilidir.
Oyunda eklemlemeler, ayrılmalar, çözümler oyunun ruhuyla ilintilidir.
Takım oyunlarındaki çeşitli deneyimler bahsi geçen faktörleri doğurur.
Oyun sonuna kadar oynanır.
Para ödülünü ulaşma bütün oyunların kazanılarak bitirilmesi anlamına gelir.
Oyun kazanma bilgelik, şans, fiziksel yetkinlik gibi farklı birçok öğeyle ilişkilidir.
Bütün oyunlar farklı stratejik hamleler sonrası gerekli olan yeterlilikle kazanılır.

Sonuç ve Değerlendirme

Dünyanın neresinde olursa olsun çocuklar, her durum ve koşulda oyun oynamak için fırsat yaratırlar. Oyun oynamak bir çocuk için anlamlı bir etkinlik alanıdır. Oyun çocukların yaşama gayelerini oluşturur. Oyunların zamanla toplumsal işlevleri değişse de doğaları aynı kalmıştır. Oyunlar kültüre bir geçiş basamağını oluştururken, yetişkinlerin de çocukların dünyasına katılmalarını sağlayan bir yol olmuştur. Oyunda, yaşamın doğrudan gereksinimlerini aşan ve eyleme anlam katan bağımsız bir unsur "oyunu oynamaktadır" (Huizinga, 2006: 17) Oyunlar gerçek hayatta gerçekleştirilmesi olanaksız arzuların kurmaca bir dünya olan oyun aracılığıyla giderilmesi ve böylece insanda kişisel benlik duygusunun oluşmasını sağlamaktadır. Oyun yalnızca biyolojik gelişimin işlevsel aracı olarak değil de aynı zamanda kültürel bir olgu olarak düşünülmüş ve kültürün morfolojisine uyarlanan bilimsel düşünce araçlarıyla ele alınmıştır (Huizinga, 2006: 14). Anlam bakımından oldukça zengin bir işleve sahip olan oyun hem kültürün içinde yer alır hem de ondan önce var olup kültürün başlangıcından itibaren ona damga vuran, verili bir kendilik sunar. Oyunun mevcudiyetiyle her yerde, "gündelik" hayattan farklı olarak önceden belirlenmiş bir eylem ile karşılaşırız (Huizinga, 2006: 20). Bütün bu özellikleri bizzat oyunun insan ve kültür üzerindeki etkilerinde görebiliriz ve bunu yaparken de oyunu kültürel hayatın unsuru olarak kavramaya çalışırız. Johan Huizinga'nın oyun kuramında bahsetmiş olduğu oyunun temel işlevleri ile dizideki oyunların işlevleri ilişkilendirildiğinde benzer karakteristik kodların ortaya çıktığı görülmektedir.

Söz konusu çalışmada yer alan “Squid Game” dizisinden yola çıkıldığında dizi içerisinde karakterlerin sergilediği oyunlar, “Oyun Kuramı”nın karakteristik işlevleriyle örtüşmektedir. Çalışmada analizi yapılan dizinin anlatısı hem hayatta kalma hem de başarıma güdüsü üzerine kuruludur. Gönüllülük esasına dayanan her oyun dizi içerisinde zorunlu katılıma dönüşmektedir. Dizi karakterlerinin her birinin yaşam şartları bu oyunlara zorunlu katılımı mecbur kılmıştır. Çocuk dünyasında kendi kurallarına sahip olan oyunlar dizide yetişkin dünyasının eğlence anlayışına göre şekillendirilmiştir. Diğer taraftan zevk için oynanan oyunlar gereksinimleri karşılama noktasında zorunluluk haline dönüşmüştür. Bu durum ise oyuncunun oyundan keyif alma haz almasına önüne geçmektedir. Salt anlamda oyun, gerçek hayattan kaçarak, kendine özgü eğilimleri olan geçici bir faaliyet alanına girme pratiği sunar. Yine oyunun amacı dolaysız maddi çıkar ve bireysel açlığın tatmininin ötesindedir. Fakat dizide ekonomik nedenlerden dolayı oyuna katılmak zorunda kalan dizi karakterleri maddi çıkarları etrafında toplanmışlardır. Oyunun kendi doğasında var olan oyundan ayrılmalar, yer değişiklikleri ve birbiri yerine geçmeler dizide oyuncuların çoğunluğun kararıyla oyundan ayrılabilmeleri ya da devam edebilmeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Oyunun değerini belirleyen gerilimdir ve gerilim artınca da oyuncu oyun oynadığını unuttur. Gerilim unsurunu çok fazla kullanan dizide karakterler oyunu unutmaktan ziyade oyunun gerçekliğinden kopmamaktadırlar. Bu gerilimi de ayakta tutan tek gerçeklik karakterlerin hayatta kalma arzusudur. Oyuncudaki kazanma içgüdüğü kişinin ve grubun maddi gücünü artırabilme olasılığı oyuncu için ikincil bir kaygıdır. Fakat gerçek dünyanın kaygıları dizi de karakterlerin ölüm korkusunun önüne geçerek kazanma arzusuna dönüşmüştür. Esas olan "kazanmış olmak"tır. (Huizinga, 2006: 75) Dizi karakterlerinin oyun sonundaki büyük ödüle sahip olma arzusu gerçekte çocukların oyunda başarıma arzusuyla örtüşmektedir. Ayrıca filmde oyuncuların her bir etapta hayatta kalma içgüdüğü de çocukların oyundan elenmeme, oyunu devam ettirme arzusuna denk düşmektedir. Benzersiz ve kendine özel bir dünya sunan oyunlar daha gizemli bir eylem haline gelerek oyuncuya farklı bir ortam sunar. Dizide oyunun büyümlü ve gizemli dünyasına taşıyan yetişkinler çocuk oyununun herhangi bir aşamasında olmayan “ölüm olgusu” nu kaybetme korkusu ile bağdaştırmaktadır. Ölüm korkusu ve hayatta kalma içgüdüyle tüm sosyal rollerini, sorumluluklarını ve etik değerlerini geride bırakan yetişkinler, oyunlarını tıpkı bir çocuk kadar fevri ve gerçek hislerle oynamak zorunda kalmaktadırlar. Diğer bir karakteristik unsur, oyunun oynayan kişilere özgü olması ve başkalarının o alana girememe hususudur. Kendine ait bir alanı olan oyun dizide yetişkin insanları yarıştırdığı bir arenaya dönüştürmüştür. Böylece oyun onayana ait olmaktan çıkıp gitmiştir.

Kaynakça

- And, M. (1979). “Çocuk Oyunlarımızın Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi”. *Ulusal Kültür-Üç Aylık Kültür Dergisi*, 1(3), 42-66.
- And, M. (2003). *Oyun ve Bügü/ Türk Kültüründe Oyun Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akın, A. B. (2010). Türklerde Şamani ve Oyun İlişkisi. *Güzel sanatlar Enstitüsü dergisi*. 0(25), 1-13.
- Akyol, P. K. ve Kutlu, M. M. (2020). Kör Keçi’den Körebe’ye Oyun İçinde Oyun. *Antropoloji dergisi*, 39, 103-109.
- Bozbay, H. (2013). Geçmişten Günümüze Aşık Oyun. *Folklor/edebiyat Dergisi* 19(73),156.
- Bozkurt, E. ve Sözer, M. A. (2018). Mendil Kapmaca Oyunu ile Sorumluluk Değerinin Öğretiminin Vignette Tekniği ile İncelenmesi. *Turkish Studies*, 13(27), 299-325.
- Caillois, R. (1961). *Man, Play, and Games*. (Translated from the French by Meyer Barash) Champaign:University of Illinois Press.
- Çolak, F. (2009). Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelemesi. Konya: Kömen Yayınları.
- Cengiz, S. (1998). Çocuk Oyunlarının Sınıflandırılması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 38(1-2), 287-300.

- Gökşen, C. (2014). Oyunların Çocukların Gelişimine ve Gaziantep Çocuk Oyunları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(52), 29-259
- Güvenç, B. (1976). “Değerler, Tutumlar ve Davranışlar”. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Huizinga, J. (1955) *Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture*. Boston: The Beacon Press.
- Huizinga, J. (1994). *Homo Ludens, “Kültür Olgusu Olarak Oyunun Doğası ve Anlamı*. (Çev. M. A. Kılıçbay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Huizinga, J. (2006). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Janis I. L. (1949) The Problem of Validating Content Analysis. H.D. Lasswell ve ark (eds), The Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics, George Stewart. New York.
- Koçyiğit, S. ve Tuğluk, M. N. ve Kök, M. (2007). Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(16), 324-342.
- Onur, B. ve Güney, N. (2004). *Türkiye’de Çocuk Oyunları: Araştırmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Özhan, M. (1997). *Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Özyürek, A. ve Dakak, S. Ve Yurt, N. (2021). Altı Kıtada Oynanan Çocuk Oyunları ve Türkiye’de Oynanan Oyunlarla Benzerliği. *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 72-85.
- Rado. Ş. ve Ergin, M. (1970). Hayat Büyük Türk Sözlüğü. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Sezgin, S. (2016, Mayıs). ‘İnsan ve Oyun: Oyunların Dünü, Bugünü, Yarını’. IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi’nde sunulan bildiri, Çanakkale. Özet <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makaledetay&Alan=sosyal&Id=AW4RFtZbyZgeuuwf eBik> adresinden edinilmiştir.
- Sormaz, F. ve Yüksel, H. (2012). Değişen Çocukluk, Oyun ve oyuncağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 985-1008.
- Tdk, (2022). <https://www.tdk.gov.tr/?s=k%C3%BCl%C3%BCr> (Erişim Tarihi:10.04.2022).
- Vatandaş, S. (2020). Oyun ve Oyuncak: Teknolojik ve Tplumsal Dönüşüm Sürecinde Oyun ve Oyuncağın Anlamsal ve İşlevsel Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11 (28), s. 913-930.
- Whitebread, D. ve Basilio, M. (2013). Play, culture and creativity. *Cultures of Creativity*. Billund, Denmark: The LEGO Foundation. 76-82.
- Wikipedia.(2022).https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_oyunlar%C4%B1 (Erişim tarihi: 10.04.2022).
- Yenğin, D. (2010). Dijital oyunlarda şiddet kavramı: Yeni şiddet (Doktora Tezi) Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 271493).

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50 İkinci yazar/Second author %50
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

From the past to the present, the game has had an essential place in the life of every living thing. Science branches such as physiology and psychology have also made an effort to determine the meaning and nature of the game and to determine the place of the game in life. The importance of the game in human life and the necessity and benefit of the function it fulfills is accepted as the starting point of almost every scientific study. While emphasizing that the game is a phenomenon even older than culture, Huizinga puts "homo ludens", who is a gamer/player person, against "homo sapiens" (wise man) and "homo faber" (the man who makes tools). For him, game is a cultural constructor. In Huizinga's example of hunting, hunting in archaic societies took the form of game before it became a culture, and it has been expressed in the form of game from the beginning of the culture. This thinker, who defines, theorizes, and conceptualizes the concept of a game in a very broad sense, looks for the function of the game in culture, not in the life of humans or non-human creatures.

Game is a human innate action. Games contribute to the learning of people from the moment they are born. It has an important place in infants and children to reach the necessary competence in their future lives. Game is at the root of all human actions. The first man's struggle with his environment is a reference to the nature and meaning of the game. Game contributes to the development of societies and cultures as well as individuals. Depending on all these, every game develops with the society in which it was born and the culture of that society.

For this reason, games are considered together with the cultural structure of society in the context of their development and change. While culture is defined as a whole that encompasses the knowledge, art, traditions and customs, talents, skills, and habits that people have learned, the game is considered an indispensable social institution within the framework of its relationship with daily life and societies formed before culture. Therefore, a culture is born as a game and develops. Communities have been able to interpret their world and their lives only with these games. It is understood from this that, rather than a game turning into a culture, culture both carries the lines of a game and develops together since its formation.

The game, which shapes cultures and civilizations, has an important place in terms of human development and social environment. The game takes place in a large part of the lives of children in every corner of the earth. Although the rules of the games vary from country to country, there are also games with similar rules. While some games have been forgotten from the past to the present, others remain popular. Although traditional games have been replaced by digital games with the developing technology, games such as "Open the door, bezirgânbaşı, sek-sek, ebe davul zurna, körebe, and rope pulling" are some of the games that continue to be played from the past to the present. In the "Squid Game" series, which is the subject of the research, traditional children's games such as "Ddakji, misket, red light green light, squid, glass bridge, and candy mold" are included. While common elements such as jumping, running, throwing, and swinging are encountered in games worldwide, it is also possible to encounter cultural elements in games (Wikipedia, 2022). The games exhibit unique cultural elements in each region. In addition to culture and traditions, economic and social reasons determine the conditions of children's games (Onur ve Güney, 2004: 131). While the games spread around the world depending on mutual interaction, they continue to be played in different cultures with different names and similar contents.

Many theorists see game as "a way to get rid of excess life energy", an activity performed due to an innate tendency to imitate or the need for relaxation, or the preparation process of babies and children for future life, the desire to control one's self, and the desire to get rid of harmful tendencies. On the other hand, it is thought that the game has many different functions such as compensating for the things that are impossible to reach in life through a "fictional world" and thus ensuring the protection of the "sense of self" (Huizinga, 2010: 17-18). While Huizinga talks about the characteristic elements of the game in his book *Homo Ludens*; He emphasizes that every game is a voluntary and arbitrary action, it is an area of occupation that takes away from the troubles of daily life, it is played to the end within certain limits in terms of time and place, while separating the game from daily life, it has an order in itself and the game includes and attracts people. Game, which is an independent element of daily life, is outside the non-obligatory satisfaction mechanisms of needs, activities, and desires. Moreover, the act of game interrupts this mechanism. Thus, the game is seen as an interruption in daily life and a relaxation occupation. But even with this regularly repeated feature of the game, it accompanies real life and forms a part of it. It colors and decorates life, fills the gaps by eliminating its deficiencies, and in this context, it performs an indispensable function. The biological functions of the game are inevitable for human beings, and the meaning, expression value, and spiritual and social bonds it creates for societies are indispensable as a cultural function. The game is located in a higher realm than the purely biological mechanism of reproduction, nutrition, and protection of the species. The game takes place within the boundaries of its own spatial space. In any case, human game is also meaningful as a sacred practice. There is no formal difference between a game and a sacred action, the sacred action and the game are performed under the same forms. In other words, the sacred place is not different from the place where the game takes place. Playgrounds are places allocated to them, separated, and subject to special rules within their

own borders. It has its own absolute order within the boundaries of the playing field. Game creates order, game in order. A peculiar and absolute order prevails within the boundaries of the playing field. And thanks to this, the game has an even more positive new line. It creates temporary and limited perfection in the imperfection of the world and the confusion of life. The game requires absolute order. The smallest violation of this order spoils the game and destroys the quality and value of the game.

This study, it is aimed to clarify the connection between the concept of the game, which is one of the most basic needs of human beings, with culture, and the place of the game in culture, through the series "Squid Game". The series includes traditional games with a narrative structure based on children's games. The research aims to evaluate the "Squid Game" series produced in 2021 in the context of Huizinga's "Game Theory", based on the assumption that the game phenomenon existed before culture. This series, selected with the purposeful sampling technique, is important in terms of carrying the basic functions and features of "Game Theory". In addition, the narrative structure of the series, the plot, the relationships between the characters, and the cinematographic features are also important in terms of corresponding to certain codes and concepts.

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

GSYH, Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişkilerin Türkiye Örneğinde İncelenmesi

Analyzing The Relationships Between GDP, Public Expenditures and Public Revenues in Türkiye

Vasıf Abioğlu*, Mustafa Kemal Böge**

Öz: Bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Bu amaçla, 1994-2019 dönemi için çeyrek dönemlik veriler kullanılarak söz konusu değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli dinamik ilişkiler analiz edilmiştir. Çalışmada ekonometrik analiz yöntemi olarak eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, kamu harcamaları ve kamu gelirleri kısa dönemde GSYH'yi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemezken, uzun dönemde GSYH'yi pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu için söz konusu değişkenler arasında mali senkronizasyon hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Ek olarak, tahmin sonuçlarına göre, GSYH'dan kamu harcamalarına doğru kuvvetli bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dolayısıyla, Türkiye ekonomisinde Wagner yasasının geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Ampirik bulgular, istikrarlı ekonomik büyümenin, bütçe açıklarını teşvik etmeden, kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin zaman içerisinde tutarlı bir şekilde büyümesine neden olacağına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Granger Nedensellik, Mali Senkronizasyon, Wagner Yasası

Abstract: The purpose of this study is to investigate the relationships between Gross Domestic Product (GDP), public expenditures and public revenues in Turkey. For this purpose, dynamic relationships between the variables have been investigated using quarterly data for the period 1994-2019. Cointegration and vector error correction methods have been used in the study. Estimation results indicated that public expenditures and public revenues positively affect the GDP in the long-run, while they do not significantly affect the GDP in the short run in that period. Further, a two-way causality relationship has been found between public expenditures and public revenues which means that fiscal synchronization hypothesis holds between public expenditures and public revenues in the Turkish economy for that period. In addition, a strong causality relationship from GDP to public expenditures reveals that Wagner's law holds between public expenditures and GDP in the economy in that period. Empirical

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
ORCID: 0000-0002-8217-0702, vabiyev@aksaray.edu.tr (Sorumlu yazar).

** Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü
ORCID: 0000-0002-4854-8353, mustafakemalboge@aksaray.edu.tr

Cite as/ Atıf: Abioğlu, V. & Böge, M. K. (2023). GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişkilerin Türkiye örneğinde incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 96-114.

<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1056520>

Received/Geliş: 11 January/Ocak 2023

Accepted/Kabul: 31 March/Mart 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

findings suggest that a stable growth rate in the economy cause public expenditures and public revenues to grow consistently over time with not fostering budget deficits.

Keywords: Public Expenditures, Public Revenues, Granger Causality, Fiscal Synchronization, Wagner's Law.

Giriş

GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişkilerin araştırılması, iktisadi konjonktürü yönlendirebilen kamu harcamaları ve kamu gelirleri kararlarının hangi yönde alınması gerektiği konusunda yol göstericidir. Kamu gelirleri ve kamu harcamaları sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşmak için kullanılan önemli maliye politikası araçlarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, özel sektör ekonomiyi canlandırmada yetersiz kaldığı için hükümetler maliye politikası araçları olan kamu harcamaları ve kamu gelirlerini kullanarak ekonomiye müdahale etmekte ve böylece ekonomiyi canlandırmak istemektedirler. Bu bakımdan GSYH, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi kullanılan maliye politikası için önemli bir konu olmaktadır.

GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişkinin yönü konusunda farklı teorik zeminlerden hareketle farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Klasik ekonomik yaklaşımda, tam rekabetin hâkim olduğu piyasalarda piyasa mekanizmasının işleyişi arz talep dengesini otomatik olarak sağlamaktadır. Bundan dolayı Klasiklere göre devlet hiçbir biçimde piyasa mekanizmasının işleyişini aksatacak boyutta ekonomiye müdahale etmemelidir. Aksine devlet ekonomiye müdahalede bulunursa, kaynak dağılımı bozulacak ve ekonomik etkinlik sağlanamayacaktır. Klasik iktisadın bir uzantısı olarak kabul edilen Neo-klasik büyüme modeline göre kamu harcamaları uzun dönemde çıktı büyümesini etkilememektedir. Solow (1956)'nın geliştirdiği Neo-Klasik büyüme modeline göre hükümet harcamaları uzun dönemde ekonomik büyüme oranını etkilememektedir. Neo-Klasik büyüme modellerine göre uzun dönemde ekonominin durağan-durum büyüme oranı nüfusun artış hızı ve egzojen (dışsal) olduğu varsayılan teknolojik gelişme ile belirlenmektedir. Ayrıca, Neo-Klasik büyüme modeline göre, kamu gelirleri (vergiler) kısa dönemde ekonomik büyümeyi negatif etkilese de uzun dönemde ekonominin durağan-durum büyümesi üzerinde her hangi bir reel etkiye sahip değildir (Froyen, 2013:228). Dolayısıyla, Klasik ve Neo-Klasik iktisatçılara göre mali politika araçları ekonominin uzun dönem büyüme oranı üzerinde her hangi bir reel etkiye sahip değildir. Ek olarak, Neo-Klasik iktisatçılardan Wagner (1883)'e göre, ekonomik büyüme uzun dönemde devletin kamu harcamalarını pozitif yönde etkilemektedir ve bu etki GSYH'da ortaya çıkan artıştan daha büyük olabilmektedir. Wagner yasası olarak tanımlanan bu yaklaşıma göre, ekonomik büyüme hükümet harcamalarını artırmaktadır. Metin, Times New Roman fontuyla 11 punto, tek satır aralığı, 1 paragraf girintisi ve önce 6 sonra 0 nk paragraf boşluğuna göre düzenlenmelidir. Kenar boşlukları alt üst sağ ve sol 2,5 cm olmalıdır. Metin, Times New Roman fontuyla 11 punto, tek satır aralığı, 1 paragraf girintisi ve önce 6 sonra 0 nk paragraf boşluğuna göre düzenlenmelidir. Kenar boşlukları alt üst sağ ve sol 2,5 cm olmalıdır. Metin, Times New Roman fontuyla 11 punto, tek satır aralığı, 1 paragraf girintisi ve önce 6 sonra 0 nk paragraf boşluğuna göre düzenlenmelidir. Kenar boşlukları alt üst sağ ve sol 2,5 cm olmalıdır.

Klasik ve Neo-Klasik iktisatçıların ileri sürdüğü maliye politikaların etkin olmadığı görüşü 1929 Dünya Büyük Ekonomik Buhranından sonra ortaya çıkan Keynezyen iktisadi yaklaşım tarafından eleştirilmiştir. Keynes (1936)'ya göre, toplam talebin yetersiz olması dolayısıyla ekonomi eksik istihdamda dengeye gelmektedir ve ekonomideki yüksek işsizliği gidermek için hükümet maliye politikası araçlarıyla aktif olarak müdahalede bulunmalıdır. Keynezyen iktisatçılara göre, devlet harcamaları ekonomide daha fazla istihdam yaratmakta ve toplam talebi canlandırarak çarpan ve hızlandıran mekanizmaları yoluyla ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Uygulanan Keynezyen politikalar sonucunda ikinci dünya savaşından sonra dünya ekonomisinde yüksek büyüme oranları gözlemlenmiştir. Fakat bu politikalar 1960'lı yıllarda tedricen ortaya çıkan ve 1970'li yıllarda artma eğilimine giren enflasyon ve işsizlik konularına çözüm getirememiştir (Tügen, 2019:381).

Keynezyen ekonomi politikalarını sorgulayan ve ona karşı bir alternatif olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan Monetarist görüşe göre, ekonomide baş gösteren krizler ve istikrarsızlıkların temel nedeni uygulanan keyfi Keynezyen para ve maliye politikalarıdır. Monetaristler, istikrarlı bir ekonomi için, kamu harcamaları, para arzı, bütçe açıkları ve vergiler gibi kısıtlı sayıda makroekonomik değişkenlerle alakalı olarak bazı sabit kuralların önceden belirlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Tüğen, 2019:382). Monetarist görüşü takiben 1970'lerde baş gösteren petrol krizlerinden sonra yeni iktisadi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan Yeni Klasik iktisadi yaklaşıma göre, rasyonel beklentilere sahip bireyler uygulanacak politikalara karşı önlemler alabileceklerinden dolayı para ve maliye politikaları başarısız olacaktır (Parasız, 2011:201-202). Diğer iktisadi yaklaşımlardan, Kamu Tercihi ve Arz Yönlü yaklaşımlara göre, özellikle kamu harcamaları keyfi çıkar amaçlı değil kurallar çerçevesinde uygulanmalıdır. Diğer yandan, 1980'li yılların başlarında ortaya çıkan Yeni Keynezyen iktisadi yaklaşıma göre, ekonomide rasyonel beklentilere sahip bireyler söz konusu olmasına rağmen ücret ve fiyat yapışkanlıkları ve/veya asimetrik bilgiden dolayı piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar kendiliğinden ortadan kalkmamakta ve dolayısıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi zorunlu hale gelmektedir. Böylece, Yeni Keynezyen iktisatçılar devletin ekonomik hayata müdahale etmesinden yana olmuşlar ve para politikasının değil maliye politikasının etkin olduğu yaklaşımına sahip olmuşlardır (Ulusoy, 2018:83-86).

Kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisi, bütçe açıklarını azaltılması, mali sürdürülebilirlik, bütçe planlama süreci, büyüme, istihdam ve enflasyonun hedeflerinin sağlanması bakımından maliye politikası için önemli bir konudur. Literatürde kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisinin analizi çerçevesinde dört alternatif hipotez geliştirilmiştir. Bu alternatif hipotezler; i) Gelir-harcama hipotezi, ii) Harcama-Gelir hipotezi, iii) Mali senkronizasyon hipotezi, i) Kurumsal ayrılık hipotezi biçiminde sıralanabilir.

Friedman (1978) ve Buchanan ve Wagner (1978) tarafından ayrı ayrılıkta önerilen birinci hipoteze göre, kamu gelirlerindeki değişiklik kamu harcamalarını değiştirmektedir. Diğer bir değişle, gelir-harcama hipotezine göre, kamu gelirlerinden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik vardır. Friedman (1978)'e göre, kamu gelirlerindeki artış kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Kamu gelirlerindeki artışın kamu harcamalarını artırması bütçe açıklarını azaltmamakta, hatta yükselmesine neden olmaktadır. Bu durumda, Friedman (1978)'e göre, bütçe açıklarını azaltmak için yapılması gereken vergi oranlarını düşürmekle kamu gelirlerini sınırlandırmaktır. Diğer yandan, Buchanan ve Wagner (1978)'e göre, kamu gelirlerinden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi Friedman (1978)'in ifade ettiği gibi pozitif değil negatiftir. Diğer bir değişle, kamu gelirlerindeki artış kamu harcamalarını düşürmekte, kamu gelirlerindeki azalış ise kamu harcamalarını yükseltmektedir. Buchanan ve Wagner (1978)'e göre, bunun nedeni ekonomik ajanların 'mali yanılısama'ya düşmelerinden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, vergilerde bir düşme söz konusu olursa, ekonomik ajanlar kamusal mal ve hizmetlerin maliyeti düştü diye kamu mallarına olan taleplerini artıracak ve böylece kamu harcamalarında artış söz konusu olacaktır. Ancak vergiler arttığında, ekonomik ajanlar bunu kamusal mal ve hizmetlerin maliyeti arttı diye algılayacaklar ve dolayısıyla kamusal mal ve hizmetlerine olan taleplerini azaltacaklardır ve böylece kamu harcamaları azalacaktır. Bu hipoteze göre, bütçe açıklarını azaltmak için vergilerin yükseltilmesi gerekmektedir. Fakat Buchanan ve Wagner (1978)'e göre, vergi oranlarındaki oynamalar büyüme oranı ve gelir dağılımına negatif etkileri konusunda politik tartışmaları da beraberinde getireceğinden gelir-harcama hipotezinin çalışmasına engel oluşturabilir.

Peacock ve Wiseman (1979) tarafından önerilen ikinci hipoteze göre, kamu harcamalarından kamu gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Diğer bir değişle, kamu harcamalardaki artışlar kamu gelirlerinde artışlara neden olmaktadır. Peacock ve Wiseman (1979)'un harcama-gelir yaklaşımına göre, ekonomide baş gösteren politik ve ekonomik belirsizlikler (politik kargaşa, finansal ve ekonomik krizler, vb.) kamu harcamalarında artışa yol açmaktadır. Söz konusu kamu harcamalarındaki artış uzun dönemde vergi oranlarında artışa neden olmakla bütçe gelirlerini artırmaktadır. Peacock ve Wiseman (1979)'un harcama-gelir yaklaşımı bu haliyle, Barro (1974)'ün Ricardo eşdeğerliliği hipotezini hatırlatmaktadır. Barro (1974)'ün Ricardo (1820) eşdeğerlilik

önermesine göre, cari dönem hükümet borçlanmaları eşit oranda gelecek dönem vergi yükünü artırmaktadır.

Kamu harcamalarının ve kamu gelirleri kararlarının bir arada alındığını ifade eden mali senkronizasyon hipotezi Musgrave, (1966) ve Meltzer ve Richard (1981) tarafından ileri sürülmüştür. Bu hipoteze göre, kamu gelirleri ve hükümet harcamaları birbirinden bağımsız olarak belirlenmemekte, bir birine bağlı olarak eşzamanlı olarak belirlenmektedir. Musgrave (1996) ve Meltzer ve Richard (1981)'e göre, kamu gelirleri ve kamu harcamaları karşılıklı müzakerelerle belirlendiğinden kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında bir geri beslenme ilişkisi vardır ve her iki büyüklük bir birine bağlı olarak etkileşim halindedir. Dolayısıyla, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında ikili bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğunu söylenebilir.

Son olarak, Baghestani ve Mcnown (1994) tarafından önerilen kurumsal ayrılık (institutional separation) hipotezine göre, kamu harcamaları ve kamu gelirleri kararları bir birinden bağımsız olmaktadır. Diğer bir deyişle, mali bütçeleme politikaları yapılırken kamu harcamalarının belirleyicileri ile kamu gelirlerinin belirleyicileri birbirinden bağımsız olarak belirlenmektedir. Baghestani ve Mcnown (1994)'ye göre, kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin büyüklükleri uzun dönemde ekonominin gelişmişlik düzeyi tarafından belirlendiği için söz konusu gelir ve harcama düzeyleri bir birinden bağımsız olarak belirlenebilmektedir. Dolayısıyla, bu hipoteze göre, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında her hangi bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Türkiye'de de bütçe açıkları uzun yıllar maliye politikasının en önemli sorunlarından birisi olarak görülmüştür. 1970'li yılların sonlarına kadar bütçe açıklarının düşük düzeyde seyrettiği gözlemlenirken, 1980'lerde dışa açık büyüme stratejisinin benimsenmesiyle bütçe açıkları artma eğilimine girmiş ve 2000'li yıllara kadar sürekli olarak artmıştır (Kepenek, 2017:280). 2001 krizinin ardından izlenen sıkı maliye politikaları ile bütçe açığı 2002 yılından itibaren hızlı bir şekilde azalma eğilimi göstermiştir. Literatüre bakıldığında genel olarak kamu harcamaları-ekonomik büyüme ilişkisi ve kamu harcamaları-kamu gelirleri ilişkisini araştıran çok sayıda çalışma yapıldığı gözlemlenirken, GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri değişkenleri arasındaki etkileşimlerin birlikte ele alındığı çalışmaların çok az sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışma GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki dinamik ilişkileri eşbütünleşme ilişkisi ve vektör hata düzeltme modeli yardımıyla inceleyerek GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri ilişkilerine ampirik bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerin araştırılması, iktisadi faaliyetleri etkileyebilen kamu harcamaları ve kamu gelirleri kararlarının hangi yönde alınması gerektiği konusunda yol gösterici olmaktadır. Bu çalışmada, 1994-2019 dönemi için Türkiye'de GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasında kısa ve uzun dönemli dinamik ilişkiler analiz edilerek kamu harcamaları-kamu gelirleri ilişkisi, GSYH-kamu harcamaları ilişkisi ve GSYH-kamu gelirleri ilişkisi konusunda farklı teorik yaklaşımların geçerlilikleri analiz edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişkilere yönelik yapılan literatür çalışmalarının özeti sunulmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, ampirik analizde kullanılacak veriler, tahmin sonuçları ve değerlendirmeler sunulmakta. Çalışmanın dördüncü son bölümünde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar tartışılmaktadır.

Literatür Özeti

Kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkileri araştıran başlıca uluslararası çalışmalara örnek olarak Hondroyannis ve Papapetrou (1996), Ewing ve Payne (1998), Payne (2003), Narayan (2005), Ewing vd. (2006), Narayan ve Narayan (2006), Saunoris ve Payne (2010) çalışmaları örnek gösterilebilir. Bu çalışmalar dışında, kamu harcamaları, kamu gelirleri ve GSYH arasındaki dinamik ilişkileri inceleyen ilk çalışma Blanchard ve Perotti (2002)'nin çalışmasıdır. Blanchard ve Perotti (2002), Amerika Birleşik Devletleri'nde savaş sonrası dönemde kamu harcama ve gelirlerinde meydana gelen şokların GSYH üzerindeki dinamik etkilerini yapısal VAR yaklaşımı ile incelemiştir. Yazarların elde ettikleri sonuçlar, pozitif kamu harcama şoklarının çıktı üzerinde pozitif etkiye, pozitif

vergi geliri şoklarının ise çıktı üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yazarların elde ettikleri diğer bir sonuç hem kamu harcamalarındaki hem de vergi gelirlerindeki artışların özel sektör yatırım harcamalarını dışlama etkisiyle güçlü negatif yönde etkilemesidir.

Uzay (2002), 1971-1999 dönemi için, Türkiye’de kamu büyüklüğü ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre, söz konusu dönemde, kamu büyüklüğü ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, kamu harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Günaydın (2004), 1987-2003 dönemi için Türkiye’de kamu harcamaları, kamu gelirleri, GSMH ve faiz oranları arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri incelemiştir. Elde edilen bulgular, dört değişken arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi ve Buchanan ve Wagner (1978)’in gelir-harcama hipotezini destekleyen kamu gelirlerinden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Terzi ve Oltular (2006), 1986-2003 dönemi için Türkiye’de vergi gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlar kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasında Peacock ve Wiseman (1979)’un harcama-gelir hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. Çavuşoğlu (2008), 1987-2003 dönemi için Türkiye’de kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Ampirik sonuçlar söz konusu dönem için Türkiye’de Peacock ve Wiseman (1979)’un harcama-gelir hipotezinin geçerliliğini göstermiştir. Payne, Mohammadi ve Cak (2008), 1968-2004 dönemi için Türkiye ekonomisinde kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Ampirik bulgular, uzun dönemde Friedman (1978)’in gelir-harcama hipotezini desteklediğini göstermiştir. Akçağlayan ve Kayıran (2010), 1987-2005 dönemi için Türkiye’de kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktadır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmasına rağmen nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Dökmen (2012), 34 OECD üyesi ülkesi için 1994-2007 döneminde kamu giderleri ve kamu gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisini Panel Nedensellik Analizi ile araştırmıştır. Sonuçlar, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında pozitif bir ilişkiyi göstermektedir. Holtz-Eakin nedensellik test sonuçlarına bakıldığında, vergilerden kamu harcamalarına doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi görünmektedir. Çalışmanın sonucunda OECD ülkelerinde vergi-harcama hipotezinin geçerli olduğu görünmektedir. Kaya ve Şen (2013), 1975-2015 dönemi için, Türkiye’de kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Eşbütünleşme analizinden elde edilen sonuçlara göre, kamu harcamalarından kamu gelirlerine doğru tek-yönü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dolayısıyla, ampirik sonuçlar söz konusu dönem için Peacock ve Wiseman (1979)’un harcama-gelir hipotezini desteklemektedir. Yazarlara göre, bu durumda bütçe açıklarını azaltmak için harcamaların kısıtlanması gerekmektedir.

Durkaya ve Ceylan (2006), 1980-2004 dönemi için dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ile GSYH arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, GSYH ile toplam vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirleri arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusu olmaktadır. Ayrıca, kısa dönemde, GSYH büyüme oranından toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunurken, dolaysız vergiler ile GSYH büyüme oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Mucuk ve Alptekin (2008), 1975-2006 dönemi için Türkiye’de ekonomik büyüme ile dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki nedensellik ilişkileri incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, GSYH ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri arasında uzun dönemli ilişki bulunurken, kısa dönem için, yalnızca dolaysız vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Aytaç ve Güran (2010), 1987-2005 dönemi için Türkiye’de GSYH ile cari harcamalar, transfer harcamaları, yatırım harcamaları ve toplam kamu harcamaları arasındaki nedensellik ilişkilerini incelemişlerdir. VAR analizinden elde edilen sonuçlara göre, ekonomik büyümeden toplam kamu harcamalarına ve cari harcamalara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin ve dolayısıyla Wagner Yasasının geçerli olduğu bulunmuştur.

Şen (2011), 1987-2009 dönemi için Türkiye ekonomisinde kamu gelirleri, kamu giderleri ve GSYH arasındaki ilişkileri üç değişkenli Yapısal VAR modeli kullanılarak kısa ve uzun dönem için incelemiştir. Ampirik bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, pozitif bir harcama şokunun çıktısı üzerinde kısa ve uzun dönemde artırıcı yönde etkisinin olduğu, pozitif gelir şokunun kısa ve uzun dönemde çıktı üzerinde azaltıcı bir etki meydana getirdiği görülmüştür.

Kayalı (2017), 1990-2001 ve 2002-2014 alt dönemleri için Türkiye’de kamu harcamaları, kamu gelirleri ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, her iki alt dönemde de kamu harcamalarının GSYH’yı uzun dönemde anlamlı bir şekilde arttırdığı ve böylece Keynezyen hipotezin geçerli olduğu görülmüştür. Tahmin sonuçlarına göre, 2002-2014 döneminde Türkiye ekonomisinde mali disiplin uygulamalarının kararlı bir biçimde devam ettirilmesi sonucunda kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin önceki alt döneme kıyasla ekonomik büyüme üzerinde daha çok olumlu etkiler meydana getirdiği görülmüştür.

Altunöz (2017), 1970-2015 dönemi için Türkiye ekonomisinde GSYH, kamu gelirleri, kamu harcamaları ve faiz oranları arasında kısa ve ilişkileri incelemiştir. Ampirik bulgulara göre, değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi bulunurken, hem kısa hem de uzun dönemde kamu gelirlerinden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca, bulgular Wagner hipotezini destekleyen GSYH’dan kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Aysu ve Bakırtaş (2018), 2006-2017 dönemi için Türkiye’de kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasında asimetric nedensellik ilişkilerini araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, kamu harcamalarındaki artış vergi gelirlerindeki artışın nedeni iken, vergi gelirlerindeki azalış kamu harcamalarındaki azalışın nedeni olmaktadır.

Altın ve Çalcalı (2019), 1961-2017 dönemi için Türkiye’de vergi gelirleri ve bütçe harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki asimetric nedensellik ilişkilerini araştırmışlardır. Asimetric tahmin sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, pozitif şoklar durumunda ekonomik büyüme ile bütçe harcamaları arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi söz konusu iken, negatif şoklar durumunda ekonomik büyüme ile bütçe harcamaları arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, pozitif şoklar durumunda ekonomik büyümeden vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, negatif şoklar açısından Ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

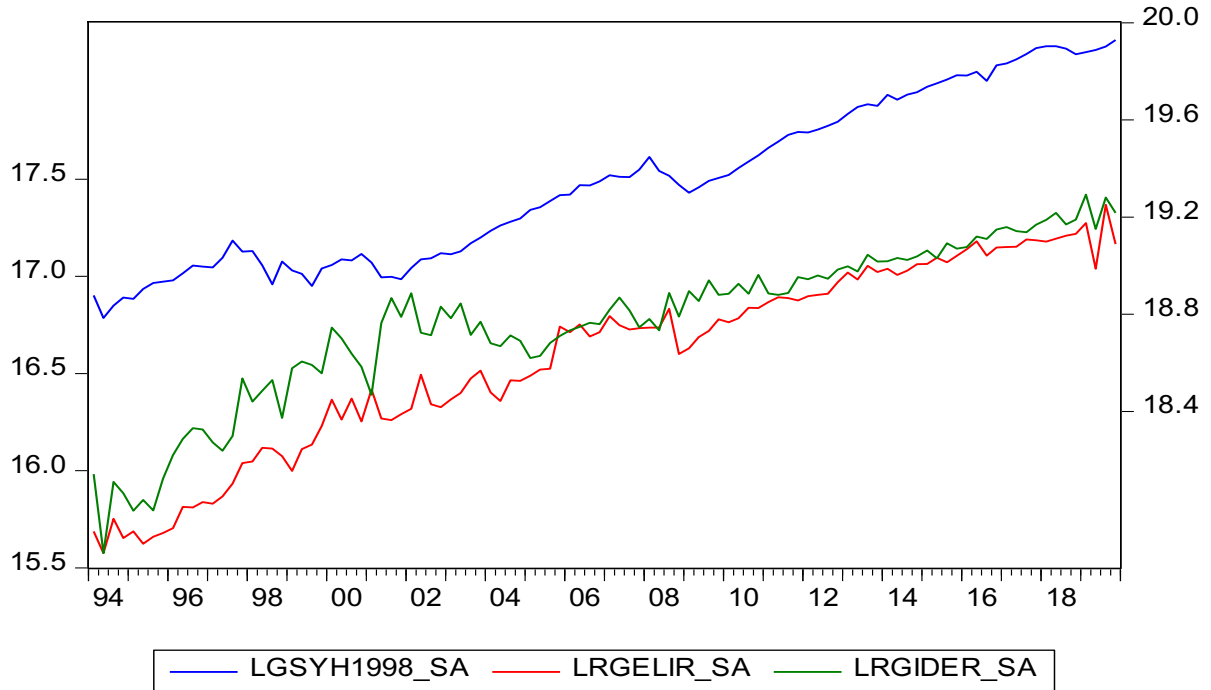
Kaya ve Arslan (2020), 2006-2019 dönemi için Türkiye’de kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki simetric ve asimetric ilişkileri incelemiştir. Ampirik bulgulara göre, toplam kamu harcamaları ile toplam kamu gelirleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu ve dolayısıyla mali senkronizasyon hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veriler

GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki dinamik ilişkilerin analizi için 1994Q1 – 2019Q4 dönemine ait olmak üzere 1998 baz yıllık GSYH verileri Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK), bütçe gelirleri ve bütçe giderleri verileri Strateji Bütçe Başkanlığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığı elektronik veri tabanından elde edilmiştir. Elde edilen aylık bütçe gelirleri ve bütçe giderleri verileri çeyrek dönemlik verilere dönüştürülmüştür. Bütçe gelirleri ve bütçe giderleri verilerini reel hale getirmek için GSYH deflatörü kullanılmıştır. Bütçe gelirleri ve bütçe giderleri verileri 2006 yılına kadar konsolide bütçe sistemine uygun olarak oluşturulmakta iken, 2006 yılından itibaren uluslararası uygulamalarla uyumlu ve daha geniş bir içeriğe sahip olan merkezi yönetim bütçe sistemine geçilmesi ile veriler söz konusu uygulamaya göre oluşturulmuştur.

Analizde kullanılan reel GSYH, reel bütçe gelirleri ve reel bütçe giderleri X12-ARIMA yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Şekil 1’de mevsimsellikten arındırılmış logaritmik reel GSYH, reel kamu gelirleri ve reel kamu giderleri zaman serileri grafiği gösterilmektedir. Söz konusu değişkenlere ait betimleyici istatistikler Tablo 1’de gösterilmektedir. Ampirik analizde mevsimsellikten arındırılmış

logaritmik reel GSYH, reel bütçe gelirleri ve reel bütçe giderleri terimleri için sırasıyla GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları terimleri kullanılacaktır.

Şekil 1. Mevsimsellikten Arındırılmış Logaritmik GSYH, Bütçe Gelirleri ve Bütçe Giderleri Zaman Serileri

Tablo 1. Mevsimsellikten Arındırılmış Logaritmik GSYH, Bütçe Gelirleri ve Bütçe Giderleri'ne ait Betimleyici İstatistikler

	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Min	Max	Skew	Ex. Ku	J-B
LGSYH_SA	104	19.336	0.339	18.778	19.927	0.268 [0.271]	-1.272 [0.011]	8.245 [0.016]
LRGİDER_SA	104	16.760	0.406	15.576	17.422	-0.814 [0.001]	0.227 [0.648]	11.711 [0.003]
LRGELİR_SA	104	16.579	0.481	15.576	17.368	-0.463 [0.058]	-0.855 [0.085]	6.878 [0.032]

Not: Skew, çarpıklık istatistiğini; Ex. Ku, aşırı basıklık istatistiğini; J-B, Jargue-Bera normallik istatistiğini göstermektedir. Söz konusu istatistiklerin *p*-değerleri köşeli parantez içerisinde ifade edilmiştir.

Çalışma Yöntemi ve Ampirik Analiz

GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında 1994Q1 – 2019Q4 dönemi için kısa ve uzun dönemli ilişkileri tahmin etmek için kullanılacak vektör hata düzeltme modellerinin genel formülü aşağıda verilmektedir.

$$\begin{aligned} \Delta LGSYH_t &= \beta_0 + \alpha_1 ECT_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} \Delta LGSYH_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{2i} \Delta LBGEL_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{3i} \Delta LBGID_{t-i} \\ \Delta LBGEL_t &= \phi_0 + \alpha_2 ECT_{t-1} + \sum_{i=1}^k \phi_{1i} \Delta LGSYH_{t-i} + \sum_{i=1}^k \phi_{2i} \Delta LBGEL_{t-i} + \sum_{i=1}^k \phi_{3i} \Delta LBGID_{t-i} \\ &\quad + \delta_1 DUM_{2001} + \delta_2 DUM_{2008} + u_{2t} \\ \Delta LBGID_t &= \gamma_0 + \alpha_3 ECT_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_{1i} \Delta LGSYH_{t-i} + \sum_{i=1}^k \gamma_{2i} \Delta LBGEL_{t-i} + \sum_{i=1}^k \gamma_{3i} \Delta LBGID_{t-i} \\ &\quad + \theta_1 DUM_{2001} + \theta_2 DUM_{2008} + u_{3t} \end{aligned}$$

Tablo 2’de GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları değişkenleri için birim kök test sonuçları verilmektedir. ADF, Phillips-Perron ve KPSS birim kök test sonuçlarına göre, söz konusu düzey değişkenler birim kök içerirken birinci farkları durağan çıkmıştır. Ayrıca, söz konusu değişkenler için yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri uygulanmıştır. Tek yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot ve Andrews (1992) birim kök testi ile iki yapısal kırılmayı dikkate alan Lumsdaine ve Papell (1997) birim kök test sonuçları Tablo 3’de verilmektedir. Test sonuçlarına göre tüm düzey değişkenler birim kök içermektedirler. Dolayısıyla, GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları serilerinin durağanlık mertebesinde I(1) olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 2. ADF, Phillips-Perron ve KPSS Birim Kök Test Sonuçları

	ADF Testi		Phillips-Perron Testi		KPSS Testi	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
LGSYH	0,244 [0,974]	-2,441 [0,356]	0,321 [0,978]	2,433 [0,361]	1,119***	0,190**
DLGSYH	-11,335*** [0,000]	-11,272*** [0,000]	-11,299*** [0,000]	-11,237*** [0,000]	0,124	0,048
LBGEL	-1,686 [0,435]	-2,482 [0,336]	-1,750 [0,403]	-2,705 [0,237]	1,111***	0,244***
DLBGEL	-7,500*** [0,000]	-5,518*** [0,000]	-22,653*** [0,000]	-49,070*** [0,000]	0,193	0,041
LBGİD	-2,432 [0,156]	-2,927 [0,159]	-1,408 [0,576]	-2,726 [0,228]	1,141***	0,172**
DLBGİD	-8,285*** [0,000]	-8,571*** [0,000]	-18,869*** [0,000]	-21,056*** [0,000]	0,169	0,108

Not: ADF – Augmented Dickey-Fuller birim kök testi, KPSS – Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin birim kök testi. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde H₀ hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. ADF ve Phillips-Perron testlerinde H₀ hipotezi serinin durağan olmadığını gösterirken, KPSS birim kök testinde H₀ hipotezi serinin durağan olduğunu göstermektedir. Köşeli parantez içindeki ifadeler ADF ve Phillips-Perron test istatistiklerinin p-değerlerini göstermektedir.

Tablo 3. Zivot ve Andrews (1992) ve Lumsdaine ve Papell (1997) Birim Kök Testleri

Zivot ve Andrews (1992) Birim Kök Testi									
Düzeyde Kırılma			Trendde Kırılma			Düze ve Trendde Kırılma			
Gecikme Sayısı	τ	Kırılma Tarihi	Gecikme Sayısı	τ	Kırılma Tarihi	Gecikme Sayısı	τ	Kırılma Tarihi	
LGDP	9	-3,9867	2000:04	9	-4.2464*	2001:02	9	-4.7027	2000:04
BGEL	8	-2.9299	2005:01	8	-2.9980	2000:01	8	-3.1050	2008:03
BGID	15	-4.5924	2003:04	15	-2.9684	2011:03	15	-4.0326	2003:02
Lumsdaine ve Papell (1997) Birim Kök Testi									
Düzeyde Kırılma			Trendde Kırılma			Düze ve Trendde Kırılma			
Gecikme Sayısı	τ_δ	Kırılma Tarihleri	Gecikme Sayısı	τ_δ	Kırılma Tarihleri	Gecikme Sayısı	τ_δ	Kırılma Tarihleri	
LGDP	9	-4,2449	2000:04 2008:01	9	-4.2220	2001:02 2017:01	9	-6,1960	2000:04 2008:01
BGEL	8	-3.9514	1999:03 2005:01	8	-3.5965	2000:01 2006:04	8	-4.8296	1999:03 2005:03
BGID	15	-4.9081	2003:04 2010:04	15	-5.9537	2002:02 2005:03	15	-6.0933	2001:03 2004:04

Not: Zivot ve Andrews (1992) birim kök testinin %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde kritik değerleri düzeyde kırılma için sırasıyla -5.34, -4.80 ve -4.58, trendde kırılma için sırasıyla -4.93, -4.42 ve -4.11, düzeyde ve trendde kırılma için -5.57, -5.08 ve -4.82. Lumsdaine ve Papell (1997) birim kök testinin %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde kritik değerleri düzeyde kırılma için sırasıyla -6.74, -6.16 ve -5.89, trendde kırılma için sırasıyla -7.19, -6.62 ve -6.37, düzeyde ve trendde kırılma için -7.19, -6.75 ve -6.48.

I(1) değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli etkileşimleri incelemek için eşbütünleşme ilişkileri araştırılmıştır. Bu amaçla, ilk olarak Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme testini uygulamak için düzey değişkenler arasında VAR modeli oluşturulmuştur. Ayrıca, 2001 krizi ve bu krizi takiben politika rejim değişikliği ile 2008 küresel krizinin endojen değişkenler üzerindeki olası etkilerini göstermek için VAR modeline 2001Q1 ve 2008Q4 olmak üzere iki tane düzey kukla değişkenleri kullanılmıştır. Fakat vektör hata düzeltme modeli tahmin edildiğinde 2001Q1 kukla değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülürken 2008Q4 kukla değişkeninin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüştür. Dolayısıyla 2008Q4 kukla değişkeni modelden çıkarılmıştır. Oluşturulan VAR modelinde optimal gecikme uzunluğu Tablo 4'teki bilgi kriterlerine göre seçilmiştir. Tablo 4'ten görüldüğü gibi SIC ve HQ kriterleri optimal gecikme uzunluğunu 1 olarak belirlerken, LR ve FPE kriterleri optimal gecikme uzunluğunu 5, AIC kriteri ise optimal gecikme uzunluğunu 10 olarak belirlemiştir. VAR modelinde optimal gecikme uzunluğu 1 olarak seçildiğinde bir tane eşbütünleşme ilişkisinin bulunmasına rağmen vektör hata düzeltme modelinde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin giderilemediği, 5 olarak seçildiğinde ise eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı görülmüştür. Bu durumda, düzey değişkenler için oluşturulan VAR modelinde optimal gecikme uzunluğu AIC kriterine göre 10 olarak seçildiğinde düzey değişkenler arasında bir tane eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu ve vektör hata düzeltme modelinde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin tamamen giderildiği görülmüştür. Düzey değişkenler için optimal gecikme uzunluğu 10 olarak belirlendiği için eşbütünleşme testinde optimal gecikme uzunluğu 9 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Grafik 1'de düzey değişkenler yukarıya doğru trend içerdiğinden eşbütünleşme testi uygulanırken Johansen (1995)'in önerdiği Model (3) ve Model (4) eşbütünleşme ilişkilerinden Model (3) eşbütünleşme testi için model olarak uygun bulunmuştur.

Tablo 4. Farklı Bilgi Kriterlerine Göre Optimal Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	159.016	NA	7.21e-06	-3.326	-3.162	-3.260
1	411.270	477.089	3.64e-08	-8.615	-8.203*	-8.449*
2	422.924	21.282	3.44e-08	-8.672	-8.014	-8.407
3	428.025	8.9824	3.75e-08	-8.588	-7.683	-8.222
4	436.886	15.024	3.78e-08	-8.584	-7.433	-8.120
5	460.433	38.392*	2.77e-08*	-8.901	-7.503	-8.336
6	466.281	9.153	2.99e-08	-8.832	-7.188	-8.168
7	474.760	12.718	3.06e-08	-8.821	-6.930	-8.057
8	486.321	16.589	2.94e-08	-8.877	-6.739	-8.014
9	497.247	14.964	2.87e-08	-8.918	-6.534	-7.956
10	508.594	14.801	2.80e-08	-8.969*	-6.338	-7.907
11	516.363	9.627	2.96e-08	-8.943	-6.065	-7.781
12	525.432	10.646	3.07e-08	-8.944	-5.819	-7.683

Eşbütünlüme test sonuçları Tablo 5’de verilmektedir. λ_{trace} ve λ_{max} test istatistiklerine göre, GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında bir tane eşbütünlüme ilişkisi söz konusudur.

Tablo 5. Johansen Eşbütünlüme Test Sonuçları

λ_{trace} İstatistikleri				
H_0	H_1	Test İstatistikleri	Kritik Değer (0,05)	P-değer
$r = 0$	$r > 0$	34.667	29.797	0.0127
$r \leq 1$	$r > 1$	2,222	15,495	0,9914
$r \leq 2$	$r > 2$	0,006	3,841	0,9357
λ_{max} İstatistikleri				
H_0	H_1	Test İstatistikleri	Kritik Değer (0,05)	P-değer
$r = 0$	$r = 1$	32,445	21,132	0,0009
$r = 1$	$r = 2$	2.216	14,265	0,9849
$r = 2$	$r = 3$	0,006	3,841	0,9357

GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki eşbütünlüme ilişkisinin tahmin sonucu denklem (1)’de verilmektedir. Eşbütünlüme denkleminin t -istatistik değerlerinden görüldüğü gibi, kamu harcamaları ve kamu giderlerinin katsayıları en az %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır¹. Katsayıların pozitif işaretli olması kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin uzun dönemde GSYH’yı pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Bu durumun özellikle 2001 krizinden sonra Türkiye ekonomisinde uygulanan güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde gerçekleşen mali disiplin uygulamalarının kararlı bir biçimde devam ettirilmesiyle kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin GSYH üzerinde pozitif etkiler meydana getirmesi sonucunda ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Tahmin sonucuna göre, kamu harcamalarında %1’lik oranda artış uzun dönemde GSYH’yı yaklaşık olarak %0,71 oranında artırmaktayken, kamu gelirlerinde %1’lik oranda artış uzun dönemde GSYH’yı %0,38 oranında artırmaktadır.

Vektör hata düzeltme modelinin ayarlama hızlı katsayıları Tablo 6’da verilmektedir. Tahmin sonuçlarına göre, sadece bütçe giderleri denkleminin ayarlama hızlı katsayısı istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Buna göre, GSYH ile kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkisinden pozitif bir sapma olursa, bu sapmaya sadece kamu giderleri pozitif yönlü tepki göstermekte,

¹ (1) denkleminde parantez içindeki ifadeler katsayıların standart sapmalarını, köşeli parantez içindeki ifadeler ise katsayıların t -istatistik değerlerini göstermektedir.

GSYH ve kamu gelirleri ise istatistiksel olarak anlamlı tepki göstermemektedir. Kamu harcamalarının bu tür tepkisi teorik beklentilere uymaktadır. Örneğin, uzun dönemli denge ilişkisinden pozitif bir sapma olduğunda, denge ilişkisinin yeniden sağlanması için bu sapmaya tepki olarak GSYH'nın düşmesi ve / veya kamu giderlerinin yükselmesi gerekmektedir. Fakat Tablo 6'dan görüldüğü gibi, GSYH'nın negatif tepkisi %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsızken kamu harcamalarının pozitif tepkisi %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmaktadır.

$$LGSYH_t = 1,1508 + 0,3812 LBGEL_t + 0,7050 LBGID_t$$

$$(0,1458) \quad (0,1975) \quad (1)$$

$$[2,6137] \quad [3,5696]$$

Tablo 6. Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

α_{ECM}	-0,085500 (0,05293) [-1,61542]	0,151460 (0,10263) [1,47575]	0,606835*** (0,11816) [5,13574]
$\Delta LGSYH_{t-1}$	0,017384 (0,14960) [0,11620]	0,250037 (0,29010) [0,86189]	-0,561043* (0,33399) [-1,67982]
$\Delta LGSYH_{t-2}$	0,133062 (0,13990) [0,95112]	0,639778** (0,27129) [2,35832]	-0,471180 (0,31233) [-1,50862]
$\Delta LGSYH_{t-3}$	0,172506 (0,14801) [1,16553]	0,165098 (0,28700) [0,57524]	-1,391489*** (0,33042) [-4,21125]
$\Delta LGSYH_{t-4}$	0,164634 (0,17101) [0,96269]	-0,458323 (0,33162) [-1,38208]	-1,353857*** (0,38179) [-3,54612]
$\Delta LGSYH_{t-5}$	0,277046 (0,18299) [1,51396]	-0,275784 (0,35485) [-0,77718]	-0,535015 (0,40853) [-1,30960]
$\Delta LGSYH_{t-6}$	0,163939 (0,17136) [0,95667]	-0,488644 (0,33230) [-1,47050]	-0,205849 (0,38257) [-0,53807]
$\Delta LGSYH_{t-7}$	0,033387 (0,17151) [0,19467]	-0,322522 (0,33257) [-0,96978]	-1,235698*** (0,38289) [-3,22733]
$\Delta LGSYH_{t-8}$	-0,094716 (0,16872) [-0,56137]	-0,627616* (0,32718) [-1,91828]	-1,151473*** (0,37667) [-3,05697]
$\Delta LGSYH_{t-9}$	0,072712 (0,13768) [0,52813]	0,110065 (0,26697) [0,41227]	-0,864789*** (0,30736) [-2,81358]
$\Delta LBGEL_{t-1}$	-0,019837 (0,07563) [-0,26230]	-0,678798*** (0,14665) [-4,62865]	0,419199** (0,16884) [2,48287]
$\Delta LBGEL_{t-2}$	-0,075950 (0,09497) [-0,79977]	-0,271366 (0,18415) [-1,47360]	0,449327** (0,21201) [2,11937]
$\Delta LBGEL_{t-3}$	-0,212655** (0,09139) [-2,32701]	-0,234650 (0,17721) [-1,32414]	0,231536 (0,20402) [1,13488]
$\Delta LBGEL_{t-4}$	-0,090761 (0,08786) [-1,03308]	-0,343972** (0,17036) [-2,01905]	0,295285 (0,19614) [1,50552]

$\Delta LBGEL_{t-5}$	-0.086542 (0.08202) [-1.05517]	0.199292 (0.15904) [1.25307]	0.272131 (0.18310) [1.48622]
$\Delta LBGEL_{t-6}$	-0.114669 (0.07693) [-1.49056]	0.157904 (0.14918) [1.05849]	0.416027** (0.17175) [2.42234]
$\Delta LBGEL_{t-7}$	-0.065647 (0.07521) [-0.87283]	-0.025438 (0.14585) [-0.17442]	0.361080** (0.16791) [2.15044]
$\Delta LBGEL_{t-8}$	0.026249 (0.07261) [0.36148]	-0.085651 (0.14081) [-0.60827]	0.478956*** (0.16211) [2.95448]
$\Delta LBGEL_{t-9}$	-0.014762 (0.06724) [-0.21954]	0.143264 (0.13039) [1.09872]	0.547819*** (0.15012) [3.64927]
$\Delta LBGID_{t-1}$	-0.036716 (0.05728) [-0.64097]	-0.051548 (0.11108) [-0.46408]	-0.433632*** (0.12788) [-3.39090]
$\Delta LBGID_{t-2}$	0.016872 (0.06090) [0.27702]	0.061229 (0.11810) [0.51845]	-0.156013 (0.13597) [-1.14743]
$\Delta LBGID_{t-3}$	0.093789 (0.06030) [1.55531]	0.004198 (0.11693) [0.03590]	-0.149998 (0.13462) [-1.11420]
$\Delta LBGID_{t-4}$	0.042077 (0.05906) [0.71250]	-0.063732 (0.11452) [-0.55652]	-0.481514*** (0.13184) [-3.65222]
$\Delta LBGID_{t-5}$	0.026599 (0.06517) [0.40813]	-0.435020*** (0.12638) [-3.44222]	-0.300782** (0.14550) [-2.06729]
$\Delta LBGID_{t-6}$	0.032505 (0.06715) [0.48408]	-0.321337** (0.13021) [-2.46788]	0.068769 (0.14991) [0.45875]
$\Delta LBGID_{t-7}$	-0.045800 (0.07157) [-0.63994]	-0.156040 (0.13878) [-1.12434]	0.064633 (0.15978) [0.40452]
$\Delta LBGID_{t-8}$	-0.095360 (0.06802) [-1.40201]	-0.050029 (0.13189) [-0.37932]	-0.235317 (0.15185) [-1.54972]
$\Delta LBGID_{t-9}$	-0.050125 (0.05224) [-0.95949]	-0.111807 (0.10130) [-1.10369]	-0.136303 (0.11663) [-1.16870]
<i>cons</i>	0.034235* (0.02072) [1.65210]	0.095753** (0.04018) [2.38288]	-0.070051 (0.04626) [-1.51422]
DUM_{2001}	-0.028460 (0.02268) [-1.25480]	-0.039988 (0.04398) [-0.90918]	0.168561*** (0.05064) [3.32891]
χ_{LM}^2	8.019769	{0.532}	
χ_H^2	364,794	{0.190}	

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içindeki ifadeler katsayıların standart sapmalarını ve köşeli parantez içindeki ifadeler katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. χ_{LM}^2 istatistiği vektör hata düzeltme modelinde hata terimlerinin bir gecikmeli LRE serisel korelasyon test istatistiğini göstermektedir. χ_H^2 istatistiği

vektör hata düzeltme modelinin değişen varyans test istatistiğini göstermektedir. Küme parantez içindeki ifadeler serisel korelasyon ve değişen varyans test istatistiklerinin p -değerlerini göstermektedir.

GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını sınamak amacıyla vektör hata düzeltme modeline Granger nedensellik testleri uygulanmıştır. Vektör hata düzeltme modelinin Granger nedensellik test sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir. Tablo 7’de Wald Ki-Kare test sonuçlarına göre, GSYH denkleminde kamu harcamaları GSYH’nın Granger nedeni değildir boş hipotezi kabul edilmektedir. Benzer şekilde, test sonucuna göre, kamu gelirleri GSYH’nın Granger nedeni değildir boş hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kısa dönemde kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin GSYH’yi etkilemediğini söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, hem kamu harcamaları hem de kamu gelirleri GSYH’nın Granger nedeni değildir.

Tablo 7. Granger Nedensellik Wald Test Sonuçları

Bağımlı değişken: DLGSYH		
Dışlanan değişkenler:	χ^2	P-değer
DLBGEL	7,761	0,5584
DLBGİD	7,637	0,5714
Bağımlı değişken: DLBGEL		
Dışlanan değişkenler:	χ^2	P-değer
DLGSYH	16,771	0,0524
DLBGİD	22,480	0,0075
Bağımlı değişken: DLBGİD		
Dışlanan değişkenler:	χ^2	P-değer
DLGSYH	41,347	0,0000
DLBGEL	25,848	0,0022

Vektör hata düzeltme modelinde bütçe gelirleri denkleminin Granger nedensellik test sonuçlarına göre, GSYH kamu gelirlerinin Granger nedeni değildir boş hipotezi %10 anlamlılık düzeyinde reddedilirken, kamu harcamaları kamu gelirlerinin Granger nedeni değildir boş hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla, GSYH ve kamu harcamalarının kamu gelirlerinin Granger nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, Tablo 7’de bütçe harcamaları denkleminin Granger nedensellik test sonuçlarına göre, GSYH ve kamu gelirleri kamu harcamalarının Granger nedeni değildir hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla, GSYH ve kamu gelirlerinin kamu harcamalarının Granger nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Son olarak, hem GSYH’nın uzun dönem eşbütünlük denge ilişkisinden olan sapmalara istatistiksel olarak anlamlı tepki göstermediği hem de kamu harcamaları ve kamu gelirleri değişkenlerinin GSYH’nın Granger nedeni olmadığı dikkate alınırsa, GSYH’nın kamu gelirleri ve kamu harcamaları için zayıf dışsal değişken olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7’de Granger nedensellik testinden çıkan sonuçlara göre, kamu gelirleri kamu harcamalarının ve kamu harcamaları da kamu gelirlerinin Granger nedenidir. Bu durum Musgrave (1966) ve Meltzer ve Richard (1981)’in mali senkronizasyon hipotezi ile örtüşmektedir. Mali senkronizasyon hipotezine göre, hükümetin kamu gelirleri kararları kamu harcamaları kararlarından bağımsız olmamakta, bu kararlar hükümet tarafından eşzamanlı olarak alınmaktadır. Bu nedenle, hükümetin kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında ikili bir nedensellik ilişkisi vardır. Ayrıca, Tablo 7’den görüldüğü gibi, GSYH’dan kamu harcamalarına doğru kuvvetli bir nedensellik bulunmuştur. Bu durum Wagner yasası olarak adlandırılan GSYH’dan kamu harcamalarına doğru pozitif bir etkinin olduğu hipotezini doğrulamaktadır. Wagner (1883), GSYH büyümesi ile kamu harcamaları arasında tamamlayıcılık ilişkisi olduğunu ve ekonomi büyüdükçe kamu harcamalarının GSYH’daki artıştan daha hızlı artacağını savunmaktadır. Diğer yandan, test sonuçlarına göre, kamu harcamalarından GSYH’ya doğru nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Bu sonucun kamu harcamalarının kısa dönemde özel sektör yatırımlarını dışlama etkisinden (crowding-out effect) kaynaklandığını söyleyebiliriz. Dışlama etkisi durumunda, kamu harcamalarındaki artışın, faiz oranları ve fiyatların yükselmesine yol açmakla, özel sektör yatırımlarını engellemesine ve böylece GSYH artışını yavaşlatmasına neden olabilmektedir.

Bununla birlikte, hükümetin enerji, ulaştırma ve iletişim gibi alanlarda altyapı harcamaları uzun dönemde özel sektör yatırımlarının karlılığını artırarak çarpan ve hızlandıran mekanizmasıyla GSYH artışının hızlanmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla, kamu harcamaları uzun dönemde GSYH'yı pozitif yönde etkilerken, kısa dönemde bu etki istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. Son olarak, kamu gelirleri kısa dönemde GSYH'nın nedeni olmazken, uzun dönemde GSYH'yı pozitif yönde etkilemektedir. Teorik açıdan GSYH'nın kamu gelirlerindeki artışlardan (vergi artışlarından) negatif yönde etkilenmesi beklenirken, analizimizde GSYH uzun dönemde kamu gelirlerinden pozitif yönde etkilenmektedir. Kamu gelirlerinin uzun dönemde GSYH'yı pozitif yönde etkilemesinin temel nedeni 2001 krizinden sonra yürürlüğe giren güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde uygulanan mali disiplin uygulamaları, vergi tahsilatında yenilikler ve şeffaflığın artması, kayıt dışı ekonominin küçülmesi, yatırımcı güveninin artması gibi nedenler olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Değerlendirmeler

GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki dinamik ilişkilerin araştırılması, iktisadi konjonktürü yönlendirebilen kamu harcamaları ve kamu gelirleri kararlarının hangi yönde alınması gerektiği konusunda yol gösterici olmaktadır. Bu çalışmada, 1994-2019 dönemi için Türkiye'de GSYH, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasında dinamik ilişkiler analiz edilerek kamu harcamaları-kamu gelirleri ilişkisi, GSYH-kamu harcamaları ilişkisi ve GSYH-kamu gelirleri ilişkisi konusunda farklı teorik yaklaşımların geçerlilikleri analiz edilmiştir.

GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında kısa ve uzun dönemli ilişkileri tahmin etmek için eşbütünleşme ilişkisi ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Eşbütünleşme test sonuçlarına göre, GSYH, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Söz konusu eşbütünleşme ilişkisine göre, kamu harcamaları ve kamu gelirleri uzun dönemde GSYH'yı pozitif yönde etkilemektedir. Vektör hata düzeltme modelinin Granger nedensellik test sonuçlarına göre, hem kamu harcamaları hem de kamu gelirleri GSYH'nın Granger nedeni değildir. Diğer yandan, GSYH hem kamu harcamalarının hem de kamu gelirlerinin Granger nedeni olmaktadır. Ek olarak, uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinden bir sapma olduğu durumda, bu sapmaya sadece kamu harcamaları tepki göstermektedir. Dolayısıyla, GSYH hem kamu harcamaları için hem de kamu gelirleri için zayıf dışsal değişken olmaktadır. Ayrıca, GSYH'dan kamu harcamalarına doğru kuvvetli bir nedensellik ilişkisi bulunduğu için Türkiye ekonomisinde Wagner yasasının geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Daha ilerisi, test sonuçlarına göre, kamu gelirleri kamu harcamalarının ve kamu harcamaları da kamu gelirlerinin Granger nedeni olmaktadır. Bu durum Musgrave (1966) ve Meltzer ve Richard (1981)'in mali senkronizasyon hipotezi ile örtüşmektedir. Mali senkronizasyon hipotezine göre, hükümetin kamu gelirleri kararları kamu harcamaları kararlarından bağımsız olmamakta, bu kararlar hükümet tarafından eşzamanlı olarak alınmaktadır. Çalışmadan elde ettiğimiz bu sonuç, Kaya ve Arslan (2020)'nin elde ettiği mali senkronizasyon sonucuyla örtüşmektedir.

Kamu harcamalarının kısa dönemde GSYH'yı anlamlı bir şekilde etkilememesi kamu harcamalarının kısa dönemde özel sektör yatırımlarını dışlama etkisinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Dışlama etkisi durumunda, kamu harcamalarındaki artışın, faiz oranları ve fiyatların yükselmesine yol açmakla, özel sektör yatırımlarını engellemesine ve böylece GSYH artışını yavaşlatmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, hükümetin enerji, ulaştırma ve iletişim gibi alanlarda altyapı harcamaları uzun dönemde özel sektör yatırımlarının karlılığını artırarak çarpan ve hızlandıran mekanizmasıyla GSYH artışının hızlanmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla, kamu harcamaları uzun dönemde GSYH'yı pozitif yönde etkilerken, kısa dönemde bu etki istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. Kamu gelirlerinin GSYH üzerindeki etkilerine gelince, teorik açıdan GSYH'nın kamu gelirlerindeki artışlardan (vergi artışlarından) negatif yönde etkilenmesi beklenirken, analizimizde GSYH uzun dönemde kamu gelirlerinden pozitif yönde etkilenmektedir. Kamu gelirlerinin uzun dönemde GSYH'yı pozitif yönde etkilemesinin temel nedenleri 2001 krizinden sonra yürürlüğe giren güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde uygulanan mali disiplin uygulamaları, vergi tahsilatında yenilikler ve şeffaflığın artması, kayıt dışı ekonominin küçülmesi, yatırımcı güveninin artması gibi nedenler olduğunu söyleyebiliriz.

Analizden elde edilen bulgulara göre, GSYİH’da meydana gelen şoklara tepki olarak kamu harcamaları artmaktadır. Ayrıca, GSYİH’den kamu harcamaları ve kamu gelirlerine kısa dönemli etkiler söz konusudur. O halde, analizden elde edilen sonuca göre, ekonomide istikrarlı büyüme ortamının sağlanması kamu harcamaları ve kamu gelirlerinde de istikrarlı bir artışı sağlayacaktır. Diğer bir değişle, ekonomide bütçe açıkları ve bunun sonucunda enflasyon gibi problemlerin yaşanmaması için yapılması gereken istikrarlı ekonomik büyüme ortamının sağlanmasıdır. Bunun için bir takım reform ve uygulamaların yapılması gerekmektedir. Bunlar, ekonominin üretken kapasitesinin artmasına yönelik yabancı doğrudan yatırımların teşvik edilmesi, yerli küçük ve orta boy işletmelerin finansman kaynaklarını genişletilmesi, işletmelerin AR-GE faaliyetlerinin özendirilmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılması, kadınların işgücüne katılımının özendirilmesi ve en önemlisi girişimci insan sermayesini geliştirecek eğitim programlarının uygulanmasıdır.

Kaynakça

- Akçağlayan, A., & Kayran, M. (2010). Türkiye’de kamu harcamaları ve gelirleri: Nedensellik ilişkisi üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 129-146.
- Altınar, A., & Çalcalı, Ö. (2019). Türkiye’de vergi gelirleri ve bütçe harcamalarının ekonomik büyüme ile etkileşimi. *Maliye Dergisi*, (176), 406-427.
- Altunöz, U. (2017). Türkiye ekonomisi için vergi geliri - kamu harcamaları ilişkisinin ampirik analizi. *Vergi Dünyası*, (433), 1-17.
- Aysu, A., & Bakırtaş, D. (2018). Kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasındaki asimetrik nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (51), 1-19.
- Aytaç, D., & Güran, M. C. (2010). Kamu harcamalarının bileşimi ekonomik büyümeyi etkiler mi? Türkiye ekonomisi için bir analiz. *Sosyoekonomi*, 13(13), 129-152.
- Baghestani, H., & McNown, R. (1994). Do revenues or expenditures respond to budgetary disequilibria? *Southern Economic Journal*, 61(2), 311-322.
- Barro, R. J. (1974). Are government bonds net wealth? *Journal of Political Economy*, 82(6), 1095-1117.
- Blanchard, O., & Perotti, R. (2002). An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output", *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1329-1368.
- Buchanan, J. M., & Wagner, R. E. (1978). Dialogues concerning fiscal religion. *Journal of Monetary Economics*, 4(3), 627-636.
- Çavuşoğlu, A. T. (2008). Türkiye’de kamu gelirleri ve harcamaları arasındaki ilişki üzerine ekonometrik bir analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 143-160.
- Dökmen, G. (2012). Kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişki: Panel nedensellik analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(2), 115-143.
- Durkaya, M., & Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, (150), 79-89.
- Ewing, B. T., & Payne, J. E. (1998). Government revenue-expenditure nexus: Evidence from Latin America. *Journal of Economic Development*, 23, 57-69.
- Ewing, B. T., Payne, J. E., Thompson, M. A., & Al-Zoubi, O. M. (2006). Government expenditures and revenues: Evidence from asymmetric modeling. *Southern Economic Journal*, 73(1), 190-200.
- Friedman, M. (1978). The limitations of tax limitation. *Policy Review*, 5(78), 7-14.
- Froyen, R. T. (2013). *Macroeconomics, theories and policies* (10 b.). Pearson Education Limited.
- Günaydın, İ. (2004). Vergi - harcama tartışması: Türkiye örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(2), 163-181.

- Hondroyannis, G., & Papapetrou, E. (1996). An examination of the causal relationship between government spending and revenue: A cointegration analysis. *Public Choice*, 89(3/4), 363-374.
- Johansen, S. (1995). *Likelihood-based inference in cointegrated vector autoregressive models*. Oxford: Oxford University Press.
- Kaya, A., & Şen, H. (2013). How to achieve and sustain fiscal discipline in Turkey: Rising taxes, reducing government spending or a combination of both? *Romanian Journal of Fiscal Policy*, 4(1), 1-26.
- Kaya, H. F., & Arslan, Ş. N. (2020). The government revenue-expenditure nexus: Asymmetric causality test. *Current Research in Social Sciences*, 6(2), 170-178.
- Kayalı, H. (2017). *Türkiye'de kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: 2002 öncesi ve sonrası için karşılaştırmalı bir analiz (Yüksek lisans tezi)*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden erişilmiştir.
- Kepenek, Y. (2017). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lumsdaine, R., & Papell, D. (1997). Multiple trend breaks and the hypothesis. *Review of Economics and Statistics*, 79(2), 212–218.
- Meltzer, A., & Richard, S. (1981). A rational theory of the size of government. *Journal of Political Economy*, 89(5), 914-927.
- Mucuk, M., & Alptekin, V. (2008). Türkiye'de vergi ve ekonomik büyüme ilişkisi: VAR analizi (1975 - 2006). *Maliye Dergisi*, (155), 159-174.
- Musgrave, R. A. (1966). Principles of budget determination. H. A. Cameron, & W. L. Henderson (Ed.), *Public finance: Selected readings*, (ss. 108-115). New York: Random House.
- Narayan, P. K. (2005). The government revenue and government expenditure nexus: Empirical evidence from nine asian countries. *Journal of Asian Economics*, 15(6), 1203–1216.
- Narayan, P. K., & Narayan, S. (2006). Government revenue and government expenditure nexus: Evidence from developing countries. *Applied Economics*, 38(3), 285–291.
- Parasız, İ. (2011). *Keynezyen ve Keynez sonrası makro ekonomi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Payne, J. E. (2003). A survey of the international empirical evidence on the tax-spend debate. *Public Finance Review*, 31(3), 302-324.
- Payne, J. E., Mohammadi, H., & Cak, M. (2008). Turkish budget deficit sustainability and the revenue expenditure nexus. *Applied Economics*, 40(7), 823-830.
- Peacock, A. T., & Wiseman, J. (1979). Approaches to the analysis of government spending growth. *Public Finance Quarterly*, (7), 3-23.
- Saunoris, J. W., & Payne, J. E. (2010). Tax more or spend less? Asymmetries in the UK revenue-expenditure nexus. *Journal of Policy Modeling*, 32(4), 478-487.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
- Şen, R. K. (2011). *Çok yıllık bütçe hazırlama sürecinde temel bütçe büyüklüklerinin öngörüsü: Türkiye için ekonometrik bir yaklaşım (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi)*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden erişilmiştir.

Terzi, H., & Oltulular, S. (2006). Harcama - vergi geliri hipotezi: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 1-18.

Tüğen, K. (2019). *Devlet bütçesi*. İzmir: Bassaray Matbaası.

Ulusoy, A. (2018). *Maliye politikası*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Uzay, N. (2002). Kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye örneği (1970-1999). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 151-172.

Wagner, A. (1883). Three extracts on public finance. R. Musgrave, & A. Peacock (Ed.), *Classics in the theory of public finance*, (ss. 1-15). London: Macmillan.

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil price shock and the unit root hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(3), 251–270.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50, İkinci yazar/Second author % 50.
2. Yazarlar arasında çıkar çatışması durumu: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

Public revenues and public expenditures are important fiscal policy tools used to achieve sustainable economic growth. Since the private sector is insufficient to stimulate the economy especially in developing countries, governments intervene in the economy by using fiscal policy tools, public expenditures and public revenues, to stimulate the economy. In this respect, examining the relationships between GDP, public expenditures and public revenues is an important issue for the fiscal policy.

Different approaches have been developed on the direction of the relationship between GDP, public expenditures and public revenues, based on different theoretical grounds. According to Classical and Neo-Classical economists, fiscal policy instruments do not have any real effect on the long-term growth rate of the economy. In addition, according to the neo-classical economist Wagner (1883), economic growth positively influences the public expenditures in the long run, and this effect may be greater than the increase in GDP. According to this approach, which is defined as the Wagner law, economic growth increases government spending. However, according to Keynesian economists, government expenditures create more employment in the economy and increase economic growth through multiplier and acceleration mechanisms by stimulating aggregate demand. On the other hand, monetarists argue that for a stable economy, some fixed rules must be determined in advance regarding a few number of macroeconomic variables such as public spending, money supply, budget deficits and taxes. Further, according to the New Classical economic approach, monetary and fiscal policies will fail because individuals with rational expectations can take measures against the policies to be implemented. Besides, Public Choice and Supply Side economic approaches stress that public expenditures should be applied within the framework of rules, not for arbitrary benefits. Also, according to the New Keynesian economic approach that emerged in the early 1980s, although there are individuals with rational expectations in the economy, the fluctuations in the markets due to wage and price stickiness and/or asymmetric information do not disappear by themselves, and therefore it becomes necessary for the government to intervene in the economy using fiscal policy tools.

The causality relationship between public revenues and public expenditures is an important issue for fiscal policy in terms of reducing budget deficits, fiscal sustainability, budget planning process, growth, employment and achieving the targets of inflation. In the literature, four alternative hypotheses have been developed within the framework of the analysis of the causal relationship between public expenditures and public revenues. These alternative hypotheses are; i) Income-expenditure hypothesis, ii) Expenditure-Income hypothesis, iii) Financial synchronization hypothesis, i) Institutional separation hypothesis.

According to the first hypothesis proposed separately by Friedman (1978) and Buchanan and Wagner (1978), there is unidirectional causality running from public revenues to public expenditures. According to Friedman (1978), an increase in public revenues causes an increase in public expenditures. However, Buchanan and Wagner (1978) state that an increase in public revenues causes a decrease in public expenditures. According to the second hypothesis proposed by Peacock and Wiseman (1979), there is a one-way causality relationship from public expenditures to public revenues. That is, increases in public expenditure cause increases in public revenues. The fiscal synchronization hypothesis, proposed by Musgrave (1966) and Meltzer and Richard (1981), states that public expenditure and public revenue decisions are taken together so that there is a bidirectional causality relationships between public expenditures and public revenues. Finally, the institutional separation hypothesis, proposed by Baghestani and Mcnown (1994), suggests that public expenditure and public revenue decisions are independent of each other so that there is no causality relationship between public expenditures and public revenues.

This study aims to make an empirical contribution to the relationships between GDP, public expenditures and public revenues by examining dynamic relationships between GDP, public revenues and public expenditures with the help of cointegration relationship and vector error correction model. Especially, in this study, the validity of different theoretical approaches on the GDP-public

expenditures-public revenues relationships will be investigated by analyzing the short- and long-run dynamic relationships between GDP, public expenditures and public revenues in Turkey using quarterly data for the period 1994-2019.

We have first checked for the stationarity of the variables by using the conventional unit root tests and unit root tests allowing for structural breaks in the series at unknown locations. According to the unit root test results, all three variables are I(1). Then, Johansen's (1995) cointegration test has been applied for these I(1) variables and one cointegration relationship has been found. According to the cointegration estimation result, both public expenditures and public revenues positively and significantly influence GDP in the long run. Further, VECM estimation results reveal that GDP is a weak exogenous variable for both public expenditures and public revenues. Also, VECM model reveals that GDP Granger-causes both public revenues and public expenditures. These results confirm the validity of the Wagner's law hypothesis. We have also found that both public expenditures and public revenues do not Granger-cause GDP in the VECM model. This result indicates that government expenditures have a crowding-out effect on private investments. Moreover, Granger causality tests in the VECM model indicate that both public expenditures and public revenues are both Granger-cause of each other. This result reveals that fiscal synchronization hypothesis holds between public expenditures and public revenues in the Turkish economy for that period.

Cointegration and VECM estimation results indicate that public expenditures and public revenues positively affect the GDP in the long-run, while they do not significantly affect the GDP in the short run. Further, a two-way causality relationship has been found between public expenditures and public revenues which means that fiscal synchronization hypothesis holds between public expenditures and public revenues in the Turkish economy for that period. In addition, a strong causality relationship from GDP to public expenditures reveals that Wagner's law holds between public expenditures and GDP in the economy. Empirical findings suggest that a stable growth rate in the economy will cause public expenditures and public revenues to grow consistently over time with not fostering budget deficits.

Araştırma Makalesi • Research Article

Exploring the Relationship Between X and Y Generation Employees' Fear of Contracting Coronavirus and Their Holiday Purchase Intention

X ve Y Kuşağı Çalışanların Koronavirüse Yakalanma Korkusu ile Tatil Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişki

Yunus Doğan*, Cevat Ercik**

Abstract:The study aims to put forward if there are any differences in the of uncertainty, anxiety, and stress levels experienced by X nd Y generation employees as a result of coronavirus as well as their holiday purchase intentions. In order to achieve this goal, 388 people over the age of 20 with a source of income were contacted, and data have been collected using questionnaire forms prepared on google forms. Within the scope of the study, T-Test and One-Way Anova analyses were utilized to evaluate the differences between the X and Y generation employees' fear of contracting coronavirus and their holiday purchase intention. As a result of the analyses, it was revealed that there is a significant difference between the X and Y generation employees at the 0.05 significance level. Simply put, it has been discovered that generation-Y employees are less bothered by thinking about coronavirus than generation-X employees, and generation-Y employees are more inclined than generation-X employees to purchase holidays if they could access to the possibilities in the future. Furthermore, it was asserted that the majority of the participants intend to purchase a holiday if they can afford it, despite the fact that the participants' degrees of uncertainty, anxiety, and stress as a result of coronavirus differ depending on their educational status. Ethics committee approval dated 03.03.2022/76 was obtained from Mersin University Social and Human Sciences Ethics Committee for the study.

Keywords: Generations, Covid 19, Fear of Contracting Coronavirus, Holiday Purchase Intention.

Öz: X ve Y kuşağı çalışanların koronavirüsten kaynaklı belirsizlik, kaygı ve stres düzeyleri ile X ve Y kuşağı çalışanların tatil satın alma niyetleri arasındaki farklılıkları tespit edilmesi çalışmanın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda google formlar üzerinden hazırlanan anket formları sosyal medya üzerinden 20 yaş üstü ve gelir elde eden 388 kişiye ulaşılarak veriler toplanmıştır. Araştırmanın amacı kapsamında belirlenen X ve Y kuşağı çalışanların koronavirüse yakalanma korkusu ile tatil satın alma niyetleri arasındaki farklılıkları tespit edebilmek için T-Testi ve Tek Yönlü Anova analizlerinden yararlanmıştır. Söz konusu testlerin incelenmesi neticesinde X ve Y kuşağı çalışanlar arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle Y kuşağı çalışanlarının X kuşağı çalışanlarına nazaran koronavirüsü düşünmekten daha az rahatsız

* Dr. Öğr. Gör., Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, ORCID: 0000-0003-3145-8404, yunus.dogan23@hotmail.com (Sorumlu yazar)

** Dr. Öğr. Gör., Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, ORCID: 0000-0002-9768-0027, cevatercik@mersin.edu.tr

Cite as/ Atf: Doğan, Y.& Ercik, C. (2023). Exploring the relationship between X and Y generation employees' fear of contracting coronavirus and their holiday purchase intention. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 115-127. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1096704>

Received/Geliş: 31 March/Mart 2022

Accepted/Kabul: 14 July/Temmuz 2022

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

oldukları ve gelecekte imkânları olması durumunda Y kuşağı çalışanlarının X kuşağı çalışanlarına göre daha fazla tatil satın alma niyetinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların koronavirüsten kaynaklı belirsizlik, kaygı ve stres düzeyleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterse de katılımcıların büyük bir çoğunluğu imkânlarının olması durumunda tatil satın alma niyetinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma için Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Etik Kurulundan 03.03.2022/76 tarih ve sayılı etik kurul izni alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuşaklar, Kovid 19, Koronavirüse Yakalanma Korkusu, Tatil Satın Alma Niyeti

Introduction

Coronavirus (COVID-19) is an infectious disease caused by the SARS-CoV-2 virus that is still impacting people all over the world, according to the World Health Organization. Coronavirus causes mild to moderate respiratory disease in those who are affected. While those with mild respiratory disease recover without any special treatment, others with moderate or severe respiratory disease may become seriously ill, and thus may require special medical attention (Onat et. al., 2021). Coronavirus attacks older people more than healthy people, especially those with diabetes, chronic respiratory disorders, and diseases such as cancer, and these people are more likely to pass away if they contract the virus. Coronavirus, on the other hand, can impact persons of any age range (WHO, 2020). As a result, in order to avoid the pandemic and limit the danger of COVID-19 transmission, it is required to implement the following guidelines, which can be accessed on the World Health Organization's official website (UNWTO; 2021):

- When it is time to vaccinate, you should get vaccine applied.
- Even if no indicators of disease are present, social distance regulations (at least 1 meter) should be observed.
- When the physical distance is not difficult to preserve, a mask should be maintained, and the environment should be periodically ventilated.
- Instead of being in closed environments, you should be in well-ventilated environments.
- Your hands should be washed regularly with soap and water and cleaned with alcohol-based hand disinfectant.
- When coughing or sneezing, the mouth and nose should be covered.
- If you feel unwell, you should stay at home until you recover, and isolation should be observed.

Coronavirus influences all countries in the same way on a global scale, whereas it impacts them in distinct ways (economic, social, lifestyles, quarantine measures, etc.). The underlying reasons for these issues could include elements like people's lifestyles and age. As a result, changes and developments in specific time period or phases have an impact on societies (Yenipnar and Kardaş, 2019), and people's opinions, lives, and preferences overlap common characteristics. These eras, referred to as generations, possess diverse effects on many aspects of social life, causing each generation to adopt behaviors that are compatible with the realities of their particular time zone (Okat et al., 2021: 235). Based on this, the problem of the research has been decided as "Is there any difference between the uncertainty, anxiety and stress levels of X and Y generation employees due to coronavirus and their holiday purchase intention?"

1. Definition of Generation Concept and Historical Development of Generation Concept

Generation is a contemporary concept that has been investigated and debated for many years by philosophers, sociologists, and historians, and it is presently employed by marketers and economists (Çalışkan, 2021). Despite the fact that numerous studies on generations have been published in the literature, no consensus on a definition of generation has yet been reached (Karakuş ve Çamlıca, 2021). In the Dictionary of Philosophy Terms of the Turkish Language Institution, generation is explained as "a collection of persons born around about the same time, who have encountered the demands of the

same time they live in, the crises it has engendered, a shared destiny history, and collective tests." (TDK, 2022).

Auguste Comte, known as the father of sociology, initiated the first scientific research on generational studies in the 19th century. Comte stated that "generation change is the force acting in the historical process, social development and progress are only possible with the values and accumulations that one generation will inherit from the next generation." In the years that followed, the Spanish-born philosopher Jose Ortega Gasset maintained Comte's viewpoint in his book, namely, "The Modern Theme," claiming that all generations express their uniqueness by exploring their inner universe, but they are also influenced by the thoughts and values of the previous generation (Kazkondu, 2020: 13-14). Then again, although there is no consensus about the dates between which the generation intervals cover, generational classification studies developed by Festing and Schafer (2014), Washburn (2000), Twenge, Campell, Hoffman and Lance (2010), which turn out that they are generally agreed upon in the literature, have been utilized in this study. In this context, the classifications given in table 1 below were taken as basis during the implementation phase of the study.

Table 1: Classification of Generations

Baby Boomers	Born between 1946-1964
Generation X	Born between 1965-1981
Generation Y	Born between 1982-1999
Generation Z	Born between 2000 and later

People who were born at roughly the same time exhibit similar social character traits and encounter similar occurrences throughout their life (Türk, 2021). The generational effect is how sociologists refer to it. A generation's life span reveals a lot about the challenges and possibilities faced by its members. The generational effect pertains to unanticipated historical events, shifting political conditions, and social and cultural trends, all of which exert a considerable role in the shaping and appearance of generations (Newman, 2013: 217). Within the scope of this research, it was intended to identify whether X and Y generation employees have different levels of anxiety and stress due to the coronavirus, and whether they intend to purchase a holiday in order to alleviate these negative effects to some extent. As it is known, the majority of members of the Z generation (those born after 2000) are excluded from the study because they do not participate actively in business.

2. The Relationship Between X and Y Generation Employees' Fear of Contracting Coronavirus and Their Holiday Purchase Intention

Coronavirus pandemic, which first showed up in China in the latter days of 2019, gradually spread throughout the world, causing substantial changes not only in the domain of health, but also in other aspects of life, including economic, cultural, and social ones. Curfews and "stay at home" orders, which seemed to be vital to limit the spread of the epidemic and uphold social distance, are only a few of the fundamental changes that the pandemic has brought into our lives. The epidemic has triggered tremendous complications for the elderly, who make up a large portion of the population, in addition to the effects it has had on the rest of society (Soysal, 2020: 290). Every momentous incident in history has had a profound impact on the human beings as social creature. When we look back over the years, it can be seen that the cold war, coups, economic crises, famine, and terrorist attacks that took shape after the first and second world wars have had a significant impact not only on the regions where they actually happened, but also on the masses, causing dissimilarities in people's value judgments, standpoints on the world, and lifestyles (Şenel and Yücel, 2020).

In this framework, anxiety, fear, stress, and dislike constituted by coronavirus pandemic have had meaningful implications on both individuals and organizations, and in particular, the sociological and psychological challenges encountered at the individual and societal levels, as well as the economic difficulties faced by businesses and their impact on people, have exacerbated the epidemic's effects. As a result, the epidemic has evolved into not just a major threat to every country, but also an enemy that

generates many fatalities and must be combated as a whole (Demir et al., 2020: 81; Şeker, 2022). In this context, the literature review and the studies carried out so far regarding coronavirus are shown below.

Previous Studies

In the study by Fetzer, T. et al. (2021) titled “Coronavirus Perceptions and Economic Anxiety”, they examined the coronavirus cases in the USA and aimed to determine the perceived pandemic threat and economic anxiety levels of the participants. With this study, 914 people were reached through social media, and it was concluded that the US economy may be adversely affected as a result of people living in the USA or their family members contracting the coronavirus, and 90% of the people participating in the research believe that the world economy and the US economy were negatively affected by the coronavirus.

Abu Bakar and Rosbi (2020) conducted a study titled “The Effect of the Coronavirus Disease (COVID-19) on Tourism Industry”. In this study, they investigated the impact of COVID-19 on the tourism industries of countries on a global scale. According to the findings, tourism demand has diminished as a result of the coronavirus, and tourism income and the number of visitors to the destinations have plummeted accordingly. From this perspective, it can be judged that people are concerned because they are afraid of contracting coronavirus and because they are uncertain about the prevailing coronavirus.

According to the mentioned facts above, *H1 hypothesis was created as*: “X and Y generation employees’ fear of contracting coronavirus affects their uncertainty, anxiety and stress levels regarding the coronavirus.”

Acar (2020) did a piece of research named as “The Novel Coronavirus (Covid-19) Outbreak and Impact on Tourism Activities” and aimed to find out the possible effects of the pandemic on tourism activities in the current and future periods, which emerged in Wuhan, China and was diagnosed as “new coronavirus (COVID-19)” (Ministry of Health of Turkey, Covid-19 Guide, 2020: 5; WHO, Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak, 2020). The findings of the study indicated that the effects of the new coronavirus may lead to long-term damage to the national economies, and the tourism sector may be directly impacted by these losses.

Demir, Günaydın and Demir (2020) carried out a study titled “The evaluation of the antecedents, effects, and consequences of Coronavirus (Covid-19) pandemic on tourism in Turkey”. With this study, they aimed to reveal the development of coronavirus (Covid-19) pandemic in the tourism sector in Turkey, to analyze its impact and evaluate its results. Therefore, the research was carried out with the top managers/owners of airline companies, hotel businesses, tour operators and travel agencies, yacht and boat businesses, food, and beverage businesses in the field of tourism. The research was conducted using an in-depth interview technique as a qualitative research. According to the evaluation of the research findings, it was obtained that the mutual relations of tourism enterprises with tourism professional organizations and official institutions could not be established at the same level before coronavirus (Covid-19) pandemic period. In addition, it has been inferred that tourism enterprises do not have enough experience in dealing with crisis management, and they cannot make realistic and applicable planning.

In the study named “Coronavirus (Covid-19) Fear of Individuals During the Pandemia: Çorum Sample” by Gencer (2020), the fear levels of individuals regarding coronavirus pandemic were examined according to some variables. The research was carried out with 568 volunteers, including 369 women and 199 men, living in Çorum. It was determined that the mean involving the coronavirus fear scores of the sample group differ significantly depending on gender, age, and marital status characteristics. It was discovered that the mean scores of fear of coronavirus did not differ significantly depending on the variables of education level and chronic disease.

According to Swarbrooke and Horner (2007), the elements controlling the decision to purchase a holiday can be divided into two categories: factors affecting tourists and factors affecting non-tourists. "Personal motivation, expendable income, health, hobbies and interests, lifestyle, attitudes, beliefs, and

views" are examples of tourist-related elements. "Availability of relevant items, suggestions from travel agents, friends and family members, travel restrictions, destination-related health challenges, and vaccine requirements" are examples of non-tourist considerations. Although the intention to purchase a holiday may be characterized as an internal effect, the fear of contracting coronavirus has a strong influence on health problems brought by sources with the exception of the tourist.

Accordingly, *H2 hypothesis was created as*: "The fear of contracting coronavirus among X and Y generation employees negatively affects individuals' holiday purchase intentions."

Reza Farzanegan M. et al. (2021) performed a study named "International Tourism and The Coronavirus Outbreak (COVID-19): A Cross-Country Analysis", and they intended to recognize if there was a relationship between global tourism and COVID-19 cases and deaths in over 90 nations. According to the findings of this study, countries with high levels of international tourism had more cases and higher death rates than other countries.

In the research by McCartney (2020) named "The impact of the coronavirus outbreak on Macao. From tourism lockdown to tourism recovery", the author aimed to explore the key policy and health measures that Macau has set since its first coronavirus case in January. Even though no cases of coronavirus were detected in Macau city in early March, a second wave of the virus erupted due to the marine trade of residents and foreign employees. As a result, the government has designated more than 10% of accommodation businesses as quarantine hotels, and all border crossings have been shut down. In both February and March, this resulted in a reduction in casino revenues, which account for 80% of the government's total tax rate. From this perspective, it is reasonable to conclude that employees' fear and uncertainty about coronavirus have an impact on holiday purchase intentions.

In accordance with the facts mentioned above, *H3 hypothesis was created as*: "There is a positive relationship between the uncertainty, anxiety and stress levels of the X and Y generation employees regarding the coronavirus."

3. Methodology

The goal of this study is to detect "the uncertainty, anxiety, and stress levels of X and Y generation employees due to coronavirus and to determine the differences between X and Y generation employees' holiday purchase intentions". In line with this purpose, quantitative methods were applied in this study, and yet it is a descriptive and explanatory research. The default research model is shown below.

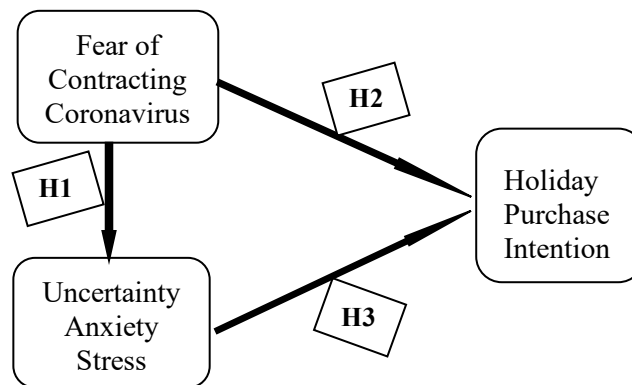

Figure 1: Default Research Model

Population and Sample of the Research

The population of the research consists of Y generation employees aged between 21-40 and X generation employees aged 41 and over. The sample of the research, on the other hand, consists of social media users aged 20 and over who receive direct/indirect income in the province of Ankara. Ankara was considered the most suitable sample because it is the capital city, where the Ministry of Health and the Council of Ministers are headquartered, as well as where crucial decisions are taken, and meetings are held to address the pandemic. As a result, the participants were sent the link to the questionnaire produced in Google forms for the purpose of the study via various social media sites (e.g., WhatsApp, Instagram, and Facebook). A total of 432 participants were reached in this context. Because 17 of them were under the age of 20 and 27 of them lived outside of Ankara, they were not included in the study and were therefore omitted from the analysis. As a result, 388 of them were found to be suitable for analysis. While this number of participants is taken as a constraint in the population, the research results have the ability to represent only the applied sample.

Data Collection and Scales

Questionnaire form was used to collect data in the study. The questionnaire consists of 2 parts. The first part contains demographic and descriptive information. In the second part, there are expressions about fear of contracting coronavirus, uncertainty, anxiety and stress and holiday purchase intention. To measure the fear of contracting coronavirus, the study by Bakioğlu, Korkmaz and Ercan (2020) was employed, while for the measurement of uncertainty, anxiety and stress levels about Coronavirus, the study by Ahorsu et al. (2020) was utilized. Finally, the study of Pavlou and Gefen (2004) was made use of for the measurement of holiday purchase intention. Holiday purchase intention was measured with three expressions, whereas fear of contracting coronavirus was measured with four expressions. Also, uncertainty, anxiety and stress levels related to coronavirus were measured with 3 expressions. The expressions are ranked in a 5-point Likert format and are arranged as 1: Strongly Disagree – 5: Strongly Agree.

The questionnaire was posted on social media (Facebook, Instagram, Twitter, etc.) to approach a wider population and make it easier for social media users to fulfill. The questionnaire was undertaken from March 1, 2022, until March 25, 2022. The convenience sampling method was employed to collect data in this study. The foundation of this strategy is sampling, which entails including all those who responds to the questionnaire. As a result, almost everyone who can be reached and desires to fill out the questionnaire may be able to do so (Coşkun et al., 2015:142).

Reliability Analysis of the Scales Used in the Research

In this research, "Fear of Contracting Coronavirus Scale" consists of four expressions, "Uncertainty, Anxiety and Stress Scale" consists of three expressions, and finally "Holiday Purchase Intention Scale" consists of three expressions. Alpha coefficient was used to measure the reliability of these scales.

Table 2: Results of Reliability Analysis

Scale	Alpha Coefficient (α)
Fear of Contracting Coronavirus	,759
Uncertainty, Anxiety and Stress	,703
Holiday Purchase Intention	,859

Reliability analysis is the method that determines how strongly a test can identify and reveal the subject under study, and the Alpha value takes values between 0 and 1 and it is accepted that a value of at least 0.70 is accepted (Lorcu, 2015: 207). In this context, when the alpha coefficients in the Table shown above were examined, it was found that Fear of Contracting Coronavirus is (.75), Uncertainty, Anxiety and Stress is (.70) and the Holiday Purchase Intention scale is (.85). Thus, it was concluded that the scales used in the study were reliable.

Analysis Concerning the Validity of the Scales

Explanatory factor analysis was applied to measure the construct validity of the scales.

Table 3: Results of KMO and Bartlett Tests

	KMO	Bartlett test	df.	Sig.
Fear of Contracting Coronavirus	,717	431,008	6	,000
Uncertainty, Anxiety and Stress	,611	305,744	3	,000
Holiday Purchase Intention	,693	603,508	3	,000

According to the table above, it was determined that the Fear of Contracting Coronavirus Scale is (0.717), Uncertainty, Anxiety and Stress Scale is (0.611) and the Holiday Purchase Intention Scale is (0.693). It was verified that the above values were greater than 0.60, making it appropriate for factor analysis. Furthermore, when the results of the Bartlett test were reviewed, it was noted that the values were significant at the 0.01 level. In conclusion, the data is considered to come from a multivariate normal distribution.

Analysis of Data

The data acquired within the scope of the study was processed using relevant analysis programs and diverse statistical methods, as well as reliability, validity, and normal distribution tests to make sure that the data matched the parametric test conditions. T-Test and One-Way Anova analyses were utilized to scrutinize the differences between X and Y generation employees' fear of contracting coronavirus and their holiday purchase intention.

4. Findings

The findings regarding the data obtained as a result of the demographic and descriptive questions directed to the X and Y generation employees are shown in the table below.

Table 4: Information on Gender, Age, Educational Status, Tenure, Tourism Education of the Participants

Educational Level		Tenure		N	%
High school	29	7,5	Less than 1 year	32	8,3
Associate degree	72	18,6	Between 1-5 years	102	26,3
Bachelor's degree	224	57,7	Between 6-10 years	94	24,2
Postgraduate	63	16,2	Between 11-15 years	64	16,5
Total	388	100	16 years and more	96	24,7
			Total	388	100
Gender	N	%	Tourism Education		
Male	214	55,2	Yes	58	14,9
Female	174	44,8	No	330	85,1
Total	388	100	Total	388	100
Age	Type of Sector				
Between 21 - 40	278	71,6	Public	131	33,8
41 and over	110	28,4	Private	257	66,2
Total	388	100	Total	388	100

Male participants (214 people) outnumbered female participants (174 people) according to the demographic data collected, and male participants made up 55.2 percent of the study. When the educational status of the participants was investigated, it was unearthed that the majority of the participants (57.7%) were undergraduate degree holders, while the least number of participants (7.5%) were high school graduates. As a result, it is plausible to argue that the majority of those questioned have graduated from at least one faculty. When the ages of the research participants were analyzed, it was established that the individuals who participated the most were between the ages of 21 and 40 (71.6 percent), with 278 people. From this perspective, it can be inferred that Y generation employees are more engaged in business life than X generation employees in the existing situation. With 257 participants, it was discovered that the majority of those who took part in the study worked in the

private sector. However, it is seen that the majority of the 330 people who took part in the study did not obtain any tourism education.

Normality Test of Scales Used in the Study

Table 5: Test of Normality, Skewness and Kurtosis

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk			Skewness		Kurtosis	
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.	Statistic	Std. D.	Statistic	Std. D.
Kor.	,073	388	,000	,976	388	,000	-,185	,124	-,760	,247
Bel.	,109	388	,000	,945	388	,000	-,180	,124	-,840	,247
TSN	,131	388	,000	,959	388	,000	-,356	,124	-,409	,247

Since the number of observations is over 50, Kolmogorov Smirnov test was employed for Normality distribution analysis (Gürbüz and Şahin, 2018). Looking at the Kolmogorov – Smirnow field in this table, it was gained that all values are greater than alpha (0.05), that is, the data are normally distributed. Skewness and Kurtosis values, on the other hand, should be between -1.5 and +1.5. After looking at this table, it was established that the Skewness and Kurtosis values were within this range, implying that the data were regularly distributed.

Difference Analysis Findings

The variances, acknowledged as requirements, were checked for homogeneity before T-Tests and One-Way Anova analyses were completed in the study. It was proven that all variances were homogeneously distributed as a result of T-Tests and One Way Anova analyses undertaken in this context, and Sig. (P) values were taken into account appropriately.

Table 6: T-Test Results of X and Y Generation Employees by Gender

	Gender	N	X	SS	S. Er	F.	Sig.(P)
Fear of Contracting Coronavirus	Male	214	4,92	1,405	,096	3,57	,059
	Female	174	4,87	1,550	,117		
Uncertainty, Anxiety and Stress	Male	214	4,62	1,385	,076	3,37	,055
	Female	174	4,57	1,495	,103		
Holiday Purchase Intention	Male	214	7,75	2,221	,151	,818	,366
	Female	174	8,85	2,239	,169		

Statistical Significance Level: 0,05

At the 0.05 significance level, it was ascertained that there is no significant difference in the gender of the participants and the expressions on the Fear of Contracting Coronavirus, Uncertainty, Anxiety, and Stress, and Holiday Purchase Intention scales among the X and Y generation employees.

Table 7: T-Test Results by Sector Type of X and Y Generation Employees

	Type of Sector	N	X	SS	S. Er	F.	Sig.(P)
Fear of Contracting Coronavirus	Public	131	4,90	1,476	,128	,290	,590
	Private	257	4,89	1,470	,091		
Uncertainty, Anxiety and Stress	Public	131	4,80	1,466	,121	,283	,583
	Private	257	4,79	1,460	,085		
Holiday Purchase Intention	Public	131	8,54	2,232	,195	,417	,519
	Private	257	8,09	2,312	,144		

Statistical Significance Level: 0,05

It has been determined that there is no significant difference between the type of sector of the participants and the expressions in the Fear of Contracting Coronavirus, Uncertainty, Anxiety and Stress and Holiday Purchase Intention scales at the 0.05 significance level among the X and Y generation employees.

Table 8: T-Test Results of X and Y Generation Employees by Age

	Age	N	X	SS	S. Er	F.	Sig.(P)
I am very afraid of coronavirus (Covid-19).	Generation-Y	278	2,72	1,088	,065	,207	,650
	Generation-X	110	3,33	1,134	,108		
Thinking about coronavirus bothers me.	Generation-Y	278	2,94	1,203	,072	5,199	,023
	Generation-X	110	3,37	1,074	,102		
When I think of coronavirus, I feel hot and cold.	Generation-Y	278	1,68	,636	,038	10,744	,001
	Generation-X	110	1,84	,583	,056		
I am afraid of losing my life due to coronavirus.	Generation-Y	278	2,40	1,032	,062	,851	,357
	Generation-X	110	2,64	1,047	,100		
I get tense or worried when I see stories and news about coronavirus on social media.	Generation-Y	278	2,64	1,134	,068	1,705	,192
	Generation-X	110	2,73	1,157	,110		
I can't sleep because of the fear of contracting the coronavirus.	Generation-Y	278	1,63	,620	,037	2,096	,148
	Generation-X	110	1,71	,596	,057		
When I think I'm going to contract the coronavirus, my heart starts beating fast.	Generation-Y	278	1,68	,638	,038	,004	,952
	Generation-X	110	1,91	,724	,069		
If I have the possibilities in the future (in terms of time, money, etc.), I may think of purchasing a holiday.	Generation-Y	278	4,00	1,027	,062	4,154	,042
	Generation-X	110	3,51	1,090	,104		
I'll probably be purchasing a holiday soon.	Generation-Y	278	3,40	1,128	,068	3,598	,059
	Generation-X	110	2,88	1,011	,096		
I intend to purchase a holiday soon at the first possibility I get (possibilities such as leave, free time, etc.).	Generation-Y	278	3,56	1,212	,073	,326	,568
	Generation-X	110	3,03	1,161	,111		

Statistical Significance Level: 0,05

According to the results, there was no significant difference between the X and Y generations in terms of the age of the participants and the following expressions: "I am very afraid of coronavirus (Covid-19).", "I am afraid of losing my life due to coronavirus.", "I get tense or worried when I see stories and news about coronavirus on social media.", "I can't sleep because of the fear of contracting the coronavirus.", "When I think I'm going to contract the coronavirus, my heart starts beating fast." and "I intend to purchase a holiday soon at the first possibility I get (possibilities such as leave, free time, etc.)." Yet, it was observed that there is a significant difference between X and Y generation employees at the 0.05 significance level concerning the following expressions: "Thinking about coronavirus bothers me", "When I think of the coronavirus, I feel hot and cold.", "If I have the possibilities in the future (in terms of time, money, etc.), I may think of purchasing a holiday." Put differently, it can be deduced that the Y generation employees are less bothered by thinking about coronavirus compared to the X generation and they intend to purchase a holiday if they have the possibility in the future.

Table 9: Anova Test Results by Educational Status of X and Y Generation Employees

Scale	Educational Status	N	X	SS	S. Er	F.	Sig.(P)
Fear of Contracting Coronavirus	High school	29	5,54	1,088	,202	3,13	,025
	Associate degree	72	4,81	1,524	,179		
	Bachelor's degree	224	4,78	1,445	,096		
	Postgraduate	63	5,11	1,577	,198		
Uncertainty, Anxiety and Stress	High school	29	5,65	1,078	,198	3,09	,024
	Associate degree	72	4,72	1,521	,175		
	Bachelor's degree	224	4,69	1,437	,091		
	Postgraduate	63	5,03	1,571	,194		
Holiday Purchase Intention	High school	29	7,39	2,051	,380	1,007	,390
	Associate degree	72	8,71	2,445	,288		
	Bachelor's degree	224	8,08	2,322	,155		
	Postgraduate	63	8,24	1,951	,116		

Statistical Significance Level: 0,05

It was found that there was a significant difference between the education level of the participants and the education of the X and Y generation employees at the 0.05 significance level for the expressions in the fear of contracting coronavirus scale, uncertainty, anxiety and stress scale and holiday purchase intention scale. Nonetheless, it was determined that there was no significant difference between X and Y generation employees at the 0.05 significance level of the participants' expressions in the holiday purchase intention scale. That is to say, the education levels of the X and Y generation employees and the fear of contracting the coronavirus, and the uncertainty, anxiety and stress levels caused by coronavirus differed significantly. Lastly, it can be interpreted that the majority of the participants intend to purchase a holiday if they have the possibility in the future. According to these findings, H_1 , H_2 and H_3 hypotheses were accepted.

5. Conclusion and Recommendations

Named as the new type of coronavirus (Covid 19), the pandemic broke out in the city of Wuhan, China and has affected the whole world and is continuing to do so. The tourism industry is also one of the hardest hit sectors by the outbreak. Travel restrictions introduced as a part of quarantine procedures intended at controlling and avoiding the spread of pandemic, as well as people delaying their travel plans for fear of contracting the coronavirus are, without a doubt, the most crucial grounds for this effect (Atsız, 2021). Hence, this research aimed to investigate if there are any differences in the X and Y generation employees' levels of uncertainty, anxiety, and stress as a result of the coronavirus along with determining their holiday purchase intentions. To accomplish this objective, questionnaires were received via social media (such as Facebook and WhatsApp) from Y generation employees aged 21-40 and X generation employees aged 41 and over in Ankara province, and the acquired data was tested using the appropriate analysis program.

T-Test and One Way Anova analyses were conducted to evaluate the differences between the X and Y generation employees' fear of contracting coronavirus and their holiday purchase intention. The T-Test results revealed that there is a significant difference between the X and Y generation employees at the 0.05 significance level. In other terms, it has been realized that Y generation employees are less concerned about thinking about coronavirus than the X generation, and that they intend to purchase holiday if the possibility arises in the future. Besides, One-Way Anova Test was applied to determine the differences between the fear of contracting coronavirus and the intention to purchase a holiday by the education level of the participants. The analysis results highlighted that there is a significant difference at 0.05 significance level between the education levels of the X and Y generation employees, the fear of contracting the coronavirus, and the uncertainty, anxiety and stress levels caused by coronavirus. Despite this fact, it has been considered that the majority of the participants intend to purchase a holiday if they have the opportunity in the future.

Notwithstanding, according to the conclusions of the study, tourism activities are projected to accelerate after the coronavirus pandemic has terminated. In this context, businesses will need to take a number of steps to boost their proportion of the tourism bucket. It is possible to list some of these measures: Employees' job safety must be assured. Those suspected of having the disease should be removed from the workplace, and necessary measures should be taken to comply with mask, distance, and hygiene standards. Chronic patients should be separated from their workplaces or, if they must work, placed in settings where they are away from their coworkers. Employees' employment security should be safeguarded because the fear of losing their jobs might sometimes mitigate the coronavirus's detrimental consequences. Since the tourism sector is a labor-intensive sector, job security of employees can positively affect their motivation and cause them to work more efficiently.

Furthermore, the sample of the study includes social media users aged 20 and over who make direct or indirect income in Ankara province. For this reason, 388 questionnaires structured by Google forms and collected via social media were regarded as a constraint, and the research's findings can only depict the applied sample. As a result, it is suggested that future studies should include other provinces.

References

- Abu Bakar, N. & Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science (IJAERS)*, 7 (4), 188-193.
- Acar, Y. (2020). Yeni koronavirüs (covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 2020.
- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. & Pakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *International journal of mental health and addiction*, 1-9.
- Atsız, O. (2021). Virtual reality technology and physical distancing: A review on limiting human interaction in tourism. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 6 (1), 27-35. DOI: 10.31822/jomat.834448
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O. & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 1-14.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. (8. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Çalışkan, C. (2021). Sustainable tourism: Gen Z?. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 6 (2), 107-115. DOI: 10.31822/jomat.2021-6-2-107
- Demir, M., Günaydın, Y. & Şen Demir Ş. (2020). Koronavirüs (Covid-19) salgınının Türkiye'de turizm üzerindeki öncülleri, etkileri ve sonuçlarının değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 6(1), 80-107.
- Festing, M. & Schafer, L. (2014). Generational Challenges to Talent Management: A Framework for Talent Retention Based on the Psychological-Contract Perspective. *Journal of World Business*, 49, 262-271.
- Fetzer, T., Hensel, L., Hermle, J. & Roth, C. (2021). Coronavirus Perceptions and Economic Anxiety. *The review of economic and statistics*, 103 (5), 1-21.
- Gencer, N. (2020) pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (kovid-19) korkusu: çorum örneği. *International Journal of Social Sciences Academy*. 2 (4), 1153-1172.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). "Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (5. Baskı)", Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Karakus, Y. & Çamlıca, K. (2021). Evaluating and improving the destination image through qfd-ahp integrated method: example of cappadocia. *Revista Turismo Estudos e Práticas-RTEP/UERN*, 10 (1), 1-17.
- Kazkonda, İ. (2020) Türkiye’de yeme içme alışkanlıklarının kuşaklara göre değişimi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Kuşak kavramı ve tanımı. <https://www.tdkterim.gov.tr> (Erişim Tarihi: 07/02/2022).
- Lorcu, F. (2015). Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı. Detay Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.
- McCartney, G. (2020). The impact of the coronavirus outbreak on Macao. From tourism lockdown to tourism recovery. *Current Issues in Tourism*, 24 (19), 2683–2692.
- Newman, D. M. (2013). Sosyoloji Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek (Çev: Ali Aslan). Nobel yayınevi, Ankara.
- Okat, Ç. Özer, S. & Uçkan, Çakır, M. (2021). Koronavirüs günlerinde x ve y kuşaklarının gıda tüketimlerinin incelenmesi. *University of South Florida M3 Center Publishing*. 233-245.
- Onat, G., Karakuş, Y., Pimentel, T. D., & Doğan, Y. (2021). Antecedents of the Concept of Travel Intention During the Pandemic: A Case Study from Turkey/Antecedentes do Conceito de Intenção de Viagem Durante a Pandemia: Um Estudo de Caso na Turquia. *ROSA DOS VENTOS-Turismo e Hospitalidade*, 13 (4), 1-21.
- Pavlou, P. A. & Gefen, D. (2004). Building Effective Online Marketplaces with Institution-Based Trust, *Information Systems Research*, 15 (1), 37-59.
- Reza Farzanegan M., Gholipour F.H., Feizi M, Nunkoo R. & Eslami Andargoli A. (2021). International Tourism and Outbreak of Coronavirus (COVID-19): A Cross-Country Analysis. *Journal of travel research*. 60(3): 687–692.
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs salgını ve yaşlılık. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*. 7 (5), 290-301.
- Swarbrooke, J. & Horner, S. (2007). Consumer Behaviour in Tourism. (2nd ed.) Oxford: Elsevier, 60-75.
- Şeker, A. (2022). The nexus between tourism and international service trade in the coronavirus pandemic: Evidence from Turkey. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 7 (1), 55-65. DOI: 10.31822/jomat.2022-7-1-55
- Şener, A. & YÜCEL, S. (2020). Sosyal medyanın Y kuşağı satın alma davranışları üzerindeki etkisi: Bir literatür incelemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (65), 265-284.
- Türk, O. (2021). Muş ilinin gastronomi turizmi potansiyeli ve swot analizi. *Journal of International Social Research*, 14 (77), 1203-1213.
- Twenge, J. M.; Campell, S. M.; Hoffman, B. J. & Lance, C. E. (2010). Generational differences in work values: leisure and extrinsic values increasing, social and intrinsic values decreasing. *Journal of Management*, 36 (5), 1117-1142.
- UNWTO; Tourism and Coronavirus Disease (COVID-19). (2020). <https://www.unwto.org/sustainable-development/resilience-of-tourism>, (Erişim Tarihi: 30/12/2021).
- Washburn E. R. (2000). The five generations of American medical revolutions. *Physician Executive*, 26 (1), 54.
- WHO Health Topics, Coronavirus (2020). <https://www.who.int/health-topics/coronavirus> (Erişim Tarihi: 05/02/2022).

Yenipınar, U. & Kardaş, K. (2019). Turizm rehberliği bölümleri müfredat geliştirme önerisi. *Journal of Travel and Tourism Research*, (14), 1-26.

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: First author % 60 Second author % 40.
2. No potential conflict of interest was reported by the authors.

Araştırma Makalesi • Research Article

Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri ve Türk İslam Edebiyatı Eğitiminde Kullanımı

Comparative Circular Tables of the Hijri and Gregorian Centuries and Its Usage in Turkish-Islamic Literature Education

Recep Yılmaz*

Öz: Temel amacı tarihsel zaman kavramının anlaşılmasına katkı sunmak olan bu makale genelde İslam tarihi özelde Türk İslam edebiyatının tarihsel boyutuna kronolojik zemin kazandırmak için tarafımızca dairevi formda tasarlanan Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri'ni tanıtmaktadır. Zamanın dünya çapında yaygınlık bulmuş saat ve takvimlerle ölçülen standard yönüne karşın farklı kültür ve medeniyetlerin zaman anlayışlarını yansıtan izafi yönü de vardır. Sistematik olarak ölçülen zamana kronolojik zaman, olayların önemine göre değer alan zamana ise tarihsel zaman denilmektedir. Tarihsel zaman, kronolojiye dayanan yönüyle nesnel, değer ve kimlik yansıtan yönüyle öznel bir zaman anlayışı olarak görünür. Tarihsel zamanın kronolojik yönü pratik hayata bakarken kronolojik zamandan ayrı olarak yansıttığı öznelik ise kimlikle ilişkili olup teoriktir. Öte yandan soyutluğu nedeniyle zaman metaforsuz anlatılamayan bir kavramdır. Bu yüzden tarihsel zamanın dayandığı kronolojik zamanın temsilinde öteden beri çizgi metaforundan yararlanılmıştır. Zamanın temsilinde kullanılması adeta kaçınılmaz olan bu metafor kronolojik zamanın dilimlere ayrılmasında işe yaradığı gibi tarihsel zamanın dönemlere ayrılmasında da kullanılmaktadır. Batı medeniyetinde ortaya çıkmış ve tüm dünyaya yayılmış düz çizgi halindeki zaman algısı kendini zamanın temsillerinde de göstermiştir. Bu bağlamda İslam medeniyetine mensup kültürler için kronolojiyi gözeterek kendi tarihsel zaman anlayışlarını yansıtan dönemlendirme denemelerine ihtiyaç vardır. Bu çalışma söz konusu denemelere altyapı sunacak özgün zaman temsillerine ihtiyaç olduğu düşüncesiyle yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih öğretimi, Tarihsel zaman, Zaman çizelgesi, Dairevi cetvel, Dönemlendirme

Abstract: The aim of our study is to contribute to the understanding of the concept of historical time at the theoretical level, and to introduce the Comparative Circular Tables of the Hijri Gregorian Centuries, which we think will provide a linear basis to the chronological dimension of Islamic history in general and Turkish-Islamic literature in particular. As opposed to the measured aspect of time based on clocks and calendars that have become widespread around the world, there is also the relative aspect that reflects the different time understandings of cultures and civilizations. We call the systematically measured time chronological time, and the time that is valued according to the importance of events is called historical time. Historical time emerges as an objective understanding of time with its chronological aspect, and as a subjective understanding of time with its value and identity reflecting aspect. While the chronological aspect of historical time looks at practical life, the subjectivity it contains which is apart from chronological time is related to identity. Time is a concept that cannot be explained

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları,

ORCID: 0000-0003-3490-6225, r.yilmaz@alparslan.edu.tr

Cite as/ Atıf: Yılmaz, R. (2023). Hicrî-Milâdî yüzyılların karşılaştırmalı dairevi cetvelleri ve Türk İslam edebiyatı eğitiminde kullanımı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 129-165.

<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1124343>

Received/Geliş: 01 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 17 April/Nisan 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

without a metaphor due to its abstractness. Therefore, both the historical time and the chronological time on which it is based are expressed with the metaphor of line, either explicitly or implicitly. This metaphor, which is almost inevitable to be used in the representation of time, is an important tool that is used in dividing chronological time into intervals, as well as in dividing historical time. With the hegemony of Western civilization, the understanding of time, which was expressed as a straight line, dominated almost the whole world, and this understanding also showed itself in time representations. In this context, there is a need for time representations for cultures belonging to the Islamic civilization, which will reflect their historical understanding of time without breaking with chronology, and provide an infrastructure for possible periodizations.

Keywords: History teaching, Historical time, Timeline, Circular tables, Periodization

Giriş

Zihnin temel bir kategorisi olarak zamanın dikkate alınması sağlıklı düşünmenin ayrılmaz bir parçası olup zaman içindeki olayların meydana geliş noktalarını tayin ve öncelik-sonralık ilişkilerini takip etmek toplumsal yaşamın temel gereksinimleri olarak karşımıza çıkar. Nitekim öncelik ve sonralık gibi temel zaman kavramlarındaki ihmal, düşünce örgüsünde sebep ve sonuç ilişkisini zedeleyerek belirsizlik ve anlam yitimine yol açar. Bundan dolayı insanoğlu ilk çağlardan beri tabiat gözlemlerine dayalı olarak zamanın ölçümüne önem vermiş, zamana ilişkin çeşitli kavram ve araçlar geliştirmiştir.

Öte yandan zaman kontrolünün kimlikle de ilişkisi vardır. Nitekim zaman hakkındaki düşünceler, farklı varlık anlayışlarını yansıtır. Zira insan bilincinde tarihe dönüşen zamanda meydana gelen türlü olaylar bireyin olduğu kadar toplumun hafızasını da şekillendirir ve toplumsal kimliğe zemin sağlar. Zaman algısı bakımından toplumlar arasında farklılıklar olduğu gibi aynı toplumun zamana dönük mevcut anlayışında da değişim görülebilir. Örneğin Koselleck'in, Batıda 18. yüzyılın sonlarından itibaren meydana geldiğini belirttiği perspektif değişimi yeni bir zaman anlayışı üretmiş, bu da Batılıların tarihsel zaman üzerindeki tasarruf biçimini etkilemiştir. Söz konusu yüzyılda kıyamet fikrinin kabul edildiği geleneksel sonlu Hristiyan perspektifiyle kazanılmış olan geçmişin deneyimlerinden hareketle geleceğin tahmin edilebilir olduğu zaman anlayışından (Koselleck - Presner, 2002: 112) vazgeçilmiş, kıyametin olmadığı, sonsuz geleceklili yeni bir zaman anlayışına geçilmiştir. Bu zaman algısının ayırıcı vasfı, tarihin, aksilik ve sapmalara rağmen nihai olarak bizzat insanlar tarafından planlanıp yürütülen uzun vadeli, artan bir tatmin süreci olarak görülmesi (Koselleck, 2004: 265-266) ve zamanın sürekli ilerleme halinde olan düz bir çizgi şeklinde algılanmasıdır (Ülken, 1968: 281). Modernitenin adeta toplu bir ifadesi halinde olan bu yeni zaman anlayışının Batı hâkimiyeti sayesinde neredeyse tüm dünyanın zaman algısı haline gelmiş olması, tarihsel zaman kavramının önemini arttırmıştır.

Bir yönüyle kronolojiyle iç içe olsa da tarihsel zaman kavramı, kronolojiden ayrı bir karaktere sahiptir. Kronolojik zaman aracılığıyla görünür olması tarihsel zaman kavramının anlaşılmasını zorlaştırır da kavramın kimliğe bakan yönü oldukça önemlidir. Söz konusu önem batılı zaman anlayışına adapte olmamış toplumlar için hassas bir durum arz etmektedir. Zira zaman anlayışına bağlı olarak tarihsel zaman yorumlarının değişmesi, bunun da dönemlendirmelere yansımaları söz konusu olmaktadır. Aynı hassas durum saatler ve takvimler gibi zamanın kronolojik temsilleri için geçerli olmasa da kronolojik zamanın yorumlandığı tarih ve zaman çizelgeleri gibi zaman temsilleri için de geçerlidir.

Soyut zamanın bir anlamda somutluk kazanarak kâğıt yahut başka bir yüzey üzerinde temsil edilmesinde çizginin temel bir rolü vardır. Bu temel rolün gelişimini örneklendirmek bakımından çalışmada zaman temsillerinin basit liste ve cetvellerden karşılaştırmalı tablolara, çizelgelerden zaman şeritleri ve tarih haritalarına doğru gelişimine dair kısaca bilgi verilecektir. Bu noktada zamanın somutlaştırılmasında yaygın çizgisel temsillerin genellikle Batılı tarihsel zaman anlayışını yansıttığı görülecektir. Bu bizi, Türk-İslam kültürüne mensup toplumların tarihsel zaman anlayışlarını yansıtan alternatif dönemlendirme önerilerine zemin sağlayacak zaman temsillerine ihtiyaç duyulacağı gerçeğine ulaştıracaktır.

İletişim teknolojisinin durmadan geliştiği, bilgiye ulaşmanın alabildiğine kolaylaştığı, kolay elde edilen enformasyonun kontrol edilemez derecede çoğaldığı çağımızda süreç, bütünlüklü görüşün aleyhine işlemektedir. Bu nedenle artan bilgiyi kontrol etmeyi kolaylaştıran eğitim materyallerine ihtiyaç olduğu açıktır. Söz konusu ihtiyacın en çok hissedildiği alanların başında da tarihsel zaman ve onun çizgisel temsilleri olan zaman çizelgeleri gelmektedir. Nitekim konu ile ilgili çalışma yapanlar, tarihsel zaman kavramının öğrencilere kazandırılmasının en etkin yolunun tarihsel zaman çizelgesi türünde görsel çalışmalar olduğunu ifade etmekte ve bu doğrultuda yapılacak yeni denemeleri teşvik etmektedirler (Altun - Kaymakçı, 2016: 162, 173). İbrahim Halil Üçer de İslam düşüncesinin gelişim evrelerine dair oldukça ayrıntılı tasnif verileri içeren “İslam Düşünce Tarihi İçin Bir Dönemlendirme Önerisi” makalesinde dönemlendirmelerin, birbirinden farklı hususiyetleri olan uzun zamansal süreçleri fark etmemiz ve ‘şu an nerede durduğumuzu’ bilmeye yardımcı olan hayati önemine dikkat çekmiştir (2017: 43).

Dönemlendirmelerin tarihsel zamanın kendilik bilinci doğuran yönüyle ilgisinden hareketle İslam medeniyetini merkeze alan dönemlendirme alternatiflerinin üretilmesi gerekliliğine dikkat çeken “Batıda ve Türk İslam Kültüründe Tarihsel Zaman Algısı” (Yılmaz, 2022: 908) adlı teorik makalemizden sonra bu çalışmamızda olası dönemlendirmelere zemin kazandırmaya yönelik pratik-görsel teklifimizi paylaşıyoruz.

Teorik ve pratik yönleri bulunan çalışmamızın ilk aşamasında ana kavramımız olan tarihsel zaman etrafındaki kavramlara ve zaman temsillerinin gelişimine yer verilmiştir. Esas teklifimizi içeren ikinci aşamada ise bir zaman temsili olarak Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri’nin tanıtımı yapılarak bunların Türk İslam edebiyatı alanında kullanımına dair bilgi verilmiş ve cetveller Türk İslam edebiyatına ilişkin bir kullanım örneklemiyle birlikte paylaşılmıştır.

1.Kronolojik Zamandan Tarihsel Zamana

Çalışmamızın temel amacı tarihsel zaman kavramının anlaşılmasına katkı sunmaktır. Fakat tarihsel zaman, kronolojik zamanla yer yer karıştırılan bir kavram olduğundan bu ikisi arasındaki ayrımı göstermek bakımından öncelikle kronoloji kavramına yer vermek yerinde olacaktır. Kronolojiler, toplumsal düzenin gereği olan zaman kontrolünü saatler ve takvimlere göre daha uzun süreçler için sağlayan yöntemlerdir. Kronolojinin varlığı, olayların öncelik sonralık düzenini korumak için zaruridir. Kronolojik bilginin yokluğundan anakronizm doğar. Koselleck, yılları altıncı yüzyıldan itibaren Hz. İsa’nın doğumunu temel alarak sayan ve büyük ölçüde evrenselleşmiş Hıristiyan kronolojisi de dâhil tüm kronolojilerin nihayetinde belirli bazı kültürlerin ürünleri olarak göreceli olduklarına dikkat çeker. Yine de tarihsel olarak göreceli olan her kronolojinin, doğa tarafından önceden belirlenmiş bir zamana dayanmakta olduğunun altını çizer. İnsanların doğanın önceden verdiği zaman sınırlarını aşmadıklarını, her ne kadar teknolojik yahut tıbbî yolla bu zamanları manipüle etmeyi öğrenseler bile yine de bu sınırlara bağımlı kaldıklarını hatırlatır. Düşünür, doğal zamandan ödünç alınan kronolojinin tarihsel gerçekliğin ve tarihsel olayların anlamlı bir yeniden inşası için vazgeçilmez olduğunun altını çizer ve kronolojik ardışıklık olmadan her tarihin sadece anlamsız değil aynı zamanda imkânsız olduğunu belirtir (Koselleck - Presner, 2002: 106,109). Kütükoğlu da oluş zamanı tespit edilemeyen bir olayın diğer pek çok şartının da bilinemeyeceğini; bu durumun da doğru değerlendirme yapmayı (Kütükoğlu, 1998: 15) engelleyeceğini belirterek kronolojinin hayati önemine dikkat çeker.

Tarihsel zamana gelince bu kavram kronolojik zamana dayanmakla birlikte onunla aynı şey değildir. Koselleck, olayların sıralaması ve anlatımının kesin bir kronolojiye ihtiyaç duyduğunu, bununla birlikte kronolojinin “tarihsel zamanın” içeriğini belirleyemeyeceğini (Koselleck, 2004: 1) söyler ve tarihsel zamanı kronolojik zamandan ayırır. Tarihsel zamanın kronolojiye bağımlı olması, onun kronolojik zamanla ayniyet içinde görülmesini beraberinde getirmiştir. Oysa tarihsel zaman kavramını öne çıkaran başlıca husus, kronolojik zamanda meydana gelen olayların değerlendirilmesi ve bu değerlendirmedeki subjektifliktir. Kronolojik bilginin yokluğunda anakronizm doğarken tarihsel zaman anlayışının yokluğunda ortaya çıkacak olan şey yorum kabiliyeti ve kimliktir. Kronolojik zamanda olayların sırasının korunması önemsenirken tarihsel zamanda ilgilenilen şey belirli bir toplum

için belirleyici olayların ne olduğudur. Koselleck tarihsel zamanı belirli faaliyetlerde bulunan, hisseden ve acı çeken insanlara ve onların inşa ettiği kurum ve kuruluşlarına bağlı zaman olarak tanımlar. O halde tarihsel zamanın, kronolojik zamana göre daha sübjektif nitelikte olduğunu söylemek ve tek bir tarihsel zaman anlayışından değil tarihsel zaman anlayışlarından bahsetmek gerekecektir (Koselleck - Presner, 2002: 110).

Koselleck'e göre tarihsel zaman kavramı 18. yüzyılda moderniteyle birlikte ön plana çıkmıştır. Zira modern zamanlar, geçmişin tecrübesi ve geleceğin beklentisi arasında daima uyum tesis eden geleneksel dini zamanların aksine geleceği geçmişinden hareketle tahmin edilemeyen, değişim aralıklarının sıklaştığı ilerlemeci bir zaman anlayışı ortaya koymuştur (Koselleck, 2002, 115). Dolayısıyla onun ısrarla üzerinde durduğu tarihsel zaman geleneksel zamanlarda pek de ihtiyaç duyulmayan bir kavram olurken değişimlerin giderek hızlandığı modern zamanlarda daha önemli hale gelmiştir. Ona göre modernitenin öngörülemezliği ön plana çıkararak tarihsel zaman anlayışını kavrayabilmek için geçmiş ve gelecek arasındaki ilişkiye ve zamanın bu iki boyutu arasındaki geçmişin deneyimiyle geleceğin beklentisi arasındaki farkın değişimine odaklanmalıdır (Koselleck - Presner, 2002: 111).

Öngörülemezliğin ön plana çıktığı Batı merkezli modern tarihsel zaman anlayışı etkisini tüm dünyaya yaymış olmakla birlikte onun kendi geçmiş tecrübe muhtevasından kaynaklı olarak her insan ve toplumda aynı şekilde etki göstermesi beklenemez. Zira geçmiş olaylardan hangilerinin hatırlanmaya değer ve tayin edici olduğu meselesi toplumdan topluma değişiklik gösterir. Örneğin bir savaşın kronolojik zamanı savaşın tarafları için aynı ise de onlar söz konusu savaşı tarihsel zaman bakımından aynı şekilde yorumlamayacaklardır. Eviatar Zerubavel, olayların tarihsel anlamının, onları zihnimizde diğer olaylara göre nasıl konumlandığımızla ilgili olduğunu söyler (Zerubavel, 2012: 14). Üçer, Braudel'den nakille bu durumun daha temeldeki sebebine işaret ederek dünyaya etki eden eylemlerin arkasındaki insanların farklı varlık, değer, insan ve evren anlayışlarına sahip olmasına dikkat çeker (Üçer, 2020: 40). Medeniyetler ve onlara bağlı kültürlerin, varlık anlayışlarındaki tamamlayıcı kategori olan zamanı algılayışlarında oluşan farklar onların tarihsel zaman anlayışlarına yansır.

Zaman tek başına geçmişle sınırlı bir kavram olmamakla birlikte geçmişin onun idrak edilmesindeki rolü, gerçekleşmiş olanı içermesi bakımından oldukça önemlidir. Mehmet Kaplan geçmişin, zamanı idrak etmedeki mühim rolünü, "eskiler bizde zaman duygusunu yaratabilecek yegâne vasıta" diye ifade eder. Kaplan geçmiş duygusunun, insanı ve medeniyeti anlamak bakımından son derece lüzumlu olduğunu ve sadece hâlihazırda yaşayanların bu duyguyu edinemeyeceklerini söyler (Kaplan, 1998: 267-268). Bu durum bir bakıma tarihsel zaman fikrinden kopuk olmanın getireceği yüzeyselliğe de işaret etmektedir. Zira özellikle modern zamanların getirdiği değişimler karşısında savrulmamak, geçmişin şimdiye uzanan bağlarının farkında olmayı gerektirir. Bu anlamda değişim, devamlılık içinde bir değişim olmalıdır. Türk edebiyatında zaman kavramına ilişkin yaklaşımlarıyla öne çıkan Tanpınar, bu durumu "...milli hayat devamıdır. Devam ederek değişmek, değişerek devam etmektir" diye ifade etmiştir (Tanpınar, 1995: 20). Zaman kavramının kendisine yöneldiğimizde tarihsel zamanın felsefi yanı ön plana çıkar. Ayhan Bıçak'ın belirttiği gibi insanın, zihnin bir kategorisi olarak zamana yönelik düşüncesi köken, süreç ve gaye bakımından varoluşunu temellendirmeye (Bıçak, 2019: 176, 213) dönük bir çabadır. Böyle bir çabanın neticesinde kazanılan kendilik bilinci, tarihi süreçlere değişim noktalarının işaretlendiği dönemlendirmeler olarak yansır.

1.1.Dönemlendirmeler

Her yerde aynı neticeyi veren fen bilimleri dışında sosyal ve beşerî bilimlere ilişkin süreçleri birbirinden ayırmaya yarayan dönemlendirmelerin de, onları ele alan medeniyetin tarihsel zaman anlayışını yansıtması söz konusudur. Dolayısıyla bir toplumun farklı varlık, değer, insan ve evren anlayışlarına göre şekillendirilmiş dönemlendirmeleri evrensel addederek benimsemeye çalışması, başka bedenler için dikilmiş elbiselerin uygun olup olmadığına bakılmaksızın giyilmeye çalışılmasına benzetilebilir. Zamanın dönemlere ayrılmasında çoğu kere kültürel tercihlerin belirleyici olduğu görülür. Tarihsel zaman anlayışlarının çeşitli tezahürleri olarak karşımıza çıkan dönemlendirmeler yüz yıl, bin yıl gibi sayıya dayalı yansız dönemlendirmeler dışında genellikle toplumların kendi gelişim

süreçlerinden hareketle belirledikleri Orta çağ, Rönesans, Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet gibi sosyal, kültürel ve siyasi değişimlerden hareketle geliştirilebilirler. Le Goff, tarihçinin dönemlendirme ile hem bir zaman anlayışına şekil verdiğini hem de bu yolla “tarih” adı verilen geçmişin sürekli ve genel bir resmini sunduğunu söyleyerek bu zaman tasniflerinin ne işe yaradığına işaret eder. Dönemlendirmeler, gündelik yaşama hâkim olma olanağı sağlayan takvimlere nazaran insanlığın içinde yol aldığı zamana egemen olma istek ve ihtiyacına daha uzun süreler için cevap veren zaman birimleridir (Le Goff, 2017: 21,101). Morony, bir dönemi kendi iç bütünlüğü olan ve iki uçta kendisine sınırdaş olan diğer dönemlerle zıt oluşuyla belirlenen bir zaman dilimi olarak tanımlar (Morony, 1981: 249). Esasen kronolojik olayların subjektif olabilecek çeşitli yorumlarını ön plana çıkaran tarihsel zaman, kendini belirleyici olaylarla başlayıp devam eden dönemler halinde gösterir. Toplumların kendilik bilincine bağlı olarak olayların tarihsel anlamlarını belirleme tercihleri, dönemlendirmelerde ortaya çıkar.

Dönemlendirmeler, öncelikle bir referans noktasına ihtiyaç duyarlar. Bu referans noktası bir başlangıçtır. Takvim başlangıçları da önceki ve sonrayı ayıran bir dönemlendirir. Esasen herhangi bir niceliğin sayılmasında takvimlerde olduğu gibi bir başlangıç noktasına ihtiyaç duyulur. Böylece kabul edilen başlangıçtan hareketle önceki ve sonraya doğru ara durakların belirlenmesi mümkün olur. Farklı kültür ve medeniyetlerce yapılan takvimlerde benimsenen başlangıçların toplum hafızasında yer eden belirleyici hadiseler olduğu görülmektedir. Bir başlangıç fikri ve ona bağlı olarak ara durakların yokluğu yahut belirsizliği, zaman algısındaki zafiyete işaret eder. Esasen farklı özellikleri olan dönemlerin oluşturduğu zamanın tek bir yapıymış gibi görülmesi, moderniteyle gelen değişimlerin hızı karşısında süreçlerin takibinde zaafa düştüğünü gösterir.

Koselleck’in, geçmişin tecrübesi ile geleceğin beklentisi arasındaki değişen insan şuuru dikkat çekmesi önemlidir. Tanpınar’ın “devam ederek değişme” şeklinde formüle ettiği cümlede de devam unsurunu sağlayan eksen olarak kendilik bilincine yönelik ima vardır. Söz konusu kendilik bilincinin pratiğe yansımaları, yukarıda belirtildiği gibi kendi tasavvurunu tarih üzerinde yapılacak tasarruflarla gösterecektir. Dolayısıyla modernitenin tarihsel zaman algısı karşısında belirli bir tarihsel zaman anlayışını temsil eden Türk İslam Kültürünün hayatiyetini gösterecek dönemlendirme denemelerine ihtiyaç vardır. Tam bu noktada halihazırda mevcut olan yahut istikbalde geliştirilecek dönemlendirmelere zemin sunacak zaman temsillerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira zaman gibi soyut bir kavramın bir somutlaştırma işlemine başvurmaksızın anlatılması oldukça zordur. Bu amaçla tasarladığımız dairevi cetvellerin tanıtımına geçmeden önce 19. yüzyıldan itibaren eğitim materyalleri olarak kullanımı giderek artan zaman temsillerinin gelişim sürecine değinmek yerinde olacaktır.

1.2.Zamanın Temsilleri

Hayatın her yanını kuşattığı halde soyutluğu nedeniyle ele avuca gelmeyen zaman kavramının nasıl anlatıldığı, onun geçmekte oluşunun nasıl temsil edildiği meselesi oldukça ilgi çekicidir. Rosenberg ve Grafton, *Zaman Çizelgesinin Tarihi* adlı eserin “zamanın kâğıt üstünde görünümü” alt başlıklı bölümüne; “tarih neye benzer, zamanı nasıl çizersiniz” sorularıyla başlarlar. Tarihi metinlerin öteden beri analizlere tabi tutulduğunu, fakat buna karşın zamanın temsil edilmiş yöntemlerine dair tarihsel sürecin büyük ölçüde ihmal edildiğine dikkat çeken Rosenberg ve Grafton grafik gösterim yöntemini bilgileri düzenlemenin en temel araçları olarak zikrederler. Aynı şekilde grafik yapıdaki tarihsel çizelge ve diyagramlar hakkında da pek az şey yazılmıştır. Oysa zaman tasavvuru, çizgi metaforuyla neredeyse birbirinden ayrılması mümkün olmayacak derecede ilişkilidir. Bu bağlamda edebiyat eleştirmeni W. J. T. Mitchell’in “mekânsal form zaman kavramımızın algısal temelidir, mekânın aracılığı olmadan zamanı anlatamayız” şeklindeki sözü aktarılır (Rosenberg - Grafton, 2010: 10). Gerçekten de zaman gibi soyut bir kavramı mekânın yardımı olmadan anlayamaz ve anlatamayız. Zira zaman, mekânda görünür hale gelir. Nitekim zamanın parçalara bölünüp sayılabilir hale getirilmesiyle elde edilen zaman kavramlarının çeşitli yüzeylere aktarılması söz konusu olduğunda ortaya saatler ve takvimler gibi ölçüm aletleri çıkmıştır (Yılmaz, 2022: 900).

Zihnin bilişsel işlevleri üzerine çalışmalar yapan Lakoff ve Johnson, yaşamını sürdürmek zorunda olan her varlığın çevresine bir kategorileştirme suuruyla yaklaştığı, insanın da, aynı şekilde varlıkları

ayırpı düzene koyma anlamındaki kategorileştirme işini, somut mekândan ürettiği kavramsal metaforlar aracılığıyla gerçekleştirdiğini belirtirler (Lakoff - Johnson, 1999: 17, 45). Aynı durumun zamanı parçalara ayırma hususunda da geçerli olduğunu ileri süren Lakoff-Johnson, sabit bir noktaya giden hareketli gözlemciyi tasvir eden adını verdikleri ve dilsel örnek ifadesi “We’re coming up on Christmas” “Yılbaşına geliyoruz” metaforuyla kadrani çizgilerle bölünmüş analog saatleri örnek verirler. Bu örnek metaforunda zamanlar, saatin kadrani üzerindeki mekân üzerinde konumlandırılmıştır; zamansal aralıklar da konumlar arasındaki mesafelerle anlatılır. Saatlerin akrepleri geçiş kavramını; kadranda yer alan akrebin ön ve arkasına düşen sabit konumlar ise geçmiş ve gelecek zamanı canlandırır. Bu metaforla, zaman değişiminin, mekândaki değişim kullanılarak görselleştirildiğini belirten Lakoff-Johnson, zaman ölçülerinin metaforik olarak mekân ölçüleriyle temsil edilmesinin tarih ve takvim oluşturma geleneğinin merkezinde yer aldığını ayrıca gelecek planlarımızı görselleştirmeye yaradığını belirtirler (Lakoff - Johnson, 1999: 173). Zamanın bu metaforik aktarım yoluyla görselleştirmesinde ayırıcı fonksiyonuyla çizginin rolü oldukça merkezîdir. Çizginin bu temel rolünün gelişimini örneklemek bakımından; çizginin açıkça çizilmemiş olsa da zımnen bulunduğu basit liste ve cetvellerden karşılaştırmalı tablolara, çizelgelerden zaman şeritleri ve tarih haritalarına doğru gelişen zaman temsillerine dair kısaca bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

Türkçeye Arapçadan geçme cetvel kelimesinin çizgi temelli olduğu görülür. Nitekim Arapça somut kökeni “küçük akarsu” anlamındaki (Mustafa vd., 1982: 111) cetvel kelimesinin zamanla herhangi bir konunun kısa başlıklar halinde gösterilmesine yarayan; liste, tablo, diyagram, çizelge (Aydın, 1993: 214) karşılığı olarak kullanılması söz konusudur. Fihrist, doğru-yanlış cetveli, kerrât (çarpım) cetveli, terim cetvelleri gibi kullanımlarına sıklıkla rastlanan kelime günümüz Türkçesinde ölçüm aleti anlamındaki kullanımı hariç, yerini çizelge ve tablo kelimelerine bırakmış görünmektedir. Cetvel bir sanat terimi olarak da yazma kitap ve hat levhalarında, yazının kâğıt üzerinde işgal ettiği alanın dört bir tarafına çizilen çizgi (Uzun, 1993: 214) anlamına sahiptir.

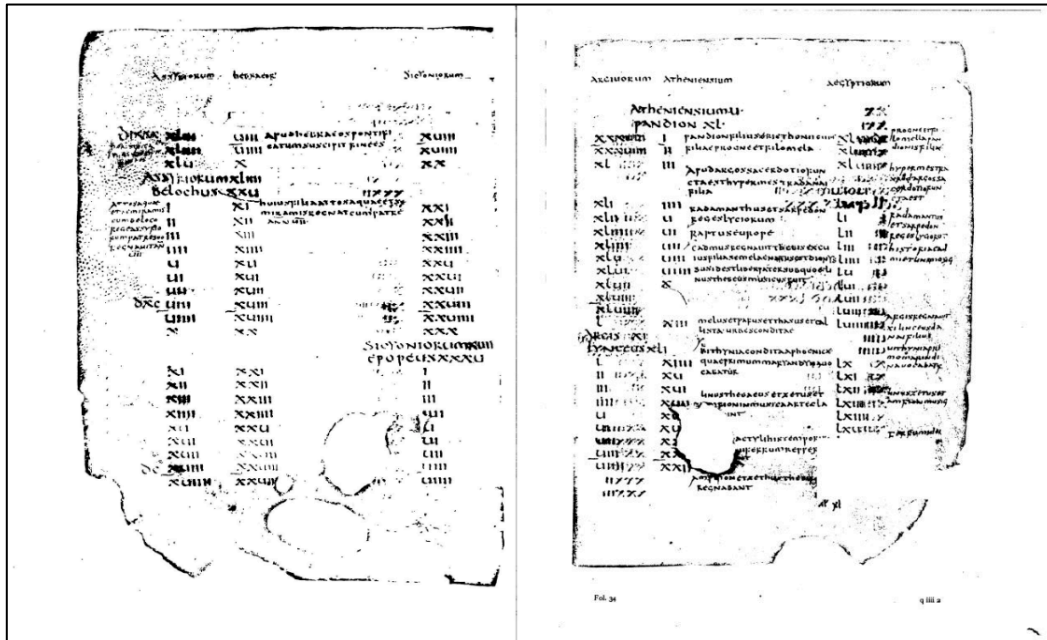
Yüzeylerinde güneş ışığının hareketini takip etmeye yarayan çizgiler bulunan, bize gün içinde hangi noktada olduğumuzu gösteren saatler gibi takvimler de yılın günlere ve aylara göre dilimlenmiş bir temsili olarak yıl içinde bulunduğumuz noktayı gösterirler. Takvimleri, yılı gösteren analog saatler gibi düşünmek mümkündür. Esasen kadranlı saatler ve takvimlerin de temelde çizgi temelli cetveller olduğu söylenebilir. Nitekim Unat, takvimleri gök cisimlerinin dönüşlerinden yola çıkarak zamanın günlere, aylara, yıllara bölünmesine dönük cetveller şeklinde vafeder (Unat, 2004: 2). Zaman ve tarihle ilişkili cetvel olup cetvel adı verilen çalışmalara bakıldığında bunların fonksiyonları bakımından takvim çevirme ve kronoloji cetvelleri olarak ayrılabilirliğini görüyoruz. Takvim çevirme cetvelleri farklı takvim sistemlerini birbirine çevirmeye yarayan tablolar olarak bir grup teşkil ederken, önemli olayları oluş tarihlerine göre liste halinde veren kronoloji cetvelleri diğer bir gurubu oluştururlar.

Muhammed Hamidullah ilk gurupla ilgili olarak enternasyonal seviyeye ulaşmak isteyen bir toplumun ihtiyaç duyacağı şeylerden birinin de değişik takvimlerin muadillerini bilmek olduğunu ifade eder. Dolayısıyla milâdî XVII. yüzyılın başlangıcından beri Batı’da kültür anlayışının gelişmesi ve uluslararası tarihin kaynaklarına dair ilgisinin artmasıyla hicrî ve milâdî tarihleri birbirine çevirmeye yarayan cetveller hazırlanmaya başlanmıştır. Bu cetvellerin en eskisinin 1609 tarihli *De Annis Arabum Cum Annis Nostris-Comparatis* “Bizim Yıllarla Karşılaştırmalı Arap Yılları Üzerine” adlı eser olduğunu zikreden Hamidullah, bu tür eserlere bir dizi örnek verir (Hamidullah, 2000, 678). Bu cetvellerin bizdeki örnekleri için Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın, hicretten milâdî 2212 yılına kadar kamerî-hicrî, milâdî ve şemsî-hicrî yılbaşlarının birbirine çevrimini tespit eden ayrıntılı bir cetvel içeren *Islahu’t-takvim*’i, Hâmit Dilgan’ın *Takvimler ve Tarih Tekabülleri* (Dilgan, 1957) ve Reşit Faik Unat’ın, Wüstenfeld cetvelleri ve Ahmet Muhtar Paşa’nın eserinden yararlanarak yayınladığı *Hicrî Milâdî Takvimleri Çevirme Kılavuzu* (Unat, 1959) gibi çalışmalar örnek verilebilir. Amaçları farklı takvim sistemleri arasında dakik çevirme yaparak sağlam bir kronoloji zemini kurmak olan bu tür cetvellerde olay bilgisi bulunmaz. Görünümlerine açık çizgili bir yapıdan ziyade liste formunun hâkim olduğu bu cetvellerin hem olay bilgisi içermeyişleri hem de görsel yönlerinin olmayışı sebebiyle zaman temsil yöntemlerinin kapsamı dışında kaldıklarını söyleyebiliriz.

Olay bilgisi ihtiva eden liste halinde cetvellere bakılacak olursa bu türün de zaman içerisinde gelişim gösterdiği görülür. Rosenberg ve Grafton, modern döneme kadar her tarihsel kültürün, önemli olayları seçmek ve listelemek için mekanizmalar geliştirdiğini, bu listelerin günümüze kadar gelen en eskisinin mermer üzerine oyulmuş hükümdar, olay ve yeniliklerin bir listesi şeklinde MÖ. 264/3 tarihli eski Yunan kronolojik tablosu olduğunu belirtirler (Rosenberg - Grafton, 2010). Bu tarih listelerinin İslam kültüründeki meşhur örnekleri olarak Bîrûnî'nin eski toplumların takvimlerinin ve takvimlere göre tarihdedikleri olay listelerinin yer aldığı *el-Âsârü'l-Bâkiye*'si ve Katip Çelebi'nin Hz. Âdem'den başlayıp 1648'e kadar gelen vakaları veren bir kronoloji cetveli olan *Takvîmü't-Tevârih*'i verilebilir (Biruni, 2022), (Gökyay, 06 Kasım 2022).

IV. yüzyılda Eusebius, dünyanın her yerinden tarihi kaynaklara dayalı kronolojileri düzenleyen ve uzlaştıran sofistike bir tablo geliştirdi. Eusebius, bu tabloda Yahudi, pagan ve Hristiyan tarihleri arasındaki ilişkileri net bir şekilde sunmak için kronolojileri Hz. İbrahim ve Asur'un kuruluşu ile başlayan paralel sütunlarda ortaya koymuştu. Tablodaki tarihleri inceleyen bir okuyucu, burada imparatorlukların ve krallıkların yükselip düştüğünü görebilir, münferit tarihler ve düzenli ilerleyen yılları karşılaştırarak ilahi takdirin iş başında olduğunu görebilirdi (Rosenberg - Grafton, 2010: 15). (Bk. Resim 1)

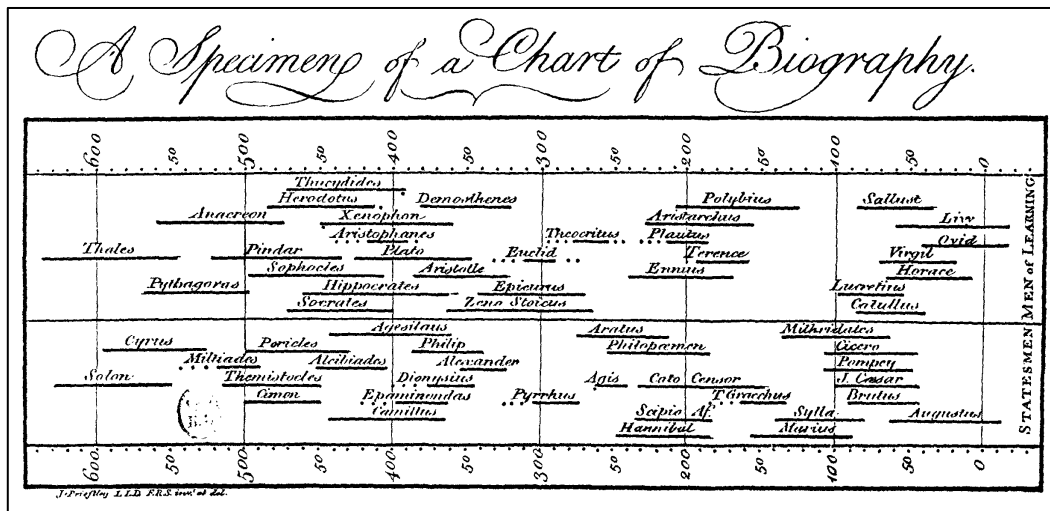
Eusebius'un tablosu Orta Çağ'da geniş çapta okunmuş, kopyalanmış taklit edilmiş, tarihi süreç içerisinde pek çok bilgin ve yazıcı tarafından, daha çarpıcı ve kullanışlı hale gelmesini sağlamak için indeks, yatay dikey çizgiler, görseller ve renkler gibi özellikler eklenmişti. Eusebius'un basit cetveli XVIII. yüzyılın ortalarına kadar yeni tablolara örnek olmaya devam etti. XVII. yüzyılın sonlarına doğru baskı ve gravür tekniklerinin gelişmesi ve daha büyük ve daha ayrıntılı kitap illüstrasyonlarının pratik hale gelmesiyle yüzyılın başından beri itibar kazanmış olan haritacılığın getirdiği coğrafi metafor da kronoloji alanında uygulamaya başlanmıştır. Fakat baskı tekniğindeki bu büyük ilerlemeler ve görselliğe katılan birçok yeni forma rağmen kronografik temsiller temelde aynı kalmış, bin yıl öncesindeki gibi görünmeye devam etmiştir (Rosenberg - Grafton, 2010: 10-16).

Kaynak: <https://www.historyofinformation.com/image.php?id=3456> Erişim: 14 Eylül 2022

Resim 1: Eusebius tablosu

XVIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise (1765) İngiliz ilahiyatçı ve bilim adamı Joseph Priestley Biyografi Çizelgesi adlı çalışmasıyla tarihin temsiline yeni bir anlayış getirdi. Priestley'in Biyografi Çizelgesi şaşırtıcı derecede basit bir diyagramdı, ancak yine de bir dönüm noktası oldu. Çizelgenin özelliği: Bir cetvelin üzerindeki gibi üstte ve altta mesafe belirten tarihlerle ölçülmüş basit bir alan olmasıydı. Priestley de ortaya koyduğu çizelgenin mantığını “bir yaprak kâğıt, yüzyılları veya diğer aralıkları belirtmek için herhangi bir eşit alana bölünürse, bunun evrensel zamanın belirli bir bölümünü gerçekten temsil eden bir harita olacağı açıktır” şeklinde ifade etmişti (Rosenberg - Grafton, 2010: 126). Biyografi Çizelgesi'nin Eusebius'un yüzyıllardır taklit edilen tablosuyla rekabet eden ilk grafik olduğunu belirten Rosenberg ve Grafton, çizelgenin yalnızca tarihleri göstermede etkili olmadığını, aynı zamanda XVIII. yüzyılda popüler hale gelen ilerleme kavramına sezgisel olarak görsel bir analogi sağladığını belirtir (Rosenberg - Grafton, 2010: 19-20). Priestley'den sonra kronografik temsilin doğası ciddi bir şekilde değişmiş, artık temel mesele bu temsilin daha iyi nasıl uygulanacağı olmuştur (Rosenberg - Grafton, 2010: 126).

Kaynak: <https://www.openculture.com/2016/07/joseph-priestley-visualizes-history-with-two-of-the-most-influential-infographics-ever-1769.html>

Resim 2: Priestley'in Biyografi çizelgesi (1765)

Zaman temsillerinin Batı'da, en eski hükümdar listelerinden Eusebius'a, Eusebius'tan Priestley'e, Priestley'den zaman şeritlerine kadar ölçülülük ve grafik karakter bakımından gelişen bir süreç geçirmiş olduğu görülür. Elbette Batı medeniyetinin kazandığı yaygınlığına bağlı olarak zaman temsilleri de Batılı zaman ve tarihsel zaman algısının dünya çapındaki yansımaları halinde gelişmiştir. (Bk. Resim 2) İngilizce timeline yahut histomap'ın karşılığı olarak Türkçe'de zaman yahut tarih çizelgesi / şeridi / haritası gibi terkiplerin kullanıldığı (Altun - Kaymakçı, 2016: 163) bu tablolarla zaman, daima geçmişten bugüne düz bir çizgi halinde uzanan bir formda temsil edilmiştir. Nitekim tarihsel zaman kavramının öğretimi açısından vazgeçilemez öğretim materyalleri olarak görülen zaman şeritleri de “geçmişten bugüne düz bir çizgi formunda uzanan, üzeri eşit birimlere ayrılarak rakamlarla tanımlanmış soyut zamansal kurgunun en somut görünümü” olarak da tanımlanmıştır (Şimşek, 2006: 10,143).

Öte yandan zaman şeritlerinin eğitimdeki fonksiyonu oldukça önemli görülmüştür. Şimşek, zaman kavramının, öğrenci tarafından kavranamamış olmasının ise belirlenmiş amaçlara ulaşılmanın önünde engel oluşturduğunun altını çizer (Şimşek, 2006: 11). Zaman şeritlerinin, olup biten hadiselerle ilişkin bilgilerin hafızada kalış süresini arttırdığını belirten Altun ve Kaymakçı bu materyallerin zamanın kavranmasındaki önemine dikkat çekerek, zaman şeritlerini soyut zaman kavramının haritasını sunarak görsel öğrenmeyi temel alan ve öğrenciyi ezbercilikten kurtaran materyaller olarak ifade ederler (Altun - Kaymakçı, 2016: 165).

Bahri Ata zaman şeritlerinin ülkemizdeki başlangıç serüveniyle ilgili ilk dönüm noktasının 1943'te toplanan İkinci Millî Eğitim Şûrası olduğunu aktarmaktadır. Şûra'daki Tarih Öğretim Komisyonu, Maarif Vekillîğinden, öğrencileri tarihsel bilgileri ezberlemekten kurtaracak ve tarih öğretimine yardımcı olacak “senkronik tarih tabloları” hazırlatmasını talep etmiştir. Dünya tarihinin önemli olaylarını, kültür hareketlerini karşılaştırmalı olarak göstermeye yarayacak bir tarih şeridi hazırlanması görevi Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hâmit Zübeyr Koşay'a verilmiştir. Koşay da başkanlık ettiği bir grupla birlikte Türkiye'nin özel koşullarını da dikkate alarak John Sparks histomap'ı temelinde “Tarih Öncesi ve Tarih Çağlarının Mukayeseli Zaman Tablosu” adlı çalışmayı hazırlamıştır (Ata, 2008: 64,67). Fakat, II. Maarif Kongresi sonrasında üzerinde önemle durulan zaman şeritlerinin devamının gelmediği, ortaya konan çalışmaların nicelik ve nitelik bakımından yetersiz kaldığı görülmüştür (Altun - Kaymakçı, 2016: 174). Şimşek ve Ata tarafından yapılan çalışmalar da konuyla ilgili çalışmaların yetersizliğini teyit etmektedir (Şimşek, 2006, 245; Ata, 2008: 69). Altun ve Kaymakçı, Türkçe literatürde zaman şeritlerine ilişkin kuramsal ve uygulamalı araştırmaların nicelik açısından sınırlı olduğunu belirterek akademisyen ve öğretmenlerin uygulamaya yönelik çalışmalar yapmalarının ve paylaşımlarının yararlı olacağını dile getirmekte, zamanın farklı (biyolojik, zihinsel, fiziksel, psikolojik ve sosyolojik) boyutlarına odaklanarak farklı zaman şeritleri ortaya koymanın mümkün olabileceğini ifade etmektedirler (Altun - Kaymakçı, 2016: 173).

2. Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri

Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri, hicrî-milâdî on beş yüzyılın karşılaştırıldığı bir zaman cetvelidir. Cetvelin başlıca amacı söz konusu süre zarfında yapılmış ve yapılacak dönemlendirmelere zemin kazandırılmasıdır. Tasarımda öne çıkan, iki takvime ait yüzyılların düz çizgi yerine dairevi çizgi formunda verilmesidir. Zaman temsillerinin haritacılıktan kazandığı görselliğe benzer şekilde, hicrî-milâdî takvim çevirme cetvelleriyle elde edilmiş verilerin görselleştirilerek sunulması hedeflenmiştir. Bu nedenle çalışma metaforik olarak zaman haritası gibi görülebilir. Nitekim bu tür çizelgeler için (time map) “zaman haritası” tabiri kullanılmaktadır. On beş yüzyılın görselleştirilerek işlevsel ve bütüncül bir biçimde karşılaştırılmasıyla hicrî-milâdî yıllara ait denk gelişlerin kolaylıkla görülmesinin, dönemlendirme fikirlerine zemin sağlayacağı ve tarihsel zaman kavramının anlaşılmasına katkı sunacağı düşünülmüştür. Tarihin belkemiği olarak nitelenen kronolojiye grafik destekli görsel bir katkı olarak da görülebilecek olan çalışmamızın tasarımında tercih edilen dairevi temsil, soyut zamanın ölçülüp sayılabilesini mümkün kılan gök cisimlerinin döngüsel hareketlerinden ilhamla seçilmiştir. Çalışmamız her yüzyılı bir analog saat kadranı görünümünde olan formuyla, zaman şeritlerinin “geçmişten bugüne düz bir çizgi formunda uzanan yapılar (Şimşek, 2006: 10)” şeklinde sunulan tanımında olduğu gibi mevcut zaman şeritlerinin geneline yansımış olan düz çizgi anlayışından farklı bir tercihi yansıtmaktadır.

Dairevi cetvellerde her iki takvimin çakışan verileri kavramayı arttırmak için yüzyıllık periyodlar halinde sunulmuştur. Le Goff, “00” ile biten yılları temel alan yüzyıllık periyodları, dönüm noktası olmaktan uzak olmakla birlikte nesnel yapılarından dolayı vazgeçilmez bir kronolojik araç olarak görür (Le Goff, 2017:3). Çalışmada her yüzyıl “00” ile bitirilmiş, “01” ile başlatılmıştır. Dairevi cetveller senkronik zaman şeritlerine benzemektedir. Bununla birlikte “birden fazla unsurun tarihsel sürecinin senkronik olarak tek bir ortam üzerinde verildiği ve öğrencilerin olayları eşzamanlı olarak görmelerine ve anlamalarına olanak sağlayan materyaller” (Altun - Kaymakçı, 2016: 174) olarak tanımlanan senkronik zaman şeritlerinden farklıdır. Zira dairevi cetvellerde senkronik olan, olaylardan ziyade iki farklı takvim sistemine göre ölçülmüş zaman birimlerinin kendisidir. Çalışma, hem zaman birimlerini karşılaştırılmanın ön planda oluşu hem de söz konusu karşılaştırmanın daire formunda sunulmasıyla yaygın zaman şeritlerinden farklılaşır. Öte yandan takvim çevirme cetvelleri gibi rakamlar içermesi nedeniyle çalışma için “zaman şeridi” yerine “cetvel” tabiri tercih edilmiştir.

Çalışma, Muhtar Paşa, Dilgan, Unat gibi uzmanlar tarafından hazırlanan çalışmalardan hareketle üretilmiş dijital hicrî milâdî çevirme uygulamalarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Sanal 1, Erişim: 1 Kasım 2022), (Sanal 2: Erişim: 05 Eylül 2022), (Sanal 3: Erişim: 02 Kasım 2022). Cetveller konu bakımından boştur. Bundaki amaç, cetvellerden tercihe göre olay, kişi, kurum, eser gibi farklı temalarla

yararlanılmasına zemin hazırlamaktır. Aynı şekilde bir dönemeleme önerisi olmayan dairevi cetvelleri farklı alanlarda ortaya konulacak dönemeleme fikirlerine zemin sunan “bir şeyin geliştirildiği yer yahut ortam”, “bir şeyin döküldüğü yahut şekillendirildiği kalıp” anlamlarına gelen matris (Webster, 2022) olarak düşünmek daha doğru olur. Dairevi cetvellerde farklı arka plana sahip iki takvimi bir arada veren senkronik oluş yanında, geçmiş ve gelecek boyutunu bütünlük içinde temsil eden diakronik özellik de görülür. Zira müstakil ardışık daireler, 2077 yılına kadar devam eden hicrî XV/milâdî XXI. yüzyıl dairesiyle zamanın gelecek boyutuna da yönelmiş olur. (Bk. Şekil 15)

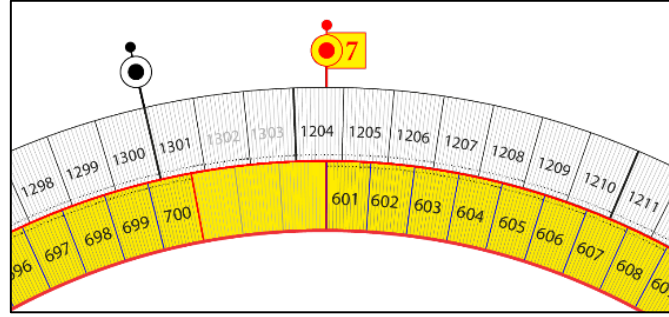
Çalışmada hicrî ve milâdî yüzyılların uyumu, yüzde yüz olmamakla birlikte büyük oranda gerçekleşmektedir. Cetvellerde hicrî ve milâdî (Gregoryen) takvimlerin on beş asrına ait yıllar (hicrî I / milâdî VII. yüzyıldan; hicrî XV / milâdî XXI. yüzyılın 2077 senesine kadar) çakışmalarıyla gösterilmiştir. Cetvellerde görüleceği üzere hicrî ve milâdî takvimler arasındaki ilk çakışmanın gerçekleştiği milâdî yedinci yüzyılda hicrî takvimin birinci yüzyılı için yirmi iki yıllık bir gecikme söz konusudur. Söz konusu yirmi iki yılla ilgili olarak hicrî 1. yüzyıl dairesinde 622 öncesine gönderme yapan ek bir cetvel ilave edilmiştir. (Bk. Şekil 1)

Eş zamanlı gelişmelere açık olma fikrine gönderme yapılan cetvellerde hicrî yüzyıl şeritleri içte, milâdî yüzyıl şeritleri dışta yer alır. Tasarımda hicrî takvimin merkezde oluşu, ilk bölümde sözü edilen tarihsel zaman algısıyla ilgilidir. Zira tarihsel zaman bilincinin öne çıkan yanı, geçmişin şimdiye uzanan etkilerinin kendilik bilinci içinde dikkate alınmasıdır. Dolayısıyla XIX. yüzyılın ortalarından bu yana Batı medeniyetine doğru bir yönelim gerçekleşmiş olsa da bin yıllık İslam medeniyetinin etkileri, kimi zaman örtük de olsa devam etmektedir. Nitekim Dan Falk’a göre ay temelli hicrî takvimin dünya çapındaki yaygınlığını görmek için bu takvimin sembolü olan hilalin, Müslüman ülkelerin bayraklarındaki geniş kullanımına bakmak yeterli olacaktır (Falk, 2010: 23). Türklerin İslam medeniyetine dâhil oluşlarından başlayarak milâdî takvimin kabulüne kadar geçen süreçte hayata dair her türlü olayın oluş zamanını tayinde temel referans olarak kullanmış olan ve adeta hafızanın bir parçası haline gelmiş olan hicrî takvim hakkında farkındalık sahibi olmak, tarihsel zaman algısı bakımından da önemlidir. Hicrî yüzyıl ve yılların milâdî (Gregoryen) takvimle karşılaştırmalı olarak görülmesi, bu farkındalığa katkı sunacak, zihnimize kimi zaman hicrî kimi zaman milâdî tarihler üzerinden kodlanan içeriklerin birlikte düşünülmesini kolaylaştıracaktır.

Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetveller’in pratik amacı olarak mevcut zaman şeritlerinden beklenen; kronolojik düşünme yeteneğine katkı sunmak, zaman, tarih, değişim ve süreklilik gibi soyut kavramlara somut zeminler kazandırmak, geçmiş zamanın kavramlaştırılmasını temin etmek gibi (Sanal 8, Erişim Tarihi: 5 Kasım 2022) kronolojiyi algılama becerileri sayılabilir. Çalışmanın sağlayabileceği belli başlı öğrenim çıktıları için hicrî-milâdî yıl kesişmelerini fark ettirme, yüzyılların kolayca ayırt edilmesini sağlama, hicrî-milâdî takvim sürecinin karşılaştırılması, kendilik bilincine bağlı tarihsel zaman bilinci kazandırma, mevcut dönemelemeleri kavratma, yeni düzenleme fikirlerine altyapı kazandırma, tarihteki belli başlı kırılmaların daha rahat görülmesini sağlama gibi katkılar sayılabilir. On beş yüzyıllık sürecin dairevi yüzyıllar halinde müstakil yapılara bölünmesi, öncelikle zihinsel yükün hafifletilmesini hedefler. Bu bölmeyle bir olay, şahsiyet yahut bir esere ait ayrıntılara odaklanmaktan ziyade, öncelikle bütün bunların hangi yüzyıla ait olduğu bilgisine öncelik kazandırmak amaçlanır. Müstakil yüzyıllık cetvellerle birlikte on beş yüzyıllık sürecin toplu bir görünümle verildiği ana cetvel yer alır. Bu ana cetvelde her iki takvim şeridindeki yüzyıllar yıl ve ay çizgilerine kadar gösterilmiş, her on yıllık dilim kalın çizgilerle belirtilmiştir. Ana daire her yüzyılın müstakil olarak gösterildiği on beş adet daire ardından paylaşılmıştır (Bk. Şekil 16).

Cetvellerde kırmızı noktalı ibre hicrî yüzyıl, siyah noktalı ibre milâdî yüzyıl başlangıçlarını temsil etmektedir. Dairevi cetvellerde hicrî milâdî yüzyıllar ve yılların tekabülünü görmek mümkündür. Bu yıllara ait ayların da görülmesi mümkün olmakla birlikte bunlar sunulan grafikte kesin ayarlı durumda değildir. (Görselleştirmenin ay seviyesine kadar tamamlanması ayrı bir proje dâhilinde çalışmayı gerektirmektedir.) Bilindiği gibi iki takvim arasında yüzyıl başlangıcı bakımından yirmi iki yıllık fark vardır. Hicrî takvim yılının milâdî takvim yılına göre yaklaşık on bir gün daha erken bitmesi sebebiyle meydana gelen söz konusu fark, her yüzyılda yaklaşık üç senelik periyodlarla azalır. Hicrî 8-milâdî 14. yüzyıla kadar kapanan bu farkın takip eden her bir yüzyılda aynı tempoda açıldığını görmek

mümkündür. Bu durum, 8. hicrî yüzyıla kadar önde görünen, bu yüzyıldan sonra hicrî yüzyıl başlangıcında geriye kayan milâdî yıl başlangıcı gösteren siyah noktalı ibrelerle de kolaylıkla görülebilir. İlgili milâdî yüzyılın başlangıcını temsil eden siyah noktalı ibreler aynı zamanda o yüzyıla dâhil olmayan yılların ayırt edilmesini sağlar. Cetvellerdeki soluk tonla gösterilmiş yıllar, hicrî yüzyıl çevrimine göre fazla olup bir sonraki yüzyıla ait yıllardır. (Bk. Resim 2) Cetvellerin görselliği sayesinde ay takviminin güneş takvimi yılına göre her yıl 11 gün kadar erken tamamlanışından kaynaklı olarak hicrî takviminin 33,5 yıllık süreç içinde mevsimler arasındaki dolaşımı hicrî yılın 9. ayı olan Ramazan üzerinden kolaylıkla görülebilir. Söz konusu 11 günlük farkın doğurduğu netice olarak; yüz yıllık ay yılının doksan yedi güneş yılına eşit oluşu ve her iki takvim sistemi arasında bir yüzyılda ortaya çıkan % 3'lük farkı da (Sahillioğlu, 1967: 77) görmek mümkündür.

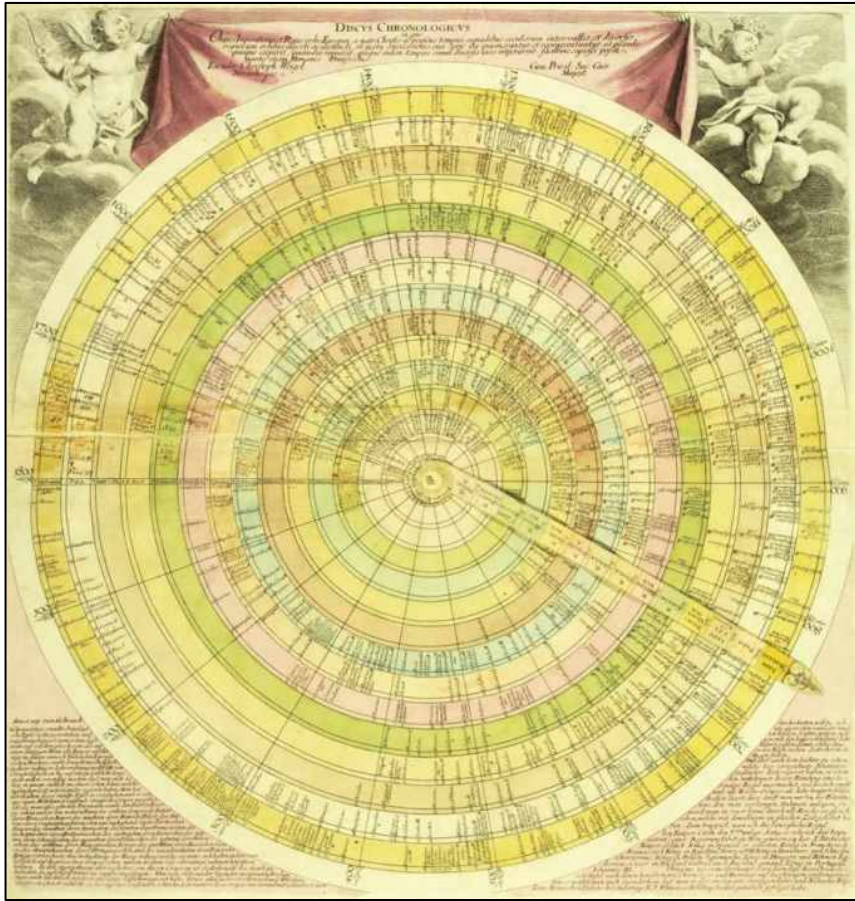
Resim 3: Yüzyıl başlangıçlarını gösteren ibreler.

Hedeflenen faydanın yaygınlaştırılması amacıyla cetvellerin dijital sürümünün projelendirilmesini arzu etmekteyiz. Bu dijital sürüm sayesinde dairevi cetvellere sınıflardaki akıllı ekranlarda, büyütme, küçültme, döndürülebilme görsel ve yazılı olarak veri girilebilme hâkimiyet artırıcı fonksiyonlar yanında kişiselleştirerek kullanmak gibi esneklikler kazandırılacaktır, interaktif olması sağlanabilecektir. Böylelikle toplu sunumlarda sunucu ve seyircinin zaman çerçevesini daha kolay kurması, ele alınan belirli bir temanın zaman içerisinde meydana gelen değişimi ve gelişiminin görsel takibinin kolaylaşması sağlanır. Böylece cetveller İslam tarihine ilişkin derslerin hoca ve öğrencilerinin yanı sıra İslam tarihine ilgi duyanlara geçmiş zamanın kavramsallaştırılmasında yardımcı olacak; bilginin bölümlere ayrılarak hafifletilmesi ve bu yolla daha bütüncül bir tasavvur kazanılması gibi hususların hızlanmasına katkı sunabilecektir. Bu doğrultuda İslam tarihine ilişkin müfredat içeren herhangi bir eğitim kurumunun ortak kullanım alanlarında sergilenebilir, buralarda çeşitli etkinliklerde farklı temalar için kullanılabilir. (Bk. Resim 3) Dairevi Cetveller'in temelde boş petekler halinde tasarlanmasındaki amaç da budur.

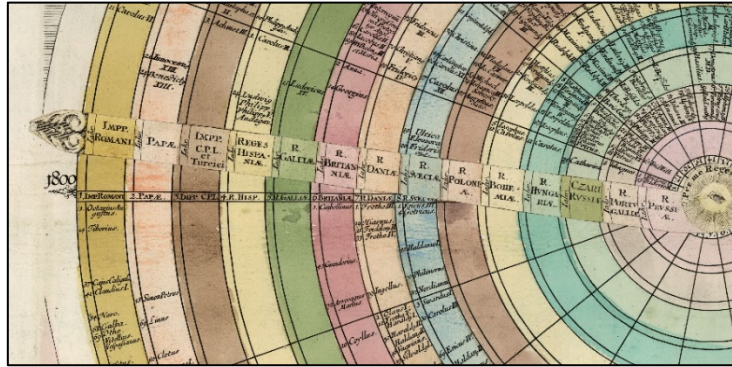
Resim 4: Dairevi Cetvellerle çeşitli temalarda sergiler

Dairevi Cetvelleri ayırıcı bir biçimde göstermek için çalışmayı Eusebius ve Priestley tarzlarından biriyle üretilmiş üç örnekle karşılaştıracamız. Bunlardan ilki Alman gravürücü Christoph Weigel tarafından tasarlanan kronolojik tablodur. Bu tablo çalışmamızın dairevi formu bakımından benzediği bir çalışmadır. Rosenberg ve Grafton, Weigel'in 1720 tarihli çalışmasının, görseelliğine rağmen temelde Eusebius metodunda yapılmış bir kronoloji tablosu olduğunu söyler (Rosenberg - Grafton, 2010: 103). 1720'lerin başlarında hazırlanan "Discus Chronologicus", Avrupa hükümdarlarının taht sürelerini gösteren bir tablodur. İç içe on dört halkadan oluşan çalışmanın her bir halkası farklı bir krallığı temsil ederken halkaları merkezden çevreye doğru dilimlere ayıran on sekiz çizgi, yüzer yıllık zaman dilimlerini temsil etmektedir. Tasarımın dıştan içe doğru birinci halkası Roma İmparatorluğuyla ardılı olan Kutsal Roma Germen İmparatorluğuna, ikinci halkası doğuştan itibaren Hristiyanlık ve Papalık devletine ayrılmıştır. Üçüncü halkanın ise Doğu Roma İmparatorluğuyla 1300'den sonra onun topraklarını devralan Osmanlı devletine ayrılmış olduğu görülür. Çalışmanın Osmanlı Devleti'ne ayrılan bu halkada son Osmanlı padişahı olarak III. Ahmet'in adı yer almaktadır. Dairevi tablonun satırlara tekabül edecek şekilde, üzerinde krallıkların adlarının yazılı olduğu merkeze bağlı olarak dönen bir de göstergesi vardır. Weigel bu tasarımında Avrupa hükümdarlarının taht sürelerinin eşzamanlı olarak görülebilmesini amaçlanmıştır. (Sanal 6, Erişim: 11 Ekim 2022) Weigel'in çalışması hükümdarların taht süreleri gibi malumat bakımından sınırlı bir temaya hasredilmesi haricinde farklı takvim sistemleri arasında karşılaştırma yapmayan, fakat daire formuyla sıra dışı olan bir çalışmadır.

Kaynak: (Sanal 6, Erişim: 11 Ekim 2022)

Resim 5: Weigel'in dairevi kronolojisi

Kaynak: (Sanal 6, Erişim: 11 Ekim 2022)

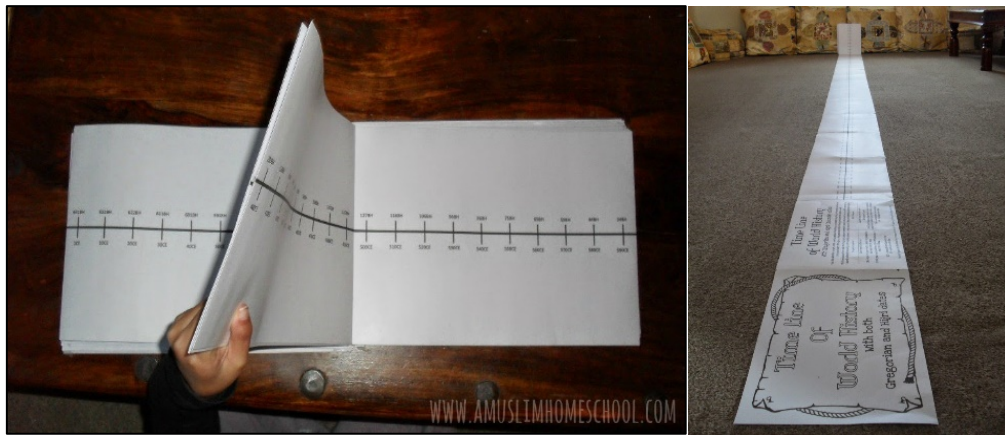
Resim 6: Weigel'in dairevi kronolojisi

Olay bilgisi içeren ve karşılaştırmalı olma vasfı taşıyan kronoloji tablolarına Fransız oryantalist Jean Sauvaget'nin, *Memento Chronologique d'histoire Musulmane* adlı çalışması örnek verilebilir. Milâdî 7. yüzyıl öncesine dair sınırlı sayıda olayın verildiği kronoloji, hicretin ilk yüzyılıyla başlayıp hicrî 14. yüzyıla, milâdî 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar ulaşır. Eseri “İslam Dünyası Kısa Kronolojisi” adıyla Türkçeye çeviren Suut Kemal Yetkin ve Faik R. Unat esere yaptıkları eklemelerle bu tarihi 1962 yılına kadar getirmişlerdir. Düzeni hicrî yüzyıl başlangıçlarına göre kurgulanmış eserde olay tarihleri milâdî olarak verilir. Hicrî ve milâdî tarih çakışmaları sadece yüzyıl başlarında gösterilmiştir. Bir sütunda İslam dünyasına, paralel sütunda da zaman zaman Batı dünyasına dair eş zamanlı olaylara yer verilmesi esere kısmen karşılaştırmalı bir yapı kazandırır. Kronolojinin 1963 tarihli tanıtımında “böyle bir cetvelin el altında bulunmasının zaman zaman duyulan çeşitli ihtiyaçlar karşısında araştırmacıyı cilt cilt kitaplar karıştırmaktan kurtaracağı şüphesizdir” denilerek bu tarz çalışmaların sağladığı faydaya işaret edilmektedir. (Yetkin - Unat, 1963:6) Sauvaget'in çalışması yer yer karşılaştırma yapmakla birlikte önemli olayların hicrî tarihini veren, Eusebius tipi bir kronolojidir ve Priestley tarzında ölçülülük ve görselliği yoktur. (Sauvaget, 1963).

Hicretin I. yüzyılı	(16.VII.622 - 23.VII.719)	
622	Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti. (16 Temmuz)	
	Medine'de ilk İslam mesjidinin inşası. Hicret olayının başlangıç tutan Arap takviminin başlaması.	
623	Küblerin Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan Mekke'deki Kâbe'ye çevrilmesi. Orucun fazz olması ve Ezan okunma usulünün konulması.	
624	Bedir gazvesi.	
625	Uhud gazvesi.	
627	Hendek gazvesi. Hudeybiye barışı.	
628	Hayber seferi - Sasani hükümdarı II. Hüseyin Perviz'in öldürülmesi	Bizans İmparatoru Heraklius'un Musur'ı İranlılardan geri alması.
629	Müslümanlarla Bizanslılar arasında ilk çarpışma: Muta seferi.	Bizanslıların Vizigotlar tarafından İspanya'dan tardedilişi.
630	Mekke'nin İslamlar tarafından zaptı - Hüseyin ve Tebuk muharebeleri.	
630-631	Bütün Arap yarımadasının Hazreti Muhammed'e boyun eğmesi.	
632	Hazreti Muhammed'in Veda haccı, ölümü (8 Haziran = 12 Rebülhevvel 632) - Ebu Bekir'in Halife seçilmesi. Hazreti Muhammed'in bütünlerine Arabistan'da ayaklanmalar.	
786-803	Bermeköglü Yahya'nun vezirliği.	
786-809	Arap edebiyatının parlak devri.	
787		İznik Konulü - Arapların etkisi ile ikonokrastrları aleyhinde karara varılması.
788	Fas'ta bağımsız İdrisi devletinin kuruluşu.	
794	Abbassilerin ağır vergilerine karşı Musur'da ayaklanma.	
795	Emevi Emirlerinin ikinci I. Hıspan zamanında İspanya'da Arapçanın resmi dil olarak kabulü.	
	Malikî Mezhebi kurucusu İmam Malik b. Anas'ın ölümü (ölg. 713).	
796-802	İspanya'da I. Hakem devri - Kırtuba'nın ayaklanması - (Tuleytula'da Cumhuriyet).	
797		Bağdad'a ikinci defa Frank elçisi gelmesi.
799	İbn-i Agleb'in Afrika'ya irsi valisi olarak atanması.	
800'e doğru	Badamyos coğrafyasının Arapçaya çevrilmesi.	
800	Kığdın Musur'da yapılmağa ve kullanılmağa başlanması	Sarıman'ın İmti Roma imparatoru olarak Romada taç giymesi. Bizans'ta 463 yılında kurulmuş olan Stoudion manastırında (Yedikule'de İmrahor camii) Uykusuzlar Tarikatı rahipleri arasında Başpapas Teodoris tarafından sıkı hayat kuralları konması. Hinduizm dininin kurulması.
	Agleb'lerin Tunus'a hakim olması (sonu: 909).	
	Kantonda Arapların Çiñlilerle ilk ticari münasebetlere başlamaları.	

Resim 7: (Sauvaget, 1963, s. 10, 21)

Hicrî-milâdî karşılaştırmalı kronoloji cetveli olma vasfı taşıyan çalışmalar için Gregoryen ve hicrî tarihlerle *Dünya Tarihinin Zaman Şeridi* başlıklı çalışma örnek verilebilir. İnternet adresi dışında açık adresi olmayan bu zaman şeridi www.amuslimhomeschool.com adlı internet sitesinin yürütücülerince yapılmış bir çalışmadır. Çalışmanın, İngiltere merkezli olduğu anlaşılan sitede çocuklara hicrî takvim bilinci kazandırmak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmaya <http://www.amuslimhomeschool.com/2014/10/printable-time-line-with-both-hijri-and.html> adresinden Pdf dosyası olarak ulaşım imkânı verilmektedir. Tasarımın tanıtıldığı metinde Gregoryen takvimin dünya üzerindeki baskın durumuna dikkat çekilir. Bu duruma maruz kalan Müslümanlar açısından dahi olayların hicrî takvime göre tarihlenmesi ve tespitinde güçlükler yaşandığını, hatta kaçınıcı hicrî yılda olduğunun dahi çoğu kere bilinmediğinden şikâyet edilmektedir. Bu noktadan hareket ederek tasarım sahiplerince çevrimiçi takvim çevirme programlarından yararlanarak böyle bir zaman şeridinin hazırlanmasına karar verildiği ifade edilmektedir. Tanıtım yazısında çalışmanın farkını ortaya koyma babında, günümüzde ulaşılması kolay birçok zaman şeridi olduğu fakat hicrî ve milâdî takvimleri bir arada veren bu tarz zaman şeritlerine rastlamanın pek kolay olmadığı dile getirilmektedir. Çalışmanın diğer özellikleri de şu şekildedir: Hicretten önce 5796; Milattan önce 5000 yılından başlayan; hicretten sonra hicrî 1441; Milattan sonra 2020'ye kadar devam eden zaman şeridi otuz bir sayfadan ibaret olup katlanabilir niteliktedir. (Bk. Resim 3-4) Müslüman ve gayrimüslim toplumlara dair tarihi olayların yan yana yerleştirilmesine ve olaylarla ilgili karşılaştırma yapılmasına fırsatı sunulduğu ifade edilen çalışmada, sayfaların ilgi ve beğeniye göre yazı, resim verileri girebilmesi için boş bırakıldığı da ifade edilmektedir. ("Printable Time Line with Both Hijri and Gregorian Calendar Dates", 05 Kasım 2022).

Resim 8: Timeline of World History With both Gregorian and Hijri dates Sanal 7: Erişim: 05 Kasım 2022

Priestley tarzında ölçülü bir tasarım olan *Timeline of World History With both Gregorian and Hijri Dates* adlı çalışma olay karşılaştırması yapmayı farklı takvim sistemlerini karşılaştıran bir çalışmadır. Form bakımından düz çizgi anlayışını devam ettirmekte olan çalışmada yıllar onar yıllık periyodlarla gösterilen çalışmanın uzunluğu nedeniyle oldukça geniş bir alan kapladığı görülür.

Söz konusu üç çalışma arasında yapılacak bir değerlendirmede Wiegel'in, dairevi formuyla öne çıkan kronolojik diskinin tek bir takvime dayalı olduğu, Avrupa hükümdarlarının taht süreleri gibi tek bir temanın eş zamanlı fakat yıl ölçüleri olmaksızın gösterilmekte olduğu dikkat çeker. Sauvaget'in *Memento*'su Gregoryen ve hicrî iki takvim sistemine göre verilen olayların karşılaştırılması amacıyla iki paralel sütun şeklinde sunulmaktadır. Sauvaget, tarihlere zikre layık gördüğü olaylar vuku buldukça yer vermektedir. Görselliği olmayan çalışma, eşit aralıklara bölünmüş kronolojik cetvel hüviyetinde değildir. Son olarak düz çizelge formundaki *Gregoryen ve Hicrî Takvimlerle Dünya Tarihinin Zaman Şeridi* ise iki takvim sistemine göre kronolojik karşılaştırma yapmaya yarayan, olay bilgisinin kullanıcılar tarafından isteğe göre girilmesine imkân verecek şekilde hazırlanmış bir çalışmadır. Hicrî-milâdî çakışmaları yıl düzeyine kadar gösterilmeyen çalışma düz çizgi anlayışını yaşatır.

Form bakımından Sauvaget'in *Memento*'suyla neredeyse hiç kesişmeyen Dairevi cetveller, bu açıdan *Wiegel'in kronolojik diskine* benzerlik gösterir. Fakat ölçülü oluş ve karşılaştırma bakımından bu çalışmadan ayrılır. Ölçülülük ve takvim sistemleri arasında karşılaştırılma içermesi bakımlarından *Dünya Tarihinin Zaman Şeridi*'ne benzerlik gösteren dairevi cetveller yüzyıllara ayrılmış daire formu, hicrî on beşinci yüzyılın 2077 yılına kadar devam edişi ve çakışmaları yıl düzeyine kadar gösterişle ondan da ayrılmaktadır.

2.1. Dairevi Cetvellerin Türk İslam Edebiyatı Öğretiminde Kullanımı

Hicrî-Milâdî Karşılaştırmalı Dairevi Cetvel çalışması fikri, Türk İslam Edebiyatı anabilim dalının kapsama alanı oldukça geniş olan malzemesine hâkim olmayı kolaylaştırıcı bir yöntem arayışıyla başlayan bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türk İslam Edebiyatının tekabül ettiği geniş zaman aralığını, bölümün akademisyenleri de dile getirmişlerdir. Nitekim Âlim Yıldız, Türk İslam Edebiyatının kapsama alanının Türklerin İslam'a girişlerinden başlayıp günümüze kadar geldiğini, ders içeriğinin, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde dört yıla yayılarak işlenen Eski Türk Edebiyatı ve Yeni Türk Edebiyatı gibi iki ayrı anabilim dalının içeriğiyle paralellik gösterdiğini dile getirirken dolaylı olarak bu duruma dikkat çeker (Yıldız, 2007: 551). Dersin kapsamlılığına karşı Türk İslam Edebiyatı dersi için ayrılan zaman, İslami İlimler ve İlahiyat fakültelerinde müfredat olarak yalnızca bir döneme tekabül etmektedir. Bilal Kemikli ise bu çelişkili durumu şu şekilde dile getirir:

"Evvla derslerimizde, takriben on bir asırlık bir dönemin özetini çıkarmak durumunda kalıyorduk. Türklerin İslâm'ı kabul etmeleriyle başlayan ve hala devam eden bir edebi hayatı sadece bir dönem içerisinde anlatmak zorundaydık. Üstelik dil, ahenk ve zevk itibarıyla "köhne" olarak nitelendirilen, fikrî temeli yok edilen ve tasavvur ettiği dünyayı kaybeden bir edebî mirası anlatmak durumundaydık. (...) Edebiyat fakültelerinde dört yıl anlatılan süreci bir yıla sıkıştırmak ve öğrenciden bu alanda ilgili temel kaynaklara ilgi duymasını beklemek!" (Kemikli, 2016: 5).

11. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan bu edebiyatın, müşterek İslam medeniyeti çatısı altında istifade edip yararlandığı Arap ve Fars edebiyatlarını da dikkate aldığımızda dersin kapsamına giren sürecin daha gerilere gideceği ve müfredat içeriğinin alabildiğine zenginleşeceği açıktır. Nitekim farklı coğrafyalara yayılmış ve farklı kollara ayrılmış olması nedeniyle ortaya çıkan geniş ve zengin malzemeyi kontrol etmek için genel Türk edebiyatının çeşitli tasnifleri yapılmıştır. Fuat Köprülü tarafından yapılan tasnifte Türk edebiyatı, İslamiyet'ten evvel Türk Edebiyatı, İslâm medeniyeti tesiri altında gelişen Türk Edebiyatı ve Avrupa (Batı) medeniyeti tesiri altında Türk Edebiyatı şeklinde üç ana devreye ayrılır (Köprülü, 2009: 31).

Bu temel tasniften hareketle İslam medeniyeti tesiri altındaki edebiyatın, başladığı yer olan Orta Asya sahası ilk dönem, Anadolu'da gelişip serpilme aşaması orta dönem, Tanzimat sonrası ise yeni dönem şeklinde üçe ayrılmıştır. Bu edebiyatın eserlerini en üst seviyede verdiği dönem olan orta dönemi ise Tanzimat'la başlayan Batı eksindeki Türk edebiyatı aşamasına kadar: *Selçuklu ve beylikler, Osmanlı Kuruluş, Cihan devleti, Duraklama ve içe dönüş, Tanzimat'la birlikte başlayan Yeni yol arayışı şeklinde beş alt döneme (devrelere) ayrılmıştır* (Kemikli, 2016, 40).

Tarih tabanlı dersler için önem arz eden kronoloji ve dönemlendirme meselesinin Türk İslam Edebiyatı için de oldukça önemli olduğu görülmektedir. Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası* adlı eserinde eğitim sisteminin 60-70'li yıllarındaki halinden şikâyet ederken özellikle tarih ve edebiyat dersleri hakkında "Tarih kitapları ve dersleri hadiselerin kronoloji ve vaka ezberciliğinden ibaret olduğundan "edebiyat dersi bir metin sergisi ve biyografiler geçidi tarzında okutulmaktadır" şeklinde şikâyetlerde bulunur. Edebiyat derslerinin her devir için o devre damgasını vuran merkezi şahsiyetlere yoğunlaşarak işlenmesini öneren Topçu'nun kronolojiyi eleştirirken medeniyet anlayışından uzak bir kronoloji anlayışını eleştirdiğini düşünmek mümkündür. Zira Topçu "Medeniyet tarihi, daha mekteplerimizde gün yüzü görmemiştir" ifadesiyle bu inceliği hissettirmektedir (Topçu, 1970, 108-109). Nitekim Dairevi Cetvellerle önerilen kronolojinin, Türk İslam Edebiyatı'nın, İslam medeniyeti bütünlüğü içinde görülmesini sağlamak bakımından kendi tarihsel zaman anlayışımızla birlikte düşünülen bir kronoloji olduğunu söyleyebiliriz.

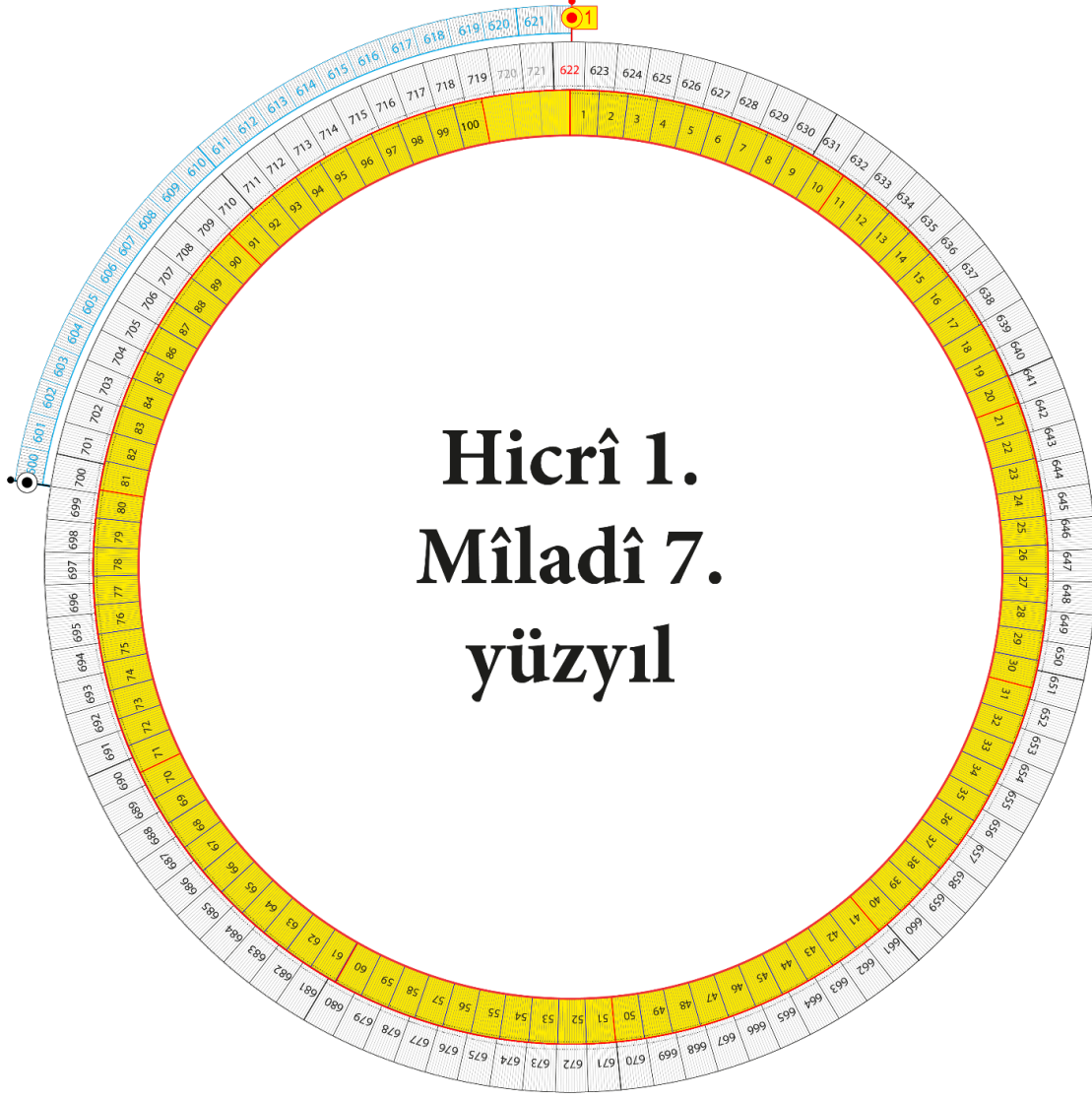
Öte yandan devam eden bir süreç olarak Türk İslam Edebiyatı'nın Tanzimat sonrası Batı edebiyatı etkisinde kalan Türk Edebiyatına paralel olarak form değiştirmesi ve özellikle Cumhuriyet sonrasındaki

varlığını yeni kalıplar içerisinde sürdürmesi söz konusudur. Bu durum, Türk İslam Edebiyatının, bu edebiyatın mevcut çağdaki durumu ve gelecekte alabileceği şekiller bakımından söz konusu değişimlerin temelinde yer alan Batı düşüncesindeki gelişmeleri takip etmesi ve Koselleck'in bahsettiği, Batı zaman anlayışında meydana gelen perspektif değişimi gibi neredeyse hemen her şeye tesiri olan kırılmalardan haberdar olmasını gerektirir. Bu ilişkiler, üzerinde durduğumuz tarihsel zaman, kronoloji ve dönemlendirme kavramlarının önemini bir daha vurgulamış olur. Nitekim Orhan Okay "Her ne kadar edebî tenkitle edebiyat tarihi birbirinden farklı iki ayrı alan olarak düşünülmekteyse de edebiyat tarihinin kuruluşu ile edebî tenkit teorileri arasında paralellikler vardır" (Okay, 1994: 10/403) diyerek bu ilişkiye dikkat çeker.

Görselliğin bu denli öne çıktığı çağımızda görsellikten yararlanarak ortaya konulan çalışmada Türk İslam Edebiyatının, ait olduğu İslam Medeniyet tarihi içindeki yeriyle tasavvur edilmesi ve bu edebiyatın metinlerinin kendisine referansla tarihlendirildiği hicrî takvim algısının arttırılması hedeflenmektedir. Çalışma, bütüncül bir tasavvur vermeye yönelik formuyla müellifler, eserler, kurumlar ve akımlar, sosyal ve siyasi arka plan gibi çok sayıda etkenin bir düzen içinde görülmesi, bu edebiyata dair mevcut ve olası dönemlendirmelere intibakın kolaylaştırılmasını hedefleyen bir ders materyali olarak görülebilir. Toplu görünüme karşın hicrî milâdî tarihlendirmeleriyle ayrıntı barındıran tasarım, ihtiyaç duyulduğunda adeta bir 'zaman haritası' gibi el altında bulabilecek bir yapıdadır. Modernitenin getirdiği hız, değişim ve çeşitlilik karşısında tarihsel zaman anlayışına metaforik olarak yön ve bütünlük duygusu kazandıracağını düşündüğümüz bu çalışmanın, öğrenciler yanında alanla ilgili akademisyenlere katkı sağlayacağını umuyoruz.

Bir zaman haritası olarak İslam tarihi ve medeniyetine ilişkin müfredat içeren bütün sosyal bilim dallarında amatör, profesyonel tüm ilgililerin alanlarında yararlanabileceği dairevi cetvellerin Türk İslam Edebiyatı özelinde kullanımına dair çalışmanın sonunda bir örneklem sunulmuştur. (Bk. 5-13. şekiller) Geliştirilebilir olan bu örnekleme tema, Türk İslam Edebiyatının ilk eseri olan Kutadgubilig'den başlayıp Şeyh Galib'e kadar devam eden süreçte Türk İslam edebiyatının belli başlı şahsiyetleri üzerine bir örneklemdir. Bununla birlikte ilgili yüzyıla aidiyet fikrini güçlendirmek bakımından tema dışında kimi şahsiyet ve olaylara da yer verilmiştir. Temanın merkezinde olmayan bu tür girdiler italik olarak gösterilmiştir. Vefat tarihi yıl olarak kesin olmayan şair ve müellifler ile ait oldukları yüzyıl bilinmekle birlikte kaleme alındığı tarih tam olarak bilinmeyen eserler Cetvellerde ilgili yüzyılın ortası olan ellili yıllar hizasına yerleştirilmiştir.

2.2. Dairevi Cetvel Görselleri

Şekil 1: Hicrî 1. Yüzyıl-Milâdî 7. yüzyıl

Sarı çember hicrî yılları, beyaz çember milâdî gösterir. Cetvellerin ilk dairesine, milâdî yedinci yüzyıl başlangıcıyla hicrî takvimin başlangıç yılı arasında geçen süreyi göstermek için sadece bu yüzyıla mahsus olmak üzere ilave bir halka eklenmiştir.

Şekil 2:Hicrî 2. yüzyıl-Milâdî 8. yüzyıl

Yüzyıl tekabülleri bu yüzyıldan sonra aynı minvalde devam eder. On yıllık dilimlere kalın çizgilerle belirtilmiştir.

Şekil 3: Hicrî 5, Milâdî 11. yüzyıl

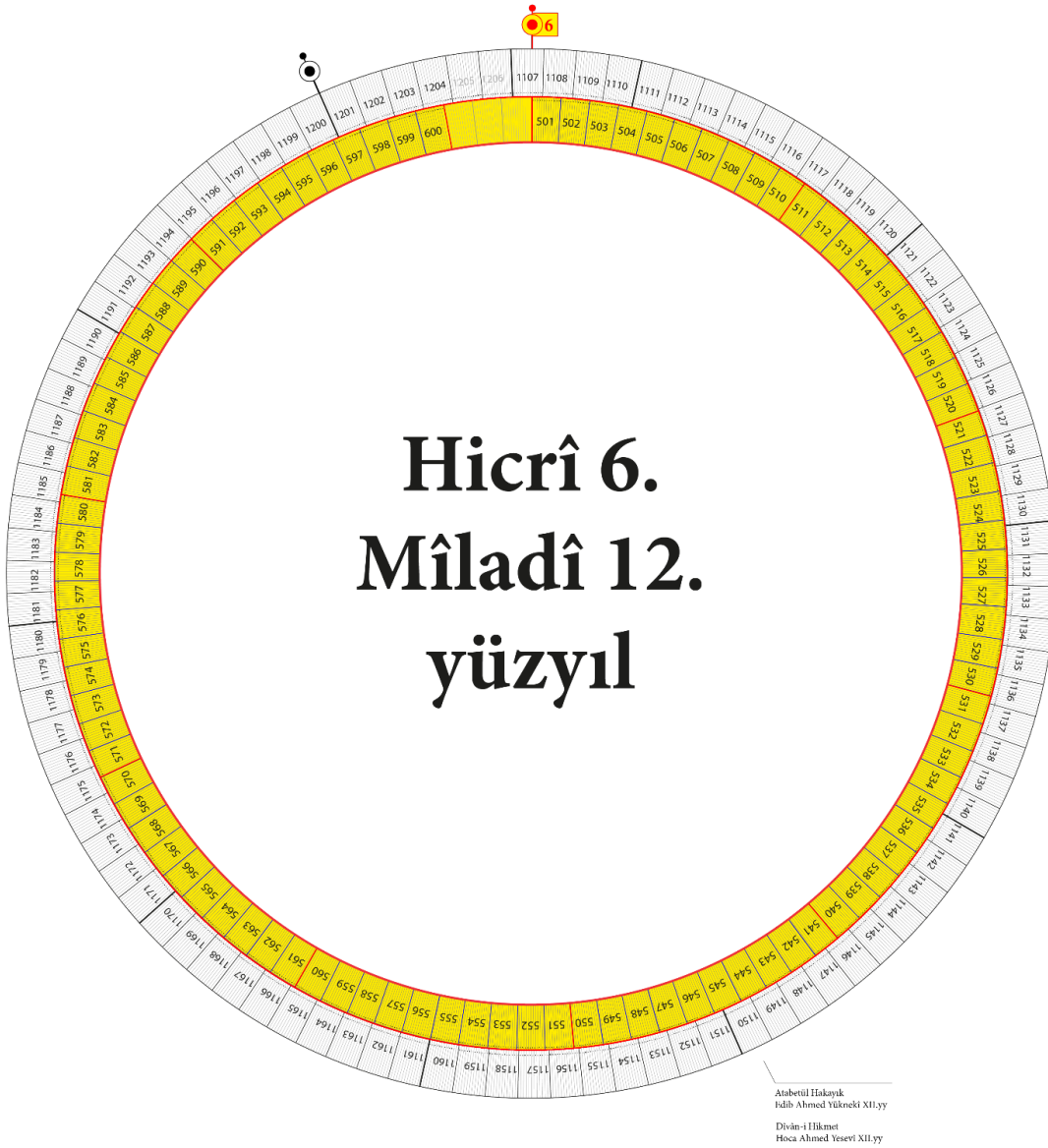

Şekil 4: Hicrî 4, Milâdî 10. yüzyıl

Sekil 5: Hicrî 5, milâdî 11. yüzyıl

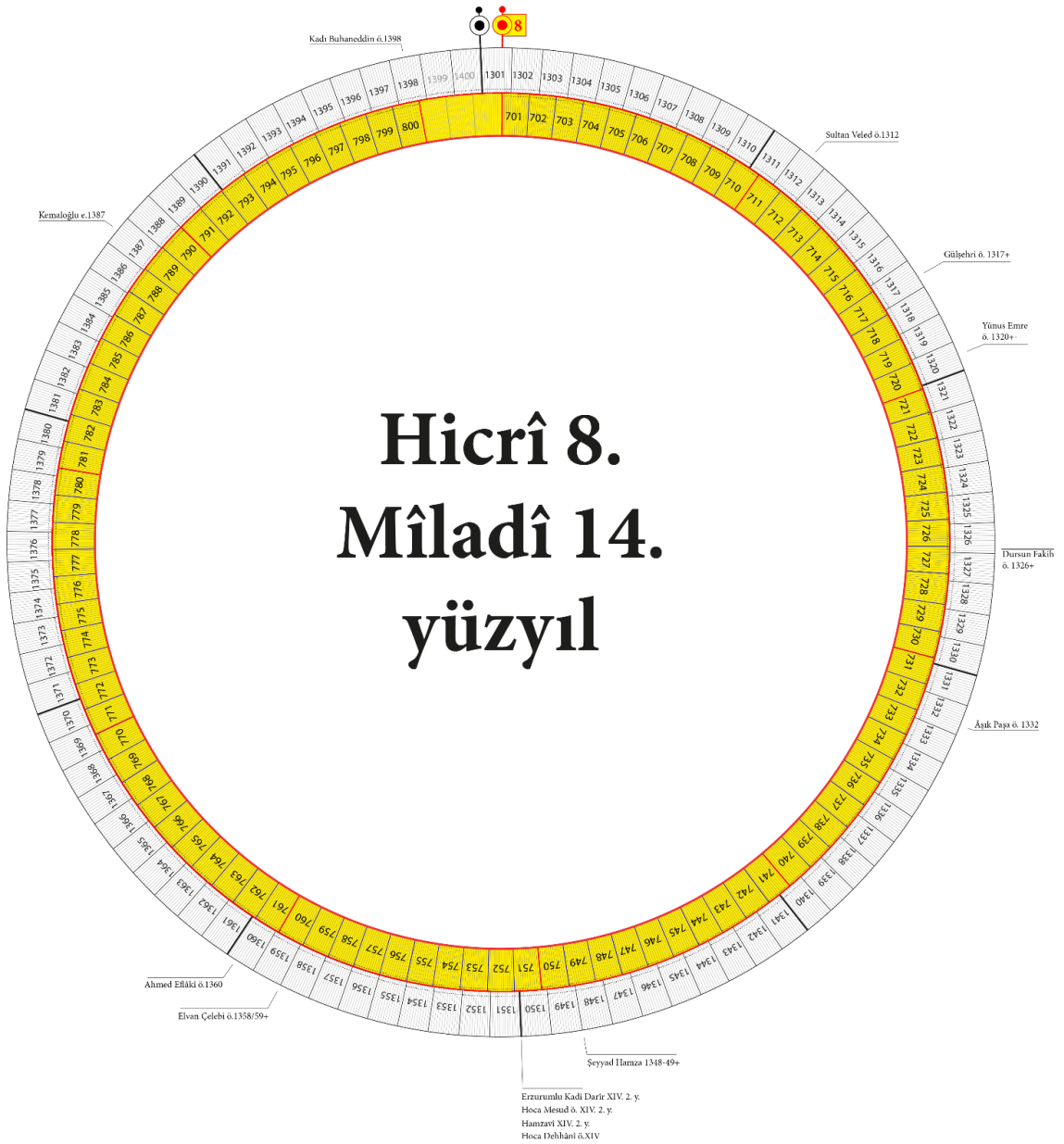
(Bu yüzyılla birlikte Türk İslam Edebiyatının ilk eserleri görülmeye başlar)

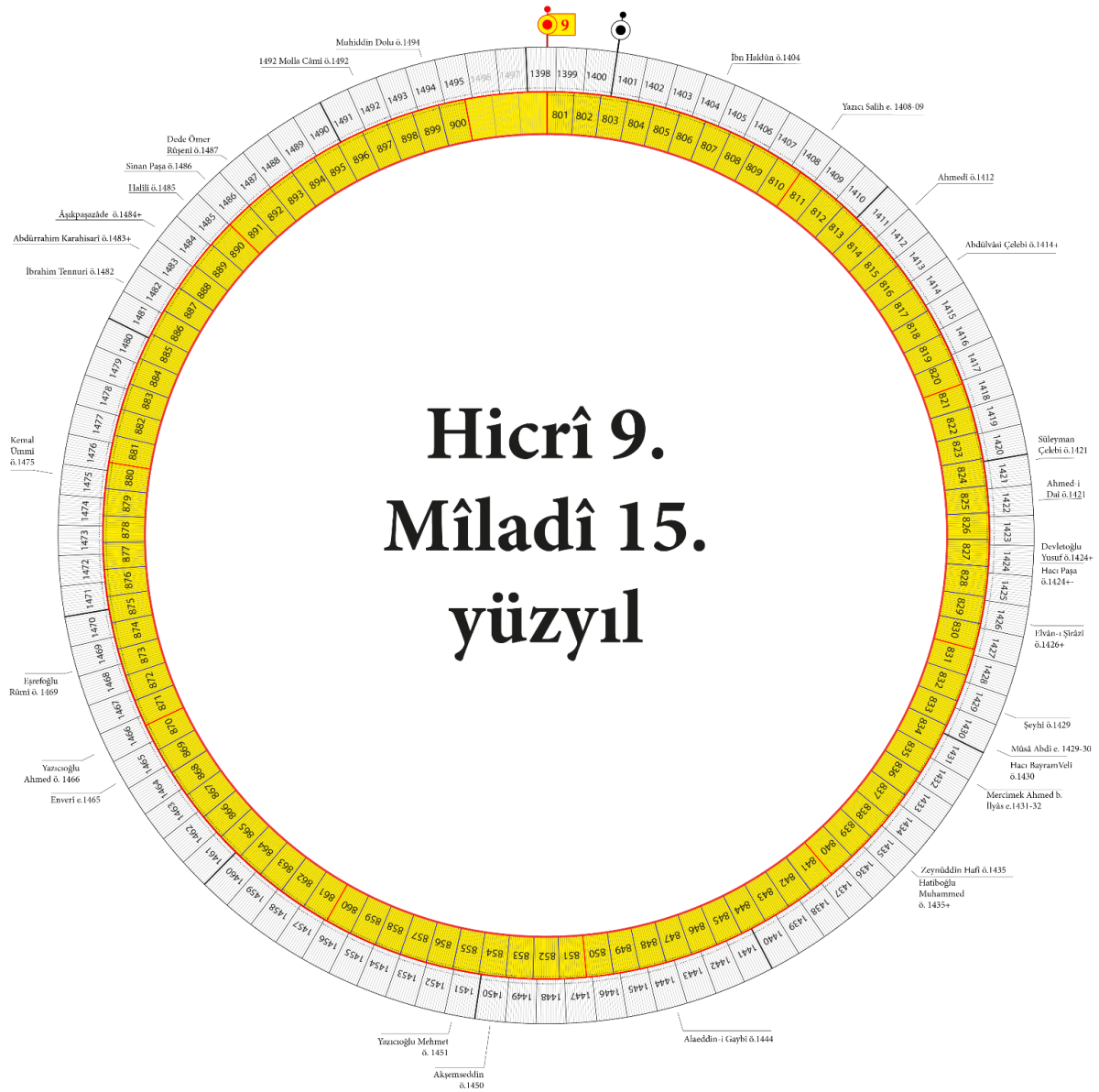
Sekil 6: Hicrî 6, milâdî 12. yüzyıl

Sekil 7: Hicrî 7, milâdî 13. yüzyıl

Sekil 8: Hicrî 8, milâdî 14. yüzyıl
(Türk İslam Edebiyatının öne çıkan şahsiyetlerinin önemli olaylarla birlikte gösterildiği örnek dairevi cetvel)

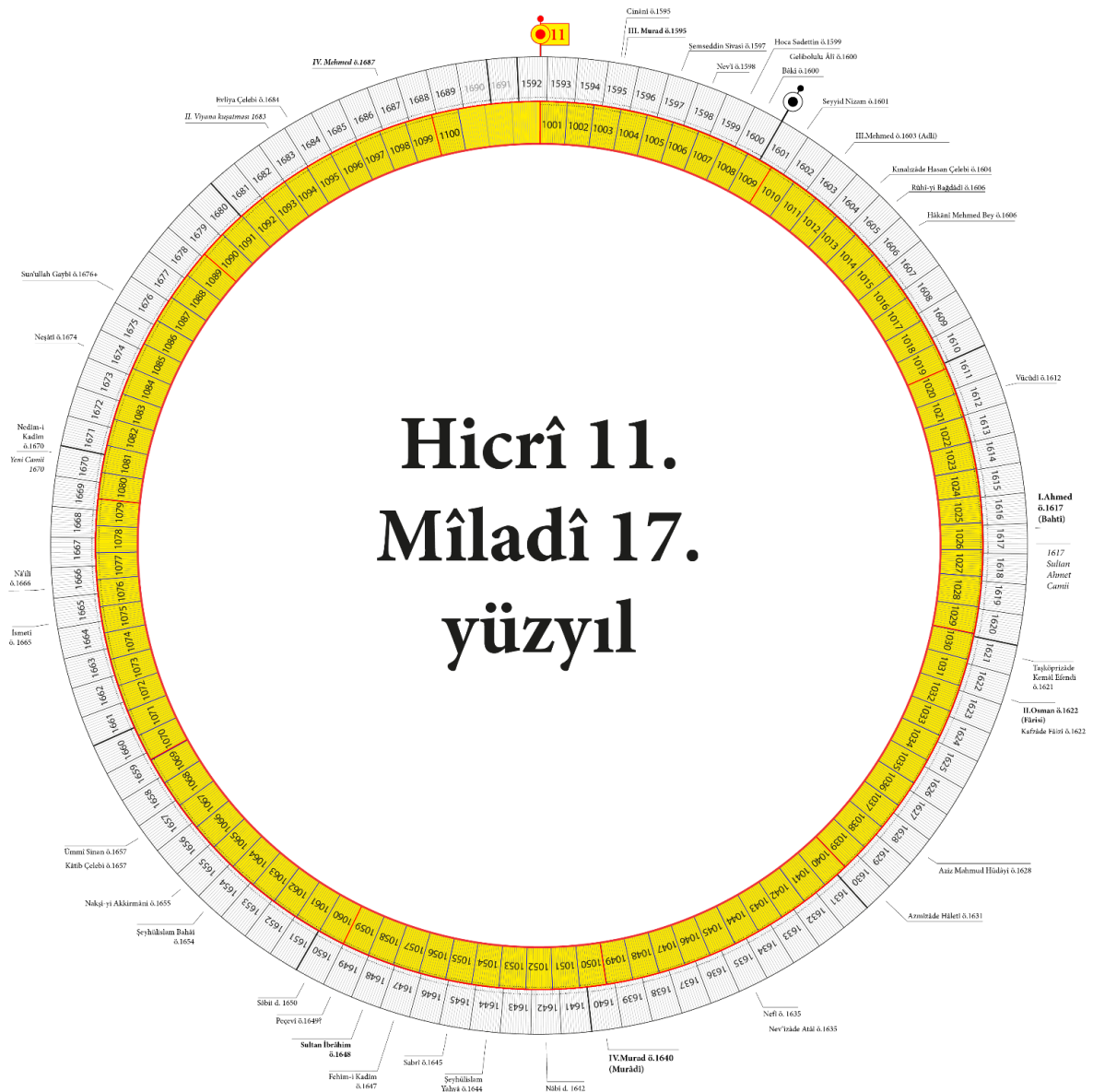

Sekil 9: Hicrî 9, milâdî 15. yüzyıl

(Türk İslam Edebiyatının öne çıkan şahsiyetlerinin önemli olaylarla birlikte gösterildiği örnek dairevi cetvel)

Sekil 10: Hicrî 10, milâdî 16. yüzyıl
(Türk İslam Edebiyatının öne çıkan şahsiyetlerinin önemli olaylarla birlikte gösterildiği örnek dairevi cetvel)

Sekil 11: Hicrî 11, milâdî 17. yüzyıl
(Türk İslam Edebiyatının öne çıkan şahsiyetlerinin önemli olaylarla birlikte gösterildiği örnek dairevi cetvel)

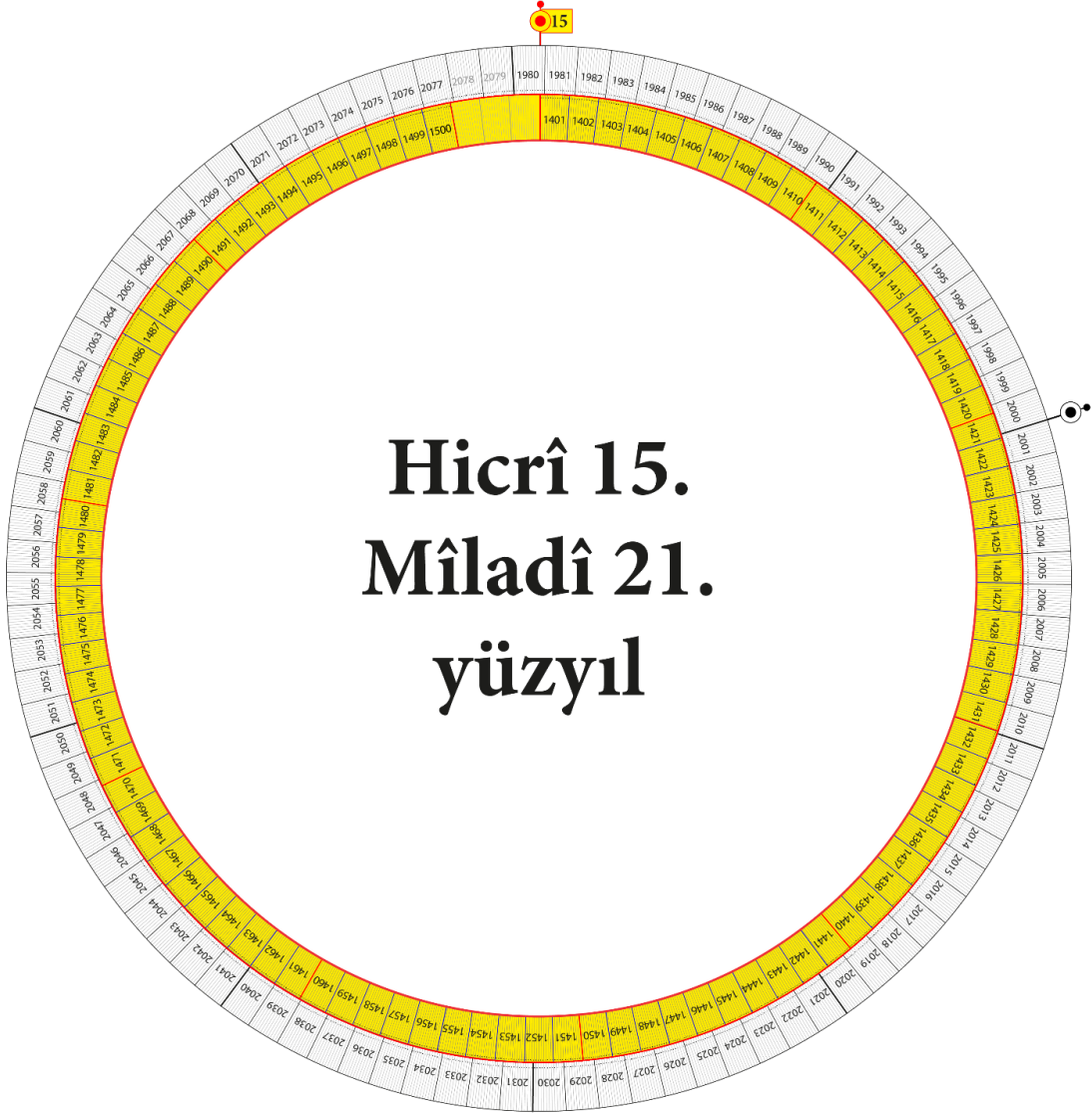
Şekil 12: Hicrî 12, milâdî 17. yüzyıl
(Türk İslam Edebiyatının öne çıkan şahsiyetlerinin önemli olaylarla birlikte gösterildiği örnek dairevi cetvel)

Sekil 13: Hicrî 13, milâdî 18. yüzyıl

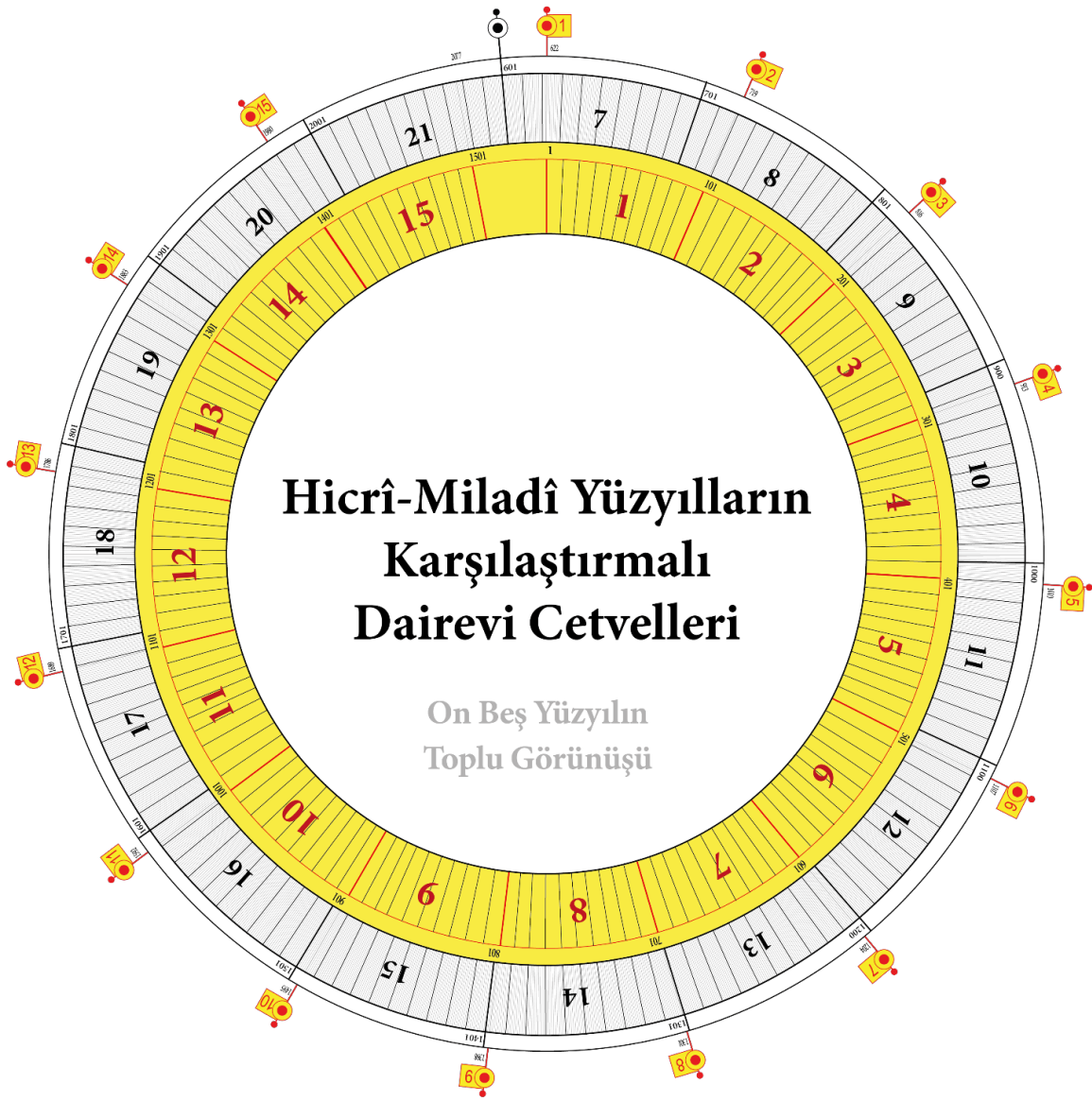

Sekil 14: Hicrî 14, milâdî 20. yüzyıl

Sekil 15: Hicrî 15, milâdî 21. yüzyıl

(Bu yüzyıl içinde bulunduğumuz ve devam etmekte olan bir zaman dilimi olması bakımından diğer dairelerden farklılık arz etmektedir).

Şekil 16: Toplu görünüm

(15 yüzyıllık hicrî-miladî 7 ila 21. yüzyılların *tekabüllerinin* toplu görünüşü. Hicrî yıllar sarı daire, miladî yüzyıllar beyaz daire üzerinde verilmiştir. Yüzyıllar ona yıllık bloklar halindedir)

Sonuç

Çalışmamızın ana konusu bir zaman temsili olarak tasarladığımız ve Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri adını verdiğimiz tasarımı tanıtılması olmuştur. Fakat tarihsel zamanla ilişkili olan konunun teorik ve pratik yönleri vardır. Bu yüzden çalışmaya öncelikli olarak teorik yönden değinilmiş; doğal zamana dayalı olarak tarihsel olayların zihnî inşasına zemin teşkil eden kronolojik zamanla başlanmıştır. Daha sonra tarihsel zamanın tartışılmasına geçilmiştir. Çalışmanın teorik bakımdan ana hedefi olan tarihsel zamanın toplumdan topluma farklılıklar gösterdiğine ve kimlikle ilgili olan bu hususun kendini dönemlendirmelerle açığa vurduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmanın pratik kısmına geçmeden önce zaman gibi metaforuz anlatılması mümkün olmayan soyut kavramın anlatımında çizgi metaforunun önemine dikkat çekilmiş, cetvel, tablo, çizelge gibi zaman temsil araçlarının temelinde bulunan çizginin tarih içindeki gelişim sürecine de yer verilmiştir.

Dünya çapında yaygınlık kazanmış olan Batılı tarihsel zaman anlayışının, zaman temsilleri olarak üretilen zaman ve tarih şeritlerine de yansıdığı görülmektedir. Bunun yanında enformasyon teknolojisinin durmaksızın gelişmesine bağlı olarak bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve kolay elde edilen envai çeşit bilginin kontrol edilemez derecede çoğalması gibi problemler, bilgi düzenleyici bir vasıta olarak kronolojiyi tarihsel zamanla birlikte düşünmenin önemini arttırmıştır. Dolayısıyla söz konusu durum karşısında İslam medeniyetine mensup kültürler için de kendi tarihsel zaman anlayışlarını yansıtacak, muhtemel dönemlendirme denemelerine zemin sunacak özgün zaman temsillerine ihtiyaç olacağı açıktır. Aynı zamanda tasarlanacak zaman temsillerinin pratik bakımdan kullanışlı olması, öğrenmeyi kolaylaştıran bir yapıda olması, bunun yanında medeniyet aidiyeti ve bütünlük fikrini besleyen bir yapıda olması da beklenecektir. Çalışmanın pratik kısmında mevzubahis tarihsel zaman anlayışını görselleştirmesi ve bu anlayış doğrultusunda yapılacak yeni dönemlendirmelere alt yapı teşkil etmesi amacıyla tasarlanmış bir zaman temsili olan Hicrî-Milâdî Yüzyılların Karşılaştırmalı Dairevi Cetvelleri tanıtılmıştır.

Türk İslam Edebiyatı vesilesiyle başlayan çalışmanın, tarih, ilahiyat, edebiyat, felsefe gibi diğer sosyal bilim alanlarında da öğrenci ve araştırmacılara tarih tabanlı bilgilerini derlemede yardımcı olacak, kronoloji ve tarihsel zaman algısının gelişiminde katkı sağlayacak bir eğitim materyal olarak kullanılabileceğini umuyoruz.

Kaynakça

- Altun, Adnan - Kaymakçı, Selahattin. "Zaman ve Kronolojinin Öğretiminde Bir Materyal: Zaman Şeritleri". *Turkish History Education Journal* 5/1 (2016), 157-192.
- Ata, Bahri. "1943'teki İkinci Millî Eğitim şurasının tarih eğitimi kararlarından birinin uygulanması: Bir histomapın yapım öyküsü." *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory&Practice*, 8/(2) (2008), ss.335-353.
- Aydın, Cengiz. (1993). Cedvel. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. (Cilt. 7, s. 214). İstanbul: Diyanet Yayınları.
- Bıçak, Ayhan. *Tarih Felsefesi*. Dergâh Yayınları, 2019.
- Biruni, Ebu Reyhan El-. *Maziden Kalanlar (el-Âsarü'l-Bakiye)*. ed. Doğan Mert Demir. çev. D. Ahsen Batur. Selenge Yayınları, 2022.
- Dilgan, Hamit. "Takvimler ve tarih tekabülleri.". *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi* 46, III s. (1957).
- Falk, Dan. *In search of time: The history, physics, and philosophy of time*. Macmillan, 2010.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Kâtib Çelebi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 06 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/katib-celebi>

- Hamidullah, Muhammed. “Hicri Takvim ve Tarihi Arkapları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (01 Ocak 2000).
- Kaplan, Mehmet. *Büyük Türkiye Rüyası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 14. Basım, 1998.
- Kemikli, Bilal. *Türk İslam Edebiyatı Giriş*. Emin Yayınları, 2016.
- Koselleck, Reinhart. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Columbia University Press, 2004.
- Koselleck, Reinhart - Presner, Todd Samuel. *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Stanford University Press, 2002.
- Köprülü, M. F. *Türk Edebiyat Tarihi*. Alfa Yayınları, 2009.
- Kütükoğlu, Mübahat S. *Tarih Araştırmalarında Usûl*. Kubbealtı Neşriyat - 6. Baskı / İstanbul.
- Lakoff, George - Johnson, Mark. *Challenge To Western Thought*, Basic Books, 1999.
- Le Goff, Jacques. *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart mı?* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Merriam-Webster Inc., “Matrix”, *Merriam-Webster Dictionary*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/time> (Erişim Tarihi: 03 Aralık 2022).
- Morony, Michael G. “Bayn al-Fitnatayn: Problems in the Periodization of Early Islamic History”. *Journal of Near Eastern Studies* 40/3 (Temmuz 1981), 247-251. <https://doi.org/10.1086/372894>
- Okay, M. O. (1994). Edebiyat Tarihi. TDV *İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 10, s. 403-405). İstanbul: Diyanet Yayınları.
- Rosenberg, Daniel - Grafton, Anthony. *Cartographies of Time*. New York: Princeton Architectural Press, 1st ed., 2010.
- Sahillioğlu, Halil. “Sıvış Yılı Buhranları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 27/1-2 (1967), 75-111.
- Sauvaget, Jean. *İslâm Dünyası Kısa Kronolojisi İslam dünyası: Kısa kronoloji*. çev. Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin - Faik Reşit Unat. Ankara Üniversitesi, 1963.
- Şimşek, A. *İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi ve öğretimi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Mustafa, İbrahim vd., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, 1982.
- Unat, Faik Reşit. *Hicrî tarihleri milâdî tarihe çevirme kılavuzu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959.
- Unat, Yavuz. “İslâm’da ve Türklerde Zaman ve Takvim”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/371593/islam-da-ve-turklerde-zaman-ve-takvim>
- Uzun, M. İ. (1993). Cedvel. TDV *İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 7, s. 214-215). İstanbul: Diyanet Yayınları.
- Üçer, İ. H. “Düşüncenin zamanları”. *Düşünen Şehir* 11 (2020), 38-45.
- Üçer, İ. H. (2017), İslam Düşünce Tarihi İçin Bir Dönemlendirme Önerisi. Üçer, İ. H. (Ed.), *İslam Düşünce Atlası*, (s. 12-40), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968.
- Yetkin, Suut Kemal - Unat, Faik Reşit. “Jean Sauvaget: İslâm Dünyası, Kısa Kronoloji”. *Bellekten* Cilt 27/Sayı 107 (Temmuz 1963), 513-514.
- Yıldız, Alim. “İlahiyat Fakülteleri Türk İslam Edebiyatı Bilim Dallarında Yapılan Çalışmalar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9 (01 Mayıs 2007), 549-588.

Yılmaz, Recep. “Batıda ve Türk İslam Kültüründe Tarihsel Zaman Algısı”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/2 (30 Ağustos 2022), 899-912. <https://doi.org/10.18506/anemon.1052023>

Zerubavel, Eviatar. *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. University of Chicago Press, 2012.

İnternet kaynakları

Sanal 1: <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> Erişim: 27.12.2021

Sanal 2: <https://hicrimiladi.com> Erişim: 05 Eylül 2022

Sanal 3: <http://www.osmanlicagazeteler.org/TarihCevir.php> Erişim: 02 Kasım 2022

Sanal 4: <https://www.historyofinformation.com/image.php?id=3456> Erişim: 14 Eylül 2022

Sanal 5: <https://www.openculture.com/2016/07/joseph-priestley-visualizes-history-with-two-of-the-most-influential-infographics-ever-1769.html> Erişim: 05 Kasım 2022

Sanal 6: <https://exhibits.stanford.edu/dataviz/catalog/qj811tt1744> Erişim: 11 Ekim 2022

Sanal 7: <http://www.amuslimhomeschool.com/2014/10/printable-time-line-with-both-hijri-and.html> Erişim: 05 Kasım 2022

Sanal8: <http://talimterbiye.mebnet.net/Ogretim%20Programlari/2017-2018/OgerimProgramlari/sosyalBilgiler.pdf> Erişim: 05 Kasım 2022

Extended Abstract

As opposed to the measured aspect of time based on clocks and calendars that have become widespread around the world, there is also the relative aspect that reflects the different time understandings of cultures and civilizations. We call the systematically measured time chronological time, and the time that is valued according to the importance of events is called historical time. Historical time emerges as an objective understanding of time with its chronological aspect, and as a subjective understanding of time with its value and identity reflecting aspect. While the chronological aspect of historical time looks at practical life, the subjectivity it contains apart from chronological time is related to identity. Time is a concept that cannot be explained without metaphor due to its abstractness. Therefore, both the historical time and the chronological time on which it is based are expressed with the metaphor of line, either explicitly or implicitly. This metaphor, which is almost inevitable to be used in the representation of time, is an important tool that is used in dividing chronological time into intervals, as well as in dividing historical time. With the hegemony of Western civilization, the understanding of time, which was expressed as a straight line, dominated almost the whole world, and this understanding also showed itself in time representations. In this context, there is a need for time representations for cultures belonging to the Islamic civilization, which will reflect their historical understanding of time without breaking with chronology, and provide infrastructure for possible periodizations. The aim of our study is to contribute to the understanding of the concept of historical time at the theoretical level, and to introduce the Comparative Circular Tables of the Hijri Gregorian Centuries, which we think will provide a linear basis to the chronological dimension of Islamic history in general and Turkish-Islamic literature in particular.

The main purpose of our study is to contribute to the understanding of the concept of historical time. However, since historical time is a concept that is sometimes confused with chronological time, it would be appropriate to include the concept of chronology first in order to show the distinction between them. Chronologies are methods that provide time control, which is a requirement of social order, for longer processes than clocks and calendars. The existence of a chronology is essential to maintain the order of precedence and recency of events. From the absence of chronological knowledge, anachronism arises. Koselleck, from the sixth century onwards, points out that all chronologies, including the largely universalized Christian chronology based on the birth of Christ, are ultimately relative as products of particular cultures. Yet he underlines that every historically relative chronology is based on a time predetermined by nature. It reminds us that people do not exceed the time limits given by nature in advance, and even if they learn to manipulate these times technologically or medically, they still remain dependent on these limits. The thinker underlines that chronology borrowed from natural time is indispensable for a meaningful reconstruction of historical reality and historical events, and states that without chronological succession, any kind of history is not only meaningless but also impossible (Koselleck - Presner, 2002: 106,109). In Kütükoğlu, many other conditions of an event whose time of occurrence cannot be determined cannot be known; she points out the vital importance of chronology by stating that this situation will prevent making a correct assessment (Kütükoğlu, 1998: 15).

In the middle of the 18th century (1765), the English theologian and scientist Joseph Priestley brought a new understanding to the representation of history with his work *The Biography Table*. "Priestley's Chart of Biography was a surprisingly simple diagram, but nonetheless a landmark. The peculiarity of Priestley's table was that it was a simple area, measured with dates indicating distance at the top and bottom, as on a ruler. Priestley states the logic of what he is describing as "if a sheet of paper is divided into any equal area to indicate centuries or other intervals, it is clear that it will be a map that truly represents a particular part of universal time." According to Rosenberg and Grafton, who stated that his work was the first graphic to successfully compete with the matrix that had a normative structure for centuries, it was not only effective in showing the dates, but also in the 18th century. It also provided an intuitive visual analogy to the concept of progress that had become popular in the 20th century. Thus, in Priestley's chart, historical thought and new forms of graphic expression interacted (Rosenberg - Grafton, 2010, 19-20).

It is seen that time representations have undergone a developing process in terms of moderation and graphic character in the West, from the oldest ruler lists to Euseybius, from Euseybius to Priestley, from Priestley to timelines. Of course, depending on the prevalence of Western civilization, time representations have also developed as the worldwide reflections of Western time and historical time perception.

In our study, which has both theoretical and practical aspects, attention has been drawn to the subjective aspect of time, reflecting the understanding of the differences of cultures and civilizations, together with the chronological objective dimension. Emphasis is placed on the subjective aspect of historical time, which is more subjective than chronological time, and also the concept of periodization, which we think contributes to the understanding of the concept of historical time, is included. Then, while moving to the practical dimension of the issue, the importance of the line metaphor, which is an inevitable tool in reflecting the abstract time that cannot be explained without a metaphor, has been pointed out and the developmental process of this metaphor with various representations of time throughout history has been mentioned.

When it comes to the practical side of the issue, it has been pointed out that the straight line understanding of time that spread to the world with Western-based modernity shows the same prevalence in time representations, and in this context, it has been stated that cultures belonging to Islamic civilization need “time representations” which will reflect Muslims' historical understanding of time without breaking with chronology. The fact that there are few alternatives for these time representations, which generally reflect western-centered time classifications, and the thought that there is a need for various educational materials that will provide the infrastructure for the periodizations that will reflect the historical time understanding of Islamic civilization has led us to make a proposal in this direction.

Our aim in the design we made based on the mentioned evaluation is to contribute to the understanding of the concept of historical time at the theoretical level and to contribute to the historical consciousness through chronological adherence to the practical level. Therefore, in this context, we present the Comparative Circular Tables of the Hijri Gregorian Centuries as a time representation that we think will provide a basis for the chronological dimension of Islamic history in general and Turkish-Islamic literature in particular.

It is clear that in an environment where information technology is constantly developing, access to information becomes easier, and the exchange of easily obtained information increases uncontrollably, teaching materials will be needed to show that the chronological side of historical time information is at least classifiable. In our study, which is based on the Hijri and Gregorian calendar systems and aims to facilitate the comprehension of the periodizations as well as to encourage new periodizations, the functional comparison of the time calculation methods, which have a very important place throughout the history of humanity, of the 15th century, which coincides with the Hijri and Gregorian calendar, can be seen in a comprehensive way.

We hope that the study, which started on the occasion of Turkish-Islamic Literature, can be used as an educational material that will help students and researchers in other social science fields such as history, theology, literature and philosophy in compiling their history-based knowledge and contribute to the development of chronology and historical time perception.

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

Hemşirelerin Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma

A Study on The Determination of The Relationships Between Nurses' Telemedicine Knowledge and Telemedicine Willingness

Yusuf Karaşin*, Yalçın Karagöz**, Fuat Yalman***

Öz: Bu araştırmanın amacı, hemşirelerin teletıp bilgi düzeyleri ile teletıp isteklilikleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde kamu sağlık kurumlarında sağlık hizmeti sunumu gerçekleştiren hemşireler oluşturmaktadır. Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket yöntemi tercih edilmiştir. Anketler hem çevrimiçi hem de yüz yüze yöntemle toplanmıştır. Araştırmada örneklem olarak 346 hemşire dâhil edilmiştir. Değişkenlere güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Teletıp bilgisinin güvenilirlik katsayısı 0,914, teletıp istekliliği değişkeninin güvenilirlik katsayısı 0,883 olarak hesap edilmiştir. Güvenilir olduğu tespit edildikten sonra demografik bulgularına göre araştırma verileri analize tabii tutulmuştur. Araştırmanın demografik bulguları alt değişkenlere ayrılarak da analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonrasında çalışmada kullanılan modelin uyum değerlerinin iyi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın iki değişkeni olan Teletıp Bilgisi ile Teletıp İstekliliği arasındaki ilişkiyi tespit etmek için ise korelasyon analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda her iki değişken arasında istatistiksel bir ilişkinin olduğu ve ilişkinin derecesinin de 0,608 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın etik izni İstanbul Esenyurt Üniversitesi Etik Kurulu'nun 18.04.2022 tarihli ve 2022/04-4 no'lu kararıyla alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teletıp, Hemşireler, Kamu Sağlık Kuruluşu, Teletıp Bilgisi, Teletıp İstekliliği

Abstract: The aim of this study is to determine the relationship between the telemedicine knowledge levels of nurses and their willingness to telemedicine.. The population of the research consists of nurses who provide health services in public health institutions in Istanbul. In this study, the survey method, which is one of the quantitative research methods, was preferred. . Surveys were collected both online and face-to-face. In this study, 346 nurses

* Öğr. Gör., İstanbul Gedik Üniversitesi Gedik Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, ORCID:ID:0000-0002-4594-9290, yusuf.karasin@gedik.edu.tr (Sorumlu yazar)

** Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-5642-6498, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-1041-1837, fuatyalman@duzce.edu.tr

Cite as/ Atıf: Karaşin, Y., Karagöz, Y. & Yalman, F. (2023). Hemşirelerin teletıp bilgisi ve teletıp istekliliği arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 167-180. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1124716>

Received/Geliş: 01Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 17 March/Mart 2023

Published/Yayın: 01 April/Nisan 2023

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2023 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. Her hakkı saklıdır.

were included as a sample. Reliability analysis was applied to the variables. The reliability coefficient of telemedicine knowledge was calculated as 0.914, the reliability coefficient of the telemedicine willingness variable was calculated as 0.883. After it was determined that it was reliable, the research data were analysed according to the demographic findings. The demographic findings of the study were also analysed by dividing them into sub-variables. As a result of the analysis, it was determined that the fit values of the model used in the research were good. Correlation analysis was applied to determine the relationship between Telemedicine Knowledge and Telemedicine Willingness, which are the two variables of the research. As a result of the analysis, it was determined that there was a statistical relationship between both variables and the degree of the relationship was 0.608. Ethical permission of the research was obtained with the decision of Istanbul Esenyurt University Ethics Committee dated 18.04.2022 and numbered 2022/04-4.

Keywords: Telemedicine, Nurses, Public Health Institution, Telemedicine Information, Telemedicine Willingness

Giriş

İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne tıp biliminin olduğu varsayılmaktadır. Tıp eğitimi de bu duruma paralellik göstermektedir. Geleneksel olarak sunulan tıp hizmetlerinin dijitalleşmeden 1950’li yıllara kadar hiç etkilenmediğini ya da çok az etkilendiğini söylemek mümkündür. 1950’li yıllardan sonra tıp hizmetlerinin sunumunda dijitalleşme etkisi yaşanmaktadır. Bu da genel olarak tıp eğitiminin veya sunumunun uzaktan bir şekilde sunumu olarak adlandırılan teletıpla mümkün hale gelmiştir. Teletıp kavramına ilişkin olarak çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bilimsel alanyazın incelendiğinde teletıpın çeşitli avantajlarının olduğu görülmektedir. Bu avantajlar genel olarak zaman, mekan kavramını ortadan kaldırması, hizmet sunumunda geleneksel, bir başka deyişle yüz yüze yöntemle göre daha maliyet-etkin olması şeklinde sıralanmaktadır(Rand vd.,2009:1144; Eisenstein vd.,2020:93; Vaughan vd.,2020:244-245; Biruk ve Abetu,2018:1; Rhodes vd.,2018:482; Monteiro,2014:672; Ashfaq vd.,2020:2). Her ne kadar 1950’li yıllardan beri kullanılıyor olsa da teletıp konusundaki ciddi atılımların olması ve buna bağlı olarak kullanımın artması son 10 yılda gerçekleşmiştir. Teletıp, sadece hekimlerin değil aynı zamanda hekim sonrası sağlık hizmetinde en çok paya sahip olduğu düşünülen hemşirelerin de ilgilenmesi ve bilgi sahibi olması gereken bir konudur. Sağlık çalışanlarının teletıp bilgi düzeyinin yüksek olması istenen bir durum olmakla birlikte, ilgili çalışanların teletıp yönündeki isteklilik halleri de önem arz etmektedir. Teletıp konusunda bilgi sahibi olmak tek başına yeterli değildir, bu konuda istekli olmakta önemli bir husustur. Özellikle Covid-19 pandemisi sürecinde her alanda dijitalleşmenin artış göstermesinden sağlık sektörü de üstüne düşen payı almıştır. Bilhassa salgının yoğun yaşandığı ve aşının olmadığı dönemde yüz yüze ziyaretler azalmış, bunun yerine bilgisayar tabanlı dijital sistemlerin kullanıldığı yöntemler tercih edilmiştir. Bir başka deyişle tercih edilmek zorunda kalınmıştır. Bu durumun literatüre yansması da bulunmaktadır. D’ Souza ve Rebello (2021), Takakashi vd.(2020) ,Sim vd. (2021) , Maietti vd. (2021) ve Albahrouh ve Buabbas (2021) tarafından ortaya koyulan araştırmalar Covid-19 pandemisi sürecinde teletıp hizmetlerine yönelik isteklilik ve bilgi düzeyi ile ilgilidir.

Alanyazın taraması yapıldığında hem sağlık çalışanlarının hem de sağlık hizmeti alan hastaların teletıp bilgi düzeyi ve teletıp kullanma istekliliği hususunda yapılan araştırmaların olduğu görülmektedir (Yaghobian vd., 2020; Einstein vd., 2020; Albarrak vd. ,2021,Krousel- Wood vd., 2001, Werner ve Karnieli, 2003). Sağlık sektörünün önemli bir iş gücünü oluşturan ve hemen her alanda hizmet sunumu gerçekleştiren hemşirelerin teletıpa ilişkin bilgi düzeyleri ve bu konudaki istekliliğine yeterince yer verilmediği gözlemlenmiştir. Bu durum göz önüne alınarak ortaya konulacak bir araştırmanın da alanyazına katkısının olacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden dolayı da bu araştırma tasarlanmıştır.

Bu çalışmada İstanbul ilindeki kamu sağlık kuruluşlarında hizmet sunumu gerçekleştiren 346 hemşirenin teletıp konusundaki bilgi düzeyi ve teletıp istekliliği arasındaki ilişkinin alanyazına kazandırılması amaçlanmaktadır.

2.Kavramsal Çerçeve

2.1. Teletıp Kavramı

Hakkında çeşitli tanımlamalar mevcut olan ve 1950’li yıllara kadar tarihçesi dayanan teletıp kavramı kısaca, sağlık hizmetlerinin teknoloji kullanılarak uzaktan sunulması olarak tanımlanmaktadır.

(Rand vd.,2009: 1144; Singh vd.,2021:3617; Eisenstein vd.,2020: 93;Elhadi vd.,2021:2). Teletıpın en önemli avantajı mesafe kavramını ortadan kaldırmasıdır. Bu da sağlığa erişim ve ulaşım konusunda olumlu bir etki oluşturmaktadır. Teletıpın bir başka olumlu yanı ise maliyet-etkinliği sağlamasıdır (Rand vd.,2009:1144; Eisenstein vd.,2020: 93; Vaughan vd.,2020:244-245; Biruk ve Abetu,2018:1; Rhodes vd.,2018:482; Monteiro,2014:672; Ashfaq vd.,2020:2). Teletıp kullanımını son 10 yıl içerisinde ciddi artış göstermiştir. Teletıpın tıp eğitiminde de yeri günden güne artmaktadır. Bu durum da sağlık çalışanlarını desteklemektedir (Yaghobian vd.,2020:2; Vaughan vd.,2020:244). Teletıp yalnızca uzaktan sağlık hizmeti sunma ve hasta izlemeyi değil aynı zamanda sağlık personeline eğitim vermek ve e-öğrenme mekanizmalarını da kapsayan bir süreçtir. Teletıp kavramı kendi içerisinde teledermatoloji, teleradyoloji, telenefroloji, telenöroloji, teleoftalmatoloji ve telekonsültasyon gibi alt kavramlar altında incelenebilmektedir (Rhodes vd.,2018:482; Rand vd.,2009: 1145; Abdalla Eltahir vd.,2021:345). Teletıp ile ilgili bilgileri içeren bir eser de Kılıç (2016) tarafından alana kazandırılmıştır. Kılıç (2016) çalışmasında teletıba ilişkin bilgileri Hollanda örneği ile sunmuştur. Çalışmada teletıba maliyet-etkin olduğu, mesafe kavramını ortadan kaldırdığı ve kullanımının günden güne arttığı bulgularına yer vermiştir.

Teletıp, özellikle az gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerde, kıt olan tıbbi kaynakların etkin kullanımı ve maliyet-etkinlik açısından sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir (Biruk ve Abetu,2018:1; Singh vd., 2021:3617). Her ne kadar teletıp az gelişmiş olarak adlandırılan ülkelerde sıklıkla tercih edilen bir yöntem olsada bu ülkelerdeki başarı oranı minimum seviyededir (Wamala ve Augustine, 2013; Kifle vd., 2010).

2.2. Teletıp Bilgisi Kavramı

Teletıpa ilişkin bilgi düzeyinin sağlık çalışanları için önemli olduğu aşikârdır. Her ne kadar makro düzeyde teletıpa ilişkin hizmetler sunuluyor olsa da sağlık çalışanının teletıp konusunda bilgi düzeyinin yetersiz seviyede olması yapılan yatırımları ve sunulacak olan hizmetleri gölgelemektedir. Alanyazında çeşitli ülkelerde teletıp bilgisi ile yapılan çalışmaların varlığı söz konusudur. Bu çalışmalara aşağıda değinilecektir. Hindistan'da yapılan bir çalışmada araştırma kapsamına dâhil edilen 1176 hekimin teletıp bilgi düzeylerinin ölçümü yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda Hintli doktorların teletıp bilgi düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (George, Rozario ve Abraham, 2007).

Fransa'da yapılan bir çalışmada tıp fakültesi öğrencisi ve ikametini Fransa'da sürdüren 3312 kişiye teletıp düzeyini ölçmek için anket uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda en iyi bilinen teletıp etkinliğinin telekonsültasyon olduğu, çalışma kapsamına katılanların büyük bir çoğunluğunun ise teletıp uygulamalarına aşina olmadıkları tespit edilmiştir (Yaghobian vd.,2020). Araştırmanın bir başka sonucu ise sadece %14'lik bir kesimin teletıp eğitimi aldığı, %97,9 'luk bir kesiminin ise teletıp hakkında yeterince eğitilmiş olmadığı şeklindedir.

Etiyopya'da yapılan bir çalışmada 298 sağlık profesyoneline ulaşılmıştır. Araştırma sonucuna göre katılımcıların sadece %37'si teletıp bilgisine sahiptir. Teletıp tutumu konusunda ise durumun daha iyi olduğu, katılımcıların %64'ünün iyi bir teletıp tutumuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, araştırma kapsamına dâhil edilen katılımcıların teletıp bilgi düzeyinin düşük olmasına rağmen teletıpa yönelik tutumun yüksek olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Biruk ve Abetu,2018).

Libya'da yapılan bir çalışmaya 673 sağlık çalışanı dâhil edilmiştir. Bu araştırma kapsamına dâhil edilenlerin %56'sı yüksek farkındalık derecesine, %37'si ise yüksek bilgisayar becerisine sahip olduklarını belirtmiştir. Araştırma kapsamına dahil edilen kamu ve özel sağlık kuruluşlarında çalışan sağlık profesyonellerinin teletıp farkındalığı, bilgi, tutum ve beceri puanları arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir (Elhadi vd.,2021).

Singh vd. (2021) tarafından alana kazandırılan çalışmada 115 katılımcı örnekleme oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda Hindistan'da teletıpa yönelik farkındalık, bilgi ve tutum arasındaki ilişki istatistiki açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Teletıpa ilişkin gelişmelerin artmasında önemli bir payın da Covid-19 pandemisinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu durumu destekleyen ve alanyazına Einstein vd.(2020) tarafından kazandırılan bir çalışmaya Brezilya'da hizmet sunumu gerçekleştiren 6575 sağlık profesyoneli katılmıştır. Bu durumun dışında 145 video konferansı içeren çalışmada incelenmiştir. Einstein vd. (2020) tarafından alana kazandırılan çalışmanın temel amacı olası pandemilere karşın uzaktan sağlık sisteminin Brezilya sağlık sistemine entegre edilmesinin sağlanmasıdır.

Yukarıda yer alan çalışmalarda sağlık profesyonellerinin teletıp konusundaki bilgilerinin ölçmesi amaçlanmaktadır. Bunun dışında Vaughan vd.(2020) tarafından alana kazandırılan çalışmada ise Amerika Birleşik Devletlerinde yaşamını sürdüren ve düşük gelir grubunda yer alan hastalara telekonferans yöntemiyle verilen eğitimler incelenmiştir. Bu eğitimler 6 sağlık çalışanı tarafından düşük gelir grubundaki diyabet hastalarına verilmiştir. Yapılan çalışma sonrasında diyabet hastalığı bulunan grubun teletıp kullanılabilirliği, bilgi ve memnuniyet durumlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Teletıp İstekliliği Kavramı

En genel anlamıyla uzaktan sağlık hizmeti sunumu gerçekleştirmek olarak tanımlanan teletıp kavramına ilişkin isteklilik konusunun alanyazında tartışıldığı görülmektedir. Genel olarak 2 farklı bakış açısıyla teletıp istekliliği konusu üzerinde durulmaktadır. İlk olarak teletıp hizmet alımı gerçekleştiren hasta ve/veya yakınlarının teletıpa yönelik istekliliği, ikinci olarak ise teletıp hizmet sunumu gerçekleştiren sağlık personelinin teletıp istekliliği durumu ile karşılaşılmaktadır. Aşağıda bu durumun alanyazına yansımalarına değinilecektir.

Suudi Arabistan'ın Riyad şehrinde hizmet sağlayan 4 hastaneden 391 hekimin dâhil edildiği çalışmada hekimlerin teletıp bilgisi, tutumu ve istekliliği arasındaki ilişkiyi ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hekimlere anket uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda hekimlerin teletıp bilgisinin orta düzeyde olduğu bununla birlikte bu yönde eğitim almak ve bilgilerini arttırmak konusunda da istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Albarrak vd.,2021:97).

Wallace vd. (2021) tarafından alanyazına kazandırılan çalışmada okul çağındaki çocukların ailelerinin teletıp konusundaki istekliliği ölçülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda ailelerin sadece %28'inin okul temelli teletıp konusunda bilgi sahibi olduğu, bu %28'lik grubun içerisinde de böyle bir programa dâhil olan aile oranının %9 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin teletıp kullanım oranının düşük olmasına rağmen teletıp konusunda istekli olmaları çalışmanın bir başka sonucudur.

Eikelboom ve Atlas (2005) tarafından bilim dünyasına kazandırılan çalışmada odyoloji kliniğe başvuran hastaların teletıpa yönelik isteklilik durumu incelenmiştir. Aralık 2004- Mayıs 2005 tarihleri arasında 4 odyoloji merkezinden sağlık hizmeti alan 116 hasta çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Kapsama dâhil edilen hastaların %75'i teletıp kavramı hakkında bilgi sahibi değildir. Çalışma kapsamına alınanların içerisinde erkek hastaların teletıp kullanma isteğinin daha yüksek olduğu, teletıp kullanımı konusunda istekli olunmasının temel sebeplerinin maliyet düşüklüğü ve daha az bekleme süresi olduğu, teletıp istekliliğinin önünde engel olan sebeplerin ise yüz yüze muayene olma isteği sonucuna ulaşılmıştır.

Covid-19 pandemisinin tüm alanlarda dijitalleşmenin kullanımını arttırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Sağlık sektörü de bu dijitalleşmeden üzerine düşeni almış durumdadır. Bu durum da bilimsel alanyazına yansımaktadır. Covid-19 pandemisi sürecinde Hindistan'da hizmet sağlayan fizyoterapistlerin tele rehabilitasyon konusundaki isteklilik durumu D'Souza ve Rebello (2021) tarafından araştırılmıştır. Araştırma kapsamına 118 fizyoterapist alınmış olup, fizyoterapistlerin 67'sinin ilk kez tele rehabilitasyon kullandığı saptanmıştır. Fizyoterapistlerin içerisinde özellikle pandemi sürecinde tele rehabilitasyon kullanma istekliliğinin, hem hasta hem de sağlık çalışanı için uygun bir seçenek olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bunun önünde bazı engellerin de olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu engeller; sağlık çalışanlarının tele rehabilitasyon konusundaki eğitim eksikliği, bilgi ve iletişim teknolojilerinden kaynaklanabilecek sorunlardır (D' Souza ve Rebello, 2021:1).

Covid-19 pandemisi sürecinde teletıp istekliliği ile ilgili bir çalışma da Japonya'da diz osteoartriti bulunan hastaları kapsam altına alarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre çalışma

kapsamına alınan hastaların sadece %36.7' sinin teletıp kullanma isteği bulunmaktadır. (Takakashi vd., 2020:1). Covid-19 pandemisi sürecinde teletıp ve teleasistan hizmetlerinin algılanan kalitesi ve bu hizmetleri kullanma istekliliği arasındaki ilişki İtalya'da yapılan bir çalışmada alanyazına kazandırılmıştır. Çalışmanın kapsamına 569 diyabet hastası alınmıştır. Yapılan analiz sonucunda teletıp ve teleasistan hizmetlerinin algılanan kalitesi ve bu hizmetleri kullanma istekliliği arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen bir başka sonuç ise, katılımcıların eğitim ve işsizlik seviyesinin yüksek olması bu hizmetlere duyulan isteği arttırmaktadır (Maietti vd., 2021:1).

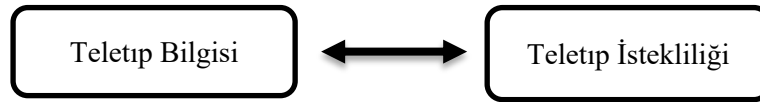
Singapur'da 160 kanser hastasının katılımının sağlandığı ve Covid-19 pandemisi sürecinde teletıpa yönelik isteğin belirlenmesinin amaçlandığı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, katılımcıların çoğunluğunun önceden teletıp hizmeti almadığı ancak bu yönde istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan bir başka sonuç ise, katılımcıların ilk randevuyu yüz yüze görmek istemeleri, diğer randevularda teletıpa yönelik istekliliğinin daha yüksek olduğudur (Sim vd., 2021:1658).

Kuveyt'te yapılan bir çalışmada hizmet sağlayıcı olan fizyoterapistlerin Covid-19 pandemisi sürecinde teletıpın alt bileşenlerinden birisi olan tele rehabilitasyon kullanma istekliliği alanyazına kazandırılmıştır. 273 fizyoterapistin katılım sağladığı çalışmanın sonuçları incelendiğinde çoğunluğun tele rehabilitasyon kullanımı konusunda istekli olduğu, kişisel bilgilerin ve mahremiyetin korunmasının engel olabileceği tespit edilmiştir (Albahrouh ve Buabbas, 2021:1). Wood vd. (2001) tarafından yapılan çalışmada 259 hipertansiyon hastasının 150'sinin teletıp konusunda istekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bir diğer sonuç ise eğitim seviyesinin teletıp kullanımı istekliliği üzerinde etkisinin bulunmasıdır.

Potansiyel hastaların teletıp kullanma istekliliğine ilişkin bir model İsrail'de gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada yapısal eşitlik modeli kullanılarak 1204 katılımcıya ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, teletıp kullanma istekliliğinin doğrudan teletıp tutumları, hekim-hasta ilişkisi tutumları ve mevcut sağlık hizmeti memnuniyeti ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Werner ve Karnieli, 2003:264).

2.4. Araştırmanın Hipotezi ve Modeli

Bu araştırmanın temel hipotezi; Hemşirelerin Teletıp Bilgisi ile Teletıp İstekliliği arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır şeklinde oluşturulmuştur. Buna ilişkin araştırma modeli Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

3.Yöntem

3.1. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın amacı doğrultusunda araştırma kapsamına alınan hemşirelere 3 bölümden oluşan bir anket uygulanmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcılara demografik bilgilerini içeren sorular yöneltilirken 2. ve 3. bölümde ise araştırma kapsamına dâhil edilen ölçeklere ait sorular yöneltilmiştir. Teletıp bilgisini ölçmek için Zailani vd. (2014) tarafından geliştirilen, 5'li likert şeklinde 7 sorudan oluşan ölçek kullanılmışken teletıp istekliliğini ölçmek için ise Albarrak vd. (2021) tarafından bilimsel alanyazına kazandırılan ve 5'li likert biçiminde 5 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır.

Tablo 1: Ölçeklere Ait Güvenilirlik Katsayıları

Değişken	Güvenilirlik Katsayısı
Teletıp Bilgisi	0,914
Teletıp İstekliliği	0,883

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırma kapsamında kullanılan teletıp bilgisi ölçeğine ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,914 ve teletıp istekliliğine ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,883 tür. Bu iki değer de $0,80 \leq \alpha < 1,00$ olduğundan dolayı ölçekler yüksek derecede güvenilirlerdir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul il sınırları içerisinde bulunan kamu hastanelerinde sağlık hizmet üretimi sağlayan hemşireler oluşturmaktadır. Örnekleme olarak ise 3 kamu hastanesinden 346 hemşireye ulaşılmıştır. 2019 yılı sağlık istatistiklerine göre İstanbul ilinde kamu kuruluşunda çalışan hemşire sayısı 19357 dir (TÜİK, Nisan 2021). Araştırmada örnekleme olarak ise kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Anketin uygulaması 20.04.2022- 15.05.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Örnekleme hacmi aşağıda gösterilmektedir.

Yapılan araştırmada 0,05 anlamlılık düzeyinde örnekleme hacmi

$$\alpha = 0,05, \sigma = 0,94, Z_{0,05/2} = 1,96, d = 0,10$$

$$n = \frac{\sigma^2 \cdot Z_{\alpha/2}^2}{d^2} = \frac{(0,94)^2 \cdot (1,96)^2}{(0,10)^2} \cong 340$$

olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada da kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 346 hemşireye ulaşılmıştır.

3.3. Veri Analiz Yöntemi

Tüm istatistiki analizler için IBM SPSS ve AMOS programları kullanılmıştır. İki ölçeğin de iç tutarlılık güvenilirliğinin belirlenmesi için Cronbach alfa değerleri hesaplanmıştır.

4. Bulgular

4.1. Araştırma Verilerine Ait Betimsel İstatistikler

Tablo 2: Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	AVE	CR
Teletıp Bilgisi	2,6680	,98986	,980	,61	,59
Teletıp İstekliliği	3,4158	,89143	,795	,88	,83

Tablo 2’de araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir. Teletıp istekliliği ölçeğinin ortalaması 2,6680, standart sapması 0,98986, varyansı ise 0,980 dir. Teletıp istekliliği için ise ortalama 3,4158, standart sapma 0,89143, varyans ise 0,795 olarak hesap edilmiştir. Ayrıca her iki ölçeğin AVE ve CR değerleri almış oldukları değerlerden dolayı yüksek yapı güvenilirliğine, dolayısıyla uyum geçerliliğine sahiptir (Karagöz,2017).

4.2. Demografik Bulgular

Sağlık sektörünün en önemli yapıtaşlarından birisi olan hemşirelerin teletıp bilgisi ile teletıp istekliliği arasındaki ilişkinin belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmanın demografik bulgularına ilişkin sonuçlar Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3: Araştırma Kapsamına Dâhil Edilen Hemşirelerin Sosyo-Demografik Özellikleri¹

Değişkenler	n	%	Teletıp Bilgisi		Teletıp İstekliliği	
			t Test	p-value (2tailed)	t Test	p-value (2tailed)
Cinsiyet						
Erkek	83	24,0	-2,250	,025	-1,847	,066
Kadın	263	76,0				
Medeni Durum						
Evli	155	44,8	2,327	,021	3,238	,001
Bekâr	191	55,2				

Tablo 4: Araştırma Kapsamına Dâhil Edilen Hemşirelerin Sosyo-Demografik Özellikleri (Devam)²

Değişkenler	n	%	Teletıp Bilgisi		Teletıp İstekliliği	
			ANOVA	p-value (2tailed)	ANOVA	p-value (2tailed)
Yaş						
20-29	158	45,7				
30-39	127	36,7				
40-49	43	12,4	8,758	,000	4,691	,001
50-59	12	3,5				
60 ve üstü	6	1,7				
Mesleki Deneyim						
0-5 Yıl	166	48,0				
6-10 Yıl	80	23,1				
11-15 Yıl	38	11,0				
16-20 Yıl	24	6,9	10,147	,000	6,425	,000
21-25 Yıl	18	5,2				
26-30 Yıl	6	1,7				
31 Yıl ve üzeri	14	4,0				
Eğitim Düzeyi						
Yüksekokul ve altı	117	33,8	31,727	,000	8,344	,000
Lisans	107	30,9				
Lisansüstü	122	35,3				

Araştırma kapsamına alınan bireylerin 4'te 3'ünden fazlasını (%76, n:263) kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan grubun hemşireler olduğu göz önünde bulundurulduğunda

¹ 2'li değişkene sahip Cinsiyet ve Medeni Durum (t-testi yapılanlar) ele alınmıştır.

² 2 ve daha fazla değişkene sahip Yaş, Mesleki Deneyim ve Eğitim Düzeyi (ANOVA testi yapılanlar) ele alınmıştır.

bu olası bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamına dâhil edilen toplam 346 hemşirenin %24(n:83)'lük kısmını ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcılar yaş açısından değerlendirildiğine en yüksek payın %45,7(n:158) ile 20-29 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Mesleki deneyim açısından incelendiğinde ise katılımcıların büyük çoğunluğunun meslekte yeni olduğu %48 (n:166) ve deneyimlerinin az olduğu tespit edilmiştir. Medeni hal durumları incelendiğinde ise katılımcıların %55'nin (n:191) bekâr, %45'nin (n:155) ise evli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar arasında eğitim düzeyleri yüksekokul ve altı, lisans ve lisansüstü seviyesinde incelenmiştir. Bu 3 düzey eğitim seviyesi arasında çok büyük bir farklılık görülmemektedir (Yüksekokul ve altı:%33,8, Lisans : %30,9, Lisansüstü ise %35,3)

İkili seçeneğe sahip olan cinsiyet ve medeni hal değişkenleri için bağımsız örneklem t testi, 2'den daha fazla seçeneğe sahip yaş, mesleki deneyim ve eğitim düzeyi için ise ANOVA analizi uygulanmıştır. Bu analizlere ilişkin sonuçlar araştırma kapsamında uygulanan ölçeğin her iki değişkeni için ayrı ayrı yorumlanmıştır.

Cinsiyet açısından Teletıp Bilgisi değişkeninin sig. değeri ($p=0,025<0,05$ olduğu için) alt gruplarına göre farklılık istatistiki açıdan tespit edilmiştir. Teletıp İstekliliği değişkeni ile cinsiyetin alt grupları arasında ise istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p=0,66>0,05$).

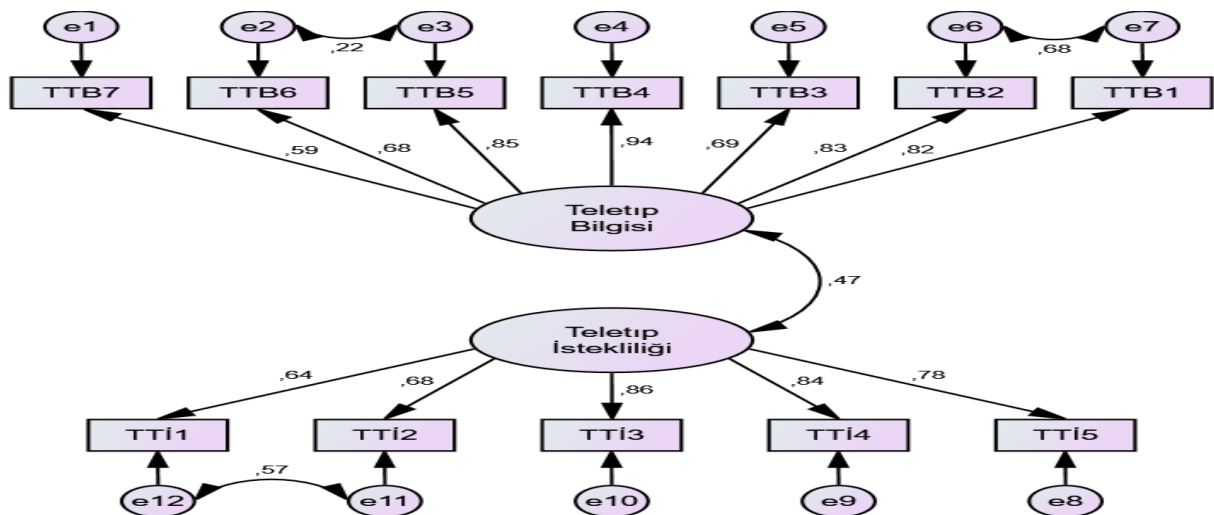
Medeni hal değişkeni açısından Teletıp Bilgisi değişkeninin sig. değeri ($p=0,021<0,05$ olduğu için) alt gruplarına göre farklılık istatistiki açıdan tespit edilmiştir. Teletıp istekliliği değişkeni ile medeni halin alt grupları arasında da istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p=0,01>0,05$).

Yaş ile hem teletıp bilgisi ($p=0,000<0,05$) hem de teletıp istekliliği ($p=0,001<0,05$) arasında istatistiki olarak bir fark bulunmaktadır.

Mesleki deneyim ve eğitim düzeyleri arasında da hem teletıp bilgisi hem de teletıp istekliliği arasında istatistiki olarak bir fark bulunmaktadır(her iki değişken için de 2 ölçek $p=0,000<0,05$).

4.3.Araştırmanın Doğrulayıcı Faktör Analizi

Gözlenen değişkenlerle yapılan yol analizinden gizli değişkenlerle yapılan yol analizi daha güvenilir sonuçlar üretmektedir. Bu çalışmada incelenen modellerin uyumunun diyagramı aşağıdaki gibidir. AMOS paket programı kullanılarak Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği faktörlerine ilişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılarak verilerin öngörülen modele uyum derecesi test edilmiştir. Bu durum Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2: Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği Yol Diyagramı

Tablo 5: Path(Yol) Analizi Uyum İyiliği Sonuçları

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF(χ^2/sd)
Varsayılan (Default) Model	28	145,491	50	,000	2,910
Yapılandırılmış(Saturated) Model	78	,000	0		
Bağımsız (Independence) Model	12	3053,533	66	,000	46,266

Tablo 6: Uyum Değerlerinin Kabul Edilebilir Düzeyleri

$\chi^2/sd < 5$
GFI > 0.90
AGFI > 0.90
CFI > 0.90
RMSEA < 0.08

Munro,2005;Schreiber vd.,2006; Hooper ve Mullen,2008

Tablo 7: Araştırmanın DFA Değerleri

CMIN/DF (χ^2/sd)=2,910
GFI=0,937
AGFI=0,901
CFI=0,968
RMSEA=0,074

Verilen uyum değerleri model uyumunun (model fit) iyi sağlandığını göstermektedir. Bakılacak değerlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Raporlanan değerler araştırmacının dikkat çekmek istediği değerlere göre değişebilmektedir (Karagöz,2017). İncelenen uyum değerleri, verilerin modele iyi uyum sağladığını göstermektedir.

4.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi

Araştırma kapsamında incelenen değişkenlerden olan Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği arasındaki ilişkiyi ve derecesini tespit etmek için korelasyon analizi uygulanmıştır. Uygulanan analize yönelik sonuçlar Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 8: Korelasyon Analizi Sonuçları

		Teletıp Bilgisi	Teletıp İstekliliği
Teletıp Bilgisi	Pearson Korelasyon	1	,608**
	Sig. (p) değeri		,000
	N	346	346
Teletıp İstekliliği	Pearson Korelasyon	,608**	1
	Sig. (p) değeri	,000	
	N	346	346

** : $p < 0,01$

Araştırma kapsamında incelenen değişkenler olan Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği arasındaki korelasyon değeri de önemlidir ($p < 0,000$). Teletıp Bilgisi ve Teletıp İstekliliği arasındaki pozitif ilişki vardır ve ilişkinin derecesi 0,608'dir.

Sonuç

Teletıpın kullanımı 1950'li yıllara dayanıyor olsa da özellikle son 10 yıllık dönemde E-sağlık, sağlık teknolojisi, sağlıkta büyük verinin kullanımı, sağlıkta yapay zekânın kullanımının artması, robotik cerrahinin kullanım alanının genişlemesi gibi durumlardan dolayı daha önemli bir hal almıştır. Her ne kadar sağlık insangücü denildiğinde akla ilk olarak hekimler gelse de hemşireler de sağlık insangücünün baş aktörleri arasında yer almaktadır. Bu durum da gelişen teknolojide hemşirelerin teletıpa yönelik davranışlarının önemine dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın da esas amacı hemşirelerin teletıp bilgisi ile teletıp istekliliği arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Daha önceki yapılan çalışmalar incelendiğinde teletıp bilgisi ile teletıp istekliliği arasındaki ilişkiyi doğrudan ölçen bir çalışmaya denk gelinmemiş olması bu çalışmanın önem derecesini bir kat daha arttırmaktadır. Her ne kadar doğrudan iki değişken arasındaki ilişkiyi ölçen bir çalışmaya denk gelinmemiş olsa da teletıp bilgisi ve teletıp istekliliğini belirleyen çalışmaların varlığından söz etmek mümkündür. Bu çalışmalara aşağıda değinilecektir.

Teletıp bilgisi ölçen çalışmaların dünyanın her yerinde olduğunu görmek mümkündür. George, vd. (2007) ve Singh vd. (2021) tarafından alanyazına kazandırılan çalışmalar Hindistan'da, Yaghobian vd. (2020) tarafından alana kazandırılan çalışma Fransa'da, Biruk ve Abetu (2018) tarafından yapılan çalışma Etiyopya'da, Elhadi vd. (2021) tarafından yapılan çalışma Libya'da gerçekleştirilmiştir. Alanyazına kazandırılan çalışmalar incelendiğinde sağlık çalışanlarının teletıp bilgisine ait önemin Dünya'da yaklaşık 15 yıldır arttığı yorumunu yapmak mümkündür. Çin'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alarak, hemen her alanda değişikliğe sebep olan Covid-19 pandemiden dünyadaki ülkelerin sağlık sistemleri de etkilenmiştir. Bu etkilenme daha çok sağlık hizmetlerinin dijitalleşmesi şeklinde olmuştur (Singh vd.,2021). Bu durumun bilimsel alanyazına da yansımaları bulunmaktadır. Covid-19 pandemisi ile birlikte teletıpın öneminin dışında kullanımı da artmış, bir başka deyişle artmak durumunda kalmıştır. Kullanımı artan bu hizmetlere yönelik bilgi düzeyini arttırmak da tüm sağlık çalışanlarına düşen bir görev olarak görülmektedir. Bilimsel alanyazında da bu durum kendisini göstermiştir. Einstein vd.(2020) tarafından alanyazına kazandırılan ve esas gayesi teletıp başta olmak üzere uzaktan sağlık sistemini Brezilya sağlık sistemine entegre etmek olan çalışmada ülke genelinde hizmet veren 6575 sağlık personeline ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın ikinci değişkeni olan teletıp istekliliğine ilişkin alanyazında çalışmaların olduğunu görmek mümkündür. Bu çalışmalar dünyanın pek çok ülkesinde alana kazandırılmıştır. Albarrak vd.(2021) tarafından yapılan çalışma Suudi Arabistan'da hekimler üzerinde, Wallace vd. (2021) yapılan çalışma okul çağındaki çocuğa sahip olan ailelerin teletıp istekliliği üzerinde, Eikelboom ve Atlas (2005) tarafından yapılan çalışma ise hastaların teletıp istekliliği üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Hem teletıp bilgisi hem de teletıp istekliliği üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar özellikle son yaşanan pandemi sonrasında teknoloji yoğun bir dönemin sağlık sektöründe de olmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ise bilimsel alanyazındakilerden farklı olarak teletıp bilgisi ilk değişken, teletıp istekliliği ise ikinci değişken olarak ele alınıp iki değişken arasındaki ilişki incelenmiştir. Böylesi bir çalışmaya denk gelinmemiş olması bu araştırmanın özgün yanını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Abdalla Eltahir, M., Ebrahim Alshommemri, A., & Suliman Alyahya, R. (2021). Telemedicine during COVID-19 Pandemic in Saudi Arabia: Oral and Maxillofacial Surgeons' Knowledge and Implementation.
- Albahrouh, S. I., & Buabbas, A. J. (2021). Physiotherapists' perceptions of and willingness to use telerehabilitation in Kuwait during the COVID-19 pandemic. *BMC medical informatics and decision making*, 21(1), 1-12.
- Albarrak, A. I., Mohammed, R., Almarshoud, N., Almujaalli, L., Aljaeed, R., Altuwaijiri, S., & Albohairy, T. (2021). Assessment of physician's knowledge, perception and willingness of telemedicine in Riyadh region, Saudi Arabia. *Journal of infection and public health*, 14(1), 97-102.
- Ashfaq, A., Memon, S. F., Zehra, A., Barry, S., Jawed, H., Akhtar, M., ... & Siddiqi, R. (2020). Knowledge and attitude regarding telemedicine among doctors in Karachi. *Cureus*, 12(2).
- Biruk, K., & Abetu, E. (2018). Knowledge and attitude of health professionals toward telemedicine in resource-limited settings: a cross-sectional study in North West Ethiopia. *Journal of healthcare engineering*, 2018.
- D'Souza, A. F., & Rebello, S. R. (2021). Perceptions and Willingness of Physiotherapists in India to Use Telerehabilitation During the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Telerehabilitation*, 13(2).
- Eikelboom, R. H., & Atlas, M. D. (2005). Attitude to telemedicine, and willingness to use it, in audiology patients. *Journal of telemedicine and telecare*, 11(2_suppl), 22-25.
- Eisenstein, E., Kopacek, C., Cavalcante, S. S., Neves, A. C., Fraga, G. P., & Messina, L. A. (2020). Telemedicine: a bridge over knowledge gaps in healthcare. *Current pediatrics reports*, 8(3), 93-98.
- Elhadi, M., Elhadi, A., Bouhuwaish, A., Alshiteewi, F. B., Elmabrouk, A., Alsuyihili, A., ... & Abdulmalik, A. (2021). Telemedicine awareness, knowledge, attitude, and skills of health care workers in a low-resource country during the COVID-19 pandemic: cross-sectional study. *Journal of medical Internet research*, 23(2), e20812.
- George, J. T., Rozario, K. S., & Abraham, A. (2007). A survey in India of doctors' knowledge, attitudes and practice regarding telemedicine and e-health. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 13(6), 322-322.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic journal of business research methods*, 6(1), pp53-60.
- Karagöz, Y. (2017). SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği. *Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık*, 402.
- Kılıç, T. (2016). e-Sağlık ve Tele-tıp. *İstanbul: AZ Yayınları*, 15-57.
- Kifle, M., Payton, F. C., Mbarika, V., & Meso, P. (2010). Transfer and adoption of advanced information technology solutions in resource-poor environments: the case of telemedicine systems adoption in Ethiopia. *Telemedicine and e-Health*, 16(3), 327-343.
- Krousel-Wood, M. A., Re, R. N., Abdoh, A., Chambers, R., Altobello, C., Ginther, B., ... & Kleit, A. (2001). The effect of education on patients' willingness to participate in a telemedicine study. *Journal of telemedicine and telecare*, 7(5), 281-287.
- Maietti, E., Sanmarchi, F., Palestini, L., Golinelli, D., Esposito, F., Boccaforno, N., ... & Di Bartolo, P. (2021). The experience of patients with diabetes with the use of telemedicine and teleassistance

- services during the COVID-19 pandemic in Italy: Factors associated with perceived quality and willingness to continue. *Diabetes Research and Clinical Practice*, 180, 109047.
- Monteiro, A. (2014). Worldwide Pediatric Radiology Network (RADPED) in Brazil: growth of telemedicine and the global exchange of knowledge. *Pediatric Radiology*, 44(6), 672-673.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research* (Vol. 1). lippincott williams & wilkins.
- Rand, E. R., Lappan, C. M., Lee, J. C., & Furgerson, J. L. (2009). Paging the worldwide cardiology consultant: the Army Knowledge Online Telemedicine Consultation Program in cardiology. *Military medicine*, 174(11), 1144-1148.
- Rhodes, L. A., Huisinigh, C. E., McGwin, G., Girkin, C. A., & Owsley, C. (2019). Glaucoma patient knowledge, perceptions, and predispositions for telemedicine. *Journal of glaucoma*, 28(6), 481.
- Schreiber, J. B., Nora, A., Stage, F. K., Barlow, E. A., & King, J. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: A review. *The Journal of educational research*, 99(6), 323-338.
- Sim, J., Shaw, T., Li, S. T., Courtney, E., Yuen, J., Chiang, J., ... & Ngeow, J. (2021). Understanding patients' views and willingness toward the use of telehealth in a cancer genetics service in Asia. *Journal of genetic counseling*, 30(6), 1658-1670.
- Singh, A., Sahoo, A. K., Dhaneria, S., & Gupta, D. (2021). The outlook of doctors toward telemedicine: A cross-sectional study of knowledge, awareness, and attitude in central India. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(10), 3617.
- Takahashi, T., Ae, R., Minami, K., Shibata, M., Kubo, T., Kosami, K., & Takeshita, K. (2020). Willingness of patients with knee osteoarthritis to use telemedicine amid Sars-CoV-2 outbreak. *Geriatric Orthopaedic Surgery & Rehabilitation*, 11, 2151459320979974.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Sağlık Personeli Sayılarının İllere Göre Dağılımı (Nisan 2021)*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Saglik-ve-Sosyal-Koruma-101>. Erişim Tarihi: 01.06.2022
- Vaughan, E. M., Naik, A. D., Lewis, C. M., Foreyt, J. P., Samson, S. L., & Hyman, D. J. (2020). Telemedicine training and support for community health workers: improving knowledge of diabetes. *Telemedicine and e-Health*, 26(2), 244-250.
- Wallace, L., Davis, S. C., Meehan, N., Parker, V., & King, K. (2021). The Impact of an Educational Program on School-based Telehealth and Parent Willingness to Use Telehealth. *The Journal for Nurse Practitioners*, 17(10), 1256-1260.
- Wamala, D. S., & Augustine, K. (2013). A meta-analysis of telemedicine success in Africa. *Journal of pathology informatics*, 4.
- Werner, P., & Karnieli, E. (2003). A model of the willingness to use telemedicine for routine and specialized care. *Journal of telemedicine and telecare*, 9(5), 264-272.
- Yaghobian, S., Ohannessian, R., Iampetro, T., Riom, I., Salles, N., de Bustos, E. M., ... & Mathieu-Fritz, A. (2020). Knowledge, attitudes and practices of telemedicine education and training of French medical students and residents. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 1357633X20926829.
- Zailani, S., Gilani, M. S., Nikbin, D., & Iranmanesh, M. (2014). Determinants of telemedicine acceptance in selected public hospitals in Malaysia: clinical perspective. *Journal of medical systems*, 38(9), 1-12.

Extended Abstract

Introduction

Health sciences, in other words, medical science has existed since the day of human existence. Systems for remote delivery of health services, known as telemedicine in medical science, started to become popular in the 1950s. The main reason for this situation is the increase in the technology movement all over the world after the 1950s. The health sector has also taken its share from this. Physicians are not the only health workers who are responsible for the concept of telemedicine. In this study, it is aimed to bring to the literature the relationship between the knowledge levels of nurses, which is an important input of the health sector, and their willingness to telemedicine.

Literature Review

When the literature on the concept of telemedicine is examined, it is noteworthy that there are various definitions. This diversity shows itself not only at the point of definition but also at the point of view. In general, telemedicine eliminates the concept of time and space. It performs service delivery online (online) instead of face-to-face, which is traditionally called. Perhaps the most important outcome is the cost-effectiveness of telemedicine. All of these situations are among the advantages of telemedicine. (Rand vd.,2009:1144; Eisenstein vd., 2020: 93; Vaughan vd., 2020:244-245; Biruk ve Abetu,2018:1; Rhodes vd., 2018:482; Monteiro, 2014:672; Ashfaq vd., 2020:2). Although its existence has been mentioned for about 70 years, the increase in the use of telemedicine has occurred in the last 10 years. Especially in the COVID-19 pandemic, which emerged at the end of 2019 and has been threatening human life for more than 2 years, its importance has increased many times over. This situation showed itself even more in the period when the epidemic was intense and COVID-19 vaccines were not produced yet. This situation also has a reflection in the scientific literature. D' Souza and Rebello (2021), Takakashi et al (2020), Sim et al. (2021), Maietti et al. (2021) and Albahrouh and Buabbas (2021) are concerned with the willingness and level of knowledge towards telemedicine services during the Covid-19 pandemic. When the literature is examined, no study that examines telemedicine knowledge and telemedicine willingness at the same time has been found. The main purpose of designing this research is to contribute to such an area.

Method

Quantitative analysis method was used in this study. Questionnaire method was also used among the quantitative analysis methods. The main reason for choosing the survey method is that it would be appropriate to use the survey within the scope of this research. The population of the research consists of nurses who provide health services in Istanbul and work in public health institutions According to the data of the Turkish Statistical Institute with the access date of 01.06.2022, published in April 2021 in the data of health workers by provinces and the latest data for 2019, the number of public personnel nurses serving in Istanbul is 19357 (TÜİK, April 2021). The minimum number of nurses to be reached in the sample size below, which was established on the basis of statistics, was calculated as 340 . $\alpha = 0,05$, $\sigma = 0,94$, $Z_{0,05/2} = 1,96$, $d = 0,10$

$$n = \frac{\sigma^2 \cdot Z_{\alpha/2}^2}{d^2} = \frac{(0,94)^2 \cdot (1,96)^2}{(0,10)^2} \cong 340.$$

In this study, 346 nurses were reached. In this case, it shows that more participants are included in the study than the sample size. In the study, firstly, reliability analyzes of both variables and the general scale were made. In all three cases, the analyzes were highly reliable (Telemedicine Knowledge: 0.914, Telemedicine Willingness: 0.883). Demographic findings were analyzed. Path analysis was applied to measure confirmatory factor analysis and goodness of fit test. The measurement of the two variables considered within the scope of the research was made by correlation analysis..

Findings

76% of those included in the study are women. This is likely when the nursing profession is taken as a basis When the age group was examined, it was concluded that 45% of the participants were under the age of 30. When examined in terms of professional experience, it is seen that the largest group consists of people with 0-5 years of experience. It has been determined that the number of singles among the participants is higher than the married ones and that their education levels are distributed simultaneously. As a result of the path analysis, it was concluded that the goodness of fit was appropriate. Correlation analysis was applied to statistically measure the

relationship between telemedicine knowledge and telemedicine willingness. It has been determined that there is a significant relationship between both variables as $p < 0.00$. The degree of the relationship was found to be 0.608.

Conclusion

The level of knowledge and willingness for telemedicine, which has become widespread in the last 10 years, has become important for healthcare professionals. When the literature is examined, it is seen that there are many studies on both telemedicine knowledge and telemedicine willingness. (George vd. (2007); Yaghobian vd., (2020); Biruk ve Abetu (2018); Elhadi vd. (2021); Singh vd. (2021); Albarrak vd. ,(2021); Wallace vd. (2021)). The features of these studies are that they deal with telemedicine knowledge or telemedicine willingness separately and alone. Our research, on the other hand, addresses both variables. This situation reveals the originality of the research.

Araştırma Makalesi • Research Article

A Social Network Analysis Overview of Turkish Political Communication Competition on Twitter

Türkiye’de Twitter Üzerinden Siyasal İletişim Rekabetine Sosyal Ağ Analizi Üzerinden Bir Bakış

Vahit Çalışır*

Abstract: One of the primary purposes of political communication research is to determine the position of the public on any political issue. It is now possible to gather and evaluate information about people's political lives from a sizable data pool around the globe. In the newly emerging field known as Computational Social Sciences, computer science is employed to acquire and analyze these data. Through the emergence of a trend on social media, Turkey has recently witnessed a race between supporters of the ruling party and opposition groupings. In this study, two pro-government and pro-opposition trends (On Twitter) were taken into account when conducting social network analyses. Data were obtained from Twitter. According to the research, the pro-government trend spread at a rate of 155 tweets per hour, while the opposition-supported trend expanded at a rate of 127 tweets per hour. The graphs' observations show that spreading the opposition trend involves the usage of fake accounts more frequently than spreading the government-supporting trend. However, it has been observed that fake accounts are effective in the opening and course of both trends. Accordingly, it is thought that fake accounts seriously contribute to trend formation on Twitter.

Keywords: Political Communication, Computational Social Sciences, Twitter, Trend, Social Network Analysis

Öz: Siyasal iletişim araştırmalarının temel amaçlarından birisi kamuoyunun siyasete ilişkin herhangi bir konuda pozisyonunu tespit edebilmektir. Tüm Dünya’da büyük bir veri yığını üzerinden insanların siyasal hayatına ilişkin veri elde etmek ve analiz etmek imkânı doğmuştur. Hesaplamalı Sosyal Bilimler olarak ifade edilen yeni gelişmekte olan disiplinde bu verilerin elde edilmesi ve analiz edilmesi için bilgisayar bilimlerinden istifade edilmektedir. Son dönemde Türkiye’de sosyal medya üzerinden trend oluşturmak suretiyle iktidar ve muhalefet ittifaklarının taraftarlarının yarışına şahit olunmaktadır. Bu çalışmada iktidar ve muhalefet yanlısı iki trend ele alınarak sosyal ağ analizleri gerçekleştirilmiştir. Veriler Twitter dan elde edilmiştir. Araştırmada muhalefet destekli trendin saatlik yayılım hızı 125 tweet/saat, iktidar yanlısı trendin saatlik yayılım hızı 165 tweet/saat olarak bulunmuştur. Grafiklerden gözlemlere göre muhalefet trendinin yayılımında iktidarı destekleyen trendin yayılımından daha fazla sahte hesap kullanılmaktadır. Ancak her iki trendin de açılış ve seyrinde sahte hesapların etkili olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre Twitter’da trend oluşturmada sahte hesapların ciddi katkısı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Hesaplamalı Sosyal Bilimler, Twitter, Trend, Sosyal Ağ Analizi

* Dr.Öğr.Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi

ORCID: 0000-0001-6575-8988 vahit.calisir@iste.edu.tr

Cite as/ Atıf: Çalışır, V. (2023). A social network analysis overview of Turkish political communication competition on Twitter. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1),181-197.

<https://doi.org/10.18506/anemon.1134505>.

Received/Geliş: 22 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 19 March/Mart 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

Introduction

Twitter is one of the platforms where the struggle for social media dominance and the creation of political agendas is most intense in Turkey. It is now simpler to understand which trend in social media supports or disparages which alliance since the day when the political structure based on alliances became prevalent in the nation's politics. How a political hashtag gains traction in such a short period is curious, though. This study aims to learn more about the network structures that supporters of the ruling and opposition alliances use to create trends by starting hashtags. By using visualization, it has been attempted to show how political messages have been distributed to communicate with social media users.

Everything has a pattern. Understanding the problem is made much easier by the pattern's detection. Social media is currently the most accessible medium for the image and pattern of political life, which is a reality that is widely acknowledged. Social media are internet-based platforms that enable users to instantly post their own material (Kaplan and Haenlein 2010). People have the chance to build a new network structure by opening up these shares to the general public (Fuchs 2011). It makes sense that political broadcasts on these networks spread more quickly than through more conventional communication channels. On the other hand, a "trend" is a mass broadcast that has developed with a different distribution and speed from individual broadcasts.

There have been attempts to rename this field as digital approaches have become more prevalent. "Political Communication 2.0" is the first of these ideas (Bostancı 2014). Some studies use e-Politics to describe it (Wattal et al. 2010). Due to its practicality, Twitter can be said to be unique among social media platforms regarding the specificity of information distribution or, more specifically, the pace of political communication. For this reason, the study was built on Twitter.

The main reason for choosing social network analysis in the research is to look at the structure of a trend before users, not the trend itself. The question "What is the relationship between these articles becoming a trend?" can be answered when phrased as a relational look (Gençer 2017). In summary, an effort to understand and compare the characteristics of social network clusters (communities) subject to political competition with the network analysis approach is mentioned.

Literature Review

Finding out how the public feels about a particular political topic is one of the critical goals of political communication research. Political communication scholars are now focusing on social media because of how efficiently it is used in today's politics. Social media may be used as a tool and database to gauge public sentiment toward political issues and policy proposals and to build support among the general public for candidates running for office (Zeng et al. 2010). It should be stressed that the world is in a time in political history where whoever uses this database the best will always be one step ahead.

Information about the pertinent literature is provided in this section of the study to express the social media data in political communication and the place of these data in political communication.

A brief overview of political communication

To clarify the conceptual underpinnings of the study, it is crucial first to examine the development of the idea of political communication and its relationship to social media. Political communication is one of the ideas for which no single definition represents a notion.

The concept of communication as a discipline was influenced by historical events like Nazi propaganda during World War II (Schramm 1983). Fear and worry have grown worldwide due to the political propaganda that has been spread during the conflict using media technologies. Instead of focusing on the actual operations of the soldiers in the field during this time, academics took action after approaching government authorities for advice on how to counter the effects of enemy propaganda at the time (Paul F. Lazarsfeld, Berelson, and Gaudet 1960). Due to the circumstances at the time, the topic of these early studies differed significantly from the breadth of modern political communication (Rogers and Chaffee 1983). The field, afterward known as "Political Psychology," was related to what was being attempted at the time (Monroe et al. 2009).

The study of political and communication scientist Harold Lasswell, which uses the phrases "To whom, gets what, how," and "Who says what, through what channels, and what is the effect," can be

regarded to be the one in which the first examples of political communication in its modern sense are found (Jamieson and Kenski 2017; Lasswell 1948). Studies incorporating political processes into all communication-related fields have emerged over time. It shouldn't be restricted to just elections, or electoral processes have become apparent over time (Erdoğan 1999).

One of the widest descriptions from this perspective can be demonstrated as the relationship between political players and ideologies (Aziz 2021). This term makes it evident that political communication should consider all facets of politics. Because ideologies are one of the variables that influence how voters behave politically, and because voters determine the subject matter and mode of communication with other political participants, mainly within the framework of these ideologies.

If the goal is communication, human beings want the strongest. Within the context of communication and ties indicated above, everyone in political life wishes to employ efficient communication channels. If there is a political institution, it is only logical that it will try to influence the political agenda, or more specifically, the topics on which the political dialogue is most vigorous (Bachrach and Baratz 1962). With the advancement of internet technology, this condition changes the landscape of political communication. Since they first confronted the reality of the internet and social media, communication scientists have been obliged to look beyond conventional approaches.

It has become vital for a social scientist to collaborate with computer science, or in other words, with mathematics, to collect and analyze data using social media. The growth of the "Computational Social Sciences" field, which incorporates big data and coding, as well as the demand for political communication, indicates that social scientists will also need to use artificial intelligence in the future.

Political research's new frontier is social media – Computational Social Science era

Political debate is more vigorous in social media, as was said in the preceding section. Undoubtedly, Turkey is experiencing the same problem as the rest of the world. Institutions of politics and politicians frequently behave following this fact. Studies demonstrate that all parties seeking to engage with voters and communities analyze social media data scientifically (Kavanaugh et al. 2012; Paris and Wan 2011).

The first documented use of social media in the context of political persuasion occurred during the US elections of 2008 (Wattal et al. 2010). The Pew Institute reported that 57% of voters obtain political material online, which was the primary information that informed the deployment of this strategy by US Presidential candidates in 2008. According to this study, most internet users vote in online forums (Smith 2009). On microblogging sites, American voters have provided practical examples of political communication (especially on Twitter) (Golbeck, Grimes, and Rogers 2010).

Later, political campaigning activities manifested in more extreme locations, giving rise to the term "Twitter Revolution" (Stieglitz and Dang-Xuan 2013). For instance, during Iran's 2009 elections and ensuing protests, voters and protesters communicated with one another on Twitter (Gaffney 2010). The Arab Spring, which everyone is familiar with and lasted for years, was characterized by the same circumstance. At the same time, it started to show itself in European countries such as Germany (Tumasjan et al. 2011) and Sweden (Conover et al., 2011: p.89).

While these changes are occurring around the globe, it is apparent that scientific inquiry on the topic has also begun in Turkey. The use of social media platforms for political communication by political parties, their leaders, and executive managers of political parties as well as voter interactions in the 2011 elections were studied in a project funded by TUBITAK SOBAG (Bayraktutan et al. 2014). After the 2011 elections, social media data has become helpful in political research for several publications in Turkey (Atabek 2020; Bal and Delal 2019; Ceng 2018).

Obtaining and analyzing data about people's political lives from a sizable data pool all across the world is now both possible and required for scientists. Since 2008, numerous approaches have been explored for using social media data to examine all political events worldwide, including those in Turkey. Data mining, or the methods of gathering and analyzing data using computers and the internet, has become essential for social scientists, which caused the creation of a new field known as computational social sciences (CSS). Social scientists can collect data using a set of codes, but they also

need assistance from computer science or should pick up coding skills. The article "Computational Social Science and Sociology" can be used for more details (Edelmann et al. 2020).

Even though CSS is a relatively new field, it has a history and will continue to develop as long as the internet and big data do. In social sciences, analyzing social networks and group formations is a crucial problem. One of the effective methods in this regard is social network analysis. This study also examines social networks.

Engagement Theory

Why political institutions make communication studies through social media? This can be explained by "Engagement Theory" (Solis, 2010). This idea was put forth by Brian Solis and is based on the idea that organizations should use social media to engage with their target consumers in order to build strong brands in terms of public relations. It is important to remember that the idea of "PR 2.0," which Solis first proposed years ago, serves as the foundation for engagement theory in terms of social media.

"PR 2.0" is about relationships, evolving "from pitching to participating, from selling a story to telling a story" (Solis & Breakenridge, 2009)

As a continuation of PR 2.0 theory, engagement theory has carried this concept of storytelling to the dimension of direct contact with the target group. In terms of political communication, establishing direct communication with the target group and ensuring the rapid dissemination of the desired propaganda through the target audience in the context of political propaganda can also be evaluated within the framework of this theory.

Social network analysis and social media networks

John Barnes first used the term "social networks" in 1954 (Serrat 2017). Barnes was an anthropologist and drew attention to the social network structures of primitive tribes. He used the term to map the relationships that bind social units together (Wasserman and Faust 1994). The topic of social network analysis is currently being discussed much outside the realms of anthropology and social psychology. In addition to human society or communities, it is an essential topic of examination in the operations of many institutions, including banks, non-governmental organizations, governments, and businesses (Durland and Fredericks 2005). On the other hand, the paper "The Development of Social Network Analysis" gives thorough material to explore the concept's history (Freeman, 2004).

The ability to map complicated systems based on relationships and condense them into a straightforward narrative makes social network analysis valuable. It is pretty convenient for a business or bank to be able to classify its clients based on their relationships and look at the electoral network structures of a political party.

The idea of system dynamics states that each component has a system within itself since the real world is made up of many intricately intertwined pieces. The relationship between the separate systems created by these little elements makes up the entire system (Bala, Arshad, and Noh 2017). In this complicated structure, social networks represent social ties as a system. These social networks in social media can be thought of as networks that share information. It is a truth that people use these information networks to accomplish their knowledge sharing, dissemination, or other social goals.

A finite number of participants and links can represent social networks in social media (Wasserman and Faust 1994). There are two methods for analysis. Graphic representation is the first of these. And statistical modeling is the second (van Duijn and Vermunt 2006). The topic of graphical representation is covered in this study.

In SNA, graphs are constructed using two essential elements – vertices (nodes) and edges (Oliveira and Gama 2012). Groups and social network infrastructures can be identified using this type of graph in terms of the social sciences. In this study, analysis was carried out over groups (clusters - communities). Although there are numerous small and large communities in the content of a trend, the graphics are only available for the five most interacting communities, as stated in the findings section. The reason for this is the determination of the following features:

"How separate are the subplots (do they overlap and share members, or do they split the network or group them)? How significant are the connected subgraphs? Are there a few large groups or more

small groups? Are there certain actors who appear to be playing network roles? For example, act like nodes connecting the graph, or who is isolated from the groups? "

(Jamali and Abolhassani 2006).

The researcher is given the following details about the social media network structure she/he is working on by the three features described above from the map produced by social network analysis. The size of highly interactive network graphs within a network is the first factor. This size provides the researcher with a view from the point of view of the second question. Is there a particular actor or actors who seem to be playing network roles? In other words, does the graphic reflect a real or fictional system?

Bots (fake robotic accounts) are one of the most common applications in social media networks. Researchers utilize a variety of mathematical models and artificial intelligence techniques to address this issue in social network analysis. With the model they developed, Kaur, Uslu, and Durresi enabled the determination of the density and truth coefficients in the SNA graphs (Kaur, Uslu, and Durresi 2019). This means that the density and truth coefficients of the graphs displaying a dense and uniform heap are low or fake networks, and the opposite is found in irregular geometries and scattered graphs.

In this study, analyzes were also carried out by examining the features mentioned above and graphic structures.

Methodology

This section contains a description of the research's data and the tools and procedures utilized to analyze it.

Data

The 24-hour data of the hashtags “#BıktıkYavBıktık” (Of Opposition Supporters) and “#20YıldaDevrimYaptık” (Of Ruling Party Supporters) trending on Twitter on 10-11 June 2022 were downloaded from the Twitter platform to give a random sample. In order to create these records in the R language, Twitter API¹ membership was provided and the package named "rtweet"² was used. In this process with R, the Twitter API randomly gives the user the data according to the time interval.

Twitter social network analysis with R

Project applications can be constructed by creating an account on the pertinent website created for developers, known as the Twitter API for data mining with R on Twitter. Researchers get four keys (passwords) to use with the R programming language as a result of Twitter approving this application.

There are two known R packages that have Twitter API support for entering relevant keys. These are the "twitteR" and "rtweet" packages, respectively. In this study, the "rtweet" package was used. The intended use of the “rtweet” package is the collection and organization of Twitter data (Kearney 2020).

It is the "search_tweets" function used to obtain data with "rtweet". The keyword to search for, the amount of samples to obtain, and the data language are all entered in this function. The upper limit of the search was defined as 4000 tweets and around 8000 tweets were collected because a sample of nearly 4,000 was observed across 24-hour intervals. Data sets were created with 90 variables belonging to these tweets. The data of the obtained trends were assigned to two separate variables and recorded.

For the social network analysis of the tweets obtained, the tweets were divided into hourly segments. These intervals are cumulatively superimposed, and each new image depicts the entire network structure from the first hour. The steps in the social network analysis of tweets obtained with R are as follows (Algoritma, 2020):

Loading Related Libraries:

First, the relevant libraries are loaded. From these libraries, data editing is provided with the "tidyverse". It is possible to obtain social network graphics with “tidygraph”, “gggraph” and “igraph” libraries. Finally, the "rtweet" packages explained above have been installed. Codes for this operation:

```
➤ library(tidyverse)
➤ library(tidygraph)
➤ library(gggraph)
```

¹ <https://developer.twitter.com/en>

² <https://cran.r-project.org/web/packages/rtweet/rtweet.pdf>

- library(igraph)
- library(rtweet)

Obtaining Data from Twitter:

In this step, the word searched, and the number of searches are expressed to a variable.

- Variable_name <- search_tweets("Keyword", n = 4000, include_rts = TRUE)

The keyword expressed in parentheses is queried as stated above, with "n" numbers and including retweets. The frequencies are obtained to see how many of the obtained data are Retweets and how many are original tweets.

- Table(variable_name\$is_retweet)

When this function is run, FALSE (original tweet) and TRUE (retweet) frequencies are obtained. Because the question asked with R is "is this tweet a retweet?" .

Preparing Data for Social Network Analysis:

Here, the first step is to obtain the dissemination clusters. With the code below, users who have retweeted from the most to the least are clustered.

- variable_name %>%
group_by(screen_name) %>%
summarise(total_retweet = sum(retweet_count)) %>%
arrange(desc(total_retweet))

When the function is run in this way, it offers retweet rankings in descending order (desc = descending). Afterward, the data was tried to be cleaned with the following steps:

- The character values (string) from the screen_name and mentions_screen_name columns are cleared.
- Separate names in the mention_screen_name column have been moved to separate lines.
- The missing or empty data in the mention_screen_name column has been deleted.
- The data in the screen_name and mentions_screen_name columns are arranged as "from" and "to" network connections, respectively.
- Finally, these are assigned to the edge_df variable

- edge_df <- tweets %>%
select(screen_name, mentions_screen_name) %>% #1st
separate_rows(mentions_screen_name, sep = " ") %>% #2nd
filter(mentions_screen_name != "") %>% #3rd
rename(from = screen_name, to = mentions_screen_name) # 4th

The "edge" data was thus obtained. Afterwards, the second data needed for network analysis, "Node" data, came to be obtained. To obtain this data, mappings from "from" and "to" data were used.

- nodes_df <- data.frame(name = unique(c(edge_df\$from, edge_df\$to)),
stringsAsFactors = F)

Graphics infrastructure:

The design of the tbl_graph() non-directional (assumes that the links are bidirectional) graph was constructed after acquiring the edge and node data.

- graph_tweets <- tbl_graph(nodes = nodes_df, edges = edge_df, directed = F)

Centrality Measurement:

The following are the goals of the measurements that were made as part of the crucial network analysis stage of determining the centrality of connections.

1. Degree: To find highly connected, famous individuals, likely to hold most information, or individuals who can quickly connect to the broader network.
2. Betweenness: To find individuals influencing the flow around a system.
3. Closeness: To find individuals in the best position to influence the entire network in the fastest way possible.

4. **Eigen:** It measures the impact of a node based on the number of connections to other nodes in the network, then goes a step further by taking into account how well connected a node is, and then detects the characteristics of its connections over the network, such as how many connections it has.

```
➤ graph_tweets <- graph_tweets %>% activate(nodes) %>%
mutate(degree = centrality_degree(), # Degree
between = centrality_betweenness(normalized = T), #Betweenness
closeness = centrality_closeness(), # Closeness
eigen = centrality_eigen() #Eigen
)
```

This graph data is then converted into a data frame.

```
➤ network_act_df <- graph_tweets %>%
activate(nodes) %>%
as.data.frame()
```

The purpose of transforming this data into a data frame is to determine which username is the most popular user in terms of centrality. For this;

```
➤ pop_username <- data.frame(
network_act_df %>% arrange(-degree) %>% select(name) %>% head(),
network_act_df %>% arrange(-between) %>% select(name) %>% head(),
network_act_df %>% arrange(-closeness) %>% select(name) %>% head(),
network_act_df %>% arrange(-eigen) %>% select(name) %>% head()
) %>% setNames(c("Degree", "Betweenness", "Closeness", "Eigen"))
```

When this process is completed, the most popular users are listed on the R screen from top to bottom.

Data Visualization:

The purpose of visualization is to detect network clusters (communities). For this reason, one of the most frequently used methods in visualizing community structures is the "Louvain"³ method.

```
➤ set.seed(123)
➤ graph_tweets <- graph_tweets %>%
activate(nodes) %>%
mutate(community = group_louvain()) %>%
activate(edges) %>%
filter(!edge_is_loop())
```

Then, the process of determining the number of communities and the number of users in the community is carried out.

```
➤ graph_tweets %>%
activate(nodes) %>%
as.data.frame() %>%
count(community)
```

In this way, all clusters obtained can be viewed on the screen. Naturally, many large and small clusters (communities) may emerge. It is possible to identify an important person from each cluster, the

³ <https://neo4j.com/docs/graph-data-science/current/algorithms/louvain/>

user at the center of the community. In this way, it can be determined who is the central (important) person in disseminating tweets by the communities.

```

➤      important_user <- function(data) {
name_person <- data %>%
as.data.frame() %>%
filter(community %in% 1:5) %>%
select(-community) %>%
pivot_longer(-name, names_to = "measures", values_to = "values") %>%
group_by(measures) %>%
arrange(desc(values)) %>%
slice(1:6) %>%
ungroup() %>%
distinct(name) %>%
pull(name)
return(name_person)
}

```

Creating an object belonging to this central user facilitates the drawing of the graphic.

```

➤      important_person <-
graph_tweets %>%
activate(nodes) %>%
important_user()

```

In the last step, visuals can be obtained with graphic functions.

```

➤      set.seed(123)
➤      graph_tweets %>%
activate(nodes) %>%
mutate(ids = row_number(),
community = as.character(community)) %>%
filter(community %in% 1:5) %>%
arrange(community,ids) %>%
mutate(node_label = ifelse(name %in% important_person, name,NA)) %>%
ggraph(layout = "fr") +
geom_edge_link(alpha = 0.3 ) +
geom_node_point(aes(size = degree, fill = community), shape = 21, alpha = 0.7, color
= "grey30") +
geom_node_label(aes(label = node_label), repel = T, alpha = 0.8 ) +
guides(size = "none") +
theme_void() +
theme(legend.position = "top")

```

These codes enable the creation of the network structures that are illustrated in the findings section. Communities are established in this manner as well.

Findings

This section presents the findings obtained with the applications of the data expressed in the method section and the network analysis methods.

Trend 1:

Between 10 - 11 June 2022, the spread of the opposition-featured "#BiktikYavBiktik" trend on social media, depending on time intervals, was determined as follows.

According to the data obtained from the sample, the first broadcast time of the statement of the said trend is 10 June 2022 at 21:57:29. It has been observed that 553 tweets containing the trend

expression were sent in approximately two hours and four minutes from this time to 23:59:59. Four hundred eighteen of these are Retweeted tweets. The image of the spread of the trend in the first two hours is as follows.

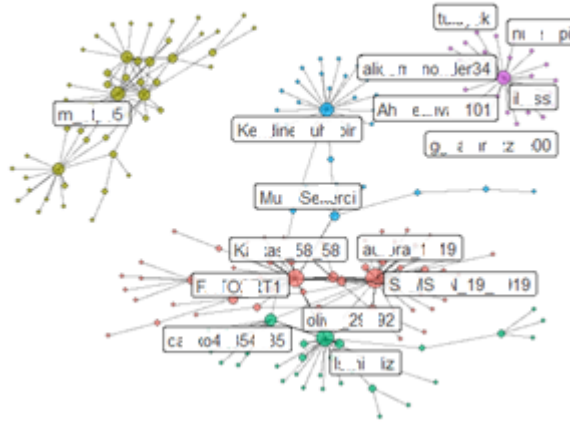

Figure 1. Spread of #BiktikYavBiktik Trend in the First Two Hours

The five most engaged clusters for the first two hours are illustrated. When attention is paid, the two clusters appear to be independent, while the other three appear to be interconnected. The next two hours of the trend are after midnight. During this time, 151 tweets added to the previous 553 tweets were observed. In the content of the trend, which reached a total of 704 tweets, 531 Retweets were detected. Accordingly, the spread of the trend four hours after the first hour appears as follows.

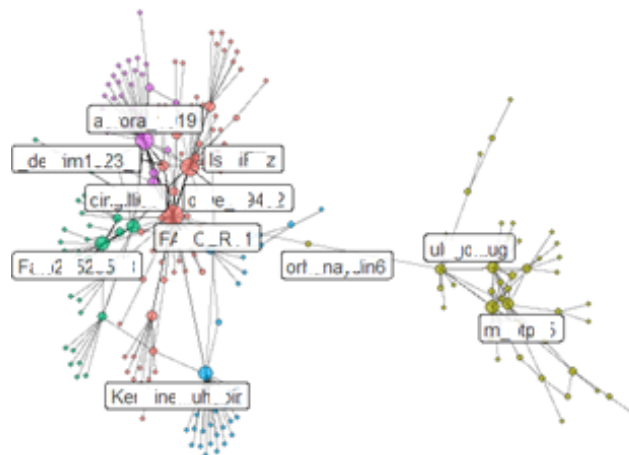

Figure 2. Image of the Spread of the Trend in the First Four Hours

In the first four hours and the first two hours, it is observed that a user from the user network with green dots connects to other clusters.

In the second four-hour segment of the trend, the number of Retweets increased to 613. However, since it was after midnight, it was observed that a total of 96 tweets were sent and the total number of tweets was 800. The visual obtained in the first 8 hours in total is as follows.

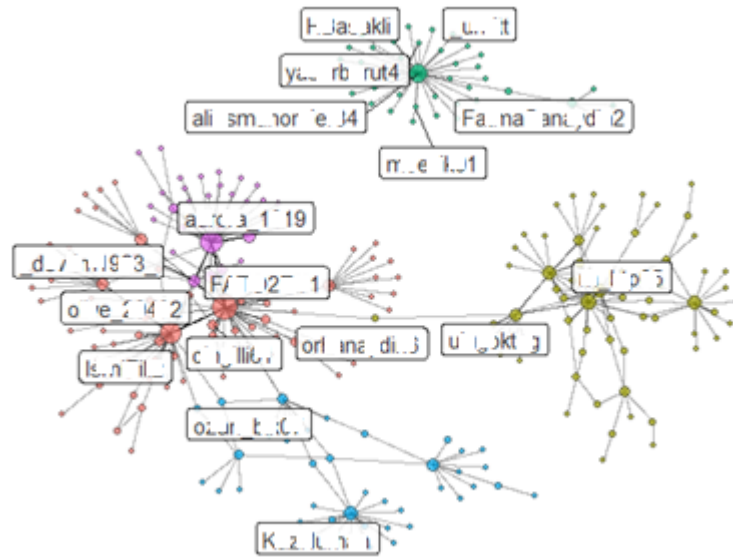

Figure 3. Map of the Spread Over the First Eight Hours

It is observed that a new independent cluster appears at the top in the second four hours compared to the first four hours and exhibits a different spread from previous broadcasts.

When evaluated for the first twelve hours, it was observed that the total number of tweets increased by 516 and reached 1316, and 1077 of these tweets were Retweets. The spread of the trend in the first twelve hours is illustrated as follows.

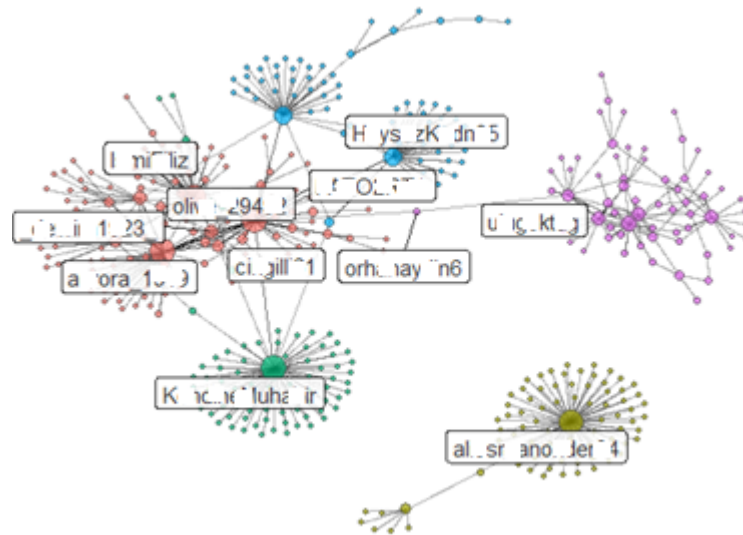

Figure 4. Network View in the First Twelve Hours

The independent spreads of two of the five clusters above are noteworthy. On the other hand, the network with green dots centered cluster also continues to be partially independent.

In the next twelve hours, 1742 more tweets were added to the current tweet count, and the total number of tweets was found to be 3058. It is seen that the number of Retweets among the total tweets is 2617 and 85.87%. The appearance of the spread obtained in the first twenty-four hours is;

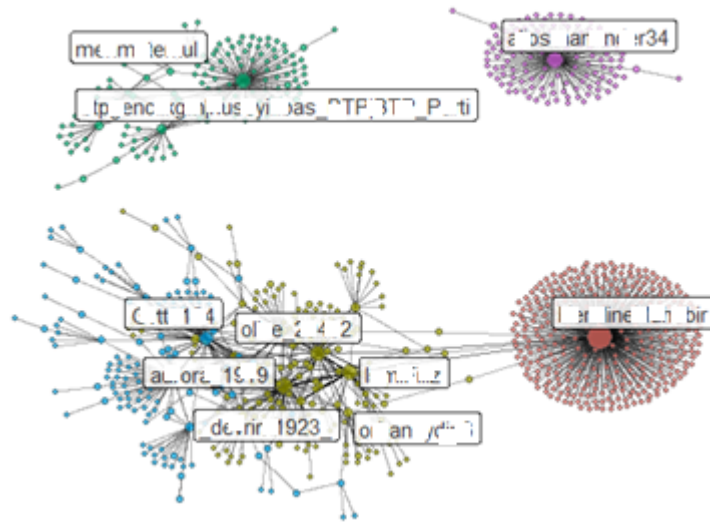

Figure 5. Image of the Spread of the Trend in the First Twenty-Four Hours

The twenty-four-hour view gives a more precise image than the previous images. Four communities have been identified that are effective in spreading the trend in twenty-four hours. It has been observed that the top right and bottom communities of these communities are more homogeneous (it is likely to be a bot network), while the top left and bottom communities have a more real network structure.

All of the trends in the research were examined on a twenty-four-hour basis. However, since the samples may contain intervals of more than twenty-four hours, tweets outside the working hours were not reflected in the findings. Accordingly, the increases in the number of tweets in the first twenty-four hours according to time intervals are as follows.

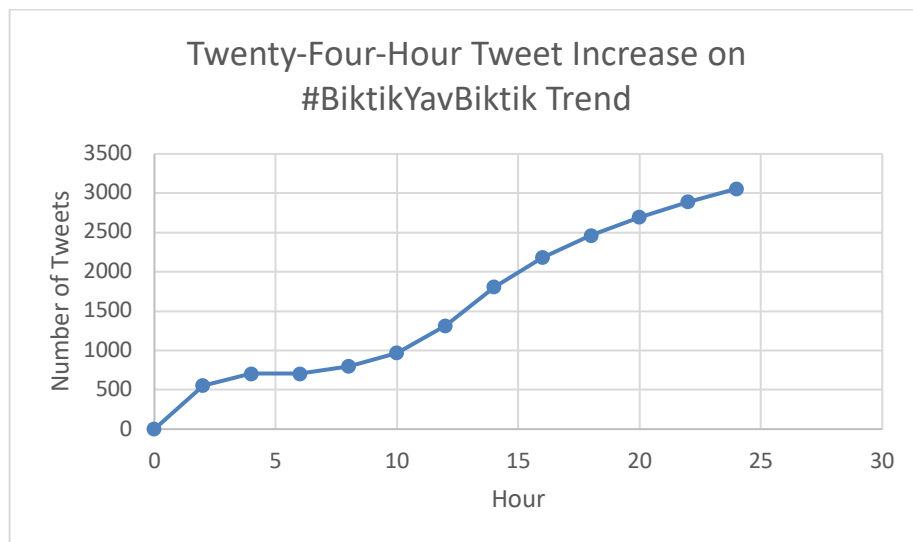

Figure 6. Increases of Hourly Tweets

Considering that there are not many tweets between two and eight at night, it has been determined that the hourly spread between eight in the morning and two at night is 165 tweets on average. However, if nighttime hours are taken into account, this averages 127 tweets per hour.

Trend 2:

#20YıldaDevrimYaptık trend was spread by the supporters of the ruling alliances, and its spread on social media between 10 - 11 June 2022 was determined as follows. The content of the said trend supports the government.

The number of tweets reached by the trend in the first two hours is 985. 907 of them were identified as Retweets. As in the previous trend application, two, four, eight, twelve, and twenty-four-hour spreads are visualized.

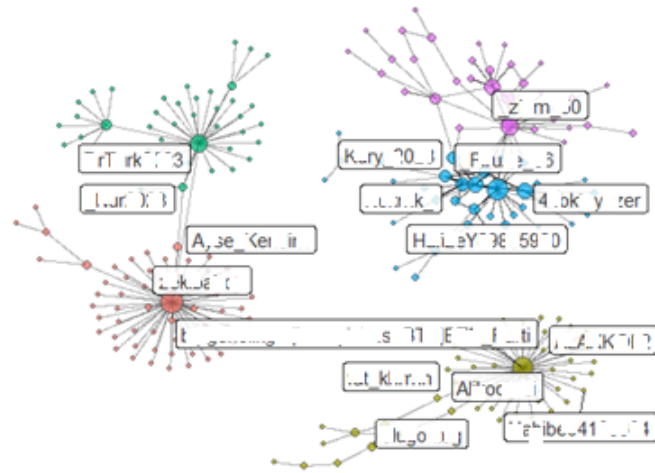

Figure 7. The Spread of the #20YıldaDevrimYaptık Trend in the First Two Hours

The first two-hour view for the five most engaged clusters has four separate cluster views that act alone. Only the two left clusters have network interaction at two points. In the second two hours (four hours in total), the total number of tweets reached 1370, and the number of Retweets reached 1281. The five clusters with the highest spread are visualized in each analysis.

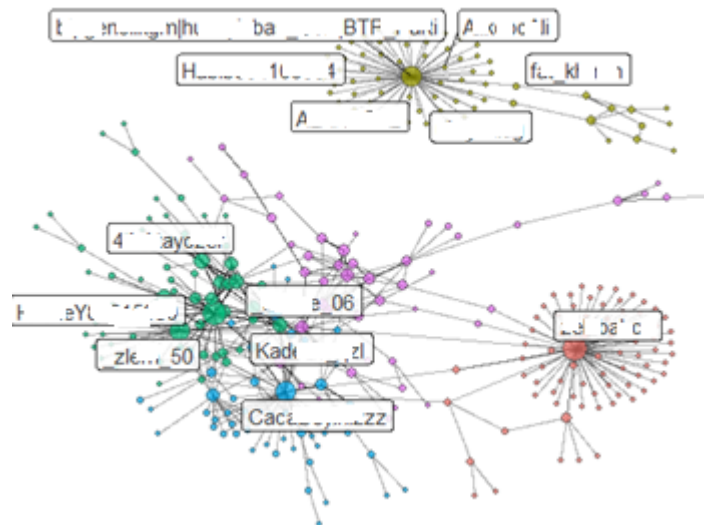

Figure 8. The Spread of the #20YıldaDevrimYaptık Trend in the First Four Hours

When the picture in the first four hours is examined, two separate independent groups draw attention. In the second four hours (eight hours in total), the total number of tweets was 1624. Exactly 1500 of these are Retweets.

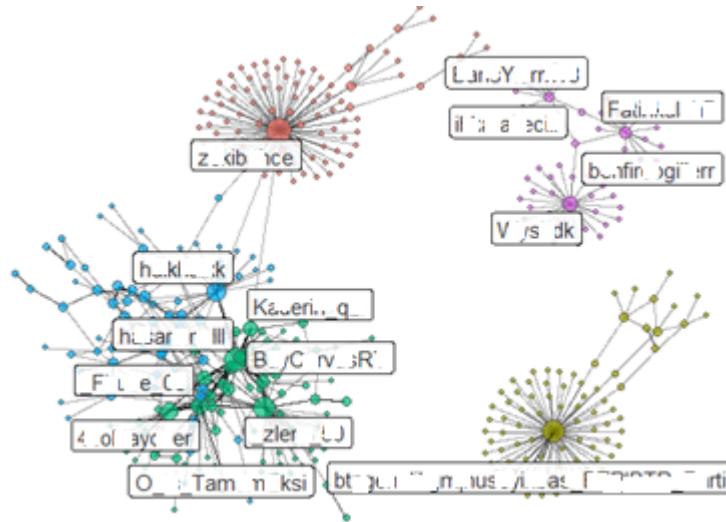

Figure 9. The Spread of the #20YildaDevrimYaptik Trend in the First Eight Hours

Although the number of clusters moving together in eight hours (according to colors) seems to be three clusters, the bond between the upper left and lower groups is weak. On the other hand, the right-side clusters act entirely independently. The number of tweets reached by the trend in the first twelve hours is 2075 according to the sample. 1937 of them have Retweet feature.

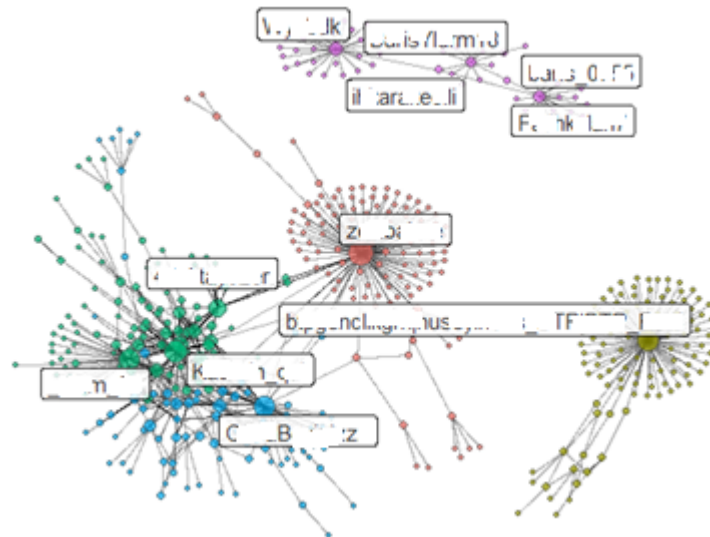

Figure 10. The Spread of the #20YildaDevrimYaptik Trend in the First Twelve Hours

Although no change in the network structure moves together due to the first twelve hours, there is expansion. Finally, the number of tweets reached by the trend in the first twenty-four hours is 3715. 3127 of them are Retweets.

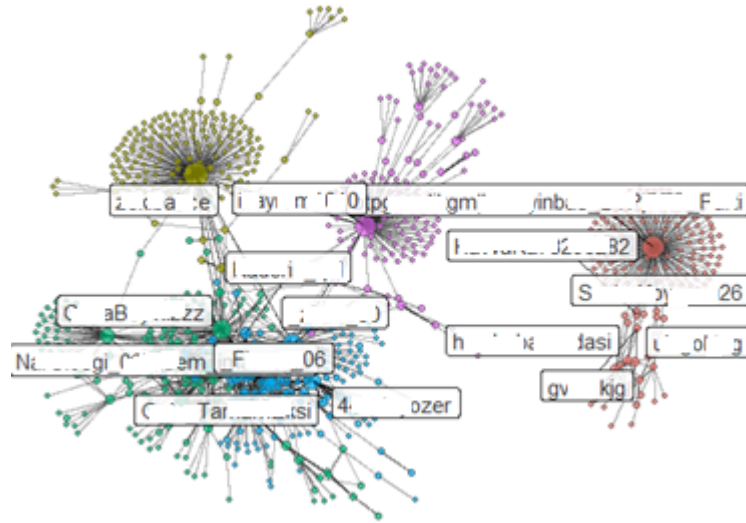

Figure 11. The Spread of the #20YildaDevrimYaptik Trend in the First Twenty-Four Hours

Four communities have been identified that are effective in spreading the trend in twenty-four hours. It has been observed that among these communities, the communities on the right and the top left are more homogeneous (likely to be a bot network), and the communities at the bottom have a more real network structure.

All of the trends in the research were examined on a twenty-four-hour basis. However, since the samples may contain intervals of more than twenty-four hours, tweets outside the working hours were not reflected in the findings. Accordingly, the increases in the number of tweets in the first twenty-four hours according to time intervals are as follows:

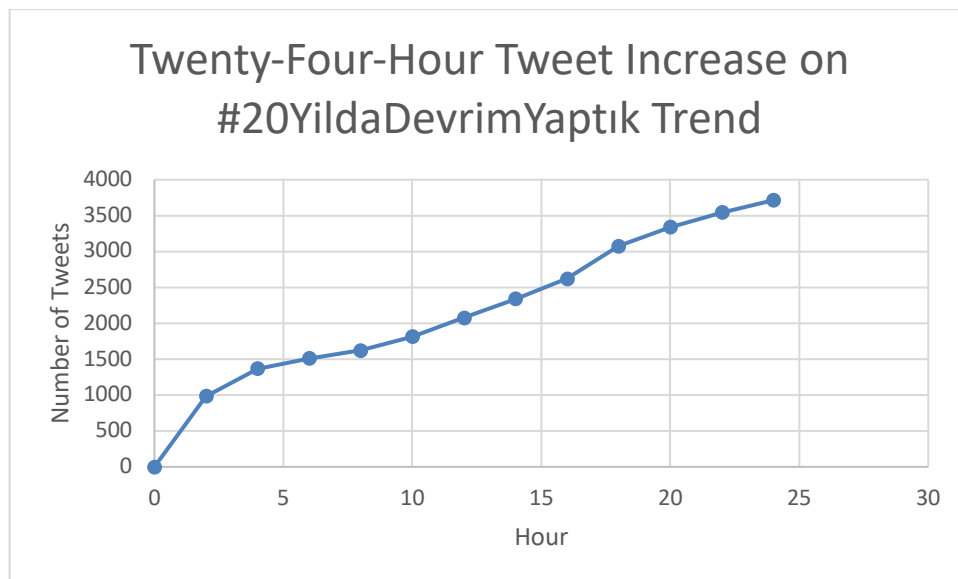

Figure 12. Increases in Twenty-Four Hour Tweets

According to the data obtained in the first twenty hours of the #20YıldaDevrimYaptık trend, the hourly tweet average was 155.

Conclusions

The primary purpose of this study is to investigate the political trend formation efforts of the supporter groups, called the government and the opposition, using the social network analysis method. For this purpose, the social network structure of two trends, one supporting the government and the other supporting the opposition, were examined. In the network analysis, the visualizations were made with the five most interacting clusters. Accordingly, the five clusters with the highest interaction of both trends were taken as a basis.

The motor power of both trends forms three large clusters distributed from a single center and connected to the same user. The difference between the trend number two (supporting the power) and the first trend (supporting the opposition) was determined as the central cluster, in which two separate clusters act independently, and the cluster in which individual users interact, albeit with a little connection, and are not fed by the same user at the center.

Accordingly, the trend supporting the government has more random user interaction than the trend supporting the opposition. In other words, the actual spread rate of trend number two is higher than trend number one. Clusters that move independently and have regular geometry are considered to be clusters that provide automatic distribution.

It is evaluated that both trends have reached the number of tweets close to each other in twenty-four hours. On the other hand, the hourly rate of spread of the first trend (127 tweets per hour) was less than the second (165 tweets per hour). As stated above, although automation-related dispersions (clusters with smooth geometry) were higher in the first trend, the higher rate of spread in the second trend is thought to mean that trend number two interacts more with real users.

Finally, when analyzed according to the model developed by Kaur, Uslu, and Durresi (2019), it was observed that the graph of the trend number 1 was between 65-70%, and the trend number two, which was created by fake accounts, was spread by fake accounts by around 40%.

As a result, differences in the progress and spread of opposition and pro-government trends draw attention. It is seen that the pro-government trend has a more robust structure than the pro-opposition trend, due to the high rate of spread and the relatively small network of fake accounts it contains. It is impossible to measure the government's political communication power or opposition on social media through only two trends. On the other hand, it is possible to evaluate certain time intervals through these measurements in future studies.

When examined theoretically, as it can be understood from the above-mentioned findings, it does not seem possible to fully explain the fact that bot accounts are used as much as real users in political propaganda with the theory of "Engagement". However, Solis's attempt to display the illusion that the "Engagement" theory, which was brought to the literature, by using bot accounts as well as real accounts by political institutions, seems to have increased the support of the public relatively is also a subject of research.

References

- Algoritma, T. (2020). LBB: Social Network Analysis. https://rpubs.com/TeraPutera/social_network_analysis.
- Atabek, Ü. (2020). Twitterda Yerel Siyasal İletişim: Türkiye'de İki Farklı Tarz. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Aralık, 32-54. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.673976>
- Aziz, A. (2021). Siyasal İletişim (9. bs). Nobel Yayıncılık.
- Bachrach, P., & Baratz, M. S. (1962). Two Faces of Power. The American Political Science Review, 56(Aralık), 947-952.

- Bal, E., & Delal, Ö. (2019). Siyasal Bilgilenmede Twitter Kullanımı Üzerine Panoramik Bir Değerlendirme. *Social Sciences (NWSASOS)*, 14(3), 118132. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2019.14.3.3C0188.Bal>
- Bala, B. K., Arshad, F. M., & Noh, K. M. (2017). System dynamics: Modelling and Simulations. *Çinde Springer Texts in Business and Economics*. https://doi.org/10.1007/978-1-84882-809-4_2
- Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., Islamoğlu, G., & Aydemir, A. T. (2014). Siyasal iletişim sürecinde sosyal medya ve türkiye’de 2011 genel seçimlerinde twitter kullani{dotless}mi{dotless}. *Bilig*, 68, 59-96. <https://doi.org/10.12995/bilig.2014.6804>
- Bostancı, M. (2014). Siyasal İletişim 2.0* Özet. *Erciyes İletişim Dergisi “akademia”* 2014, 3(3), 84-96.
- Ceng, E. (2018). Algı Yönetimi Aracı Olarak Twitter Kullanımına İlişkin Siyasal Bir Analiz. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 663-689.
- Durland, M. M., & Fredericks, K. A. (2005). An Introduction to Social Network Analysis. *New Directions For Evaluation*, Sonbahar(107), 5-13. <https://doi.org/10.1002/ev>
- Edelmann, A., Wolff, T., Montagne, D., & Bail, C. A. (2020). Computational social science and sociology. *Annual Review of Sociology*, 46(1), 61-81. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054621>
- Erdoğan, İ. (1999). İlk Çağlardaki Egemen İletişim Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kültür ve İletişim*, 2(2), 1-36.
- Fuchs, C. (2011). An alternative view of privacy on facebook. *Information (Switzerland)*, 2(1), 140-165. <https://doi.org/10.3390/info2010140>
- Gaffney, D. F. (2010). Iran Election: Quantifying online activism. *Web Science Conference “WebSci10”*: : extending the frontiers of society online, 1-9.
- Gençer, M. (2017). Sosyal ağ analizi yöntemlerine bir bakış. *Yıldız Social Science Review*, 3(2), 19-34.
- Golbeck, J., Grimes, J. M., & Rogers, A. (2010). Twitter Use by the U.S. Congress. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(8), 1612-1621. <https://doi.org/10.1002/asi>
- Jamali, M., & Abolhassani, H. (2006). Different aspects of social network analysis. *Proceedings - 2006 IEEE/WIC/ACM International Conference on Web Intelligence (WI 2006 Main Conference Proceedings)*, WI’06, 66-72. <https://doi.org/10.1109/WI.2006.61>
- Jamieson, K. H., & Kenski, K. (2017). Political Communication: Then, Now, and Beyond. *Çinde K. Kenski & K. H. Jamieson (Ed.), The Oxford Handbook of Political Communication*. Oxford University Press.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kaur, D., Uslu, S., & Duresi, A. (2019). Trust-Based Security Mechanism for Detecting Clusters of Fake Users in Social Networks. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, 927, 641-650. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15035-8_62
- Kavanaugh, A. L., Fox, E. A., Sheetz, S. D., Yang, S., Li, L. T., Shoemaker, D. J., Natsev, A., & Xie, L. (2012). Social media use by government: From the routine to the critical. *Government Information Quarterly*, 29(4), 480-491. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.06.002>
- Kearney, M. M. W. (2020). Package ‘rtweet’.

- Lasswell, H. (1948). *Power and personality*. W.W. Norton.
- Monroe, K. R., Chiu, W., Martin, A., & Portman, B. (2009). What is political psychology? *Perspectives on Politics*, 7(4), 859-882. <https://doi.org/10.1017/S153759270999185X>
- Oliveira, M., & Gama, J. (2012). An overview of social network analysis. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 2(2), 99-115. <https://doi.org/10.1002/widm.1048>
- Paris, C., & Wan, S. (2011). Listening to the community: Social media monitoring tasks for improving government services. *Conference on Human Factors in Computing Systems - Proceedings*, 2095-2100. <https://doi.org/10.1145/1979742.1979878>
- Paul F. Lazarsfeld, Berelson, B., & Gaudet, H. (1960). *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind In A Presidential Campaign* (5. bs). Columbia University Press.
- Rogers, E. M., & Chaffee, S. H. (1983). Communication as an Academic Discipline: A Dialogue. *Journal of Communication*, 33(3), 18-30.
- Schramm, W. (1983). The unique perspective of communication: a retrospective view. *Journal of Communication*, 33(3), 6-17.
- Serrat, O. (2017). *Social Network Analysis. İçinde Knowledge Solutions: Tools, Methods, and Approaches to Drive Organizational Performance* (ss. 1-1140). Asian Development Bank. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-0983-9>
- Smith, A. (2009). The Internet ' s Role in Campaign 2008. İçinde *Pew Internet & American Life Project* (C. 15, Sayı April).
- Solis, B. (2010). *Engage: The complete guide for brands and businesses to build, cultivate, and measure success in the new web*. Wiley.
- Solis, B., & Breakenridge, D. K. (2009). *Putting the public back in public relations: How social media is reinventing the aging business of PR*. FT Press.
- Stieglitz, S., & Dang-Xuan, L. (2013). Social media and political communication: a social media analytics framework. *Social Network Analysis and Mining*, 3(4), 1277-1291. <https://doi.org/10.1007/s13278-012-0079-3>
- Tumasjan, A., Sprenger, T. O., Sandner, P. G., & Welpe, I. M. (2011). Election forecasts with Twitter: How 140 characters reflect the political landscape. *Social Science Computer Review*, 29(4), 402-418. <https://doi.org/10.1177/0894439310386557>
- van Duijn, M. A. J., & Vermunt, J. K. (2006). What is special about social network analysis? *Methodology*, 2(1), 2-6. <https://doi.org/10.1027/1614-2241.2.1.2>
- Wasserman, S., & Faust, K. (1994). *Social Network Analysis : Methods and Analysis*: C. I. Cambridge University Press.
- Wattal, S., Schuff, D., Mandviwalla, M., & Williams, C. B. (2010). Web 2.0 and Politics: The 2008 U.S. Presidential Election and an E-Politics Research Agenda. *MIS Quarterly*, 34(4), 669-688.
- Zeng, D., Chen, H., Lusch, R., & Li, S. H. (2010). Social media analytics and intelligence. *IEEE Intelligent Systems*, 25(6), 13-16. <https://doi.org/10.1109/MIS.2010.151>

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

Uzaktan Eğitimde Etik Kodlar

Ethical Codes in Distance Education

Cemal Tatlı*, Bülent Uğur Koca**

Öz: Eğitim uygulamalarının her aşamasında etik kodların göz önünde bulundurularak planlama ve uygulamaların yapılması eğitimin niteliğini arttırmaktadır. Araştırmada bir eğitmenin/öğretmenin uzaktan eğitimde ders tasarımı sürecinde, ders içeriği oluşturmada, öğrenme-öğretme durumlarında ve ölçme ve değerlendirme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken etik kodların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim araştırma deseni kullanılmıştır. Bu doğrultuda farklı anabilim dallarında çalışan uzaktan eğitimle ders yürütme deneyimine sahip 17 öğretim elemanı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde elde edilen veriler içerik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Analiz sürecinde görüşme soruları tema olarak kabul edilmiştir. Araştırma çerçevesinde öncelikle elde edilen verilerden kavramlar belirlenmiş, ardından benzeşen kavramlar yorumlanarak kategoriler oluşturulmuştur. Bu çerçevede ders tasarımı teması altında belirlenen kodlar çerçevesinde tasarım, erişim, etkileşim ve öğrenci özellikleri olmak üzere dört kategori oluşturulmuştur. Ders içeriği oluşturma temasında bilimsellik, yansızlık/tarafsızlık ve telif hakları olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur. Öğrenme-öğretme durumları teması altında eğitmen davranışları ve nitelik kategorileri oluşturulmuştur. Ölçme ve değerlendirme teması altında ise yönerge hazırlama, geri bildirim, güncellik, öğrenciye uygunluk, güvenilirlik ve geçerlilik kategorileri oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda belirlenen etik kodların uzaktan eğitim planlayıcı ve uygulayıcılarına eğitim uygulamalarında yol göstereceği olacağı düşünülmektedir. Araştırmanın Etik Kurul Raporu; Muş Alparslan Üniversitesi, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 02.01.2023 tarih, 01 nolu toplantı sayısı ve 56 nolu kararıyla alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Uzaktan Öğrenme, Etik, Etik Kod, Etik İlkeler

Abstract: The consideration of ethical codes in the planning and implementation of educational practices at every stage enhances the quality of education. The aim of this study was to identify the ethical codes that educators/teachers should pay attention to in the process of designing lessons, creating lesson content, teaching and learning situations, and assessment and evaluation processes in online education. The phenomenological research design, which is one of the qualitative research methods, was used in this study. In this context, interviews were conducted with 17 instructors who have experience in online teaching in different disciplines. The data obtained from the interviews were analyzed using content analysis method. The interview questions were considered as themes in the analysis process. In the research framework, first the concepts were identified from the obtained data, and then categories were created by interpreting similar concepts. Accordingly, four categories

* Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
ORCID: 0000-0002-3261-394X c.tatli@alparslan.edu.tr (Sorumlu yazar)

** Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
ORCID: 0000-0001-8908-7525 bu.koca@alparslan.edu.tr

Cite as/ Atıf: Tatlı, C. & Koca, B. U. (2023). Uzaktan eğitimde etik kodlar. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 199-214. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1227621>

Received/Geliş: 31 December/Aralık

Accepted/Kabul: 92 March/Mart 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

were created under the theme of lesson design, which are design, accessibility, interaction, and student characteristics. Three categories were created under the theme of lesson content creation, which are scientificity, impartiality/neutralty, and copyright. Under the theme of teaching and learning situations, instructor behaviors and qualifications categories were created. Under the theme of assessment and evaluation, directive preparation, feedback, relevance to students, reliability, and validity categories were created. It is believed that the identified ethical codes will guide educators and practitioners in their educational practices in online education. The Ethics Committee Report of the Research was obtained from Muş Alparslan University, Scientific Research and Publication Ethics Committee, with the decision number 56 of meeting number 01 on January 02, 2023.

Keywords: Distance Education, Distance Learning, Ethics, Code of Ethics, Ethical Principles

Giriş

Genel anlamıyla etik, bireyin yapması gereken davranışlarla ilgili bir kavramdır (Schultz, 2005). Etik sözcüğü üzerine yapılan etimolojik araştırmalar kelimenin aslının Yunancadan geldiğini göstermektedir. Antik Yunan'da "ethos" sözcüğünden türemiş olan etik, toplumsallıkla ve toplu yaşamla ilgili standartlara işaret eder (Gammel 2008; McGavin, 2013). Bu bağlamda etik sözcüğünün örgütsel davranış ilkeleri ve evrensel ilkeler gibi genel kaynaklardan beslenen ilkeler ve kurallar ile ilgili olduğu söylenebilir (Diffen, 2018). Bireylerin ahlaki tutumlarının altında yatan sebepleri irdeleyen etik, ahlaki tanımlamaları ve ahlaki yargıları analiz eden bir araştırma alanıdır (Nutall, 2011). Bir başka ifadeyle etik "doğru" ve "yanlış"ın, "iyi" ve "kötü" nün teorisidir (Billington, 2011). Bu sebeple etik, karşılaştığı olaylar karşısında "ne yapmalıyım?", "bu yaptığım doğru mu?" sorularını soran herkesle ilgili bir kavramdır. Aynı şekilde etik, başkaları hakkında yargıda bulunan başka insanların eylemlerini öven veya kınayan her bir bireyle ilgili bir kavramdır. Bu çerçevede bütün insan ilişkilerinin değerden bağımsız olmadığı ve etik yargılar içerdiği söylenebilir (Haynes, 2014). Rawls (1971) etiği iyi yaşamı belirlemeyi amaçlayan, ahlaki kurallar bilimi şeklinde ele almıştır. Lawler'e (2000) göre ise etik, insanlar için olması gerekenlerle ilgili sınırları belirlerken aynı zamanda diğer insanlarla ilişkileri yönetme konusunda davranış standartlarını belirlemektedir. Bireylerin değer yargıları veya çıkarları çatıştığında etik sorunlar devreye girmekte, herkes için geçerli etik ilkelere gereksinim duyulmaktadır (Schultz, 2005). Eğitimin ahlaki iyiliği ve etik ilkeleri gelecek nesillere ulaştırmak gibi bir görev üstlendiği söylenebilir. Bundan dolayı eğitim kurumlarındaki öğretmenler ve yöneticilerin etik kaygılarının olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda öğretmen ve yöneticiler söz konusu sorunlarla kuşanmış öğrencilerin yani gelecek kuşağın eğitiminin ahlâki iyiliğini ve sorumluluğunu üstlenmiştir (Haynes, 2014).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 yılında Covid-19 virüsü sebebiyle ilan edilen pandemi alarmı, zorunlu olarak eğitim alanında bazı önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır (Kahraman, 2020). 194 ülkede okulların kapatılması ve yüz yüze eğitimin uzun bir süre kesintiye uğraması, uzaktan eğitim konusunda farkındalığın artmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte öğrenci-öğretmen, okul/üniversite bağı sürdürülmeye çalışılmış ve uzaktan eğitim uygulamalarının kullanımı hızla artmıştır. Bu süreç yüksek öğretimde öğrencilerin teknoloji kullanımına olumlu yönde etki etmiş ve onların becerilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Levent ve Şallı, 2022). Özellikle eğitimde materyal kullanımı ve farklı yöntemlerin geliştirilmesinin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir. Ayrıca bu dönemin, okulların teknik yapısının gelişmesine de önemli katkıları olmuştur. Daha önce zorunlu olmadığı için uzaktan eğitime yabancı olan öğretmenlerin birçoğu, bu süreçte dijital ortamları tanımış, uygulamaları öğrenmiş ve bu doğrultuda eğitim deneyimlerini artırmıştır. Söz konusu bu olumlu gelişmelerin yanı sıra yaşanan olağandışı süreç belli sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle internet erişimi, devamlılığın sağlanması, bilgi iletişim teknolojilerine (BİT) erişim- kullanım, eğitim sisteminde mevcut eşitsizliklerin artma olasılığı, ebeveyn eğitim seviyesi düşük olan öğrencilerin durumu ve yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime zorunlu gerçekleşen hızlı geçiş, vb. karşılaşılan problemlerin başlıcaları arasında sayılmaktadır (Aydın, Karasu ve Ülger, 2021).

Çin'de başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan COVID-19 salgını, eğitim alanını derinden etkilemiştir (Aydın, Karasu ve Ülger, 2021). Dünyayı etkisi altına alan pandemi, özellikle uzaktan eğitim konusundaki yetersizlikleri gün yüzüne çıkarmıştır. Bu yetersizlikler, eğitsel dijital dökümanlar,

kaynak eksikliği, erişim ve bağlantı problemleri, destekleyici ortamlar ve ihtiyaçlar arasındaki dengesiz dağılım gibi faktörlerde kendini göstermiştir (Schleicher, 2020). Yaşanan bu olağanüstü duruma eğitim ortamlarında karşılaşılan yetersizlikler eklenince her sosyal yapıda olduğu gibi uzaktan eğitim uygulamalarında da bazı etik sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlardan kaynaklı bireyler, uzaktan eğitim ortamlarında etik olmayan davranışlar sergileyebilmektedir. Uzaktan eğitimde yüz yüze eğitim ortamlarında olduğu gibi etkileşim gerçekleşmediğinden, bilgi teknolojilerinin etik sınırları aşacak bir şekilde kullanılması kolaylaşmıştır. Bu çerçevede uzaktan eğitimde yaşanan etik sorunların başında intihal, başkalarına saygısız davranma, yıkıcı davranışlar, kopya çekme ve çevrimiçi kaynakların bilinçsiz kullanımı gibi hususlar gelmektedir (Simonson, 2012). Karşılaşılan sorunlar başta eğitimciler olmak üzere idarecileri, aileleri ve öğrencileri uzaktan eğitimde etik ile ilgili bazı sorunları acilen gündeme alınmalarını gerekli kılmıştır (Levinson ve Edmond, 2020).

Ülkenin kalkınmışlığı, ailenin ekonomik yeterliliği, öğrencilerin yaş dağılımı vb. faktörler, öğrencilerin uzaktan eğitime ulaşma imkanlarında farklılığa yol açmıştır (García ve Weiss, 2020). PISA veritabanı ve OECD (2019) verilerinden elde edilen sonuçlara göre dijital medyalara sahip olan öğrencilerle diğer öğrenciler arasında ciddi bir ayrım ortaya çıkmıştır. Bu durumun bir benzeri okullarda yaşanmış, teknolojik donanıma sahip olan ve bu donanımdan yoksun olan okullar arasındaki “dijital uçurum” belirginleşmiştir. Bu sorun zorunlu olarak eğitimde fırsat eşitsizliği tartışmalarını gündeme getirmiştir (Emin ve Altunel, 2021). Anne babanın süreç hakkındaki yetersiz bilgisinin yanında, dijital teknoloji ve internete erişim sıkıntısı bazı öğrencilerin süreçten etkin bir şekilde faydalanmasını engellemiştir (UNESCO, 2020). Bu süreçte ailesi tarafından desteklenen, öğrenme güdüsü yüksek öğrenciler, alternatif öğrenme yollarını değerlendirmede başarılı ve avantaj sahibi olmuştur. Bu imkanlara sahip olmayan öğrenciler ise olumsuzluklara karşı direnmenin yollarını aramıştır (Schleicher, 2020). Söz konusu bu durum öğrencileri süreç içerisinde karşılaştıkları olumsuz durumları telafi etmek adına bireysel, kültürel, fiziksel ve dilsel sınırların dışına çıkmaya ve etik olmayan davranışlar sergilemeye itmiştir.

Uzaktan eğitim, internetin doğasında var olan riskleri beraberinde getirmektedir (Karakuş Yılmaz ve Aksoy, 2020). Uzaktan eğitimde yaşanan etik problemler; sosyal, kültürel ve kurumsal koşulların değişmesiyle birlikte farklı görünüşler kazanmaktadır. Uzaktan eğitimde internetin doğru bir şekilde kullanılmaması, karşılaşılan önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Koç, 2020). Bu bağlamda en başta bireyin mahremiyeti olmak üzere arzu edilmeyen görsel ve işitsel içeriklere maruz kalınması, çevrimiçi kaynakların ölçsüz kullanımı vb. etik sorunlar uzaktan eğitim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir (Lawler, 2000).

Türkiye’de uzaktan eğitimde etik üzerine çeşitli araştırmalar (Köksal, 2013; Yılmaz ve Aksoy 2020) yapılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı ve YÖK tarafından bazı önlemler (EBA, 2020a; YÖKAK, 2020) alınmıştır. Uzaktan eğitimde yaşanan etik sorunları kapsamlı olarak ortaya koyan araştırma ve önlemlerin yetersiz olduğu söylenebilir. Sonuç olarak uzaktan eğitimde etik problemlerle ilgili çalışmalarda ağırlıklı olarak belli başlı konuların ele alındığı ve bunların uygulama yönelik olduğu görülmüştür.

Uzaktan eğitimde hem planlayıcı hem de uygulayıcı konumunda olan öğretmenler karşılaşılan etik ihlallerin en aza indirgenmesi için kendilerini sorgulamaları önemlidir. Bu bağlamda uzaktan eğitimde karşılaşılan etik problemlerin ne kadarının planlayıcı ve uygulayıcılar tarafından giderilebileceği sorusu sorulmalı ve bu sorunsal üzerinden gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmada, yalnızca uzaktan eğitimde pratikte karşılaşılan etik sorunların çalışılmasının yeterli olmadığı, uygulamadaki sorunları en aza indirmek için sorunun teorik çerçevesinin de çizilmesi gerektiği düşüncesinden hareket edilmiştir. Bu çerçevede uzaktan eğitim uygulamalarının tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasının her aşamasında göz önünde bulundurulması gereken etik ilkelerin belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda araştırmanın genel amacı uzaktan eğitim planlayıcı ve uygulayıcılarının dikkate alması gereken etik kodları ortaya çıkarmaktır.

Genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders tasarımı hazırlarken dikkat etmesi gereken etik hususlar nelerdir.

2.Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders içeriği oluştururken göz önünde bulundurması gereken etik hususlar nelerdir.

3.Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde öğrenme-öğretme durumlarında dikkat etmesi gereken etik hususlar nelerdir.

4.Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme sürecinde dikkat etmesi gereken etik hususlar nelerdir.

1. Yöntem

Araştırmada, nitel araştırma yönteminin araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim araştırma deseni kullanılmıştır. Olgu bilim araştırma deseni, olgularla ilgili deneyimlerin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı ve incelenmeye tabi tutulduğu bir araştırma desendir (Patton, 2014). Creswell'e (2014) göre bu desen önemli iki amaca hizmet eder. Bunlar birincisi katılımcıların algılarını anlamaya dönük araştırma yaparak deneyimlerini belirlemektir. İkincisi ise olguya dair deneyim ve algının oluşturduğu çevreyi analiz etmeye çalışmaktır.

Olgubilim araştırma deseni, ilgili konunun farkında olunan fakat konunun detayları hakkında fazla bilgiye sahip olunmayan olgulara dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bilgiler ışığında araştırmada uzaktan eğitim uygulamalarının tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasının her aşamasında göz önünde bulundurulması gereken detaylı bir şekilde etik ilkelerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda konu hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmak adına araştırmanın amacı doğrultusunda uzaktan eğitim deneyimi olan öğretim elemanlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmede uzaktan eğitim planlayıcı ve uygulayıcılarının eğitim öğretim programlarında dikkate alınması gereken etik kodların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın Etik Kurul Raporu; Muş Alparslan Üniversitesi, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 02.01.2023 tarih, 01 nolu toplantı sayısı ve 56 nolu kararıyla alınmıştır.

1.1.Çalışma Grubu

Araştırmanın verileri, Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesinde çalışan 17 öğretim elemanından 2022-2023 eğitim öğretim yılında toplanmıştır. Araştırmada amaçsal örneklem türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda farklı anabilim dallarında çalışan uzaktan eğitimle ders yürütme deneyimine sahip öğretim elemanları araştırmaya dahil edilmiştir. Bu çerçevede araştırmaya eğitimin felsefi, sosyal ve tarihi temelleri, sosyal bilgiler eğitimi, rehberlik ve psikolojik danışma, matematik eğitimi, sınıf eğitimi, okul öncesi eğitimi, Türkçe eğitimi alanlarından ikişer; eğitim yönetimi, eğitim programları ve öğretim, eğitimde ölçme ve değerlendirme anabilim dallarından ise birer öğretim elemanı dahil edilmiştir. Katılımcılardan beşi (%29) kadın, 12'si (%71) ise erkektir.

1.2.Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amaçları doğrultusunda araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme taslak formu hazırlanmıştır. Bu taslak form için iki uzman görüşü alınmıştır. Uzman değerlendirmeleri sonucunda formun içeriğinde uzmanların önerdiği gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan görüşme formu dört sorudan oluşturulmuştur. Bu şekilde form nihai halini almıştır. Görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı ise video konferans üzerinden yapılmıştır. Görüşmelerden önce araştırma hakkında ilgili öğretim elemanlarına bilgi verilmiştir. Yapılacak görüşmenin kayıt altına alınacağına dair katılımcının izni alınmıştır. Katılımcıların her biriyle ortalama 15 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun nihai halinde aşağıdaki sorular yer almaktadır:

1-Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders tasarımı hazırlarken dikkat etmesi gereken etik kodlar nelerdir.

2-Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders içeriği oluştururken göz önünde bulundurması gereken etik kodlar nelerdir.

3-Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde öğrenme-öğretme durumlarında (öğretim yöntem, model ve stratejileri, sınıf yönetimi, teknoloji ve materyal kullanımı vb.) dikkat etmesi gereken etik kodlar nelerdir.

4-Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimin ölçme ve değerlendirme sürecinde dikkat etmesi gereken etik kodlar nelerdir?

1.3.Verilerin Analizi

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin kayıtları yazılı ortama geçirilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda birçok kez gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir. Elde edilen veriler içerik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde, birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar altında toplanır ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ardından anlaşılır bir şekilde düzenlenip yorumlanır (Neuman, 2012). Katılımcılardan elde edilen veriler iki uzman tarafından öncelikle kodlanmış ardından bu kodlar çerçevesinde kategorilere ulaşılmıştır.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlilik konusunda inandırıcılık, tutarlılık, teyit edilebilirlik ve transfer edilebilirlik kavramları ve kriterleri ön plana çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). İnanırıcılıkta araştırmacının bulduğu sonuçlara nasıl vardığını açık seçik ortaya koyması gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda araştırmada yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler kayıt altına alınmış ve yazılı forma geçirilmiştir. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak adına öncelikle veriler iki araştırmacı tarafında ayrı ayrı analiz edilmiştir. Analiz sürecinde görüşme sorularının her biri bir tema olarak kabul edilmiştir. Araştırma çerçevesinde öncelikle elde edilen verilerden kavramlar belirlenmiş, ardından benzeşen kavramlar yorumlanarak bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Araştırmanın veri analiz için herhangi bir program kullanılmamıştır. Araştırmanın güvenilirliği “tutarlılık” ve “teyit edilebilirlik” açısından başka bir araştırmacı tarafından analiz edildiğinde, benzer sonuçlara ulaşılması önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda nitel araştırma konusunda deneyimli başka bir araştırmacının kodlamalar yapmış olması ve yapılan bu kodlamaların karşılaştırılması ile güvenilirlik sağlanmıştır.

Araştırma verilerinin geçerlilik sağlamak için katılımcıların onayına başvurulmuştur. Düzenlenmiş katılımcı görüşleri yeniden katılımcılara gönderilmiş ve onayları alınmıştır. Ayrıca elde edilen kodlar ve oluşturulan kategoriler eğitim bilimleri alanında uzman iki öğretim elemanının görüşüne sunulmuş ve değerlendirmeleri alınmıştır. Değerlendirmeler ışığında gerekli düzenlemelere gidilmiştir. Nitel araştırmalarda dış geçerlilik (aktarılabirlik) araştırmanın sonuçlarının genellenebilmesi ile ilgilidir. Buna göre bir çalışmada ulaşılan sonuçlar benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabirmedi (Houser, 2015). Aslında nitel çalışmalarda genelleme amacı pek güdülmemektedir Bununla beraber araştırmada aktarılabirliğin sağlanabilmesi için amaçlı örneklem, dahil etme/dışlama kriterleri, ortamın ayrıntılı tanıtımı ve katılımcıların ayrıntılı tanıtımı göz önünde bulundurulabilir (Başkale, 2016). Bu bağlamda araştırmada örneklemin seçimi (amaçlı örnekleme), katılımcıların sahip olduğu özellikler (eğitim bilimleri alanında uzman), katılımcıların çalışmaya dahil edilme kriterleri (uzaktan eğitim konusunda deneyime sahip olma) ve çalışmanın bağlamını (uzaktan eğitim) oluşturan ortam belirtilmiştir.

2. Bulgular

Araştırmaya katılan öğretim elemanları ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerin içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda belirlenen kod ve oluşturulan kategoriler ders tasarımı,

ders içeriği oluşturma, öğrenme-öğretme durumları ile ölçme ve değerlendirme olmak üzere dört tema altında ele alınmıştır.

2.1. Ders Tasarımı Teması

Bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders tasarımı sürecinde dikkat etmesi gereken kimi etik durumlar söz konusudur. Bu durumları belirlemek amacıyla araştırmanın katılımcılarına “Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders tasarımı hazırlarken dikkat etmesi gereken etik kodlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

Ders tasarımı teması altında katılımcılardan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda belirlenen kodlar çerçevesinde tasarım, erişim, etkileşim ve öğrenci özellikleri olmak üzere dört kategori oluşturulmuştur. Oluşturulan kategori ve belirlenen kodlara ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Tasarım Kategorisine İlişkin Görüşler

Tema	Kategori	Kodlar	f
Ders Tasarımı	Tasarım	Dersinin amaçlarına uygun öğrenme etkinlikleri tasarlama	11
		Ders tasarımında çoklu öğrenme ilkelerini dikkate alma	8
		Ders tasarımında konu kazanımların türünü dikkate alma (ilgili kazanımın uzaktan eğitimle verilir verilmeyeceğini dikkate alma)	6
		Ders tasarırken uzaktan eğitimin temel ilkelerini dikkate alma.	13
		Dersin kazanımları çerçevesinde uygun strateji, yöntem ve tekniklerin kullanımına yönelik tasarım yapma	12
		Derslerin içeriğini öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde düzenleme	8
		Öğretim yöntemleri ile ders içeriğinin uyumunu dikkate alma	10
	Erişim	Ders tasarırken öğrencilerin erişim olanaklarını dikkate alma	14
		Tasarlanan dersin yer ve zaman açısından esnek olması	13
		Öğrencilerin sahip imkanlarının göz önünde bulundurularak onların uygun teknolojilerle derslere katılımına olanak sağlama	9
	Etkileşim	Öğrenci-öğrenci, öğrenci-içerik, öğrenci-öğretim elemanı etkileşimlerinden uygun olanı tercih etme	7
		Sosyal etkileşimi sağlayarak aidiyet duygusunu hissettirebilme	13
		Öğrencinin sistemle (yönetim, öğrenci işleri vb.) iletişimine katkıda bulunmak adına sistem-öğrenci etkileşimini sağlama	4
		Derslerin içeriğini öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde düzenleme	5
		Öğrencinin uyum içinde işbirlikli çalışmasına olanak tanıma	10
		Uzaktan eğitim öğrencilerinin özelliklerini (genel özellikleri, spesifik karakteristikleri, öğrenme biçimleri) dikkate alma	13
		Öğrencinin teknoloji kullanım öz yeterliliğini dikkate alma	11
	Öğrenci özellikleri	Öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerini dikkate alma	10
		Ders tasarımında öğrencinin kendi başına öğrenebilmesini dikkate alma	7
		Uzaktan eğitimde öğrenci doyumunu gözetme	5

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların tasarım kategorisinde, uygun öğrenme etkinliklerinin tasarlanması, çoklu öğrenme ilkelerini dikkate alınması, konu kazanımlarının türünün göz önünde bulundurulması, uzaktan eğitimin temel ilkelerini dikkate alınması, uygun strateji, yöntem ve tekniklerin kullanımına yönelik tasarımların yapılması, derslerin içeriğini öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde düzenlemesi ve öğretim yöntemleri ile ders içeriğinin uyumunun sağlanması görüşleri ortaya çıkmıştır.

Erişim kategorisinde öğrencilerin erişim olanaklarının dikkate alınması, yer ve zaman açısından tasarlanan dersin esnek olması ve öğrencilerin sahip olduğu uygun teknolojilerle derse katılmalarına olanak sağlanması durumları belirlenmiştir. Etkileşim kategorisinde katılımcıların, uygun etkileşimlerin tercih edilmesi, aidiyet duygusunun hissettirilmesi, sistem-öğrenci etkileşiminin sağlanması, öğrencinin

uyum içinde işbirlikli çalışmasına olanak tanınması ve öğrencinin sosyal doyumunun dikkate alınması şeklinde görüşler ifade edilmiştir. Öğrenci özellikleri kategorisinde ise öğrencilerin özelliklerinin dikkate alınması, öğrencinin teknoloji kullanım durumları ve dijital okuryazarlık düzeylerinin göz önünde bulundurulması, öğrencinin sosyal doyumunu gözetme ve öğrencinin bireysel öğrenebilmesine olanak tanıma görüşleri ortaya çıkmıştır.

2.2.Ders İçeriği Oluşturma Teması

Bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders içeriği oluşturmada göz önünde bulundurması gereken bazı etik hususlar ön plana çıkmaktadır. Bu hususları ortaya koymak amacıyla araştırmanın katılımcılarına “Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde ders içeriği oluştururken göz önünde bulundurması gereken etik kodlar nelerdir?” sorusu sorulmuştur.

Ders içeriği oluşturma teması altında katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan kodlar çerçevesinde bilimsellik, yansızlık/tarafsızlık ve telif hakları kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve belirlenen kodlara ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. Ders İçeriği Oluşturma Temasına İlişkin Görüşler

Tema	Kategori	Kodlar	f
Ders İçeriği Oluşturma	Bilimsellik	Sunulan bilginin bilimsel olmasına özen gösterme	16
		Dersin içeriğindeki bilgilerin referanslarını belirtme	7
	Yansızlık /tarafsızlık	Ayrımcılık içeren ifadelerden kaçınma	14
		Herhangi bir kurum, kuruluşun ve ideolojinin propagandasından kaçınma	12
	Telif hakları	Ders içeriğinde sunulan bilgilerin üreticisinin maddi ve manevi yararlarını koruma hakkını gözetme	9
		Öğrencinin oluşturduğu bilgi, düşünce, ürünlerin kullanılmasında öğrenci hakkını gözetme	4

Tablo 2’de görüldüğü üzere ortaya çıkan üç kategoride öğrencilere sunulan içeriğin bilimsel olması, dersin içeriğindeki bilgilerin referanslarının belirtilmesi, ayrımcılık içeren ifadelerden kaçınılması, herhangi bir kurum, kuruluşun ve ideolojinin propagandasından kaçınılması, ders içeriklerinde yer alan bilgilerin üreticisinin haklarının gözetilmesi ve öğrencinin oluşturduğu bilgi, düşünce, ürünlerin kullanılmasında öğrenci hakkının gözetilmesi görüşleri ortaya çıkmıştır.

2.3.Öğrenme-Öğretme Durumları Teması

Bir eğitmenin uzaktan eğitimin öğrenme öğretme sürecinde dikkate alması gereken bazı etik konular söz konusudur. Bunu belirlemek amacıyla araştırmanın katılımcılarına “Sizce bir eğitmenin uzaktan eğitimde öğrenme-öğretme durumlarında dikkat etmesi gereken etik kodlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

Öğrenme-öğretme durumları teması altında katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan kodlar çerçevesinde eğitmen davranışları ve nitelik kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve belirlenen kodlara ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 3’te verilmiştir:

Tablo 3. Öğrenme-Öğretme Durumları Temasına İlişkin Görüşler

Tema	Kategori	Kodlar	f
Öğrenme- Öğretme Durumları	Eğitmen Davranışları	Özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına göz önünde bulundurma	8
		Derste öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci arasındaki sosyal etkileşimi artırmaya özen gösterme.	13
		Uzaktan eğitimin ilkeleri ve temel felsefesine uygun eylemlerde bulunma	9
		Uzaktan eğitimde öğrencilerin mahremiyetine saygı gösterme	11
		Dönemin ilk dersinde dersin işlenişi ve sınıf kuralları hakkında öğrencileri bilgilendirme	3
		Öğrencinin kendini rahat hissedebilme ve düşüncelerini ifade edebilmesine fırsat tanıma	8
		Nitelik	Uzaktan eğitim ortamını etkili kullanma
	Ders saatini etkili ve verimli kullanma	13	
	Strateji, yöntem ve teknikleri uyumlu şekilde çeşitlendirme	8	

Tablo 3'te görüldüğü üzere öğretmen davranışları kategorisinde; uzaktan eğitimin ilkelerine uygun eylemlerde bulunma, öğrencilerin mahremiyetine saygı gösterme, sosyal etkileşimi artırmaya özen gösterme, gerekli hususlarda öğrencileri bilgilendirme, düşüncelerini rahatça ifade etmelerine fırsat sağlama ve özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçları konusunda duyarlı olma gibi hususlar belirlenmiştir. Nitelik kategorisinde ise; uzaktan eğitim ortamını ve ders saatini etkili kullanma, öğretim strateji yöntem ve tekniklerinin uyumuna ve çeşitliliğine özen göstererek ders saatinin verimliliğini artırma görüşleri ortaya çıkmıştır.

2.4. Ölçme ve Değerlendirme Teması

Araştırmanın katılımcılarına, uzaktan eğitimin ölçme ve değerlendirme sürecinde göz önünde bulundurması gereken etik hususları belirlemek amacıyla; “Sizce bir öğretmenin uzaktan eğitimin ölçme değerlendirme sürecinde dikkat etmesi gereken etik kodlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

Ölçme ve değerlendirme teması altında katılımcılardan elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ulaşılan kodlar çerçevesinde yönerge hazırlama, geri bildirim, güncellik, öğrenciye uygunluk, güvenilirlik ve geçerlilik kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve belirlenen kodlara ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4. Ölçme ve Değerlendirme Temasına İlişkin Görüşler

Tema	Kategori	Kodlar	f
Ölçme ve Değerlendirme	Yönerge hazırlama	Öğrencilerin ölçme ve değerlendirme durumlarına yönelik ayrıntılı bilgi verme	7
		Kullanılacak ölçme ve değerlendirme araçları hakkında detaylı bilgiler sunma	6
	Geribildirim	Kullanılacak ölçme ve değerlendirme araçları hakkında detaylı bilgiler sunma	6
		Değerlendirme sürecinde öğrencilere çalışma (ödev, sınav, proje) etkili ve zamanlı geri dönüşte bulunma	14
		Yapılan ölçme ve değerlendirmelerle öğrencilerin kendi öğrenmeleri hakkında fikir sahibi olmalarını sağlama.	13
	Güncellik	Uzaktan eğitime uygun alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerini kullanma	9
		Ölçme ve değerlendirme sürecinde kullanılan ölçme araçlarını düzenli olarak güncelleme	7

	Uzaktan eğitimin yapısına uygun dijital ölçme ve değerlendirme araçları kullanma	6
Öğrenciye Uygunluk	Engelli bireylerin durumlarına uygun ölçme ve değerlendirme araçları kullanma	6
	Öğrencilerin iş yüklerini göz önünde bulundurarak ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hazırlama	12
Güvenirlilik ve geçerlik	Öğrencilerin ölçme ve değerlendirme sürecinde, karşılaşılabilecek suistimallere yönelik önlem alma	8
	Kullanılan ölçme ve değerlendirme araçlarının güvenirliliği ve geçerliliğini sağlama	11

Tablo 4'te görüldüğü gibi katılımcıların yönerge hazırlama kategorisinde yapılacak ölçme ve değerlendirme ile bu süreçte kullanılacak ölçme araçları hakkında detaylı bilgi verme ön plana çıkmıştır. Geribildirim kategorisinde etkili ve zamanlı dönütte bulunma ve öğrencilerin kendi öğrenmeleri hakkında fikir sahibi olmalarını sağlama görüşleri ortaya çıkmıştır. Güncellik kategorisinde alternatif yöntemler kullanma, ölçme araçlarını düzenli olarak güncelleme ve uygun dijital ölçme ve değerlendirme araçları kullanma görüşleri öne çıkmıştır. Öğrenciye uygunluk kategorisinde öğrencilerin iş yükleri ve engelli bireylerin durumlarının göz önünde bulundurulmasının üzerinde durulmuştur. Güvenirlilik ve geçerlik kategorisinde ise karşılaşılabilecek suistimallere yönelik önlem alma ve ölçme ve güvenilir ve geçerli değerlendirme araçları kullanma görüşleri ön plana çıkmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Toplumsal bir varlık olan insanın karşılaştığı olgu ve olayları etikten bağımsız bir düzlemde ele almak mümkün görünmemektedir. Sosyal ve kültürel bir olgu olarak kabul ettiğimiz eğitim ve öğretim her yönü ile içinde etik unsurlar barındıran bir süreçtir. Sosyal uygulamalarda düzenleyici ve ölçü belirleyici/normatif bir konuma sahip olan etik, sosyal etkileşimin oldukça yoğun olduğu eğitim sürecinin de vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple eğitim uygulamalarının etik yönleriyle birlikte ele alınması önem arz etmektedir. Her geçen gün yaygınlaşan ve interaktif yoğunluğu artan uzaktan eğitim uygulamalarında, gelişim sürecine paralel olarak etik unsurların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu bağlamda uzaktan eğitimin planlanması ve uygulanması sürecinde etiğin söz konusu düzenleyici ve belirleyici özelliğini dikkate almak son derece önemlidir. Eğitim uygulamalarının her aşamasında etik kodların göz önünde bulundurulması planlama ve uygulamaların yapılması eğitimin niteliğini arttırmaktadır.

Uzaktan eğitim, özellikle son yıllarda teknolojinin gelişmesi ve pandemi dönemi gibi olayların etkisiyle önemli bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda, ders tasarımı, uzaktan eğitim sürecinin başarısı için kritik bir öneme sahiptir (Kocaman ve Kuzu, 2020). Çalışmalar, etkili bir ders tasarımının, öğrencilerin başarısını ve memnuniyetini artırdığını göstermektedir (Johnson ve diğerleri, 2020). Araştırmada ders tasarımı teması altında belirlenen kodlar çerçevesinde tasarım, erişim, etkileşim ve öğrenci özellikleri olmak üzere dört kategori oluşturulmuştur. Kim, Park ve Kim, (2021) tarafından yapılan çalışmada ders tasarımı konusu altında yapılan çalışmalarda tasarım, erişim, etkileşim ve öğrenci özellikleri olmak üzere dört kategori şeklinde ele alındığı belirtilmiştir. Tasarım kategorisinde, uzaktan eğitimin temel ilkelerini dikkate alınması, uygun strateji, yöntem ve tekniklerin kullanımına yönelik tasarımların yapılması, dersin amaçlarına uygun öğrenme etkinliklerinin tasarlanması, öğretim yöntemleri ile ders içeriğinin uyumunun sağlanması gibi görüşlerde yoğunlaşmıştır. Hsu ve diğerleri (2019), uzaktan eğitimin tasarımında temel ilkelerine uygun stratejilerin kullanılması ve dersin amaçlarına uygun öğrenme etkinliklerinin tasarlanmasını önermektedir. Öte yandan araştırmada çoklu öğrenme ilkelerinin dikkate alınması, konu kazanımlarının türünün göz önünde bulundurulması, derslerin içeriğini öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde düzenlemesi gibi görüşlerde ortaya çıkmıştır. Zawacki-Richter ve diğerleri, (2019) yaptıkları çalışmada, ders içeriği ve öğretim yöntemleri arasında uyum sağlanmasının önemine dikkat çekmiştir. Bu nedenle öğretim yöntemleri ile ders içeriği arasında uyum sağlanması, çoklu öğrenme ilkelerinin dikkate alınması ve konu kazanımlarının türüne göre derslerin içeriğinin düzenlenmesi gibi hususlara önem verilmelidir.

Erişim kategorisinde ise, öğrencilerin erişim olanaklarının dikkate alınması önemli bir konudur. Bu bağlamda Demir ve Korkmaz (2021), uzaktan eğitimde erişim sorunlarına değinerek, dersin yer ve zaman açısından esnek olması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, öğrencilerin sahip oldukları teknolojik imkanlarla derse katılmalarına olanak sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin derslere erişebilirliği, öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, öğrencilerin yer ve zaman açısından esnek olması ve öğrencilerin uygun teknolojilerle derse katılmalarına olanak sağlama önemlidir (Singh ve Thurman, 2019). Özellikle uzaktan eğitim programlarında, öğrencilerin zaman ve mekân sınırlamaları nedeniyle derslere düzenli olarak katılamayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, derslerin kaydedilerek sonradan izlenebilir olması veya farklı zaman dilimlerinde sunulması gibi esneklikler sağlanarak öğrencilerin derslere daha rahat erişimi mümkün hale getirilebilir (Şenel ve Gülbahar, 2019). Öğrencilerin erişim olanaklarının artırılması, öğrencilerin derslere daha fazla katılım sağlamasını ve derslerden daha fazla verim almasını sağlayabilir.

Etkileşim kategorisinde katılımcılar, uygun etkileşim yöntemlerinin tercih edilmesini, kendilerine aidiyet duygusunun hissettirilmesini, sistem-öğrenci etkileşiminin sağlanmasını, öğrencilerin uyum içinde işbirlikli çalışmasına olanak tanınmasını ve öğrencilerin sosyal doyumunun dikkate alınmasının üzerinde durmuştur. Yapılan araştırmalar, uygun etkileşimlerin tercih edilmesi, aidiyet duygusunun hissettirilmesi, sistem-öğrenci etkileşiminin sağlanması, öğrencinin uyum içinde işbirlikli çalışmasına olanak tanınması ve öğrencinin sosyal doyumunun dikkate alınmasının önemli olduğunu göstermektedir (Hsu, Ching ve Grabowski, 2019; Şenel ve Gülbahar, 2019). Bununla birlikte, Demir ve Korkmaz (2021) tarafından yapılan bir araştırma, öğrencilerin erişim sorunları yaşadığında etkileşim seviyesinin düştüğünü ve bu durumun öğrencilerin öğrenme sürecini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, online öğrenme ortamlarında etkileşim kategorisinin doğru şekilde tasarlanması ve yönetilmesi, öğrencilerin başarısını artırmak için kritik önem taşımaktadır (Kocaman ve Kuzu, 2020; Zawacki-Richter, Bozkurt, Alturki ve Aldraiweesh, 2019).

Ders tasarım temasının öğrenci özellikleri kategorisinde ise öğrencilerin özelliklerinin dikkate alınması, öğrencinin teknoloji kullanım durumları ve dijital okuryazarlık düzeylerinin göz önünde bulundurulması şeklindeki görüşler daha sık vurgulanmıştır. Yapılan araştırmalar, öğrencilerin teknoloji kullanım durumları ve dijital okuryazarlık düzeylerinin göz önünde bulundurulması, öğrencinin sosyal doyumunu gözetme ve öğrencinin bireysel öğrenebilmesine olanak tanınması gerektiğini vurgulamaktadır (Özdemir, 2020; Wang ve Chen, 2020). Öğrencilerin özellikleri, öğrenme stilleri ve öğrenme hedefleri gibi faktörler de dikkate alınarak öğrenme materyallerinin tasarımı ve sunumu yapılabilir (Koçak ve Akbulut, 2018). Bu şekilde, öğrencilerin öğrenme süreci daha etkili hale getirilebilir ve öğrencilerin öğrenme başarıları artırılabilir.

Ders içeriği oluşturma konusu altında üç kategori belirlenmiştir: bilimsellik, tarafsızlık ve telif hakları. Bilimsellik kategorisinde, öğrencilere sunulan içeriğin bilimsel olması gerektiği konusunda katılımcıların neredeyse tamamının görüş birliği içinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu kategori içerisinde, ders içeriğinde yer alan bilgilerin referanslarının belirtilmesi hususuna da dikkat çekilmiştir. Yansızlık/tarafsızlık kategorisinde, ayrımcılık içeren ifadelerden kaçınılması gerektiğini belirten katılımcıların oranı oldukça yüksektir. Bu sonuca paralel olarak Association for Computing Machinery (ACM, 2018) tarafından yapılan bir araştırmada da, etik ilkeleri ile uyumlu olarak, eğitimde adil davranılması gerektiği ve ayrımcılık içeren ifadelerin kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuya dikkat çeken pek çok araştırmaya (Ainscow, 2020; Levinson & Edmond 2020; Neal & Georges, 2020; Nichols, 2020) literatürde rastlanabilir. Telif hakları kategorisi ise, öğretim materyallerinin yasal telif haklarına uygun şekilde kullanılması gerektiği konusunu kapsamaktadır (Koçak ve Akbulut, 2018). Bu kategori içerisinde, öğretim materyallerinde yer alan görsel ve yazılı materyallerin kaynaklarına uygun şekilde atıf yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Öğrenme-öğretme durumları teması altında eğitmen davranışları ve nitelik kategorileri oluşturulmuştur. Eğitmen davranışları kategorisinde, uzaktan eğitim ilkelerine uygun davranışlar sergileme, sosyal etkileşimi artırma, öğrencilerin mahremiyetine saygı gösterme konuları öne çıkmaktadır. Bu konularda etik sorunların yaşandığına dair yapılan araştırmalar da mevcuttur (Levent

ve Şallı, 2022). Bu nedenle, katılımcıların uzaktan eğitimin ilkelerine uygun davranışlar sergilemelerinin yanı sıra öğrencilerin mahremiyetine saygı göstermeleri, sosyal etkileşimi artırmaya özen göstermeleri ve özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına duyarlı olmaları gibi unsurlara özellikle dikkat etmeleri gerekmektedir. ACM (2018) tarafından yapılan bir araştırmada da, öğretmenlerin mahremiyete saygı göstermelerinin etik açıdan önemli bir konu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca katılımcıların öğrencilerin düşüncelerini rahatça ifade etmelerine fırsat tanınmaları gerektiği konusunda görüş birliği içinde oldukları da belirtilmiştir. Bu husus, öğrencilerin öğrenme sürecine daha aktif bir şekilde katılmalarına ve öğrenme deneyimlerinin daha verimli hale gelmesine katkı sağlayabilir (Bernard, Abrami, Borokhovski, Wade, Tamim, , Surkes & Bethel 2009). Nitelik kategorisinde ise Öğretmenlerin ders saatinin verimliliğini artırmak için farklı öğretim stratejileri, yöntemleri ve tekniklerini kullanmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar, çeşitli öğretim tekniklerinin öğrenci motivasyonunu artırdığını, öğrenme sonuçlarını iyileştirdiğini ve öğrenmenin kalıcılığını artırdığını göstermektedir (Hattie, 2012).

Ölçme ve değerlendirme teması altında katılımcılardan elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ulaşılan kodlar çerçevesinde yönerge hazırlama, geri bildirim, güncellik, öğrenciye uygunluk, güvenilirlik ve geçerlilik kategorileri oluşturulmuştur. Katılımcıların geri bildirim kategorisinde etkili ve zamanlı dönütlerin verilmesi gerekliliğine vurgu yapmaları da, öğretmenlerin öğrencilerin öğrenme sürecindeki gelişimlerini takip etmek ve öğretim faaliyetlerini buna göre şekillendirmek için sürekli geri bildirim vermesi gerektiğini gösterir (Hattie & Timperley, 2007). Bunun yanı sıra, öğrencilerin kendi öğrenmeleri hakkında fikir sahibi olmaları hususu da öğretimde ölçme ve değerlendirme süreçlerinin önemini ortaya koyar. Öğrencilere kullanacakları ölçme değerlendirme araçları hakkında detaylı bilgiler sunmak, öğrencilerin öğrenme sürecinde daha aktif rol almalarını sağlayabilir (Popham, 2008).

Güncellik kategorisinde ise alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılması, ölçme araçlarının düzenli olarak güncellenmesi ve dijital ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılması seçenekleri öne çıkmıştır. Gikandi, Morrow ve Davis (2011) de bu başlıklara dikkat çekmiştir. Öğrenciye uygunluk kategorisinde öğrencilerin iş yüklerinin göz önünde bulundurulması ve engelli bireylerin durumlarına uygun ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılması önemlidir. Güvenirlilik ve geçerlilik kategorisinde ise kullanılan ölçme araçlarının güvenilirliği ve geçerliliği sağlanmalı, suistimallere karşı önlem alınmalıdır (McMillan, 2008). Bu çerçevede Koç (2020) da öğrencilerin uzaktan eğitimde sergiledikleri suistimallere karşı dikkat çekmiştir.

Öneriler

İlerde yapılabilecek araştırmalara dönük öneriler:

- Etik kodların uzaktan eğitim planlayıcı ve uygulayıcıları tarafından kullanılabilir hale getirilmesi için ileri çalışmalar yapılabilir.
- Uzaktan eğitimde etik kodlar ölçeğinin daha kapsamlı ve güvenilir bir şekilde geliştirilmesi için araştırmalar sürdürülebilir.
- Farklı akademik birimlerle işbirliği yaparak, benzer bir araştırmanın yürütülmesi ve daha geniş bir perspektif elde edilmesi hedeflenebilir.

Sınırlılıklar

- Bu çalışma Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim elemanlarıyla yapılan görüşmeler ile sınırlıdır.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Birinci yazar % 50, İkinci yazar % 50.
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- ACM [Association for Computing Machinery] (2018). ACM Code of ethics and Professional conduct. <https://www.acm.org/code-of-ethics> adresinden 23.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Ainscow, M. (2020). Inclusion and equity in education: Making sense of global challenges. *Prospects*, 49(3), 123-134.
- Aydın, Y., Karasu, T., & Ülger, E. (2021). Yüksek öğretimde uzaktan eğitimin imkânı ve karşılaşılan problemler: Muş alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(4), 1141-1159.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bernard, R. M., Abrami, P. C., Borokhovski, E., Wade, C. A., Tamim, R. M., Surkes, M. A., & Bethel, E. C. (2009). A meta-analysis of three types of interaction treatments in distance education. *Review of Educational Research*, 79(3), 1243-1289. Doi:10.3102/0034654309333844
- Creswell, J. A. (2014). Creswell, J. W. (2014). *Qualitative, Quantitative and Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). San Francisco, CA: Sage.
- Demir, Ö. & Korkmaz, O. (2021). Uzaktan eğitimde erişim sorunları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 261-276. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.9c1s12m
- Diffen, R. (2018). *Ethics vs. Morals*. https://diffen.com/difference/Ethics_vs_Morals.
- EBA. (2020). Eğitim Bilişim Ağı. <https://www.eba.gov.tr/siber-guvenlik> adresinden 09.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Emin, M. N. & Altunel, M. (2021). *Koronavirüs sürecinde Türkiye'nin uzaktan eğitim deneyimi*. İstanbul: Turkuvaz Yayıncılık.
- Gammel, S. (2006). *Ethics and Morality*. The ethics Portfolio Technical Darmstadt for Nanocap.
- García, E. & Weiss, E. (2020). COVID-19 and student performance, equity, and US education policy: Lessons from pre-pandemic research to inform relief, recovery, and rebuilding. *Economic Policy Institute*, 1-59.
- Gikandi, J. W., Morrow, D., & Davis, N. E. (2011). Online formative assessment in higher education: A review of the literature. *Computers & Education*, 57(4), 2333-2351. doi: 10.1016/j.compedu.2011.06.004
- Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112. doi: 10.3102/003465430298487
- Haynes, F. (2014) *Eğitimde Etik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Houser, J. (2015). *Nursing research: reading, using, and creating evidence*. (3rd ed.). Burlington: Jones ve Bartlett Learning.
- Hsu, Y.-C., Ching, Y.-H., & Grabowski, B. L. (2019). Designing online courses for flexibility: Alignment, interaction, and learner support. *TechTrends*, 63(1), 13-19. doi: 10.1007/s11528-018-0330-9
- Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada, V., & Freeman, A. (2020). NMC horizon report: 2019 higher education edition. The New Media Consortium. doi: 10.5281/zenodo.3934264
- Kahraman, M. E. (2020). COVID-19 salgınının uygulamalı derslere etkisi ve bu derslerin uzaktan eğitimle yürütülmesi: Temel tasarım dersi örneği. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 6(1), 44-56. Doi : 10.33082/msd.767889.

- Karakuş Yılmaz, T. & Aksoy, D. A. (2020). Canlı derslerde etik. S. Karaman, & E. Kurşun, (Ed.), *Uzaktan öğretimde canlı ders uygulama ilkeleri ve örnekleri* içinde (ss. 196- 211). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Kim, S.-H., Park, H., & Kim, H. (2021). A systematic review of online course design research: A social network analysis approach. *Computers & Education*, 166, 104170. doi: 10.1016/j.compedu.2021.104170
- Kocaman, A. & Kuzu, A. (2020). Uzaktan eğitimde ders tasarımı. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(3), 139-155. doi: 10.24106/tebd.727282
- Kocaman, A., & Kuzu, A. (2020). Investigation of the online learning environments during the COVID-19 pandemic: A case study. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 11(3), 1345-1363. doi: 10.17762/turcomat.v11i3.923
- Koç, S. (2020). Pandemi ve eğitim. Tanhan, F., Özok, Ü. H. İ (Ed.), *Uzaktan eğitimde etik* içinde (ss. 17-34). Ankara: Anı Yayıncılık
- Koçak, U., & Akbulut, Y. (2018). A review of research on instructional design and e-learning in Turkish higher education. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(2), 133-146. doi.: 10.1109/ICLA46493.2021.9465188
- Köksal, K. (2013, Eylül). Uzaktan eğitimde akademisyenlerin etik ilkeleri. 22. *Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildiri Özetleri* içinde (ss.1-9), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları
- Lawler, P. A. (2000). Ethical issues in continuing professional education. V. Mott & B. Daley (Ed.), *New directions for adult and continuing education* içinde (ss. 63-70). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Levent, A. F. ve Şallı, D. (2022). Pandemi sürecinde uzaktan eğitimde yaşanan etik sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *İş Ahlakı Dergisi*, 15(1), 109-149
- Levinson, M. & Edmond, J. (2020). Educational ethics during a pandemic. COVID-19 Rapid Response Impact Initiative White Paper 17. Edmond J. Safra Center for Ethics, Harvard University. <https://ethics.harvard.edu/files/center-for-ethics/files/17educationalethics.pdf> adresinden 17.11.2022 tarihinde erişilmiştir.
- McGavin, P.A. (2013). Conversing on Ethics, morality of Education. *Journal of Moral Education* 42(4), 494- 511. Doi: 10.1080/03057240.2013.842442.
- McMillan, J. H. (2008). *Educational research: Fundamentals for the consumer* (5th ed.). Boston: Pearson/Allyn and Bacon.
- Neal, B. & Georges Jr, C. T. (2020). From Integration to cultural consciousness: The call for culturally engaging environments on community college campuses. *Insights on Equity and Outcomes*, 23.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar III*. Cilt (5. Basım). İstanbul: Yayın Odası.
- Nichols, S. (2020). Using a disability studies framework to critically examine special education teacher education. *Journal of Teacher Education*, 71(1), 88-101. doi: 10.1177/0022487119888417
- Nuttall, J. (2011). *Ahlak üzerine Tartışmalar* (çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Özdemir, Ş. (2020). Investigating the relationship between digital literacy and technology use of university students in learning processes. *Journal of Education and Training Studies*, 8(11), 146-153. doi: 10.11114/jets.v8i11.5081
- Patton MQ. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (M Bütün, SB Demir Çev.). Ankara: Pegem Akademi.

- Popham, W. J. (2008). Assessment literacy for teachers: Faddish or fundamental? *Theory into Practice*, 47(1), 4-11. doi: 10.1080/00405840701756422
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*, Cambridge, MA:Cambridge University Press.
- Schleicher, A. (2020). The impact of Covid-19 on education insights from education at a glance 2020. <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf> adresinden 19.11.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Schultz, R. A. (2005). Contemporary issues in ethics and information technology. *Hershey*: IRM Pres
- Simonson, M. (2012). Ethics and distance education. *Distance Learning*, 9(1), 64 Doi: 10.24059/olj.v9i1.191
- Şenel, M. & Gülbahar, Y. (2019). An analysis of student perceptions on flexible learning environments. *Journal of Educational Technology & Society*, 22(1), 166-178. doi: 10.2307/jeductechsoci.22.1.166
- Tatlı, C., & Şimşek, N. (2022). *Uzaktan Eğitimde Etkileşim Tasarımı*. Nobel Akademik Yayıncılık, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:114, ISBN:978-625-417-935-8.
- UNESCO. (2020). COVID-19 Webinar: A new world for teachers, education's frontline workers. <https://en.unesco.org/news/covid-19-webinar-new-worldteachers-educations-frontline-workers> adresinden 03.11.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Wang, C., & Chen, N. (2020). The effectiveness of mobile learning in education: A meta-analysis. *Journal of Educational Technology & Society*, 23(3), 75-84.
- Wang, X. & Chen, G. (2020). The study of the relationship between digital literacy and learning outcomes. *Education and Information Technologies*, 25, 4787-4802. doi: 10.1007/s10639-020-10294-5.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Genişletilmiş 10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖKAK. (2020). Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim ve Kalite Güvence Sistemi. <https://portal.yokak.gov.tr/makale/uzaktan-egitim-ve-kalite-guvence-sistemi/#bilgi-guvenligi-ve-etik-boyutlar> adresinden 23.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Zawacki-Richter, O., Bozkurt, A., Alturki, U., & Aldraiweesh, A. (2019). What research says about designing online learning experiences. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 22. doi: 10.1186/s41239-019-0145-7

Extended Abstract

Ethics, in general, is a concept that involves an individual's choices between right and wrong and moral evaluations. With its roots in Ancient Greece, ethics is related to social norms and standards and can be based on organizational behavior principles and universal values. Ethics is a field of study that examines the underlying reasons for individuals' moral attitudes and analyzes moral evaluations such as right-wrong and good-bad. Education has a responsibility to transmit moral goodness and ethical principles to future generations. Therefore, teachers and administrators in educational institutions are inevitably concerned with ethical issues related to students, who are equipped with these problems, meaning the moral well-being and responsibility of the next generation. Distance education is a rapidly spreading educational method with the development of information and communication technologies. In recent years, especially due to the outbreak that emerged in China in 2019, the use of distance education applications has rapidly increased. This situation has led to a significant change in the educational processes. While distance education provides educational opportunities to students, it also emphasizes the importance of applications developed in line with ethical principles. Ethical issues such as displaying behavior in line with ethical values in distance education, protecting student privacy and data security, and ensuring equal access opportunities should be taken into consideration by educational stakeholders. Acting in accordance with ethical principles in distance education processes will contribute to the education of future generations in a healthy way. The pandemic process has further emphasized the importance of distance education. However, in distance education, deficiencies and ethical problems such as educational digital documents, resource shortages, access and connectivity problems have emerged. Ethical problems such as plagiarism, disrespectful behavior, cheating are frequently encountered in distance education. These problems are urgent issues that need to be addressed by educators, administrators, parents, and students. Despite the research conducted and measures taken in Turkey, it is observed that ethical problems in distance education are not sufficiently addressed and mostly focused on the implementation. In this context, the general aim of the research is to reveal the ethical codes that distance education planners and implementers should take into consideration. Within the framework of the general aim, the ethical codes that teachers should consider in distance education course design, course content creation, teaching-learning situations, and assessment-evaluation processes were determined based on the opinions of instructors.

The study used a qualitative research design, specifically the case study research design, to focus on the ethical principles of distance education practices. Interviews were conducted with instructors who had experience in distance education to identify ethical codes that distance education planners and practitioners should consider. The data for the study was collected from 17 instructors working at Muş Alparslan University Faculty of Education. Maximum diversity sampling method was used to include instructors with distance education experience from different departments in the study. A semi-structured interview form was prepared by the researchers in line with the objectives of the study, and the interviews were conducted based on this form. The recordings of the interviews with the participants were transcribed into written form. The data obtained from the interviews were analyzed using content analysis method. Each interview question was considered as a theme in the analysis process. Initially, concepts were identified from the obtained data, and then similar concepts were interpreted and combined to create categories. As a result of the analysis, the identified codes and categories were discussed under four themes: course design, content creation, teaching-learning situations, and assessment and evaluation.

Data obtained from the participants was analyzed under the theme of course design, resulting in the creation of four categories: design, accessibility, interaction, and student characteristics. In the category of course design, the focus was on principles of online education, designing appropriate strategies, methods, and techniques, designing learning activities that align with the course objectives, and ensuring alignment between teaching methods and course content. Under the theme of content creation, the analysis of data obtained from participants resulted in the creation of three categories: scientific accuracy, impartiality/neutrality, and copyright. These categories highlight the importance of providing scientifically accurate content to students, citing references for information included in the course content, avoiding discriminatory language, refraining from promoting any institution, organization, or ideology, protecting the rights of content creators, and respecting student rights in the use of their own information, thoughts, and products. Under the theme of teaching-learning situations, two categories were identified: instructor behaviors and qualifications. In the category of instructor behaviors, the focus was on exhibiting behaviors that align with the principles of online education, increasing social interaction, and respecting student privacy. In the category of qualifications, the emphasis was on effectively using the online education environment and class time, ensuring alignment and diversity in teaching strategies, methods, and techniques to enhance the efficiency of class time. Under the theme of assessment and evaluation, the analysis of

data obtained from participants resulted in the creation of six categories: guideline preparation, feedback, currency, student appropriateness, reliability, and validity. The category of guideline preparation highlights the importance of providing detailed information about the assessment and evaluation process and the assessment tools to be used in this process. The category of feedback emphasizes providing effective and timely feedback and enabling students to have insights into their own learning. The category of currency emphasizes the use of alternative methods, regular updates of assessment tools, and the use of appropriate digital assessment and evaluation tools. The category of student appropriateness focuses on considering students' workload and the needs of disabled individuals. The categories of reliability and validity highlight the importance of taking precautions against potential misuse and using reliable and valid assessment and evaluation tools.

Here are the recommendations for future research based on the study: (i) The ethical codes identified in the research can be used as a guide by remote education planners and implementers. (ii) A scale for ethical codes in remote education can be developed in future research. (iii) Student opinions can be sought in future studies on the relevant topic. (iv) A similar study can be conducted with faculty members from different academic units.

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

11 Eylül Sonrası Sinema Filmlerinde Müslüman Kadının Temsili ***The Representation of Muslim Women in Cinema Movies Post-9/11***

Yunus Namaz*, Seyfettin İliter**

Öz: 11 Eylül 2001 Olayları sonrası hem batılı hem de doğulu sinemada tarihsel olaylara ve insanların yaşadığı sorunların izleyiciye aktarılmasında filmlerin rolü önemli hale gelmiştir. Sinema filmleri 11 Eylül'ün etkisiyle de gerçek olanın yeniden kurgulanmasına aracılık etmekte ve bu kurgu ideolojik temsillerle donatılmaktadır. Süreyya'yı Taşlamak (2008) ve Sabır Taşı (2012) adlı filmlerinin yönetmeni köken olarak doğuludur (İran ve Afganistan) ve her iki yönetmen de 11 Eylül sonrası Müslüman kadının toplumsal hayatına adalet, şiddet, ayrımcılık, merhamet kavramları üzerinden odaklanmaktadır. 11 Eylül sonrası sinema filmleri incelendiğinde farklı dünyalarda ve bölgelerde yaşayan yönetmenlerin, doğulu kadın ve erkek, Müslüman kadın ve erkek temsillerini farklı yönleriyle anlatı sürecine yaydıklarını incelemektedir. Bu çalışma doğulu iki yönetmenin 11 Eylül sonrası sinema filmlerinde Müslüman kadın ve erkek temsillerini nasıl ele aldıklarına odaklanmaktadır. İranlı yönetmen Cyrus Nowrasteh'in Süreyya'yı Taşlamak (2008) ve Afganistanlı yönetmen Atiq Rahimi'nin Sabır Taşı (2012) filmlerinde, Müslüman kadının temsiline dair öne çıkan temalar sosyolojik açıdan analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 11 Eylül Olayları, Temsil, Süreyya'yı Taşlamak, Sabır Taşı, Film Sosyolojisi

Abstract: After the September 11 incidents in 2001, the role of movies in both Western and Eastern cinema has become important in narrating the historical events and the problems experienced by people to the audience. Movies mediate the reconstruction of the real through the impact of 9/11 and this reconstruction is equipped with ideological representations. The directors of *The Stoning of Soraya M.* (2008) and *The Patience Stone* (2012) movies are originally Eastern (from Iran and Afghanistan) and both directors focus on the social life of Muslim women after September 11 through the concept of justice, violence, discrimination and compassion. When the movies after September 11 are examined, it is seen that directors living in different worlds and regions spread their representations of eastern and Muslim men and women into the narrative process with different aspects. This study focuses on how two eastern directors handled the representations of Muslim women and men in their movies after 9/11. The featured themes of the representations of Muslim women in Iranian director Cyrus Nowrasteh's *Stoning Soraya M.* (2008) and Afghan director Atiq Rahimi's *The Patience Stone* (2012) were analyzed sociologically.

Keywords: 9/11 Events, Representation, Stoning of Soraya M., The Patience Stone, Film Sociology

* Doktor Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema
ORCID: 0000-0002-8678-3813. prayeryunus@gmail.com. (Sorumlu yazar).

** Doktora (mezun), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı
ORCID: 0000-0002-7314-3745 sivasivasi@gmail.com

Cite as/ Atıf: Namaz, Y. & İliter, S. (2023). 11 Eylül sonrası sinema filmlerinde Müslüman kadının temsili. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 215-232. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1129868>

Received/Geliş: 29 March/Mart 2023

Accepted/Kabul: 30 April/Nisan 2023

Published/Yayın: 30 August/Ağustos 2022

Giriş

Varlık, içinde kuvvet taşıırken, enerji evrenin sürekli devingenliğini sağlar. Evreni oluşturan varlıkların arasındaki etkileşme, çatışma, hareket, değişim, dönüşüm agonistik bir evrende yaşadığımızı gösterir. Var olmak, etki içinde, etki altında olmak, etkileşme demektir. Varlığın her durumu kuvvetler içerir. Bu kuvvetler zaman zaman dengeye gelse de, dengeler bozulur, yeni dengeler, dengesizlikler, zıtlıklar, çatışmalar, oluşumlar ortaya çıkar (İnam, 1997: 7). Bu denge, dengesizlik ve çatışma halini tarihsel ve toplumsal düzeyde pek çok alanda görebilmek mümkündür. Siyah ya da beyaz, karamsarlık ya da kötümserlik, şiddet ya da merhamet, adalet ya da zulüm gibi makasın farklı uçlarına işaret eden kavramlar, sanatın her alanında olduğu gibi sinema da kendini gösteren bir durumdur. Dünyadaki dengeyi ya da dengesizliği felsefi, ideolojik, tarihsel kodlarla anlatan sinema filmleri, insanlığın yaşadığı tecrübeleri anlamada önemli mesajlar aktarırlar. Burada amaç, olana ya da olan bitene karşı bir bakış açısı geliştirmek, bilineni ve duyuları görselleştirerek bir hafızanın üretimini sinema yoluyla yakalamaktır.

Sinema filmleri ile tarihsel, kültürel ve ekonomik durumlar ve dönemin şartlarının ortaya çıkardığı sonuçlar arasında bir bağ vardır. Bu bağlamda sinema gerçekliğin, temsilin ve ideolojilerin aktarımı üçgeninde önemli bağlantılar sunar, tarihsel olaylar ve toplumsal vakalar filmler yoluyla yeniden yorumlanma imkânı bulurlar. Sonuçta gerçeğin yeniden üretimi ile hakikat, sinemasal uzamda yeni bir gerçekliği ifade etmeye başlar. Gerçek, sinemasal düzlemde evrilirken tarihin yeniden yazımı söz konusu olabilir veya toplumsal, bireysel vakalar ters yüz edilebilir. Bu durumda tarihsel olayların sinemaya aktarıldığı zamana göre anlamın yeniden inşası ve gerçeğin yeniden anlatılması vuku bulabilir. Tam da burada anlamı filmlerle yeniden üreten yönetmenin, filmi beyazperdede gösterdiğinde anlamı araması, bulması, biçimlendirmesi ve yeniden sunması söz konusu olur. Işıkların nasıl yerleştirildiği, kameranın konumlandığı yer, oyuncuların replikleri gibi film yapımının tüm sürecinde büyük bir çaba vardır ancak bu ekibe yön veren, dengeyi ya da dengesizliği, zıtlıkları ve farklılıkları arayan ve aksettiren yönetmenin bizatihi kendisidir. Arnheim de bu konuda yönetmenlerin filmlerinde kullandığı birçok tekniğe ek olarak aydınlatma tekniği ile anlamın nasıl üretildiğine vurgu yapar (Arnheim, 2002). Arnheim'e göre ışığın şiddeti, yönü ve cinsi ile saflık, açıklık, temizlik, kasvet, kötülük, güzellik gibi karşıtlıklar üretmek pekâlâ mümkündür. Karşıtlıkları ve zıtlıkları çeşitli teknikleri kullanarak anlatan yönetmenler, çoğu zaman tarih sahnesinde öne çıkan olgulara ve çatışmalara vurgu yapmaktadır (2002: 1).

Bu çalışmanın genel konusu, 11 Eylül 2001 sonrası kurmaca filmlerde Müslüman kadının beyazperdede nasıl yer aldığı ve yönetmenlerin bakış açısından nasıl anlatıldığı ve filmlerin sosyolojik bağlamının ne gibi katmanları içerdiğidir. Çalışmada daha dar kapsamda doğulu yönetmenlerin filmlerinde Müslüman kadının toplumsal hayattaki konumunu tahlil edilmekte ve kadınların yaşadığı sorunların filmlerde nasıl anlatıldığı sosyolojik bir film eleştirisi ile analiz edilmektedir. İslam ve Müslümanların, medyada, özellikle filmlerde olumsuz çağrışımları bulunduğunu kaydeden Eijaz (2018), filmlerdeki tasvirlerin, klişeleştirmenin ve ötekileştirmenin yaygınlığının önemine vurgu yapmaktadır. Bu sebeple de, Müslüman kadınlara yönelik anlatıların batılı formlardan ne derece ayrıldığı, Müslüman kadının gündelik hayattaki sorunlarına doğulu yönetmenlerin nasıl bir boyut kazandırdığı çalışmanın esas problemini oluşturmaktadır. Çünkü 11 Eylül'den hem önceki hem de sonraki yıllarda yapılan filmlerde Müslüman kadın imgesinde Oryantalist bir yaklaşım dikkat çekmekte ve Müslüman kadınların Doğu'da karşılaştıkları ve bizatihi doğulu (Müslüman) erkeğin baskısı altında olduğu bir söylem biçimi gelişmektedir. 11 Eylül sonrası Doğu'da üretilen bazı filmlerin hikâyesinde Oryantalist imgelem ile Avrupamerkezci söylem çerçevesinde Müslüman kadının ve erkeğin tanımlanması, bir sorunsala dönüşmektedir. Bu sorunsal ise filmleri ve toplumsal gerçeklikleri kavramada dar bir bakış açısı vermekte, sorunun asıl katmanlarının ne olduğuna dair bir karmaşa yeniden üretilmektedir.

11 Eylül'den önce Müslümanlarla ilgili ilk klişe ve stereotipleştirmeler “*Yedi Peçelinin Dansı*” (1893), “*Fatma Dansları*” (1896) ve “*Arap*” (1897) gibi kısa filmlerle başlar (Namaz, 2011). 2001 yılına kadar *Pépé le Moko* (1937), *Lost in a Harem* (1944), *Exodus* (1960), *Three Days of the Condor* (1975), *Not Without My Daughter* (1991), *True Lies* (1994), *Black Sunday* (1997), *Jinnah* (1998), *The*

Siege (1998), *Passion in the Desert* (1998), *Three Kings* (1999), *The Mummy* (1999- 2008), *Arabian Nights* (2000) ve *Rules of Engagement* (2000) filmlerine kadar bu temsillerin farklı yansımaları görülmektedir. 2001’de ise üç önemli film, *Black Hawk Down* (2001), *Enemy at the Gates* (2001) ve *The Fourth Angel* (2001), Müslümanlara ve İslam dünyasına dair olumsuz temsillerin daha fazla derinleştirildiğini göstermeye başlamıştır (Namaz, 2021). 11 Eylül’den sonra da İslam ve Müslümanlara dair birçok filmin üretildiği ifade edilmekte ve bu filmlerde çok sayıda olumsuz temsillerin yer aldığı analiz edilmektedir (Shaheen, 2001; Downing & Wilkins, 2002; Shaheen, 2008; Aguayo, 2009; Qumlil, 2009; Alalawi, 2015; Eijaz, 2018; Uluç & Küngerü, 2018; Yel, 2018). Ayrıca bu konuda ortaya konulan diğer çalışmalar da, medya ve sinemada Müslümanların temsiline ilişkin önemli tespitler sunmaktadır (Watt, 2012; Haider, 2019; Demir, 2020; Yousaf, Sial, Munawar, & Shahzad, 2020; Balcı & Çifçi, 2021; Kiran, Qamar, Adnan, & Youssef, 2021; Fidan, 2021; Senanayake, 2021). Bu temayla ilgili mezkûr filmler ve bu bağlamda değerlendirilen filmler, 11 Eylül sonrası sinemada Doğu’ya, İslam’a ve Müslümanlar yönelik olumsuz temsiller barındırmaktadır. Bu temsilleri çözümlenebilmesi için 11 Eylül olaylarını dolaylı ya da doğrudan ele filmlerin anlatı yapısını oluşturan katmanları belirlemek sosyal, siyasal, kültürel ve ideolojik bağlamlar üzerinde okumalar yapmak gerekmektedir.

1. 11 Eylül Sonrası Sinemada Müslüman Kadın Temsilleri

Müslüman kadınlar ve onların yaşadıkları üzerine, 11 Eylül olayları sonrasında pek çok hikâyenin olduğu görülür. Bu hikâyelere batıdan doğuya, kuzeyden güneye birçok ülke sinemasında rastlanabilir. Aynı durum yönetmen sineması için de geçerli olabilir, örneğin Ortadoğu’daki yönetmenlerin filmlerinde bunu sıkça görmek mümkündür. Bu çalışmada, özellikle doğulu yönetmenlerin, bilhassa İran, Afganistan, Pakistan kökenli sinemacıların, filmleri merkeze alınarak sosyolojik bir okuma yapılmaktadır. Müslüman kadınların toplumsal hayatta karşı karşıya kaldıkları durumlara yönelik dramatik hikâyelere, doğulu yönetmenlerin nasıl bir yaklaşım/okuma geliştirdikleri incelenmektedir. Araştırmaya dâhil edilen iki filmde de Müslüman kadının kamusal hayatının yakın takibe alındığı ve onun çevresinde yaşananların hikâyenin asıl odağında yer aldığı, filmlerin sosyolojik bağlamlara daha fazla dikkat çektiği anlaşılmaktadır. *Süreyya’yı Taşlamak* ve *Sabır Taşı* filmlerinin yönetmenlerinin, Müslüman kadın temsili konusundaki yaklaşımları farklılık gösterse de, bu yapımlarda dikkat çeken husus, onların İslam beldelerinde yaşadığı sosyolojik meselelerden bahsedilmesidir. Filmlerde sosyolojik açıdan öne çıkan başlıklar, çalışmanın yöntem kısmında da vurgulandığı üzere “bürokrasi, seçkinler, azınlıklar, değerler ve stereotip” kavramlarıdır. Bu kavramlar ile hem İran ve Afganistan’daki dini ve siyasi nüfuz sahibi otoriteler arasında, hem de iki filmin hikâyesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu düşünülebilir.

Pakistanlı yönetmen Shoaib Mansur’un *Allah’ın Adıyla* (2007) ve *Bol* (2011) filmlerinde ana tema, Müslüman kadın karakterlerin toplumsal hayatta yaşadıkları sorunlardır ve toplumsal cinsiyet, gelenek, ataerkil yapı, adalet ve merhamet bu sorunlar arasında gelmektedir. İran yapımı “*Şşş! Kızlar Bağırmasın*” (Hiss! Dokhtarha Faryad Nemizanand, 2013) adlı film de, Mansur’un mezkûr iki filmindekine benzer sorunlara yer vermekte ve doğulu yönetmenlerin filmlerinde Müslüman kadının sorunlarının anlatıldığı yapımlar olduğunu haber vermektedir. Müslümanların sinemada temsiline Pakistanlı ya da İranlı bir yönetmenin değinmesi ve İslam dünyasında ortaya çıkan sorunları işlemesi son derece önemlidir. Çünkü kendi coğrafyalarında film üreten doğulu yönetmenlerin toplumsal meseleleri yansıtmada göreceli olarak daha kuşatıcı bir dil, daha makul bir yaklaşım sergiledikleri kabul edilebilir. Örneğin *Khuda Kay Liye* ve *Bol* adlı filmler, 11 Eylül sonrası ana akım sinemada resmedilen Müslüman temsil biçimlerinden önemli derecede ayrılmakta ve Müslümanlar, onların yaşamış olduğu sosyal, kültürel ve siyasal sorunlar ele alınırken; indirgemeci bir tutumun değil, uzlaşmacı ya da içe dönük bir eleştirinin öne çıkarıldığı söylenebilir. Bu eleştiri ise salt yıkıcı bir dile ve anlatıma dayanmamakta, modern dünyada Müslüman kadınları bekleyen gelişme, olgu ya da olayların neler olduğunu sinematografik bir anlatımla desteklemektedir (Namaz, 2021: 77-78). Bunun aksine Müslüman erkeği ve Müslüman kadını hegemonik bir dille temsil eden *The Siege* (1998), *Black Hawk Down* (2001) ve *The Kingdom* (2007) gibi filmler de vardır. Bu yapımlarda “terörle savaş” söylemi üzerinden İslam’ın ve Müslümanların ayrıştırıcı, ötekileştirici, indirgemeci ve çoğu zaman da

Oryantalist bir perspektiften öne çıkarıldığı ifade edilmektedir. Doğu, doğulu, terörist tanımları da bu filmler yoluyla yeniden üretilebilmektedir. *Krallık ve Ölümçül Tuzak* filmlerinde öteki, birincil anlamda Müslüman erkeğe karşılık gelmekte, ikincil anlamda ise Müslüman kadına karşılık gelmekte ve “kalıplaşmış bakış açıları” filmler aracılığıyla yeniden dolaşıma girmektedir. Buna göre doğulu/Arap/Müslüman kimliğinin “düşman, barbar, kötü adam, savaşçı/saldırgan, tuzak kurucu, tuhaf görünümlü” temsillerle dolu olduğu izah edilmektedir.

11 Eylül’le beraber bakışlar İslam ülkelerindeki sinemaya çevrildiğinde, her ülkenin kendi içindeki siyasal, kültürel, sosyal dengelerinin filmlere aktarıldığı görülmektedir. Bu anlamda Müslüman toplumlarda her sorunun altında Batılı aklın ve Batılı düşüncenin değil, bölgesel ölçekte ortaya çıkan sorunların da etkili olduğu doğulu yönetmenlerin yapımlarında ele alınmaktadır. Bu yönetmenlerin, Müslüman kadınların yaşadığı sorunları anlamada göreceli olarak daha yapıcı bir dil ortaya koyma gayreti taşıdığı söylenebilir. Yönetmenlerin çalışması gibi Dönmez Colin’in *Kadın, İslam ve Sinema* (2005) adlı eseri başta olmak üzere, İslam ülkelerindeki sinemalarda seyirci, imge ve imge-oluşturucu olarak kadınların ne gibi rolleri olduğu, kapsayıcı değerlendirmeler ortaya koyulmuş olması da oldukça önem arz etmektedir. Bu eserde, İslam dünyasında kadının temsilinin önemli örneklerinin Makhmalbaf aile sinemasında belirgin biçimde öne çıktığını açıklanır (Dönmez Colin, 2005). Bu filmlerden *Elma* (1998), *Karatahta* (2000), *Kandahar’a Yolculuk* (2001), *Utancı*’ta (2007), İranlı yönetmenlerin uzun bir dönem sinemada Müslüman kadınların yaşadıkları sorunlara yer verdiği anlaşılmaktadır. Mezkûr filmlere ek olarak Afganistanlı yönetmenler Siddık Parmak (*Osama*, 2003) ve Atik Rahimi (*Sabır Taşı*, 2012), Pakistanlı yönetmen Süheyb Mansur (*Bol, Allah’ın Adıyla* ve *Verna*), Malezyalı yönetmen Hanung Bramantyo (*Sevgi Ayetleri*, 2008), Iraklı yönetmen Muhammed Al Daradji (*Babil’in Oğlu*, 2009), İranlı yönetmenler Daryuş Mehrjui (*Leyla*, 1997) Resul Mollagoli Pur (*Anne Gibi*, 2006), Hümayun Assadiyan (*Altın ve Bakır*, 2011) ve Pouran Derakhshandeh (*Şşş! Kızlar Bağırılmaz*, 2013), Türk yönetmenler Alper Çağlar (*Büşra*, 2010), Levent Demirkale (*Selam*, 2013), Hasan Kıracı (*Birleşen Gönüller*, 2014) ve Hamdi Alkan (*Selam Bahara Yolculuk*, 2015) üretmiş oldukları filmlerde, müslüman kadınların yaşadıklarını doğrudan ya da dolaylı ele almaktadır.

Mezkûr filmler Müslüman kadın kimliğini ortaya koyarken yapıcı eleştiriler getirir, kadının değerine yer verir ve sosyal hayatta kadının önündeki engelleri merkeze alır, toplumsal hayattaki rolüne değinir ve toplumun kadına bakış açısına dair temsiller sunar. En nihayetinde bu filmler farklı ülkelerden farklı yönetmenlere ait olduğu için yüzeysel değil, katmanlı bir analize tabi tutulmalıdır. Bahsi geçen bazı yönetmenler, toplumsal hayatta kadınların yaşamış oldukları sorunların temelinde erkeklerin, ataerkil yapının ve toplumsal normların da etkili olabildiğine dikkat çekmektedir. Ancak doğulu yönetmenlerin filmlerinde bazen self-oryantalizm kaynaklı paradigmlar da dışa vurulabilmekte ve bu düşünce açısından Müslüman temsili (genel itibarıyla kadınlar ve çocuklar hariç) basmakalıp yargılarla betimlenebilmekte ve *Süreyya’yı Taşlamak* ve *Sabır Taşı* filmlerinde olduğu gibi indirgemeci bir bakış açısına göre değerlendirilebilmektedir. Bu noktada Oryantalizmin yalnızca Batı dünyasının doğuya yönelik ürettiği bir süreç olmadığı, Doğu’nun kendi içinden de üretilen bir süreç olduğu görülmektedir (Sarı, 2015: 499). Bu bağlamda Sarı, Doğu’nun entelektüel dünyasındaki yönetmenlerin dönem dönem kendi coğrafyalarını Batılı bir perspektiften yorumladığını ve oryantalist bakış açısını yeniden ürettiğini kaydetmektedir. Ulukütük (2015) bu bakış açısının sömürgeci bir ideolojisine dayandığını ve Doğu hakkındaki jeopolitik bir bilincin sosyolojik, tarihsel ve felsefi metinler içinde de yayıldığından söz etmektedir.

Doğulu yönetmenler gibi batıdaki yönetmenlerin de İran Devrimi ve sonrasında yaşananları beyazperdeye uyarlayan birçok film ürettiği görülmektedir. Bu filmlerde tarihsel gerçeklik kavramı ve tarih algısı yerinden edilebilmekte, yani kurgulanmış filmler gerçekliğin ve tarihin üzerinde bir güce dönüşmektedir. Örneğin *Kızım Olmadan Asla* (1991), *300 Spartalı* (2006), *Persepolis* (2007), *Argo* (2012) ve *Gece Yarısı Sokakta Tek Başına Bir Kız* (2014) başta olmak üzere birçok film, kurmaca anlatılar yoluyla tarihin egemen güçler/anlatılar tarafından yeniden yazılabildiği tartışmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu filmlerde İslam ve Müslüman temsiliinde zaman zaman Avrupa-merkezci bir paradigma, Doğu-Batı dikotomisi bağlamında karşılaştırmalar ve biz-öteki olgusuna dair imgelemler yer alabilmektedir. İran’da, Afganistan’da ya da Pakistan’da geçen anlatılar, 11 Eylül Olaylarının da

etkisiyle terörle savaş söylemi üzerinden İslam toplumlarını basmakalıp yargılarla (gerici, ilkel, terörist, tehlikeli gibi) tasvir etmekte, özellikle de Müslüman kadın temsilini gerçekte yaşanmış hikâyelere dayanarak açıklamaktadır. Bu hikâyelere *Uçurtma Avcısı* (2007), *Süreyya'yı Taşlamak* (2008) ve *Sabır Taşı* (2012) filmleriyle yer veren doğulu yönetmenler, Müslüman kadınların sosyal hayatta karşılaştıkları olay ve olgulara daha fazla yer ayırmaktadır. Bu noktada doğulu yönetmen ve senaristlerin üç filminde de İslamcı otorite, dini yapılar, Müslüman erkekler sorgulanmakta ve bunların karşısına Müslüman kadın konumlandırılmaktadır. Üç film de din ve vicdan temelinde bir sorgulama yaparak İslami otoritelerin açmazları, adalet ve hakkaniyet mefhumunun zayıflaması ve özgürlüklerin kaybolmasını açıkça tematize etmektedir. Filmler gerçek olaylardan, hikâyelerden esinlenmekte ancak bunun temsili kendi içinde eleştirel bir dil barındırmakta, dini oluşumlar ve inançlı kesimler büyük ölçüde kıt görüşlü, sorunlu bir zihne sahip, adil olmayan, doğruyu gizleyen ve barbarca hareket eden bir bakışla ele alınmaktadır.

İslam'da kadının sosyal hayattaki yerini hem dramatik hem de eleştirel bir biçimde konu edinen iki filmde ilki *Süreyya'yı Taşlamak*'ta, şeriatla yönetilen İran'da erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddete değinilmektedir. İkinci film ise *Sabır Taşı*'dır ve Taliban'ın önemli bir güç olduğu Afganistan'daki kadınların karşılaştıkları zorlukları bir kadının öz yaşam öyküsü bağlamında aktarmaktadır. 1979 İran devriminden sonra mollaların önemli bir güç haline geldiği İran'da, din adamları ve adalet ilişkisini sorgulayan *Süreyya'yı Taşlamak*, recm meselesini dair eleştiriler sunmakta ve din adamlarının toplumdaki nüfuzunun boyutları sorgulamaktadır. Diğer taraftan *Sabır Taşı* (2012) da benzer biçimde, Taliban yönetiminin Afganistan'da görünmeyen tutum ve davranışlarına eleştiriler yöneltmekte ve kamusal alanda Müslüman kadının yaşadığı sorunlara odaklanmaktadır.

İran asıllı Amerikalı yönetmen Cyrus Nowrasteh tarafından çekilen *Süreyya'yı Taşlamak*, Freidoune Sahebjam'ın (2011) eserinden uyarlanmış ve Richard Seaver tarafından 2011'de İngilizceye tercüme edilmiştir. Filmin analizinden önce dikkat çeken bazı bilgileri paylaşmak gerekir. *İsa'nın Çilesi* (2004) filminin yapımcısı Stephen McEveety, *Süreyya'yı Taşlamak* filmini de finanse etmiştir. Filmin oyuncu kadrosunda yer alan Shohreh Aghdashloo ise *Mistik İran: Görünmeyen Dünya* (2002) adlı belgesel filmin seslendirmesini yapmış, *Meryem Ana* (2004) ve *Saddam'ın Evi* (2008) filmlerinde de görev almıştır. Aynı oyuncunun Maziar Bahari'nin 2009'da BBC muhabiri olarak İran'a gittiği ve orada tutsak edilmesini konu edinen *Gül Suyu* (2014) adlı filmde de rol aldığına ulaşılmıştır. Bu filmlerdeki bazı aktörlerin *Charlie Wilson'ın Savaşı* (2007) ve *Hain* (2008) gibi politik mesajlar içeren yapımlarda da rol aldığı gözlenmiştir.

2. Temsilin Gücü ve Şiddetin Felsefi Arkaplanı

Şiddetin kökenine ilişkin bir sorgulama yapıldığında muhtemelen ilk olarak Grek Felsefesine başvurulması gerekecektir zira düşünce dünyasının yapı taşlarının sistematik olarak ilk defa Grek dünyasında karşımıza çıktığı görülür. Bu münasebetle şiddetin kökenine dair ilk kavramsallaştırmanın da Efesli Herakleitos (M.Ö. 535-475) tarafından yapıldığını söylemek mümkündür. Herakleitos'a göre evren sürekli bir çatışma halindedir. Varlık dahi bu çatışmaların içerisinde çıkmaktadır. Evrendeki bu çatışma ortamı sürekli bir savaş durumuna gönderme yapmakta ve savaş durumu varlığın hem kaynağı hem de onun yeniden yaratımın imkânını sunmaktadır. Şiddet bir kavram olarak günümüzün en tartışmalı alanlarından birisini işgal etmeye başlamış, eleştirilmiş, şiddetin görüntülerinden insanlar ve özellikle de çocuklar korunmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bu tartışmalar sırasında en önemli alanı şiddetin fiziksel dünyada iyice arttığı bir çağda, şiddetin görüntüleri almıştır. Filmlerde, televizyonda gösterilen şiddet görüntülerinin, insan psikolojisi üzerinde etkileri olduğu ifade edilmiştir (Bakır, 2018: 167). Bu şiddetin boyutları *Süreyya'yı Taşlamak* ve *Sabır Taşı*'nda da görülmekte, kadınların yaşadıkları acılar ile onların şiddete maruz kalmaları iç içe anlatılar şeklinde sunulmaktadır. *Süreyya'yı Taşlamak* filminde şiddet, ölümcül bir darbeye sahiptir ve hikâyenin sonuna değin şiddet, tüm çiplaklığıyla seyirciye aktarılır. Şiddete uğrayan Müslüman bir kadındır ve şiddetin mekânı İran, şiddeti uygulayanlar dini otoriteyi temsilen Mollalar ve erkeklerdir. *Sabır Taşı*'nda ise şiddet, bir kadının evliliği ile başlayıp eşinin ölümüne kadar sürmekte, şiddetin kaynağı Afganistan'daki anarşi ve kaostur, bunun sebebi ise Taliban yönetimi olarak tasvir edilir. Bu filmde de şiddeti uygulayanlar diğer filmler

benzer nitelikte olup, bir ülkedeki hâkim yapı (Taliban ve El-Kaide) biçiminde öne çıkarılır. Filmde şiddete maruz bırakılan kadınlar, çocuklar ve yaşlılardır. Bu açıdan *Sabır Taşı*'nda şiddetin muhatabı olan kesimin daha geniş bir kitle olduğu anlaşılmaktadır.

Sahebjam eserinde, Süreyya'nın ölümü ile ilgili detaylı bir taşlamadan söz eder ve bunun İran'da son on beş yılda meydana gelen binden fazla vakadan yalnızca biri olduğunu kaydeder (Sahebjam, 2011). Yazara göre Ayetullah Humeyni'nin başkanlık ettiği yeni dönem, Şubat 1979'da iktidara gelen köktendinci bir rejimden başkası değildir. Bu dönemde pek çok mahkûmun ülkenin cezaevlerinden tahliye edildiğini belirten yazar, din adamı kıyafeti giydirilen ve molla unvanı verilmiş kişilerin ülkede önemli bir nüfuz elde ettiğini ve bunlardan birinin de Süreyya'nın ölümüyle sonuçlanan mekanizmaya aracılık eden Şeyh Hasan olduğunu savunur. Güvenlikle ilgili sorunlara ek olarak İran devriminden sonra özellikle sosyal, ekonomik ve sağlık alanında sorunlar yaşanmaya başladığını kaydedilmektedir (Torab, 2007). Sağlık sorunlarından dolayı en çok mağdur olan tarafların çocuklar ve kadınlar olduğu görülmektedir.

Şiddet arzusu, idam edilecek kişiye kurban merasimi şeklinde ortaya çıkarsa, bu durumda kurban olan kişi kendini savunmaktan azade kılınmış olacak, çünkü kurban merasimi doğrudan ya da dolaylı olarak kurban edecek kişileri haklı kurban olunacak kişileri ise haksız bir dereceye getirecektir. Dolayısıyla kurban edilecek olan kişinin savunma ihtimali ancak kurban şeklinde tertiplenen bir törenle ortadan kalkacaktır (Girard, 2003: 18). Filmler incelendiğinde kadının özgürleş(tiril)mesi metaforunda bir taraf adaletsizlikle suçlanmakta ancak kadının konumunu alçaltan ya da yücelten değerlerin de ne olduğuna veya bunu kimin gerçekleştirdiğine değinmemektedir. Bu sebeple de kurmaca filmlerin gerçekte yaşananları olduğu gibi değil, nispeten ya da büyük ölçüde yerinden ettiği düşünülmektedir. Süreyya'nın gerçeği ile kurmacaya dönüştürülen hikâye arasında farklılıklar bulunabilir ya da yeniden üretilen gerçeklik olgusu kendi içinde ideolojik enstrümanlar barındırabilir.

Recm kavramı, Süreyya'nın öldürülme anında tüm sinematografik unsurların kurgulanmasıyla anlatılır. Hikâyenin bu aşamasına kadar geçen süre dikkate alındığında recm, İran'ı merkeze alarak diğer Müslüman toplumlarda uygulaması devam edilen bir olgu gibi temsil edilir, recmin uygulanması Müslüman erkekler eliyle gerçekleşir. *Uçurtma Avcısı*'ndaki ölüm sahnesine benzer olarak, seyircinin Süreyya karakteri ile bir özdeşleşme durumu burada öne çıkmaktadır. Seyircinin katharsisi süreci bir taşlama olayı ve Süreyya'nın acıları arasında yaşanır ve Müslüman kadının idam sahnesinde zulüm, işkence ve merhametsizlik hâkimdir. Böylelikle anlatı, önceden yaşanan bir durumu yeniden beyaz perdeye taşıyarak konuya dikkat çekme, bakışları yeniden bu alana yöneltmekte, olası sorunların yaşanmaması adına da bir kamuoyu görevi gerçekleştirmektedir.

Süreyya'nın taşlama zamanında hem mekânın (Doğu, İran, İslam beldesi) hem de Müslüman karakterlerin olumsuz tasvirleri göze çarpar, bu olumsuz temsiller filmin bağlamı içinde kalsa da bir zümreyi aşarak sorunun ortaya çıkmasında daha geniş kitleleri temsil edici bir film dilini önelemektedir. Doğu'yu, İslam'ı ve Müslümanları konu edinen bu yapımda, Shaheen'in de (2001; 2008) altını çizdiği stereotipleştirme ve basmakalıp yargıların daha görünür biçimde yerleştirildiği gözlenmektedir. Bu yaklaşım kendi içinde Batılı bir tahakküm içermekte, Oryantalist bir refleks ile kadının bedenini politikleştirilmektedir. Recm sahnesinde başvuru yapılan Vertigo efekti ile şiddet çarpıcı biçimde yansıtılır. Hitchcock'un 1958 yapımı filmi *Vertigo*, film yapımcıları tarafından sıklıkla kullanılan bir yöntem olup aynı anda kamerayı nesneden uzaklaştırmak veya nesneye doğru hareket ettirmek için yakınlaştırma veya uzaklaştırma ile elde edilir. Bu efektin göze çarpan özelliği, filmde de görüldüğü üzere, "sürekli bir perspektif etkisine yol açması, konuya göre nesnenin boyutunun değiştirilmesidir" (Liang, Ranade, Wang, Bai, & Lee, 2022).

İşitsel ve görsel efektler hikâyedeki ideolojik unsurları desteklercesine kurgulanır ve şiddetin tüm boyutları beyazperdeyi kuşatmaktadır. Bu noktada filmde asıl sorunun 11 Eylül saldırıları sonrası Hollywood'da ve Batılı sinemalarda İslam coğrafyasına karşı bilinçli saldırıların yürütülmesinde görülmektedir (Yavuz, 2022). Bilinçli saldırının gerisinde ise yapımların tarihsel olarak üretildiği zaman; anlatının terörizm ve terörizme savaş olgusuyla örülmesi; belirli stereotiplerin hikâyede yaygınlaştırılması; Doğu'nun ve doğulunun yeniden ikamesinde oryantalist metinlerin yeni-biçimlerinin

temsili ön plandadır. Herhangi bir hikâyenin filme uyarlanması sürecinde izleyiciye aktardığı mesajlar, bağlamından koparılabilir. Ancak her iki filme konu olan hikâyelerin yaşanmış olması ciddi bir vakadır ve bu vaka, ekranda temsil edildiğinden farklı katmanları da içerebilir. Gerçekte yaşanmış bu hikâyeyi hem yazan hem de yöneten bir sanatçının değindiği mesele, Müslüman kadınların yaşadığı gerçekliği sinematik aygıtlarla yeniden sorgulama ihtiyacını da ihtiva etmektedir.

3. Yöntem

Filmleri analiz etmede sosyolojik yaklaşım, “filmin kültürel ve ulusal niteliğinin ne olduğu” sorusuna cevaplar aradığı gibi “filmin, üretildiği ülkenin kültürüne dair ne söylediğine” de odaklanır. (Kabadayı, 2013: 54). Buradan hareketle yazarın da değindiği üzere, filmleri sahih biçimde incelemek ya da eleştirebilmek için filmin katmanlarını ve içinde yer alan kodları iyi okumak ve bu okumayı bilmek, tanıtabilmek gerekmektedir. Filmin sosyolojik açıdan tahlili okuyucuda, buna ilişkin bir evrenin oluşturulmasını gerektirir. Ancak sinemada toplumsal olanın ne olduğu sorunsalını, hem perdeye hem de eleştiriye, analize taşımak, görüldüğü kadar net ya da kolay olmayabilir.

Bir filmi sosyolojik anlamda analiz etmek için hikâyenin hem tekniğine hem de içeriğine bakmak gereklidir fakat film yapımında, tekniği ve içeriği birbirinden keskin bir şekilde ayırabilmek kolay değildir. Bazen saniyede bir kare (frame), bir kamera hareketi, aydınlatma estetiği ve lens kullanımı, filmdeki kurgu teknikleri anlamın inşa edilmesi sürecine etki edebilmektedir. Sosyolojik eleştiride önemli olan bir film hangi türe ya da tarihsel döneme ait olursa olsun, sosyolojik veriler sağlayan bir belge gibi ele alınmasıdır (Özden, 2004: 154). Filmlere sosyolojik yaklaşımın değerlendirme alanına bakıldığında toplumsal kavramların filmlerde nasıl yansıtıldığı ve somutlaştırıldığı önem arz eder. Bunun yanı sıra filmlerin sınıf, ırk, yabancılaşma, seçkinler, işlevselcilik, yaşam biçimi, cinsiyet ve değerler (Berger, 1993: 91-96) gibi katmanlar hinterlandında değerlendirilmesi de oldukça önemlidir. Özden’in de vurguladığı üzere sosyolojik eleştiri büyük ölçüde betimleyicidir ki, bu da filmlerin betimsel bir açıdan ele almak demektir. Sosyolojik film eleştirisi, filmlere bireyin kendisini, sosyal rollerini, içinde yer aldığı toplumun değerlerini anlama ve edinme aracı olarak bakmaktadır.

Bir filmi sosyolojik, edebi, tarihsel, dramatik, teknik, felsefi, sanatsal veya başka açılardan değerlendirmek mümkündür. Her bir yaklaşım, filmi gözden geçiren kişinin farklı değerlendirme kriterleri uygulamasını içerir. Bu çalışmada analiz edilen iki film, sosyolojik film eleştirisi, medya metinlerinin toplumbilimsel çözümleme yöntemi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme ya da eleştirel yaklaşım öncelikle Özden’in de (2004) belirttiği üzere, “filmleri bir sanatçının öznel dışavurumu koşullarında ya da estetik özellikleri açısından incelemek yerine, filmin üretilmiş olduğu dönemin ya da içeriğinde ele aldığı dönemin sosyal koşullarının incelenmesini” kapsamaktadır. Özden’in geliştirdiği analize ek olarak Berger’in vurguladığı üzere (1993), sinemanın da bir kitle iletişim aracı olması nedeniyle, filmlere en fazla uyarlanabilir sosyolojik kavramlardan beş (5) tanesinden (*bürokrasi, seçkinler, azınlıklar, stereotip, değerler*) yararlanılmış ve bu kavramlar her iki filmin sosyolojik tahlilinde de kullanılmıştır. Buna ek olarak *Süreyya’yı Taşlamak* ve *Sabır Taşı* filminin analizi yapılırken sosyolojik film eleştirisi (Özden, 2004) ile toplumbilimsel çözümleme (Berger, 1993) tekniklerinden yararlanılmıştır. Zafer Özden (2004), bir filmi sosyolojik açıdan eleştiriye tabi tutmayı ve analiz etmeyi ayrıntılı olarak açıklamakta, Berger ise (1993), böyle bir analiz için farklı katmanlar/başlıklar ortaya koymaktadır.

4. Süreyya’yı Taşlamak ya da 11 Eylül Sonrası Kameranın Yönünü Doğu’ya Çevirmek

Süreyya’yı Taşlamak’ın yazarı Freidoune Sahebjam’ın (2011) eserinde İranlı şair Hafız-ı Şirazi’nin bir beyti yer almaktadır ve bu söz, filmde siyah bir ekran üzerinde yönetmen Nowrasteh tarafından kullanılır. Anlatıya dair hiçbir bilgi yok iken izleyiciyi düşündürmeyi amaçlayan bu alıntı, filmin sosyolojik dokusuna dair önemli mesajlar içerir. Çünkü aşağıdaki cümlede değinildiği gibi İran’daki toplumsal hayata sirayet eden ettiği düşünülen sorunlar, salt bir metni aşmakta ve toplumsala dair önemli bir prolog özelliği taşımaktadır. Bu prolog filmin en can alıcı ve merak uyandıran başlangıca da işaret etmektedir.

Olmayın riyakârlık edenlerden,

Bir yanda yüksek sesle Kur'an'ı dillendirirken

Öte yanda ahlaksızlığını sakladığını zannedenlerden.

Yukarıdaki mezkûr beyit, esasında filmin hikâyesinin sosyolojik bağlamlar üzerine kurulu olduğuna dair bazı ipuçları verir: Riyakârlık, Kur'an okumak ve ahlaksızlık. Bu alıntıda geçen üç kavram, filmin başkarakteri Süreyya'nın (Mozhan Marno) hikâyesiyle yakın bir anlam kurulduğunu gösterir. Bir nehrin kıyısında bulunan kemikler ve kemiklerin tekrar kumsala gömülmesi, Süreyya'nın niçin recm edildiğiyle ilgili üç başlıklı bir sorgulamayı beraberinde getirir. Filmde bir kadının infaz edildiği bilgisini sonradan aktarılır. Film, biten bir olaydan geriye doğru sarar ve bu kurgusal süreç, kendi içinde bazı sorgulamaların olduğunu ortaya koyar. Bu sorgulama İran'da yaşanmış bir olguyu merkeze alarak İslam dünyasında kadının değerinin ve öneminin ne olduğuna yönelik sosyolojik kavramlardan “bürokrasi (İran İslam Şeriatı), seçkinler (Mollalar) azınlıklar (Müslüman kadınlar), stereotip (avam, köylüler, kadınlar), değerler (helal-haram, hak-batıl, melek-şeytan, doğru-yanlış, selamet-fitne çıkarma)” başta olmak üzere birçok kavram ve olguya temas etmektedir.

Berger'in sözünü ettiği ilk sosyolojik analize ait ilk katmanlardan biri bürokrasidir ve bu kavramın filmdeki anlamı, “toplumların büyüdükçe ve karmaşılaştıkça, süreç içinde düzenleme, işlerin herhangi bir etkinlik derecesiyle yürümesi sağlamasıdır” (Berger, 1993: 91-92). Bu kavram aynı zamanda bu düzenin bir düzensizliğe, zaman içinde bir probleme dönüşmesini de çağırır. Film en temelde İran'daki bürokrasinin bir merkezi olduğu öne sürülen İsfahan Eyaleti Kuhpaya şehrinde yaşanan hadiseye dikkat çeker. Sosyolojik eleştirinin büyük ölçüde betimleyici yani durumu tespit etmekle yetindiği dikkate alındığında (Özden, 2004: 57), filmin değer yargıları ile bürokrasi arasında sıkı bir bağ olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre bürokrasi, İran toplumunda kadınların ve erkeklerin konumlarını, rol ve statülerini de gösterir ki, bu tabloya göre recmin gerçekleşmesi de Mollalık bürokrasisinden kaynaklı bir problemde aranmaktadır. Bu kavramın filmin genelinde açığa çıkarıldığı ve recm olayı da başta olmak üzere beldedeki sorunların temelinde mollaların içinde olduğu ve eylemlerinin sorgulanmadığı bürokratik bir oligarşiden söz edilmektedir. En nihayetinde İran İslam Devrimi'nin ardından ülkede önemli bir güce dönüşen mollalık, ülke idaresinde ve yönetiminde elit bir kitlenin söz hakkı elde etmesiyle paralel bir anlam taşır. Ancak hikâyede bu hakkın ve iktidar elitinin, zaman zaman adaletsizliği, hakkaniyetsizliği ve İslam dışılığı tarif ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bürokrasi kavramı, filmin sosyolojik temelinde yönetenler ile yönetilenler arasındaki bir kopuşu, orta yolu (vasat) bulamamayı getirmiş, bürokrasinin yanlış uygulamaları neticesinde “batıl” olana “hakk”, “hakk” olana “batıl” isnadı yapılmıştır. Mollaların içinde bulunduğu bürokrasi “bir zıtlıklar ve çelişkiler hegemonyasına” işaret etmektedir. Bu bürokrasinin sinemasal bir örneğini ise Kemal Tebrizi (2004) *Marmoulak* filminde trajikomik biçimde irdelemektedir.

Süreyya'yı Taşlamak filmindeki bir diğer sosyolojik katman ise “seçkinler”dir. Bu kavram yukarıda bahsedilen bürokrasiyle de iç içe geçmektedir. Çünkü İran'daki dini bürokrasinin süreç içerisinde seçkin bir sınıf (Mollalar) doğduğuna değinilmekte ve bu seçkinlerin iktidarının geniş bir alana yayıldığı, bu kişilerin söz ve eylemlerinin İslam'ın bir emri gibi telakki edilmesini beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır. Filmdeki seçkin mollalar, aynı zamanda “toplumsal piramidin en üstündeki piramitteki kişiler” (Berger, 1993: 92- 93) olarak da kabul edilebilir. Sonuçta seçkin mollalar bir üst sınıfı da andırır ve “gücü olan, varlıklı, etkin konumları, rol ve statüleri bulunan, üst sınıf ya da alt-üst sınıf insanlar”dır. Berger'in de söz ettiği gibi seçkinlerin karşıtı ise sıradan erkek ve sıradan kadınlardır ki, bu açıklama filmin sosyolojik temelinde de bir karşılık bulur. Çünkü burada bahsi edilen “sıradan” kesim, seçkin mollalar dışındaki “Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlardan” müteşekkildir. Filmdeki hem sıradan hem de azınlık konumundaki karakterler ise Süreyya, Zehra ve diğer kadınlar olarak ele alınır. Toplumsal bir yapıda yer alan Müslüman kadın, kendi yaşadığı ortamda bir yabancı pozisyonuna itilebilmektedir. Bu itilmenin ana sebebi, dini otoritenin tanımlarının dışına çıkılan dindarlık, daha doğrusu temel inançlardan bir sapma olarak tarif edilir. Buna göre yoldan (hakk) sapan Süreyya'dır ve sapmanın cezası ise ağırdır. Müslüman kadının bir sapma içinde olduğu da yine mollalar elitinin kararıyla tasdik edilir. Buraya kadar sözü edilen sosyolojik veriler, “değerler” kavramının bir

iktidar tarafından belirlendiğini ve “neyin iyi, neyin kötü olduğuna dair eğilimlerin” seçkin kişilerce kavramsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Seçkinlerin değerleri onların davranışlarına da etki eder, sosyal olguların geniş bir yelpazesini sunar (Berger, 1993: 95). Cinsiyet, siyaset, hakkaniyet başta olmak üzere toplumsala ait kodlar, filmin genelinde değerlerle alakalı kavramların, seçkin bir zümre tarafından alt tabakaya dolaylı ya da doğrudan bir baskı aracı olarak kullanıldığını açıklamaktadır. Bir diğer kavram ise stereotip’tir, bu kavram bazen olumlu bazen de olumsuz anlamlara sahip olabilir. Ancak filmdeki stereotiplerin tehlikeli yanlarının olduğu söylenebilir. Berger burada stereotiplerin, binlerce hatta milyonlarca insanı bir çembere almak demek olduğuna vurgu yapar. Ona göre bir şey ya da kişi hakkında çok basitleştirilmiş, devamlı olmayan, bazen yanlış görüntüler veren stereotip, bireysel farklılıkları en aza indirmekte, basitleştirme, genelleme ve yok edici olma eğilimi taşımaktadır (1993: 95). Filmde stereotip kavramı dindarların tamamının tutucu bireyler olabildiği, kadınların İslam’a aykırı eylemlerinde recm hadisesinin vuku bulduğu, inançlı insanların zulme rıza gösterebildiği ya da dini otoritenin baskısı altında ezildiği, batılıların her zaman olumlu özellikleri olduğu, bunun aksine doğuluların olumsuz özelliklerinin daha fazla olduğu gibi anlamlarla ilişkilendirilebilir.

Filmin sosyolojik açıdan tahlili yanında Michelle Aguayo, İslam toplumlarında kadının değeri ile ilgili önemli bir noktanın altını çizer. Yazara göre Müslüman kadının kurtuluşu retoriği ile terörle savaş arasında bir bağlantı olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir (Aguayo, 2009). Sözü edilen bağlantı bir filmi sosyolojik olarak tahlil ederken filmin eleştirel bağlamının farklı dinamiklerle de bağlantısına temas edebileceğini işaret eder. Bu bağlantı, bir filmin üretildiği dönem ve dönemin koşullarının, filmdeki olayların (siyasal, toplumsal) yaşandığı ülke ya da ülkeler ile o filmin yapımında rol oynayan şirketlerin ve yapımcıların algı ve tutumlarının önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla filmin yapım tarihi ile geçmişte ABD-İran arasındaki gerilimlerin de filmin arka planında gizil bir katman olarak durduğunun ayrı bir öneme sahip olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Film bir anlamda Müslüman kadınların özgürlüğünün dini otoriteler ya da Müslüman erkekler tarafından kısıtlanmasına yer verirken, aynı zamanda Müslüman kadınların kurtuluşunda batılı karakterlerin önemine de yer verir. Bir anlamda Müslüman kadının özgürlüğünün sesinin batının/batılının eliyle mümkün olduğu izlenimine başvurulduğunu belirtmek gerekecektir. O halde filmin görünmeyen katmanında sosyolojik mesajlar olduğu kadar politik mesajların da var olabildiği düşünülebilir. Dolayısıyla özgürlük bir karakter (Müslüman kadın) için oldukça kilit bir anahtar sözcük iken bu kavramın yeniden tahsisinde önemli bir faktör olan Avrupamerkezci bakış açısının filmin sosyolojik kareleri içinde ayrıca irdelenmesi gerektiği karşımıza çıkmaktadır.

Sherene Razack (2008) kaleme aldığı eserde, 11 Eylül sonrasında ırk düşüncesi yaklaşımını ve özellikle ‘terörle savaş’ söylemiyle karmaşık ilişkisini ortaya koymaktadır. Razack’ın analizinde ‘terörle savaş’ sembolü, “tehlikeli”, “tehlikeye atılan” ve “uygar” üç farklı insan tipini temsil etmektedir. Sözü edilen bu insan tiplerini Süreyya’yı Taşlamak’ta da görebilmek mümkündür. Filmdeki tehlikeli/yabancı damgası, kültürel bir damgaya karşılık gelmekte ve bu kavramlar kültür çatışması kavramlarını çağrıştırmaktadır. Zehra’nın recm olayını anlattığı ilk kişinin Kupayeh’e gelen Fransız gazeteci olması önemli bir ayrıntıdır. Bu karakter, Müslüman kadının sesine kulak veren tek kişidir ve Razack’ın değindiği kadının kurtuluşu teorisindeki “uygar” kategorisi içinde değerlendirilebilir. Oryantalist anlatıların temelinde, Müslüman kadının kurtuluşu ya da sesini duyurmasında batılı karakterlere önemli işlevler yüklenir, bu kişiler geç de olsa hikâyenin seyrini değiştiren kahramanlara benzetilmektedir. Fransız gazeteci, Süreyya’nın ölümüne engel olamasa da yapacağı görev çok daha önemli bir hale dönüşür. Kadının özgürlüğünün önünde engel olarak duranların dünya basınına duyurulması ve böylece kadına yönelik aşırılığın, şiddetin tasvir edilmesi gerekmektedir. Filmde “tehlikeye atılan” kategorisi Müslüman kadınları (Süreyya, Zehra) ve “tehlikeli” kategorisi de Müslüman erkekleri (köyün sakinleri, mollalar) temsil edecek biçimde kurgulanmaktadır.

Filmde temsil biçimlerinin bir başka yönü de mekânla alakalıdır. Zira sinema tarihindeki ilk filmlerden (*The Sheik*, 1921) 11 Eylül sonrasına kadar uzayan dönemde Doğulular ya da daha özelden Müslümanlar, yaşadıkları ortam itibarıyla de tehlike arz eden tipler olarak yansıtılır. Bu filmde de gazetecinin bindiği otobüsün kirli olması, Süreyya’nın yaşadığı bölgenin sessizliği, tuhaflığı,

esrarengizliği ve buna bağlı olarak beldenin kaotik bir mekâna dönüşmesi açıkça görülebilir. Bu temsil hikâyenin en başından sonuna kadar tehlikeli bir yere/mekâna da işaret etmekte, Razack'ın teorisine dördüncü bir kategori daha ekleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Dördüncü kategori “tehlîke saçan mekân” olarak zikredilebilir. Süreyya'nın recm edilme olayının vuku bulduğu zamana kadar bu kategori (tehlîke saçan mekân) Doğu'ya ait tüm bakışı ve algıyı bir sabiteye indirgemektedir. Böylece şiddet ve insandışılık, doğulu karakterin yaşadığı mekânla iç içe geçmektedir. Yönetmenin zaman zaman yerli Oryantalizme düştüğü anlaşılabilir çünkü her olumsuzluk gibi Doğu'da var olmak ve yaşamak da tehlikelerle doludur. En genel anlatımla film, Amerikan toplumunun İslam karşıtı pozisyonundan kendine fayda sağlamayı amaçlayan ve bu amaç uğruna tek boyutlu karakterler oluşturan (Kesirli, 2021) bir bakış açısıyla değerlendirilir.

Baudrillard'a göre birini yok etmek için en iyi strateji, kendisini tehdit eden her şeyi ortadan kaldırmaktan ve böylece onu, bütün savunma olanaklarından yoksun bırakmaktan geçmektedir (Baudrillard, 2012: 139). Filmde Süreyya (kadın imgesi) mollalar için bir tehdittir ve herhangi bir suçu olmadığı halde kendisine erkekler tarafından zina isnat edilmektedir. Mollalar bu bağlamda kendi otoritelerini korumak amacıyla bir suçlu aramakta ve kendi güçlerini halka hissettirmektedir. Başta din adamları zümresi (İranlı mollalar), sonrasında iftiraya uğrayan Süreyya'nın kocası, kendilerine gelebilecek her türlü tehlikeyi engellemek amacı gütmekte, gerçekleştirdikleri idamı (kadının taşlanarak öldürülmesi) toplum nezdinde meşru kılmaya çalışmaktadırlar. Bunun aksine Müslüman kadın, bütün savunma pratiklerinden yoksun bırakılmakta, eşi Ali ve molla tarafından büyük bir cezaya uğramaktadır. Recm cezası için en büyük kanıt, evli bir kadının zina ile suçlanmasıdır. Yalancı şahitler ayarlanarak Süreyya'nın başka erkeklerle ilişkiye girdiği ileri sürülerek onun recm edilmesinin önü açılmaktadır. Bu yönüyle Müslüman kadınların, “tehlîkeye atıldığı” ve Müslüman erkeklerin ise hakkı, hukuku ve adaleti devre dışı bırakarak esasında “tehlîkeli oldukları” sonucu ortaya çıkmaktadır.

Filmin sonlarına doğru Süreyya'nın taşlanarak öldürüldüğü sahne oldukça dikkat çekicidir. Kadının taşlandığı süre içerisinde, kameranın hem onun yüzüne hem de molların elindeki Kur'an'a doğru yaklaşması paralel bir kurguyla aktarılır. Gösteren ve gösterilen arasında bir anlamsal ilişki olduğuna değinen yönetmenin tercihi, bu hadisenin iki farklı biçimde yorumlanmasını da beraberinde getirmektedir. İlk, kameranın taşlanan bir kadının yüzündeki kanın akmasına odaklanması ki, bu hadiseyi daha dramatik bir forma büründürmekte, kadının özgürlüğünün alınması, haksızlık ve merhametsizlik gibi mefhumlara vurgu yapılacak şekilde düzenlenmektedir. İkinci anlatımda ise molların elindeki Kur'an'ın sürekli bir şekilde kamera kadrâjına girmesi, anlatılacak konunun daha yakın plandan gösterilmesidir. Böylece yapılan eylemin İslam'da ve Kur'an'da olabilme ihtimali, molların elindeki kutsal kitap metaforuyla desteklenmektedir. Söz konusu sahnede, kutsalın ölümünü meşru hale getiren bir temsil ağırlık kazanmaktadır. Başka bir ifadeyle Süreyya'nın ölümüne neden olan eylemler dizisi ve ona fırlatılan taşlar ile kutsal arasında bir bağlantı olabileceği anlamı ortaya çıkarılmaktadır. Soraya'nın (Süreyya) taşlandığı sahne, filmin en gerçekçi ve dramatik anına seyirciyi de ortak kılmakta ve bakışı Soraya'nın yüzünden akan kana odaklamaktadır. Bu yönüyle şiddetin sadece bir olgudan ziyade kanla birlikte anlamlandırılması şiddetin, ekranda dikkat çekici bir enstrüman olarak kullanıldığını imlemektedir. Müslüman kadınların yaşadığı acıların dramatik bir biçimde sahnelenmesinde mesajın etkisi, şiddet anlatılarıyla donatılmaktadır.

Süreyya'yı Taşlamak filminin sosyolojik analizindeki “bürokrasi, seçkinler, azınlıklar ve değerlerin” birbiriyle doğrudan bağlantılı olduğu, birbirlerini takviye eden bir işleve sahip oldukları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan stereotip kavramının bunlardan ayrıldığı söylenebilir. Böylece sosyolojik analiz, filmdeki temel paradigmaları anlamada ve okumada farklı anlamların yattığını gösterir. Bürokrasi, seçkinler, azınlıklar ve değerler filmdeki İran'daki dini otorite, yönetici elitler ve molla karakteri ile bağdaştırılmaktadır. Toplumsal sorunların ortaya çıkmasına, büyümesine etki eden tutum ve davranışlar ile bireylerin ve yöneticilerin dini yanlış yorumlaması arasında sıkı bir bağ olduğu ileri sürülebilir. Bununla beraber geçmişte yaşanmış bir hadisenin genele indirgenmesi, tüm olumsuzlukların bir inancı referans göstererek yorumlanması ise stereotipleştirici bir okumaya götürebilmektedir. Filmde azınlıkların yani kadının sosyolojik temsilinde mollaların ve onların baskı kurduğu avam tabakanın

görüşleri hâkimdir. Bürokrasiyi elinde tutan dinamikler (dini otorite) kavramlara yüklediği anlamların içini de kendisi doldurmaktadır.

5. Sabır Taşı ya da Müslüman Kadının Kurtuluşu Söylemi

Sherene Razack'ın (2008) 'terörle savaş' söyleminde üç kalıplaşmış figürden, kategoriden söz eder. Bunlar "tehlikeli" Müslüman erkek, "tehlikeye düşen" Müslüman kadın ve "medeni/uygar" Avrupalıdır. Bu kategorizasyon aynı zamanda tehditkâr bir üçüncü dünya nüfusuna karşı kendini savunmak amacıyla siyasi, askeri ve yasal güç kullanabilen demokratik Batı uluslarının bir mit yaratmasını ortaya koyar. Bu mit, Müslümanların siyasi topluluklardan kovulması, damgalanması, gözetim altına alınması, hapsedilmesi, işkence görmesi ve bombalanması şeklinde bir sürecin haklı çıkarılmasına teşvik eder. Razack'a göre (2008) bu düşünce, dünyayı hak eden ve hak etmeyenler arasında bölen bir düşünceye, ırksal bir tasnife, ötekileri askıya alma fikrine alıştırılan bir sürece tekabül eder. Ancak bu düşünce bizi, Müslüman nüfusun korunması ve güvenliğin sağlanması adına Ebu Gureyb'te kötü muamelelere maruz bırakılan Müslüman kadınlara ve esirlere neler olduğunu anlatmaya sevk edememektedir. Çünkü 'kamplar,' özgürlüklerin askıya alındığı yerler veya kurumlardır, hukukun üstünlüğü buralarda geçerli değildir.

11 Eylül sonrası sinemada önemli bir mesele haline gelen Müslüman kadınların toplumdaki konumu, değeri üzerine hem batılı hem de doğulu yönetmenlerin yer verdiğini bir kez daha hatırlatmak gerekir. Müslüman kadının sinemada temsilinde gerek doğu toplumunda gerekse batı toplumunda yaşadığı sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu başlıkta Doğu'da filmler üreten ve Batı'da sinema eğitimi alıp yine orada yapıcılık yapan sanatçılardan birinin çalışmasına yer verilmektedir. 11 Eylül sonrası İslam toplumlarında kadının yeri ve önemi üzerine Afganistanlı yönetmenlerin nasıl bir bakış açısı geliştirdiği üzerine yoğunlaşmaktadır. 11 Eylül sonrası Doğu'da, İslam dünyasında Müslüman kadının temsili eğilen yönetmenlerin bir arayış içerisine girdikleri görülür. Belki de 11 Eylül, Müslüman toplumların kendilerini sinema aracılığıyla yeniden okumasına, anlamasına, anlatmasına ve sorunların kökeninde yatanları fark etmede bir milattır denebilir.

Afganistan kökenli Atik Rahimi'nin *Yeryüzü ve Küller*'den (2004) sonra çektiği ikinci film *Sabır Taşı*, yönetmenin aynı ismi taşıyan eserinden sinema uyarlanmıştır. 2008'de Fransa'nın en önemli edebiyat ödülleri arasında Goncourt ödülü alan eser, ilkin Fransızca olarak kaleme alınır, daha sonra Polly McLean tarafından İngilizceye tercüme edilir. Türkiye'de ise bu eserin tercümesi Volkan Yalçıntoklu tarafından yapılır ve eserin basımı Can Yayınları tarafından gerçekleştirilir. Eserin önsözünde Halit Hüseyini (Khaled Hosseini) Afgan toplumunun en çok kuşatılan üyelerinin kadınlar olmasının can sıkıcı bir gerçek olduğuna vurgu yapar. Hüseyini'ye göre Taliban'ın gelişinden çok önce, Afgan kadınlar temel haklar ve hürriyetlere sahip olmak için epeyce mücadele etmişlerdir. Birkaç kentsel alan dışında ataerkil aşiret hukuku sebebiyle kadınların çalışma, eğitim, yeterli sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamadıkları, kişisel haklarından mahrum bırakıldıkları görülmektedir. Afganistan'da yaşanan savaşlar, insanların yerinden edilme ve anarşi ile çok daha kötü hale gelmiş, son yıllarda bazı gelişmeler olsa da, çok sayıda kadın, toplumsal hayata katılımdan kabile gelenekleri tarafından mahrum bırakılmaya, sorgusuz sualsiz mutlak egemenliğin altında çürümeye devam etmektedir. Afgan kadınları çok uzun süredir meçhul ve sessiz kalmışlardır.

Eserin adı gibi filmin adı da, Pers kültüründen izler taşır. Çünkü Pers folklorunda "syngue sabour" yani sabır taşı, kendisine güvenenlerin kötü durumlarını emen sihirli bir kara taşdır. Bu taşın adı "sabır taşı"dır ve çok fazla sıkıntı ve acı çektikten sonra, patlayacağı gün kıyametin olacağına inanılıyor. Filmde acıyı çeken kadın (Golshifteh Farahani), yarı ölü haldeki eşinin bakımını üstlenir ve yaşadığı yerde her gün bombalar patlar. "Yaralanan sen; derdi, ıstırapı çeken benim" der kadın. Hiçbir şey kadın için yolunda gitmez iken Taliban örgütü, mahalleye ve kadının evine operasyon yapar. Taliban'ı sorgulayan yönetmenin kamerası, örgütün elemanlarının evdeki durumu ile filmin başındaki alegorik anlatımı karşılaştırırcasına düzenlenir. Bu sahnede özgürlük, adalet, vicdan ve hak mefhumlarının Taliban'dan ne kadar uzakta olduğu vurgusu vardır. Rahimi bu vurgusunda anarşiyi besleyen ve kaosun egemen olmasını sağlayan Taliban örgütünü hedefine alır. Bu örgütün sorunsal yapısı her yönüyle

sorgulanmalı ve neyi amaçladıkları eylemleri üzerinden hafızada yer edinmelidir. Masum sivilleri sorumsuzca hedef alan bir örgütün, kendi halkına adaleti getirmesinin zor olduğu vurgusunu içeren eleştirel sinematik yaklaşım, şiirsel bir dil bağlamında karşı-söylem geliştirir. Çünkü ortada dökülen onca kanın hangi akılla döküldüğünün hesabını soran Rahimi, izleyiciye bir insanlık vahşetinden tablolar göstererek Talibancı zihniyeti daha yakın plana alır.

Yönetmen Rahimi, bir kadının, kocasının son nefesini verene değin onun yanında durmasını düşünmeye davet eder. Beklemek en büyük ıstıraba dönüşür çünkü beklenen kişi uzun bir süredir uykuda, komada, yarı ölü bir haldedir. Kadının film boyunca yaptığı iç monologlar yerini seyircinin de sabrını zorlayan bir yapıya dönüşür, İslam beldelerinde kadınları bekleyen kadere ya da kader gibi görülen manzaralara vurgu yapılır. Kadının kendi babasından göremediği sevgiyi, şefkati yuvasında da göremediğini anlarız. Velhasıl film, bir aile yapısındaki sevgisizliğin yol açtığı derin izleri betimlerken babanın gafletini öne çıkarır ve onun kişisel hırsları yüzünden gelinen durumu ortaya koyar. Filmdeki en büyük eleştiri ataerkil, erkek egemen yapıyadır çünkü bu yapı tüm yönleriyle çözüm değil, sorun üreten bir fabrikaya benzetilir. 12 yaşındaki kızını 40 yaşındaki bir adamla evlendirme amacı taşıyan babanın tek derdi, bildircinlere olan aşırı sadakatidir ve bu sadakat, hane halkına gösterilmemektedir.

Yıllardır sabrettiği halde hiçbir şeyin değişmediğini gören kadın için evden kaçış bir özgürlük alanına dönüşür. Hem sosyal hayatta hem de ev içi alanda kadının aşağı, ikincil, ezilen ve marjinalleştirilmiş bir konumda olduğuna yer veren Zabihzadeh, çalışmasında, kadına yönelik aile içi şiddet konusuna değinerek bu durumun, Rahimi'nin bir ürünü olmadığını söyler. Yazar, bir hayal gücü değil, gerçekçi bir şekilde tasvir edilen bir gerçekle karşı karşıya kaldığımızı ifade eder (Zabihzadeh, Hashim, & Wei, 2015: 52-53). Zabihzadeh'e göre Afgan kadınların acınası koşullarını değiştirmek ve kadınlarının çektiği sefaleti göstermek için bir avuç edebi şahsiyetin, özellikle Rahimi gibi Afgan diasporasından olanların, çalışmalarından söz eder. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti ortadan kaldırmaya dönük propagandaya başvuran Rahimi'nin, eşitlikçi bir toplum için savunuculuğuna yöneldiği ve Sabır Taşı'nda sıradan Afgan kadınlarının günlük yaşamlarını tasvir etmeye çalıştığına değinilir.

Normal bir yaşam sürerken eşine anlatamadığını, onun ölüm döşeginde anlatan kadın, evlilik süresince sesi çıkmayan, dinlenmeyen ve ikincil plana atılan bir nesne gibi temsil edilir. Evine baskın yapıldığında kendisi korumak için yalan söylemek zorunda kalan kadının durumu, yönetmenin gözünden Afgan toplumundaki adalet, merhamet ve namus üçgenine çevrilir. Bu üç önemli kavramdan yoksun kalan toplumun hastalıklı bir topluma dönüştüğü anlaşılabilir. Filmin ortalarından itibaren hikâyeyi feminist bir yapıya dönüştüren/eviren yönetmen Rahimi, kadının dramını, acısını kendi bedeni üzerinde her türlü tasarrufunun meşru ya da mantıksal bir açıklamaya doğru evirir. Hem romana hem de filme konu olan kişi gizlidir. Ancak gizli olsa da esas olan yaşanan acılar ve çekilen çileler iken *Sabır Taşı*'ni, erotik sahnelerle donatma amacı güden yönetmen, sorunlu bir anlatı tarzını uygulamaya geçirmeyi denemektedir. Gerçek bir hayat hikâyesi olarak başlayan filmde yönetmen Rahimi, bu topraklarda hem kan, gözyaşı ve kaosun bitmediğine ağırlık verir, hem de hikâyeyi erotik kodlarla teşhir etmeyi öne çıkarır. Neticede film, Müslüman kadının sorunlarına eğilerek onun özgürlüğünü, görüşünü kısıtlayan ataerkil yapıya eleştiriler sunarken diğer yandan da Müslüman kadının mahremiyetini, kendini ifade etmesini sorunlu bir perspektiften yorumlamaktadır. Bu bakış açısında, Müslüman erkeğin her yönüyle iticiliği baskın olduğu ve bu baskın gücün aynı zamanda mahvedici bir yapıya sahip olduğu dile getirilmektedir. Müslüman kadın ise sinemasal açıdan erotize edilmekte, kadının yaşadığı sorunların çözümsüzlüğüne vurgu öne çıkmakta, aynı zamanda mekânın da ölümcül bir manzarayla aktarıldığı bir anlatı yapısı ortaya çıkmaktadır.

Sabır Taşı'nin sosyolojik açıdan tahliliyle *Süreyya'yı Taşlamak* filminin toplumsal kodlarının örtüştüğü görülmektedir. Her iki filmde de Müslüman kadının, sınırlı bir evrende yaşamını sürdürdüğü görülür. Bu filmde bürokrasi olgusunun *Süreyya'yı Taşlamak*'ta olduğu gibi dini bir bağı (El-Kaide, Taliban) olduğu ve bunun da doğrudan seçkinlere atıf yaptığı zikredilmektedir. Filmdeki azınlıklar en nihayetinde Müslüman kadınlar ve çocuklardır. Değerler ise egemen toplumdan ve otoriteyi sağlayan mekanizmadan ayrı düşünülmemektedir. Stereotip ise ilk filmin analizinde olduğu gibi, indirgemeci bir

toplum algısı oluşturmakta, bir bölgede (Afganistan) yaşayanların tamamının kötülüğe bulaşmış olacağı paradoksunu sunmaktadır.

Sabır Taşı'nın sosyolojik analizinde ilk kavram bürokrasidir. Bu kavram Afganistan'daki Taliban yönetimi ile anlandırılır. İlk filmde olduğu gibi buradaki bürokrasi kendi içinde ciddi bir kargaşa, çatışma yaşamaktadır. Bazen söz ile bazen de silah ile şiddete başvurduğu düşünülen bürokrasi, sistemsiz bir toplumu ve huzurun olmadığı bir mekândan haber vermektedir. Kavramın filmdeki sosyolojik bir diğer anlamsal karşılığı ise kapalı bir toplumda gelişen olayların duvarların ötesinde başlayıp bitmesidir. Kaotik manzaranın mimarı ve cereyan eden çatışmanın temeli, sorunların kökeni yönetim mekanizmasından kaynaklıdır.

Sabır Taşı'nın bürokrasi ile seçkinler tabakası arasında doğrudan bir ilişki vardır. Asayışı ve yönetimi sağlayan seçkin sınıf El-Kaideli militanlardan oluşmaktadır. Ayrıca bu seçkin sınıfın varlığının hem fiilî hem de bir sözlü anlamda bir şiddeti barındırdığı aktarılmaktadır. Bunun tam karşısında ise azınlıklar (Müslüman kadın) vardır ve sistemin işleyişinde herhangi bir etkileri bulunmamaktadır. Özellikle ana kadın karakter üzerinden inşa edilen sosyolojik söylem, filmlerle ilgili çözümleme yapıldığında hem sosyal yapıyı hem de filmlerin dilini daha iyi anlayabilmeyi gerektirmektedir. Kabadayı (2013“ele alınan filmlerle kültür ve kültürün diğer alanları arasında bağlantı kurmanın” gerekliliğinden söz etmektedir. Bu bağlamda sabır taşının esasında Pers kültüründen bazı izler taşıdığını bilmek gereklidir. Bu düzlemde film (*Sabır Taşı*) sadece bir “izlenim olmaktan çıkmaktadır ve toplumsal anlamlarla kurulu yoğun bir anlatıya dönüşür”. Anlatıyı analiz etmek, içinde yaşadığımız kültürün de irdelenmesine aracı olmaktadır (Kabadayı, 2013). Çünkü Pers kültüründe “*syngue sabour/sabır taşı*”, kendisine güvenen kişilerin (kadının), kötü durumlarını emen sihirli bir kara taş olarak kabul edilmektedir. Filmdeki ana kadın karakterin çektiği ıstırap, tüm acıların sonunda patlayacak ve adeta bir kıyamet gerçekleşecektir.

Filmdeki sosyolojik analizde öne çıkan stereotip kavramı, *Süreyya'yı Taşlamak* filmindekine benzer bir kullanım içermektedir. Buna göre Müslüman kadın ve Müslüman erkeğe dair yapılan tasvirler, tektipleştirici, kutuplaştırıcı bir dile sahiptir. Elbette gerek İran'da gerekse Afganistan'da dini yapıların yanlış tutum ve inançlarından kaynaklı problemler var olabilmektedir. Ancak *Sabır Taşı*'nda kadının (la femme) bir adının bile olmaması dikkat çekicidir. Bu durum belki de toplumda kadının bir adı, değeri, itibarı olmamasına atıf da olabilir. Fakat filmin sosyolojik görünümünde Müslüman karakterler, Müslüman belde ve İslam, çoğu zaman indirgemeci yaklaşımlarla tarif edilmekte, bu da bir olgu üzerinden genellemelerin yaygınlaşması tehlikesini barındırmaktadır. Değerler kavramı ise bürokratik aygıtlarla anlamlı hale getirilmekte ve değerlerin inşa edilmesinde Taliban yönetiminin ciddi bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Sonuç

11 Eylül sonrası sinemanın politik bir aygıt olarak kullanılmasının en bariz örneğini, İslam'ın ve Müslümanların, kadın hakları üzerinden hedefe oturtulmasında görülebilir. Böylece terörle savaşın gerekçesi, hukukun olmadığı bir beldenin kamuoyuna sunulmasıyla aşılmış olur. *Sabır Taşı* (2012) filminde olduğu gibi *Süreyya'yı Taşlamak*'ın sosyolojik bağlamdaki analizinde Müslüman kadının toplumsal baskı, statü, roller, ataerkil yapı ve toplumsallaşma kavramları dikkat çekmektedir. Bu kavramlara yüklenen anlamlarda gücü elinde bulunduran kitleye (mollalara) ve bizatihi gücü elinde olanın kendi inancına (İslam'a) göndermelerin yapıldığı görülmektedir. Bu haliyle toplumsal sorunlar genel bir kitle göz önünde bulundurularak sinematografik anlatımlara tabi tutulabilmektedir. Bu anlatım yoluyla bireysel anlamda Müslüman kimliği, daha genel bağlamda ise İslam dini olumsuz temsillerle kuşatılmaktadır. 11 Eylül sonrasında sinema filmlerinde Doğu'yu, İslam'ı ya da Müslümanları konu edinen filmler, gerek Batı'daki gerekse Doğu'daki yönetmenlerin dikkatini çekmeye devam etmektedir. Türkiyeli, İranlı, Afganistanlı, Pakistanlı ve Hindistanlı yönetmenlerin filmlerinde hikâyenin kahir ekseriyetini Müslüman kadınlar üzerine kuran yapımlar, ülkelerin kendi içindeki toplumsal, ekonomi-politik ve kültürel perspektiften bu meseleleri irdellemektedir. Dolayısıyla üretilen filmler ile dönemin koşulları arasında sıkı bir bağ olduğu unutulmamalıdır.

Müslüman kadınların sorunlarına yer veren ve doğulu yönetmenlerin kamerasından üretilen filmler, bu konuyu anlatı içerisinde ele alırken geçmişe, tarihe not düşülen olaylara bakarak bir sinema dilini esas alabilmektedir. Bu film dilinde kadınların erkek egemen toplumda yaşadığı sorunların farklı boyutları ve derinlikleri var olduğu eleştirel bir minvalde değerlendirilir. Müslüman kadınların yaşadığı sorunlara değinen ve köken olarak doğulu sinemacıların ürettiği *Süreyya'ya Taşlamak* ve *Sabır Taşı* filmlerinde, Müslüman erkeklerin ve hâkim yapının dayatmalarına, haksızlıklarına ve adaletsizliklerine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu hâkim yapı Süreyya'nın hikâyesinde İran'daki Mollalık müessesesi, *Sabır Taşı*'nda ise Taliban'dır.

Süreyya'ya Taşlamak filmi gerçekte yaşanmış bir olaydan esinlenerek yapılmış ve İslam'da recm olgusunu gündeme taşıyarak kadınların zulme uğrama, sesi kısılma durumlarına odaklanmıştır. Bu filmde Müslüman kadın, Müslüman erkek tarafından bizatihi yönetilmekte, idare edilmektedir. Müslüman kadın her türlü sorundan, hatadan uzak olmalıdır ancak bir Müslüman erkek için ise durum farklılık arz edebilir. Film aynı zamanda Müslüman erkek egemen yapının her icraatını İslam'a mal etmesine, dinin bir otoriteye teslim edilmesini de yakın takibe alır. Bu otoritede kadının hiçbir hakkı olmadığı, keyfi uygulamalarla kadının varlığının ortadan kaldırılabilceği söz konusudur. Filmin geçtiği mekân ve bu mekândaki erkek temsilleri kesin bir ayrımla “şiddet üreten, adaletsizlikle yönetilen ve merhametsiz bir toplum” telakkisine atıflar yapar. Bu telakkiiyi bir yere kadar Müslüman kadının saflığını, masumluğunu ve güçsüzlüğünü ortaya koyarken anlatının her aşamasında Müslüman erkeği indirgemeci (tüm Müslümanların şiddet uyguladığı ya da şiddete meyilli oldukları) Bir anlayışla değerlendirir. Neticede filmde bir tek iyi erkek karakter vardır ki, o da batılı gazetecidir. Bu gazeteci, özgürlüğü elinden alınan Müslüman kadının sesi, dünyaya açılan kapısı mahiyetindedir. Tüm olumsuz özelliklerin Müslüman erkeğe, dini otoriteye yüklendiği yapımda “yalnız iyinin” batılı bir karaktere atfedilmesi düşündürücüdür. Yönetmenin doğulu olması, meselenin sinemaya aktarılmasında sorunlu yönleri ve yanları barındırdığı gerçeğini değiştirmemektedir. 11 Eylül sonrasında genel olumsuz temsillerin Müslüman erkek karakterlerle işlendiği, Müslüman kadının özgürlüğünün, yaşamının tehlikelerle dolu olduğunu anlatan film, acı bir finalle bitse de bundan sonraki süreçte Müslüman kadının sesini duyanların batıda yaşadığı bilincini hafızalara kazıtmaktadır.

Taliban'ın katı tutumlarını tasvir ederken cinsiyetçi bir tavır takınan Rahimi ise *Uçurtma Avcısı* ve *Süreyya'ya Taşlamak* filmlerinde Radikal İslamcılarının tümüyle sorunlu olduklarını, görünmeyen yüzlerinin ahlaksızlıklarla dolu olduğunu ve adaletten uzak bir görünümde olduklarını kendi senaryosuna (*Sabır Taşı*) taşımaktadır. Ezilen, madunlaştırılan Müslüman kadın temsilini ve Afgan toplumunda yaşayan kadınların toplumsal sorunlarını filminde öne çıkaran yönetmen, Taliban yönetiminin adil olmayan uygulamalarını ve erkeği ölüm döşeginde olsa bile ona hizmetçi gibi bakmaktan başka bir işi olmayan, hayatın içinde sıkışan ve sesi duyulmayan kadınların hikâyesini anlatma çabasındadır. Bu çaba içinde kadın, sosyal hayattan uzaktadır ve özgürlüğü Müslüman erkek, otorite tarafından esir edilmiştir. Hikâyenin ortasından itibaren Müslüman kadının yaşadığı sorunların temelinde iktidardan kaynaklanan sorunların yattığı anlaşılmaktadır. *Süreyya'ya Taşlamak*'ta olduğu gibi bu yapımda da İslam ve Müslüman tanımlarının ötekileştirici üsluplarla çevrili olduğunu söylemek mümkündür. İslam toplumlarında (Afganistan, Pakistan...) kadının konumunu ve sosyal hayattaki yerini tümüyle cinsiyetçi bir merkezden ele alan *Sabır Taşı*'nda Müslüman kadının, erkeğin arzularına hizmet etmekten başka işlevi olmadığı mesajının öne çıktığı ileri sürülebilir. Adalet, merhamet ve namus olgusu üzerinden aile, kadına şiddet, evlilik temalarına yönelen *Sabır Taşı*, ötekinin (Müslümanların) iyi özelliklerinin olmadığı bir dünyayı resmederek, 11 Eylül sonrası sinema filmlerindeki Oryantal hafızanın temel dinamiklerine vurgu yapmaktadır.

Her iki film de sosyolojik açıdan derin mesajlarla donatılmıştır. Bu bağlamda bürokrasi, seçkinler, azınlıklar, stereotip, değerler kavramları çerçevesinde sosyolojik bir analiz yapıldığında, filmlerde ortak bazı noktalar olduğu gözlenmiştir. Her iki filmde de bürokrasi ve seçkinler, bir iktidar elitinden söz etmekte ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde bu kavramların son derece etkili olduğunu açığa çıkarmaktadır. Her iki film de dini yapıların toplumsal hayatta nüfuzları olduğunu (Taliban-El Kaide, İran Şia'sı, mollaları), Müslüman kadınların toplumsal hayatta adaletsizliklere maruz kaldıkları, çoğu zaman zulüm karşısında seslerinin kesildiği, böylece bir “öteki”ye dönüştüğünü veya azınlık olarak

hayata tutundukları, toplumsal hayatta neyin değerli neyin değersiz olduğu hususunda asıl belirleyici faktörün seçkinlere (din adamları, dini örgütler) ait olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda her iki filmde Müslüman imgesinin sadece bir açıdan temsilinin sorunsallar içerdiği, bu sorunsalın ise öteki'yi anlamada ve tanımada belirli sabitelere bağlı kalınması tehlikesini doğurabileceği söylenebilir.

Filmlerde müslüman erkeklerin kontrolündeki kamusal hayatın baskıcı bir dile, tutucu bir yaklaşıma sahip olduğuna değinmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamda kadınların haklarının askıya alındığı, onların etken değil edilgen bir konumda oldukları, toplumdaki rol ve görevlerinin erkekler tarafından gasp edildiği sonucu çıkmaktadır. Bu filmler, kadının temsil biçimindeki sorunları anlamak için müslüman erkeklere ve onların İslam'ı anlama ya da algılama biçimlerine, dinin kendisi olarak dayatılan paradigmaya bakılması gerektiğini öngörmektedir. Bu yönüyle yönetmenlerin filmlerinde bir realiteye ışık tutma çabası, gerçeği anlatma çabasının hakim olduğu da görülebilir. Nihayetinde müslüman kadının temsilinin bir yaşanmışlık, tarihsel bir gerçeklik durumu da görünür kılınmaktadır. Bununla beraber *The Stoning of Soraya M.* (2008) ve *The Patience Stone* (2012) filmlerinde eleştirinin asıl odağı müslüman erkeklerdir. Ancak filmin genelinde bu sorunun kaynağı İslam olarak gösterilmektedir. Bir inancı yaşayanlardan bir inanç sisteminin kendisine yöneltilen eleştirilerin kendi için bir tezat barındırdığı, hem İslam'a hem de Müslümanlara dair genelleyici, basmakalıp yargıların yeniden üretildiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aguayo, M. (2009). Representations of muslim bodies in the kingdom: deconstructing discourses in hollywood. *Global Media Journal*, 2(1), 41-56.
- Alalawi, N. (2015). How Do Hollywood Movies Portray Muslims and Arabs after 9/11? "Content Analysis of The Kingdom and Rendition Movies. *Cross-Cultural Communication*, 11(11), 58-62. doi:<https://doi.org/10.3968/7642>
- Arnheim, R. (2002). *Sanat olarak sinema.* (R. Ünal, Çev.) Ankara: Öteki Yayınları.
- Bakır, B. (2018). *Sinema ve psikanaliz.* İstanbul: Hayalet Kitap.
- Balcı, Ş., & Çifçi, M. (2021). "Makul"ü öldürmek: kalifat dizisinde müslüman kimliğinin temsili. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 237-250. doi:10.47951/mediad.1011477
- Baudrillard, J. (2012). *Kusursuz cinayet.* (N. K. Sevil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, A. (1993). *Kitle iletişiminde çözümleme yöntemleri.* (M. Barkan, N. Bayram, D. Güler, U. Demiryay, A. Tunç, N. Ulutak, & A. Yüksel, Çev.) Eskişehir.
- Demir, T. (2020). *Amerikan hollywood sinemasında islamofobi: keskin kişancı film örneği incelemesi.* Batman: Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Downing, J., & Wilkins, K. (2002). Mediating terrorism: Text and protest in interpretations of The Siege. *Critical Studies in Media Communication*, 19(4), 419- 437.
- Dönmez Colin, G. (2005). *Kadın, islam ve sinema.* Ankara: Agora Kitaplığı.
- Eijaz, A. (2018). Trends and patterns of muslims' depictions in western films: an analysis of literature review. *Mediaciones*, 14(21), 19-40. doi:10.26620/uniminuto.mediaciones.14.21.2018.19-40
- Fidan, M. (2021). Oryantalizm ve batı sineması: midnight express (1978) filmi örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 1-30. doi:10.53495/e-kiad.825627
- Girard, R. (2003). *Şiddet ve kutsal.* (N. Alpay, Çev.) İstanbul: Kanat Yayınları.
- Haider, M. (2019). The socialization of the muslim body and space in hollywood. *Sociology of Race and Ethnicity*, 1-14. doi:<https://doi.org/10.1177/23326492198859>

- İnam, A. (1997). Şiddet üzerine düşünceler. *Felsefe Dünyası Dergisi*(24), 8-11.
- Kabadayı, L. (2013). *Film eleştirisi: kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kesirli, A. (2021, 02 08). *BeyazPerde*. www.beyazperde.com: <http://www.beyazperde.com/filmler/film-145549/elestiriler-beyazperde> adresinden alındı
- Kiran, U., Qamar, A., Adnan, M., & Youssef, E. (2021). Muslims depiction in hollywood movies: a qualitative study. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 18(8), 1126-1136.
- Liang , Y., Ranade, R., Wang, S., Bai, D., & Lee, J. (2022, 8 11). The “vertigo effect” on your smartphone: dolly zoom via single shot view synthesis.
- Namaz, Y. (2011). 11 eylül sonrası amerikan sinemasında öteki`nin sunumu. *Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı*.
- Namaz, Y. (2021). *Sinematik Söylemler - Sinema Filmlerinin Felsefesi*. Bursa: Mümbit Yayınları.
- Özden, Z. (2004). *Film eleştirisi: film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Qumlil, K. (2009). Arabs and Muslims in Hollywood Breaking Down the Siege. K. Qumlil, M. Guggisberg, & D. Weir (Dü) içinde, (Ed.) içinde, *Understanding Violence: Context and Portrayals* (s. 15-24). Oxford: Inter-Disciplinary Press. (s. 15-23). Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Razack, S. H. (2008). *Casting out: the eviction of muslims from western law and politics*. Toronto: University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.
- Sahebjam, F. (2011). *The stoning of soraya m.: a story of injustice in iran*. (R. Seaver, Çev.) New York: Arcade Publishing.
- Senanayake, H. (2021). Hollywood and wicked other: the identity formation of “western us” versus “muslim others”. *Open Political Science*(4), 64-67. doi:<https://doi.org/10.1515/openps-2021-0007>
- Shaheen, J. (2001). *Reel bad Arabs: how hollywood vilifies a people*. New York: Olive Branch Press.
- Shaheen, J. (2008). *Guilty: hollywood's verdict on arabs after 9/11*. New York: Interlink Publishing Group.
- Torab, A. (2007). *Performing islam: gender and ritual in iran*. Leiden-Boston: Hotei Publishing.
- Uluç, G., & Küngerü, A. (2018). Sinemada Arapların Temsiline Bir Örnek: “Keskin Nişancı” Filmi. (68), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/547715> adresinden alındı
- Watt, D. (2012). The urgency of visual media literacy in our post-9/11 world: Reading images of Muslim women in the print news media. *Journal of Media Literacy Education*, 4(1), 32-43.
- Yavuz, A. Ö. (2022, 07 05). Süreyya'yı taşlamak: bir oryantalist iftirası. <http://ayvakti.net>: <http://ayvakti.net/?p=2220> adresinden alındı
- Yel, A. M. (2018). *Medya ve Sinemada Temsil Edilme Biçimleriyle İslam Karşıtlığı*. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-16.
- Yousaf, M., Sial, N., Munawar, A., & Shahzad, M. (2020). Stereotyping of islam and muslims in hollywood movies: an analysis of representation. *The Scholar Islamic Academic Research Journal*, 6(1), 63-95. doi:<https://doi.org/10.29370/siarj/issue10ar9>
- Zabihzadeh, S. R., Hashim, R. S., & Wei, G. C. (2015). Domestic violence against women in Atiq Rahimi's *The Patience Stone*. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 15(3), 51-66.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50, İkinci yazar/Second author % 50'dir.
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

After the September 11 incidents in 2001, the role of movies in both Western and Eastern cinema has become important in narrating the historical events and the problems experienced by people to the audience. Movies mediate the reconstruction of the real through the impact of 9/11 and this reconstruction is equipped with ideological representations. The directors of *The Stoning of Soraya M.* (2008) and *The Patience Stone* (2012) movies are originally Eastern (from Iran and Afghanistan) and both directors touch on essential points regarding the representation of Muslim women and men after September 11.

When the movies after September 11 are examined, it is seen that directors living in different worlds and regions spread their representations of eastern and Muslim men and women into the narrative process with different aspects. This study focuses on how two eastern directors handled the representations of Muslim women and men in their movies after 9/11. In Iranian director Cyrus Nowrasteh's *Stoning Soraya M.* (2008) and Afghan director Atiq Rahimi's *The Patience Stone* (2012), it is revealed how references are made to the Muslim women's place in social life, violence, freedom and the emancipation of Muslim women. The core of *Stoning Soraya M.*'s narrative is entwisted with the fundamentalist, bigoted, violence prone and primitive people. The figure that hinders the emancipation of the Muslim woman can only be overcome by one circumstance: A Western hero. In fact, this savior character freely gets into the privacy of the Eastern woman and the sharing of the same environment with the Eastern woman and the Western individual instantaneously can be considered as a reference to a subconscious. According to this view, while the house and face of the Eastern woman are open to her close, this scene in the movie recommends and are accompanied by a Eurocentric though that allows the Westerner to step easily into the Easterner's own world. The displacement of an Eastern/Muslim woman or the reconstruction of her privacy can be seen as a sign of how, as Yegenoglu (2013) puts the imperialist fantasies are articulated with Orientalist discourse.

Rahimi, who takes a sexist stand while describing the rigid behaviors of Taliban, engraves in his scenario that the Radical Islamists that we are accustomed to in the films *Kite Runner* and *Stoning Soraya M.* are entirely problematic, that their unseen faces are full of immorality and that they are far from justice. Emphasizing the image of a woman in search and oppressed as a commodity in the society she lives, the director describes Islam and Muslims with a marginalizing rhetoric and insulting approaches through his film language and implications. He approaches the station and the place of women in social life in Islamic societies (Afghanistan, Pakistan...) from a completely sexist center and concludes that women have no other occupation than serving the desires of men. Focusing on the themes of family, violence against women and marriage through the phenomenon of justice, compassion and honor, *The Patience Stone* has the reflex of imprisoning the audience in a spiral of verisimilitude by mentioning a stereotypical, degrading, vulgar and rotten society that does not introduce the good features of the other (Muslims) in any of its scenes.

The representation of Muslim women in both films is surrounded by political, intellectual and social problems in Islamic geographies. On the basis of the problems experienced by Muslim women, the religious attitudes, preferences and behaviors of Muslim men and the way they understand Islam have an important role. In the movies, it is pointed out that those who have real power in cities and countries where such problems are experienced in this context are Muslim men. The movies refer that the public life under the control of Muslim men has an oppressive language and a conservative approach. Therefore, in such an environment, it is concluded that women's rights are suspended, they are in a passive position rather than active one, and their roles and duties in society are usurped by men. These movies suggest that in order to understand the problems in the representation of women, it is necessary to look at Muslim men and their way of understanding or perceiving Islam and the paradigm imposed as religion itself. From this aspect, it can be seen that the effort to shed light on a reality and to tell the truth have dominance in the film of the directors. However, the main focus of criticism in *The Stoning of Soraya M.* (2008) and *The Patience Stone* (2012) is Muslim men. But, throughout the film, the source of this problem is shown as Islam itself. It is understood from those who live a belief that the criticisms directed at a belief system contain a contradiction in itself and that generalizing and stereotypical judgements about both Islam and Muslim are reproduced.

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

Use of Websites with Educational Content: A Study on Students of Sports Sciences **Eğitsel İçerikli Web Sitelerinin Kullanımı: Spor Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine Bir** **Araştırma**

Yunus Emre Karakaya*, Metin Yılmaz**, Aykut Şahin***

Öz: Bu araştırmanın amacı Türkiye’de spor bilimleri fakültelerinde okuyan öğrencilerin eğitsel içerikli web sitelerini kullanımını etkileyen faktörleri araştırmaktır. Etik kurul onayı Fırat Üniversitesinden alınmıştır (20.11.2020-24/12). Öğrencilerin eğitsel içerikli web sitelerini kullanımını etkileyen faktörleri belirlemek için “Eğitsel İçerikli Web Sitelerinin Kullanımını Etkileyen Faktörler Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler lisanslı SPSS paket programı kullanılarak parametrik testlerden “Tek Yönlü Varyans Analizi” analizi, bağımlı değişkenler arasında ne düzeyde ve ne yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymak amacıyla “Pearson Korelasyon Analizi” kullanılmıştır. ANOVA analizi sonucunda eğitsel web sitelerini kullanma sıklıkları ve sınıf düzeyi değişkenlerinde ölçek ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Korelasyon analizi sonucunda en güçlü ilişkinin ölçek ile “Memnuniyet” alt boyutu arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Sonuç olarak eğitsel içerikli web sitelerinin spor eğitiminde kullanılmasının faydalı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede eğitsel web siteleri çeşitli görsel materyallere erişimde hem öğrencilere hem de öğretim elemanlarına kolaylık sağlamanın yanı sıra öğrencilerin mesleki bilgilerini kendi aralarında paylaşmalarına olanak sağlamıştır. Ayrıca öğrenciler araştırmalarını eğitsel web siteleri aracılığıyla kolayca yapabilmektedirler. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal ağ ortamlarında daha fazla uygulamanın yer alabileceği ve spor eğitimi sürecinde daha verimli kullanılacağı belirlenmiştir. Spor eğitimi veren kurumlarda her öğrenim döneminde öğrencilerin internet kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi için çeşitli eğitimler düzenlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Web siteleri, Eğitsel içerik, Spor eğitimi, Üniversite, Öğrenci

Abstract: This study aims to investigate the factors that affect the use of educational websites by the students of the faculty of sports sciences in Turkey. Ethics committee approval was obtained from Fırat University (20.11.2020-24/12). To determine the factors affecting the use of educational websites of students, the “Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale” was used. The data obtained in the study were analysed by the SPSS package software. The “One-Way Variance” analysis, which is one of the parametric tests, was conducted.

* Asst. Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Sport Sciences, Physical Education and Sports
ORCID: 0000-0002-9858-2103, emrekarakaya@firat.edu.tr [corresponding author]

** Res. Asst., Fırat University, Faculty of Sport Sciences, Sports Management
ORCID: 0000-0001-8191-7264, metin.yilmaz@firat.edu.tr

*** Res. Asst., Munzur University, Faculty of Sport Sciences, Physical Education and Sports
ORCID: 0000-0003-3654-6550, aykutsahin@munzur.edu.tr

Cite as/ Atf: Karakaya, E.Y. Yılmaz, M. & Şahin, A.(2023). Use of Websites with Educational Content: A Study on Students of Sports Sciences. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 233-242.
<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1124345>

Received/Geliş: 01 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 12 April/Nisan 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

Additionally, a "Pearson Correlation Analysis" was conducted to determine the level and nature of the relationships between the dependent variables. As a result of the ANOVA analysis, significant differences were observed in the variables of frequency of using educational websites and grade level. As a result of the correlation analysis, it was observed that the strongest relationship was positive and high between the scale and the "Satisfaction" subscale. As a result, it was revealed that educational websites were beneficial in terms of sports education. Within this framework, educational websites enabled students to share professional information among themselves, in addition to providing convenience to both students and instructors while accessing various visual materials. Furthermore, students could easily do their research via educational websites. Finally, it was determined that with the development of technology, more applications could be included in social networking environments, and they could be used more efficiently in the sports education process. In institutions that provide sports education, various trainings can be organized to raise the awareness of students about internet use in each education period.

Keywords: Websites, Educational content, Sports education, University, Student

Introduction

Rapid changes in the world of science affect individuals' ways of thinking and perspectives, changing mental processes as well as social structure and behaviour. While the interaction between science and technology enables the development of both, it also affects the educational processes and mental structure of individuals (Budak, 2015; Senemoğlu, 2009). Developments and changes in science are directly proportional to the education processes of humans. As individuals are educated, science develops, technological changes are experienced with scientific developments, and individuals can be educated again thanks to technological changes. Therefore, education and science form a cycle that affects each other.

The rapid integration of technology into information has accelerated the entry into the modern information society and paved the way for information to be accessible in every environment. The development of computer and internet technologies provides advanced technical support for individuals' lifelong learning systems in the age of the information economy (Tang, 2018). The endless proliferation of information in the information age of the modern world has also increased the need for information (Kurbanoglu and Akkoyunlu, 2001). The increase in the use of technology brings digitalization while education and teaching platforms also get their share from these changes. These developments, called information and communication technologies, create educational environments by including computers, tablets, smartboards, smartphones, the internet, and similar environments in education processes. Accordingly, it was stated that this new structure would make a positive contribution to the learning-teaching processes, while it was predicted that the effectiveness of teaching would increase as the frequency of the utilization of educational environments increased (Karataş and Sözcü, 2013).

Considering the importance of education in human life, the number of websites that can share educational content through the internet is increasing day by day. Thanks to online learning opportunities, the internet, which provides ease of access to information quickly and in a short time, has become a popular tool in learning processes. Platforms (websites) with educational purposes, constituting the concept of online learning, are designed to meet the needs of the students (Akdemir and Koszalka, 2008). Individuals shape their expectations for educational websites in this direction, and in the most accurate, up-to-date and accessible ways according to their preference (Henkoğlu and Mişçi, 2012). Şahin et al. (2016) categorized the use of the internet for educational purposes as accessing information, sharing information, conducting research and studies, following scientific studies, using web pages and applications designed for educational purposes, following books, articles and journals shared online, translating texts in foreign languages, providing educational content, watching programs and games and using libraries on the internet. Thanks to the internet, it has become easier to share different types of data such as videos, music, and photos instantly in addition to accessing information (Yılmazsoy and Kahraman, 2017). According to Gökdaş and Kayri (2006), it is frequently emphasized that the use of educational content should become widespread. The increases in the use of educational

content to increase the quality and efficiency of education also result in an important problem. This problem is whether the educational software is usable (Bertiz, 2017: 21).

When the studies on educational websites were examined, it was observed that these studies mainly dealt with the design elements, usability, and formal features of the websites. In studies that highlighted the way the websites presented educational information content, and the way that they appeared, data collection tools measuring these purposes were used (Hsu, 2006; Lam and McNaught, 2004). However, there have been no studies on the factors that affect the expectations of individuals from these websites, their satisfaction in terms of use, overall satisfaction, and intentions to use these websites, or studies that reveal the relationship between individuals' expectations from these sites, and their satisfaction in terms of using these sites again.

Based on the developments and innovations, internet technologies offer different options to individuals. This is because educational websites were born as a result of the use of the internet for teaching purposes, and were created to meet the needs of individuals to obtain information in different fields. Especially, considering the advantages they enable in terms of time, ease of access, and cheap costs, educational websites are the first resources that individuals refer to when they need information on any subject. This situation has changed the perspective of individuals in the teaching and learning process, and has led individuals to perceive the internet environment as the main source for obtaining information. Currently, individuals prefer to use educational websites that provide access to up-to-date, accurate and satisfying information, and thus, offer rich learning opportunities. Accordingly, they shape their expectations in this direction. Within this framework, this study was conducted to determine the factors affecting the use of educational websites in line with the perceptions of students receiving sports education in Turkey. In the study, the expectations of the students who received sports education from educational websites, and the satisfaction they got as a result of using these websites were revealed. Furthermore, the study also aimed to determine the students' intentions for reusing these websites, and whether the expectations of the students from such sites were met. In line with these purposes, it was attempted to answer questions such as “*Are there any differences in the variables of the students who receive sports training, such as the factors affecting the use of educational websites, the frequency of using websites with educational content, and the grade in which they receive an education?*” or “*Are there any relationship between the scale and subscales for the use of educational websites by students receiving sports training? If so, at what level and in what direction?*”. This study is of importance in terms of guiding students about why and how students studying in the field of sports sciences benefit from the internet, and the consequences that internet use may cause. Furthermore, the study provides important contributions to the literature, and researchers by determining the expectations, and satisfaction levels of students, which are experienced in learning environments independent of time and place, apart from the design elements of educational websites.

Method

Research Model

In this study, the “*quantitative method*” was used, and the relational survey design was chosen as the design of the study. In survey model studies, an existing situation is tried to be described as it is (Karasar, 2009). In addition, Büyüköztürk et al. (2010) used the expression that in correlational studies, the relationship between two or more variables put forward in the hypothesis is revealed.

Research Group

The study group consisted of 901 randomly chosen individuals who studied at the Sports Sciences Faculties at Firat University (344 individuals), Dicle University (93 individuals), Harran University (87 individuals), Bitlis Eren University (54 individuals), İnönü University (158 individuals), Ağrı İbrahim Çeçen University (74 individuals), Bayburt University (37 individuals) and Atatürk University (47 individuals). The demographic information of the 901 participants was presented below (Table 1).

Table 1. Demographic Information of Research Group

Variables		N	%
Gender	Male	592	65.7
	Female	306	34.3
Age	18-21	394	43.7
	22-25	426	47.3
	26 and above	81	9.0
Grade Level	1 st grade	97	10.8
	2 nd grade	353	39.2
	3 rd grade	326	36.2
	4 th grade	125	13.9

Data Collection Tools

The scale developed by Henkoğlu and Mihci (2012) was used to obtain the data from the study group. This scale is used to determine the expectations of university students from educational websites, and the factors that affect their intention to reuse these websites. As a result of the factor analysis performed by Henkoğlu and Mihci (2012), it was observed that the scale consisted of 16 items and 4 factors. These factors were named as perceived usefulness, meeting expectations, satisfaction, and continuance intention, representing the subscales of the Expectation-Fitness Model. For the reliability of the data obtained from the scale, the Cronbach Alpha (α) internal consistency coefficients of the measurements obtained from the whole scale, and each factor were calculated. The reliability coefficients were 0.91 for the measurements obtained from the whole scale, 0.83 for the perceived usefulness (items 9, 10, 11, and 12), 0.85 for meeting expectations (items 1, 2, 3, and 4), satisfaction (items 5, 6, 7 and 8) and 0.76 for continuance intention (items 13, 14, 15 and 16).

Data Analysis

For the analysis of the data obtained in the study, a licensed SPSS 22 package software was used. The data obtained from the 901 students who received sports training were first examined to investigate whether the scale, and its subscales fulfilled the assumption of normality. The kurtosis and skewness values of the scale, and its subscales were determined to be between +1.5 and -1.5, which indicated a normal distribution. Accordingly, it was determined that these results also provided the assumptions for the correlation and regression analyses. Furthermore, it was observed that the linearity condition, which is the second presupposition of the regression analysis, was also met. The Cronbach Alpha (α) internal consistency coefficient of the scale was determined to be 0.81.

Then, frequency and percentage calculations were conducted to reveal the distribution of the study group in terms of individual variables. One-Way Analysis of Variance (ANOVA), one of the parametric tests, was used to determine the differentiation according to the individual variables, frequency of using educational websites, and grade. The LSD test was conducted to determine among which variables the differences were. The level of statistical significance (α error level) was regarded as $p < 0.05$. "Pearson Correlation Analysis" was conducted to determine the level and direction of the relationship between the dependent variables.

Ethical Procedures

Before conducting the study, the Ethics Committee Report of this study was obtained from the Social and Humanitarian Sciences Research Ethics Committee of Firat University with document number 24 and decision / number 12, dated 20.11.2020.

Findings

In line with the aims of the study, the results obtained from the perceptions of the students receiving sports education were presented below.

Table 2. Results of the One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Conducted to Determine Whether There Was A Difference According to the Variable of Frequency of Using Educational Websites By The Study Group

Scale	Frequency	N	Mean	SD	F	p-Value	LSD Test
Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale	(a) Continuous Use	268	3.728	0.783	20.450	0.000*	a< b, c, d
	(b) Occasional Use	424	3.553	0.575			b< c, d
	(c) Rare Use	174	3.370	0.553			c, d
	(d) No Use	35	2.975	0.741			
Meeting Expectations	(a) Continuous Use	268	3.621	0.900	13.498	0.000*	a<b, c, d
	(b) Occasional Use	424	3.429	0.740			b<c, d
	(c) Rare Use	174	3.218	0.653			
	(d) No Use	35	2.971	0.952			
Perceived Usefulness	(a) Continuous Use	268	3.747	0.884	12.675	0.000*	a<b, c, d
	(b) Occasional Use	424	3.615	0.694			d<b, c
	(c) Rare Use	174	3.482	0.729			
	(d) No Use	35	2.957	0.971			
Satisfaction	(a) Continuous Use	268	3.780	0.854	21.213	0.000*	a< b, c, d
	(b) Occasional Use	424	3.556	0.705			b< c, d
	(c) Rare Use	174	3.383	0.643			c, d
	(d) No Use	35	2.857	0.887			
Continuance Intention	(a) Continuous Use	268	3.764	0.882	12.234	0.000*	a<b, c, d
	(b) Occasional Use	424	3.614	0.752			b<c, d
	(c) Rare Use	174	3.398	0.683			
	(d) No Use	35	3.114	0.858			

SD= Standard Deviation *p<0.05

According to the results, statistically significant differences were observed in the “Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale (F=20.450; p=0.000)” and the subscales of “Meeting Expectations (F=13.498; p=0.000)”, “Perceived Usefulness (F=12.675; p=0.000)”, “Satisfaction (F=21.213; p=0.000)”, and “Continuance Intention (F=12.234; p=0.048)” according to the variable of the frequency of using education websites (p<0.05) (Table 2). As a result of the LSD test, it was determined that the mean scores of those who constantly used websites with educational content in the scale and subscales were high.

Table 3. Results of The One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Conducted to Determine Whether There Was A Difference According to the Grade Levels of the Study Group

Scale	Grade Level	N	Mean	SD	F	p-Value	LSD Test
Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale	(a) 1 st Grade	97	3.525	0.674	3.499	0.015*	b< c, d
	(b) 2 nd Grade	353	3.472	0.664			
	(c) 3 rd Grade	326	3.586	0.683			
	(d) 4 th Grade	125	3.678	0.607			
Meeting Expectations	(a) 1 st Grade	97	3.389	0.791	2.988	0.030*	b< c, d
	(b) 2 nd Grade	353	3.347	0.795			
	(c) 3 rd Grade	326	3.469	0.787			
	(d) 4 th Grade	125	3.576	0.841			
Perceived Usefulness	(a) 1 st Grade	97	3.528	0.784	1.796	0.146	-
	(b) 2 nd Grade	353	3.550	0.819			
	(c) 3 rd Grade	326	3.645	0.779			

	(d) 4 th Grade	125	3.702	0.712			
Satisfaction	(a) 1 st Grade	97	3.621	0.826	3.298	0.020*	b< c, d
	(b) 2 nd Grade	353	3.469	0.769			
	(c) 3 rd Grade	326	3.595	0.771			
	(d) 4 th Grade	125	3.694	0.732			
Continuance Intention	(a) 1 st Grade	97	3.564	0.814	2.649	0.048*	b, d
	(b) 2 nd Grade	353	3.522	0.793			
	(c) 3 rd Grade	326	3.634	0.818			
	(d) 4 th Grade	125	3.740	0.740			

SD= Standard Deviation *p<0.05

According to the perceptions of the study group, statistically significant differences were observed in the “Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale (F=3.499; p=0.015)”, and the subscales of “Meeting Expectations (F=2.988; p=0.030)”, “Satisfaction (F=3.298; p=0.020)” and “Continuance Intention (F=2.649; 0.048)” according to the variable of the grade level (Table 3). As a result of the LSD test, differences were determined in the perceptions of the 2nd-grade students and the 3rd- and 4th-grade students. It was also determined that the perceptions of the students who received sports education in the 2nd grade were at lower levels.

Table 4. Results of the Correlation Analysis for the Relationships Between the Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale and Its Subscales

Scale	Descriptive	1	2	3	4	5
Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale (1)	R	1				
	p	-				
	N	901				
Meeting Expectations (2)	r	0.826*	1			
	p	0.000	-			
	N	901	901			
Perceived Usefulness (3)	r	0.862*	0.587*	1		
	p	0.000	0.000	-		
	N	901	901	901		
Satisfaction (4)	r	0.863*	0.661*	0.668*	1	
	p	0.000	0.000	0.000	-	
	N	901	901	901	901	
Continuance Intention (5)	r	0.826*	0.538*	0.656*	0.592*	1
	p	0.000	0.000	0.000	0.000	-
	N	901	901	901	901	901

*p<0.05

According to the results, strong and positive, significant correlations were observed between the “Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale” and the subscales of “Meeting Expectations (r=0.826; p=0.000; p<0.05)”, “Perceived Usefulness (r=0.862; p=0.000; p<0.005)”, “Satisfaction (r=0.863; p=0.000; p<0.05)”, and “Continuance Intention (r=0.826; p=0.000; p<0.05)” (Table 4). It was determined that the strongest relationship was between the scale and the "Satisfaction" subscale, which was at a strong level and positive while the weakest relationship was moderate and positive between the "Meeting Expectations" and "Continuance Intention" subscale.

Conclusion

In line with the perceptions of the study group, significant differences were observed in the subscales of the "Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale", which included "Meeting Expectations", "Perceived Usefulness", "Satisfaction", and "Continuance Intention", according to the

variable of frequency of using educational websites (Table 2). It was determined that the mean scores of those who constantly used websites with educational content in the scale, and its subscales were at high levels. A review of literature on the subject demonstrated the following conclusions. In a study, Yılmazsoy and Kahraman (2019) examined undergraduate and graduate students in terms of their aims to use social networks, and reported that mean scores of educational use were higher than the scores of communication, and recognition/introduction aspects. The researchers also stated that students mostly used social networks in the field of education. Budzinski et al. (2012) emphasized that the time students spend on social media was quite long, and the use of classroom-based social media sites could be interesting. However, due to the use of social media by most of the students, it was stated that the Facebook pages were used for educational purposes. Kamiloğlu and Yurttaş (2014) stated that the internet and all social media applications were not only entertainment environments but these applications were turned into educational and training platforms for young people. Toğay et al. (2013) reported that students mostly used social networking websites to connect with their friends, and they also used social networking sites to communicate with lecturers and classmates about course topics. İli (2013) stated that students' purposes of using social media were chatting online, following the news, playing games, following their friends, and conducting research. Accordingly, it can be stated that the use of social networks in education is increasing gradually due to features such as being flexible and useful, easier to use compared to other teaching management systems, enriching teaching experiences, and supporting the evaluation processes (Özmen et al., 2012; Jones et al., 2010). The results of this study also demonstrated that it was an expected result for the study group to have high scores for the frequency of using educational websites, and to reveal a significant relationship between them. Because the parallel development of applications for educational purposes in an environment where the internet, computers, tablets, and smartphones are widespread is an important issue in terms of its contribution to education. These results also demonstrate that the understanding of education has shifted from traditional teaching methods to contemporary teaching methods. Therefore, it is an important issue that further studies support the same results as this study.

Significant differences were determined in the subscales of "Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale", "Meeting Expectations", "Satisfaction" and "Continuance Intention" according to grade levels (Table 3). There were differences in the perceptions of the 2nd-grade students and the 3rd- and 4th-grade students. It was observed that the perceptions of the students who received sports education in the 2nd grade were at a lower level. An analysis of other studies indicated the following conclusions. In the conducted by Yılmazsoy and Kahraman (2019), among the study group, undergraduate students used the internet for educational purposes more compared to graduate students while graduate students used the internet for social interaction and commutation purposes more frequently compared to undergraduate students. Yenen (2020) did not detect a significant difference in the mean scores of prospective teachers regarding the grade variable. Soysal and Aldal (2020: 132) concluded that the grade level of the students did not have any effect on the use of social networks. As the grade levels of the study group increase, it is an expected result that their expectations, satisfaction, and intention scores from educational websites increase. This is because it is natural for students not to use the internet in an educational sense in the first years of university, and to use the internet to chat online, play games, follow the news, follow their friends, etc. However, it can be interpreted that with the advancement of the grade variable, the educational content becomes a necessity for them in the professional sense, which increases the thought that it will contribute to their career plans. The fact that the study group did not demonstrate a significant difference in their perceptions on the usefulness of educational websites, and that every student had the same perception can be associated with the acceptance of a significant fact by everyone. Therefore, the absence of a significant difference in other studies should be considered as an expected result.

As a result of the correlation analysis, it was determined that there was a strong and positive correlation between the "Factors Affecting the Use of Educational Websites Scale" and the "Satisfaction" subscale. The weakest relationship was observed to be moderate and positive between the subscales of "Meeting Expectations" and "Intention to Continuity" (Table 4). Yenen (2020) reported

that teacher candidates' perceptions of learning based on social networks were at high levels in terms of both general terms and all the variables. Şahin et al. (2016) stated that students' mean scores for internet addiction were low, and their educational internet usage skill levels were moderate. Additionally, the researchers could not find a significant relationship between students' educational internet usage skills and internet addiction levels. Accordingly, this result was interpreted as students' educational internet use situations did not cause internet addiction. As long as the internet can be used in education with information and educational content, the contributions of computer and internet technologies to our lives in terms of accessing information are undoubtedly very significant. Therefore, the presence of strong correlations between the students' perceptions of using educational websites and their expectations, satisfaction, perceived usefulness, and continuance intentions were considered as expected results.

Web-based education includes a complex process for establishing and maintaining social relationships (Panigrahi et al., 2018). For individuals existing in the education and training structure to be more competent in terms of knowledge, culture, or art by using the opportunities provided by technology, such social networks should be integrated into education and used consciously (Kartal and Kokoç, 2010). Köşkeröğlu-Büyükimdat et al. (2011) stated in their study that the benefits of Facebook, a social network, made a significant contribution to the use of such social networks as a professional development tool, especially in communication, sharing, and socialization. In another study, Öztürk (2011) argued that it was a necessity to integrate social networking sites into university education and that their use in educational contexts would be beneficial in terms of communication, cooperation, and resource/material sharing. On the other hand, Mazman (2009) emphasized the importance of using social networks in educational contexts on issues such as providing effective communication, studying together, collaborative learning to create common outputs within the framework of different views and ideas, access to resources and material sharing.

These studies and observations demonstrate that learning perceptions and ways of accessing information are changing rapidly. The ever-developing technology has made it mandatory for people to use the internet more effectively. The use of social media has also evolved into such practices in many fields and continues to do so. While the internet was mostly used for social media purposes in the past, it is mostly used for educational purposes today. For this reason, students of all age groups should be able to follow educational sites more closely, and develop their research skills. We can ensure that the internet takes place in our lives in a more functional way by supporting the infrastructure in educational institutions, and preparing the necessary ground for the education of students. Raising generations who can keep up with the perception of learning of the new generations and guiding them accordingly should be the primary goal of institutions/organizations. To make effective use of educational websites, students receiving sports education must be made aware of how they can use these networks for academic and professional learning. In this direction, considering the dynamic structure and colorful contents of online education platforms, the attention of students who receive sports education can be drawn to the lesson while increasing their motivation. This is because it is thought that the use of such applications as introductory activities to the lessons will inform the students about what will be covered in lessons, and serve as reminders of learning during lessons. As a result, it was revealed that educational websites were beneficial in terms of sports education. Within this framework, educational websites enabled students to share professional information among themselves, in addition to providing convenience to both students and instructors while accessing various visual materials. Furthermore, students could easily do their research via educational websites. Finally, it was determined that with the development of technology, more applications could be included in social networking environments, and they could be used more efficiently in the sports education process. As a result of this study, the following suggestions were proposed.

- Students' awareness about the use of such practices in education can be increased.
- In sports education institutions, various educations can be organized for students to raise awareness about the use of the internet, especially for developing internet skills for educational purposes in each educational period.

- For the students who receive sports education to be more active in their lessons, and to participate in the lessons together with the instructors, lessons that emphasize the contents of educational websites can be provided.
- Studies can be conducted to investigate information-based data in a way to make them a part of the system, and support educational websites.

References

- Akdemir, O. & Koszalka, T. (2008). Investigating the relationships among instructional strategies and learning styles in online environments. *Computers & Education*, 50(4), 1451-1461.
- Bertiz, Y. (2017). Web-based training platforms comparison of mobile and web usability standards. *Science, Education, Art and Technology Journal*, 1(1), 19-24.
- Budak, Y. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri (kuramlar, yaklaşımlar, modeller, stratejiler) (trans. instructional principles and methods (theories, approaches, models, strategies))*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Budzinski, J. W., Farrell, B., Pluye, P., Grad, R. M., Repchinsky, C., Jovaisas, B., & Johnson-Lafleur, J. (2012). An online knowledge resource and questionnaires as a continuing pharmacy education tool to document reflective learning. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 76(5), 1-6. DOI: 10.5688/ajpe76582.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gökdaş, İ., & Kayri, M. (2006). E-Learning-the problems and solution recommends in terms of turkey situation. *Van Yuzuncu Yil University, Journal of Education Faculty*, 2(2), 1-20.
- Henkoğlu, H. Ş., & Mıhçı, P. (2012). The factors affecting the use of educational web sites: a scale development study. *Ege Journal of Education*, 13(1), 26-39.
- Hsu, Y. C. (2006). Better educational website interface design: the implications from gender-specific preferences in graduate students. *British Journal of Educational Technology*, 37(2), 233-242.
- İli, K. (2013). Impact of social media environments and tools on students behaviours (example of gaziçiftliği anatolian high school) (Master thesis). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 339070)
- Jones, N., Blackey, H., Fitzgibbon, K., & Chew, E. (2010). Get out of myspace! *Computers & Education*, 54(3), 776-782. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2009.07.008>.
- Kamiloğlu, F. & Yurtaş, Ö. U. (2014). The contribution of social media on obtaining information and self-improvement, and a fieldwork on high-school students. *Galatasaray University Journal of Communication*, 21, 129-150, <https://doi.org/10.16878/gsuilet.96678>.
- Karal, H. & Kokoç, M. (2010). University students' aims of use of social network sites scale: development and validation. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 1(3), 251-263.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi (19. baskı)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, İ., & Sözcü, Ö. (2013). Awareness, attitudes and expectations of school administrators concerning fatih project: a situation analysis. *Electronic Journal of Social Sciences*, 12(47), 41-62.
- Köşkeroğlu-Büyükimdat, M., Albayrak, D., Uğur Erdoğan, F., Yıldırım, S., Eryol, G., & Ataman, Y.E. (2011). Preservice teachers' facebook usage and their perspectives about facebook as a professional development tool. *Kırşehir Faculty of Education Journal*, 12(2), 119-134.

- Kurbanoğlu, S., & Akkoyunlu, B. (2001). A study on equipping students with information literacy skills. *Hacettepe University Journal of Education*, 21, 81-88.
- Lam, P., & McNaught, C. (2004). Evaluating educational websites: A system for multiple websites at multiple universities. 16th Annual World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia & Telecommunications, Lugano, Switzerland.
- Mazman, S. G. (2009). *Adoption process of social network and their usage in educational context* (Master thesis). Hacettepe University, Institute of Science and Technology, Ankara.
- Özmen, F., Aküzüm, C., Sünkür, M., & Baysal N. (2012). Functionality of social networks in educational settings. *NWSA-Education Sciences*, 7(2), 496-506.
- Öztürk, M. (2011). *College students use social networking sites, the use of objectives and views on education* (Master thesis). Sakarya University Institute of Education Sciences, Sakarya.
- Panigrahi, R., Srivastava, P. R., & Sharma, D. (2018). Online learning: adoption, continuance, and learning outcome-a review of literature. *International Journal of Information Management*, 43, 1-14.
- Şahin, C., Aydın, D., & Balay, R. (2016). The Investigation of the students' educational use of internet and students' internet addiction in school of education. *Journal of Kirşehir Education Faculty*, 17(1), 481-497.
- Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim öğrenme ve öğretim* (trans.: *Development learning and teaching*). Ankara: Pegem Akademi.
- Soysal, A., & Aldal, H. (2020). Educational social network use: an application on students. *Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 10(1), 125-135.
- Tang, L. (2018). Research on content innovation of distance education in the background of internet. ICEPMS International Conference on Education, Psychology, and Management Science. Access: https://webofproceedings.org/proceedings_series/article/artId/3299.html, DOI: 10.25236/icepms.2018.159
- Toğay, A., Aktur, T. E., Yetişken, İ. C., & Bilici, A. (2013). The usage of social networks in education processes: a vocational high school experience, Academic Computing Conference, Antalya: Akdeniz University, Access Date: July 13, 2017. Access: ab.org.tr/ab13/bildiri/302.pdf
- Yenen, E. T. (2020). Investigation of prospective teachers' perceptions regarding social networks based learning. *Research and Experience Journal*, 5(1), 1-9.
- Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2017). Addiction to social media and usage of the social media for educational purposes: The facebook example. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 6(1), 9-20.
- Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2019). Examination of social media usage purposes of undergraduate and graduate students. *Kastamonu Education Journal*, 27(1), 219-229, DOI: 10.24106/kefdergi.2481.

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: First author % 40; Second author % 30, Third author % 30.
2. No potential conflict of interest was reported by the authors

Araştırma Makalesi • Research Article

A Study about the Effect of Positive Perception of Innovation on Leadership Styles
Pozitif İnovasyon Algısının Liderlik Tarzları Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma

Mutlu Tokmak*

Abstract: Innovation refers to both a process and the end to be obtained as a result of this process. Innovation, which is not an invention on its own, can sometimes be considered as the gateway to a new invention, and sometimes to overcome the problems and difficulties we face. So that today we take a product or service and add new insights or novelties into it, then presenting it as output is an innovation. Innovation is basically defined as improvements and changes which provide added value to the enterprises. The impacts of innovation are generally seen as positive by business owners and executives, but in some cases this perception may be negative as well. The aim of this study is to research the effect of the perception that innovation will create a competitive advantage, will increase the product quality and is considered as an escape from a crisis, which are indeed positive perceptions of innovation, on transformational, interactional, charismatic, servant and strategic leadership styles. For this purpose, a survey was conducted on 108 SMEs operating in and around Bursa province. As a result of the related survey and further studies, the effect of the positive perception of innovation on the innovation-oriented leadership styles was determined as follows: on transformational leadership 51.9%, on interactional leadership 14%, on charismatic leadership 79.4%, on servant leadership 46.4% and on strategic leadership 40.2%. (Ethics Report: JSGA 30.06.2020)

Keywords: Innovation, Positive Perception of Innovation, Leadership Styles

Öz: İnovasyon -yenilikçilik- hem bir süreci hem de bu süreç sonucunda elde edilecek sonucu ifade etmektedir. Başlı başına bir buluş olamayan inovasyon bazen karşılaştığımız sorun ve sıkıntıların üstesinden gelmek bazen de yeni bir buluşun giriş kapısı olarak değerlendirilebilir. Öyleki günümüzde bir ürün veya hizmeti ele alıp ona yenilikler katarak tekrar çıktı olarak sunmak bir inovasyondur. İnovasyon, işletmelere katma değer sağlayacak yenilikler ve değişiklikler olarak değerlendirilmektedir. İnovasyonun yaratacağı etkiler işletme sahipleri ve yöneticiler tarafından pozitif olarak algılandığı gibi bazı durumlarda ise olumsuz olarak algılanabilmektedir. Bu çalışmada pozitif inovasyon algısı olan, inovasyonun krizden çıkış olarak algılanması, rekabet avantajı yaratacağı algısı ve ürün kalitesini arttıracığı algısının dönüştürücü, etkileşimci, karizmatik, hizmetkâr ve stratejik liderlik üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Bu amaçla Bursa ili ve çevresinde faaliyet gösteren 108 KOBİ üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda pozitif inovasyon algısının; inovasyona yönelik dönüştürücü liderlik üzerinde %51,9; etkileşimci liderlik üzerinde %14; karizmatik liderlik üzerinde %79,4; hizmetkâr liderlik üzerinde %46,4 ve stratejik liderlik üzerinde %40,2 oranında etkisinin olduğu tespit edilmiştir. (Etik Raporu JSGA 30.06.2020)

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Pozitif İnovasyon Algısı, Liderlik Tarzları

* Doç.Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Güvenlik Bilimleri Bölüm Başkanlığı
ORCID: 0000-0002-7428-1322. mutlu-tokmak@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Tokmak, M. (2023). A Study about the effect of positive perception of Innovation on leadership styles. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 243-255 <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.961261>

Received/Geliş: 02 July/ Temmuz 2021

Accepted/Kabul: 26 August/ Ağustos 2022

Published/Yayın: 30 April/ Nisan 2023

Introduction

Innovation can be defined as the improvements which will increase the profits of the enterprises as well as providing added value. The changes that will occur as a result of the innovation practices within the enterprises can both be perceived as positive and in some cases negative by the business owners and executives.

The perception of innovation where it is seen as an escape from the crisis periods as well as where it creates a competitive advantage and increases the product quality is considered as the positive perception of the innovation. On the other hand, perception of not being able to manage the innovation, perception of innovation as a positional risk, perception of innovation where it is thought to be resisted by the employees and customers, perception of innovation as an uncertainty, perception that innovation will create radical changes and perception of innovation as an additional cost are considered as negative perceptions of innovation (Torun, 2016: 71).

In this study, the effects of positive perceptions of innovation belonging to the small and medium-sized business owners and executives on transformational, interactional, charismatic, servant and strategic leadership styles are investigated. For this purpose, a field survey was conducted for the business owners and executives of small and medium sized enterprises. Both the data obtained from the related literature review and the statistical results of the field research have been tried to be conveyed comparatively.

1. Conceptual Framework

In this chapter, innovation, positive perception of innovation and innovation-oriented leadership styles are described. In addition, this chapter also includes the researches in the related literature about innovation and leadership styles. The hypotheses developed for the purpose of the research are also included in this chapter.

1.1 Concepts of Innovation and Positive Perception of Innovation

Innovation is producing, developing and commercializing a new process idea considering the new products, services or business models in the current market and launching it to the market (Gamal, Salah & Elrayyes , 2011: 7). According to Zeleny (2012: 441), innovation is qualitative or quantitative developments and improvements made on the product, process or business model. These improvements are considered to be certain changes to the existing product and service. If we want to define innovation by considering its purpose and market size, it can be expressed as a process which involves many stages in which the ideas are transformed into new and improved products, services or processes so that the organization can differentiate itself from others, provide competitive advantage and establish superiority over others (Baregheh, 2009: 1334).

Considering that the managers shape the innovation processes according to their perceptions of innovation, the importance of the perception of innovation can be understood more clearly. The perception of innovation as an escape from the crisis periods, the perception that it will create a competitive advantage, and the perception that it will increase the product quality are the positive aspects of innovation which are also evaluated positively by the executives. It is possible to explain the positive perceptions of innovation as follows (Torun, 2016: 23):

The perception of innovation as an escape from the crisis periods: Barker (2002: 35) states that the steps taken by the depressed enterprises or when the markets are uncertain may be possible only if the executives view innovations as a way out of crisis. İçke (2014: 33) stated that, when there is a global economic crisis, it would be disadvantageous for the financial markets in the world economy to continue to act as they did before the crisis. It is expected that the executives who want to turn crisis environments into an opportunity will tend towards innovation activities and overcome the crisis environment with product based, process based, organizational and marketing innovations.

The perception that innovation will create a competitive advantage: it is important in terms of competition for businesses to change their strategies, structures and processes, especially in harmony with the external environment (Damanpour & Gopalakrishnan, 1998, 11). Innovations are considered to be one of the most fundamental elements of gaining competitiveness in national and international markets, increasing productivity, economic growth and development, and thus increasing prosperity and quality of life for both countries and companies (Işık & Kılınc, 2011, 14). One of the most important tools driving the organizations that want to provide competitive advantage is the innovations. Because the logic behind the idea of innovation is to revitalize the organization, to improve performance, to meet or even exceed customer expectations, to offer the new and the different to the customers and to increase competitiveness through product, process, and technology renewal as well as certain proactive competition movements (Naktiyok, 2007: 226).

The perception that innovation will increase the product quality: Enterprises can gain recognition among customers only if they can receive feedback about the product and gain experience by working with underserved and developing markets (Kanter, 1999: 177). Innovation has always been recognized as a strong competitive tool to maintain competitive advantage and to provide good and quality service to its customers by numerous executives (Birasnav, Albufalasa & Bader, 2013: 64). Executives need to increase their efforts to implement innovation activities through appropriate market orientation (Rapp, Niels & Andrew, 2008: 21). With the innovation, product quality and product variety can be increased and thus it can be easier to tend towards different markets (Erdem, Gökdeniz & Met, 2011: 93-94).

1.2 Innovation-Oriented Leadership Styles

Collaborative behavior, information exchange, shared decision making, team size, team age and the leader-successor relationship time are the factors that have an impact on the innovation performance of enterprises (Liu, Chen & Tao, 2015: 39). The aim of this research is to study the level of influence of the positive perception of innovation on the transformational, interactional, charismatic, servant and strategic leadership styles. In the following paragraphs, brief theoretical information is given about the leadership styles which are discussed in the research.

Transformational Leadership: The transformational leader regards his/her employees for whom professional development he/she is responsible as the most valuable resource. He/she pays attention to the formation of an innovative environment suitable for the teams which will implement the innovation. He/she attaches importance to effective communication and information sharing among team members. For this purpose, he/she introduces new ideas to the enterprise, sets specific targets and encourages its subordinates to take initiative on innovation. (Senge, 1998; García-Morales, Matías-Reche & Hurtado-Torres, 2008: 189)

Charismatic Leadership: The charismatic leader is the one who can lead others to act in the direction he wants (Koçel, 2001: 605) and tends to lead his audience towards a collective goal within a shared vision (Göral, 2012: 64). Charismatic leaders have the capacity to motivate people more than expected (Tengilimoğlu, 2005: 7). The communication of a charismatic leader with his/her employees involves more than the dissemination of information (Bell, 2013: 67).

Interactional Leadership: The interactional leader generally sticks to the past rather than showing a proactive management style which favours change. His/her innovative aspect is weaker than the transformational leader. Therefore, the behavior of the interactional leader causes to a reduction in the level of potential creativity of his/her employees. The interactional leadership approach is a trend in which the subordinates' effort and performance in accordance with the desired criteria is encouraged by financial rewarding like "wage increase, premiums, etc.". (Hartog & Muijen, 1997; Si & Wi, 2011: 302)

Servant Leadership: The servant leader focuses on serving his/her subordinates instead of focusing on the qualifications of them. He/she tries to serve his/her subordinates by prioritizing them (Chung, 2011: 162). Servant leadership includes a leader who serves his/her subordinates to improve

their skills so that they can achieve certain goals and tasks (Page & Wong, 2000: 70). Servant leadership means that a leader tends to serve society, organization and individuals completely (Reed, Vidaver-Cohen & Colwell, 2011: 422).

Strategic Leadership: The strategic leader builds a bridge between past, present and future to combat known and unknown reality and probabilities by reaffirming the fundamental value and identity of the organization to ensure its continuity and integrity. Strategic leadership focuses on the human resources, structural/social capital and capabilities of the organization in meeting opportunities and threats. Within this framework, it provides a roadmap and vision that improves and restores the organization by adding meaning to the environmental chaos and uncertainty (Boal & Schultz, 2007: 2).

1.3 Literature Review and Research Hypotheses

There are several studies in the literature about positive perception of innovation and leadership styles. In their study involving hotel managers, Iorgulescu and Răvar (2013: 521) found that the general perception of managers about innovation is that it's an important tool to achieve competitive advantage. According to Erdem et al., (2011: 93-94), the most important reason for enterprises to make innovations is the perception that it will provide a competitive advantage. The perception that innovations will create a competitive advantage is mentioned by Damanpour and Gopalakrishnan (1998), Öztürk, Mesci and Kılınç (2013), Işık and Kılınç (2011), Doğan, Nebioğlu, Aydın and Doğan (2013), and Şendoğdu and Öztürk (2013) as well. In the surveys conducted by Barker (2002) and Sabuncu (2004), it was found out that executives acting with the idea of making innovations in order to turn crisis environments into an opportunity have achieved this goal and provided competitive advantage through related innovations. In the researches carried out by Rapp et al., (2008), Birasnav et al., (2013) and Naktiyok (2007), the results reveal that the innovations increases the product quality of the enterprises. In their research for small and medium-sized enterprises, Şendoğdu and Öztürk (2013: 104) stated that by making innovations, an executive can increase the productivity as well as the added value.

Research on the leadership approach and innovations in the literature have shown that the transformational leadership approach is more effective in promoting innovation compared to the interactional leadership approach (Gardner & Avolio, 1998; Jung, Chow & Wu, 2003). Within the framework of the researches in the literature, the following hypotheses have been developed in accordance with the purpose of the study:

Hypothesis 1: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented transformational leadership.

Hypothesis 2: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented interactional leadership.

Hypothesis 3: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented charismatic leadership.

Hypothesis 4: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented servant leadership.

Hypothesis 5: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented strategic leadership.

2. Methodology

In this chapter, information about the aim and method of the research, the sample of the research and the data collection tool used is included. The analysis of the data obtained as a result of the research and the testing of the hypotheses created in accordance with the purpose of the research are also included in this chapter.

2.1 The Aim and The Method of The Research

The aim of this study is to investigate the effects of executives' positive perceptions about innovation on applied leadership styles. For this purpose, a field survey was conducted involving the executives working in and around Bursa province. In the field research, the questionnaire technique was used which is a quantitative research method. Multiple regression analysis was used to test the hypotheses created within the study. In addition, descriptive statistical data was included to determine the opinions of the participants.

2.2 The Sample of The Research and The Data Collection Tool

The research was carried out with 108 small and medium business owners and executives in and around Bursa province. To collect data, a questionnaire was conducted. The questionnaire consists of three sections. In the first section, demographic information about the participants is included. In the second section, there are a total of 12 statements prepared to measure the positive perception of innovation, including 5 statements about whether it will create a competitive advantage, 4 statements about whether it is considered as a way of getting out of a crisis, and 3 statements about whether it will increase the product quality. Torun (2016)'s study was used in the preparation of statements about the positive perception of innovation. In the third section, about the leadership styles in the innovation process, 5 leadership styles (Transformational, Interactional, Charismatic, Servant and Strategic) are mentioned. Statements related to the transformational and interactional leadership styles were prepared using the research of Bass and Avolio (1990), statements related to the charismatic leadership style were prepared using the research of Bell (2013), Bakan and Büyükbese (2010) and Göral (2012), statements related to the servant leadership style were prepared using the research of Liden, Wayne, Zhao & Henderson (2008), and the statements related to the strategic leadership style were prepared using the research of Merih (2006) and (Torun, 2016). There are a total of 31 statements that consist of 9 statements of transformational leadership, 7 statements of charismatic leadership, 4 statements of interactional leadership, 5 statements of servant leadership and 6 statements of strategic leadership.

The five point Likert scale was used to measure the positive perceptions of innovation and leadership styles in the innovation process. The options were: Strongly Disagree (1), Disagree (2), Moderately Agree (3), Agree (4), Strongly Agree (5).

2.3 Analysis of Research Findings

The data obtained from the survey were analyzed using the IBM SPSS 22.0 statistical package program. The hypotheses created in accordance with the purpose of the study were evaluated in a 95% confidence interval. The data obtained from the research were tested with multiple regression analysis and descriptive statistical analysis.

2.3.1 Demographic Data

If we examine the demographic data of the business owner and executives, it can be seen that 104 (96.3%) of them were male and 4 (3.7%) of them were female. 38 (35,2%) people were between the ages of 20-30, 5 (4,6%) people were between the ages of 31-40, 44 (40,7%) people were between the ages of 41-50, and 21 (19,4%) people were over 51 years of age. When the educational background is examined, it can be seen that 21 (19,4%) of the participants are high school graduates, 37 (34,3%) of the participants are associate degree graduates and 50 (46,3%) of the participants are bachelor's degree graduates. When the number of employees of the participating small and medium-sized enterprises is examined, it is seen that there are 1-25 personnel in 17 (15,7%) of the enterprises, 26-50 personnel in 29 (26,9%) of the enterprises, 51-100 personnel in 12 (11,1%) of the enterprises, 101-150 personnel in 15 (13,9%) of the enterprises and 151-249 personnel in 35 (32,4%) of the enterprises.

2.3.2 Reliability Analysis and Descriptive Statistics.

The reliability of the scale (Cronbach's Alpha), which was developed to determine the positive perception of innovation of the business owner and executives participating in the study, was 77.3%. If the Cronbach's alpha value is between 0.60 and 0.80 ($0.60 \leq \alpha \leq 0.80$), it means the scale is acceptably reliable (Kalaycı, 2008: 405). The reliability of the scale (Cronbach's Alpha), which was developed to determine the leadership styles for innovation, was 87.1%. If the Cronbach's alpha value is between 0.80 and 1.00 ($0.80 \leq \alpha \leq 1.00$), it means the scale is highly reliable (Kalaycı, 2008: 405).

Descriptive statistical data for the scales used in the research are given in the table below.

Table 1: Descriptive Statistics of Positive Perception of Innovation Scale

Positive Perception of Innovation	N	Mean	S.D.
The perception of innovation as an escape from the crisis	108	3.33	0.50
The perception of innovation as it will create a competitive advantage	108	4.16	0.54
The perception of innovation as it will increase the product quality	108	3.83	0.72

The mean value of the perception of innovation as an escape from the crisis is 3.33. Considering that the mean value in the 5-point Likert scale is 3, the level of the perception of innovation as an escape from the crisis is slightly above average. The perception of innovation as it will create a competitive advantage is well above the average value. The perception of innovation as it will increase the product quality is also above the average value.

Table 2: Descriptive Statistics of Innovation-Oriented Leadership Styles Scale

Innovation-Oriented Leadership Styles	N	Mean	S.D.
Transformational Leadership	108	3.96	0.53
Interactional Leadership	108	3.34	0.47
Charismatic Leadership	108	3.79	0.51
Servant Leadership	108	3.45	0.39
Strategic Leadership	108	3.84	0.49

When the leadership styles of the business owners and executives who participated in the research are examined, it can be seen that the highest mean value is in the transformational leadership style. The lowest mean value, on the other hand, is in the interactional leadership style.

2.3.3 Testing of Research Hypotheses.

Multiple regression analysis was used to test hypotheses developed for the purpose of the study. The data obtained from the analysis and the results of the hypotheses are shown in the tables below.

Hypothesis 1: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented transformational leadership.

Table 3: Multiple Linear Regression Analysis for Hypothesis 1**Dependent Variable:** Transformational Leadership

Independent Variables (Positive Perception of Innovation)	R²	F	β	t	p	D-W
The perception of innovation as an escape from the crisis			-.025	-0.321	.749	
The perception of innovation as it will create a competitive advantage	.519	37.459**	.390	5.068	.000**	2.326
The perception of innovation as it will increase the product quality			.319	5.288	.000**	

*p< 0,05 **p<0,01 are the significance levels.

In the multiple regression model, whether there is autocorrelation between the variables is determined by the Durbin-Watson test. Generally, a Durbin-Watson test value of 1.5 to 2.5 indicates that there is no autocorrelation (Öztürk, 2006: 267). As a result of multiple linear regression analysis, Durbin-Watson value was determined to be in the value range of (2,326). In the regression model, the R2 value can be seen as 0.519.

Approximately 52% of the transformational leadership style is explained by the positive perception of innovation. When beta values are analyzed, it is seen that 1 unit increase in perception that innovation will create a competitive advantage leads to an increase of 0.390 in transformational leadership style, 1 unit increase in the perception that innovation will increase product quality leads to an increase of 0.319 in transformational leadership style, while the perception of innovation as an escape from the crisis does not affect the transformational leadership style. Hypothesis 1, which examines the effect of positive perception of innovation on transformational leadership style, is therefore ACCEPTED.

Hypothesis 2: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented interactional leadership.

Table 4: Multiple Linear Regression Analysis for Hypothesis 2**Dependent Variable:** Interactional Leadership

Independent Variables (Positive Perception of Innovation)	R²	F	β	t	p	D-W
The perception of innovation as an escape from the crisis			.322	3.445	.000**	
The perception of innovation as it will create a competitive advantage	.140	5.626**	-.220	-2.411	.018*	1.972
The perception of innovation as it will increase the product quality			.059	0.819	.414	

*p< 0,05 **p<0,01 are the significance levels.

As a result of multiple linear regression analysis, it was determined that there was no autocorrelation between the variables when the Durbin-Watson (1,972) value was examined. In the regression model, R2 value can be seen as 0.140.

14% of the interactional leadership style is explained by the positive perception of innovation. When the beta values are analyzed, it can be seen that 1 unit increase in the perception of innovation as an escape from the crisis leads to an increase of 0.3322 in the interactional leadership style, 1 unit increase in the perception that the innovation will create a competitive advantage causes a decrease of 0.220 in the interactional leadership style, and the perception that the innovation will increase the product quality does not affect the interactional leadership style. Hypothesis 2, which examines the impact of positive perception of innovation on interactional leadership style, is therefore ACCEPTED.

Hypothesis 3: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented charismatic leadership.

Table 5: Multiple Linear Regression Analysis for Hypothesis 3

Dependent Variable: Charismatic Leadership						
Independent Variables	R²	F	β	t	p	D-W
(Positive Perception of Innovation)						
The perception of innovation as an escape from the crisis			.113	2.247	.027*	
The perception of innovation as it will create a competitive advantage	.794	133.497**	.141	2.876	.005**	1.756
The perception of innovation as it will increase the product quality			.536	13.871	.000**	

*p< 0,05 **p<0,01 are the significance levels

As a result of multiple linear regression analysis, it was determined that there was no autocorrelation between the variables when the Durbin-Watson (1,756) value was examined. In the regression model, R2 value can be seen as 0.794.

79.4% of the charismatic leadership style is explained by the positive perception of innovation. When the beta values are analyzed, it can be seen that 1 unit increase in the perception of innovation as an escape from the crisis leads to an increase in the charismatic leadership style by 0,113, 1 unit increase in the perception that the innovation will create a competitive advantage leads to an increase of 0.141 in the charismatic leadership style, and the perception that the innovation will increase the product quality leads to an increase in the charismatic leadership style by 0,536. Hypothesis 3, which examines the effect of positive innovation perception on charismatic leadership style, is therefore ACCEPTED.

Hypothesis 4: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented servant leadership.

Table 6: Multiple Linear Regression Analysis for Hypothesis 4

Dependent Variable: Servant Leadership						
Independent Variables (Positive Perception of Innovation)	R²	F	β	t	p	D-W
The perception of innovation as an escape from the crisis			.412	6.694	.000**	
The perception of innovation as it will create a competitive advantage	.464	30.070**	.122	2.024	.046*	2.445
The perception of innovation as it will increase the product quality			.068	1.440	.153	

*p< 0,05 **p<0,01 are the significance levels.

As a result of multiple linear regression analysis performed for hypothesis 4, it was determined that there was no autocorrelation between the variables when the Durbin-Watson (2,445) value was examined. In the regression model, R2 value can be seen as 0.464.

46.4% of the servant leadership style is explained by the positive perception of innovation. When the beta values are examined, it can be seen that 1 unit increase in the perception of innovation as an escape from the crisis leads to an increase of 0,412 in servant leadership style, 1 unit increase in the perception that innovation will create a competitive advantage leads to an increase of 0,122 in servant leadership style, and that the perception that innovation will increase the product quality does not affect servant leadership style. Hypothesis 4, which examines the effect of positive perception of innovation on servant leadership style, is therefore ACCEPTED.

Hypothesis 5: Positive perception of innovation (getting out of crisis, competitive advantage, increase in quality) is effective on innovation-oriented strategic leadership.

Table 7: Multiple Linear Regression Analysis for Hypothesis 5

Dependent Variable: Strategic Leadership						
Independent Variables (Positive Perception of Innovation)	R²	F	β	t	p	D-W
The perception of innovation as an escape from the crisis			.019	.236	.814	
The perception of innovation as it will create a competitive advantage	.402	23.277**	.247	3.078	.003**	2.010
The perception of innovation as it will increase the product quality			.300	4.766	.000**	

*p< 0,05 **p<0,01 are the significance levels.

As a result of multiple linear regression analysis performed for hypothesis 5, it was determined that there was no autocorrelation between the variables when the Durbin-Watson (2,010) value was examined. In the regression model, R2 value can be seen as 0.402.

40.2% of the strategic leadership style is explained by the positive perception of innovation. When the beta values are examined, it can be seen that 1 unit increase in the perception that innovation will create a competitive advantage leads to an increase of 0,247 in strategic leadership style, 1 unit increase in the perception that innovation will increase the product quality leads to an increase of 0,300 in strategic leadership style, and the perception of innovation as an escape from the crisis does not affect the strategic leadership style. Hypothesis 5, which examines the effect of positive perception of innovation on strategic leadership style, is therefore ACCEPTED.

3. Evaluation and Conclusion

Innovation is defined as improvements which provide added value to the enterprises. While some of the executives consider innovation-oriented activities as positive actions, others might get concerned that this situation may negatively affect the enterprise. In this study, the effect of positive perception of innovation on leadership styles within the enterprise is investigated. For this purpose, field research was conducted and the obtained data were tried to be conveyed by being compared with the other studies in the literature. The opinions of the business owners and executives who participated in the research on the positive perception of innovation are above the mean value. The positive perception of innovation having the highest mean value is the idea that innovation will create a competitive advantage.

As a result of the research conducted involving business owners and executives, it is observed that the most adopted leadership style is the innovation-oriented transformational leadership style. On the other hand, the leadership style with the lowest mean value is the interactional leadership style.

In the first hypothesis in which the effect of positive innovation perception on transformational leadership was tested, the value of R2 was found to be 51.9%. The perception that innovation will create a competitive advantage and increase product quality has a statistically significant effect on transformational leadership. As a result of the research conducted by Torun (2006, p. 101), it can be seen that all of the positive perceptions of innovation positively affect the transformational leadership style.

The impact of the positive perception of innovation on interactional leadership was tested in the second hypothesis. As a result of multiple linear regression analysis, it can be seen that R2 value equals to 14%. While the perception of innovation as an escape from the crisis positively affects the interactional leadership, the perception that it will create a competitive advantage affects it negatively.

In the third hypothesis in which the positive perception of innovation on charismatic leadership was tested, the R2 value was found to be 79.4%. Therefore, we can conclude that the charismatic leadership style is the most influenced leadership style by the positive perception of innovation. The perception of innovation as an escape from the crisis, the perception that it will create a competitive advantage and the perception that it will increase the quality of the product, all affect the innovation-oriented charismatic leadership style in a positive way. Torun (2006: 101) also found that the positive perception of innovation has a positive effect on charismatic leadership in a different study.

In the fourth hypothesis, which examined the effect of positive perception of innovation on the innovation-oriented servant leadership style, the R2 value was found to be 46.4%. The perception of innovation as an escape from the crisis and the perception that it will create a competitive advantage positively affect the innovation-oriented servant leadership style. In a similar study, it was determined

that the idea that innovation would be perceived as an escape from the crisis and would provide a competitive advantage positively affected the servant leadership (Torun, 2006: 101).

In the fifth hypothesis about the impact of positive perception of innovation on the innovation-oriented strategic leadership style, the value of R² was found to be 40.2%. Both the perception that innovation will increase the quality of the products and the perception that it will create a competitive advantage positively affects the strategic leadership style. Torun (2006: 101) also found that the positive perception of innovation positively affected the strategic leadership style, in a different study.

As a result, the positive perception of innovation affects all of the transformational, interactional, charismatic, servant and strategic leadership styles. It is seen that the business owners and executives who think that the innovation activities within their enterprises will have positive effects adopt the leadership styles mentioned. The positive perception of innovation has less influence on the interactional leadership style compared with others. The more traditional and authoritarian structure of the interactional leadership style may be the reason for this. It is thought that the research will contribute to both business world and academic literature. As a recommendation for further studies, it may be advisable to evaluate both the positive and negative aspects of the perception of innovation together by using a larger sample.

References

- Bakan, İ. and Büyükbeşe, T. (2010). "Liderlik Türleri ve Güç Kaynaklarına İlişkin Mevcut-Gelecek Durum Karşılaştırması". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(2), 73-84.
- Baregheh, A., Rowley J. and Rambrook S.,(2009). "Towards A Multidisciplinary Definition of Innovation". *Management Decision*. 47(8), 1323-1339.
- Barker, A. (2002). *The Alchemy of Innovation: Perspectives from The Leading Edge*. Spiro Press.
- Bass, B. M. and Avolio, B. J. (1990). "The Implications of Transactional and Transformational Leadership for Individual, Team, and Organizational Development". *Research in organizational change and development*, 4(1), 231-272.
- Bell, R. M. (2013). "Charismatic Leadership Case Study with Ronald Reagan as Exemplar". *Emerging Leadership Journeys*, 65(1), 83-91.
- Birasnav, M., Albufalasa, M. and Bader, Y. (2013). "The Role of Transformational Leadership and Knowledge Management Processes on Predicting Product and Process Innovation: An Empirical Study Developed in Kingdom of Bahrain". *Tékhné*, 11(2), 64-75.
- Boal, K. B. and Schultz, P. L. (2007). "Storytelling, Time and Evolution: The Role of Strategic Leadership in Complex Adaptive Systems". *The leadership quarterly*, 18(4), 411-428.
- Chung, Y. S. (2011). "Why Servant Leadership? Its Uniqueness and Principles in The Life of Jesus". *Journal of Asia Adventist Seminary*, 14(2), 159-170.
- Damanpour, F. and Gopalakrishnan, S. (1998). "Theories of Organizational Structure and Innovation Adoption: The Role of Environmental Change". *Journal Of Engineering and Technology Management*, 15(1), 1-24.
- Doğan, H., Nebioğlu, O., Aydın, O. and Doğan, İ. (2013). "Architectural Innovations are Competitive Advantage for Hotels in Tourism Industry?: What Customers, Managers and Employees Think about it?" *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 99, 701-710.

- Erdem, B., Gökdeniz, A. and Met, Ö. (2011). “Yenilikçilik ve İşletme Performansı İlişkisi: Antalya’da Etkinlik Gösteren 5 Yıldızlı Otel İşletmeleri Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26(2),77-112.
- Gamal, D., T. Salah & Elrayyes N. (2011). *How to Measure Organization Innovativeness?* Technology, Innovation and Entrepreneurship Center.
- Gardner, W. L. and Avolio, B. J. (1998). “The Charismatic Relationship: A Dramaturgical Perspective”. *Academy of Management Review*, 23(1), 32-58.
- Göral, M. (2012). *Liderlik Tarzlarının Yenilik Stratejilerine Etkisinin Otel İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Hartog, D. & Muijen, V. (1999). "Transactional Versus Transformational Leadership: An Analysis of The MLQ", *Occupational and Organizational Psychology*, 70 (1), 19-34.
- İçke, A. M. (2014). “Schumpeter ve Yeniliklerin Finansmanı”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1),17-38.
- Iorgulescu, M. C. and Răvar, A. S. (2013). “Measuring Managers’ Perception of Innovation in The Romanian Hospitality Industry”. *Procedia Economics and Finance*, 6, 512-522.
- Işık, N. and Kılınç, E. C. (2011). “Bölgesel Kalkınma’da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 9-54.
- Jung, D. I., Chow, C. and Wu, A. (2003). “The Role of Transformational Leadership in Enhancing Organizational Innovation: Hypotheses and Some Preliminary Findings”. *The Leadership Quarterly*, 14(4-5), 525-544.
- Kalaycı, Ş., (2008), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (3.Baskı), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kanter, R. M. (1999). “From Spare Change to Real Change. The Social Sector as Beta Site for Business Innovation”. *Harvard Business Review*, 77(3), 122-32.
- Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği (Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar)* 8.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Liden, R. C., Wayne, S. J., Zhao, H. and Henderson, D. (2008). “Servant Leadership: Development of a Multidimensional Measure and Multi-Level Assessment”. *The Leadership Quarterly*, 19(2), 161-177.
- Liu, J., Chen J. and Tao Y. (2015). “Innovation Performance in New Product Development Teams in China’s Technology Ventures: The Role of Behavioral Integration Dimensions and Collective Efficacy”, *Journal of Product Innovation Management*, 32/1 29–44.
- Merih, K., (2006). *Etkin Stratejik Liderlik Uygulamaları*, <http://www.merih.net/m2/str/strasur.html>, (01.11.2018).
- García-Morales, V. J., Matías-Reche, F. and Hurtado-Torres, N. (2008). “Influence of Transformational Leadership on Organizational Innovation and Performance Depending on The Level of Organizational Learning in The Pharmaceutical Sector”. *Journal of Organizational Change Management*, 21(2), 188-212.
- Naktiyok, A. (2007). “Yenilik Yönelimi ve Örgütsel Faktörler”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2).211-230.
- Öztürk, E. (2006). “Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli”, Ş.Kalaycı (Ed). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri içinde*. Asil Yayın Dağıtım Ankara, 259-269.
- Öztürk, E., Mesci, M. and Kılınç, İ. (2013). “Yenilik Faaliyetlerinin İşletme Performansına Etkisi: Yat Limanları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 97-118.

- Page, D., Wong, P. T. P. (2000). A Conceptual Framework For Measuring Servant Leadership, in Adjibolosoo, S (Ed.), *The Human Factor in Shaping The Course of History and Development*, New York: University Press of America.
- Rapp, A., Niels S. & Andrew W. H. (2008). “The Influence of Market Orientation on E-Business Innovation And Performance: The Role of The Top Management Team”. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 16.1, pp. 7-25.
- Reed, L. L., Vidaver-Cohen, D. and Colwell, S. R. (2011). “A New Scale to Measure Executive Servant Leadership: Development, Analysis and Implications for Research”. *Journal of Business Ethics*, 101(3), 415-434.
- Şendoğdu, A. A. and Öztürk, Y. E. (2013). “KOBİ’lerde İnovasyon Yapma Eğilimi İle İnovasyon Performans Başarı Derecesi Arasındaki İlişkinin Araştırılması”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 104.
- Senge, P. M. (1998) “The Leader's New Work: Building Learning Organizations”, (Ed. Henry Mintzberg, James Brian Quinn & Sumantra Ghoshal), *The strategy process* , London: Prentice Hall Inc. pp. 588-596.
- Si, S. and Wei, F. (2012). “Transformational and Transactional Leaderships, Empowerment Climate, and Innovation Performance: A Multilevel Analysis in The Chinese Context”. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 21(2), 299-320.
- Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve Özel Sektör Örgütlerinde Liderlik Davranışı Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 1-16.
- Torun, B., (2016). *İnovasyon Algısı, İnovasyon Sürecindeki Liderlik Tarzları ve İşletmenin İnovasyon Performansı Arasındaki İlişkiler: Düzce’deki Kobi’ler Üzerinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi. Düzce
- Zeleny M. (2012). “High Technological Barriers to Innovation”, *International Journal of Information Technology*, 11(2), 441-456.

Araştırma Makalesi • Research Article

ADDIE Modeline Göre Geliştirilen Mobil Uygulamaya Dayalı Öğretime Yönelik Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi*

Investigation of Student's Views on Mobile Application Based Teaching Developed According to the ADDIE Model

Sevinç Taş**, Ayşe Yavuz***

Öz: Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de pandemi sürecinde eğitim öğretim uzaktan olarak gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte uzaktan eğitime yönelik öğretimde farklı platformlara ihtiyaç doğmuştur. Bu amaçla ADDIE tasarım modeli çerçevesinde 7. sınıf matematik dersi Geometri ve Ölçme öğrenme alanı konularının öğrenilmesinde kullanılmak üzere GeoHepta isimli bir mobil uygulaması geliştirilmiştir. Geliştirilen mobil uygulama içeriğinde dinamik matematik yazılımları ile öğrencilerin interaktif olarak yararlandığı etkinlikler oluşturulmuştur. Çalışma, 2020-2021 eğitim öğretim yılı 2. döneminde İç Anadolu bölgesinde bir ortaokulda 7. sınıf öğrencileriyle uzaktan öğretim sürecinde yapılmıştır. Araştırma durum çalışması yöntemlerinden biri olan “iç içe geçmiş tek durum deseni” ile gerçekleştirilmiştir. Ders uygulaması sürecinde konu öğretiminden sonra öğrencilerin tümünden öz değerlendirme formu ve görüşme formu aracılığıyla nitel veriler toplanmıştır. Öğrencilerin mobil öğrenme süreciyle ilgili olarak ulaşılan görüşlerin analizinden ve uygulama süresince araştırmacı gözlemlerine göre mobil uygulama kullanımına yönelik istekli, meraklı oldukları, matematiğe yönelik olumlu düşüncelerin geliştiği belirlenmiştir. Mobil uygulamanın eğlenceli olması, dikkat çekici hazırlanması, mobil uygulama içeriğindeki etkinlikler ile konuların daha iyi anlaşılmasının sağlandığına ulaşılmıştır. Bu çalışmada geliştirilen GeoHepta mobil uygulaması 7. sınıf matematik dersi konuları ile sınırlıdır. Gelecekte matematik dersinin farklı konuları için Türkçe ara yüze sahip mobil uygulamalar geliştirilerek öğrencilerin ve öğretmenlerin kullanımına yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir. Araştırma için Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan 19.02.2021 tarih ve 2021/50 numaralı etik kurul izni alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: ADDIE tasarım modeli, geometri öğretimi, mobil öğrenme, uzaktan eğitim

Abstract: During the pandemic phase in our nation, education and training were conducted remotely, as in the rest of the world. Different platforms are now required in the teaching of remote education as a result of this

* Bu çalışma ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından tamamlanan doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., İlköğretim Matematik Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye

ORCID: 0000-0001-5247-8565 sevinc.tas9@gmail.com (Sorumlu yazar)

*** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Konya/Türkiye

ORCID: 0000-0002-0469-3786 ayasar@erbakan.edu.tr

Cite as/ Atıf: Taş, S. & Yavuz, A. (2023). ADDIE Modeline Göre Geliştirilen Mobil Uygulamaya Dayalı Öğretime Yönelik Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 256-277.

<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1241561>

Received/Geliş: 25 January/Ocak 2023

Accepted/Kabul: 31 March/Mart 2023

Published/Yayın: 30April/Nisan 2023

process. For this reason, a mobile application called GeoHepta has been created to be utilized in the ADDIE design model-based Geometry and Measurement learning field subjects course for seventh-grade math students. Dynamic mathematics software was used to provide interactive activities for the built mobile application's content that help pupils. In the second term of the 2020–2021 academic year, the study was conducted via distance learning with 7th graders at a secondary school in the Central Anatolia region. One case study methodology that was used in this study was called "nested single case design". Through self-evaluation forms and interview forms after teaching the subject, qualitative data from all students were gathered during the course implementation phase. The examination of the students' perceptions of the mobile learning process and the researcher's observations made during the application led to the conclusion that the students were enthusiastic, intrigued about using mobile applications, and they had favorable ideas about mathematics. The conclusion has been made that the mobile app is entertaining, catches the user's attention, and the activities help the user comprehend the subjects better. The GeoHepta mobile app created for this subject is just for mathematics lessons for the 7th grade. The development of mobile applications with Turkish user interfaces for various mathematics course topics as well as research projects for both students and teachers' usage are possible in the future. Ethics committee approval dated 19.02.2021 and numbered 2021/50 was obtained from Necmettin Erbakan University Social and Human Sciences Scientific Research Ethics Committee.

Keywords: ADDIE design model, geometry teaching, mobile learning, distance education

Giriş

Öğretimin tanımı gereği istenen hedeflere ulaşmak için öğrenme ortamları tasarlanarak, öğrencilerin bireysel farklılıklarına hitap edecek şekilde düzenlemeler yapılmasına dikkat edilmelidir. Bireysel farklılıklar ön plana çıkarılarak eğitim-öğretim etkinliklerinin yapılmasının öğrenci başarısını arttıracak beklenilmektedir (Aktepe, 2005). Eğitim-öğretim yapılırken bireysel farklılıklara hitap ederek faaliyetleri planlamak bu yüzden önem teşkil etmektedir. Günümüzün okul öncesinde, ilkokulunda öğrenim gören, gelecek neslimizi oluşturacak olan öğrenciler Alfa kuşağı (2010-2030), okul öncesinden başlayarak diğer kademelerde öğretim gören öğrenciler Z kuşağı (2000-2020) olarak ifade edilebilmektedir. Öğrencilerin hangi kuşakta dünyaya geldiği onların belirli özelliklerinin daha gelişmiş olmasını, olaylara bakış açılarını, bilişsel ve duyuşsal davranışlarını etkilemektedir. Bu duruma bağlı olarak öğrencilerin bulunduğu kuşaklara göre öğretim ortamları düzenlenebilmektedir. Kuşakların eğitim öğretiminin etkili sağlanması için her bilim dalının öğretim amaçları ile içeriğine göre öğretim sürecinde farklı strateji, yöntem ve tekniklerinden yararlanılabilmektedir. Öğretim süreci planlanırken nesiller arası farklılıklar dikkate alınmaktadır. Değişen dönemlerdeki tanımlara göre matematik biliminin içerisinde soyut kavramlar ve bunların ilişkisi bulunmaktadır. Matematik biliminin matematik öğretim programı amaçları doğrultusunda öğrenilmesi için öğrenme ortamlarında farklı öğretim yöntem ve stratejileriyle öğrenme ortamı oluşturulabilmektedir. Öğretmenler geçmişten günümüze eğitimdeki gelişmelere bağlı olarak matematik öğretiminde farklı öğretim stratejilerini, yöntemleri ve tekniklerini kullanabilmektedir. Öğretim sürecini planlayan öğretmenin öncelikle öğretim stratejisine karar vermesi beklenmektedir. Strateji belirlendikten sonra istenen hedefler için öğretim yöntemi belirlenmektedir. Öğretim yöntemlerine bağlı olarak öğretim yöntemini gerçekleştirmek için kullanılan yollar öğretim teknikleri olarak ifade edilmektedir (Ocak, 2015). Öğretmenler, öğretim ortamlarında bireysel farklılıklara hitap edecek şekilde öğretim tasarım modellerine bağlı olarak öğrenme ortamını düzenleyebilmektedir.

Öğretim tasarımları oluşturulurken farklı tasarım modellerinden yararlanılmaktadır. Farklı şekillerde uygulanabilen öğretim tasarımı modellerinden bazıları şunlardır: Gagnè, Briggs ve Wager (1992) modeli, Kemp, Morrison ve Ross (1994) modeli, Dick, Carey ve Carey (1996) modeli, Seels ve Glasgow (1998) modeli, ADDIE modeli, ARCS modeli, ASSURE modeli. Öğretim tasarım modelleri için bir modelin diğerine göre daha güçlü olduğunu veya birinin diğerine göre daha kolay olduğunu belirtmek doğru bir yaklaşım değildir (Ocak, 2015). Hangi modelin kullanılacağına karar verirken ele alınan öğretimsel probleme, hedef kitlenin durumuna modellerde davranışçı, bilişsel, yapılandırıcı

yaklaşımların ne şekilde kullanıldığına dikkat edilmektedir. Öğrenme durumuna bağlı olarak öğretim tasarım modelleri belirlenebilmektedir. Öğretim tasarım modelleri farklı özellikleri olsa da tümü analiz, tasarım, geliştirme, uygulama ve değerlendirme basamaklarını içermektedir. Öğretim tasarımı nitelikli öğrenme çıktıları sağlamaya dönük öğretme-öğrenme sistemlerini geliştirme çalışmalarının kuram ve araştırma boyutlarını inceleyen bir bilim dalı olarak görülebileceği belirtilmektedir (Şimşek, 2021). Tasarımcılar, öğretmenler öğretimini gerçekleştirmek istedikleri hedefler doğrultusunda en uygun öğretim ortamını yaratmak amacıyla bir öğretim tasarımı modeline göre öğretim ortamı oluşturabilmektedirler. Matematik öğretiminde de farklı öğretim tasarım modellerine göre öğretim ortamı tasarlanarak öğrencilerin konuların öğretiminde istenen hedeflere ulaşması sağlanabilir. Literatürde matematik öğretiminde kullanılacak öğretim tasarımı modelleriyle ilgili araştırmalara bakıldığında farklı öğretim tasarımı modelleri ile oluşturulan çalışmalar görülmektedir (Er, 2019; Karakış ve arkadaşları, 2016; Özdemir ve Uyangör, 2011; Özkeleş-Çağlayan, 2010). Özdemir ve Uyangör'ün (2011) çalışmasında mevcut öğretim tasarımı modellerinden matematik eğitiminin doğasına uygun olabileceği düşünülen bir öğretim tasarımı modeli sunmak ve matematik eğitimi için öngörülen öğretim tasarımı modelinin basamakları ile alt düzeylerinin ortaya çıkarılmasını amaçlamıştır. Çalışmaları doğrultusunda; ASSURE modeli temele alınarak, Dick ve Carey modeli ile desteklenerek matematik eğitimi için bir öğretim tasarımı modelini oluşturmuşlardır. Karakış ve arkadaşları (2016) çalışmalarında, ASSURE modeli ve ARCS motivasyon modeline dayanarak dördüncü sınıf öğrencilerine kesirleri öğretmek için bir bilgisayar yazılımı tasarlamıştır. Araştırma sonucunda; geliştirilen öğretim materyalinin öğrencilerin akademik başarılarını arttırdığına, bilgisayar destekli eğitime yönelik tutumlarında olumlu yönde etkileri olduğuna ulaşılmıştır.

Öğretim tasarımı modellerinden ADDIE modelinde matematik öğretiminde tasarlanan farklı araştırmalar görülmektedir (Arisetyawan ve arkadaşları, 2021; Arkün ve Akkoyunlu, 2008; Çakıroğlu ve Taşkın, 2016; Wahab ve arkadaşları, 2017). Gerçekleştirilen çalışmalarda ADDIE tasarım modeli basamaklar arasındaki ilişkilere göre tasarımın oluşturulma sürecine ve öğrenme üzerindeki olumlu etkilerine bağlı olarak araştırmanın ADDIE modeli ile tasarlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırmada, tasarım modellerinden ADDIE tasarım modeline göre 7. sınıf matematik dersi için bir öğretim ortamı tasarlanarak etkilerini incelemek hedeflenmiştir. 7. sınıf matematik dersi Geometri ve Ölçme öğrenme alanı konularının bir öğretim tasarımı modeli çerçevesinde öğrenilme sürecinin nasıl gerçekleştirilebileceğinden hareketle araştırma teorik çerçevesine karar verilmiştir. Farklı öğretim tasarımı modelleri içerisinde basamaklar arasındaki işleyiş ve öğrenilmesi hedeflenen kazanımlar doğrultusunda bu araştırmada, ADDIE öğretim tasarımı modeline göre bir öğretim tasarımı sağlanması istenmiştir. Geometri ve Ölçme öğrenme alanı konularına yönelik tasarımın gerçekleşme sebebi öğrencilerin matematiğin özellikle geometri konularının doğada ve birçok yerde varlığını görmelerini sağlayarak geometriye bakış açılarının olumlu yönde değişmesini sağlamaktır. Yapılan araştırmalar öğrencilerin geometriye yönelik olumlu görüşlerinin başarıyı arttırmada etkili olduğunu göstermektedir (Er, 2019; Özkeleş-Çağlayan, 2010; Tella, 2011). Covid-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında yüz yüze eğitime ara verilerek uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin konuları öğrenmesi sırasında teknolojik araçların kullanımına daha çok yer vermeye başlanmıştır. Öğretim, yüz yüze ortamlardan dijital ortamlara aktarılarak öğrencileri dersler dışında da farklı öğretim platformlarından yararlanmaya yöneltmiştir. Bu sebeple araştırma kapsamında ADDIE öğretim tasarımı modeline göre GeoHepta mobil uygulamasının geliştirilerek uygulanması basamaklarının uzaktan eğitim döneminde sağlanması GeoHepta uygulamasının etkililiğini araştırmak için ayrı bir önem teşkil etmektedir. Araştırma kapsamında 7. sınıf Geometri ve Ölçme öğrenme alanı konularının seçilmesi kazanımların ilişkilendirme yapmaları gerektiği konular olması ve öğrencilerin gelişimsel açıdan soyut işlemler döneminde olmasından dolayı bu seviyedeki kazanımlara yönelik çalışma planlanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Alt Problemler

Literatür taraması doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi; “7. sınıf Geometri ve Ölçme öğrenme alanına yönelik konuların ADDIE öğretim tasarımı modeline göre tasarlanan GeoHepta mobil

uygulanmasına dayalı olarak gerçekleştirilen öğretimin öğrenciler üzerindeki etkileri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Araştırma problemi çerçevesinde alt problemler aşağıda verilmiştir:

1) 7. sınıf Geometri ve Ölçme öğrenme alanına yönelik konuların ADDIE öğretim tasarımı modeline göre tasarlanan GeoHepta mobil uygulamasına dayalı olarak gerçekleştirilen öğretime yönelik öğrenci görüşleri nasıldır?

2) 7. sınıf Geometri ve Ölçme öğrenme alanına yönelik konuların ADDIE öğretim tasarımı modeline göre tasarlanan GeoHepta mobil uygulamasına dayalı olarak gerçekleştirilen öğretime yönelik öğrenci öz değerlendirmeleri nasıldır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Gerçekleştirilen çalışma, nitel araştırma desenlerden biri olan durum çalışması deseniyle kurgulanmıştır. Durum çalışmaları, gerçek hayattaki mevcut durumları incelemeyi, tanımlamayı ve ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalardır (Creswell, 2013). Buradaki araştırma birden fazla ortamda bir durum üzerine odaklanıldığı için iç içe geçmiş tek durum deseniyle tasarlanmıştır. Yapılan çalışmada matematik eğitiminde mobil uygulamaya dayalı olarak uzaktan eğitim uygulamaları bir durum iken analiz birimi bir ortaokulda bulunan öğrencilerin farklı ortamlardaki düşünceleridir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılında İç Anadolu Bölgesinde bir ortaokulda öğrenim gören 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma, 26 öğrenci ile gerçekleşmiştir. Creswell (2013) durum çalışmalarında 10-15 kişi arasında katılımcının yeterli olacağını ifade etmektedir. Bu sebeple araştırmaya katılmaya istekli olan 26 öğrencinin görüşleri alınarak çalışma sağlanmıştır.

Araştırma Uygulama Süreci

Araştırmada, ADDIE tasarım modeline göre geliştirilen GeoHepta mobil uygulaması Taş (2022) çalışmasında detaylı olarak verilmiştir. ADDIE modeli basamaklarına uygun olarak ilerlenerek uygulama geliştirilmiştir. Analiz basamağında, ihtiyaç analizinden elde edilen görüşlere göre teknolojiden yararlanılan bir öğrenme ortamının oluşturulması sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca bağlı olarak bir mobil uygulamanın geliştirilmesine karar verilmiştir. Tasarım basamağında mobil uygulamanın içeriğindeki çalışmalar planlanmış ve 5E öğrenme modeline göre düzenlenmiştir. Geliştirme basamağında uygulama 5E öğrenme modeline göre geliştirilmiştir. Her konu girişinde video veya animasyon ile dikkat çekme sağlanmıştır. Dinamik matematik yazılımı GeoGebra üzerinden etkinliklere yer verilmiştir. Etkinlikler aracılığıyla kazanımlara ulaşan öğrencilerin mobil uygulama üzerinden konuların açıklamalarını incelemeleri sağlanmıştır. Derinleştirme basamağında konulara yönelik soru ve etkinlikler verilmiştir. Değerlendirme basamağında mobil uygulama üzerinden Web 2.0 araçları ve mobil uygulamada hazırlanan sorularla değerlendirme yapılması sağlanmıştır. Mobil uygulama geliştirildikten sonra pilot uygulama ile mobil uygulamanın düzenlenmesi sağlanmıştır. Öğrencilere mobil uygulamaya dayalı öğretime başlamadan bir hafta önce GeoHepta mobil uygulamasının telefonlara kurulumu için gerekli link uzaktan eğitim için kurulan whatsapp grubu üzerinden gönderilmiştir. GeoHepta uygulamasına web sayfası üzerinden de erişilebileceği bilgisi verilmiştir. Her öğrenciye GeoHepta uygulamasına ait öğrenci girişi için bireysel kullanıcı adı ve şifre gönderilmiştir. GeoHepta mobil uygulaması ile 2020-2021 eğitim öğretim yılında 7. sınıf öğrencileriyle asıl uygulama gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Görüşme Formu

Öğrencilerin doğrular ve açılar, çokgenler, çember ve daire, birim küplü yapıların farklı yönlerden görünüşleri konularına yönelik GeoHepta mobil uygulaması ve uygulama içeriğinde ders sırasında kullanılan yazılımlar hakkında görüşler almak için araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda, öğretim sırasında yararlanılan teknolojik imkanların öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki etkilerinin her yönden açıklanması amacıyla sorular sorulmuştur. Görüşme formu oluşturulurken geçerlik ve güvenilirliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu üç matematik eğitimi uzmanı, iki matematik öğretmeni ile ölçme ve değerlendirme uzmanı görüşüne sunulmuş ve görüşler doğrultusunda formda değişiklikler yapılmıştır. Bu şekilde görüşme formunun geçerliği sağlanmıştır. Görüşme formu verileri arasındaki tutarlılık sağlanmaya çalışılarak verilerin ayrıntılı şekilde incelenerek bulgular kısmında sunulmasıyla formun güvenilirliğine yönelik çalışma sağlanmıştır.

Öz Değerlendirme Formları

ADDIE öğretim tasarım modeline göre geliştirilen GeoHepta mobil uygulamasının geliştirilmesinde 5E öğrenme modeline göre uygulama içeriği oluşturulmuştur. 5E öğrenme modeline bağlı olarak giriş, keşfetme, açıklama, derinleştirme ve değerlendirme aşamalarına göre derslerin öğrenilmesi sağlanmaktadır. Geliştirilen uygulama içeriğine bağlı olarak öğrencilerin kendi öğrenmelerini değerlendirme amacıyla her alt öğrenme alanındaki konuların öğrenilmesi sonrasında öz değerlendirme formları ile öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Öz değerlendirme formları oluşturulurken geçerlik ve güvenilirliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen formlar üç matematik eğitimi uzmanı, iki matematik öğretmeni ile ölçme ve değerlendirme uzmanı görüşüne sunulmuş ve görüşler doğrultusunda formlarda bulunan maddelere son hali verilmiştir. Böylece yapılan çalışmanın geçerliği sağlanmıştır. Öz değerlendirme formları verileri arasındaki tutarlılık sağlanmaya çalışılmış ve verilerin ayrıntılı şekilde incelenerek bulgular kısmında sunulmasıyla formun güvenilirliğine yönelik çalışma sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Tasarım modelinin uygulama basamağı sonrası Google Form üzerinden öğrencilere görüşme formları gönderilerek görüşleri alınmıştır. Araştırma doğrultusunda diğer verilere “Doğrular ve Açılar”, “Çokgenler”, “Çember ve Daire” ve “Birim Küplü Yapıların Farklı Yönlerden Görünüşleri” alt öğrenme alanlarının öğretimi sonrasında öğrencilerin mobil uygulama üzerinden öz değerlendirme formunda bulunan sorular aracılığı ile ulaşılmıştır. Öğrencilerin görüşme ve öz değerlendirme formları aracılığı ile alınan görüşleri isimleri kodlanarak içerik analizinden yararlanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde, betimsel bir yaklaşımla görülemeyen kavram ve temalar bu analiz ile ortaya koyulabilmektedir. Bu amaçla öncelikle toplanan verilerin kavramsallaştırılması, ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre kavramları açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Temalar oluşturulduktan sonra tekrar tekrar okunarak alt kategoriler düzenlenmektedir. Veriler analiz edilirken oluşan benzer alt kategoriler birleştirilerek uygun kategoriler altında toplanmıştır. Sonrasında öğrenci görüşleri ve öz değerlendirme formlarına ait frekans yüzde tabloları oluşturularak içerik analizi yapılmıştır. Elde edilen nitel veriler üzerinde kodlamalar, araştırmacı ve matematik eğitimi alanında akademisyen olmak üzere iki ayrı kodlayıcı tarafından yapılmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik, Miles ve Huberman (2015)’in görüş birliği formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Güvenirlik hesaplarının % 70’in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu için güvenilirlik katsayısı % 82, öz değerlendirme formu için % 78 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın ilk problemine dönük elde edilen bulgulara aşağıda Tablo 1’de yer verilmektedir.

Tablo 1. Mobil Uygulamaya Dayalı Olarak Gerçekleştirilen Öğretime Yönelik Yapılan Görüşme

Temalar	Genel Kategoriler	Alt Kategoriler	f	%
Mobil öğrenmeye dayalı öğretim ve etkileri	Öğrenme ortamında daha önce kullanılma durumu	İlk kez kullanılmakta	26	100
		Kullanılmakta	9	34,6
	Öğrenme ortamı dışında önceden kullanılma durumu	Kullanılmamakta	17	65,4
		Tüm bilgileri sunabilen öğrenme	4	8
	Mobil öğrenmeye yönelik algılar	Öğrenmede kolaylık	10	20
		Hem eğlenme hem öğrenme	7	14
		Zorlamak	1	2
		Her yerde öğrenme	7	14
		Farklı öğretim	4	8
		Yarış ortamlı	3	6
		Öğreticilik	12	24
		Bazen gerekli	2	4
		Anlaşılabilirlik	3	11,54
		Etkili öğrenmeye yönelik niyet ve tutum	Olumlu	2
	Konularda ilgi çekicilik		2	7,69
	Daha hızlı öğrenme		10	38,46
	Eğlenceli öğrenme		3	11,54
	Etkinliklerin öğreticiliği		6	23,08
	Matematik dersine yönelik duyuşsal davranışlara etkisi	Oluşturmadı daha öncede sevilmeekte	2	6,25
		Olumlu yönde değişiklikler	19	59,38
		Matematik daha ilgi çekici olmakta	6	18,75
		Konular daha kolay gelmekte	5	15,63
	Bilişsel alanda daha etkili olduğu konular	Tüm konular	14	53,85
		Doğrular ve Açılar	3	11,54
		Çokgenler	6	23,08
		Çember ve Daire	1	3,85
Birim Küpler		2	7,69	
Kolaylaştırıcı durumlar	Öğretimi zenginleştirmek	3	11,54	
	Dikkati çekme	6	23,08	
	Somutlaştırma	5	19,23	
	Öğretimsel destek	5	19,23	
	Eğlenceli olması	6	23,08	
Gelecekteki mobil uygulama araçlarına yönelik öneriler	Kullanışlılığı	1	3,85	
	Aynı şekilde yeterli	12	46,15	
	Küçük değişiklikler yapılabilir	3	11,54	
	Diğer dersler için hazırlanabilir	3	11,54	
	Renkli yazılar konulabilir	4	15,38	
	Yarışma şeklinde daha çok olması	3	11,54	
	Yapılamayan soruların sesli anlatımı	1	3,85	
Mobil uygulamaya dayalı GeoGebra 6.0 yazılımı ile yapılan etkinliklerin etkileri	Yararlı	13	48,15	
	Öğrenme açısından etkileri	Eğlenceli öğrenmek	2	7,41
	Değişkenlik göstermekte	1	3,70	
	Kolaylık	7	25,93	
	Günlük hayatla ilişkilendirmek	2	7,41	
	Matematiğe farklı yönlerden bakmak	2	7,41	
Web 2.0 araçlarının kullanımı ve etkileri	Mobil öğrenme dışındaki Web 2.0 araçlarının kullanılma durumu	Daha önce kullanılmakta	2	7,69
	Web 2.0 araçlarının öğrenme üzerine algıları	İlk kez kullanılmakta	24	92,31
		Dersler daha eğlenceli ve kolay	14	53,85
		Yararlı	6	23,08
		Soruları çözmeye isteklilik	6	23,08

Tablo 1'e göre veriler üç tema on bir genel kategoride toplanmıştır. Aşağıda sırasıyla ana temalara ait verilere yer verilmektedir.

“Mobil öğrenmeye dayalı öğretim ve etkileri” teması sekiz genel kategoriye ayrılmıştır. Burada her genel kategoriye göre sırasıyla öğrenci görüşlerinin bazılarında yer verilmiştir. “Öğrenme ortamında daha önce kullanılmama durumu” genel kategorisinde öğrencilerin %100'ü “ilk kez kullanılmakta” alt kategorisinde düşüncelerini (f=26) ifade etmiştir. “Mobil öğrenmeye yönelik algılar” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri on alt kategoride ifade vermiştir. “Öğrenmede kolaylık” alt kategorisinde düşüncelerini belirten bir öğrenci görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

“Matematik derslerinde konuları daha kolay öğrenmemizi sağladı.” (Ö5)

“Hem eğlenme hem öğrenme” alt kategorisinde düşüncelerini belirten Ö17 kodlu öğrenci görüşü aşağıda ifade edilmiştir.

“Kolay öğrenmeyi sağlayan öğretici ve eğlenceli hale getirmedir.” (Ö17)

“Farklı öğretim” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşü aşağıda yer verilmiştir.

“Dersleri farklı şekillerde anlatan sistemler.” (Ö12)

“Etkili öğrenmeye yönelik niyet ve tutum” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri altı alt kategoride incelenmiştir. “Konularda ilgi çekicilik” alt kategorisinde düşüncelerini belirten Ö8 kodlu öğrenci görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

“Konular ilgi çekici olarak verilmişti. O yüzden daha kolay anladım.” (Ö8)

“Matematik dersine yönelik duyuşsal davranışlara etkisi” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri dört alt kategoride incelenmiştir. “Matematik daha ilgi çekici olmakta” alt kategorisinde düşüncelerini belirten Ö3 kodlu öğrenci görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

“Sıkıcı geliyordu hiç öğrenmek istemiyordum. Çalışınca benim için eğlenceli oldu ve sevmeye başladım.” (Ö3)

“Kolaylaştırıcı Durumlar” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri altı alt kategoride incelenmiştir. “Dikkat çekme” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinden bir örnek ifadeye aşağıda yer verilmiştir.

“Genel olarak yardımcı oldu. Dikkat çekici olarak hazırlanmasından dolayı.” (Ö2)

“Öğretimi zenginleştirmek” alt kategorisinde düşüncelerini belirten Ö25 kodlu öğrenci görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

“Hepsinde oldu. Sebebi girişte videolarla anlatım olması.” (Ö25)

Mobil uygulamaya dayalı GeoGebra 6.0 yazılımı ile yapılan etkinliklerin etkileri teması “Öğrenme açısından etkileri” genel kategorisi altında alt kategorilere ayrılarak veriler incelenmiştir. Bu genel kategoride öğrenci görüşleri altı alt kategoride incelenmiştir. “Yararlı” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

“Benim öğrenmeme çok büyük katkı sağladı etkinliklerle de bunu pekiştirmiş oldum.” (Ö9)

“Eğlenceli öğrenmek” alt kategorisinde düşüncelerini belirten Ö1 kodlu öğrencinin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Her etkinlik de eğlenceli ve öğreticiydi.” (Ö1)

“Web 2.0 araçlarının kullanımı ve etkileri” teması iki genel kategoriye ayrılmıştır. “Web 2.0 araçlarının öğrenme üzerine algıları” genel kategorisinde öğrenciler üç alt kategoride görüşlerini belirtmiştir. “Dersler daha eğlenceli ve kolay” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

“Eğlenerek konuları pekiştirmemi sağladı.” (Ö24)

“Yararlı” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Yararlıydı. Konuları daha iyi öğrenmemi sağladı.” (Ö20)

İkinci alt problemde “7. sınıf Geometri ve Ölçme öğrenme alanına yönelik konuların ADDIE öğretim tasarımı modeline göre tasarlanan GeoHepta mobil uygulamasına dayalı olarak gerçekleştirilen öğretime yönelik öğrenci öz değerlendirme sorusu üzerine verilere ulaşılmak istenmiştir. Öz değerlendirme formundan sırayla elde edilen veriler içerik analizi ile incelenerek bulgulara ulaşılmıştır. Aşağıdaki tabloda öz değerlendirme formu ile elde edilen verilerin analizine yer verilmektedir.

Tablo 2. Öğrenciler ile Yapılan Öğretime Bağlı Olarak Doğrular ve Açılar Konusuna Yönelik Öz Değerlendirme Formu Verilerinin İçerik Analizi

Temalar	Genel Kategoriler	Alt Kategoriler	f	%
Doğrular ve Açılar konusunun mobil uygulamaya dayalı öğretimi	Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar	Soru çözmek ve soruların mantığını anlamak	14	51,9
		Konuların eğlenceli olması	9	33,3
		Öğretmenin dersi iyi anlatması	3	11,1
		Kitaba bakmaya gerek kalmaması	1	3,70
	Bilişsel alanda etkili olan konular	Doğrular ve açılar konusunun çoğu	6	23,08
		Açıortay, eş, yondeş, ters açılar	12	46,15
		Açı kuralları	8	30,77
	Öğrenme ortamına katılım durumu	Dinleyici (öğrenci)	5	19,23
		Kısmen aktif	3	11,54
		Hem aktif hem dinleyici	8	30,77
		Aktif	10	38,46
		Hiçbir durum	11	42,31
	Öğrenme ortamında kavraması zorlanılan durumlar	Açı kuralları	4	15,38
		Açıları özelliklerine göre ayırt etme	5	19,23
		Soru çözümlerinde açıların değerini bulma	4	15,38
		Doğruların birbirine göre durumları	2	7,69
	Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar	Z, M kurallarını öğrenmek	5	15,63
		Açıların oluşumuna dikkat ederek anlamlı öğrenmek	25	78,12
		Açı sorularının hepsinin bir çözümü olduğuna	2	6,25
	Öğrenme açısından etkileri	Derste soruları çoğunlukla çözebilmek	8	40
		Anlamadıklarımı sormak	3	15
		Etkinlikleri, soru videolarını tekrar incelemek	5	25
		Konuları öğrenmeden önce konu anlatımı dinlemek	2	10
		Test çözmek	2	10

Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri dört alt kategoride incelenmiştir. Öğrenci görüşleri en fazla “Soru çözmek ve soruların mantığını anlamak” alt kategorisinde belirtilmiştir. Aşağıda bu kategoride düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını yer verilmiştir.

“Soruların mantığını anlamak en keyif aldığım yerdı” (Ö11)

“Soruların mantığını anlamak sonra kendimiz çözerek öğretmenime atmak en keyif aldığım yöndü” (Ö12)

“Bilişsel alanda etkili olan konular” genel kategorisinde öğrenciler çoğunlukla “Açıortay, eş açılar, yöndeş, ters açılar” alt kategorisinde görüşlerini belirtmiştir. “Açıortay, eş açılar, yöndeş, ters açılar” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Açıortayı, İç ters açılar, dış ters açılar, dış açılar, yöndeş açılar vs.” (Ö17)

“Açıortayı, ters iç dış yöndeş açılar hakkında bilgiler” (Ö18)

“Öğrenme ortamına katılım durumu” genel kategorisinde öğrencilerin ifadeleri dört alt kategoride düzenlenerek incelenmiştir. Öğrencilerin en çok “Aktif” alt kategorisinde düşüncelerini belirttiklerine ulaşılmıştır. Bu kategoride düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Aktif olmaya çalıştım ve derse katılmaya çalıştım” (Ö5)

“Genellikle katılmaya çalıştım aktif oldum” (Ö9)

“Öğrenme açısından etkileri” genel kategorisinde öğrenciler beş alt kategoride görüşlerini belirtmiştir. Öğrencilerin en fazla öğrencilerin % 40’ı (f=8) “Derste soruları çoğunlukla çözebilmek” alt kategorisinde; düşüncelerini belirttiklerine ulaşılmıştır. “Derste soruları çoğunlukla çözebilmek” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Derlere katıldığımda sorulara hep cevap vermeye çalışarak öğretmenime atmam iyi oldu.” (Ö16)

Aşağıdaki tabloda Çokgenler konusu ile ilgili öz değerlendirme formu ile elde edilen verilerin analizine yer verilmektedir.

Tablo 3. Öğrenciler ile Yapılan Öğretime Bağlı Olarak Çokgenler Konusuna Yönelik Öz Değerlendirme Formu Verilerinin İçerik Analizi

Temalar	Genel Kategoriler	Alt Kategoriler	f	%
Çokgenler konusunun mobil uygulamaya dayalı öğretimi	Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar	Derslerin zevkli olması	12	46,15
		Girişteki videoları izlemek	2	7,69
		Etkinliklerle kuralları öğrenmek	3	11,54
		Eğlenceli quizler yapmak	5	19,23
		Çok keyif aldığım yönler olmadı	2	7,69
		Çokgenlerin iç açılarıyla ilgili sorular çözmek	2	7,69
		Çokgenlerin açı ölçülerini, alanlarını bulmak	8	30,77
	Bilişsel alanda etkili olan konular	Çokgenlerin alan hesaplaması	3	11,54
		Çokgenlerle ilgili tüm konular	5	19,23
		Çokgenlerin açı ölçülerini hesaplamak	8	30,77
		Çokgenlerin köşegenlerini belirlemek	2	7,69
		Dinleyici (Öğrenci)	8	30,77
	Öğrenme ortamına katılım durumu	Yarı aktif yarı dinleyici	7	26,92
		Biraz aktif olup önceden konu videoları izlemek	2	7,69
		Soru çözümlerine aktif katılan	9	34,62
		Yamuk ve eşkenar dörtgenin alanı hesabı	6	23,08
	Öğrenme ortamında kavraması zorlanılan durumlar	Hiçbir konu	16	61,54
		Dörtgenlerin özellikleri	1	3,85
		Bazı soru tiplerinde	2	7,69
		Çokgenlerin iç ve dış açı formülleri	1	3,85
		Etkinlikleri iyi dinlemek	7	26,92
	Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar	Kuralları ve soru çözümlerini öğrenmek	16	61,54
		Konuları tekrar etmek	3	11,54
		Mobil uygulamadan tekrar çalışmak	8	30,77
	Öğrenme açısından etkileri	Konuyu iyi anlayabilmek	5	19,23
		Kahottaki soruları çözmek	5	19,23
		Derslerde aktif olmaya çalışmak	8	30,77

“Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar” genel kategorisinde öğrenci görüşleri altı alt kategoride belirlenmiştir. Öğrenci görüşleri en fazla “Derslerin zevkli olması” alt kategorisinde belirtilmiştir. Bu kategoride düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Kolay, eğlenceli bir konuydu arkadaşlarımla dersin eğlenceli olmasından keyiflendim” (Ö2)

“Öğrenme ortamına katılım durumu” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri dört alt kategoride incelenmiştir. “Soru çözümlerine aktif katılan” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Derslere sürekli katıldım yani aktif olamaya çalıştım.” (Ö13)

“Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri üç alt kategoride incelenmiştir. Öğrenci görüşleri en fazla “Kuralları ve soru çözümlerini öğrenmek” alt kategorisinde belirtilmiştir. Aşağıda bu kategoride düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını yer verilmiştir.

“Çokgenlerle ilgili kuralları öğrenmeye çok dikkat ettim. Onları karıştırmaktan korktuğum için.” (Ö20)

“Kuralları ve yöntemleri öğrenmeye dikkat ettim” (Ö17)

“Öğrenme açısından etkileri” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri dört alt kategoride incelenmiştir. Öğrenciler en fazla “Mobil uygulamadan tekrar çalışmak” ve “Derste aktif olmaya çalışmak” alt kategorilerinde görüşlerine yer vermiştir.

“Tekrarı konuyla ilgili yorum yapacak olursam bu konu bu şekilde uygulamadan işlemek çok eğlenceliydi matematik dersleri güzeldi” (Ö18)

“Dinleyip anlamaya çalışarak derslere katıldım. Derslerde aktif olmaya çalıştım” (Ö6)

Aşağıdaki tabloda Çember ve Daire konusu ile ilgili öz değerlendirme formu ile elde edilen verilerin analizine yer verilmektedir.

Tablo 4. Öğrenciler ile Yapılan Öğretime Bağlı Olarak Çember ve Daire Konusuna Yönelik Öz Değerlendirme Formu Verilerinin İçerik Analizi

Temalar	Genel Kategoriler	Alt Kategoriler	f	%	
Çember ve Daire konusunun mobil uygulamaya dayalı öğretimi	Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar	Eğlenceli güzel anlatılması	11	35,48	
		Çemberde merkez açı hesaplamak	1	3,23	
		Çember ve çember uzunluğu hesaplamak	2	6,45	
		Daire alanını hesaplamak	2	6,45	
		Kahoot gibi farklı uygulamalardan soru çözmek	6	19,35	
		GeoGebra etkinlikleri	3	9,68	
		Soru çözüm videolarını izlemek	6	19,35	
		Çember ve daire	6	23,08	
		Çemberin çevresi	7	7,69	
		Daire ve daire diliminin alanı	3	11,54	
	Çember ve daire ile ilgili tüm konular	15	57,7		
	Bilişsel alanda etkili olan konular	Öğrenme ortamına katılım durumu	Derse aktif katılmaya çalışmak	13	50
			Dinleyici olarak	4	15,38
			Bazen aktif bazen dinleyici	9	34,62
			Daire kavramında	2	7,69
	Öğrenme ortamında kavraması zorlanılan durumlar		Çember kavramında	2	7,69
			Soru çözümünde	6	23,08
			Zorlanılan konu bulunmamakta	8	30,77
			Konu formüllerini öğrenmek	5	19,23
			Çember ve daire	3	11,54
Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar		Anlatım biçimi	6	23,08	
		Deftere not almak	2	7,69	
		Formüllere	6	23,08	
		Her konuyu öğrenmeye	5	19,23	
		Çemberde merkez açı ve çevrel açının bulunmasına	2	7,69	
Öğrenme açısından etkileri		Günlük hayatla ilişkisine	1	3,85	
		Karışık problemlerin çözüm yoluna	4	15,38	
		Derse hep girmeye çalışmak	2	7,69	
		Konuyu tekrar etmek	2	7,69	
		Soru çözümleri yapmak dinlemek	10	38,46	
		Öğretmeni dinlemek	2	7,69	
		Derste soru çözümlerine aktif katılmak	5	19,23	
		Kahoot ve Socrative'den soruları takip edip çözmek süreyle soru çözmek	5	19,23	

“Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri yedi alt kategoride incelenmiştir. “Eğlenceli güzel anlatılması” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Eğlenceli anlatımın olması derslerin güzel olmasını sağlıyordu” (Ö21)

“Öğrenme ortamına katılım durumu” genel kategorisinde öğrenciler üç alt kategoride görüşlerini belirtmiştir. “Derse aktif katılmaya çalışmak” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Derse katılmaya çalışarak” (Ö9)

“Konuları dikkatli dinledim. Soru sorulduğunda yapmak istedim. Yapamadığım soru olduğunda sordum.” (Ö6)

“Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar” genel kategorisinde öğrenciler yedi alt kategorisinde görüşlerini belirtmiştir. Öğrenci görüşleri en fazla “Anlatım biçimi” ve “Formüllere” alt kategorilerinde belirtilmiştir. Aşağıda “Anlatım biçimi” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını yer verilmiştir.

“Dersi iyi dinleyerek ve derse katılarak” (Ö2)

“Formüllere” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Formülleri öğrenmeye nasıl yazıldığına dikkat ettim” (Ö14)

“Çevre ve alanla ilgili formülleri iyi öğrenmeye dikkat ettim” (Ö25)

“Öğrenme açısından etkileri” genel kategorisinde öğrencilerin görüşleri altı alt kategoride incelenmiştir. “Soru çözümleri yapmak dinlemek” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“GeoHeptadan soru çözümlerini dinlemek benzer soruları çözmeme sağladı.” (Ö14)

Aşağıdaki tabloda birim küplü yapılar konusu ile ilgili öz değerlendirme formu ile elde edilen verilerin analizine yer verilmektedir.

Tablo 5. Öğrenciler ile Yapılan Öğretime Bağlı Olarak Birim Küplü Yapılar Konusuna Yönelik Öz Değerlendirme Formu Verilerinin İçerik Analizi

Temalar	Genel Kategoriler	Alt Kategoriler	f	%
Birim Küplü Yapılar konusunun mobil uygulamaya dayalı öğretimi	Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar	Eğlenceli, anlaşılır olmasından	8	29,63
		Her yönden öğrenmek	12	44,44
		Farklı soruları çözmek	7	25,93
		Bakış açımında değişiklik	8	30,77
	Bilişsel alanda etkili olan konular	Cisimlerin farklı yönlerden görünümünün nasıl olduğunu anlamak	14	53,85
		Farklı görünümüne göre şekilleri çizebilmek	3	11,54
		Tüm konuları	1	3,85
	Öğrenme ortamına katılım durumu	Dinleyici	7	26,92
		Aktif olmaya çalışarak yorumlayıcı	12	46,15
		Genelde dinleyici bazen aktif	7	26,92
	Öğrenme ortamında kavraması zorlanılan durumlar	Zorlanılan bir konu bulunmamakta	14	53,85
		Görünümlerine göre yapıları oluşturmada	8	30,77
		İstenilen yönden çizmede hayal edememe	3	11,54
		Kahootta süreyle soru çözümünde	1	3,85
	Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar	Anlatım biçimine (etkinliklere)	17	65,38
		Sorulan soruların cevabını bulmak	8	30,77
		Dikkat edilen bir yer olmadı	1	3,85
	Öğrenme açısından etkileri	Nesneye bakıldığında keşfedilenler	12	46,15
		Dersi iyi dinlemek	2	7,69
		Soruyu anlayıp çözmek	6	23,08
		GeoHepta ile konuları tekrar edebilmek	6	23,08

“Etkili öğrenmeye yönelik kolaylaştırıcı durumlar” genel kategorisinde öğrencilerin ifadeleri üç alt kategoride incelenmiştir. “Her yönden öğrenmek” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“3 boyutlu yapıları canlandırmayı öğrenerek şekillerin oluşumunu görmekten” (Ö6)

“Bilişsel alanda etkili olan konular” genel kategorisinde öğrencilerin düşünceleri dört alt kategoride incelenmiştir. “Cisimlerin farklı yönlerden görünümünün nasıl olduğunu anlamak” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Cisimlerin nasıl görüldüğünü bilmiş olduk ve en fazla ya da en az kaç birim küp kullanmamız gerektiğini öğrendik” (Ö9)

“Etkili öğrenmede dikkat edilen davranışlar” genel kategorisinde öğrenciler üç alt kategorisinde görüşlerini belirtmiştir. “Anlatım biçimine” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Uygulamada etkinliklerin olduğu program Geogebra küplü şekillerin görünümünü incelemeye dikkat ettim. Şekillerin görünümünün nasıl çizileceğini göstermesinden dolayı dikkatli dinledim” (Ö21)

“Öğrenme açısından etkileri” genel kategorisinde öğrenciler dört alt kategoride görüşlerini belirtmiştir. “Nesneye bakıldığında keşfedilenler” alt kategorisinde düşüncelerini belirten öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Cisimlere daha farklı açılardan yaklaşmamdı onları üç boyutlu görmemdi” (Ö1)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma, 7. sınıf matematik dersi öğretim programı (MEB, 2018) Geometri ve Ölçme öğrenme alanında yer alan Doğrular ve Açılar, Çokgenler, Çember ve Daire ve Birim Küplü Yapıların Farklı Yönlerden Görünümleri konularına yönelik ADDIE öğretim tasarım modeline göre geliştirilen GeoHepta mobil uygulaması aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. 7. sınıf öğrencileriyle ders uygulaması

sürecinde konu öğretiminden sonra öğrencilerin tümünden öz değerlendirme formu ve görüşme formu aracılığıyla nitel verilere ulaşmak amaçlanmıştır. Nitel verilerin elde edilmesi için öz değerlendirme formları öğrencilere, GeoHepta mobil uygulaması üzerinden sunulmuş düşüncelerini ifade etmeleri sağlanmıştır. Nitel araştırmanın diğer verileri öğrencilerle gerçekleştirilen görüşme üzerinden elde edilmiştir. Öğrencilere Google Form üzerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu gönderilerek görüşlerinin alınması sağlanmıştır. ADDIE öğretim tasarım modeline göre oluşturulan mobil uygulamaya dayalı olarak gerçekleşen öğretimin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi, düşüncelerinin görüşme formu aracılığıyla alınması amaçlanmıştır. Bu sebeple öğretim sırasında yararlanılan mobil uygulamayla ilgili olarak mobil uygulamaya dayalı öğretim ile ilgili düşünceleri, uygulama içeriğinde konu etkinliklerinde kullanılan dinamik matematik yazılımı, öğretim sırasında yararlanılan Web 2.0 araçları ile ilgili görüşleri, öğrenme ortamının etkileri ve önerilerinin neler olduğuna yönelik sorular sorularak görüşleri alınmak istenmiştir. Elde edilen veriler her öğrencinin kişisel bilgileri gizli tutularak ayrı ayrı her soru maddesi için okunmuştur. Öncelikle öz değerlendirme formu aracılığı ile elde edilen veriler sırasıyla alt öğrenme alanlarına göre analiz edilmiştir.

Doğrular ve Açılar konusunun öğrenilmesiyle ilgili öz değerlendirme formunun analizi incelendiğinde öğrencilerin en fazla soru çözümleri ve soru çözümlerinin anlamlı olmasından keyif aldıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Soru çözümlerinde Kahoot, Socratic gibi Web 2.0 araçlarının kullanılması öğrencilerin soru çözümlerinde istekli olmalarını ve anlayarak çözmelerini sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin en fazla soru çözümlerinden keyif almış olmalarının sebebi Web 2.0 araçlarının kullanılarak Web 2.0 araçlarının eğlendirerek soru çözümlerini sağlaması olabilir. Literatürde yapılmış çalışmalara bakıldığında gerçekleşen araştırmalarda (Taşlıçay Arslan, 2019), Web 2.0 araçlarının güdüleyerek problem çözüme olumlu etkilerinin olmasına yönelik bulguları araştırma sonucunu desteklemektedir. Öğrencilerin Web 2.0 araçlarının daha anlaşılır bulmasına bağlı olarak daha çok kullanma isteği oluşturduğuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin ifadelerinden, doğrular ve açılar konusuyla ilgili önemli temel konuları öğrendiklerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin öğrendikleri konuları doğru ifade edebilmeleri geliştirilen uygulamada GeoGebra yazılımı etkinlikleri ile konuları her şekilde görebilmelerinin kavramsal ve şekilsel bilgilerin daha iyi anlaşılmasının sağlamasında etkisi olabilir. Budai (2011), yaptığı araştırmada 5. sınıf öğrencileri ile geometrik inşalar, dönüşüm geometrisi, temel geometrik kavramlar ve kesirler konusunda GeoGebra kullanarak öğretimler yapmıştır. Bu öğretimler sonucunda GeoGebra kullanılan grupların başarı ortalamaları geleneksel öğretim yapılan gruplara göre daha yüksek çıkmıştır. Öğrenciler, Doğrular ve Açılar konusunun öğretiminde en fazla aktif rolde bulduklarını belirtmişlerdir. GeoHepta uygulamasının tasarım aşamasında 5E öğrenme modeline göre ders akışının sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 5E öğrenme modeline göre ders akışının sağlanmasının öğrencilerin derse yönelik ilgilerinin ve katılımlarının artmasını sağladığını gösteren benzer araştırma sonuçları bulunmaktadır (Aygün, 2019; Demir, 2018). Buna bağlı olarak ve kullanılan dinamik matematik yazılımları ile Web 2.0 araçlarında öğrencilerin konuların öğrenilmesinde soruların çözümleri sırasında, görüşlerini ifade etmelerinde süreçte aktif olmalarını sağladığı ifade edilebilir.

Çokgenler konusunun öğrenilmesiyle ilgili öz değerlendirme formunun analizi incelendiğinde öğrencilerin keyif aldığı yönlerin neler olduğu sorulduğunda en fazla “derslerin zevkli olması” alt kategorisinde cevap verdiği belirlenmiştir. Öğrenciler için GeoGebra dinamik matematik yazılımı ve Web 2.0 araçlarından yararlanarak oluşturulan bir mobil uygulama aracılığıyla farklı bir öğrenme ortamının oluşturulması öğrenciler açısından derslerin daha zevkli hale gelmesini sağlamış olabilir. Öğrencilerin öğrenme ortamının onlar açısından keyifli bir hale getirebilmek için her yönden onları öğrenme sürecine katılabilecek ortamlar oluşturmak öğrencilerin öğrenme ortamından zevk almasını sağladığı yapılmış araştırma sonuçlarından da görülebilmektedir (Hunsu ve ark., 2016). Öğrencilerin sadece köşegen sayısını bulmayla ilgili bilginin dışında diğer tüm konuları öğrendiklerini açıklamalarında verdikleri görülmüştür. Öğrencilere çokgenler konusunu öğrenirken hangi rollerde buldukları sorulduğunda soru çözümlerinde aktif olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin ders içerisinde aktif olmasının sebebi süreçte Kahoot gibi Web 2.0 araçlarıyla oluşturulan soru çözüm ortamları öğrencilerin isteyerek, sıklıktan soruları çözmeye katılabilecek ortam oluşturmasından

kaynaklanabilir. Literatürde yapılmış çalışmalara bakıldığında Kahoot programı bir yandan süreyle rekabet ederek soru çözümünü sağlarken, bir yandan eğlenceli bir ortam oluşturarak öğrencilerin isteyerek soru çözmelerini sağlamaktadır (Barnes, 2017; Bristol, 2018). Öğrencilerin kuralları ve soru çözümlerini öğrenmeye yönelik öğretmenin vurguladığı noktalara dikkat ettiklerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin süreçte konularda istenen kazanımları öğrenme hedefinde sürece odaklanacak koşulların oluşmasının sağlanması ile bu durumun oluştuğu söylenebilir. Mobil uygulamanın tasarımında ve geliştirilmesinde 5E öğrenme modeline dikkat edilerek oluşturulması öğrencilerin matematikte diğer konuların öğretiminde de derslerde öğrenme sürecinin daha içinde ve bilincinde olarak ilerleme göstereceği yapılan çalışmalarda görülmektedir (Aygün, 2019; Demir, 2018). Öğrencilerin konuları öğrenirken aktif olmaya çalışmanın öneminin farkında olmaları geliştirilen GeoHepta aracılığıyla mobil uygulama üzerinden sunulan öğrenme ortamının etkisi olabilir. Öğrencilerin, öğrenme öğretme sürecinde en iyi yaptıkları durumun aktif olmaya çalışmak olduğunu belirtmeleri benzer araştırmalarda da mobil öğrenme destekli öğrenme ortamlarında görülmektedir (Calder ve Campbell, 2016; Tetzlaff, 2017).

Çember ve Daire konusunun öğrenilmesiyle ilgili öğrencilere keyif aldıkları yönlerin neler olduğu sorulduğunda en fazla “Derslerin eğlenceli, güzel anlatılması” alt kategorisinde cevap verdikleri belirlenmiştir. GeoHepta mobil uygulamasına dayalı öğretimde öğrencilerin içinde buldukları yüzyılın gerektirdiği becerilere hitap edecek şekilde düzenlenmesi ve mobil uygulamanın öğrenme sürecine daha aktif katılabilmelerine imkan vermesinden dolayı “Öğrencilerin dersleri eğlenceli, güzel bulmaları” alt kategorisine yönelik ifadelerinin oluşmasında etkili olduğu belirtilebilir. Yapılmış çalışmalara bakıldığında matematik öğretiminde mobil uygulama araçlarının etkileşimli olarak öğretim sürecinde kullanılması öğrencilerin derslerde eğlenerek konuları öğrenmelerine katkı sağladığı görülmektedir (Sunandar ve ark., 2017). Öğrencilere, çember ve daire konularının öğretiminde süreçte buldukları roller sorulduğunda öğrencilerin yarısı derse katılmaya çalıştıklarını ifade ettiklerine ulaşılmıştır. Oluşturulan öğrenme sürecinin öğrencilerin derslere katılım göstermesini sağladığı belirtilebilir. Alan yazında Setiawan ve Soeharto (2020) Kahoot uygulamasının ilköğretim matematik eğitiminde, öğrenci motivasyonunu artırabilecek önemli bir araç olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilere çember ve daire konusunu öğrenirken en iyi yaptıkları durumun ne olduğu sorulduğunda, çoğu öğrencinin GeoHepta’dan soru çözümü yapmak ve dinlemek olduğu cevabını verdikleri belirlenmiştir.

Birim küplü yapılar konusunun öğrenilmesiyle ilgili öz değerlendirme formunun analizi incelendiğinde öğrencilerin keyif aldığı yönlerin neler olduğu sorulduğunda en fazla “Her yönden öğrenmek” alt kategorisinde cevap verdiği belirlenmiştir. Mobil uygulamaya dayalı olarak gerçekleştirilen öğretimde öğrencilere konularla ilgili kazanımların öneminin ne olduğu girişteki videolar ile açıklanması, GeoGebra dinamik matematik yazılımı üzerinden konu etkinlikleri verilerek yapıların farklı görünümelerini rahatlıkla anlayabilmeleri sağlandığından öğrencilerin bu kategoride en fazla cevap vermelerini sağlamış olabilir. Yapılmış çalışmalarda öğrencilerin benzer matematik konularının öğretiminde teknolojiye yararlanılmasının öğrencilerin her şekilde öğrenmelerine yardımcı olabileceğini göstermektedir (Açıkgöz, 2018; Topraklıoğlu, 2018). Öğrencilere öğrenilen bilgilerin ne olduğu sorulduğunda en fazla “Cisimlerin farklı yönlerden görünümünün nasıl olduğunu anlamak” alt kategorisinde cevap verdikleri bulunmuştur. Öğrencilerin en fazla bu konuyu öğrendiklerini ifade etmelerinin sebebi, GeoGebra yazılımında yapıları istenilen yönlerden görebilme imkanlarının olması sayesinde olduğu söylenebilir. GeoGebra’nın görsel ve dinamik özellikleri ile öğrencilerin öğrenme ortamında konuları daha rahat öğrenebilmektedir (Kutluca ve Zengin, 2011; Reis ve Özdemir, 2010). GeoGebra yazılımının Grafik 3D görünümünde, küplü yapıların hangi yönden görünümü soruluyorsa öğrencilerin o yönden bakıyormuş gibi görünümünü görebilmeleri ile görüntülerini çizmeleri sağlanmaktadır. Yapılan araştırmalarda öğrencilerin birim küplü yapıların farklı yönlerden görünümünü öğretim teknolojilerinin sağladığı uygulamalardan olan artırılmış gerçeklik ile rahatlıkla anladıklarını göstermektedir (Topraklıoğlu, 2018).

Mobil uygulamaya dayalı olarak gerçekleştirilen öğretime yönelik öğrencilerin düşüncelerini almak için yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler incelendiğinde öğrencilerin

tümünün derslerde mobil öğrenme ile deneyimlerinin ilk kez olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin çoğunluğu mobil öğrenme ile sınıf dışında ilk kez deneyim sahibi olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin mobil öğrenmenin anlamını “öğrenmenin kolaylaşması” olarak ifade ettikleri belirtilmiştir. Geliştirilen GeoHepta mobil uygulaması ve web sayfası içeriğinde öğrencilerin ders sırasında ve ders sonrasında ulaşabilecekleri kaynaklar bulunmaktadır. Öğrenciler böylece her yerde ve her zaman bilgilere erişebilmektedir. Geliştirilen uygulamanın bu durumda olması, öğrenciler tarafından mobil öğrenmeyi öğrenmenin kolaylaşması olarak ifade etmelerini sağlamış olabilir. Lin (2013); öğrenenlerin öğrenme ortamlarına, sahip oldukları akıllı telefonlar, tablet bilgisayarlar gibi mobil cihazlar yoluyla istedikleri zaman istedikleri yerden daha esnek, daha hızlı ve daha etkili bir biçimde ulaşabildiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin mobil öğrenmenin duyuşsal davranışlara etkisine yönelik görüşleri alındığında öğrenciler olumlu yönlerde değişiklikler oluştuğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin günlük yaşamlarında sürekli kullandıkları mobil araçlar ile uzaktan eğitimin sağlanması öğrencilerin mobil uygulamaya dayalı öğrenmeye daha istekli, gayretli olmalarını sağladığı söylenebilir (Fesakis ve arkadaşları, 2018; Supandi ve arkadaşları, 2018). Bray ve Tangney (2016) araştırmalarında, gerçekçi matematik eğitimi ile öğrenim gören ve mobil teknolojileri kullanan öğrencilerin matematik dersine katılımlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda mobil teknolojiler ile gerçekleşen gerçekçi matematik eğitiminin öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarını, ilgilerini ve katılımlarını arttırdığına ulaşılmıştır. Öğrencilere mobil öğrenmeye dayalı öğretimin, öğrenmeyi daha iyi sağladığı konular sorulduğunda öğrencilerin tüm konular olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Mobil öğrenmeye bağlı olarak gerçekleştirilen öğretim için geliştirilen uygulama içerisinde konu alanları ile ilgili yazılım üzerinden etkinliklerin olması konuların iyi anlaşılmasında önem göstermiş olabilir. Gök (2020), Sincubaa ve John (2017) yaptıkları araştırmalarda mobil uygulama aracılığıyla teknolojik gelişmelerden yararlanılması ile matematik konularının bireylerin keşfederek kolaylıkla öğrenmelerinin sağladığına ulaşılmıştır. Mobil uygulamaya dayalı olarak gerçekleşen öğretim ile konuların daha iyi anlaşılmasının sebebi olarak öğrenciler tarafından uygulamanın eğlenceli olarak bulunması cevabının en fazla verildiği görülmüştür. Öğrencilerin tamamına yakını Web 2.0 araçlarını ilk kez kullandıklarını belirtirken bu araçlar ile derslerin daha eğlenceli ve kolay geçtiğini belirttiklerine ulaşılmıştır. GeoHepta uygulaması aracılığıyla Kahoot! uygulamasıyla değerlendirme aşamasında öğrencilere sorular sorularak öğrencilerin belirtilen süre içerisinde yarış ortamında istekli olarak soru çözmeleri ile yapılan öğretimin öğrenciler tarafından derslerin eğlenceli bulunmasını sağlamıştır. Literatürde yapılan araştırmalarda da farklı sınıf seviyelerinde mobil uygulamalar ile gerçekleştirilen mobil öğrenmelerin öğrencilerin derslere olan ilgi, motivasyonlarının arttırılmasını sağlayarak başarılarında değişiklikler oluşturduğu görülmektedir. Koparan ve Kaleli Yılmaz (2020); yaptıkları çalışmalarının sonucunda, öğretmen adaylarının mobil öğrenme ortamının derse yönelik olumlu tutumun geliştirilmesine, derse karşı motivasyonun arttırılmasına, öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen iletişiminin kolaylaştırılmasına katkıda bulunduğu yararlı ve motive edici olduğunu belirttikleri görülmüştür. GeoHepta isimli mobil uygulama aracılığı ile gerçekleştirilen mobil öğrenmenin Covid-19 pandemisi sebebiyle uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin soruları isteyerek çözdüklerine, ders dışında uygulama üzerinden konuları tekrar ettiklerine ve videoları izlediklerine ulaşılmıştır. Mobil öğrenme ile öğrencilerin ders dışında her yerden bilgiye ulaşabilmelerinin öğrenme üzerindeki olumlu etkileri yapılmış çalışmalardan görülmektedir (Etcuban ve Pantinople, 2018; Fabian ve arkadaşları, 2018; Fabian, 2019; Sincuba ve John, 2017). Fabian ve arkadaşları (2016) çalışmalarında, mobil teknolojiler ile gerçekleştirilen matematik eğitiminin öğrencilerin tutumları, başarıları ve katılımları üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonuçlarına göre öğrencilerin mobil öğrenmeye yönelik tutumları çoğunlukla olumlu yönde iken mobil öğrenmenin öğrencilerin matematiğe yönelik tutumları üzerindeki etkisi farklı sonuçlar vermiştir. Mobil öğrenme ile öğrencilerin öğrenme etkinliklerine katılımı ve öğrenciler arasındaki işbirliğini artmıştır. Calder ve Campbell (2016) çalışmalarında, matematiğe karşı isteksiz öğrencilerin matematik uygulamalarını kullanımlarının derse katılımlarını ve matematiğe yönelik tutumları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bulgular doğrultusunda; çalışmanın başlangıcında bireysel olarak mobil öğrenmeleri kullanan öğrencilerin seviyeleri ilerledikçe mobil

uygulamalardaki problemleri çözmek için birlikte çalıştıklarına ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin matematik derslerine katılımları ve matematiğe yönelik tutumlarının arttığı sonucu belirlenmiştir. Calder ve Campbell (2016), Fabian ve arkadaşları (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar GeoHepta mobil uygulamasının kullanımına yönelik öğrenci görüşlerinin bulgusunu desteklemektedir.

Alan yazındaki araştırmaların sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları birlikte değerlendirilerek yapılan tartışmanın sonucunda, öğrencilere mobil uygulama ve web sayfası şeklindeki öğrenme ortamlarında öğrenme fırsatı sunan GeoHepta'nın; öğrencilerin geometriye yönelik duyuşsal davranışlarını geliştirme, geometri kavramlarını anlamlı öğrenmeye yönelik önemli potansiyele sahip olduğu söylenebilir. GeoHepta'nın öğrenme sürecinde kullanılmasına bağlı olarak öğrenci düşüncelerine yönelik olumlu etkilerin mobil uygulamanın aşağıda ifade edilen özellikleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir:

1. Elde edilen bulgulardan günümüz kuşaklarının ilgilerine hitap eden mobil araç teknolojilerinin konuların öğrenilmesi amacıyla içeriğinin planlanarak öğretime kazandırılmasıyla öğrencilerin derse ilgilerinin, katılma çabalarının arttığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde mobil öğrenmenin öğrenci merkezli öğrenmeyi arttırdığı, motivasyonu arttırdığı, derse ilişkin olumlu yönde tutumlar gelişmesine katkı sağladığına yönelik katkılarının olduğu belirtilmektedir.

2. GeoHepta web uyumlu mobil uygulamasının geliştirilmesi aşamasında öğrencilerin bulunduğu koşullara uygun olacak şekilde tüm teknolojik imkanlardan yararlanılmıştır. Bu durum öğrencilerin mobil öğrenme ile ilgili görüşlerinin olumlu yönde olmasını etkilediği düşünülmektedir.

3. Mobil uygulama içeriğinde GeoGebra 6.0 dinamik matematik yazılımı ile öğrenciler konuları farklı temsiller aracılığıyla görme, Web 2.0 araçlarının oyunlaştırarak online değerlendirme özelliğinden yararlanmak çoklu ortam oluşmasını sağlamıştır. Kahoot, Socratic gibi online değerlendirme araçları öğrencileri oyunlaştırılmış bir değerlendirme ortamında, rekabet etmelerini sağlayarak öğrenme sürecine motive etmektedir. Buna bağlı olarak GeoHepta mobil uygulaması ile öğretim sürecinin gerçekleşmesi öğrencilerin olumlu yönde düşüncelerinin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve öz değerlendirme formlarına verdikleri cevaplar neticesinde özetle; her başarı düzeyindeki öğrenciye hitap eden GeoHepta, öğrencilerin teknolojik araçlar ile ilgilerinin matematik konularının öğrenilmesine yönlendirmede önemli olduğuna ulaşılabilir. Mobil uygulama ile her zaman her yerden öğrenciler öğrenme imkanı bularak bireysel olarak konuları takip etme durumlarının olması kendilerini geliştirmeleri yönünden faydalı olduğu söylenebilir. Covid-19 pandemisi döneminde öğretimde kullanılan bu uygulama, uzaktan eğitim sürecinde öğrenciler için mobil araçların öğretim amaçlı kullanmalarına fırsat verdiği belirtilebilir. Bu araştırmanın sonuçlarına yarı yapılandırılmış görüşme formu ve öz değerlendirme formundan elde edilen verilerin bulgularından ulaşılmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalar için aşağıdaki öneriler verilebilir.

• Öğrenme ortamının ve öğrencilerin telefonda yaptıkları çalışmaların video kayda alınması, araştırmacı gözlem notlarının tutulması gibi daha farklı veri toplama araçları da kullanılarak çalışmanın bulguları zenginleştirilebilir.

• Mobil öğrenme araçlarının yüz yüze eğitimde farklı kullanımına bağlı olarak öğrenciler üzerindeki etkilerinin araştırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

• Bu çalışmada geliştirilen GeoHepta mobil uygulaması 7. sınıf matematik dersi konuları ile sınırlıdır. Gelecekte matematik dersinin farklı konuları için Türkçe ara yüze sahip mobil uygulamalar geliştirilerek öğrencilerin ve öğretmenlerin kullanımına yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Açıkgöz, G. (2018). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) destekli matematik öğretiminin 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi.
- Aktepe, V. (2005). Eğitimde bireyi tanımanın önemi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 15-24.
- Arisetyawan, A., Taher, T., & Fauzi, I. (2021). Integrating the concept of plane figure and baduy local wisdom as a media alternative of mathematics learning in elementary schools. *Creative-Innovative Mathematics (education) Journal, Kreano* 12 (1), 1-13.
- Arkün, S., & Akkoyunlu, B. (2008). A Study on the development process of a multimedia learning environment according to the ADDIE model and students' opinions of the multimedia learning environment. *Interactive Educational Multimedia*, 17, 1-19.
- Aygün, İ. (2019). 5E öğrenme modelinin 7. sınıf öğrencilerinin cebir öğrenme alanındaki akademik başarı ve matematiğe karşı özyeterliliklerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi). OnDokuz Mayıs Üniversitesi.
- Barnes, R. (2017). Kahoot! In the classroom: Student engagement technique. *Nurse Educator*, 42 (6), 280.
- Bray, A., & Tangney, B. (2016). Enhancing student engagement through the affordances of mobile technology: A 21st century learning perspective on Realistic Mathematics Education. *Mathematics Education Research Journal*, 28 (1), 173-197. DOI 10.1007/s13394-015-0158-7
- Bristol, J. T. (2018). Students, take out your phones. *Teaching and Learning in Nursing*, 13 (3), 145-146. <https://doi.org/10.1016/j.teln.2018.02.003>
- Budai, L. (2011). GeoGebra in fifth grade elementary mathematics at rural schools. *Annales Mathematicae et Informaticae*, 38 (2011), 129-136.
- Calder, N., & Campbell, A. (2016). Using mathematical apps with reluctant learners. *Digital Experiences in Mathematics Education*, 2, 50-69. DOI 10.1007/s40751-016-0011-y
- Creswell, J. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- Çakıroğlu, Ü., & Taşkın, N. (2016). Teaching numbers to preschool students with interactive multimedia: An experimental study. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 45 (1), 1-22.
- Demir, Ö. (2018). 5E öğrenme modeli ile 7. sınıf öğrencilerinin dönüşüm geometrisi başarı ve Van Hiele dönüşüm geometrisi düşünme düzeylerinin gelişimi (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Dick, W., Carey, L., & Carey, J. O. (1996). *The Systematic Design of Instruction* (4th Ed.). New York: Harper Collins College Publishers.
- Er, G. (2019). Ortaokul öğrencilerinin Van Hiele geometri düşünme düzeylerinin ve geometriye yönelik tutumlarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
- Etcuban, J. O., & Pantinople, L. D. (2018). The effects of mobile application in teaching high school mathematics. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 13 (3), 249-259.
- Fabian, K. (2019). *Student engagement in mobile learning activities: breakdowns and breakthroughs*. Eleventh Congress of the European Society for Research in Mathematics Education, Utrecht University, Utrecht, Netherlands. fhal-02422207f

- Fabian, K., Topping, K. J., & Barron, I. G. (2018). Using mobile technologies for mathematics: Effects on student attitudes and achievement. *Educational Technology Research and Development*, 66, 1119–1139. <https://doi.org/10.1007/s11423-018-9580-3>
- Fesakis, G., Karta, P., & Kozas, K. (2018). Designing math trails for enhanced by mobile learning realistic mathematics education in primary education. *International Journal of Engineering Pedagogy*, 8 (2), 49-63.
- Gagnè, R. M., Briggs, L. J., & Wager, W. W. (1992). *Principles of instructional design* (4th Ed.). Fort Worth, TX: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Gök, M. (2020). A Mobile game experience of pre-service elementary teachers: The fundamental theorem of arithmetic. *Journal of Computer and Education Research*, 8 (15), 41-74. DOI: 10.18009/jcer.643732
- Hunsu, N. J., Adesope, O., & Bayly, D. J. (2016). A meta-analysis of the effects of audience response systems (clicker-based technologies) on cognition and affect. *Computers & Education*, 94 (2016), 102-119. <http://dx.doi.org/10.1016/j.compedu.2015.11.013>
- Karakış, H., Karamete, A., & Okçu, A. (2016). The effects of a computer-assisted teaching material, designed according to the ASSURE instructional design and the ARCS model of motivation, on students' achievement levels in a mathematics lesson and their resulting attitudes. *European Journal of Contemporary Education*, 15 (1), 105- 113.
- Kemp, J. E, Morrison, G. R., & Ross, S. M. (1994). *Designing effective instruction*. New Merrill: New Jersey.
- Koparan, T. ve Kaleli Yılmaz, G. (2020). Matematik öğretmeni adaylarının mobil öğrenme ile desteklenen öğrenme ortamına yönelik görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (1), 109-128.
- Kutluca, T. ve Zengin, Y. (2011). Matematik öğretiminde GeoGebra kullanımını hakkında öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 160-172.
- Lin, H. F. (2013). The effect of absorptive capacity perceptions on the context-aware ubiquitous learning acceptance. *Campus-Wide Information Systems*, 30 (4), 249 – 265.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). Matematik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap* (1. Baskı). S. Akbaba Altun ve A. Ersoy (Çev. Eds). Ankara: Pegem Akademi.
- Ocak, M. A. (2015). *Öğretim Tasarımı Kuramlar, Modeller ve Uygulamalar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdemir, E. ve Uyangör, M. S. (2011). Matematik eğitimi için bir öğretim tasarımı modeli. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (2), 1786-1796.
- Özkeleş-Çağlayan, S. (2010). Lise 1. sınıf öğrencilerinin geometri dersine yönelik özyeterlik algısı ve tutumunun geometri dersi akademik başarısını yordama gücü (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Reis, Z. A. ve Özdemir, Ş. (2010). Using Geogebra as an information technology tool: Parabola teaching. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 565-572.
- Seels, B., & Glasgow, Z. (1998). *Making instructional design decisions*. New Jersey: Printice Hall.
- Setiawan, A., & Soeharto, S. (2020). Kahoot-based learning game to improve mathematics learning motivation of elementary school students. *Al-Jabar: Jurnal Pendidikan Matematika*, 11(1), 39-48. <https://doi.org/10.24042/ajpm.v11i1.5833>

- Sincuba, M. C., & John, M. (2017). An exploration of learners' attitudes towards mobile learning technology-based instruction module and its use in mathematics education. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 12 (3), 845-858.
- Sunandar, Buchori, A., Rahmawati, N. D., & Kusdaryani, W. (2017). Mobilemath (Mobile Learning Math) media design with seamless learning model on analytical geometry course. *International Journal of Applied Engineering Research*, 12 (19), 8076-8081.
- Supandi, Ariyanto, L., Kusumaningsih, W., & Aini, A, N. (2018). Mobile phone application for mathematics learning. *Journal of Physics: Conference Series*, 983 (1), 1-5, doi:10.1088/1742-6596/983/1/012106
- Şimşek, A. (2021). *Öğretim Tasarımı*. Nobel Yayınları: Ankara.
- Taş, S. (2022). ADDIE tasarım modeline göre 7. sınıf matematik dersi geometri ve ölçme öğrenme alanında öğrenme ortamı tasarlanması (Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Taşlıçay Arslan, Ş. (2019). Yeni nesil ölçme aracı FlipQuiz. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (4), 1538-1549.
- Tella, A. (2011) An assessment of mathematics self – efficacy of secondary school students in Osun State, Nigeria, *IFE Psychologia*, 19 (1), 430-440.
- Tetzlaff, D. M. (2017). Using mobile technology to increase the math achievement and engagement of students with disabilities (Doctor of Philosophy Theses). University of Nevada, Las Vegas.
- Topraklıoğlu, K. (2018). Üç boyutlu modellemenin kullanıldığı artırılmış gerçeklik etkinlikleri ile geometri öğretimi (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi.
- Wahab, A. R., Abdullah H. A., Mokhtar, M., Atan, A. A., & Abu, M. S. (2017). Evaluation by Experts and Designated Users on the Learning Strategy using SketchUp Make for Elevating Visual Spatial Skills and Geometry Thinking. *Bolema, Rio Claro (SP)*, 31 (58), p. 819-840. DOI: <http://dx.doi.org/10.1590/1980-4415v31n58a15>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50, İkinci yazar/Second author % 50.

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

Introduction

The generation in which students were born has an impact on their perspectives on events as well as their cognitive and emotive responses. Teaching environments can be designed to accommodate different student generations depending on the situation. Many strategies, methods, and procedures can be used in the teaching process depending on the learning objectives and subject matter of each branch of science to ensure that future generations receive a successful education. To study mathematics in accordance with the goals of the mathematics curriculum, a learning environment can be created using a variety of teaching styles. Depending on the changes in education from the past to the present, teachers might use a range of teaching strategies, methods, and approaches when teaching mathematics. The teaching approach should be chosen initially by the process planner for instruction. Following the selection of the strategy, the teaching strategy is determined for the specific aims. Depending on the methodologies used to educate, the methods used to implement the methodologies are referred to as teaching techniques (Ocak, 2015). Teachers can adapt the learning environment to each student's needs based on the instructional design models they use. There are several different design models that are used when creating instructional designs. Depending on the learning context, different instructional design models may be selected. Despite their differences, all instructional design models include processes for analysis, design, development, implementation, and assessment. A range of instructional design techniques can be used to create the teaching environment so that students can attain their learning goals. When we look at studies on instructional design models that may be utilized in mathematics teaching, we can find studies made with a variety of instructional design models in the literature (Er, 2019; Karakış et al., 2016; Özdemir and Uyangör, 2011; Özkeleş-Çağlayan, 2010). It was planned to use the ADDIE design model to plan the research in the studies that were carried out because of the connection between the steps of the ADDIE design model, the process of creating the design, and the design's advantageous impacts on learning. The aim of this research was to develop a teaching environment for the 7th grade mathematics course using the ADDIE design model, one of the design models, and to evaluate its results. Based on how the learning process for the Geometry and Measurement learning field subjects in the 7th grade mathematics course can be implemented within the framework of an instructional design model, the theoretical framework of the research has been chosen. In order to ensure that the phases of the different instructional design models operated in connection to the learning objectives, it was intended that the study would create an instructional design that linked to the ADDIE instructional design model. As a result of the Covid-19 pandemic, face-to-face training was stopped in 2020 and distance learning started. In the process of online education, the use of technology instruments has started to take center stage throughout topic learning. Students now have access to a wide range of learning resources outside of the classroom as a result of the shift of instruction from traditional classroom settings to digital ones. The GeoHepta mobile application must therefore be created and implemented in accordance with the ADDIE instructional design paradigm as part of the research study in order to assess its effectiveness. Since the seventh grade learning field subjects for geometry and measurement were selected, the acquisitions were the topics that should be correlated, and the students were in the developmental stage of abstract operations, it was decided to examine the acquisitions at this level as part of the research. The research question in this context is: "What are the effects on the students of the teaching that is carried out based on the GeoHepta mobile application, which is designed in accordance with the ADDIE instructional design model of the subjects related to the 7th grade Geometry and Measurement learning field?"

Method

The case study pattern was one of the qualitative research designs employed in the study. Students in the 7th grade who were educated in a secondary school in the Central Anatolia Region participated in the study during the 2020-2021 academic year. The study has 26 students in it. According to Creswell (2013), case studies only require 10-15 participants. As a result, 26 students who volunteered to take part in the focus group for the study were asked for their opinions. During the course implementation process with seventh graders, it was hoped to gather qualitative data from all students using self-evaluation forms and interview forms. The GeoHepta mobile application was used to send self-evaluation surveys to the students, allowing them to express their ideas and gather qualitative data. Student interviews gave the qualitative study more information.

The opinions of the students as gathered through interviews and self-evaluation forms were examined using content analysis and name coding. Concepts and topics that are not visible with a descriptive approach can be uncovered through content analysis. Similar subcategories that emerged from the data analysis were consolidated and organized under the proper categories. After that, student opinions and self-evaluation forms were used to create frequency percentage tables for content analysis. Two distinct coders, a researcher and an academician in

the subject of mathematics education, coded the qualitative data that was collected. Utilizing the Miles and Huberman consensus formula, inter-coder reliability was determined (2015). For research, reliability estimates of 70% or higher are regarded as reliable. For the semi-structured interview form, the reliability coefficient was calculated to be 82%, and for the self-evaluation form, it was 78%.

Discussion, Conclusion and Recommendations

It aims to assess the teaching based on the mobile application developed by the students in accordance with the ADDIE instructional design methodology and to get feedback from them via an interview form. For this reason, it was intended to gather their feedback regarding the mobile application used during instruction, their ideas regarding instruction based on mobile applications, the dynamic mathematics software used in the subject activities in the application content, their opinions regarding the Web 2.0 tools used during instruction, the effects of the learning environment, and what suggestions they may have. Each question item's data was read separately, protecting the privacy of each student's personal information. Analysis of the self-evaluation form for learning about Lines and Angles reveals that the majority of the students' responses focused on how much they liked and understood the question answers. The research of the self-evaluation form associated with learning the subject of Polygons revealed that when the students were asked about the things they appreciated, they responded most frequently in the "classes are pleasurable" sub-category. When students were asked which aspects of learning the Circle and Circular Region subject they preferred, the sub-category of "Fun and good teaching of the classes" received the most responses. According to the analysis of the self-evaluation form related to learning the subject of Unit Cube structures, it was discovered that the majority of the students' responses to the question about the elements they liked fell under the "Learning from every aspect" sub-category. When the data from the semi-structured interview form used to get their feedback on the instruction based on the mobile application were reviewed, all of the students claimed that this was their first experience with mobile learning. The majority of students acknowledged that this was their first experience outside of the classroom using mobile learning. According to the report, the students' definition of mobile learning was "facilitating learning". Students reported improvements when questioned about the effects of mobile learning on affective behaviors. One could contend that utilizing mobile devices for distance learning boosts students' eagerness and commitment to learning through mobile apps. In their daily lives, students frequently use mobile devices (Fesakis et al., 2018; Supandi et al., 2018). Although almost all of the students claimed to have never used Web 2.0 tools, it was found that they actually found the lessons to be simpler and more entertaining when using these tools. The GeoHepta application used to ask the students questions throughout the Kahoot application's evaluation phase, and the students reported enjoying the classes as a result of their motivation to respond to the questions in a timed context. The use of mobile applications for mobile learning at different grade levels, according to studies reported in the literature, has a favorable effect on students' academic achievement by piquing their interest and pushing them to learn. The mobile learning environment is beneficial and motivating, according to pre-service teachers interviewed by Koparan and Kaleli Yılmaz's research (2020), because it facilitates communication between students and teachers as well as helping students establish a positive attitude toward the lesson. As a result of the semi-structured interviews with the students and their responses to the self-evaluation forms; addressing students of all achievement levels, GeoHepta can be reached that students' interest in technology tools is crucial in directing the study of mathematics courses. It is excellent for students' personal development to have the flexibility to learn at any time and from any location, as well as to follow each course separately using the mobile application. It can be claimed that this program, which was used to teach students in classrooms during the COVID-19 outbreak, allows students to use mobile devices for instruction while participating in distance learning. The results of the information gathered from the self-evaluation form and the semi-structured interview form were combined to produce the study's conclusions. Other data collection tools, such as video recording of the classroom and student work on a phone, and writing notes about the researcher's observations can be used in following research to reinforce the study's findings.

Araştırma Makalesi • Research Article

Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Farkındalıklarının Analizi: Elazığ İlinde Bir Araştırma

Analysis of the Ethical Awareness of Accounting Members of Profession: A Research in Elazığ

Meltem Gül*, Özcan Demir**

Öz: Etik, her meslekte önemli ve olması gereken bir kuraldır. Ancak muhasebe meslek mensuplarının sorumluluk yelpazesi düşünüldüğünde, etik daha da önemli olmaktadır. Çünkü etik muhasebecinin kararı için bir klavuzdur. Muhasebe mesleğine yönelik etik konular hakkındaki araştırmalar son yıllarda artış göstermiştir. Bu çalışma muhasebe meslek mensuplarının etik yargılara yönelik düşüncelerini ve meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendiren sebepleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma Elazığ'da bulunan muhasebe meslek mensupları açısından değerlendirilmiştir. Veriler meslek mensuplarına anket uygulanarak toplanmıştır. Anket sonuçları spss 22 programında frekans dağılımı, bağımsız t testi ve anova testi ile analize tabi tutulmuştur. Yapılan analizler sonucunda muhasebe meslek mensuplarının yaşı ile mükellef baskısı sonucu etik olmayan davranışlara yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu baskının genç meslek mensupları üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. 25-45 yaş arası meslek mensupları, 46-55 yaş arası meslek mensuplarına göre mükellef baskısı sonucu etik olmayan davranışlara daha fazla meyilli olmuşlar ve meslek hayatları boyunca mükelleflerinin lehinde veya aleyhinde etik olmayan davranışlarda bulunmuşlardır. Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından çalışmanın etik kurul izni 14.04.2021 tarihinde 09 sayılı 1 nolu karar ile alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Etik, Muhasebe Meslek Mensubu

Abstract: Ethics is an important and necessary rule in every profession. However, when considering the range of responsibilities of professional accountants, ethics becomes even more important. Because it is a guide for the ethical accountant's decision. Research on ethical issues for the accounting profession has increased in recent years. This study was carried out in order to determine the thoughts of the accounting members of the profession about ethical judgments and the reasons that lead the members of the profession to unethical behaviors. In this context, the study was evaluated in terms of accounting professionals in Elazığ. The data were collected by applying a questionnaire to the accounting members of the profession. The survey results were analyzed with frequency distribution, independent t test and anova test in spss 22 program. As a result of the analyzes made, a significant relationship was found between the age of accounting professionals and their tendency to turn to unethical

* Öğr. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yönetim Organizasyon Bölümü

ORCID: 0000-0002- 8085-0704. m.gul@firat.edu.tr (Sorumlu yazar)

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0001-9382-6781. odemir@firat.edu.tr

Cite as/ Atıf: Gül, M.& Demir, Ö. (2023). Muhasebe meslek mensuplarının etik farkındalıklarının analizi: Elazığ ilinde bir

araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 35-49.

<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1052583>.

Received/Geliş: 03 January/ocak 2022

Accepted/Kabul: 02 March/Mart 2023

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2023

behaviors as a result of taxpayer pressure. It is seen that this pressure is more effective on young professionals. Occupational members aged between 25 and 45 tended to unethical behaviors more as a result of taxpayer pressure compared to professionals aged between 46 and 55, and acted unethically in favor of or against their taxpayers throughout their professional lives. Ethics committee approval of the study was obtained by Fırat University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision no 09 and number 1 on 14.04.2021.

Keywords: Accounting, Ethic, Accounting Members of Profession

Giriş

Muhasebe bilgilerinin, işletme sahipleri, yöneticiler, yatırımcılar, olmak üzere birçok kullanıcısı vardır. Bir şirket yöneticisi, işletmesi için kararları verirken kendisine rehberlik edecek belirli bilgileri tanımlamak için finansal tabloları kullanmaktadır. Muhasebe, toplumdaki çok çeşitli tarafları etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında muhasebenin etik kuralları oldukça önemlidir. Etik ilkeler, muhasebe mesleğini geliştirmek, kamu güvenini korumak, dürüstlük ve adaleti ortaya çıkarmak için uymak zorunda oldukları temel kurallardır. Etik ve dürüstlük, muhasebe mesleğinde değer verilen temel özelliklerdir.

Muhasebe mesleğinin yürütülmesinde ve mesleğin saygınlığının korunmasında meslek mensuplarının etik ilkelerin öneminin bilincinde olması gerekmektedir. Meslek mensuplarının etik kurallara uymaması, toplumdaki itibarlarını zedelemekte toplumda ise muhasebe mesleği ve muhasebe bilgilerine yönelik güven algısının kaybolmasına neden olmaktadır. Bu sebeple muhasebe meslek mensuplarının etik kurallara riayet etmesi mesleğin gelişimi ve toplumun güveninin kazanılması açısından son derece önemlidir (Gül, 2021). Sosyal sorumluluğun bilincinde olan meslek mensubu, belirli kişi veya grupların değil tüm toplumun çıkarlarını dikkate alarak, toplumun değer yargılarına dayalı, tarafsız, dürüst ve güvenilir olmalıdır.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde, etik ve muhasebe etiği kavramsal çerçevede açıklanmıştır. Araştırma bölümünde ise, Elazığ ilinde faaliyette bulunan muhasebecilerin etik yargılara yönelik düşünceleri ve muhasebecileri etik dışı davranışlara iten sebepleri tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak amacıyla yapılan çalışma sonucu ulaşılan veriler SPSS 22 programında, frekans dağılımı, bağımsız t testi ve anova testi ile analiz edilmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Elazığ ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının, meslek etiği hakkındaki görüşlerinin alınması ve etik kurallara olan bağlılıklarının tespit edilmesidir. Ayrıca, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendiren sebepleri bulmak ve çözüm önerileri sunmak bu çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamı 2021 yılında Elazığ ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarıdır. Elazığ Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasından alınan verilere göre odaya kayıtlı 261 meslek mensubu olduğu belirtilmiştir. Bu sayının 45'ini Bingöl'de faaliyet gösteren, ancak Elazığ Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasına bağlı meslek mensupları oluşturmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın evreni Elazığ ilinde faaliyet gösteren 216 meslek mensubundan oluşmaktadır. Çalışmanın örneklem büyüklüğünün tespitinde Cochran formülü uygulanmıştır (Hayran, 2012). Uygulanan Cochran formülüne göre örneklem büyüklüğü 116 olarak bulunmuştur. Toplam 138 meslek mensubu ile görüşülerek veriler elde edilmiştir.

$$n = N.(t^2.p.q) / (d^2.(N-1) + (t^2.p.q))$$

n: Örneklem büyüklüğü (116),

N: Evren büyüklüğü (216),

t: Güvenilirlik düzeyi (1.96),

p: İlgili olayın görülme olasılıkları (0.2),

q: İlgili olayın görülmeme olasılıkları (0.8),

d: Duyarlılık düzeyi (0.05)

1. Etik Kavramı

Etik Yunanca “*èthos*” kelimesinden gelmektedir ve ahlak bilimi olarak tanımlanmaktadır. Ahlak ise gelenek veya tavır anlamına gelen Latince 'moralis' kelimesinden türetilmiştir (Perle, 2004). Etik ve ahlak, “doğru” veya “yanlış” olan davranışı tanımlamak veya açıklamak gibi ortak özellikleri paylaşırken, kelimelerin işlevi farklıdır. Etik, bireye dış kaynaklar tarafından sağlanan kuralları, ahlak ise bireyin doğru ve yanlış ile ilgili kendi ilkelerini ifade eder. O halde etik, ahlaktan daha geniş bir kavramdır (Weiss, 1942) Meslek etiği ise, belirli bir meslek bağlamında bireylerin davranışlarını ve karar verme süreçlerini yönetmesi gereken değerler ve yol gösterici ilkelerle ilgilidir (Legault, 1999). Etik karar verme, alternatifleri etik ilkelere uygun olarak değerlendirme ve seçme sürecini ifade eder. Etik kararlar alınırken, en etik olanı seçmeden önce etik olmayan seçenekleri tanımak ve ortadan kaldırmak önemlidir. Etik karar verme, muhasebe ve denetim çalışmalarının doğruluk ve dürüstlük içinde yürütülmesini sağlamada önemli bir faktördür. Fritzsche (2005) etik davranışla ilgili net bir dizi politikanın etik karar vermeyi etkileyeceğini öne sürmüştür. Yoon (2011) bireylerin etik davranışlarını iki grup faktörün etkisi altında ele almaktadır. Kişisel özellikler olarak değerlendirilebilecek ilk grup; adalet, deontoloji, görecelik, bencillik derecesi ve faydacılık içerir. Tüm bu faktörler, ikinci faktör grubu olarak etik yargıyı etkiler. Son olarak, etik yargı, faydacılık, bencillik derecesi ve adalet, etik davranışı doğrudan etkiler. Bir davranışın etik olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi için dört temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar aşağıda açıklanmıştır:

Etik Duyarlılık: Belirli bir durumun yorumlanması, etik değerlerin tanınması anlamına gelmektedir.

Etik Muhakeme (Etik Yargı): Hangi hareket tarzının etik olarak haklı olduğu yani ne yapılması gerektiği ile ilgilidir.

Etik Niyet (Etik Motivasyon): Etik niyet oluşturmak, diğer değerlerden daha yüksek etik değerlere öncelik verilmesi anlamına gelmektedir. Yani seçilen eylem tarzını gerçekleştirmeyi kabul etmektir.

Etik Davranışta Bulunmak: Kişinin niyetini takip etme, yani seçilen eylem planını uygulama konusundaki kararlılığını ifade etmektedir (Cohen ve Martinov, 2006).

Etik davranışlar, insanların ahlaki açıdan uygun ve erdemli olan sosyal standartları içeren konulara ve faaliyetlere yanıt verme konusundaki bilişsel, duygusal ve davranışsal eğilimlerini içermektedir. Etik karar verme modelleri ahlaki yargıların kısmen konunun deontolojik (doğal doğruluk) ve teleolojik (sonuçsal) doğasına ve kısmen de kişisel ve durumsal özelliklere bağlı olduğunu göstermektedir (Hunt ve Vitell, 2006).

2. Muhasebe Mesleğinde Etik

Velasquez'e (2014) göre etik ticari kurumlara, organizasyonlara ve davranışlara uygulandıkları için ahlaki standartlara odaklanan ahlaki doğru ve yanlış konusunda uzmanlaşmış bir çalışmadır. Muhasebe etiği, muhasebe uygulamaları ve muhasebecilerle ilgili etik anlamına gelir. Muhasebede etik, esas olarak, insan ve iş etiği, yargılar, ahlaki değerler ve bunların muhasebedeki uygulamalarını kuvvetle vurgulayan uygulamalı etik olarak bilinir. Muhasebe mesleği açısından etik değerlere uyan bir meslek mensubu; genellikle bağımsız, dürüst, çıkar gözetmeden kamu yararı için çok çalışan dürüst bir kişi olarak nitelendirilir (Spence ve Brivot, 2011). Ayrıca, kendi uygulamasını yöneten yasalara, düzenlemelere ve etik kurallara uyan biri olarak da tasvir edilir (Preston vd. 1995).

En büyük muhasebe skandallarından biri olarak adlandırılan 2001'deki Enron skandalından önce, müşteriler arasında beyanlarını denetleyen firmalardan daha önce birlikte çalıştıkları muhasebe

uzmanlarını işe almak oldukça yaygın bir uygulamaydı. Müşterilerin bunu yapmasının ortak nedeni, muhtemelen, işe alınan profesyonelin müşterilerin işi hakkındaki bilgisinden, finansal raporlama süreci ve diğer bilgi sistemlerinden anlamalarından yararlanmaktı. Ancak Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu(IFAC), eski muhasebe uzmanlarının işe alınmasını kişisel çıkar ve aşinalık tehditlerine yol açan bir durum olarak ilişkilendirmektedir. Tehditler ayrıca muhasebe mesleğinin birincil çıkarına hizmet etme konusunda da sapmaya neden olarak çıkar çatışmasına işaret etmektedir (Ahmad, 2015).

Muhasebe mesleği vergi beyannamelerinin düzenlenmesi ve bildirimlerin yapılması bakımından mükellefle gelirler idaresi başkanlığı arasındaki bağı kuran bir köprü niteliğindedir. Diğer tüm mesleklere karşı toplumsal sorumluluk yönü ağır basan ve etik kuralların yoğun olduğu bir meslektir. Meslek etiği ilkeleri, meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerini meslek kuruluşları tarafından belirlenen kurallara uygun olarak zorunlu kılan ve yürüten ilkeler bütünüdür. Etik kurallardan daha yüksek bir ideali ifade eden bu kurallar, öncelikle profesyonelin vicdanına yöneliktir (Gür, 2018). Muhasebe, karar vermeye yardımcı olmak için mali tabloları sunma görevini yerine getirirken, muhasebecilerden de geçerli bilgi haklarının korunmasını sağlamak için etik kuralları uygulamaları beklenir. Bu sorumluluk, sadece kanun ve yönetmeliklere uymayı değil, aynı zamanda toplumun genel refahı için doğru ve doğru olanı yapma arzusunu da gerektirir.

Tüm ülkelerde mesleki uygulamada Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler, sıkı yaptırımlara ve cezalara tabi olarak, kendilerine ne yapması ve yapmaması gerektiğini söyleyen bir grup norma sahip olmalıdır. Etik standartları bilmeyen bir meslek mensubu, mesleki performansının doğru olup olmadığını gözden kaçırabilir ve zamanla güvenilirliğini kaybeder (Changmarin, 2017).

1998 yılında ilk kez Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Muhasebe mesleğinin geleceği için Meslek Yasası'nı çıkarmıştır. Daha sonra ise, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) 2003 yılında bir dizi Uluslararası Eğitim Standardı (IES) yayınlamıştır. Bu standartlardan biri de IES 4; Mesleki Değerler, Etik ve Tutumlar standardıdır. Mesleki değerler, etik ve tutumlar (IES 4), bir bireyin muhasebe mesleğinin bir üyesi olarak tanımlanmasına yardımcı olan özellikleri açıklamaktadır. Bu standart IFAC üye kuruluşuna üyelik adaylarını, muhasebe meslek mensubu olarak görev yapmaları için uygun mesleki değerler, etik ve tutumlarla donatmayı amaçlamaktadır. IFAC'a göre, Muhasebeciler için Uluslararası Etik Standartları Kurulu, mesleki değerler, etik ve tutumların, kişinin beş ana ilkeye olan bağlılığı şeklinde özetlenebilir: Bunlar; dürüstlük, tarafsızlık, gizlilik, mesleki yeterlilik/gerekli özen ve profesyonel davranıştır (IESBA, 2015). Meslek örgütü tarafından geliştirilen bu ilkeler, üyelerini mesleğin gerektirdiği standart ve ilkelere uygun davranmaya zorlayan kurallardır.

3. Literatür Özeti

McCumber (2005) hakikat kavramını yeniden formüle etmek gerektiğini, çünkü bu durumun hakikat ve etiğin nasıl birbiriyle ilişkili olduğunu açıklamaya yardımcı olacağı görüşündedir.

Tenbrunsel (2005) muhasebe meslek mensuplarının uyumlu karar vermenin önündeki bilişsel engelleri tanımları ve ardından bu engelleri aşmanın yollarını bulmaları halinde, çıkar çatışmalarının etkin yönetiminin sağlanabileceğini öne sürmektedir.

Chan ve Leung (2006) Çalışmalarında, meslek mensuplarının ahlakizayfılık ve etik duyarlılık eksikliği sebebiyle etik dışı davranış sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Flowerday vd (2006) çalışmalarında, meslekteki etik dışı davranışların denetim yetersizliğinden ileri geldiğini savunmuşlardır. Denetim teknolojilerinden yararlanılarak gerekli denetimler yapıldığı takdirde etik dışı davranışların önüne geçilebileceği ifade edilmiştir.

Blanthorne vd (2007) çalışmalarında muhasebe müfredatına etiğin dahil edilmesinin, muhasebecilerin etik ikilemleri hakkında tutum ve karar vermede bir değişikliğe yol açacağı sonucuna varmışlardır.

Yıldız (2011) çalışmasında Kayseri'deki meslek mensupları arasında bir araştırma gerçekleştirmiştir. Elde ettiği bulgulara göre; meslek mensuplarını etik davranışa iten temel sebep

mükellef baskısıdır. Ayrıca yazara göre; verilen disiplin cezalarının caydırıcılığının bulunmaması etik dışı davranışların devam etmesine neden olmaktadır.

Hooper ve Xu (2012) Muhasebe mesleğinin ayırt edici özelliğinin, kamu yararına hareket etme sorumluluğunu kabul etmesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, meslek mensuplarının sorumluluğu yalnızca bireysel bir müşterinin veya işverenin ihtiyaçlarını karşılamak değil, Kamu yararına hareket eden bir meslek mensubunun bu kurallara uyması gerektiği görüşündedirler.

Liyanapathirana ve Samkin (2014) Sri Lanka'da muhasebecilerin etik kararlarını etkileyen faktörleri araştıran çevresel faktörlerin, örgüt kültürü gibi örgütsel faktörlerin ve yaş, cinsiyet, deneyim, eğitim düzeyi ve din gibi demografik faktörlerin etik karar vermeyi etkilediğine dayalı bir model sunmuştur. Yazarlara göre, hukuk ve kişisel niyet hakkında bilgi, etik karar verme sürecini etkilemektedir. Bununla birlikte, etik sorunlar da kişisel kararlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Yücel (2017) Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranışları ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi konu edindiği çalışmasında, meslek mensuplarının mükellef kaybetme korkusu yaşadıklarını ve bu korku ile etik dışı davranışlara yöneldiklerini ifade etmiştir. Bu durumun vergi ahlakı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu çalışmasında belirtmiştir.

Gür (2018) Elazığ ve Binöl meslek odasına kayıtlı meslek mensupları ile yaptığı araştırmada, denetim yetersizliği ve mevzuat bilgisizliği gibi sebeplerden ötürü etik dışı davranışların görüldüğünü belirtmiştir. Yazara göre mesleki eğitimlerin artırılması ile bu sorunun önüne geçilebilir.

Nazaruddin vd. (2018) Çalışmalarında muhasebe meslek mensuplarının daha çok kazanma hırsı ile etik dışı davranışlara yöneldiklerini tespit etmiştir.

Köse ve Aldemir (2018) çalışmalarında, meslek etiğinin oluşmasında etkili olan en önemli değer eğitim iken en düşük değerini dini inançlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mükellef baskısının ise etik dışı davranışların en yaygın görülme sebebi olarak değerlendirilmiştir.

Özgün ve Sarıtaş (2019) çalışmalarında meslek mensuplarının etik ikilem yaşamalarına sebep olan en önemli faktörün mükellef sayısı olduğunu belirtmiştir. Rekabet ortamındaki meslek mensupları arasında defter tutma ücretleri arasında farklılıklar olduğu, bu sorunun denetim ve meslek odalarının çalışmaları ile engellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tayman ve Tekşen (2019) Muhasebe meslek mensuplarının hata ve hileye başvurmalarının, daha az vergi ödemek için karı düşük göstermek, işletme sahiplerinin birbirini aldatması, daha az kar dağıtmak gibi sebeplerle yapıldığı çalışmalarında ifade etmişlerdir.

Akpınar (2019) Muhasebe mesleğinde etik kurallar konulu çalışmasında, gerek bağımlı gerekse bağımsız çalışan meslek mensuplarının mesleğin saygınlığını koruyarak faaliyetlerini dürüstlük çerçevesinde yapabilmeleri için mesleğin kamu gücüyle desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Mabil (2019) Muhasebe meslek mensuplarının genellikle kişisel çıkar sağlamak ve dikkat eksikliği gibi sebeplerden ötürü etik dışı davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir.

Kavanagh ve Higgins (2019) Muhasebe meslek mensuplarının; çıkar çatışması, mükellef baskısı ve ahlaki zayıflık gibi nedenlerden ötürü etik dışı davranışlarda bulduklarını belirtmişlerdir.

Fairchild, Gwilliam ve Marnet (2019) çalışmalarında muhasebe profesyonellerinin yargılarını ve karar seçimlerini etkileyen davranışsal dürtüleri inceleyen deneysel araştırmalar çağrısında bulunmaktadır.

Satria (2020) tarafından yürütülen araştırma meslek etiğinin denetim kalitesi üzerinde etkisi olduğunu bulmuş ve denetim sürecinde denetçilerin etiğinin denetim kalitesine olumlu katkı sağladığına dair kanıt sağlamıştır. Yazara göre bir denetçinin sahip olduğu etik düzeyi ne kadar yüksek olursa, denetimin kalitesi de o kadar iyi olmaktadır.

Kurnaz ve Karadoğan (2021) Erzincan ilindeki muhasebe meslek mensupları ile gerçekleştirdikleri çalışmada, meslek mensuplarının hataları iş yoğunluğuna bağladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca meslek mensuplarının tecrübeleri ile etiğe yönelik düşünceleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Dikgöz ve Erserim (2022) Muhasebedeki etik kavramına postmodern bakış açısını yansıttıkları çalışmada, temel olarak etik konusunun temelini sorgulanması gerektiği vurgulanmıştır. Etik temelini sorgulanmadan bu alanda sürekli kanun, kural ve standartların belirtilmiş olmasının etiğe olan katkısının sorgulanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca etik temelini konu alan çalışmaların çok fazla bulunmadığı belirtilmiştir.

Kaya ve Durmuş (2022) TRB1 bölgesi illerindeki muhasebe meslek mensuplarının etik algılarının incelendiği çalışmada, TÜRMÖB tarafından düzenlenen etik eğitime katılan meslek mensuplarının etik algılarının katılmayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlara göre bu durum etik eğitiminin etkisinin görülmesi bakımından önemlidir.

4. Yöntem

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanırken Akatak (2015) çalışmasından yararlanılmıştır. Çalışmada 5'li likert ölçeğinden yararlanılmıştır. İfadelerden "1. Tamamen Katılıyorum, 2. Katılıyorum, 3. Fikrim Yok, 4. Katılmıyorum, 5.ise Tamamen Katılmıyorum" olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere, frekans dağılımları, bağımsız t testi ve anova testi uygulanmıştır. Bağımsız t testi (Independent Samples t Test) her bir alt grup (örneğin kız ve erkek grupları) normal dağılım özelliği gösterdiği takdirde ($N_1 > 30$; $N_2 > 30$) iki aritmetik ortalama arasındaki farkın anlamlılığını test etmede kullanılan parametrik bir tekniktir. Veri seti normal dağılım özelliği gösterdiği için bu test tercih edilmiştir. Cronbach's Alpha Güvenilirlik Katsayısını değerlendirmesinde dikkate alınan ölçüt aralıkları şu şekildedir (Kılıç, 2016):

- $0,00 \leq \alpha \leq 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,41 \leq \alpha \leq 0,60$ ise ölçek güvenilirliği düşüktür.
- $0,61 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek güvenilirliği orta seviyededir.
- $0,81 \leq \alpha \leq 1,00$ ise ölçek güvenilirliği yüksektir.

Çalışmanın Cronbach Alpha değeri 0,77 olarak bulunmuştur. Bu sonuç çalışma güvenilirliğinin orta seviyede olduğunu göstermektedir.

4.1. Araştırmanın Hipotezleri

Katılımcıların ankete verdikleri cevaplar dikkate alınarak oluşturulan hipotezler şu şekildedir.

H1: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının cinsiyet faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının medeni durum faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının eğitim durumu faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının yaş faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının tecrübe faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının çalışan sayısı faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H7: Muhasebe meslek elemanlarının etik önermelere katılım dereceleri meslek elemanlarının mükellef sayısı faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H8: Muhasebe meslek elemanlarının yaşı ile mükellef baskısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

H9: Muhasebe meslek elemanlarının yaşı ile etik dışı davranışta bulunma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

H10: Muhasebe meslek elemanlarının tecrübeleri ile mesleğin itibarını koruma düşüncesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

4.2. Bulguların Analizi

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının demografik verileri tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Verilere İlişkin Bulgular

Cinsiyet	N	%	Medeni Durum	N	%
Kadın	31	22,4	Evli	103	74,6
Erkek	107	77,6	Bekar	35	25,4
Eğitim Durumu	N	%	Yaş	N	%
Orta Öğretim	39	28,3	25-35	29	21
Önlisans	51	37	36-45	42	30,4
Lisans	41	29,7	46-55	42	30,4
Lisansüstü	7	5	55 üzeri	25	18,2
Çalıştırılan Eleman Sayısı	N	%	Mükellef Sayısı	N	%
1-3	14	10,1	1-30	24	17,4
4-7	70	50,7	31-60	39	28,3
7-10	43	31,2	61-90	27	19,5
11 ve üzeri	11	8,0	91-120	39	28,3
Unvan	N	%	121 ve üzeri	9	6,5
SMMM	138	100,0	Tecrübe	N	%
YMM	0	0,	5-10 yıl	31	22,4
Stajyer Çalıştırma	N	%	10-15 yıl	40	29
Evet	109	79	15-20 yıl	32	23,2
Hayır	29	21	20 yıl ve üzeri	35	25,4

Tablo 1 de çalışmaya katılan meslek mensuplarının demografik verileri yer almaktadır. Katılımcıların %77,6'sı erkek, %22,4'ü kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların %74,6'sı evli %25,4'ü ise bekar olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %37'si önlisans, %29,7'si lisans, %28,3'ü orta öğretim %5'i ise lisansüstü eğitim aldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %30,4'u 36-45 yaş, %30,4'ü 46-55 yaş, %21'i 25-35 yaş, %18,2'si 55 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların %50,7'si işyerinde 4-7 eleman, %31,2'i 7-10 eleman %10,1'i 1-3 eleman, %8'i 11 ve üzeri eleman çalıştırmaktadır. Katılımcıların %29,3'ünün 91-120, %28,3'ünün 31-60, %19,5'inin 61-90, %17,4'ünün 1-30, %6,5'inin 121 ve üzeri mükellef sayısı bulunmaktadır. Çalışmaya katılan meslek mensuplarının tamamı serbest muhasebeci ve mali müşavirdir. Katılımcıların %29'u 10-15 yıllık %25,4'ü 20 yıl ve üzeri, %22,4'ü 5-10 yıllık, %23,2'si 15-20 yıllık mesleki tecrübelerinin olduğunu belirtmişlerdir. Meslek mensuplarının %79'u işyerinde stajyer çalıştırırken, %21'i stajyer çalıştırmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 2. Meslek Mensuplarının Etik Önermelere Katılım Derecesi

Önermeler	N	Ortalama	Standart Sapma
1.Ülkemizde meslek etiği ve meslek ahlakı çerçevesinde yapılan düzenlemeler yeterlidir.	138	3,67	1,04
2.Mükellef baskısı, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltebilir.	138	2,20	1,37
3.Meslek mensuplarının bir kısmı arkadaşlık ve dostluk ilişkisi kurduğu mükelleflerinin, yasalara aykırı davranışlarını görmezden gelmektedir.	138	1,90	1,02
4.Dostluk ilişkileri kurduğum mükelleflerimin kredi imkânlarından faydalanabilmeleri için etik dışı davranışlara yöneldiğim olmuştur.	138	3,15	1,24
5.Muhasebe mesleği günümüzde toplumda saygınlığa ve geçerliliğe sahip bir meslektir.	138	2,30	1,35
6.Muhasebe mesleğine yönelik mevzuat değişikliği ve yasal düzenlemeleri zamanında takip etme imkân ve fırsatım bulunmaktadır.	138	4,17	1,09
7.Meslek mensubu olarak kendimi değerlendirdiğimde, meslek etiği ve meslek ahlak ilkelerine uygun hareket ettiğimi söyleyebilirim.	138	2,30	1,03
8. Meslek mensupları arasında mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu vardır.	138	2,88	1,21
9.Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.	138	2,93	1,30
10.Meslek mensuplarının bir kısmı gelir vergisinin adil olmadığını düşündüklerinden mükelleflerinin daha az vergi ödemesi için etik dışı davranışlara yönelmektedirler.	138	2,71	1,29
11.Meslek mensupları üstlenmiş olduğu görevin bilincinde mükelleflere, devlete ve meslektaşlarına karşı sorumluluklarını bilmektedirler.	138	2,64	1,23
12.Sadece meslek mensuplarının etik kurallara uygun davranması yeterli değildir. Mükelleflerin de etik değerlere uygun davranması gerekir.	138	2,02	1,16
13.Ülkemizde meslek etiği ile ilgili olarak yapılan seminer, eğitim, program gibi etkinlikler yeterlidir.	138	3,83	1,03

Tablo: 2 de çalışmaya katılan meslek mensuplarının etik ile ilgili sunulan önermelere katılım dereceleri yer almaktadır. “Meslek mensuplarının bir kısmı arkadaşlık ve dostluk ilişkisi kurduğu mükelleflerinin, yasalara aykırı davranışlarını görmezden gelmektedir.” Önermesine meslek mensupları 1,90 ortalama ile en yüksek katılım derecesini göstererek bu görüşü desteklediklerini belirtmişlerdir. Meslek mensupları “Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.” ile “Dostluk ilişkileri kurduğum mükelleflerimin kredi imkânlarından faydalanabilmeleri için etik dışı davranışlara yöneldiğim olmuştur.” Önermelerine 2,93 ve 3,15 katılım dereceleriyle kararsız kaldıklarını yani fikirlerinin olmadıklarını belirtmişlerdir. Meslek mensuplarının en düşük katılım gösterdikleri ve desteklemedikleri önerme ise 4,17 katılım derecesiyle “Mesleğimle ilgili değişen mevzuatı ve ilgili yasal düzenlemeleri zamanında takip etme imkân ve fırsatım bulunmaktadır.” önermesi olmuştur.

Tablo 3. Hipotezlerin Bağımsız T Testi İle Analizi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	p
Kadın	31	2,79	1,145	,228	,559
Erkek	107	2,83	1,186	,111	
Medeni Durum					
Evli	103	2,82	1,219	,120	,246
Bekar	35	2,81	1,054	,178	

Tablo 3’de çalışma çerçevesinde oluşturulan etik yargılarla, meslek mensuplarının cinsiyet ve medeni durum faktörleri arasında farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Cinsiyet faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile cinsiyet faktörü arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durumda H1 hipotezi reddedilmiştir. Medeni durum faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 4. Hipotezlerin Anova Testi İle Analizi

Eğitim Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	p
Ortaöğretim	39	2,77	1,131	,181	,209
Önlisans	51	2,86	1,215	,170	
Lisans	41	2,79	1,107	,173	
Lisansüstü	7	2,93	,943	,356	
Yaş					
25-35	29	2,78	1,126	,209	,299
36-45	42	2,91	1,062	,163	
46-55	42	2,78	1,209	,186	
55 üzeri	25	2,76	1,205	,241	
Tecrübe					
5-10 yıl	31	2,92	1,061	,190	,109
10-15 yıl	40	2,81	1,082	,171	
15-20 yıl	32	2,77	1,201	,212	
20 yıl üzeri	35	2,80	1,206	,204	
Çalıştırılan Eleman Sayısı					
1-3 kişi	14	2,50	,840	,224	,117
4-7 kişi	70	2,90	1,263	,151	
7-10 kişi	43	2,76	1,089	,166	
11 ve üzeri	11	2,97	,625	,164	
Mükellef Sayısı					
1-30	24	2,69	1,105	,225	,097
31-60	39	2,93	1,228	,196	
61-90	27	2,81	1,250	,240	
91-120	39	2,75	1,060	,169	
121 ve üzeri	9	3,02	,613	,204	

Tablo 4’de çalışma çerçevesinde oluşturulan etik yargılarla, meslek mensuplarının eğitim, yaş, tecrübe, çalıştırılan eleman sayısı ve mükellef sayısı faktörleri arasında farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Eğitim faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H3 hipotezi

reddedilmiştir. Yaş faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H4 hipotezi reddedilmiştir. Tecrübe faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile tecrübeleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H5 hipotezi reddedilmiştir. Eleman sayısı faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile çalıştırdıkları eleman sayıları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H6 hipotezi reddedilmiştir. Mükellef sayısı faktörüne göre, ($p>0,05$) olduğundan, meslek mensuplarının etik yargılara katılım derecesi ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durumda H7 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5. Hipotezlerin Anova Testi İle Analizi

Önerme	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
Mükellef baskısı, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltebilir.	25-35	29	1,76	1,380	,256	,001
	36-45	42	1,76	,932	,144	
	46-55	42	2,55	1,452	,224	
	55 üzeri	25	2,88	1,509	,302	
Önerme	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.	25-35	29	2,90	1,345	,250	,000
	36-45	42	3,71	1,215	,188	
	46-55	42	2,55	1,194	,184	
	55 üzeri	25	2,32	,945	,189	
Önerme	Tecrübe	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
Meslek mensupları arasında mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu vardır.	5-10 yıl	31	3,03	,912	,164	,000
	10-15 yıl	40	2,33	,944	,149	
	15-20 yıl	32	2,78	1,289	,228	
	20 üzeri	35	3,49	1,380	,233	

“Mükellef baskısı, meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltebilir.” önermesi ile meslek mensuplarının yaş faktörü arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ($p< 0,05$) Bu durumda H8 hipotezi kabul edilmiştir. “Meslek hayatım boyunca mükelleflerimin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışta bulunmadım.” önermesi ile meslek mensuplarının yaş faktörü arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ($p< 0,05$) Bu durumda H9 hipotezi kabul edilmiştir. “Meslek mensupları arasında mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu vardır” önermesi ile meslek mensuplarının tecrübe faktörü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. ($p< 0,05$) Bu durumda H10 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Muhasebe mesleği; bireye, topluma ve devlete karşı sorumlu olduğu için etik kurallara saygı göstermek, mesleğin saygınlığına ve güvenilirliğine gölge düşürmemek bakımından önemlidir. Muhasebe mesleği, sağladığı bilgilerin geniş kesimler tarafından kullanılması ve bu bilgilerin işletme ve çıkar grupları arasında köprü görevi görmesi nedeniyle sosyal sorumluluğu yüksek olan bir meslektir. Devletin olduğu kadar bu bilgilerin müşteriler, işverenler ve çalışanlar, kredi kuruluşları, yatırımcılar ve finans sektörü tarafından da kullanılması, başta dürüstlük ve tarafsızlık olmak üzere meslek mensuplarına ahlaki bir sorumluluk getirmektedir. Geniş kesimler tarafından kullanılan bu bilgilerin etik ilke ve kurallara dayalı olarak üretilmesi, hizmet kalitesini ve güvenilirliğini de artıracaktır.

Meslek mensuplarının etik algılarını ve meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendiren sebepleri belirlemek için yapılan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Meslek mensupları, meslek etiğine yönelik yapılan düzenlemelerin, toplantıların ve bilgilendirmelerin yetersiz olduğu görüşündedir. Ergün ve Gül'de (2005) çalışmalarında aynı sonuca işaret etmişlerdir. Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun meslek etiği kuralları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Meslek mensuplarının etik dışı davranışta bulunmasının temel nedeninin mükellef baskısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mükellef baskısı, arkadaşlık ve dostluk ilişkisi sonucu meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yöneltmektedir. Baran ve Baskan'da (2021) çalışmalarında muhasebecilerin etik olmayan davranışa yönelmesinin en temel nedeninin mükellef-yönetim baskısı olduğunu belirtmişlerdir. Literatür incelemesinde ulusal kaynaklardan ulaşılan bulgulara göre baskı unsuru; müşteriye kaybetme korkusu, denetim alanında yaşanan eksiklikler, eğitim yetersizliği ve kişisel çıkarlar gibi faktörlerden ileri gelirken (Yücel:2017, Sarı Özgün ve Sarıtaş:2019, Tayman ve Tekşen:2019) uluslararası kaynaklardan elde edilen bulgulara göre ise baskı unsuru; kişisel çıkar, ahlaki zayıflık, etik duyarlılık eksikliği gibi faktörlerden oluşmaktadır (Chan ve Leung:2006, Flowerday:2006, Mabil:2019). Önceki çalışmalar, mükellef sayısının muhasebe meslek mensuplarının etik algısını etkilediği yönündedir (Kutlu:2008, Sakarya ve Kara: 2010, Hacıhasanoğlu: 2013, Sayım ve Usman: 2017, Sarı Özgün ve Sarıtaş:2019). Ancak bu çalışmada benzer sonuca ulaşılamamıştır. Mükellef sayısı ile meslek mensuplarının etik algısı arasında bir fark bulunmamaktadır. Meslek mensuplarının mükellef sayısının az ya da çok olması meslek mensuplarının etik algısı üzerinde etkili değildir. Meslek mensupları, meslekleri ile ilgili değişen mevzuatı takip edebilecek zamanlarının olmadığı görüşündedir. Akbaş ve Çırpan'da (2021) mükelleflerin ve bazı meslek mensuplarının sürekli değişen yasal mevzuatlara tam hakim olamamaktan kaynaklanan art niyet taşımayan davranışların etik kuralların dışına çıkılmasında etkili olabileceği düşüncesindedirler. Yapılan analizler sonucunda muhasebe meslek mensuplarının yaşı ile mükellef baskısı sonucu etik dışı davranışlara yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu baskının genç meslek mensupları üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. 25 ile 45 yaş aralığındaki meslek mensupları 55 yaş üzeri meslek mensuplarına göre mükellef baskısı sonucu etik dışı davranışlara daha fazla yönelerek, meslek yaşamları boyunca mükelleflerinin lehine ya da aleyhine etik dışı davranışlarda bulunmuşlardır. Meslek mensuplarının tecrübeleri ile mesleğin etik itibarını korumaya yönelik sorumluluk duygusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 10-15 yıl tecrübesi bulunan meslek mensuplarında, muhasebe mesleğinin saygın bir meslek olduğu ve mesleğin etik itibarını koruma düşüncesinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Muhasebe meslek mensuplarının etik algılarını güçlendirmek ve etik dışı yönelimlerini ortadan kaldırmak için şu öneriler sıralanabilir:

- ✓ Meslek mensupları üzerinde etik algısı yaratmaya yönelik eğitimler mesleğe giriş sınavlarından önce oluşturulmalı ve hizmet içi eğitimlerle sürdürülmelidir.
- ✓ Meslek mensuplarının etik dışı davranışları meslek odaları tarafından tespit edildiği takdirde disiplin cezaları ile cezalandırılmaları söz konusudur. Fakat bu cezaların meslek mensupları üzerinde daha caydırıcı olması sağlanabilir. Örneğin, cezanın verilmiş nedeninin açıklanması, meslek mensuplarının söz konusu itibarını zedeleyeceğinden etik dışı davranışa yönelmelerinin önüne geçebilir.
- ✓ TÜRMOB tarafından yapılacak düzenlemelerle meslek mensupları arasında haksız rekabeti önleyecek önlemler alınmalı, özellikle meslek mensuplarının ücretlerinin banka aracılığıyla ve meslek odaları denetiminde şeffaflığı sağlanmalıdır.
- ✓ Profesyonel bir muhasebeci, en son yerel ve uluslararası düzenlemelerden haberdar olmalıdır. Ancak meslek mensupları bu konuda gerekli zaman ve imkanlarının olmadığını belirtmişlerdir. Türmob tarafından bu konuda bir takım düzenlemeler yaparak meslek mensuplarının iş yükü azaltılabilir.

Meslek mensuplarının, herşeyden önce evrenseli gözden kaçırmadan yerele dikkat etmesi gerekmektedir. Meslek mensuplarının, teknolojiyi nasıl kullanacağı, iletişim becerileri, zamanını kesin ve acil çözümler üretmeye harcaması ve eleştirel düşünme ile diğer kişisel koşullarla ilgili diğer yönler arasında, kısacası tüm eylemlerinin temelinde etik olmalıdır.

Kaynakça

- Ahmad, M. (2015). The impact of ex-auditors' employment with audit clients on perceptions of auditor independence in Malaysia. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 172, 479–486.
- Akbaş, F., & Çırpan, H. (2021). Serbest muhasebeci mali müşavir meslek mensuplarının karmaşık etik problemleri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 79-91.
- Akatak, A. (2015). Muhasebe hata ve hilelerinin tespit ve önlenmesinde muhasebe meslek mensuplarının sorumluluğu ve bir araştırma (Yüksek lisans tezi) Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 413882)
- Akpınar, T. (2019). Muhasebe mesleğinde etik kurallar, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*,5(4), 34-39.
- Baran, E., & Baskan, T D. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranış sergilemelerinin nedenleri: literatür incelemesi. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 470-506.
- Blanthorne, C., Kovar, S. E., & Fisher, D. G. (2007). Accounting educators' opinions about ethics in the curriculum: An extensive view. *Issues in Accounting Education*, 22(3), 355–390.
- Chan, Y.S. & Leung, P. (2006). The effects of accounting students' ethical reasoning and personal factors on their ethical sensitivity. *Managerial Auditing Journal*, 21(4), 436-457.
- Changmarín, R. (2017). *La influencia de la ética y los códigos de conducta empresarial*. Librería Editorial, Contabilidad superior: Fundamentos. 707 -737, ISBN: 978-987-716-064-2
- Cohen, J. R., & Martinov-Bennie, N. (2006). The applicability of a contingent factors model to accounting ethics research. *Journal of Business Ethics*, 68(1), 1–18.
- Dikgöz, B., & Erserim, A. (2022). Muhasebede etik kavramına postmodern bir bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 08(02), 123-139.
- Ergün, H., & Gül, K. (2005). Muhasebe mesleği etik kuralları ve bu kuralların meslek mensuplarınca algılanışı, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 25, 144 -154.
- Fairchild, R., D. Gwilliam & O. Marnet (2019). 'Audit within the corporate governance paradigm: a cornerstone built on shifting sand?', *British Journal of Management*, 30, 90– 105.
- Flowerday, S., Blundell, A W., & Solms, V. (2006). Continuous auditing technologies and models: A Discussion, *Computer & Security*, 25, 325- 331.
- Fritzsche, D. J. (2005). *Business ethics: A global and managerial perspective* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill Irwin.
- Gül, M. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının 2000 – 2019 yılları itibariyle almış oldukları disiplin cezalarının analizi, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(68), 933-941.
- Gür, E. (2018). Muhasebe meslek etiği. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 371-407.
- Hacıhasanoğlu, T. (2013). Sakarya ilinde faaliyet gösteren bağımsız muhasebecilerin meslek etiği algılama düzeylerine ilişkin bir araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 357-372.
- Hayran, O. (2012). *Sağlık bilimlerinde araştırma ve istatistik yöntemler*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

- Hooper, K. & Xu, G. (2012), From legitimacy by character to legitimacy by image: Ethics and accounting practices in New Zealand, *Managerial Auditing Journal*, 27(8), 754-773.
- IFAC. International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA). (2015). *International ethics standards board for accountants fact sheet*. American Accounting Association
- Kaya, H. & Durmuş, A. F. (2022). Muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği hakkındaki algı ve tutumlarının incelenmesi: trb1 bölgesinde bir araştırma, *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 184-210.
- Kavanagh, M. & O’Higgins, E. (2019). Professional accountants In Ireland and Northern Ireland ethics research report ethical awareness, challenges, concerns and decision making. *Ethics Research Report*, 2- 84.
- Kılıç, S. (2016). Cronbachs alpha reliability coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kurnaz, E., & Karadoğan, S. N. (2021). Muhasebede Hata ve Hilelerin Meslek Etiği Açısından İncelenmesi: Erzincan İli Örneği. *İşletme Akademisi Dergisi*, 1(2), 125–142.
- Kutlu, H. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: kars ve erzurum illerinde bir araştırma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2), 143-170.
- Köse, E. & Aldemir, M. E. (2018). Muhasebe meslek mensuplarını etik dışı davranmaya yönelten sebepler üzerine bir araştırma: kırkkale örneği, *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 2(1), 35-48.
- Legault, G. (1999). *Professionalisme et délibération éthique*, Québec: Presses de l’Université du Québec.
- Liyanapathirana, N.S. Samkin, G. (2014), Towards an integrated ethical decision making model for the accounting profession, a developing country, <https://docplayer.net/18989577-Towards-an-integrated-ethical-decision-making-model-for-the-accounting-profession-a-developing-country-sri-lanka.html>
- Mabil, N.A. (2019). Investigating effects of accounting ethics on quality of financial reporting of an organization: Case of selected commercial banks in South Sudan. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 10(1), 117-191
- McCumber, J. (2005). *Reshaping reason: Toward a new philosophy* Indiana University Press, Bloomington, IN.
- Nazaruddin, I., Rezki, B. S. & Rahmanda, Y. (2018). Love of money, gender, religiosity: the impact on ethical perceptions of future professional accountants. *Business and Economic Horizons*, 14(2), 424-436.
- Perle, S. (2004). Morality and ethics: An introduction. *Dynamic Chiropractic*, 22(6), 24-25
- Preston, A., Cooper, D., Scarbrough, D., & Chilton, R. (1995). Changes in the code of ethics of the US accounting profession, 1917 and 1988: The continual quest for legitimation. *Accounting, Organizations and Society*, 20(6), 507–546.
- Sakarya, Ş., & Kara, S. (2010). Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 57-72.
- Sarı, Özgün, H. & Sarıtaş, H. (2019). Muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlara neden olan durumlar: denizli ilinde bir uygulama, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 77-93.

- Satria, M. R. (2020). Effect of Auditor's Experience and Ethics on Audit Quality in Public Accountant Offices in Bandung City. *Journal of Economic Empowerment Strategy*, 3, 18-24.
- Sayım, F., & Usman, Ö. (2016). Etik kavramı ve muhasebe meslek mensuplarında etik algısı-yalova örneği, *Maliye Dergisi*, 170, 131-146.
- Spence, C., & Brivot, M. (2011). No French, no more: Language-based exclusion in North America's first professional accounting association, 1879–1927. *Accounting History Review*, 21(2), 163–184.
- Tayman, M.,& Tekşen, Ö. (2019). Muhasebe Denetiminde Karşılaşılan Hata Ve Hileler: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 24(3), 455-477.
- Tenbrunsel, A. E. (2005). 'Commentary: bounded ethicality and conflicts of interest'. In D. A. Moore, D. M. Cain, G. Loewenstein and M. H. Bazerman (eds), *Conflicts of Interest: Challenges and Solutions in Business, Law, Medicine and Public Policy*, pp. 96– 103. Cambridge: Cambridge University Press.
- Velasquez, M. G. (2014). *Business ethics: Concepts and cases* (7th ed.). Pearson.
- Yıldız, G. (2011). Muhasebe meslek etiği ve Kayseri il merkezinde bir uygulama. Erciyes Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 155-178.
- Yoon, C. (2011). Ethical decision-making in the internet context: development and test of an initial model based on moral philosophy, *Computers in Human Behavior*, 27(6), 2401-2409.
- Yücel, E. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranışlarının vergi ahlakına etkisi, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 73, 229-248.
- Weiss, P. (1942). Morality and Ethics. *The Journal of Philosophy*, 39(14), 381-385. doi:10.2307/2018625

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 50 İkinci yazar/Second author % 50
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

The aim of the study is to get the opinions of professional accountants operating in Elazığ about professional ethics and to determine their commitment to ethical rules. In addition, another aim of this study is to find the reasons that lead the members of the profession to unethical behaviors and to offer solutions. The universe of the study consists of 216 professional accountants operating in Elazığ. The sample size of the study consists of 80 professional accountants. Questionnaire method was used in the research. A 5-point Likert scale was used in the study. The obtained data were analyzed with frequency distributions, independent t test and anova test in spss 22 program.

The fact that members of the profession do not act in accordance with ethical principles causes loss of reputation in the society and the society loses its sense of trust in accounting information and the accounting profession. For this reason, it is of great importance for professional accountants to act in accordance with ethical principles in terms of the development of the profession and gaining the trust of the society (Gül, 2021). A member of the profession who complies with ethical values in terms of the accounting profession; He is generally characterized as an independent, honest, person who works for the public interest without any self-interest (Spence ve Brivot 2011). Ergün and Gül (2015) stated in their study that the members of the profession think that the regulations, meetings and information about professional ethics are insufficient. Baran and Baskan (2021) stated in their study that the most important factor that leads professional accountants to unethical behavior is customer and management pressure.

The following results were obtained in this study, which was conducted to determine the ethical perceptions of the members of the profession and the reasons that lead the members of the profession to unethical behaviors. Members of the profession are of the opinion that the regulations regarding professional ethics are insufficient. Ergün and Gül (2005) also pointed to the same result in their study. Taxpayer pressure is at the forefront of the reasons that lead the members of the profession to unethical behavior. Baran and Baskan (2021) reached similar conclusions in their studies. Previous studies have shown that the number of taxpayers affects the ethical perception of accounting professionals (Kutlu: 2008, Sakarya and Kara: 2010, Hacıhasanoğlu: 2013, Censur and Usman: 2017, Sarı Özgün and Sarıtaş: 2019). However, similar results were not obtained in this study. Members of the profession are of the opinion that they do not have time to follow the changing legislation related to their profession. Akbaş and Çırpan (2021) think that the behaviors of taxpayers and some professionals, which do not have any ulterior motives due to not having full knowledge of the constantly changing legal regulations, may be effective in breaking the ethical rules. As a result of the analyzes made, a significant relationship was found between the age of accounting professionals and their tendency to turn to unethical behaviors as a result of taxpayer pressure. It is seen that this pressure is more effective on young professionals. Occupational members aged between 25 and 45 tended to unethical behaviors more as a result of taxpayer pressure compared to professionals aged between 46 and 55, and acted unethically in favor of or against their taxpayers throughout their professional lives.

The following suggestions can be listed in order to strengthen the ethical perceptions of professional accountants and to eliminate their unethical orientations:

Trainings aimed at creating a perception of ethics on the members of the profession should be formed before the profession entrance exams and should be continued with in-service trainings. If the unethical behavior of the members of the profession is detected by the professional chambers, they are punished with disciplinary penalties. However, these penalties can be provided to be more deterrent on the members of the profession. For example, explaining the reason for the punishment may prevent the members of the profession from turning to unethical behavior as it will damage their reputation. With the regulations to be made by TURMOB, measures should be taken to prevent unfair competition among professionals, and the transparency of the wages of professionals, especially through the bank and under the supervision of professional chambers, should be ensured. First of all, members of the profession should pay attention to the local without losing sight of the universal. Professionals must have ethics at the core of all their actions, including how they use technology, their communication skills, the ability to spend their time producing precise and immediate solutions, and other aspects related to critical thinking and other personal circumstances.